Krėvė

LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS • XX AMŽIUS

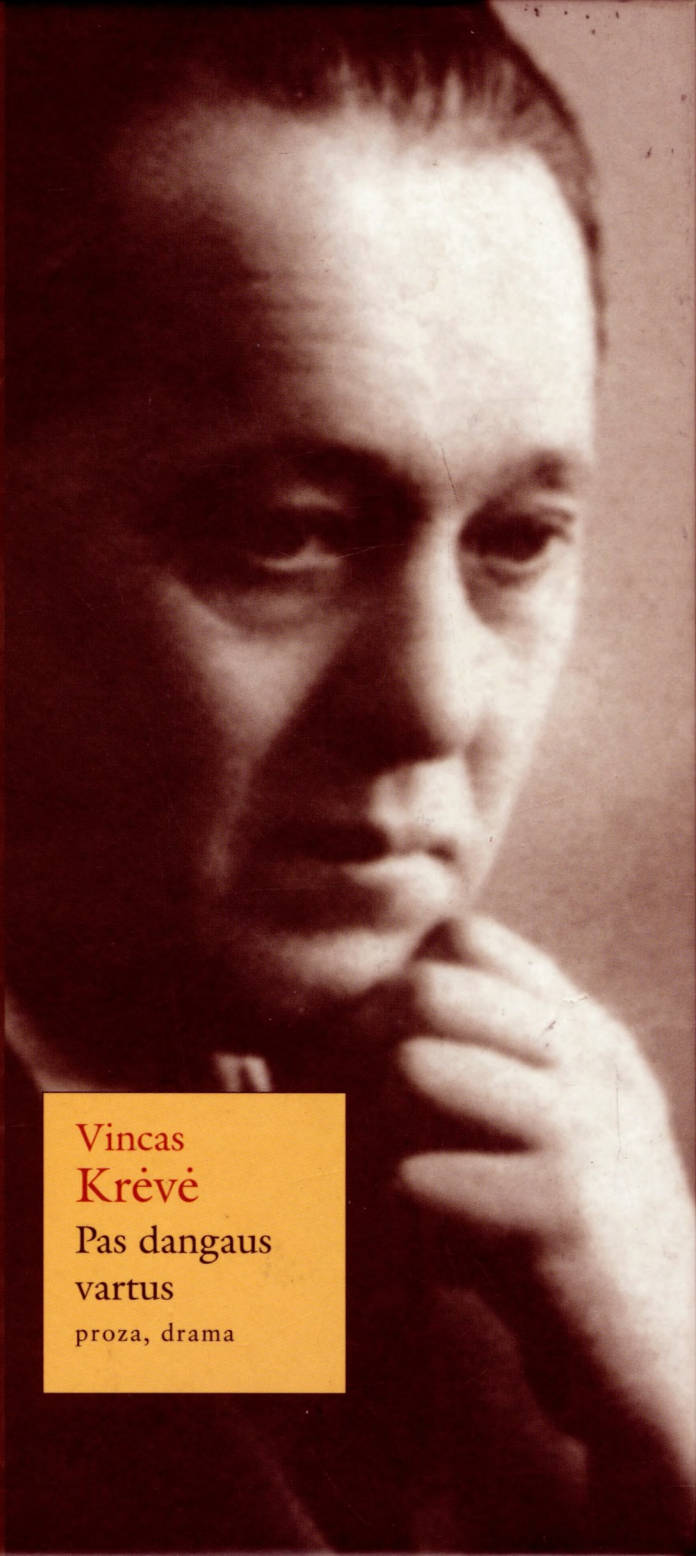

Vincas
Krėvė
Pas dangaus vartus
proza, drama

VINCAS KRĖVĖ

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
LOBYNAS

Vincas Kreve

VINCAS KRĖVĖ

PAS DANGAUS VARTUS

Proza, drama

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SĄJUNGOS
LEIDYKLA
VILNIUS

UDK 888.2-3

Kr204

SERIJA

LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS.

XX AMŽIUS, NR. 18

LEIDŽIAMA NUO 2005 M.

SERIJOS LEIDIMO MECENATAI –

ČESLOVAS IR RAMŪNAS KARBAUSKIAI

VISUOMENINĖ REDAKTORIŲ TARYBA:

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ, ALGIS KALĖDA,

ČESLOVAS KARBAUSKIS, PETRAS PALILIONIS,

VALENTINAS SVENTICKAS

ISBN 978-9986-39-637-6

© Sudarymas, redakcinės pastabos, Gediminas Mikelaitis, 2010

© Viktorija Daujotytė, *Ko siekė Vincas Krėvė?*, 2010

© Apipavidalinimas, Romas Orantas, 2010

© Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010

KO SIEKĖ VINCAS KRĖVĖ?

Atsakyti, ko savo kūryba ir įvairialype veikla siekė vienas didžiausių XX a. lietuvių rašytojų, neįmanoma. Pamatinės kūrybos intencijos slypi nepasiekiamame gylyje, šaknys neatskiriamai susiraizgiusios. Bet yra ir aiškesnių momentų. Vincas Krėvė siekė Lietuvos gylio ir aukščio, istorijos atsiliepimo dabartyje, derino kasdienybę ir aukštuosius dvasios planus, liaudies kūrybą ir kūrybingo intelekto užmojus, prigimties aistringumą ir nuolankumą, jungė, kas kilo iš tautos patirties, ir kas ėjo į ją iš pasaulio. Siekė įminti lietuvių tautos mįslę, neatskiriamą nuo žmogaus. Pasaulis Krėvei buvo mįslingesnis negu kitiems jo laiko rašytojams. Ieškodamas bent dalinių atsakymų į sunkiuosius klausimus, rašytojas daug ką jungė, bet kartu ir priešino; yra riba, kurios nevalia peržengti. Kad tauta išliktų, ji pirmiausia turi remtis savimi, savo išgalėmis, bet turi sugyventi ir su kitais, suvokti *kito* kitoniškumą ir reikalingumą.

Vincas Krėvė (tikroji pavardė Mickevičius) gimė 1882 m. spalio 19 d. Subartonių kaime, netoli Merkinės. Vyriausias šeimos sūnus, globotas švelniasielės, kelis mažus vaikus palaidojusios motinos ir senelės, bet nuolat jautęs ir gana aštrų pragmatiško tėvo būdą. Iš prigimties nestiprios sveikatos, bet aiškių gabumų, leistas į mokslus; kurį laiką mokėsi ir Vilniaus kunigų seminarijoje, bet iš jos pasitraukė, patirdamas pirmą rimtą konfliktą. Buvo mažo ūgio, neproporcingai didele galva; jaunystėje dėl to išgyveno dvasinių traumų, kurios bent iš dalies atsispindi „Šarūne“. Studijavo filologiją, baigė Kijevo universitetą. Mokytojavo Baku, kaip mokytojas sugebėjo įgyti

autoritetą, susidomėjo budizmu. Nuo 1922 m. Kauno universiteto profesorius, aktyvus ir ambicingas visuomenininkas. Rinko lietuvių tautosaką, ją vertino ir jautė kaip autentišką savo paties patirties dalį. 1940 m. buvo tapęs „Liaudies vyriausybės" vadovu, tikėjo gelbėjąs Lietuvą, bet, suvokęs tikrąją padėtį, iš vyriausybės išėjo, padarė viešą pareiškimą apie savo politinę veiklą. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos, nuo 1947 m. gyveno JAV, dirbo Pensilvanijos universitete. Mirė 1954 m. liepos 7 d.; 1992 m. perlaidotas gimtųjų Subartonių kapinėse. Buvo dzūkas, iš mažumės formuotas gimtinės žmonių, jų pasakojimų, padavimų, dainų, įspūdingos gamtos, išraiškingų dzūkiškų intonacijų. Gimtinės vaizdiniai veikė sąmonėje kaip pirminė mitinė erdvė, kaip amžinas laikas, į kurį atsitrenkia kitos bangos, civilizacinės naujovės, nauji tikėjimai. Nėra ribos tarp mažų konfliktų ir galingų smūgių, kuriuos patiria sąmonė, turinti apsispręsti ne tik dėl savęs, bet ir dėl tautos, valstybės.

Iš aistringos meilės, dėl kurios galėjo ryžtis viskam, Krėvė buvo vedęs Rebeką Karak, pagal vienas versijas – Armėnijos karaimę, pagal kitas – kilusią iš judėjų, iš judaizmo perėjusią į katalikybę. Dukra Ona Aldona, paauglė išgirdusi iš tėvo, kad jis esąs tik profesorius, o ne silkių pirklys, tad ji negalinti geisti to, ką turinčios turtingesnės draugės, išsaugojo apie tėvą daug jo gyvenimo liudijimų, atsakė į šešiasdešimt Alberto Zalatoriaus klausimų.

Vincas Krėvė – šakoto talento, didelių ambicijų kūrėjas. Nei temų-problemų įvairove, nei žanriniais išsišakojimais Vincui Krėvei lietuvių literatūroje nėra lygių. Priešingos, bet ir vieną kitą papildančios linijos: skaidrus „Antanuko rytas" ir neužbaigta biblinė misterija „Dangaus ir žemės sūnūs"; kasdienio gyvenimo pjesė „Žentas" ir keliaveiksmė, keliaklodė istorinė drama „Šarūnas"; romantiškai pakilūs, plastiški „Dainavos šalies senų žmonių padavimai", šlovinan-

tys senovės Lietuvą, ir „Rytų pasakos“, nukeliančios skaitytoją į Budos ir jo vaikų pasaulį, supažindinantys su tuo, „kuris yra nubudęs“. Tauta turi saugoti savo savasties ribas, bet turi būti tolerantiška, bent pakanti kitiems, kitoniškiems. Žydai Krėvės kūryboje yra Lietuvos žydai, *vietiniai, reikalingi*. Jie kaip ir lietuviai turi ir teigiamų, ir neigiamų savybių, tačiau iš jų nevalia tyčiotis, apgauti. Apsakyme „Silkės“ Krėvė sukūrė įdomią koliziją, vykstančią šviesos dar nepatyrusioje samdinės sąmonėje – iš neprimatančio žydo prekijo paėmusi kelias silkes, išsigandusi bausmės, kurią gali patirti, ji bando skriaudą išlyginti jai prieinamu, suvokiamu būdu.

Krėvė buvo rašytojas, kuris veikė sąmonės valia, bet ir galia, kylančia iš intuityviųjų žinojimų-nujautimų. Apie šią galią leista prasitarti *raganiui* (apysaka „Raganius“): „Nežinau kaip, bet juntu, lyg man dabar kažkas kušta ausin... O jau aš, berneli, žinau, daug kartų esu patyręs, kad jau visuomet taip atsitinka, kaip aš nujaučiu. Jau mane Dievulis taip apdovanojo, kad aš daugel nujaučiu, ko net nesuprantu, kaip gali tai atsitikti...“ Mūsų galios, jei jas jaučiame turį, ne iš mūsų. Iš nesuvokiamų prigimties šaltinių, iš *dovanos*, kurią gauname. Mįslinga, kad nugyvenęs kūrybingą ir darbingą gyvenimą Krėvė abejojo, ar tuo keliu eita. Galbūt nujautė, jog liko nerealizuotų prigimties galimybių.

Vinco Krėvės kūrybos visuma (išeivijoje, Bostone, 1956–1961 m. išleisti šeši dideli tomai) daro įspūdį, kad šį talentingą ir ambicingą kūrėją neramino keli pamatiniai žmogaus egzistencijos klausimai. Ar yra anapusė galia, nuo kurios žmogus yra priklausomas? Koks yra Dievo ir skirtingų religijų santykis? Ar yra likimas? Ar žmogus yra laisvas pasirinkti, ar jo pasirinkimai yra nulemti? Kaip žmogus turi gyventi su kitais, kaip galima suderinti skirtingas pažiūras, laikysenas, gyvenimo būdus? Kas yra pasaulis? A. Zalatoriaus nuomone,

konfliktas su Dievu buvo esminis V. Krėvės dvasios konfliktas. „Konfliktas su Dievu Krėvės kūryboje pasireiškė ir giliau paslėpta forma – neribotų žmogaus galimybių aukštinimu, kitaip tariant, propagavimu minties, kad žmoguje viskas prasideda ir viskas baigiasi."[1] Bet kūrybinėje realybėje šis konfliktas yra problemiškesnis ir šakotesnis, iš esmės virstantis *tikėjimo* problema, išsiskaidančia į *pasitikėjimo* metmenis. Dukra į klausimą, ar Krėvė buvo religingas, ar ne, atsakė aplinkkeliu. „Matot, jis tikėjo, bet tai buvo nuosava tikyba. Tai nebuvo davatkinė tikyba, tai buvo tikėjimas, kad yra kažkas aukščiau už mus."[2] Aplinkkelio įspūdis išlieka ir V. Krėvės kūryboje – tikėjimo negalima apeiti, sąmonė priversta sukti ratus. V. Krėvės kūryba yra koncentriška.

V. Krėvė įėjo į lietuvių literatūrą „Dainavos šalies senų žmonių padavimais" (1909–1912), atkūrė-sukūrė mitinę Lietuvą, jos ikiistorinę tikrovę, *išgiedojo* kaip herojinį epą. Neužmirštamas „Milžinkapio" sakinys: „Ten, kur sravus Merkys, bėgdamas tekėdamas per žalias pievas, per alksnynus, krūmuotus šlaitus, plukdo savo tyrų vandenėlį platun Nemunėlin, yra ten aukštas ir status kalnas, visų kalnų aukščiausias, o ant to kalno tvirta pilis, garsi Merkinė, visų pilių tvirčiausia." A. Zalatoriui atrodė, kad padavimuose Krėvė kalbėjo moters balsu, tarsi atlikdamas moters-giedotojos vaidmenį – lyg antikos teatre. Kitaip negalėjo būti – V. Krėvė besusitiko tik su giedančiomis dzūkų moterimis. *Vandenėlis, Nemunėlis* – gal iš tiesų tai moteriško balso malonybinės priegaidės.

Istorinėmis dramomis V. Krėvė realizavo aukštąjį, kilmingąjį Lietuvos lygmenį, kunigaikštiškąsias kolizijas, konfliktus. Įvedė karžy-

[1] Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 155.

[2] *Ten pat*, p. 500.

giškųjų intonacijų tautosaką. „Šerk ristąjį žirgelį, / Pirk tyminį balnelį...“ – dainuoja vyrai dramoje „Šarūnas“ (1910–1911). Kunigaikštis Šarūnas vienija gentis, jo sūkuringa prigimtis įtraukia, teikia formas, bet ir jas naikina. Tačiau tebejaučiama istorijos energija, Lietuvos kilimas, artėjimas į Mindaugo epochą.

„Skirgaila“ – *keturių dalių istorijos drama iš senovės lietuvių gyvenimo* (1922, 1924) – atstovauja istoriniam, kunigaikštiškajam, karžygiškajam Lietuvos planui, veiksmas prasideda ne kokiame nors Dzūkijos kaime, o Vilniaus Aukštojoje pilyje. „Skirgaila“ – geriausia Vinco Krėvės drama, priklausanti lietuvių dramaturgijos aukso fondui. Joje vaizduojamas skausmingas Lietuvai laikas – jau priimta krikščionybė, tačiau abejonės tebeslegia ir didįjį kunigaikštį. Skirgaila – niūrus, tiesiai į akis nežvelgiantis, norįs Lietuvai gero, bet nežinantis kaip gėrį pasiekti. Vaizduojamas su vyno taure rankoje, vynu jis malšina savo vidinę nerimastį. Jėga sulaiko kunigaikštytę Oną Duonutę, prievarta veda, kad nebūtų nuo Lietuvos kaip kraitis atplėštos žemės. Dramaturginiu požiūriu vykusiai formuojamos konflikto linijos. Pagrindinis konfliktas – dėl Lietuvos likimo, dėl valdovo santykio su valdiniais (menkiau išplėtotas), dėl valstybinių santykių su lenkais ir vokiečiais, dėl tikėjimo formų ir būdų. Šalutiniai konfliktai išauga iš žmogiškųjų jausmų, pareigų. Skirgaila siekia valdyti jėga, prievarta, nors širdyje taip pat tikisi meilės, supratimo, šilumos. Tebėra prisirišęs prie senojo tikėjimo, nors supranta, kad lemtingas žingsnis į krikščionybę jau žengtas. V. Krėvė stipriai įsuka meilės verpetą; jaunas vokiečių vienuolis riteris tik išvydęs pamilsta Oną Duonutę ir dėl jos garbės riteriškai pasirenka mirtį. Skirgaila kilniadvasiškai pasielgti nesugeba. Atsidūręs „tarp dviejų pasaulių“ (taip vadinasi pirmoji šios dramos dalis), Skirgaila neranda išeities; tai tarsi herojaus nuosmukio drama, tragedija. Kai smunka valdovai, smunka ir valstybė.

Lietuvių dramos istoriko Jono Lankučio nuomone, „Krėvė sėkmingai įvykdė didžiulį uždavinį – istorijos dramą jis parodė per tragiškus asmenybės išgyvenimus, kurie mums atrodo giminingi ir Hamleto įniršiui, ir šiaurietiškam Ibseno herojų atkaklumui, ir kartu lietuviškai graudūs, tarsi liaudies dainoj išdainuoti, širdgėlos ašarom sudrėkinti."[3] Tragiškas vaidilos Stardo paveikslas – tarsi senlietuvių sąžinės balsas jis ragina Skirgailą ir bajorus neapleisti senųjų dievų, gieda giesmes, bet gyvenimas jau pasisukęs kita vaga.

V. Krėvė sukūrė *krivių-žynių* paveikslų, parodė *vaidilas*, giedančius senas sakmes, stilizuotas pagal galimus provaizdžius. „Tenuskambės ir apie mane garsi daina!" – geidžia Šarūnas. Senieji – *senas, žilas kaip obelis* krivis Skurdulis „Skirgailoje" ištaria svarbiausius senąjį lietuvių tikėjimą ginančius žodžius, bet išsako ir nepaneigiamą patirtį: „Dievai nemiršta ir negimsta. Jie amžini, ir galia jų amžina [...]. Ar ne vis tiek Praamžiui, kuriuo vardu jį žmonės gerbia." Tauta bręsta, keičiasi: „Bet vis tiek, kaip ji pavadins naują dievą, kuriuo vardu šauksis jo, gerbs visuomet tą patį, didį, paslaptingą Praamžių, kuris gyvena ne ten (*rodo į dangų*) ir ne čia (*rodo į žemę*), ne ąžuolynuose mūsų, ne naujose širdyse, bet žmogaus sieloje." Tikėjimas yra vidinis, dvasinis.

V. Krėvės vardas susijęs su kriviu; tartum jis buvo įsipareigojęs spręsti pamatinį lietuvių klausimą – kas mes buvome, ką *žinojome*, ką *žinojo* senieji išminčiai, kriviai, vaidilos, kur tas žinojimas dingo, kas su mumis atsitiko naujaisiais laikais, kas mūsų laukia? Galima prielaida, kad rinkinio „Šiaudinėj pastogėj" (1921–1922, atskiri kūriniai publikuoti anksčiau) apsakymus V. Krėvė kūrė kaip pasakojimų ciklą, kaip žemdirbiškojo epo, kadaise pradėto Kristijono Donelaičio

[3] Jonas Lankutis, *Lietuvių dramaturgijos raida*, Vilnius: Vaga, 1974, p.165.

„Metais“, variantą. Išmintis nemiršta ir negimsta, – galima taip ištarti ir tokią garsiojo Krėvės sakinio paralelę. Išmintis keičia pavidalus, karta po kartos keičiasi žmonės, kurių lūpomis išmintis ištariama. Kur dingo krivių žinojimas? Sunykus krivių-žynių luomui, išmintis, bent jos nuotrupos, nes visuminis žinojimas, kol nėra rašto, išlieka tik perduodamas iš lūpų į lūpas, nusileido į pačią pažemę, į žmones, esančius arčiausiai gamtos, žemės. Puikiajame apsakyme „Antanuko rytas“ V. Krėvė parodė, kaip tai, kas senam žinoma, kas jo sąmonei iš žinojimo priimtina, perduodama mažam. Perduodama meilės keliu. Pirmasis „Antanuko ryto“ sakinys: „Antanukas labiausiai myli savo senelę.“ Meilė yra tiesiausias tiesos takas: nuo vaikystės iki senatvės. „Krėvės Antanukas [...] tampa panašus į žmones istorinės civilizacijos vaikystėje, išvysčius plačias ir sudėtingas mitologijas kaipo būdą žiūrėti į pasaulį tiesiomis ir naiviomis akimis. Kaip ir tie mitų kūrėjai Antanukas prisiima žodžius pilna ir tiesiogine jų prasme, nes jo sąmonėj dar nesusidėstė abstraktus kalbinis klodas, kuriame žmonės automatiškai vartoja palyginimus ir metaforas, nebeturinčias vaizdinės jėgos.“[4] Civilizacijos sąvoką Rimvydas Šilbajoris, įdėmus literatūros tyrėjas, pavartoja neatsitiktinai. Literatūra, grįždamasi atgal, jaučia lietuvių (bendresne prasme – baltų) civilizacijos alsavimą – didelę vaizdinę, mitinę galią. Krėvė, nuo vaikystės patyręs šios galios alsavimą žodžiais ir gamtos vaizdais, kaip menininkas ir kaip tyrėjas buvo jai empatiškai įsipareigojęs.

„Šiaudinėj pastogėj“ veikia gilios patirties senieji žmonės, kurie dar tarsi *atsimena*, kaip žmogus turi gyventi, *sugyventi* su viskuo, kas gyva. Jų autoritetas prieštaringas – kaimo žmonės ir laiko senuosius jau atgyvenusiais, pasenusiais, ir atsargiai *prisiklauso* jų nuomonės,

[4] Rimvydas Šilbajoris, *Netekties ženklai*, Vilnius: Vaga, 1992, p. 34.

sutinka, kad jie *kažką* dar žino. Senųjų laikų (mitinis lygmuo) vaidilos, kriviai, žyniai „Šiaudinėj pastogėj" (šiaudinių stogų *civilizacijoje*) pasirodo kaip *bedieviai*, *raganiai*, *skerdžiai*, kaip *kitokie* žmonės, nesutampantys ar ne visai sutampantys su modernesniais laikais, su dogmiškąja krikščionybe. „Šiaudinėj pastogėj" apsakymus kompoziciškai įrėmina „Bedievis" ir „Skerdžius". *Skerdžius* yra jungiamoji ciklo gija, tai matomas, tai nematomas, tai pasirodantis tekste, tai pasislepiantis. Kaip „Dainavos senų žmonių padavimai" yra tarsi giedami moters balsu, taip „Šiaudinėj pastogėj" apsakymai yra pasakojami seno skerdžiaus lūpomis. Pasaka „Perkūnas, Vaiva ir Straublys" yra *seno skerdžiaus pasaka*. Keliagubas stilistinis kodas: pasaka ir nepasaka, pati tikriausia, netgi šiurkšti žmonių tikrovė. Skerdžius turi laiko ir galimybių matyti, kaip žmonės gyvena savo kasdienybę, kaip savo rate sukasi bobulė, kaip žmonės barasi, ginčijasi, kalbasi, bičiuliaujasi. Krėvei yra svarbus tas pirminis gyvybingumas, kurį labiausiai išreiškia vaikų ir paukščių balsai: nesiliaujantis *klegėjimas*, į kurį pinasi ir medžių šlamėjimas, siūravimas. Žmogiškosios reikšmės nėra vienaprasmės – nesuklyskime gailėdami bobulės, kad jai tiek darbo, rūpesčių. Taip teka jos ilgaamžė gyvybinė energija, tai jos džiaugsmas būti reikalingai, kuris paslepiamas už paaimanavimų. Kasdieniai vargai yra ir džiaugsmai. *Galvažudys* – piemenukas, akmeniu pamušęs kiaulę, rodos, nesuvaldomas, o ir ašarojantis iš gailesčio dėl savo poelgio piemenėlis, tyliai paglostomas to, kuris ką tik ruošėsi nusikaltėlį rūsčiai nubausti. Skerdžius – *piemuo*, žmogus, kuris nedirba sunkaus darbo, turi *laiko* stebėjimui, mąstymui, susitikimui su savo patirtimi. Gali *atsiminti*, į dabartį perkelti tai, kas buvę seniai, bet kas išlikę sąmonėje. Ne kiekvienas gali būti skerdžiumi; reikia stovėti kiek atokiau nuo naudingo gyvenimo, turėti prigimtą norą bendrauti, būti gamtoje, jausti ją, suprasti jos kalbą.

„Bedievio“ Vainorus labiausiai išreiškia Krėvės požiūrį į pačius seniausius žmogaus ir gamtos ryšius, į *šventumo* nuojautas ir pajautas, kylančias iš sąmonės ir joje išsiskleidžiančias. Vainorus ginčijasi su klieriku, kalbančiu apie dangų ir pragarą. „O aš kvailu protu manau, – prabilo jisai vėl, – kad pragaras, tik kol žmogus gyvas. Dangus čia, žemėje, mūsų giriose, šlaituose, kapinynuose, tik mes jo per darbą nemokame pamatyti.“ „Skerdžiuje“ užbaigiama ir *bedievio* byla. Žmogaus sąmonėje gali susimegzti toks tvirtas žmogaus ir medžio ryšys, kad jo nutraukimas tarsi prišaukia mirtį. Turbūt žinomiausias Krėvės sakinys: „Du senu buvo Pagirių sodžiuje: Grainio liepa ir skerdžius Lapinas.“ Skerdžiaus sapnas, kur jaunoji pasirodo esanti sena liepa, yra lyg mito atskala, neįtikėtinu būdu rašytojo pajusta, atgaivinta.

„Vai, gražu, gera ir linksma Dievo pasauly, o dar girioje!“ – nėra gyvybingesnio, optimistiškesnio sakinio lietuvių literatūroje. Ir natūralesnio ryšio, kuris būties pašlovinimu persmelkia Kristijoną Donelaitį, Simoną Daukantą, Antaną Baranauską, Maironį, Vincą Krėvę. Lyg du būties poliai: viršūnėse džiaugsmas, tyla ir susikaupimas pašaknėse. Lyg jau lietuvių kalbos prigimtyje būtų įrašyta „Skerdžiaus“ sakinių galimybė: „Medžiai stovi tylūs, lyg daugel matę seneliai, ir nei vienas lapas nesukužda, nesušlama, nei viena šakelė nelinguoja. Girdi, kai nuo šakos ant šakelės paukštukas šokinėja, kaip pilka voverėlė lipinėja.“

Krėvė ir Vydūnas XX a. pradžioje labiausiai grąžina prie senosios lietuvių (baltų) religijos. Ji dažnai vadinta ir tebevadinama gamtiška, teigiant, kad garbinti gamtos objektai, jos reiškiniai. Kiekvienos religijos centras yra *šventumas* – lietuvių girios, giraitės buvo lyg atviros, neuždengtos šventovės, dievų buveinės. Į tai dėmesį yra atkreipęs Gintaras Beresnevičius iš naujo, įdėmiai perskaitęs pirmuosius kitataučių liudijimus apie medžių, girių garbinimą, suvokė, kad garbinti

ne patys medžiai ir miškai, o tai, su kuo jie buvo susiję. Petras Dusburgietis apie prūsus rašė, kad jie turėjo šventų miškų, laukų ir vandenų, kur niekas nedrįso nei medžio kirsti, nei žemės dirbti, nei žuvauti. Beresnevičiaus nuomone, Dusburgietis suvokė, kad susiliečiama su apskritai religijai būdinga *sacrum* kategorija[5]. Krėvės kūryba daugeriopai rutulioja *šventumo* problemą; iš tiesų tarsi einama vis besiplečiančiais ratais – nėra atskirai, ką mąsto – jaučia senieji *bedieviai, raganiai, skerdžiai* ir *dangaus ir žemės sūnūs*, klajojantys akmeningoje pirmapradės krikščionybės žemėje. Žmogus nuo šventumo negali nutolti, negali prarasti šios pajautos, nes tada griūva ir kitos vertybės, nebėra į ką atsiremti. Primindamas senąjį lietuvių tikėjimą, Krėvė tarsi tikrinosi – kas vyksta kitų tautų patirtyse, kaip Dievo ieško, kaip su juo susitinka Rytų žmonės; „Skirgailoje" užsimena ir apie stačiatikybę. „Mindaugo mirtyje" (1935) pasirodo ir stačiatikis vienuolis Vaišvilkas, Mindaugo sūnus. Kiekvienam tikinčiam jo religija atrodo vienintelė teisinga. Iš čia – neapykanta kitiems, kitokiems. Dėmesys kitiems tikėjimams buvo būdingas ir Vydūnui, kreipusiam žvilgsnį ne tik į senąją lietuvių tikybą, bet ir į Bhagavadgytos tekstus.

Albertas Zalatorius, daugelį metų tyrinėjęs Krėvės kūrybą, yra pažymėjęs, kad ir pagal tematiką, ir pagal idėjas, ir pagal stilių rinkiniui „Šiaudinėj pastogėj" artima apysaka „Raganius"[6], kurios pirmoji redakcija pasirodė 1930 metais, antroji – 1939. Galima mąstyti, kad „Šiaudinėj pastogėj" ir „Raganius" atskleidžia Vinco Krėvės sukurtą žemdirbiškąjį, gamtojautinį, kasdienio gyvenimo pasaulį, neatskiriamą nuo aukštųjų, dvasinių pareigų, kurias primena apie tai ką nors

[5] Gintaras Beresnevičius, „Gamta ir šventumas. Senovės lietuvių religijos „gamtiškumo" klausimu", *Gamta ir religija*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 73.

[6] *Ten pat*, p. 313.

žinantys, *atsimenantys*. Šiais kūriniais labiausiai pasireiškė ir Krėvės prozos menas, *pasakojimo* meistrystė.

Savo kultūroje, pradedant tautosaka, mitais ir baigiant kad ir Marijos Pečkauskaitės slapyvardžio Šatrijos Ragana geneze, turime išplėtotą *raganos* vaizdinį. Bet tik Vincas Krėvė sukūrė vyriškąją šio įvaizdžio paralelę – didelę apysaką „Raganius". Apysaką sudaro šešios dalys: „Žemaitukas", „Simajudas", „Kukis ir Gugis", „Pramuštgalvis", „Su Dievu susitaikius", „Pas dangaus vartus". Veiksmo vieta ir fonas – Dzūkijos kaimas (pasirodo ir jo pavadinimas – *Ramūnai*, neabejotinai rami Dainavos šalies vieta) XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Ūkininkai, samdiniai, žydas amatininkas, jų santykiai, gyvenimo kasdienybė, darbai, rūpesčiai, vaikų konfliktai su tėvais – daugiausia dėl meilės, dėl pasirinkimo, aistros, pavergiančios žmogų, draskančios, skatinančios nusikalsti. Iš bendro kaimiečių gyvenimo išsiskiria, bet su juo įvairiopai susiję du veikėjai – skerdžius Gugis, laikomas *raganiumi*, ir senas klebonas, pravardžiuojamas Žemaituku, nes jaunas atsikėlė iš Žemaitijos ir kalbėjo žemaičiuodamas, kol galiausiai visai sudzūkėjo. Klebonui skirta atstovauti katalikybei, jos dvasininkijai. Kaziui Gugiui – liaudiškajai, žemdirbiškajai pasaulėžiūrai bei etikai. Kiekvienas turi savo pozicijas, bet Krėvė jų nepriešina, atvirkščiai – senas, daug patyręs, daug matęs klebonas vertina Gugį, jį užtaria, be vargonininko „kortelės" išklauso išpažinties, lyg ir paruošia jo kelionę „pas dangaus vartus". Krėvei rūpi ne religijos dogmos, o *tikėjimas*, kuris yra suderintas su žmogaus širdimi, pajautimais, pagrįstas *elgesiu*, kodėl žmogus elgiasi vienaip ar kitaip, kodėl laikosi vienokių ar kitokių moralės normų. Neskriausti kito, ypač silpnesnio, našlaičio, įveikti savo ambicijas, atitaisyti skriaudą, nusileisti dėl kažko, aukštesnio ir svarbesnio nei vien tavo paties norai, siekimai, stengtis suprasti tą, kuriam sunku, jei ir dėl širdies

rūpesčių. Sugyventi jauniems ir seniems. Saugoti medžius, aplinką. Krėvei atrodė, kad senajame Lietuvos kaime žmogiško elgesio normos dar buvo gana patvarios. Petronėlė Česnulevičiūtė yra pastebėjusi, kad „Raganiumi" Krėvė „apibendrino, įprasmino ir išaukštino liaudies etikos pagrindus ir optimistinę pasaulėjautą."[7] Krėvė įsižiūri į sodiečius, seka jų gyvenimus, seka kurios nors būdo savybės galimą prieštaringumą. Taupumas greit gali virsti šykštumu, prievarta net savo vaikui. Laisvesnis gyvenimas, kurį renkasi Gugis, – išgėrinėjimu ar net girtuoklyste. Atsidavimas meilei gali griauti asmens pamatus, kaip atsitinka „pramuštgalviui" Petrui Lukošiūnui. Žmonių prigimtys įvairios, vaikai kenčia ir dėl to, ką paveldėjo iš tėvų. Išklydęs iš kelio ar savo reikaluose susipainiojęs žmogus turi rasti tą, kuris padėtų, patartų. Ir jaunas „pramuštgalvis", stiprus, bet savo mylimosios pasiekti negalįs vyras, eina pas *raganių*: „Patark, kas daryti, kad iš proto neišsikraustytau..." Senasis Gugis primena Petrui tėvą, kad buvęs toks pat ūmus, nesuvaldomas. „Niekas nepastebėjo, tik aš vienas, kad žmonos, tavo motinos, jis bijo. Būdavo, kai prikimba prie manęs, tuoj sakau: eisiu, tavo žmonai pasiskųsiu, – ir pabėga. Žmonės, matydami, kad toks vyras, kuris ir velnio nebijo, manęs pabunga, sakydavo: raganius, jis kažką žino. O aš tik žinojau, kad jis savo žmonos bijo..." Gugis paaiškina savo raganiškumo paslaptį – jis yra pastabus, įdėmus, akylas, ausylas, perpranta žmones, jų santykius, tad gali nuspėti, kaip tie santykiai gali vystytis. Kad ir kaip kritiškai žmonės žiūri į Gugio gyvenimą, turi pripažinti jo autoritetą. Jis gali ištarti ir pačiam Krėvei svarbią mintį: „Likimas visados galingesnis negu žmogus." Raganius turi patirtį, seną savo gyvenimą ir dar se-

[7] Petronėlė Česnulevičiūtė, „Vincas Krėvė", *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Vaga, 1982, t. 1, p. 15.

nesnio gyvenimo atsiminimą. Daug žinojimo jam teikia gamta; pažinojo visokias žoles, žinojo, kuri kokiai ligai. *Skerdžius*, piemuo, anksti atsiskyręs nuo sunkiųjų gyvenimo prievolių, ne vykdytojas, tik stebėtojas. *Linksmas*, mylintis gyvenimą, norįs gyventi ir gyventi, sulaukti vis kito pavasario, *smuikininkas*, galįs išreikšti savo jausmus kad ir negudriomis melodijomis – kaip ir Vaižganto Mykoliukas.

Originali Krėvės mintis, sutelkta į žmonių intymiuosius santykius: jei žmoguje, dažniausiai jaunuose vyruose, atsiveria baugi jėga, kuri ir „velnio nebijo", yra ir galia, kuri ją sutramdo. Reikia sutikti moterį, kuri *tau skirta*. Taip mano *raganius*. Senoji Lukošiūnienė turėjo galią ne tik vyrui, bet ir „pramuštgalviui" sūnui. Bet motinos galia kita, ji negali prilygti *skirtai* moteriai. *Velnias* – piktos jėgos įsikūnijimas; „Raganiuje" apie ją nuolat kalbama. Yra gėris, yra ir blogis, jie nuolat susitinka žmogaus širdyje. *Raganius* (kaip ir klebonas Žemaitukas) atstovauja gėriui, „savo galią vien tik žmonių labui panaudoja." Blogis neturi realaus pavidalo, pasakoma tik žodžiu „velnias" arba švelniau – „nelabasis", „raguotas". Žmogui būtų sunku atsilaikyti, jei jis nerastų kam pasisakyti, pasitarti. *Raganius* ir klebonas dalijasi autoritetu ir vienas kitu pasitiki.

Savitas „Raganiaus" veikėjas – Juozas Misiulis, ne vietinis, o atėjęs į žentus iš Užgirių sodžiaus, tad *kitoks*. Tyrinėtojų manoma, kad šis veikėjas artimas rašytojo tėvui, kad ne vienas jo bruožas čia panaudotas. Kietas, apsukrus, nepasėda, nenuorama, vis žiūrįs, kur dar naudos rasti. Žmonės apie jį pakalba ir kaip apie turintį ryšių su „velniu": „Susirišk tik su tokiu velniu, bėdų paskui nenusikratysi..." Blogis kaimiečių dažnai siejamas su *svetimais*, jei net tik iš kito kaimo. Per kietą Misiulį eina ir modernesnis mąstymas – jis apgina kaimo žydą Jankelį, negalima jo iškeldinti, nes kaimui jis būtinai reikalingas kaip kalvis.

Atskiros svarbos paskutinė „Raganiaus“ dalis „Pas dangaus vartus“: kai mirę kaimynai Kukis ir Gugis beldžiasi į dangaus vartus; Gugiui Krėvė leidžia išsakyti visus argumentus, kodėl jam priklauso dangus, ginčytis, įrodinėti. „Gyvulėlius gerai ganiau, visus žmones, paukščiukus, gireles, saulutę, žalias pieveles mylėjau ir bemylėdamas Dievulį garbinau, kad taip gražu ir gera jo pasauly gyventi.“ Bet ir Kukis nepaliekamas už vartų – ir jam dangus; geras katalikas, nors ir didžiavosi savo dievobaimingumu, bet juk nekaltas, jei Dievas jam davė tokį būdą. Pokalbiai su šventaisiais šmaikštūs, išradingi, ne kartą vaidinti.

Lietuvių literatūros lobynui iš didelio Vinco Krėvės palikimo pasirinkta meistriškiausia drama „Skirgaila“, apsakymų rinkinys „Šiaudinėj pastogėj“ ir apysaka „Raganius“. Apimama esmingiausia kūrybos dalis. Tačiau didžioji dalis šio rašytojo kūrybos (ir žanro pavyzdžių) lieka anapus Lobyno tomo. Visai neatspindima orientalistinė tema, kurios branduolys sutelktas į „Dangaus ir žemės sūnūs“, kūrinį, rašytą visą gyvenimą ir neužbaigtą. Bet ir šiame biblinių temų ir situacijų kūrinyje nulemia ne išoriniai dalykai, o vidiniai interesai, sutelkti į neišpainiojamą tikėjimo ir abejojimo, meilės ir neapykantos, aistros ir nuolankumo, bendruomenės ir atskiro individo, aukos ir išdavystės rezginį. Su sunkiais ir dažnai neišsprendžiamais žmogaus prigimties klausimais „Dangaus ir žemės sūnuose“ susitinkama kaip ir „Šiaudinėj pastogėj“, „Raganiuje“, „Skirgailoje“.

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

ŠIAUDINĖJ PASTOGĖJ

APSAKYMAI

BEDIEVIS

I

Tą vasarą pas mane viešėjo draugas, kuris „kuniguosna ėjo“.

Vasara buvo šilta, giedri, o tą dieną šutino ir kaitino kaip puode. Niekur nei lapas nesušlamėdavo, nei žolė nesukukždėdavo: nebuvo jokio vėjelio.

Vidudieny dangus nusidumblavo, bet kaitino dar labiau.

Ėmiau kviesti draugą maudytis. Ežeras buvo ne arti, už kokio versto[8], miške, ir draugas nenorėjo taip toli eiti, ir dar tokiam karšty, bet aš įgundžiau jį.

Nuėjova į ežerą ir išsimaudėva. Pas ežerą buvo vėsu; mudu sėdėjova ir gulėjova ten, vejelėj, ilgą laiką ir būtuva dar ilgiau sėdėjusiu: tiek ten buvo ramu ir gera; bet debesys ėmė slinkti padangėmis vis tirštesni, vis tamsesni, pabrinkę. Toli, ten kažkur už kalno, už girios, sugriaudė, ar gal mums tik pasirodė, kad griaudė.

Ežeras buvo gilioj klony ir miške; draugas ėmė nerimauti. Ir neapsižiūrėsi gi, kai pakils audra, o į namus kelio visas gudų verstas.

Grįžova namo šilu. Netoli lauko buvo kalnelis, apaugęs ištekinėmis pušimis, kurios buvo daug storesnės ir aukštesnės negu medžiai kitoje šilo vietoje. Kai čia seniau kirto girią, augančių šiame kalnely medžių kirsti niekas nenorėjo.

[8] *Verstas* – rusų ilgio matas, lygus 1,067 km.

Kad ir kiek miškų vertelgos siūlė žmonėms, kad ir kaip gundė, senų pušų niekas nekliudė. Taip jos ten ir pasiliko.

Vieni tą kalnelį vadina Milžinkapiu, kiti Šmėklų kalnu.

Žmonės kalba, kad toji vieta esanti negera. Kiekvienas eidamas skubinosi greičiau ją praeiti, ypač pavakarėj arba sutemus; kas jaunesnis, net bėgte bėgo. Dažnai ten vaidenosi žmonėms. Nors ten niekados nieko pikta neatsitikdavo kaip kad kitose vietose, kur vaidenasi, bet vis dėlto ten gero žmogaus nelauk, kur šmėkla apsigyveno.

– Kur, vaikeliai, judu skubinata? Ar tik ne nuo lietaus judu bėgata?

Nustebau. Kas čia mus užkalbino? Ar tik nesivaidena man?

Dirstelėjau į kalnelį ir matau: sėdi ant vėjalaužio senis Vainorus, kurį vienu žodžiu vadina viso sodžiaus moterys „bedieviu“, o vyrai – „filozopu“ ir tuo mano pasakyti, kad jisai jau suvaikėjęs, nenukalbąs, nes labai jau senas.

Netoli jo sėdi ant akmenų krūvos Noreika ir, pasidėjęs krepšį sterblėj, kemša sau pypkę.

Tfu, kad jus kur galai! O aš tik vakar dar pasakojau draugui, kad čion nei vienas sodietis kojos nekelia!..

– Ką judu čia veikiata? – klausiu aš sustojęs. Draugas truputį pasėjėjo, bet, matydamas, kad aš stoviu, sustojo ir jisai.

– Bitukes šile aplankiau. Čia yra viena drevė, kurioje bitės jau gyveno, kai aš dar buvau jaunas.

– Ir niekas iki šiol jų neišplėšė?

– Kas gali turėti tokią piktą širdį, kad išvaikytų bitukes iš tokio seno lizdo?

– O gal dabar nėra tokių žmonių? – paabejojau aš, lipda-

mas kalneliu. – Žmogus žmogų išvaro iš senos tėvų būklos[9], o kad jau bitės pasigailėtų.

Pasisveikinau už rankų ir su vienu, ir su kitu ir atsisėdau ant vėjalaužio greta senelio.

– Žmogus žmogui, vaikel, padaro pikta, kai širdis užgula. Keršija tada ir vienas antram pikta daro. O bitukė maža, nieko neįžeidžia, ir jos niekas nekliudo. Štai nors ir skruzdėlė, kam ji gera daro, ar nauda iš jos kokia? Kas praeina basas, dar kojas nuperšia, apsiavusiam autuosna įlenda, tačiau skruzdėlyno niekas nepaliečia – nei geras žmogus, nei piktas, nors skruzdėlynų daugiausia pakelėje. Žmogus, vaikel, visai ne tokis piktas, kaip tu manai, o ypač nepiktas mūsų žmogus, sodietis.

Matydamas, kad aš, įlipęs kalnan, atsisėdau, atėjo ir draugas.

– Ar ne geriau būtų, kad pasiskubintuva namo?

– Palauk, drauge. Pamatysi sodietį, kokio niekuomet nesi dar užtikęs. O šiandien, kaip matau, jis linkęs pasikalbėti.

– Tai mūsų filozopas, – paaiškino Noreika. Jis įsikando pypkę dantysna ir užrišo krepšį.

Draugas pastovėjo, lyg svyruodamas, ar kviesti mane namo, ar taip pat atsisėsti.

– Ar neužlis mūsų?

– Kaip, dėde, manai, neužlis mūsų čia?

– Ne, vaikel. Matai, paukštukai ramiai lekioja. Ir musė nelenda į akis. Gal nakčia tik ar nebus lietaus?

[9] *Būkla* – sodyba.

– Na, girdėjai dabar, – nusijuokiau aš į draugą. Draugas atsisėdo.

– Aš net nusigandau, dėde, kai tu mudu prakalbinai. Aš maniau, kad čia vien šmėklos gyvena.

– Ir mane nugąsdino, – prabilo Noreika, skildamas ugnį. – Einu sau, galvą nuleidęs, ir girdžiu, – šaukia kas: „Jonai, Jonai!“ Tiesiog nuo kalnelio. „Monai“, – tariau sau ir nustebau. Net kūnas pagaugais nuėjo.

– Nuilstu, kol nueinu, ir mėgstu čia pasėdėti, atsilsėti. Čia vis tiek kaip kapinyne. Tokių minčių ateina galvon, jog paskui net stebiesi žmogus.

– Tikrai, tylu ir ramu čia. Ir vieta taip pat graži. Malonu, kad tokis senas žmogus kaip tamista apie mirtį galvoji, nepamiršti ir jos nesibijai, – pagyrė jį klierikas.

– Gražių vietų yra daugel. Dar gražesnių yra. O šile tylu ir ramu, jei vėjo nesti. Bet vis dėlto ten ne tas. Čia senų amžių žmonės guli, milžinai, štai kas yra. Kol buvau jaunesnis, man nei galvoj jie buvo, o dabar mėgstu čia pasėdėti, su jais pasiginčyti. Su šio meto žmonėmis jau nesusikalbu.

– Tikrai įdomus senelis. Jis net su mirusiais moka kalbėtis, – nusijuokė į mane atsigręžęs klierikas.

Noreika krūptelėjo petimi, nusispjovė, ištraukęs pypkę iš dantų, ir padaužė pirštu sau kelis kartus kakton, rodydamas akimi Vainorų, – suprask: senis nenuvokia, ką kalba.

– Prieš kelerius metus buvau stipriai susirgęs. Ilgai sirgau; ne visai sirgau, bet lengau[10], – tęsė senelis tyliai, lyg sau tik

[10] *Lengti* – silpnėti, ilgai sirgti.

vienam kalbėdamas. – Visą tada mane laužė, mankė, kojas mielino[11], ir lyg mane kažkas traukė į žemę, kad atsisėstau, atsigultau. Maniau – mirsiu, kad jau žemė į save traukia. Amžius mano tokis jau buvo. Jaunas miršta netikėtai, o senas turi mirti – kalba žmonės; bet tik susergi kiek žmogus, ir manai jau: dabar mirsiu. Sunku, vaikel, senam. Man tada pasirodė, kad aš dar nei negyvenau, kad vos vakar tik esu užgimęs. Nuilsau eidamas nuo bičių, atsisėdau pakelėj ant kelmelio ir tariau sau: štai medžiai siūbuoja, žolė auga, paukščiai skraido, o aš gal po kelių dienų nieko nei matysiu, nei girdėsiu, numiręs jau gal būsiu... Kažin, ar jausiu aš ten ką, ar gal tik sudūlėsiu kaip mėšlas. Vai, baisu, vaikel, mirti, ir senam, vaikel, baisu! – tęsė senis. – Dar baisiau negu jaunam. Tasai apsirgęs vis tikisi, kad dar nenumirs, pasveiks...

Vos tik taip sau tariau, man lyg kažkas ausin kalba, girdžiu aiškių aiškiausiai: nemirsi dar, nemirsi! Nuo to laiko aš nepraeinu šitos vietos, kad čia neužeitau!

– Tikrai, čia dažnai vaidenasi, kad tave kažkas šaukia. Mano čia palaukėje rėželis yra. Kitą kartą ardamas aiškių aiškiausiai girdi, kad tave kažkas vardu šaukia, jog net nusigręžti žmogus. Bet aš manau, kad tai tik iš oro vaidenasi, iš karščio, – paaiškino Noreika. – Tai atsitinka vasaros karščiais dažnai ir kitose vietose.

– Galite manyti, kad ir man tik pasivaideno, bet aš žinau, kad ne, – tikrai man kalbėjo tie, kurie čia guli. Aš ir dabar

[11] *Mielinti* – pakirsti kojas.

girdžiu, kaip jie man kušta ausin, kad ne tik pasivaideno tada man... Bet galgi ir dabar tik rodosi, – jūs juk nieko negirdite?

Noreika neramiai apsidairė; paskui, išėmęs iš dantų pypkę, vėl nusispjovė ir lūpas nusišluostė marškinių rankove.

– Visai suvaikėjo senis, – paaiškino jisai mum. – Kalba nei du, nei vienas. Užeina jam kai kada...

– Tikrai nuostabus senelis, – pritarė klierikas. – Aš niekuomet nebūtau tikėjęs, kad tokis gali atsirasti sodžiuje. Tik ar ne eretikas jisai?

Noreika atsikėlė, nuskynė smilgą ir ja ėmė valyti rūkiklį.

– Dar ne tai išgirsite, ilgiau su juo pakalbėję.

Visą šitą kalbą mes kalbėjome tyliai, pusbalsiu; senelis negirdėjo, matyti, nieko ir manė, kad mes kalbam vis apie numirusius.

– Sako, vaikel, kad tu esi labai mokytas, visus mokslus išėjęs, – kreipėsi senis vėl į mane: – sako, kad tu daugiau žinai negu kunigas. Pasakyk gi tu man, vaikel, kodėl kur tik kapinynas, ten vis medžiai auga, žolė želia ir kaip dar nubujoja. Ne pas mus, sakysim – „Šiluose“. Žiūri, kitur aplinkui nei medelio, nei žolelės, vieni smiltynai, o kapinynas žaliuoja ir švokščia kaip šilas.

– Aš manau – todėl, kad dažnai žmonės, mylėdami tuos, kurie ten guli palaidoti, puošia jų kapus, sodina ten žolynus, net ir medžius. O kas kapinyne užauga, niekas nei šakutės nenulaužia, nei vienos gėlelės nenuskina, nesunaikina.

– Ir aš anksčiau taip maniau. Yra net tokių žmonių, kurie sako: žemė ten riebi, gerai įmėžta, todėl viskas ten gerai

auga – ir medžiai, ir žolės. Bet aš manau, kad netiesa. Mūsų žmogus nemėgsta kapinyno, ir retas kuris pasodina ten žolynėlį, o kad jau medį kokį, nesu nei matęs to, nei girdėjęs. Aš manau, kad numirę ten gyvena ir patys žiūri kapinyno. Mūsų žmogus mėgsta girias, medžius, o numirę gal net labiau mėgsta negu gyvi būdami mėgo.

– Užteks tau, dėde, apie numirėlius kalbėti! – šiurkščiai subarė jį Noreika. – Teguli jie sau ramiai, o mes dar mirti nesirengiam.

– Matai, matai, kaip jis nemėgsta, kada aš apie numirėlius kalbu. Jis jau bijo. Ir kodėl žmonės jų taip bijo? – nusistebėjo Vainorus. – Numiršta mažas vaikas, kuris musės dar nenuskriaudė, ir jau viso sodžiaus moterys bijo iš pirkios išeiti, vos tik sutemo.

– Nebijau aš nieko. Tik nekenčiu mirtį minėti. Dar visi mes gyventi norime.

– Žinau gerai, kad visi nemėgsta kapinyno. Ir aš patsai nemėgau jo, kai jaunas buvau. O dabar mėgstu ir čia pasėdėti, ir kapinyne; nueini ten lyg viešnagėn. Klierikas pakraipė galvą.

– Tikras filozofas!

– Mes jį visi taip ir vadiname, o kas praminė, niekas nepamena. Gal kunigėlis, – paaiškino Noreika.

– Ar tu išpažinties laikyti vaikščioji? – paklausė Vainoraus klierikas. – Katekizmų mokeisi? Argi nežinai, kad numirę ne kapinyne gyvena, tik danguje ar pragare, kur kas gyvas būdamas nusipelnė darbais sau vietą? Argi šio niekuomet nesi girdėjęs? Argi kunigas nemoko to?

Klierikas net karščiuotis ėmė. Atsikėlė iš vietos ir ėmė lazdele daužyti sausas šakeles. Apėjęs aplink vėjalaužį, atsisėdo toj pačioj vietoj, tik iš kito šono.

– Temoko sau. Juk jūs tam ir duoną valgote, – ramiai atsakė Vainorus. – Betgi aš vis juntu, kad ten kažkas gyvena, ir gana. Ten kryžius, ir tasai, rodosi, gyvas. Tik gyvybė ten kitoniška, rami, ne tokia kaip žmonių tarpe. Sėdi ten žmogus, ir vis rodosi, kad štai, štai vienas akimirksnis – ir tu sužinosi didelę didelę paslaptį ir būsi tokis pat ramus. Neberūpės tau tada nei javai, nei gyvuliai, nei bitės.

Senis nuleido galvą, nutilo, susimąstė. Noreika pakrapštė pirštu savo pypkę, patraukė stipriai, jog net vidury sugruzdėjo, lyg lašiniai suspirgėjo ant ugnies, ir nusispjovė. Jisai mirktelėjo, kryptelėjo galva Vainoraus link.

– Senis namo rengiasi, – tyliai į mus kalbėjo, prisidengęs lūpas ranka. – Žemė jau pas save jį traukia. Ir metas gi jau: svetimą amžių žmogus gyvena.

Noreika iškratė pypkę ir užsikišo už juostos. Klierikas tylėjo ir lazdelės galu raižė kažką smėlyje.

– Kas žino, – atsakiau aš Noreikai, norėdamas paerzinti jį ir klieriką. – Galgi senis tiesą kalba.

– Kokią tiesą? Erezijas, bet ne tiesą! – šiurkščiai atsikirto klierikas ir net subarė mane. – O tau gėda šį „mažutį" piktinti.

– Geras mažutis, – nusijuokiau aš. – Jonai, ar girdi? Kunigėlis sako, kad tu mažutis ir tave mudu su Vainoru piktinava.

Noreika linksmai nusijuokė. Sugriebęs pilną saują akmenų, jis pavarė juos pakalnėn.

– Kas jo, kunigėli, paiso! Jis vis tiek kaip vaikas, jau nebenuvokia, ką kalba. Tokiam gal jau ir nuodėmės nėra.

Toli vėl sugriaudė.

– Girdite, griaudžia. Traukimės namo, kol neužlijo, – pasiskubino Noreika. – Aš čia užtrukau ir, žiūrėk, dabar šieną sulydinsiu. Ak, kad tave galas! – pakrapštė jisai pakaušį ir neatsisveikinęs bėgčiomis nulipo nuo kalnelio ir pranyko tarp medžių.

Senis pakėlė galvą ir tęsė dabar balsu savo mąstymus. Man atrodė, kad jisai pamiršo mus, kurie čia sėdim.

– Vai, nemėgau kapinyno. Nelinksma buvo man ten, baugu ir koktu... Svetimas juk man jisai buvo. O dabar, – ir senis, dirstelėjęs į mane, balsiai kalbėjo toliau: – einu ten lyg viešnagėn. O galgi ir viešnagėn tikrai: juk mano amžiaus žmonės bene visi ten nusikraustė.

– Argi tu negirdėjai, ką aš tau kalbėjau, kad vėlės negyvena kapinyne? Taip ir šventa bažnyčia moko. Ar gal tu netiki tuo, ko ji moko?

– Tau gi, kunigėli, geriau žinoti, ko ji moko. Tu tam ir aukštus mokslus eini.

– Taigi bažnyčia šventa, – karščiavosi klierikas, – moko, kad vienų žmonių vėlės danguje, kitų pragare – pagal tai, kaip jų žemėje gyventa.

Senis pasižiūrėjo į kunigėlį, supliauškino lūpom, lyg jisai ką valgė. Paskui išsiėmė iš užančio ragelį, išpylė ant nykščio piršto nago tabokos ir suuostė visą. Nesiskubėdamas užkišo ragelį ir vėl įdėjo užantin.

– O aš kvailu protu manau, – prabilo jisai vėl, – kad praga-

ras, tik kol žmogus gyvas. Dangus čia, žemėje, mūsų giriose, šlaituose, kapinynuose, tik mes jo per darbą nemokame pamatyti. Dangus tenai tam, kuris jau nieko nebereikalauja, kurio siela jau laisva kaip paukštutė. Manau, kad gyvas žmogus neklausytų savo uvėrių akių, o tik sielos balso, kuriai nieko nereikia, jis dar šiame gyvenime dangų sau rastų.

– Tikras eretikas! – susuko klierikas ir, atsistojęs priešais Vainorų, paklausė:

– Ar tu, seni, vaikščioji išpažinties atlikti?

– Vaikščioju, kunigėli. Mano amžiuje kaip nevaikščiosi?

– Ir tu kunigui viską sakai, ką dabar čia kalbėjai?

– Kaip pareina į žodį, sakau, kunigėli.

– Ir jis klauso tavo išpažinties?

– Senas klauso, o pas jauną aš nebuvau. Bet kodėl jisai turėtų neklausyti?

– Ir kunigas tau nieko nesako, girdėdamas tavo kalbą?

– Kadai nesako! „Palauk, sako, netrukus abu viską sužinosiva, nebe ilgai jau mum laukti.“ Ir tikrai, devintą dešimtį baigiu.

– Mm! – krūptelėjo pečiais klierikas ir pasitraukė šalin. – Kaip jisai galėjo tave leisti į švenčiausiąjį, jei šventai dvasiai esi nusidėjęs?

– Kodėl gi neleisti, kunigėli? Ar aš už kitus žmones aršesnis? Juk aš niekam pikto nedarau. O kad aš, kunigėli, manau kitaip negu tu, patsai Dievas kaltas, kam tokį man protą davė.

Vėl sugriaudė, dar smarkiau ir arčiau. Draugas norėjo dar kažką pasakyti, bet aš priėjau ir truktelėjau už rankovės.

– Griaudžia, girdi, drauge. Eisiva namo, kad neužlytų.

Bet jisai neiškentė, kad dar nepabartų seno Vainoraus.

– Ne nūnai – ryt tau mirti reikės, o tu Dievą rūstini savo kalbomis. Melstaisi geriau.

– Na, na! – tempiau jį už rankos – užteks tau, brol, kalbėti! Tu jo nepamokysi. Tavo visas protas iš knygų, o jo pažiūros savos, iš galvos, iš širdies...

– Dėde! – pašaukiau jo, nes maniau, kad jisai negirdėjo griaudžiant. – Einam namo! Girdi – griaudžia.

– Nesiskubėkita, lis dar negreitai. Gal naktį kada...

Mudu nulipova nuo kalnelio, palikusiu ten senį vieną.

Išėjusiu iš miško, pamatėva, kad šalimis slinko mažas debesėlis ir griaudė.

Audra pakilo tik vėlaus vakaro sulaukus ir siuto visą naktį.

II

Praėjo daugiau kaip savaitė laiko. Mano draugas išvažiavo namo; aš jį nulydėjau į stotį ir ten viešnagėjau pas pažįstamus kelias dienas.

Kada aš pėsčias grįžau, žmonės jau pradėjo rugius pjauti.

Dar neparėjęs namo, sužinojau, kad Jonas Noreika sunkiai serga. Jis tą dieną, apie kurią aš esu pasakojęs, nubėgęs pievon, gerai iškaito ir nuvargo, šieną benešiodamas, kūgelius bestatydamas. Suplakęs paskutinę plakę[12], prigulė ant jos truputį atsilsėti ir užmigo. Saulė jį gerai įkaitino. Atsikė-

[12] *Plakė* – grėbliu sudarytas glėbys.

lęs pajuto, kad jam gelia šoną, ant kurio jis gulėjo. Tarėsi nugulėjęs. Bet naktį surėmė jį tokie diegliai, jog žmonės manė, kad gyvas nebeliksiąs, ir net kunigo važinėjo. Bet dabar jau pagerėjo, ir galima spėti, kad pasveiks.

Žmonės mano, kad jį monai užkerėję, kai jisai sėdėjo ant Šmėklų kalno.

– Pamatysi, kad ir tave dar kažkas pikta ištiks, jei lankysi tas vietas. Atmink mano žodį! – įspėjo mane Šimas Kūdris, kurį aš sutikau, eidamas šilu, ir kuris man visa tai papasakojo. – Argi galima klausyti senio, kuriam jau nesivaimėja? O vėl dievai jį žino. Kur tik jisai savo amžiuje nėra buvęs. Jis, sako, skersai ir išilgai išvaikščiojęs visą pasaulį. Gal senis kažką žino!

Ėjova namo ne keliu, bet daržais, nes taip buvo arčiau. Kaip tik teko eiti per Vainorų daržą. Senas Vainorus buvo sodely, pas bites. Pamatęs mudu, pakvietė mane užeiti sodelin. Kadangi didelio darbo vyrams dar nebuvo, užėjo drauge ir Kūdris.

Ten sėdėjo dar vienas vyriškis, Petras Karpis. Vainorus rengėsi leisti spiečių avilin.

– Suleisim bitukes naujan naman, ir aš tamistas šių metų medumi pavaišinsiu.

– Ar bus dar naudos iš šio spiečiaus? Juk vėlu jau. Pievas nušienavo, rugius pjauna. Viskas giriose ir laukuose jau peržydėjo, – išreiškė savo nuomonę Kūdris, kuris taip pat turėjo bičių, keletą kelmų.

– Žinai, ką seni žmonės kalba? Per rugius spiečius lekia – vyk, o jei per rugieną – akmenimi pavaryk. Rugius dar tik pradeda pjauti, – atsakė jam Vainorus ir atidarė avilį.

Buvo tai storo medžio kamblys, gana papuvęs. Vienas galas, kuris žemiau buvo nuleistas, visai išpurtęs ir buvo užlipdytas moliu, maišytu su spaliais. Vidury tas galas buvo užkaltas lentele.

Vainorus dabar ištrynė avilį vašku, „kad kvepėtų“, įkorė ten vieną baltą korelį, pritaisė nuo žemės į avilį dvi lenteli ir užklojo jas balta paklote: kelią bitėms paruošė.

Paskui apsirišo galvą skarele ir mums tokias pat davė, kad apsirištume. Anūkas atnešė iš pirkios rūkulį, padarytą iš seno skarulio ar autakojo.

Senis dar vieną kartą viską apžiūrėjo, pamiklino, ar stipriai laikosi lentelės, pataisė paklotę, kad garankščių nebūtų, rūkulį padėjo šalin ir atnešė iš papavietės sietą, tam tikrai pritaisytą, kuriame buvo susemtas spiečius.

– Kurgi tavo bitininkas? – paklausė jį Kūdris.

– Kam jisai?

– Argi nežinai kam? Bitiną kaipgi avilin patupdysi?

– Žmogel, tegul laisvas gyvena. Niekur mano spiečius nelėks iš avilio. Bitės juk jaučia, kad aš myliu jas. Na, su Dievo pagalba pradėsime dabar.

Senis persižegnojo; paskui peržegnojo avilį ir atrišo sietą. Bičių buvo daug, spiečiaus būta didelio.

Vainorus pasėmė bites mediniu šaukštu iš sieto lyg tyrės ir įpylė avilin kartą ir kitą...

– Kad turšimas susidarytų. Tada bičiukės pačios eis avilin, – paaiškino jisai man.

Paskui du tris šaukštus išpylė ant paklotės.

– Keliui parodyti, – aiškino vėl.

Tikrai, bitės iš sieto ėmė kopti aukštyn, viena per kitą lipti per ištiestą paklotę avilin... Slinko, slinko ir slinko. Rodos, nei nelekiojo, tik vis kopo. Reginys buvo man iškilnus ir dar nei kartą nematytas. Žiūrėjau atsidėjęs, net akyse ėmė mirgėti.

– Sakyk tu, žmogau! – nusistebėjo Karpis. – Tokis mažas gyvuliukas, o kiek turi proto! Eina kaip avelės tvartan! A, kad jas Dievulis!

– Bitė, žmogau, protingesnė už kitą vyrą. Ji net supranta, ką žmogus mano, – paaiškino jam Kūdris, dėdamasis gerai žinąs bites.

– Ar nejaugi? – nusistebėjo vėl Karpis.

– Matai, vaikel, kokia rami bitukė, – prabilo Vainorus, – nors užantin pilk. Tebūtų čia kas nors, kuris pavydėtų ar kitą kurią piktą mintį turėtų, pamatytume, kaip kirsti pradėtų. Štai tirštai ėmė kopti! Žiūrėkit, vyručiai, ar nepamatysit bitino?

– Štai, štai! Bitinas, – rodau aš pirštu bitukę, kuri kopia pakrašte avilin, didesnė negu kitos.

– Tai, vaikeli, jaunas tranas. Bitino reikia žiūrėti ten, kur tirščiausia bičių. Juk jis dar slapstosi po kitomis.

– Štai, štai jisai! – rodo Kūdris ten, kur didžiausia bičių krūva.

– Matau, matau, žmogeli! O, o! – rodo šaukštu Vainorus čia vienoje, čia kitoje vietoje, – štai kad sprunka avilin!

Aš nors labai norėjau pamatyti, kokis tasai bitinas, bet nieko nemačiau.

– Kad bitinas avily, dabar nėra ko jūsų čia paisyti.

Vainorus pakėlė sietą ir iškratė bites paklotėn. Vienos jų

ėmė tuoj kopti avilin, kitos pasikėlė oran, palekiojo, palekiojo ir sutūpė ant avilio, avily...

– Na, na! Greičiau, mažosios, nesnauskite; kam gaišinate laiką?

Ir, paėmęs rūkulį[13], papūtė į bites dūmų. Bitėms dūmai nepatiko, jos ėmė greičiau kopti avilin, o kitos net pasikėlė ir nulėkė.

Po dviejų trijų minutėlių, liko ant paklotės vos keletas bičiukių. Vainorus atsargiai, kad nesutrintų kurios, atėmė nuo avilio paklotę ir nukrėtė bičiukes žemėn.

– Sakiau, nesnauskite. Dabar teks lėkti avilin. Vainorus truputį parūkė, kad nuvarytų nuo avilio krašto bites giliau ir, kiek galėdamas atsargiau, pridengė vienu plautu. Lukterėjęs vėl parūkė tą vietą, kur antrasai plautas turėjo gulti, ir pridengė avilį.

– Dabar gyvenkite ramiai ir laimingai, mažosios bitutės, Dievo darbininkės. Tesaugoja jisai jus nuo viso ko pikto. Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventos! Amen!

Ir Vainorus tris kartus peržegnojo avilį. Aukštas, žilas, saulės spinduliais apvainikuotas, jis panašus buvo dabar į kažkokį senąjį krivį, kuris seniai seniai kažkada gal taip pat laimino mažas bičiukes.

Abu vyrai persižegnojo. Kad nesusigadintau sau įspūdžio, ūpo kitiems, aš irgi persižegnojau.

– Kad jos iš šio avilio niekuomet neišnyktų, kad kas vieni metai po du spiečiu leistų! – palinkėjo Kūdris.

[13] *Rūkulys* – įtaisas bitėms rūkyti imant medų.

– Kad kas metai šis avilys būtų pilnas medaus, – pridėjo dar Karpis.

– Kad kitus metus šiuo laiku vėl mes visi sveiki ir gyvi būdami leistum iš šio avilio naują spiečių! – neatsilikau ir aš.

– Ačiū, ačiū, vyručiai! Dėkui, kad padėjote suleisti. O dabar aš jus už tai medumi pavaišinsiu. Juk dabar jūs mano bičiuliai esate.

– Argi padėjome?! – nusijuokė Karpis. – Mes tik žiūrėjome.

Senis užmynė rūkulį, pakėlė nuo žemės paklotę, paėmė sietą ir nuėjo į pirkią.

Mes atsitraukėme toliau ir susėdome ant vejelės. Ramu buvo, tylu ir jauku. Sodas kvepėjo medumi; toli darže čirškė žvirbliai.

– Štai senis! Žiūrėkite tik jūs! Devintą dešimtį baigia, o kokis dar vikrus. Namo rengtis nei nemano, – lyg pavydėdamas nusistebėjo Karpis.

Tikrai, senis ėjo dabar tiesus ir lengvas, lyg jo negniaužė šimto metų našta.

– Kodėl jam vikriam nebūti? Nei nusidarbuja, nei jam kas rūpi. Ir gardesnį kąsnelį šeimininkė visada pataiko.

– Tikrai, stipri šeima; kol senis gyvuoja, tvirtai ją laiko savo rankose. Bet tenumiršta jis nūnai, ryt ji iškriks į visas šalis.

– Nieko, kad ir iškriks. Turtus gerus turi susikrovę už senio pečių.

– Kad ir sekasi žmogui. Nors ir bites imkime. Kasmet kiekvienos spiečiasi, o kitos du tris kartus. Ir kad nors vieną kada spiečių būtų paleidęs! Žino gal senis ką!

– Ne be to, kad nežinotų.

– Betgi davė jam kunigėlis, vai gerai davė! – nusijuokė į mane Kūdris.

– Ką gi jam kunigėlis davė? – paklausiau aš.

– Kai atvažiavo į Noreikus su Švenčiausiu. Matyti, kažkas juo bus pasiskundęs, gal tercijonka, kuri buvo pripliauškinusi. Pasišaukė jį kunigėlis, kad ėmė jam kalbėti, kad ėmė – ir iš Šventojo Rašto, ir šventųjų gyvenimų, ir iš Evangelijos... Bet ką? Senis vis savo varo, ir tiek. Bedievis juk, – papasakojo Kūdris.

– Kam kalbėti, ko nereikia, – subarė ji Karpis. – Suvaikėjo kiek senis, tai tiesa, bet ne bedievis jisai. Bažnyčion juk vaikščioja dažnai, nors ir senas, išpažinties eina kas vieni metai, o senam to užtenka. Ir žmogus jisai geras, minkštos širdies, pikto niekam nedaro. Ne, jis ne bedievis, kam veltui kalbėti.

Vainorus tuoj grįžo ir atsinešė dubenį, pilną korių. Kitoj rankoj nešė lėkštę, išmargintą įvairių spalvų gėlėmis, kokių gamtoje dar nei nėra. Šalia jo ėjo anūkas ir nešė sėtuvėlėj agurkus ir peilius.

Senis pastatė medų ant vejelės priešais mūsų, o man padėjo lėkštelę ir peilį.

– Juk tu pripratęs prie lėkštelės. Pamėgink medaus su agurku. Gal dar nevalgei šiemet? Valgykite, vyručiai! – paragino jisai kitus.

Senis išsitraukė iš sėtuvėlės patį didžiausią agurką, perpjovė jį išilgai pusiau, uždėjo ant vienos pusės korį medaus, antra prispaudė ir padavė anūkui.

– Še tau, vaikeli. Dabar bėk sau.

Vaikas paėmė agurką, pabučiavo geram seneliui ranką ir, prilaikydamas smunkančias kelnaites, nudūmė į gatvę.

Vyrų raginti nereikėjo. Vainorus atsisėdo greta ant kelmelio, bet nevalgė.

– Kodėl gi, dėde, neragauji patsai? – paklausė Karpis. – Sėsk arčiau ant vejelės ir valgyk.

Ir jis pasitraukė į šalį, kad padarytų seniui vietos.

– Man, vyručiai, ne naujiena. Antra vėl, aš žaliaukių jau nebevalgau. Mano amžius tokis, kad agurkų geriau visai neragauti.

Senis apsidairė. Pakėlęs galvą, parodė pirštu kregždes, kurios aukštai aukštai lekiojo, maudėsi mėlynose padangių gelmėse.

– Štai kam gyvenimas yra linksmas.

– Kokis gražus povakaris! – pasidžiaugiau aš ir, atsigulęs aukštyninkas vejelėje, grožėjausi kregždžių vikrumu.

– Gražios dienos! – pritarė Kūdris. – Jei toki orai pabus dar nors savaitę, nupjausim ir suimsime rugius kaip auksą.

– O kaip Noreikų draugė? – pasidomėjo senis.

– Daro, ką gali, – atsakė jam Karpis. – Dievo tieson nepatrauksi, kad darbymetėje ligą žmogui atsiuntė.

– Arba Dievas kaltas? Tenevaikščioja Šmėklų kalnan! – išreiškė savo nuomonę Kūdris.

– Aš irgi ten buvau, ir sveikas. Dėdė Vainorus dar dažniau ten būna, – atsiliepiau aš.

– Dėdė Vainorus ir tu – mokyti žmonės; judu daugel žinota. Ką galita judu, mūsų žmogui niekuomet tas netinka.

– Niekus kalbi! – susiraukė Vainorus ir dar pakartojo. – Niekus, žmogau, kalbi.

– Ne mano vieno tai nuomonė. Ir kunigėlis taip sako. – Dovanok, tamista! – nusijuokiau: – aš gerai žinau, kad kunigėlis to nesakė ir pasakyti negalėjo.

– Ne aš vienas girdėjau, – nedrąsiai gynėsi dabar Kūdris. – Štai ir Petras girdėjo.

– Ne, aš to nesu girdėjęs, kam tai sakyti! – ramiai atkirto Petras ir užkando geru kąsniu agurko su medumi.

– Dėde, – prakalbinau aš Vainorų, – kaipgi tu ginčijaisi su kunigėliu?

– Su kunigėliu? – Ne, kam aš su juo ginčus kelsiu. Argi aš jam lygus?

– O kai pas Noreikas buvo su Švenčiausiu! Ar užmiršai? – priminė Kūdris.

– A, tada? Aš nei kiek nesiginčijau. Gal tavo draugas, – atsigręžė jis į mane, – pasiskundė kunigui?

– Nemanau; laiko juk jis neturėjo.

– O gal sodiškiai ką pripasakojo. Pasišaukė jisai mane pas save, kaip ėmė, kaip ėmė kalbėti, taip gražiai, lyg iš knygų skaito, jog aš net jau nieko nesupratau. Ir nesiginčijau. Dar lūpų nepravėriau, kai visi, stovėdami už kunigo pečių, rankomis mosto, kad tylėtau, o moterys tai tik dūsauja, kitos net ašaras šluosto. Na, – manau sau, – aš tavęs, kunigėli, neperkalbėsiu, nes tu tam ir mokslus esi išėjęs. O man kas? – pabaigė jisai. – Kaip kas nori, tepranta sau. Manęs nesupras...

– Kodėl, dėde? Nejaugi visi šio laiko žmonės toki kvaili?

– Kur tau, vaikeli! Dabartinių laikų vaikai gudresni, negu kadaise buvo suaugę vyrai. Bet ko žmonės nenori prasti, ar dabar, ar seniau būdavo, jie to ir nepranta. Kai aš dar buvau

jaunas, pradėjo geležinkelius tiesti. Kai pasklido šis gandas, kad bus geležiniai keliai, mano tėvas, amžiną jam atilsį, tik juokėsi: „Kelią geležinį tiesią! Žmonės noragams neturi geležies, o jie kalba, kad geležinį kelią tiesią. Ir sumano gi sumeluoti!“

– Ir mano tėvelis netikėjo. O kai teko jam Vilniun važiuoti ir pamatė jisai traukinį, spjovė piktai ir sako: „Velnias jį neša. Matai, kaip gyvatė lenda. Nesulauktų jo galva, kad aš, senų metų sulaukęs, nusidėtau Dievui dėl jo. Nevažiuosiu!“ Nusispjovė dar kartą senis ir nuėjo pėsčias Vilniun, – papasakojo Karpis.

– Net Vilniun, – nusistebėjau. – Juk tai kokis šimtas verstų.

– Na, šimtas, žinoma. Pasižadėjęs buvo senis Kalvarijon. – Dėkui už medų ir agurkus! – nusigręžė jis į Vainorų.

– Ko dar nevalgai? – paklausė Vainorus. – Juk medaus neturi.

– Akis norėtų, bet siela jau nebeima.

– Medus tokis daiktas, kad daugel jo nesuvalgysi, ypač kai dar šviežias, – šluostydamas ūsus, pridūrė Kūdris ir padėjo peilį sėtuvėlėn.

– O tau, dėde, ar teko jau važiuoti geležinkeliu? – paklausiau aš Vainorų.

Abu vyru tik nusijuokė.

– Aš, vaikeli, ne tik važinėjau, bet ir kelią tiesiau. Būdavo, tėvas širsta, pyksta, kada kas apie geležinkelį, traukinius pasakoja, o man taip įdomu buvo viską savo akimi pamatyti, jog tarytum už šimto mylių eitau, kad tik pamatytau. Net sapne, būdavo, sapnuodavau. Prašau tėvo: – „Leisk, eisiu

uždarbiauti.“ Bet kur tau? Senis iš tolo nei klausyti nenorėjo. Tylomis tada susiderėjau, iš namų išsivogiau – ir kur tik aš nebuvau? Ir Varšuvoj buvau, ir Kijeve. Ten yra, vaikeli, tokių lygumų, jog už šimto mylių nei kalnelio, nei medelio nepamatysi; net nesuprantu ir dabar, kaip ten žmonės galutinai nenuskursta be girių, be medžių?.. Na, kas, – manau aš sau, – pasodinti nors šakelė! Bet ne... Na, – sumojo senis ranka, – žmogus prie visko pripranta, net prie minties, kad ne nūnai, tai ryt jisai turės mirti.

– Kodėl gi tu, dėde, jų nepamokei, nepatarei jiems, kad sodintų medžius?

– Kadai nepatariau. Kai kuriems net sėjau, nes kur tu ten medį gausi. Gal ten jau dabar yra sodų... Vienam miestely – aš užmiršau dabar, kaip jis vadinosi – mes apsigyvenome žydo namuose. Kalbėjo kiti žydeliai, kad mūsiškis labai labai mokytas ir išmintingas esąs, visus jųjų mokslus išėjęs. Jisai jokio darbo nedirbęs: visus namus vedė jo žmona; krautuvėlę mažą turėjo, iš to ir gyveno, matyti... Dėl juoko ėmė kažkas ir pasiklausė jį, ar neišrado jisai naujo Dievo? Juoktis iš jo labai mėgome. „Išradau, – atsakė jisai, – kad to Dievo, kurį jūs gerbiate, visai nėra.“ Vieni, išgirdę tai, tik daugiau išjuokė jį, bet kiti įpyko, net mušti norėjo. Ir aš taip pat pasikarščiavau. O dabar aš matau, kad jo būta tikrai išmintingo žydo.

Aš atsisėdau ir atsidėjęs dirstelėjau į Vainorų. Nesupratau, ką čia jis išmintingo rado.

– Kas gi čia yra išmintingo? – paklausė jį Kūdris. – Žinoma, žydas – nekenčia Viešpaties Kristaus.

– Ne, jis ne tą norėjo gal pasakyti, – neigiamai pakraipė galvą senis. – Štai ir aš nūnai manau, kad Dievas visai ne tokis, kaip visi ir aš pats anksčiau jį sau buvau įsivaizdavęs.

– Tu jau vėl imiesi savo pasakų, – įspėjo jį Kūdris. – Vai, gausi vėl iš kunigėlio.

– Palauk, – sulaikė jį Karpis.

– O kokis gi yra Dievas? – pasidomėjau aš.

– Aš anksčiau vis maniau, kad jisai gyvena danguje, galingas, visa žinąs, senas, truputį rūstus, truputį geras, dažnai susiraukęs, nes jį žmonės nuolat piktina, sėdi aukštame soste ir iš aukšto niauriai žiūri į visa, kas dedasi čia žemėj.

– Tokis juk jisai ir yra, – pritarė Kūdris.

– Aš manau, kad ne, – užgynė Karpis. – Kam gi knygose pasakyta, kad jisai yra visur, danguje ir ant žemės. Žinote, – nusigręžė jisai į mane, – aš dažnai to nesuprantu, kaip tai: – visur! Bet štai kada aš vienas kur dirbu tokiu štai metu, gražiu ir ramiu kaip dabar, man rodosi, kad suprantu. Man vis rodosi, kad jisai, švenčiausias, kaip vėjelis kokis, kaip oras. Dėl to taip lengva ir ramu, kai jisai, žemę apglobęs, turi ją ir turi. Viskas tada nutyla....

Ko negalėjo Karpis žodžiais išreikšti, stengėsi mostais. Mes visi lyg supratome, lyg nujautėme Dievą ir nutilome.

Pajutome, kaip plaka jo širdis, į kurią jisai glaudžia visą pasaulį, iš kurios plaukia dabar į šį pasaulį ramumas ir laimė.

Visi mes dabar sėdėjome tyliai, lyg klausėme ko.

Man pasirodė, kad ne vieni mes klausome, bet ir šitie medžiai, kurie nei vienu lapu nesušlama. Vien tik bitės dainuoja savo darbo dainą.

Kregždė įskrido spragon tarp medžių, kur mes sėdėjome; pamačiusi mus, sučirškė lyg nusigandusi ir vėl pranyko. Liepoje sušvirkštė volungė. Pro lapus praritavo vos juntamas vėjelis. Lapai sušlamo, ir vėl viskas nutilo.

– Ir aš taip manau, – prabilo Vainorus, ir jo balsas man atrodė kažkokis žemas, pasikeitęs, – kad jis yra visur: jis yra šitame medy, šitos vejelės žolėje, kur sėdime, šitame ore, šitame vėjely, kuris dabar mums kušta ausysna. Visur jis yra... O kaip žmogus elgiasi, ką jis veikia, jam visai nei daboj[14]. Blogai, gerai – jam vis tiek.

– Aš jau to nesuprantu, dėde. Jei Dievas nesidomėtų, kaip žmogus elgiasi, gerai ar blogai, tada nebūtų ir teisybės pasauly! – prieštaravo jam Karpis.

– Nėra, vaikeli. Sunku prisipažinti žmogui, bet tikrai jos nėra. Štai musė lekioja, tu ją užmušei, sutrynei, ir sako žmonės – nėra tau jokio nusidėjimo. Paukštį nušauk – nėra, kiaulę paskersk – nėra. Vien jei žmogų užmušei – didelis jau nusidėjimas. Kodėl gi? Ar visi – musės, paukščiai, žvėrys, gyvuliai – nenori gyventi? Ar jie mirti nebijo? Ar juos gal Dievas ne tam leido, kad jie saulės šviesa džiaugtųsi? Ar jiems gal nesopa? Kurgi čia teisybė? Kad nors nusidėjimas būtų, žmogus – skriaudėjas – ne čia, šiame gyvenime, nors ten, kitame pasauly, bausmės sau lauktų. Bet kur tau! Nukovei, nužudei, kraują praliejai – nei tau nusidėjimo, nei bausmės. Ne, čia teisybės nėra. Kaip sau žmogus nori, taip gyveni...

– Galgi tavo tiesa, – atsiduso Karpis. – Tikrai, piktam

[14] *Ne daboj* – nerūpi.

žmogui čia juk vyksta net geriau. – E, – sumojo ranka, – nieko aš čia suprasti negaliu.

– Ką judu čia tarškata! – subarė juos aštriai Kūdris. – Kam gi tada pragaras būtų, kam pragaro kankinimai? Pasakykita gi tada man, kam jį Dievas įkūrė, kam toji pragaro ugnis dega, kodėl derva ten verda?

– Ar tu esi matęs pragarą, ar gal kas matęs grįžo ir pasakė tau? – Pragaras ten, kur bloga žmogui, kur skriauda, skausmas, sopuliai, kur žmogus skursta – mat kas yra! – aiškino Vainorus. – Mūsų žmogui čia pragaras, nes jisai skursta ir vargsta, o ten jisai tik atsilsės. O kur pragaras ponams, turtuoliams? – Kas jį žino, kur jis yra – štai kas!.. Tu gal dar atmeni gerai, – paklausė jisai Karpį, – kai aš buvau brostvininkas[15], tercijonas? Gal dar atsimeni?

– Kaipgi, atsimenu. Vaikščiojai įvairiausiomis juostelėmis susijuostęs.

– Tada aš mėgau šventųjų gyvenimus skaityti. O skaityti, aš, vaikeli, išsimokiau dar mažas būdamas patsai, – kreipėsi Vainorus į mane. – Beskaitydamas pastebėjau, kad daugiausia šventųjų vis iš ponų, o iš mūsų gi žmonių lyg nei vieno... Tik šventasis Izidorius buvo artojas... Ponams čia gera, – manau sau, – ir ten gera, o kurgi gera mūsų žmogui, vargdieniui? Ir kodėl tie ponai, karaliai, vyskupai – šventi? Geri buvo, nevogė, neskriaudė žmonių, pikto nedarė, daugel meldėsi... Ogi mūsų žmonės argi kitaip gyvena? Kiek jų yra tokių. Gal tik tiek dažnai nesimeldžia, nes laiko už darbų

[15] *Brostvininkas* – brostvos (brolijos) narys.

trūksta... Dėjau sau tada galvon, dėjau, kažkokis gailesys širdį apėmė, net ant Dievo supykau. Maniau – iš galvos išeisiu, kaip pamišęs vaikščiojau. Štai imsiu kažką pikta padarysiu, tegul gi mato Dievas... Ir lyg kažkas man ausin tada kuštėjo: – daryk, daryk!..

– Piktasis gundė, nes kas kitas! – pastebėjo Kūdris.

– Ne. Tai širdį buvo užgulęs nusivylimas. Mečiau net brostvininkavęs. E! – susiraukė senis ir ranka pamojo: – nesupratau tada, kad šventųjų gyvenimus, kaip ir kitas knygas, ponai vien sau rašo!..

Toli kažkur laukuose sudainavo pjovėja. Vienatonis balsas plaukė lygiai, ramiai ir buvo kupinas tokio ilgesio, lyg skundėsi kažkas ore, kad teisybės čia nesą, ir Dievo ieškojo.

Vyrai vėl nutilo ir klausėsi...

III

Praslinko treji metai. Sugrįžęs gimtinėn šalin, sodžiun, kur aš gimiau ir augau, neradau seno Vainoraus: jo numirta praeitą rudenį.

Mirdamas senis prašė, kad jį palaidotų Šmėklų kalne, bet, jam numirus, sūnūs nepaklausė ir jo noro neįvykdė – nenorėjo, kad tėvas gulėtų nepašventintoje žemėje, vienui vienas, kaip kokis nusidėjėlis. Nepatarė ir kunigėlis, kuris su visa „brostva“ lydėjo seną Vainorų į amžino atilsio namus. Palaidojo jį aukštame kapinyne, pačiame kalnely.

Nukeliavo Vainorus ten, kur tik viešnagėn anksčiau vaikščiodavo.

Vieną vakarą nuėjau į kapinyną. Turėjau aš ten nemaža ko aplankyti. Graudūs jausmai sugniaužė širdį – jausmai, kokių neišpasakosi, neaprašysi – kada aš įžengiau kapinynan.

Aplankęs brangiausius kapelius, nuėjau į Vainoraus kapą. Buvo gražiai aptvertas, ir kryžius gale galvos pastatytas. Kapas dar neapžėlė, žole neapaugo.

Atsisėdau ir tikrai pajutau tą ypatingą kapinyno gyvybę, apie kurią kadaise pasakojo Vainorus.

– Dėde Vainorau! – pašaukiau aš tyliai ir nusigandau, nes man toptelėjo, kad aš šventvagiškai sudrumsčiau kapinyno ramybę...

I

Dvainis nūnai atsikėlė piktas. Jis miegojo šiandien kluone, nes bijojo, kad naktigoninkai gali apvalyti jo sodelį. Ryt šventadienis, žolinė, tai trankysis jie visą naktį, tikėdamiesi, kad išsimiegoti užteks ir dienos.

Atsigulė Dvainis šiene tiesiog po kraigu. Dar iš vakaro ėmė lynoti, ir kraigas pravarvėjo. Dvainis priverstas buvo keltis kiton vieton. Jis nulindo pačian palėpin, užsiklojo kailiniais ir užmigo. Visą naktį jis sapnavo, kad naktigoninkai skiną obuolius, kriaušes ir mėtą jam vis pečiuosna, o jisai gulįs po kriauše ir negalįs pasikelti, pajudėti. Užsikėlęs pajuto, kad jis labai sušalęs ir visi marškiniai ant jo pečių šlapi. Mat nakčia smarkiai lietus lijo, stogas čia pravarvėjo, ir jį visą suvarvino. Tai dar būtų niekis, bet pikčiausia, kad sudrengė vienintelius jo naujus kailinius: sutrūkinės jie dabar.

Dvainis užsimetė kailinius ant pečių ir išėjo iš kluono. Dabar nelijo, bet dangus buvo apsiniaukęs, žolė ir medžiai šlapi kaip vanduo, o ant takelio stovėjo klanai. Šiandien buvo Žolinės šventė, ir Dvainis rengėsi bažnyčion: nūnai juk reikia vežti sėkla šventinti. Vakar jis liepė sūnui anksti parjoti iš naktigonės ir įleisti arklį sodelin, kad geriau pasiganytų. Dabar eidamas pasižiūrėjo sodelin, ar jau namie arklys, bet ten nieko nebuvo.

– Kurgi jis arklį dėjo? – tarė sau Dvainis ir išėjo iš kluonie-

nos. Po lietaus kieme buvo neišbrendamas purvynas, o ties pasvirne stovėjo klanas kaip ežeras. Dvainis buvo basas ir brido tiesiog per purvyną.

– Matyti, ir pirkioje varvėjo? – pagalvojo jisai ir, sustojęs vidury kiemo, apsidairė, lyg pirmą kartą jis būtų pamatęs savo „aukštąjį dvarą".

Pirkaitė buvo sena, supuvusi, bet „dviem galais". Sienos žemėn sukniubo, į vidurį įdubo. Pasieny, kiaulių išknistam ir vištų išpurtintam, žibėjo plyšiai. Langai mažučiai, bet ir juose pusė stiklų buvo išdaužyta. Vienos skylės buvo skalelėmis užtaisytos, kitos užkištos skaruliais. Langas ties vartais turėjo tik du stiklu, o kiti du buvo gražutėliai išdaužyti: vienas užkištas buvo sena suknele, o kitas jo miline, kurią dar vakar vilkėjo; rankovė laisvai kabojo ir supėsi vėjo papučiama.

– Tai moterys nedraugės vištas nuvaikė. Visus langus išnešiojo! – tarė sau Dvainis.

Stogas senas, žolėmis ir samanomis apžėlęs, kepurnomis[16] suaugęs. Kaminas pasviręs, o kraigas buvo žvirblių nupurtintas, vėjo nupustytas.

– Reiktų nauja pirkia statyti, bet iš kur žmogus pinigų imsi? – mąstė Dvainis. – E, vėl mano amžiui užteks ir šitos, o sūnus tesistato sau, jei jisai nori. Ves, paims gerą kraitį ir pasistatys. Ko gi aš turiu rūpintis, jei jam galvos nesopa. O galgi nepaims geros mergos? Paims! – galvojo jis toliau. – Tiesa, gyvena jisai skurdžiai, betgi vienatūris sūnus ir sėdi

[16] *Kepurna* – į kepurę panašus kupstas.

ant pusės valako lauko. Ir vaikas gi nieko sau, tik nelabai klauso tėvo, begėdis. Kuris laikas, ir dar jo nėra namie, nors vakar gerai įsakiau, kad anksti parjotų. Tik kažin ar jau vėlu?

Dvainis pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į dangų; bet dangus buvo tirštų debesų apniauktas, ir negalima buvo įspėti, kaip aukštai dabar saulė. Tik iš to, kad jo kaimynas Gaidys, kuris pernai nusipirko sau sieninį laikrodį, tepė pakaladninkėje[17] ratus, galima buvo manyti, kad laikas buvo jau nebeankstyvas.

– Kur jisai nusidangino su tuo arkliu? Tai duosiu begėdžiui, kai parjos! – nusprendė jisai.

– Petrule, ar Kaziukas dar neparjojo? – paklausė jisai dukterį, kuri išėjo iš pirkios ir čia pat, pas priemenės slenkstį, šliūkterėjo pamazgas.

– Kur jis tau parjojo! Gal apmigęs kur kniukso. Žmonių naktigoninkai jau seniai namie.

– Galgi jis nuvedė arklį kur ganyti, – galvojo Dvainis ir trenkė kailinius pasvirnėn. Paskui nuėjo papavietėn, išsitraukė vežimą kieman ir atsinešė iš svirno dėžutėje tepalo. Numovė vieną ratą – patepė, kitą. Suraizgė sėdynę, atnešė iš kluono virkščių, prikimšo ir vežimą nustūmė atgal papavietėn.

Parengęs vežimą, nuėjo pirkion.

Įeini žmogus Dvainio pirkion lyg kokion duobėn, nes asla priemenėj aukštesnė negu pirkioje. Durys žemutės, iškrypusios. Įeinant reikia žemai nusilenkti, kad kaktos nesudaužytai. Asla molinė, gal jau visa savaitė kaip nešluota,

[17] *Pakaladninkė* – pastogė, pašiūrė.

purvyno iki klupsčio, ypač pas duris, kur ant žemo suolelio stovėjo visuomet vandens kibiras, o po suoleliu pilni pamazgų ceberiai[18]. Kibiras ar ceberiai, matyti, tekėjo, nes po suoleliu visuomet dvokdavo klanas. Aplinkui, pagal sienas, ėjo suolai, pajuodę, nešvarūs. Ypač nešvarus buvo kampas pas lentyną, kur buvo sukrauti puodai, puodeliai, dubenys – košėti, pienuoti, bulbėti. Viename iš jų buvo sukišti šaukštai, nenuplauti dar po vakar vakarienės valgymo.

Kitam kampe, šviesiajame, stovėjo iš sudrožtų lentų prasčiausios skobnys[19], panašios į aukštą uslaną[20] – „ožys“, kaip žmonės vadina. Ar jos buvo baltos, ar nudažytos, nieko nesuprasi: tiek buvo apskretusios. Viršutinės lentos blizgėjo lyg kažkuo išteptos ir buvo musių apkepę. Gale buvo padėtas duonos puskepalis, apklotas „taračkiniu“, kuris kadaise turėjo būti baltas, bet tai pasakyti dabar galėjo vien kokis gudrus tyrinėtojas. Aplink duoną buvo be galo prigurinta gurinių.

Kitame kampe priešais skobnių stovėjo dvi lovi; viena išilgai pagal sieną, kita skersai. Po viena ir po kita lova užstumti loveliai, vienas didesnis, kitas mažesnis. Mažesniame buvo dabar prikrėsta tešlos, kurią knisinėjo du paršu, išvertusiu pusę žemėn. Keli dar paršai zujo po pirkią, pasuolėmis.

Suolai buvo užversti rūbais; juos nakčia pasiklodavo patalui Dvainio draugė, kuri negalėjo tilpti visa lovose. Ypač didelė krūva visokių rūbų suversta buvo kampe, už lovos – „užulovėj“.

[18] *Ceberis* – puskubilis.

[19] *Skobnys* – masyvūs senoviniai stalai.

[20] *Uslanas* – sėdimas suolas be atkaltės.

Lovos buvo sutaršytos kaip migis. Vienoje dar miegojo mergaitė, užsiklojusi kailiniais.

Tiesiog ant lovų pakabinta šatra[21], ant kurios buvo sukarti sijonai, prijuostės, skepetos ir kitas geresnis rūbas, skirtas vien šventadieniui.

Po skobnėmis gulėjo klumpės ir senos, išbristos, purvinos iki aulų, pušnys[22]; čia pat buvo purvini, suskretę autai.

Po pirkią vaikščiojo vištos. Viena iš jų purtėsi ir kapstė kampe už skujinės, kur buvo sušluota kuo didžiausia mėšlų krūva, o kita, užlėkusį ant skobnių, lesinėjo gurulius.

Dvainis, įėjęs trobon, nuvijo nuo skobnių vištą, metęs ją kepure. Višta pašokėjo aukštyn, sukudekino ir net užgavo lempą, nuo kurios pasipylė išgaišusios musės.

Dvainis sulaikė ranka lempą ir atsisėdo ant uslano.

– Ar Kaziukas gi dar neparjojo?

– Sakiau gi, kad ne! – atsiliepė duktė, maišydama košę, pasistačius puodą su virintu vandenimi ir miltus ant suolo ties krosnim.

Pasuolėje, kur stovėjo puodai su prarūgusiais vakarykščiais viralais, ėmė kažką lakti šuva. Petrelė, neatsitraukdama nuo savo darbo, paspyrė koja šunį, jog tasai net suskalino.

– Ar neisi tu laukan! – suriko ji ant šunies. – Tau čia pagaminta! Išvarytai nors šunį, – nusigręžė ji į tėvą, – išlaks, ir paršams nebus ko duoti.

Tėvas atsikėlė ir atidarė duris.

– Eik laukan! – suriko jis ant šunies. Tasai, nuleidęs uodegą,

[21] *Šatra* – kartis.

[22] *Pušnys* – batai ilgu aulu.

spruko per duris kaip galėdamas, bet Dvainis vis dėlto surojo[23] paspirti jį koja.

Paskui Dvainis užsiraitojo rankoves, paėmė nuo suolelio kaušelį vandeniui semti, vadinamąjį „belčių“, ir pasisėmė iš kibiro.

Prigėręs vandens pilną burną, liejo rieškučiomis ir prausėsi.

– Tu gi nors kaklą nusipraustai! – patarė jam žmona, gulėdama ant krosnies. – Dabar juodas lyg pušnių aulas, net žiūrėti negražu,

– Kad tau negražu, nežiūrėk! – atrėžė jisai žmonai ir, nutraukęs nuo duonos rankšluostį, ėmė šluostyti burną ir rankas. Kaklo, ausų, paausių jis nei nepalytėjo.

Nusišluostęs atsiklaupė pas suolą poteriauti.

Petrelė, išmaišius košę, įstūmė puodą krosnin, kad dar pavirtų, ir apžarstė jį žarstekliu.

– Ar neisite jūs čia man iš pirkios! – sušuko ji ant vištų, kurios vėl sulėkė ant suolų, ant skobnių ir lesė gurinius. – Pridrėkėt čia, kad jus vanagai išnešiotų!

Ir, nustvėrusi tą patį taračkinį, kuriuo buvo užklota duona, išginė juo iš pirkios vištas ir paršus. Paskui sustumdė lovelius ir, sugriebusi šluotą, ėmė šluoti pirkią.

– Tu gi, dukrele, nors pasuoles nušluotai, o dabar ten mėšlų krūvos, – paragino ją motina.

– Atsikels Mortytė, iššluos kaip reikia, o man nėra kada. Štai druni iki pietų kaip karvė.

Sušlavė mėšlus po skujine ir šluotą pastatė kampan. Priėjus į lovą, nutraukė nuo mergaitės kailinius.

[23] *Suroti* – spėti.

– Kelkis, mazniule! Užteks miegoti, jau pietūs. Nors mėšlus išneši.

Mergaitė atsisėdo lovoj ir ėmė kasinėtis ir žiovauti, o Petrelė suėmė nuo suolo rūbus, suvėlė krūvon ir suvertė užulovėn.

– Tu gi, dukrele, išneštai juos anan galan. Nūnai gi šventa. Ateis kas, net negražu, kad pas mus tokis migis.

– Nešiosiu čia jums viską, – nusišiepė piktai Petrelė; priėjus į krosnį, atkeldinėjo puodus ir statė juos ant suolo, traukė iš pasuolės žemėtus dugnus, šluostė juos marškinių rankove ir dangstė puodus, kad juosna nekristų musės, kurių čia buvo didžiausi spiečiai.

Tėvas pasipoteriavęs atsisėdo ant uslano.

– Tai raivysis bei kutensis. Ar tave utėlės užpuolė? – subarė jisai Mortytę. – Kad sutampysiu juosta, tai žinosi.

– Jau ir utėlės, kaipgi! Blakės, kad jas maras. Visai sukramtė, – atsakė mergaitė, žiūrėdama į pūslėtas rankas.

Atgrėbus nuo akių plaukus ir pasitaisius suknelę, išėjo oran.

Petrelė stovėjo pas krosnį ir šlavė žarijas „duobėn".

– Tu ko ten guli? – paklausė Dvainis žmoną. – Dar krosnį sugriausi!

– Sergu, ir pilvą sopa.

– Kur tą Kaziuką velniai nunešė, kad jisai nejoja namo. Jau galgi neankstyvas laikas.

– Eisim valgyti, – patarė žmona, nulipdama žemėn, – o tuo laiku gal dar parjos.

Petrelė, sušlavusi žarijas, uždengė krosnį ir, pasiėmus nuo lentynos dubenį, pylė iš puodo rūgštį. Motina ištraukė iš puodelio, kuriame buvo sukišti, šaukštus.

– Tu, mazniule, vakar nei šaukštų nepaplaudei, – pabarė ji dukterį.

– Tu vien mane matai, – atsikirto toji, statydama rūgštį ant skobnių. – O kurgi tu su Mortyte buvai, kad negalėjota nei šaukštų paplausti?

Motina įpylė puodelin vandens, pabalzgino ten šaukštus, paskui nušluostė juos prijuoste ir sudėjo ant skobnių.

Pati atsisėdo ant uslano. Tėvas užlindo už skobnių kampan.

Mortytė atėjo iš kiemo ir tiesiog už šaukšto.

– Mazniule, – sudaužė ją šaukštu kakton Petrelė, – atsikėlė kaip kiaulė iš migio ir tiesiog už šaukšto. Nei nusiprausus, nei snukio peržegnojus.

– Tai jau, Die! – susiraukė Mortytė. – Ogi motulė ar prausėsi?

– Tu gi motulės nepaisyk...

II

– Tegul bus pagarbintas!..

– Ant amžių...

– Skalsink, Dieve!

– Prašom!

– Prašom, bet neduosim, jei savo šaukšto neatsinešei, – pajuokavo Dvainis. Daugelis atsistojo vidury trobos ir nusiėmė kepurę.

– Kurgi jūsų bernas? – paklausė jisai, dairydamasis Kazio.

– Neparjojo dar iš naktigonės.

– Kokis ten galas? Ir mano gi dar neparjojo. Maniau,

paklausiu tavo Kazį, kur jis paliko Miką. Vakar vakare jie drauge nujojo.

– Ko stovi, kūmuli? Prisėsk, – paragino Dvainienė.

– Kad neturiu laiko, kūmule, – atsakė Daugelis ir atsisėdo ant suolo. – Dar mano vežimas neparengtas. Vis laukiau Miko, kad parjojęs padėtų.

Atsisėdęs padėjo kepurę greta, paglostė delnu plaukus ir išsitraukė pypkę.

– Aš jau parengiau. Bet tas pats galas, kad arklio nėra.

– Gal sumigo kur, judošiai. Baldinasi visą naktį po svetimus sodus, tai miegti dieną. Nueitute paieškotų, o tai ir apie pietus jie neparjos.

– O kur tu jų, mergele, eisi ieškotų? Arba žinai žmogus, kur jie nujojo.

Daugelis nuėjo į duobę ir įsidėjo pypkėn žariją.

– Mano moterys, – kalbėjo jisai, užsitraukdamas pypkės, – dar nei krosnies neiškūreno.

– Argi nevėlu jau, dėdule?

– Galgi jau neanksti.

– Saulė matyti ant liepos: ten debesys baltesni, – parodė Dvainis šaukštu.

– Jau, žiūrėkite, ir žmonės ėmė važiuoti, – pridūrė Daugelis. – Tai persiu kailį, kai parjos, tai kulsiu, jog net plunksnos lekios! – kalbėjo jis toliau, traukdamas iš pypkės ir leisdamas aukštyn dūmus. – Sakiau vakar pusgalviui: nejokite toli. Kai tik išauš, veskite arklius namo, dar paganysim daržely. Bet ar klauso gi šitie šėtonai!

Ir jisai atsisėdo vėl ant suolo.

– Kas važiuos, dėdule, bažnyčion?

– Aš važiuosiu. O kas daugiau, nežinau. Gal senė važiuos.

– Gal ir Tarasė važiuos?

– Tarasė – nedidelė ponia. Suvaikščios ir pėsčia. Čia kabalkstelė durys, ir pirkion įėjo visų laukiamas Kazys. Buvo tai bernas aštuoniolikos metų, gana aukštas, geltonplaukis. Nosis ir burna lupėsi saulės apdeginti. Apsiavęs buvo klumpėm, apsivilkęs kailiniais ir miline.

Įėjęs trobon, nepasakė niekam nė žodžio. Nusimetė nuo pečių apsiaustą, trenkė kepurę ir patsai atsisėdo ant suolo, skobnių gale. Ten sėdėdamas nukratė nuo kojų klumpes ir pastūmė pasuolėn. Nuvyniojęs pakorė šlapius autus ant pastalės.

Visi pajuto, kad kažkas yra negera.

– O kurgi tavo arklys? – paklausė Dvainis sūnų.

– Kur? Tvarte, – atsakė piktai bernas, trindamas akis, lyg jis dabar tik būtų iš miego atsikėlęs.

– Kaipgi tu kieman įjojai, kad mes nei nematėm?

– Sakau, kad arklį tvartan paėmė.

Dvainis padėjo šaukštą ir įsmeigė akis į sūnų.

– Kaip tai – paėmė tvartan? Ar tu juokies, ar nori, kad aš tau kailį nupertau?

– Velnias žino, kaip tie arkliai pakliuvo miestelio pievosna.

– Ak tu, valkata! – sušuko ant sūnaus Dvainis. – Nagi aš tau galvą perskelsiu!

– Ar mano vieno arklį tvartan paėmė, kad tu čia rėkalotai! Visų gi.

– O jūs kur buvote, kad arklių neprižiūrėjote?

– Svetimuose soduose grūdosi, nežinote gal, kur buvo, – pridūrė Petrelė.

– Dar tavo čia trejoko[24] reikia, – nusišiepė į ją Kazys. – Dar zaunija, kalė!

– O kurgi mano Mikas? Ar ir jisai parėjo namo?

– Ne, jis liko miestely. Kitų arkliai tvarte pas Maušą. Jie pas jį nuėjo. Sako – visą barzdą jam išrausią, jei neatiduos gražia daba arklių.

– Tai nedraugai, tai šuniagalviai! Nukulsiu gi, kai sugrįš namo. Tegul tik neparves arklio.

– O tavo gi arklį kas paėmė tvartan? – paklausė Dvainis.

– Ogi kunigo svainis. Sako, dobiluose radęs.

– Kunigo svainis? Ak tu, parše! – sušuko Dvainis ir paleido sūnui šaukštu tiesiog galvon.

– Dar jau kautis! Namie gulint gera rėkaloti. Bet nujotai patsai naktigonėn, padrunėtai lietuje, nebijok, kitaip kalbėtai! – pasivarė sūnus ir spyrė koja šaukštą su tokiu įnirtimu, jog tasai nulėkė net vidurin pirkios. – Stengsti visą naktį lietuje kaip šuo, pareini namo, tai dar kautis lenda.

Dvainienei pagailo sūnaus. Ji tuo sau įsivaizdavo, kaip sūnus miegti lauke po medžiu, o iš viršaus ant jo lyja ir lyja lietus.

– Rėk nerėk, tuo nieko dabar nepadėsi, – tramdė ji vyrą. – Argi jisai to norėjo? Kas gi tau, vaikeli, sakė, kad arklys kunigo tvarte?

– Aš gi patsai buvau ir kalbėjau su jo svainiu. – Neduosiu,

[24] *Trejokas* – kištis ne į savo reikalus.

sako, tau arklio. Teateina tėvas ir atneša tris rublius. Pigiau neatiduosiu.

– Tris rublius? – nusistebėjo Daugelis. – Argi arklys jam vežimą dobilų suėdė?

– Dar jau kunigas ims pinigus iš mūsų? – paabejojo Dvainienė.

– Manai, kad ne? – nusišaipė Dvainis. – Žinoma, ims. Šio laiko kunigas gobšesnis negu kitas žydas.

– Na jau, tėvulis nukalbi! – subarė jį Petrelė. – Tu gal užmiršai, kad išpažintin eisi.

– Kunigas, brol, kaip kunigas. Jisai gal neimtų nuo varguolio žmogaus, pasigėdintų, bet kunigo giminė – tai jau toji neturi nei sąžinės, nei gėdos. Ji nulups ir nuaus žmogų geriau negu žydas.

– Gėdėkitės, žmonės! Ką jūs kalbate! – subarė Daugelį Dvainienė.

– Ar gal ne tiesa? – paklausė jisai. – Visi žinome, kokie jie ponai buvo, kai atvažiavo, o kokie dabar yra. Ot, pamatysite, kad užmokėsit! Ir ne tris, bet dar penkis rublius. Ne aš būsiu, jei neužmokėsite.

– Tegul ten arklys nors padvesia tvarte, neisiu aš jo atsiimti. Eisiu aš akių svilinti? Kas padavė tvartan, tegul tasai ir atsiima.

– Taigi, judošiai, tikri judošiai! – kalbėjo toliau Daugelis. – Mušti juos, šungalvius, ir verkti dar neduoti. Tokia nūnai šventė, kad kiekvienas bažnyčion rengiasi, o jie arklius tvartan atidavė. Ir nesakyk gi tu jiems nieko žmogus, nebark tokių ištvirkėlių! – karščiavosi jisai toliau. – Sprandą savajam nusuksiu, tepareina tik be arklio.

Daugelis pasikėlė nuo suolo ir užsimovė kepurę.

– Tau kas? Nueisi, išsibarsi su žydu ir arklį gausi. O man eik, svilink dabar akis pas kunigą! Ir vis per šita nevaimėlį! – piktai žvilgtelėjo jisai į sūnų, kuris, paėmęs motinos šaukštą, delnu jį nušluostė ir, atsirėmęs ant duonos kepalo, srėbė dabar kruopas.

– Na, eisiu namo. Likit sveiki.

– Sudiev, – atsakė jam Dvainienė. Daugelis išėjo iš pirkios.

– Aš tave, tu ištvirkėli! – šyptelėjo tėvas į sūnų, lįsdamas iš užustalės, ir kumštelėjo jį šonan.

– Die, tėvuli, nesikauk! – sumurmėjo sūnus, pasitraukdamas šalin.

– Palaidūnai! Maniau, kad nors šiandien nuvažiuosiu bažnyčion kaip žmonės. O dabar brisk pėsčia per purvyną. Maža dar jo aš klampiojau! – išsišiepė į Kazį ir Petrelė.

– Nedidelė ponia. Dar tau arklys neužaugo. Vėl kas gi varo, sėdėk namie.

– Dar zurzėsi ten! Kaip drošiu šaukštu kakton! – sumojo Petrelė.

– Na, pamėgink! Galgi ir aš šaukšto neturiu?..

Petrelė padėjo šaukštą, persižegnojo, atsirūgo ir pasitraukė nuo skobnių. Priėjus į suolą, pakėlė Kazio kailinius ir milinę ir trenkė juos kampan.

– Obuolių pilnos kišenės. Keltavos! Kieno gi jūs nūnai sodą nuliuobėte?

– Tau kas? Ne tavo gi.

– Užsidirbai, belandžiodamas svetimuosna soduosna.

– Tu man eik ir parvesk arklį. Girdi? Neparvesi – kailį gyvam nuimsiu! – pagrasė jam tėvas ir atsigulė lovon.

– Parvesiu, kaipgi. Tik tu manęs lauk. Kad man būtų davę, aš jau būtau seniai parvedęs.

Kazys aplaižė šaukštą, padėjo ir atsikėlė.

– Na, tu gi greičiau valgyk, nežiopsojus! – suriko ant Mortytės Petrelė. – Ar aš tavęs, ponios, vienos gal lauksiu!

Ir atitraukė nuo jos dubenį. Mortytė nusitvėrė už jo abiem rankom.

– Die, palauk, nors kąsnį pagynėsiu.

III

Petrelė rengėsi bažnyčion. Pasistačiusi dubenį ant suolelio po lentyna, prausė kaklą.

– Mortyt, suveizdėk man švarų rankšluostį.

– Kur aš tau jį veizdėsiu, – susiraukė Mortytė ir nesikėlė iš vietos.

– Paveizdėk, užulovėje, ten rasi.

– Ajau, veizdėk sau pati.

– Kaipgi aš veizdėsiu? Matai, rankos šlapios.

– Nusišluostysi senu. Ne Dievas žino kokia esi ponia.

– Sakau, paveizdėk, – pasivarė Petrelė: – jei nenori, kad plaukus nurautau. Kudle! Ir tinginės gi šitos mergaitės, tegul Dievas gelbėja.

Motina nukopo nuo priekrosnio, kur buvo jau užsirepetinus, ir suveizdėjo jai švarų rankšluostį.

– O judu argi ilgai čia drunėsita? Gal užmiršota, kad nūnai Žolinė ir žmonės veža bažnyčion sėklą šventinti.

– Nuneš Petrelė, kad ji eina bažnyčion, – atsakė tėvas.

– Kaipgi, nunešiu, tik tu tikėkis. Negana, kad pati brisk per purvyną, dar nešulius čia jums tampysiu.

– O arklys gi kaip? Ar jis ten kunigo tvarte ilgai stovės? Ar gal lauksita, kad patsai kunigas atvestų jį?

– Kas mokėjo paduoti tvartan, tegul ir atsiima. Kad jis ten išgaištų, tvarte bestovėdamas, neisiu aš akių svilinti.

Petrelė paėmė švarų rankšluostį, nors jisai buvo nei kiek baltesnis už tąjį, kuriuo buvo užklota duona, ir nusišluostė. Paskui, pasistačius dubenėlį ant žemės, prausė sau kojas.

– Ar negali pas lovį kojų nusiplausti, neterblinus čia vandens. Ir taip purvynas pirkioje niekados nedžiūsta, – bambtelėjo Kazys.

– Tau kas? Tarytai tu pirkios prižiūri, – atsikirto jam Petrelė.

– Kazy, a Kazy, ar tu namie? – šaukė jį kažkas, už lango stovėdamas. – Eik še, ką aš tau pasakysiu.

Kazys pasikėlė nuo lovos, pasiraivė, pakrapštė galvą ir išėjo per duris. Po kokių penkių šešių minučių sugrįžo atgal ir atsisėdo ant uslano.

– Petrele, duok man marškinius.

– Kaipgi, skubinuosi. Bažnyčion nūnai neini, o užporyt sekmadienis. Pavaikščiosi nūnai su juodais.

– Jau ir taip antra savaitė vilkiu.

– Vis tiek drunėsi, ar apsivilksi baltais, ar būsi su juodais.

– Tau kas? Sakau – duok! – ir duoki.

– Va, bėgu, bėgu, – nusišiepė Petrelė; nusiprausus kojas, apšluostė jas puodekėle, kuri čia pat kampe gulėjo, už kulbės užkimšta.

– Tu, vaikel, šitų tinginių neprisiprašysi, – prakalbėjo mo-

tina, kuri stovėjo dabar pas suolelį ir plaudė indus. Ji nusišluostė rankas ir nuėjo ieškotų užulovėje Kaziui baltinių. Suradus pirmus, kokie pakliuvo, padavė sūnui. Tasai pavartė marškinius, pažiūrėjo išvyniojęs...

– Argi nėra su atkočinėm[25] rankovėm?

– Tu gi aną šventadienį kaip užsivilkai, dvi savaiti tampei. Dar nevelėjome.

Kazys nieko nebesakė, tik susiraukė ir apžiūrėjo kelnes.

– Guziko nėra, – bambtelėjo jisai.

– Ar tai tau dar guzikus pirksime? Pasidaryk sau brūzgulį, – patarė Petrelė.

Kazys išsitraukė iš šluotos storagalio ražą ir atsilaužė. Paskui, paėmęs peilį, ėmė drožti sau brūzgulį.

– Vaikeli, nūnai metų šventė, o tu droži peiliu. Ar neapsieitai kaip nors, – pabarė jį motina.

– Kaip aš apsieisiu? Gal kelnes rankoje nešiosiu? Padaręs ir įrišęs brūzgulį, Kazys sukorė ant rankos skalbinius ir nuėjo kitan galan.

– Tai jau, Die, tėvuli, kaip aklas. Nematai, kad rūbas nuo šatros nukrito. Taip ir atsigulei, – pyko Petrelė, traukdama iš po tėvo šonų sumankštytus apsagalus ir kitus rūbekšius. – Sugarankštėjai man suknelę, kad nežinau dabar, nei kaip apsisegsiu.

– O velnias jus čia žino! Galvoje man tavo suknelės. Ar neturite daugiau vietos kaip tik šatra. Už tinginiavimo rankų nepraskiriat!

[25] *Atkočinis* – dailiai išaustas.

– Patsai tinginiauji, o kitus tik rėki. Aš už darbų rankų nepraskiriu, o tu tik gulinėji nuo ryto iki vakaro, – atsikirto Petrelė. – Kaip aš dabar, Dievulėliau, apsisegsiu šitą suknelę, kad ji taip sugniūžta.

– Nūnai nešalta, dukrele, apsisek mano skersinaitę, – patarė Dvainienė.

– Na, kaipgi, kad žmonės pirštais badytų.

Petrelė nusitraukė nuo šatros rūbus, kurie jai buvo reikalingi, ir nusinešė kitan pirkios galan.

– Nagi tu, žmoguli, ar drunėsi? Jei patsai neini, nors paprašytai ką, kad sėklą nuvežtų pašventinti.

– Laiko dar pakaks. Nuvešiu sekmadienį.

Pirkion įėjo Kazys, nusitraukė nuo šatros naują milinę gunčelę[26] ir užsimetė ant pečių.

– Kurgi tu eini? – paklausė tėvas.

– Einu!.. – sumurmėjo sūnus ir kabalkstelėjo durimis.

– Tai vaikai pasidarė dabar, kad juos supleškintų! – sukeikė tėvas ir atsisėdo lovoje. – Mortyt, paduok man pušnis.

Mortytė nulindo nuo priekrosnies ir padavė tėvui pušnis. Tasai apsiavė gryna koja. Paėmęs nuo lango veidrodėlį, musių apdrėktą, nušluostė jį ranka ir, žiūrėdamas į jį, čiupinėjo savo seniai jau neskustą smakrą.

– Nors marškinius permainytai, jei eini kur. O tai vis tiek kaip puodžius: trečią gi savaitę vilki.

– Ė, kad ir kažin kaip apsirengsi, visi žino, iš kokio puodo aš duoną valgau.

[26] *Gunčia* – milinis kelionės apsiaustas.

Paspjovė delnan ir ėmė glostyti plaukus. Paskui išvertė, išrausė užulovėje visą krūvą rūbų, išsitraukė savo žiponaitį, sugarankštėtą, sumankytą, krastelėjo jį kartą ir įsimovęs išėjo pro duris.

IV

Diena apsiniaukė dar labiau; lynojo, lyg amaras krito. Dvainis ėjo miestelin tiesiog per daržus, per mišką, kad sutrumpintų sau kelią, ir nešė kalviui taisyti kirvį. Anądien, kirsdamas miške sausą medį, užkliudė akmenį ir išlaužė ašmenis. Kirvis buvo vienintelis visame ūky, ir be jo kaip be rankų.

Lietus lynojo, o Dvainis eidamas mąstė apie savo dalią negerą, ir širdį jam spaudė nuliūdimas.

Ir laimė gi jo prakeikta! Niekur niekas nesiseka, lyg jį Dievas užmiršo. Jo javai visada menkesni negu kitų jo kaimynų. Supjauna visuomet mažiau negu kiti, nors lauko turi tiek, visą pusę valako. Atsitinka sodžiuje kas negero – ne kam kitam, vien tik jam. Šį pavasarį ėjo ledai, išmušė javus. Visų kur kliudė, kur ne, o jo visus rugius kaip patalą išguldė. Užbėgo sodžiun pasiutęs šuo – ne kieno kito apkramtė kiaulę, tik jo. Ant žąsų krito liga. Kieno išgaišo vienas, du žąseliu, o jo pagaišo kuomet visi. Vos senės liko ir du ar trys žąseliai, o buvo apie dvylika.

Kas tik pikto pasitaiko sodžiuje, vis jam ir jam. Štai ir dabar visų arkliai pakliuvo pas žydus, o jo paėmė kunigas. Su žydu išsibartai, išsiplūstai, ir tiek to. O su kunigu nesibarsi, akių tik prisvilinsi ir dar užmokėsi.

Ir kodėl jo Dievas taip nemyli? Juk viską daro, kas reikia: ir bažnyčion vaikštinėja, ir išpažinties eina, ir pasninkus pasninkauja. Kur nepasninkausi, kad dažnai ir sekmadienį tenka suniekę[27] graužti! Nors neturtingas, nors skatiko niekur nesugriebia, bet vis dėlto ir per Velykas, ir per Sekmines, ir per kitas šventes duoda elgetoms – diedams. Ir bažnyčios nepamiršta: kad turi kokį duskatikį, nepraeina altoriaus, nepadėjęs ten savo aukos. Egzekvijų tikrai seniai nekėlė, nors tai ir reikėjo, kai numirė ir jo, ir žmonos tėvai.

Bet argi jisai kaltas, kad pinigų neturi: o egzekvijų be pinigų neiškelsi. Skolos turi jau ir taip užtektinai, ir daugiau niekas skolinti nebenori.

Ir kodėl taip? Kodėl gerai gyvena žydai, kurie nieko nedirba, tik žmones apgaudinėja – ir sekasi jiems. Gražiai pasipuošę, visuomet gardžiai pavalgę. Arba nors ponai? Nei jie pasninkų žiūri, nei gavėnios laiko, nei jie bažnyčion tiek vaikščioja kaip jis. O kiek jau žmonių nuskriaudžia, kiek ašarų dėl jų, Dievas vienas mato. Nors ir Dragušauskas, advokatas, kuris gyvena miestely. Ko jam reikia, ko jis neturi? Gal vien gegužės pieno. O kiek jisai žmonių apgavo, kiek veltui pinigų išlupė, Dieve tu mano.

Ar gal jau taip Dievas lėmė, kad tam visuomet sektųsi, kas blogas, kas piktas. O geram žmogui buities nėra, ir gana. Kaip Dievas, taip ir kunigas. Štai dabar nešk jam iš paskutinio.

Tegul, nuneš, bet ir prikalbės, ir kunigui, ir Dievui! Viską išpasakos, kas širdy guli.

[27] *Sùniekė* – prastas valgis.

Nebijok, ir kunigas jo juk nepasišauks pas save, už skobnių nepasisodins, nors ir „brostvon“ įsirašęs. O Dragušauską sodina su savim ir arbatą drauge su juo geria ir valgo.

Matyti, nėra teisybės nelaimingam žmogui nei pas Dievą, nei pas kunigus. Būk blogas, apgaudinėk, Dievo nebijok, kunigus keik kaip anas Dragušauskas, tada Dievas tau padės, seksis visur tau gerai, ir kunigas dar tave gerbs. O dabar kas tave gerbia, kas tavęs klauso? Tikri vaikai, ir tie klausyti nenori, jau nepalenksi jų.

Sunku žmogui. Ne gyvenimas, tikras pragaras. Ir galo tam nematyti.

Čia Dvainis sustojo ir apsidairė. Štai čia aną dieną kirto sausamedį, rodos, šitą patį, išlaužė kirvio ašmenis ir medžio nenukirto. Ir čiagi Dievas nepadėjo. Nešk dabar, užmokėsi kalviui du auksinu, o gal ir daugiau dar.

Toli, vos girdėti buvo, suskambino varpai. Mišioms skambino.

Štai šaukia bažnyčion žmonių, o jisai pasivėlavo – nesuspės. Vėl kas iš to, kad nueis bažnyčion? Melsies ar nesimelsi, vis tas pats galas: gero nesusilauksi, ir gana.

– Na, kadgi tu man taip, Dievuli, tai ir aš tau taipogi. Tu man už mano maldas gero neduodi, taigi aš tau ir nesimelsiu, bet ogi ką padarysiu. Ot, ten mišias kunigas laiko, o aš mišką kirsiu! Otgi!

Dabar Dvainis pajuto tokį širdy nusivylimą, ir tokis jį pagavo piktumas, jog atsiklaupė ant žemės pas sausmedį ir senu įpratimu persižegnojo; paskui drožė išlūžusiu kirviu kartą, kitą ir trečią. Net atbalsis per mišką nuaidėjo.

Vos kirto trečią kartą, kai virš galvos kažkas sulapatavo sparnais, paskui suriko taip baisiai, lyg keturi velniai būtų nusikvatoję.

Kėkštas tupėjo viršūnėj ir snaudė; nugąsdintas rėkdamas nulėkė į kitą medį. Visai nesitikėdamas to, Dvainis baisiai nusigando. Staiga prisiminė jis daugel baisių pasakų apie tai, kaip buvo nubausti žmonės, kurie šventos dienos nelaikė.

Prisiminė, kaip jo tėvas pasakojo, kad vienam žmogui, kuris per mišias nuėjęs girion riešutautų, gyvatė jam apsivyniojusi aplink kaklą ir negyvai užsmaugusi.

Nusigandęs pašoko jisai dabar iš vietos ir ėmė bėgti į kelią, dairydamasis į visas šalis. Kelis kartus sugriuvo, kelis kartus koja duobėn pateko. Jam vis rodėsi, kad štai kris nuo medžio gyvatė ir apsivynios jam apie kaklą.

Tik išbėgęs į lygų ir platų vieškelį, Dvainis sustojo, atgavo kiek kvapo. Ten atsiduso, persižegnojo, nusiėmęs kepurę, nusišluostė prakaitą ir nuėjo keliu į miestelį.

Vos pasėjėjo kelias varsnas, kai staiga sudundėjo, ir ant kelio pamatė bernus, kurie raiti vedė namo arklius. Jie dar iš tolo ėmė jam šaukti.

– Dėde, ir tavo arklį vedam. Dvainis sustojo,

– Kaip tai ir mano? Ar tai kunigas atidavė?

– Nežinom, gatvėje radome; gal išleido iš tvarto, ar patsai arklys ištrūko...

– O jūs gi savus kaip išgavote?

– Aprovėme Maušai barzdą, ir atidavė, – nusijuokė Daugelio Mikas, sušvilpė ant arklių, suriko ir šoko šuoliumi. Tiek jų ir matė.

Dvainis užsėdo savo arklį. Jam dabar dar sunkiau buvo, dar liūdniau širdy, kad jisai veltui Dievui tiek nusidėjo. Kas bus, jei Dievas liga nubaus?

– Tai vis per tave! – tarė arkliui Dvainis. Ir jo širdis vėl pabrinko piktumu, kaip tada miške. Iš visų jėgų drožė kumščiu arkliui viduausin. Arklys šoko šonan, tiesiog krūmuosna, ir Dvainis vos vos nenukrito. Jisai dar labiau įnirto ir drožė arkliui iš kitos pusės. Tasai dabar šoko kitan šonan, atgalio į kelią. Dvainis ėmė mušti jį kojom ir kumščiais. Arklys pasileido šuoliu, Dvainis greitai pavijo ir aplenkė bernus.

– Ėė, kaip senis laksto arklį! Argi mes jam pasiduosime!

Sušvilpė, suriko bernai, rankom sumatažgojo: arkliai šoko šuoliu ir bėgo taip net sodžiun. Dvainis seniai jau norėjo sulaikyti arklį, bet negalėjo. Piktumas kaip gimė staiga, taip staiga ir pranyko. Girdėjo tik, kaip arklys jaksi tulžimi, ir jo buvo gaila jam.

Įjojęs kieman, nusėdo nuo arklio ir, matydamas, kaip tasai sunkiai šonais kvėpuoja, paglostė kaklą ir įleido sodelin.

– Kam gi aš jį taip nuvariau? Kuo gyvulys kaltas? Jis gi proto neturi.

Įėjęs pirkion, Dvainis sunkiai atsisėdo ant suolo ir atsiduso. Žmona sėdėjo po langu ir poteriavo.

– Kas gi, kad tu taip greitai arklį parvedei? – paklausė ji, bet Dvainis jai nieko neatsakė. Ilgai jis dar sėdėjo nuleidęs galvą ir mąstė.

– Ar daugel turime pinigų? – paklausė pagaliau žmoną.

Toji liovėsi poteriavus ir pasižiūrėjo į jį atsidėjus.

– Kas dabar tau atsitiko? Ar gal bėda kokia?

– Nieko neatsitiko, tik reikia man žinoti, ar daugel turim pinigų.

– Gal bus kokie dešimtis rublių.

Dvainis vėl ilgai tylėjo ir mąstė. Dvainienė baigė poteriauti, pabučiavo kryželį, persižegnojo ir rožančių užsidėjo ant kaklo.

– Ar tai arklį tau dovanai atidavė? – paklausė ji, bet vyras vėl jai nieko neatsakė.

– Ar žinai ką, sene, – prakalbėjo jisai, – mes dar egzekvijų nekėlėm. Aš nūnai Dievui nusidėjau. Duokš man visus pinigus: eisiu pas kunigą, užpirksiu mišias...

– Kas tai, kad tu pėsčias? Ar arklys koją miksterė? – sulaikęs arklį, klausė Traibėnas kūmą Rambį, kuris pašale, kur sausiau buvo, brido miestelin; ten važiavo ir Traibėnas.

Laikas buvo į rudenį. Keliai atlyti, purvynas iki klupsčio, o kur klonelė, ten klanai stovėjo kaip ežerai.

– Abu užimtu. Vasarojieną aria.

– Aš dar nei nemaniau pradėti. Ar jau taip skubotas darbas, kad net tokią atlytą žemę judinti?.. Na, sėskis, nes nuklimpsi purvyne. Pavėžėsiu, nors alaus nupirksi. Tpru-u, kad tave vilkai! Kai reikia, lazda nepavarysi, o dabar sustabdyti negaliu keltavos.

Traibėnas sustabdė arklį, ir Rambis, įlipęs vežiman, atsisėdo šiauduosna greta Traibėno, kuris pasitraukė į šalį.

Traibėnas sumykė ant arklio, truktelėjo vadelėm ir sutaisė „žirgą" rimbu. Tasai sumalė uodega, įrėmė galvą ir nutrepsėjo purvynu.

– Tai kur kūmas eini? Mokesčius neši?

– Užvakar pardaviau pernykščius rugius, sudariau kelis skatikus ir nešu. Apmokėsiu – nerūpės. Ir druskos reikia.

– Gerai tau, kad turi tu iki rudens senos duonos ir dar parduoti lieka. O aš kas metai priperku. Ir sakyk tu žmogus, – pasitaisė sėdynėje Traibėnas ir vėl suvelėjo arklį rimbu; tasai šoko per klaną ir apdrabstė abu vyru purvynu. –

Sakyk tu žmogus – abu turiva po pusę valako, abiejų greta laukai eina, ir tavo javas visur kaip užrėžtas. Ar daugel šiemet supjovei?

– Rugių trisdešimt keturias kapas. – O aš vienuolika: triskart mažiau.

– Kam vilką įleidai žemėn? Tinginiauji kūmas.

– Kalbėki! Ir ariu savo metu, ir kartoju kaip visi, bet nesiseka man niekur niekas. Štai nors ir bitės – kadaise turėjai du kelmu ir aš du. Aš turiu dabar tris, o tu kiek?

– Aš devyniolika. Bitės tikrai man sekasi. O vėl, aš geriau gal prižiūrau jas negu tu.

– Ė, kalbi. Ką prižiūrėsi, kad mano nei nesispiečia. Sekasi tau kaip raganiui kokiam. Laimę gerą turi, štai kas yra. O laimę turint, ir grybauti gera, kalba žmonės. Vėlgi tu ir su pinigais apsukrus kaip niekas kitas. Nei tu geri, nei tu rūkai, kurgi tu tą skatiką išleisi? Nebent apsirengti. Ir to mažiau reikia, nes tau ir vilnos savos užtenka, ir kailių, ir moterys juk tavo kitokios negu mano: nei apsirengti, nei dėvėti gražiau už kitas nemėgsta. Kada pamatysi, jos vis naminiais apsirengusios.

– Duok tik moterims valią, nuogas liksi.

– Gerai tau kalbėti, kad tavo moterys tokios. Mane jos nukvailino kaip seną kumelę. Ir kalbu aš joms: kam gi tai? Arba žmonės nežino, kas jūs per vienos. Įsišveiskit, nežinau kaip, vis tiek visi žino, kad jūs – Traibėno padermė, kuris kas pavasaris žydo duoną valgo. Bet kalbėk, kiek nori, – mostelėjo jisai vėl rimbu, – klauso, lyg joms avinas koja ausį būtų numynęs. Skatiko žmogus niekur nesusigraibai, o čia

visur skylės. Štai kad ir su kunigu. Niekas nemokėjo, ir nieko. Ar apmokėjai tu jam?

– Ne.

– Ir nemokėsi?

– Dabar nemanau. O kaip bus toliau, pamatysiu. Jei mokės visi, duosiu ir aš gal.

– O aš, brol, kad kažin kas, neduosiu nei skatikėlio. Štai ir dabar važiuoju bartis. Išplūsiu jau jam kaip skerdžiui. Jam dar niekas tiesos akysna nėra sakęs, tai dabar išgirs. Išgirs dabar, arba ne aš būsiu. Tokią tiesą išgirs, jog net burnoj rūgštu pasidarys.

– Kas tau atsitiko, kad tokis piktas pasidarei? Neduodi – ir nereikia: ko dar tau važiuoti su kunigu bartis? Jis tavo barimo nenusigąs, tik tave išbegėdinti dar gali.

– Ko užširdau, klausi? Reikia užširsti, kaip neužpyksi? Kad jisai kunigas, tai jau gali kiaulė būti? Paprašė anądien Šlapokai mano Marytę kūma. Išrengiau, išleidau, kaip Dievas liepė, ne blogiau negu kiti žmonės, o jisai tokią jai gėdą padarė, jog mergaitė nežino dabar, kaip žmonėms akysna dirstelti. Kad tu piktas ant tėvo, tėvą ir bark, o vaikas kuo kaltas?

– Kalbi tu ir tą, ir šitą, o žmonių ilgaliežuvių yra daugel, tai papasakoja kunigui su priedu. Matai, kas išeina. Ką gi jis tavo Marytei padarė?

– Ogi nenorėjo leisti jos kūma būti. Atvarė ją nuo krikštymo, o jos vieton pastatė varpininkę Kastutę, kuri elgetyne gyvena. Žinai – mažu varpu skambina, apskretusi tokia, šleiva. Ji, – sako, – man ir Dievui vertesnė nekaip duktė tokio

tėvo, kuris šventos bažnyčios negerbia. Pasakyk tu man, kuo aš bažnyčios negerbiu? Ir bažnyčion vaikščioju, ir išpažinties einu, ir gyvenu, kaip Dievas įsakė. Kad neduodu pinigų naujiems kunigo namams statyti? Taigi, kad dar mano namai tokie būtų! O ar man kas stato naujus? Užsimanė naujos klebonijos, testato sau nors ir akmens rūmus, kas jam kliudo, bet kam reikalauja, kad mes jam statytume? Šimtai kunigų joje gyveno – ir gera buvo, o jam, matai, ankšta. Už užurašus ima, už krikštą ima, už jungtuves lupa kaip žydas. Būdavo trys rubliai jungtuvės, o dabar mažiau penkių nei nesiūlyk, klausyti nenori. Pinigus už kiekvieną žingsnį lupa, naudojasi bažnyčia, o kai tenka kas padaryti, ar nors paveikslėlis nupirkti, tai jūs, žmonės, dėkite pinigus. Tai tau ir kunigai, tai tau ir teisybė! Tu bažnyčią atnaujink, išpuošk, o atvažiuosi bažnyčion, už tavo pinigus išpuošton, tau vietos nėra, jei neturi skatiko. Ir kur jie tuos pinigus deda?

– Ar maža jo giminės, – pritarė Rambis. – Ar mes nematėme, kokiais ponais atvažiavo sesuo ir svainis. O dabar už versto kepurę nusiimk. Apsikrovė geru, net pavydėjimo pagunda ima žmogų. Ir vaikus, žiūrėk, moko, ir prancūzai, ir prancūzės pas juos gyvena. Vis tai mūsų pinigai daro.

– Taigi, taigi, žmogau, – kimšdamas iš krepšio pypkėn taboką, kalbėjo toliau Traibėnas. – Statėm naują raštinę; prašo kunigas – duokite jam senąją: pastatysime, sako, naują elgetyną ir namus, kur galės užeiti pernakvoti kiekvienas. Ir davėme, ir statėme, ir vežėme – ir mišką, ir lotas[28], ir lentas,

[28] *Lota* – kartis.

ir ko tik pareikalavo. Pastatėm namus, kad ir vyskupui gyventi. O kam jis juos sunaudojo? Elgetyną padarė? Pasodino savo svainį ten su vaikais.

Traibėnas, prikimšęs pypkę, įsikando ją dantysna. Paskui išsitraukė titnagą, pintį ir skiltuvą, ėmė atsidėjęs skilti. Įskylęs padėjo pintį ant nago, papūtė kelis kartus ir įkimšo pypkėn.

– Dabar panorėjo kleboniją statyti, – kalbėjo toliau rūkydamas, – sako, šioji sena, menka. Ko ji menka, kad niekur dar nevarva, sienos kaip varpas: senovinio medžio, ne dabartinio. Ji dar dvi nauji prastovės. Ir ne klebonijos jam, matyti, reikia, tik, sako, pagaminti namą kitam svainiui. Mat ko jam reikia.

Įpykęs Traibėnas net nusispjovė šalin.

– Ar tai aš turiu tam krauti, kad tavo svainiai rūmuose gerai gyventų? Ne, brol, to nebebus! Dievaž nebebus! Nors tu ir kunigas, bet nepažiūrėsiu, akysna tau viską imsiu ir išporinsiu. O kai reikės, ir į vyskupą kelią surasiu. Jau aš kenčiu kenčiu, bet neiškęsiu, jaugi, brol, duosiu! Išplūsiu kaip skerdžiui, dovanok man, Dieve, mano prasikaltimus.

Čia piktai vėl nusispjovė, iškratė pypkę ir įdėjo kišenėn.

– Išpasakok jam, kaip žadi, mes tau visi ačiū pasakysim, nes jau gyvenimo nebėra.

– Nebėra, žmogau, ir tiek: nors gyvas žemėn lįsk. Ir valsčiun mokesčius nešk, ir kunigui nešk, o iš kurgi aš turiu imti? Iš piršto neišlaušiu.

– Lupa visi mūsų žmogų nesigailėdami.

– Kad dar pats kunigas. Bet pikčiausia, kad tave auna ir

seserys, ir svainiai jo, ir visi velniai. Imk nors bilietus. Jie prisikrovė sau pilnas dėžes visokio drabužio, o žmonės kruvinomis ašaromis verkia.

– Negražu tai kunigo giminei, tikrai negražu; kad taip būtų žydas padaręs, šunim pavadintai, o dabar juk – kunigo giminė.

– Kad kunigo giminė, tai negali šuo būti!

– Aš vis dėlto nesuprantu, kaip jie žmones apgavo?

– Prigavo ir mano kvailę senę, įteikė jai bilietų už du rubliu. Pirkusi tokį vieną bilietą, nusiųsk, sako, jį Varšuvon ar Lodziun, velniai juos žino kur, gausį ar drabužiui audeklo, kokio nori, ar nors ir gelumbės. Nusiuntė. Atsiuntė jai 15 tokių korčiukių. Sako, parduok visas penkiolika, nusiųsk pinigus, tada ir gausi. Bet kvailų dabar nėra ir pirkti niekas neperka – ir du rubliu žuvo. O pirma, kai tik pasirodė, pirko žmonės, ir labai pirko. Jie šimtus sau susikrovė, dėžes rūbais, sakau, užvertė. Man kas, dėl dviejų rublių elgetauti neisiu, betgi moterys darbininkės? Kita sudėjo visos vasaros uždarbį ir dabar kruvinomis ašaromis verkia. Tai tau, sako, ir kunigo giminė!

– Moteriškė, žinoma, kvaila. O ypač „šilų“ moteris.

– Taigi. Kitus jisai mato, o savų tai neregi. Betgi kad jisai mano dukteriai tokią gėdą sukėlė ir mane bedieviu pavadino, tai jau aš jį apšauksiu! Apšauksiu taip, kad visas pasaulis žinotų.

– Na, na, nesigirk. Tik už akių kalbi, bet jam pasakyti akysna neišdrįsi, – nusišypsojo Rambis.

– Neišdrįsiu, sakai? Ir kaip dar išdrįsiu. Man kas? Aš taip

sau juodas žmogelis, manęs gėda nelimpa, o jis, brol, kunigas! Pamatysim, kam bus pikčiau.

Čia bekalbėdamas ėmė vis labiau karščiuotis ir besikarščiuodamas sutempė skaudžiai kumelę rimbu. Toji truktelėjo taip smarkiai, jog Traibėnas su Rambiu vos neiškrito iš vežimo.

– Tpru, kad tave galas, – traukia vadeles Traibėnas. – O aš jam vis dėlto nei skatiko neduosiu. Mirsiu, bet neduosiu, kaip mane gyvą matai. Ir tau sakau: neduok, nei skatiko neduok!

– Kad ir norėtau, neturiu dabar iš ko. Vėl aš nemėgstu pirma kitų lįsti.

– Jau kad tu neturi iš ko, tai iš kur tada aš imsiu ar kitas tokis vargšas kaip aš? Sudaryti valsčiaus mokesčiams aš turėjau pas žydą už rugius pasiskolinti, nors gerai žinau, kad pavasarį pačiam teks pas tą patį žydą duoną pirkti.

Tuo tarpu jie įvažiavo miestelin.

– Štai važiavova, važiavova, žmogel, ir atvažiavova, – nusijuokė Traibėnas. – Ir „papo“ neatsivežėva.

Traibėnas sustojo ties Leibos Iršiko vartais. Abu jiedu su Rambiu iškopo iš vežimo.

– Na, dėkui tau, kūme, kad pavėžėjai, – atkišo ranką Rambis.

– Dėku neatsilyginsi, – spausdamas jo ranką, atsakė Traibėnas. – Alaus butelį pastatysi – parvešiu namo, jei neužtruksi ilgai miestely.

– Ne, aš tik valsčiui pamokėsiu, šio to nusipirksiu ir vėl grįžtu namo.

– O aš tai eisiu pirmiausia su kunigu bartis, – atkeldamas

vartus, tarė Traibėnas. – Palauk manęs pas Motkę ar valsčiaus raštinėje.

– Gerai, gerai, palauksiu, nors kad pamatytau, kas bus iš tavo barnio.

Ir Rambis nužingsniavo sau miestelin.

Traibėnas pastatė vežimą arklidėje, iškinkė arklį, pririšo jį į pirmagalį, kurį prikimšo šieno, ir nuėjo pas kunigą.

Eidamas jisai visu keliu dėjo sau žodžius, kaip jis kalbėsiąs kunigui, ir bedėdamas taip įnirto, įkarštėjo, jog ėmė net rankom matažgoti ir kumščiais grasyti. Ne vienas, šalimi praeidamas, net sustojęs žiūrėjo, kas šitam žmogui atsitiko? Viena žydaitė net nusigando. Bet, kai Traibėnas įėjo kunigo kieman, jo narsumas ėmė staiga nykti. Priėjęs duris, jisai net sustojo ir galvojo, ar eiti pas kunigą, ar gal ne, kitam kartui gal geriau būtų atidėti, bet, prisiminęs, kad iš jo pasijuoktų tada Rambis, mostelėjo ranka ir nuėjo.

Kai jisai įėjo klebonijon, kunigas Kakuris tada pietus valgė. Staiga tarnaitė įleido jį valgomajin, kur su klebonu pietavo keli klierikai, pažįstami ir ne, ir kažkokis ponaitis.

Traibėnas taip pasijuto nesmagiai, ir jo narsumas taip staiga pranyko, jog pamiršo visą elgesį, kurį sau iš anksto jau, dar eidamas per miestelį, buvo sudėjęs. Jis dabar gniaužė savo kepurę rankose, net nulaužė kaušelį, ir nežinojo, kas kalbėti.

– Garbė Jėzui Kristui, – pratarė jisai pagaliau.

Norėjo dar pasakyti: „skalsink, Dieve“, bet pabijojo, kad bus negražu. Kunigas juk ne savo žmogus, lygus tau.

– Per amžių amžius, – atsakė kunigas ir, atsikėlęs nuo

skobnių, nusišluostė nosine lūpas. – Na, ką pasakysi, žmogel? – priėjęs į jį, padavė jam ranką, kurią Traibėnas žemai nusilenkęs, pabučiavo.

– Atnešiau, tėvel, pinigus bažnyčiai! – išrėžė vienu metu Traibėnas, patsai to nesitikėdamas.

– Gerai, gerai. O iš kurgi žmogelis būsi? Ar tik ne iš Traškūnų?

– Iš Traškūnų, tėveli, Petras Traibėnas.

Kunigas atsinešė didžiąsias knygas, įrašė josna Traibėno vardą ir pavardę. Paskui įrašė jis dar mažosna ir davė jam kažkokį lapelį.

Traibėnas drebančiom rankom išrišo iš skarelės kampo dešimtarublinę ir padavė kunigui, o ton vieton įrišo lapelį, kurį jam davė kunigas.

Net nukaito žmogus, ir jo kaktoj kaip rasa išmušė prakaito lašai.

– Sekmadienį paskelbsiu iš sakyklos, kad ir tu, kaip geram krikščioniui dera, davei bažnyčiai, paklausęs savo dvasios tėvo. Na, sudiev dabar.

Ir padavė jam ranką, kurią Traibėnas, vėl žemai nusilenkęs, pabučiavo.

Nusišluostęs rankove prakaituotą kaktą, Traibėnas kaip vėžys išlindo iš kunigo buto.

– Tfu, kad tave velnias! Ir vėl nepavyko! Tai tau ir išbariau! – nusispjovė jisai, išėjęs iš klebonijos. – Ir velnias mane nešė! Kuo dabar aš mokesčius mokėsiu?

Ilgai dar spjaudė ir keikėsi Traibėnas, eidamas iš klebonijos valsčiaus raštinėn.

Ten jisai rado Rambį, kuris jo laukė.

– Paskolink, man, kūmuli, jei turi, dešimtį rublių, – paprašė jis jo, tuojau priėjęs.

– Na, kas gi dabar tau? – nustebo tasai. – Juk mokesčius turi sudaręs.

– Reikia, brol, ir gana. Gelbėk, jei turi.

– Na, ar išsibarei su kunigu? – klausia tasai, traukdamas iš krepšio pinigus. – Ką gi jisai tau sakė?

– Ė! – sumojo ranka Traibėnas ir daugiau nieko nekalbėjo, nors kūmas labai jį klausinėjo.

Sekmadienį kunigas iš sakyklos paskelbė, kad Petras Traibėnas iš Traškūnų sodžiaus paaukojo pastatyti klebonijai dešimtį rublių. Už paaukojusio sveikatą prašo čia esančius sukalbėti „Sveika, Marija!..“

I

Kazys Budraitis nūnai užtruko miestely: be galo turėjo daugel reikalų. Visą savaitę dangus buvo tokis giedras, oras tokis kaitrus, saulė taip šutino, jog žmonės nei neapsižiūrėjo, kai rugiai prinoko ir nubalo. Vakar, šeštadienio vakarą, saulei leidžiantis, padarė prapjautuves, o ryt visą draugę, nuo mažo vaiko, varys lauko darban: moteris rugių pjautų, vyrus šienautų. Reikėjo todėl nūnai viską pagaminti, visi reikalai atlikti; neatidėsi juk nei vieno kitam šventadieniui. Budraitis pertraukė ratus, nupirko dalgių, aslų, bobelių, kūjelių dalgėms tinti, išdantino pjautuvus... Ir neapsidairė, kai vakaras užslinko.

Atėjęs Zeliko kieman, kurio arklidėje stovėjo jo vežimas, Budraitis pasikinkė arklį ir išvažiavo už vartų.

Išvažiavęs gatvėn, Budraitis sustojo ties Zeliko prieangiu, pririšo arklį, pataisė sėdynę ir, atsinešęs iš vidaus, ėmė kaišioti šiauduosna rakandus ir kitus daiktus, kuriuos nūnai buvo nusipirkęs ar iš namų atsivežęs pataisyti.

Parengęs vežimą ir patogiai jame viską sukrovęs, įėjo prieangin ir atsisėdo ant suolelio.

– Na, rodos, viską padariau, nieko neužmiršau. Galiu sėstelti ir atsidusti, – pats į save prabilo.

Išsitraukė krepšį, kurį visuomet nešiojo už juostos, ir prisikimšo pypkę. Kimšdamas jis vis mąstė, ar nepamiršo dar

ko nusipirkti. Druskos paėmė penkis svarus, tepalo ratams dėžutė štai kabo vežimo gale, degtukai kišeniuje, žibalo butelis štai stovi vežimo pakoju, kitame kampe deguto lekelis padarams ištepti, kad neskilinėtų; dalgę nusipirko, pjautuvus išdantino. Cukraus, miltų, viską, rodos, ko reikė jam pačiam ir ko žmona prašė, nupirko. Gaila tik, kad, iš namų išvažiuodamas, pašaro mažai pasiėmė, ir arklys kiaurą dieną prastovėjo tvarte kone tuščiomis.

Užkimšęs krepšį už juostos, įsikandęs pypkę dantysna, nusileido Budraitis nuo prieangio, paglostė arklio snukį, pataisė diržoves ir norėjo jau sėsti vežiman.

– Ak, kad tave kur galas! Visai buvau užmiršęs mieles. Nagi žmona mielių prašė. Ei, galva tu mano! – sudaužė jis delnu sau kakton. – Pasenau jau!

– Zelikien, a Zelikien, – šaukė jisai, stovėdamas prie vežimo, žydės, kuri čia pat prie prieangio laikė kambariuky krautuvėlę, – ar neturi tu mielių?

– Yra, yra, – atsiliepė Zelikienė. – O kiek tamistai reikia?

– Nežinau gerai. Duok gal aštuntą svaro dalį, – paprašė pamąstęs truputį ir pakasęs pakaušį. – Tik žiūrėk, kad šviežios būtų ir žmona veltui miltų nesutrėktų.

– Na, ką tu, žmogau, kalbi! Kaip aš tau, pažįstamam ir tokiam ūkininkui, blogų mielių parduosiu? Kam tai ir kalbėti.

Budraitis išsiėmė skiltuvą, titnagą ir pintį ir ėmė skilti ugnies. Degtukų pypkei uždegti jisai nepripažindavo. Kam jie gadinti, jei galima įskilti ugnies.

Uždegęs pypkę, užsitraukė kartą, kitą, smagiai nusispjovė

ir nuėjo krautuvėlėn. Ten Zelikienė jam pagamino mielių ir suvyniojo popiergalin. Budraitis paėmė mieles ir įsikišo kišenėn. Pamatęs silkes, pajuto, kad jis labai alkanas. Užsimanė užkąsti.

– Žinai, Zelikien, aš valgyti užsimaniau. Visą dieną tūpčioju ant kojų nei neprisėdęs. Nuo paties ryto nieko burnoj neturėjau. Turi ko užkąsti?

– Kodėl neturėsiu. Tamistai visko bus. O kad aš neturėsiu, pas kitus surasiu. Eik tamista kambarėlin.

– Na, o šnapso stiklelį man rasi?

– Visko surasiu tamistai.

Budraitis įėjo per mažutes dureles kambarėlin, kurios buvo greta krautuvėlės. Tuoj atėjo ir žydė, atnešė ir sustatė ant skobnių du rūgintu agurku, tris riekeles baltos duonos, kelis kąsnelius silkės, sudarytos su svogūnu.

– Gal tamista žuvies norėtai? Čia greta žydė, mano kaimynė, gerai žuvis gamina. Pasiųsiu parnešti...

– Ima ją dievai, tą žuvį, apsieisiu ir be jos, – sumojo Budraitis ranka ir atsilaužė duonos kąsnelį.

Žydė išėmė iš indaujos, kuri čia pat stovėjo, stiklelį, pastalė ant skobnių ir pati išsinešdino. Netrukus grįžo su šnapso buteliuku.

– Slepiu, kad juodieji neprikibtų. Tai nelaikau spintoj, – kalbėjo ji, pildama stiklelin.

Budraitis išgėrė šnapso stiklelį, užkando rūgintu agurku, suvalgė vieną silkės kąsnelį ir liepė pripilti dar kitą stikliuką...

– Kiek dabar tau mokėti už viską? – paklausė, šluostydamas ūsus ir lūpas rankove.

Zelikienė ėmė skaityti:

– Du stikleliu degtinės tai grivinia, du agurku – keturi skatikai, silkė ir duona – aštuoni skatikai, tai bus auksinas ir du skatiku; mielės dvylika skatikų, tai viso bus keturiasdešimtis ir keturi skatikai.

– Gobši tu labai, Zelikien, nori greitai pralobti. Auksino už viską tau nepakaks?

– Kad taip mano nedraugai pralobtų, kaip aš pralobsiu! Štai ir šiandien visa mano apyvarta, kad tris keturis rublius įturgavojau. Uždirbau gal auksiną kitą. Kaip čia toliau gyvensiu, kaip versiuos, aš pati nežinau.

– Kalbėk, kalbėk! Dantų man vis tiek neužkalbėsi. Auksino tau pakaks, – derasi Budraitis, traukdamas iš užančio skepetaitę, kurioje laikė pinigus, suraišiotus po visus kampelius.

– Kad aš taip gyva būtau, kaip aš neužsiprašau daugiau negu reikia.

Budraitis išrišo pinigus, užsimokėjo ir skarelę vėl įdėjo užantin.

II

– Zelikien, Zelikien! Kur tave galas nešioja?.. Eik čion!.. – išgirdo Budraitis iš kito kambario. Balsas buvo lyg pažįstamas.

– Kas ten tave šaukia? Ar ne bernas tik tavo mylimasis? – nusijuokė jisai, imdamas nuo palangės kepurę.

– Oi, vargas mane šaukia. Nuo paties ryto kaip atsisėdo gerti, ir dabar dar geria... – Gerai, kad juodieji nūnai nezuja.

– Zelikien, ar tu lauki, kad aš tau langus išdaužytau?.. Dievaž išdaužysiu, puodus sugurinsiu!

– Einu jau, einu! – atsišaukė Zelikienė.

– Kas gi ten tokis baisus sėdi? – pasidomėjo Budraitis.

– Iš jūsų sodžiaus. Rupeika, ar kaip jis vadinas, – atsakė Zelikienė, kraustydama indaujon nuo skobnių lėkštes ir stiklelį.

– Rupeika? – nusistebėjo Budraitis. – Jisai juk blaivus žmogus.

– Blaivus, blaivus!.. O nūnai visą dieną užsidaręs geria, mano nelaimei. Vienui vienas sėdi ir geria. O kad žmogus vienas geria, tai jau tokia iš jo nauda! – sumojo Zelikienė ranka ir išėjo iš kambariuko. Budraitis užsimovė kepurę ir jau buvo beeinąs laukan. Bet stabtelėjęs nuėjo pas Rupeiką.

Kada Budraitis įėjo kambarin, kur sėdėjo Rupeika, pamatė, kad tasai girtas kaip pėdas. Dabar jisai sėdėjo apkniubęs ant skobnių kampo, pasidėjęs rankas po galva. Zelikienė čia pat stovėjo ir skaitė pinigus.

– Tai tu čia, kūmai[29]? Kad tave dievai! Kas tau pasidarė, kad tu taip pasigėrei? – užkalbino jį Budraitis.

Rupeika pakėlė galvą ir, rodos, nepažino kūmo. Bet įsižiūrėjęs nusidžiaugė.

– Tai tu, kūmuli? A, kad tave dievai, – linksmas nusišypsojo jisai. – Pasigėriau, kūmuli, tikrai pasigėriau. Nėra ko slėpti.

Budraitis su priekaišta palingavo galva.

– Bus tau šiandien, kūmai, negerai.

[29] *Kūmas* – čia bičiulis, draugas.

– Kodėl man bus negerai? Ar man kiškis kelią jau perbėgo?

– Vėlu jau, o tu dar Merkinėj.

– Ir tu juk, kūmuli, Merkinėj.

– Aš? Mane reikalai sutrukdė, o tu ko čia sėdi?

– Geriu. Zelikien, ima tave galas. Duok dar pusbonkę: išgersiva su kūmu.

– Užteks, užteks – pabarė jį Budraitis. – Vėlu jau, namo metas. O tu ir taip ne vieną gal stiklelį išlaižei nūnai, ir be duonos, – nusijuokė jisai.

– Buvo, kūmuli, kam turiu gintis, buvo. Išgėriau kaip reikia. Bet už savo, kūmuli, ne už kieno svetimo, Dievas neužpyks. Nei aš kam stačiau, nei man kas statė. Už savo kruviną skatiką. Zelikien, sakau, duok dar, kol gražumu prašau.

– Nėra daugiau, nėra, – atsakė Zelikienė, suėmė nuo skobnių stiklelį, buteliuką ir išėjo.

– Už savo, tai už savo, bet žmona tau nūnai duos gerų pipirų. Dar su skujinakočiu[30] pasitiks.

– Ova! Tepamėgina tik. Parodysiu, kaip aguonas krečia.

– Ar tu jai parodysi, nežinau, – erzina jį Budraitis, – bet visi mato, kad ji tau dažnai užpila pipirų už kailio. Paėmė ji tave savo rankon ir jokios valios tau neduoda, – nusijuokė Budraitis ir atsisėdo kėdėn.

– Tiesą sakai, dievaž tiesą. Ir taip paėmė, jog gyventi jau nebegalima. Ir vis todėl, kūmuli, kad aš minkštas žmogus, barnio nemėgstu, riaušių nenoriu. Dievaž tiesa, kūmuli! Ma-

[30] *Skujinakotis* – skujinės šluotos kotas.

no tokis jau būdas, kad aš kiekvienam nusileidžiu visados ir visur. O jos liežuvis kaip pas kalę skolintas, ir gerklė, lyg ji Kriokiškėj užaugo, bet ne sodžiuje, pas gerus tėvus. Tik jau nūnai, kūmuli, galą padarysiu. Jau kad kulsiu ją, tai kulsiu, visus laikus priminsiu.

– Na na, kalbėk, – nusijuokė Budraitis. – Ji tave greičiau nuvanos, o dargi pasigėrusį.

– O tu numanai, kodėl aš pasigėriau? A?..

– Ne.

– Manai, kad aš taip sau ėmiau ir pasigėriau? Kad man degtinė gardi? Ne, kūmuli! Tam pasigėriau, kad žmoną nukultau, kai pareisiu namo.

– Na jau? – paabejojo Budraitis.

– Neabejok. Kad sakau, tai tiesa. Blaivų ji mane tuoj vėl apjotų, įžebotų kaip seną arklį, o kai pasigėriau, to jau nebeatsitiks.

– Na na, pamatysim, kokis tu narsus su žmona kovoti, o dabar imk kepurę ir einam, parvešiu tave, nes žąsis varinėdamas nepakliūsi namo. Nuvirsi kur griovin ar klanan, ar dar baloj nuklimpsi kaip senas Daugelis. Tada ir žmonos nebepamokysi.

– Eisiu, Dievaž eisiu, kodėl neiti, kad geras žmogus kviečia... Dėkui tau, kūmuli, kad manęs pasigailėjai. Kur tik mano toji kepurė pražuvo?

Rupeika apsidairė, pasigriebė kepurę, užsimovė ant galvos ir vos atsikėlęs ėjo į vežimą, šlivinėdamas į visas šalis.

– Na, ir varinėji gi tu žąselius! – nusijuokė Budraitis, eidamas paskui. – Siauras tau būtų nūnai kelias namo eiti.

– Kojos, kūmuli, pamielino. Nusėdėjau ir nebevaldau, lyg ne mano.

Su vargu jis nusirito nuo prieangio, dar su didesniu vargu įsirioglino vežiman ir atsigulė skersai, šiauduosna.

– Sėskis sėdynėn. Bus geriau ir patogiau.

– Man taip geriau. O nuo sėdynės dar žemėn nukrisiu.

– Na, kaip sau nori.

Budraitis atrišo vadeles, įsėdo vežiman ir nuvažiavo pakalnėn. Rupeika, sėdėdamas skersai vežimo, iškabino kojas per drangas[31] ir toliau skundėsi.

– Manai, kūmuli, kad aš veltui, taip sau ėmiau ir pasigėriau. Ne, kūmuli, iš bėdos, iš vargo. Kantrybės pritrūko, štai kas yra, kūmuli. Kenčiau, kenčiau, betgi pasakiau: užteks!..

– Kam gi daveisi, kad žmona tave taip savo valion paimtų. Argi tai vyriškiui gražu?

– O velniai žino, kaip tai atsitiko. Nemušiau anksčiau, gailėjausi, kad graži buvo, nors ir dažnai taip užgaudavo, jog tarytum žemėn įgrūstau. Vėl, matai mano rankas. Kaip, tokius kumščius turėdamas, kausies su moterimi. Duosiu – šlapia vieta tik beliks, į visas šalis pateškės.

– Ir aš gi su savąja niekuomet nesikoviau. Per visą gyvenimą tik vieną kartą ausin sudaviau, ir tai aš buvau kaltas, ne ji.

– Tavo gi žmona kitoniška. Ji galvoj proto daugel turi, o mano vien gerklę gerą, nasrus kaip nemėžtus tvartus ir liežuvį, kuriuo be paliovos mala ir mala kaip šuo uodega. Die,

[31] *Drangos* – vežimo šoninės kartys.

kūmuli, tiesą kalbu. Betgi nūnai aš juos sulaikysiu! Užimsiu nasrus ant visados.

– Sulaikyk, sulaikyk, kol nevėlu. Kai vaikai suaugs, tada jau nebegalėsi. Jie visuomet motinos šalį palaiko. Noo, kumeliuke, – sušvilpė jis rimbu, – pasibėgėk iš kalnelio. Greičiau namo parbėgsi, avižų gausi.

Kumelšė pasibėgėjo kelias varsnas ir vėl ėjo žingsniu. Ratai kelis kartus trinktelėjo, ir Rupeika pajuto, kad drangos jo galvai per kietos. Surangė kojas į vidų ir galva atsispyrė į sėdynę, išsitiesęs per visą vežimą.

– Nesudaužyk ten mano butelių kojom, – įspėjo jį Budraitis. – Sėstai geriau sėdynėn.

– Nieko, kūmuli, man ir taip gerai, – nuramino jį Rupeika ir patraukė kojas. – Žinai, kokią ji man nuryt gėdą padarė? Aa? Tu dar nežinai? – kalbėjo jis toliau. – Tokią, brol, gėdą, jog dabar sunku žmonėms akysna žiūrėti.

– Neteko girdėti...

– Praeitą šventadienį suėjau Daugelę iš Šilų. Susėdom pas Maušą, paėmėm alaus ir bekalbėdami gerokai jo ištraukėm. Tiesą, kūmuli, sakau, kam gintis – gerokai jo ištraukėm. Giminės juk ir kiaurus metus nesimatėm. Kalbame šį tą, liežuviais malam, kaip paprastai būna. Skundžiasi man, kad darbymetė ateina, o jisai ašių neturi. Šiluose, žinai gi, kūmuli, ąžuolaičio su ugnimi ieškok neieškok, vis tiek nesurasi! Na, aš ir pažadėjau kaip savam žmogui. Giminė juk, kaip negelbėsi? Šienapjūtė, rugiapjūtė ne už kalnų. Šienas vežti, rugiai vežti reikia, o ašių nėra. Pasakyk patsai, tu blaivus žmogus: ar nereikia gelbėti žmogus tokioje padėtyje.

Budraitis tik nusijuokė ir sutaisė kumelei rimbu. Rupeika skundėsi toliau.

– Aš girtas, kūmuli. Jau kad pasakoti, tai viską išpasakosiu, išporinsiu.

– Porink, porink. Tik ar bus iš to bent kokios naudos?

– Naudos? Nušersiu kailį savo žmonai, tai bus man ir naudos. Kai imu aš pasakoti, žmogeli, tai įširstu, įniršiu kaip šuo pasiutęs. Tai ką gi aš tau pasakojau?

– Kad ašį pažadėjai Daugelei.

– Aa! Atvažiuok, sakau, pas mane gausi ne vieną, bet dvi, o gal ir daugiau. Nusidžiaugė žmogus, net karčiosios pusbonkę pastatė. Išgėrėm gi, nors aš jos nemėgstu. Bet kad žmogus prašo, neatsisakysi. Na, žinai, atvažiavo šiandien anksti pas mane ašių, tokį kelią padarė. Aš juk ūkininkas, mano valia ūky, ne kieno kito. Vėl, kas jai tos ašys? Nei ji darė jų, nei jai galvoj jos. Tiesą aš kalbu, kūmuli, ar ne? A? Tiesa? – sakyk man.

– Žinoma, tiesą. Ne moteriško daiktas kištis į ūkio padarus.

– Taigi. Ir aš taip manau. Bet ką tu žmogus padarysi, kad jos galvoje nėra smegenų nei už skatiką. Kad ėmė, kad ėmė plūsti ir mane, ir Daugelę lyg gudas iš Kudariškių. Kur jai tiek ir žodžių imasi! Kad dar plūstų, kai niekas negirdi, betgi prie svetimo žmogaus. Gėda, nežinau, kur akis dėti, iš namų pabėgau. Taip ir nuvažiavo žmogus ašių negavęs.

Na, sakyk tu man, kūmuli, ar ne verta, kad aš jai kailį išpertau?

– Verta, tai verta. Bet ir tu geras, kad nuo žmonos liežuvio bėgi.

– Ne, kūmuli, nebebėgsiu daugiau. Išdarbuisiu kailį nūnai, šilkinė bus. Žinai, pareisiu namo, pamatys, kad girtas esu ir labai girtas, – tuo pulsis į dantis. Betgi jau tada duosiu! Duosiu – tai duosiu! Dantis išdaužysiu, puodus sugurinsiu...

– Kam tu juos gurinsi? Tau juk paskui teks pirkti nauji, ne kam kitam.

– Tegul. Bet nuo šios dienos bus jai amen!

– Žiūrėk, kad nepranyktų tavo narsumas, kai išsipagiriosi.

– Nepranyks, kūmuli. Rytoj pradės loti – snukin, nesiliaus – ausin, dar maža – kiton. Tokią man gėdą padarė, juokui mane iškėlė, jog su Šilų žmogumi dabar nei nesusieik. Ir ne vien tik su Šilų. A, ji, velnio šluota! Palauk, palauk, aš gi tau parodysiu!..

Ir Rupeika atsisėdo vežime, lyg pasirengęs iškopti.

– Dargi neparvažiavova. Sėdėk dar.

– Neparvažiavova? – dairosi Rupeika. – O kam gi sustojai?

– Kumelšę pagirdysiu. Štai upelis.

– Aa...

Rupeika vėl išsitiesė ir nutilo. Budraitis iškopo iš vežimo, atleido pakeltį, kad kumelei būtų patogiau gerti, kad pavalkai kaklo nespaustų. Kumelė, įbridus vidurin upelio, sustojo, atsigėrė, atsiduso paskui, pakėlė galvą.

– Na, atsigėrei ir pilnesnė. Užteks stovėti.

Ir Budraitis sumojo rimbu. Kumelė truktelėjo vežimą ir staiga išvežė kitan kraštan. Budraitis iškopo vėl iš vežimo, pataisė pakeltį ir pavarė kumelę, o patsai ėjo pėsčias šalia vežimo, nes buvo kalnan ir smėlys.

Kada, išvažiavęs lygumon, vėl atsisėdo vežiman, Rupeika

gulėjo sukniubęs šiauduose ir snaudė. Budraitis važiavo dabar mišku, tyliai švilpė ir nekalbino Rupeikos, kuris net kriokti ėmė.

Budraitis važiuodamas minėjo senus laikus. Atsiminė jisai dabar, kaip prieš penkiolika metų važiavo, dar jaunas vyras, šituo pačiu keliu per šitą mišką, su šiuo pačiu Rupeika, važiavo Randamonysna, piršliuosna į dabartinės jo žmonos tėvus. Jauni tada dar buvo abu; kitaip, rodos, ir saulė švietė, ir giria šlamėjo. Rodos, vakar visa tai buvo, o jau nuo tų laikų praslinko penkiolika metų ir jo plaukai jau pražilo. Kas bus už kitų penkiolikos metų? Gal jau nebematys tuomet nei saulės, nei girios girdės, tik kaulai jo šus aukštame kapinyne... Dirbi žmogus, bėgi ir nepaeidamas, o kam? Nei nepamatai žmogus, nei nepasižiūri, kai gyvenimas praeina.

– E, kas bus, tesie. Kad žmogui skirta mirti, niekas negelbės. Geriau nei negalvoti.

Ir Budraitis sutaisė kumelei rimbu, lyg ji buvo kalta, kad žmogus mirti turi.

– Tai dribsėsi man, kad tave vilkai papjautų! – sukeikė ją ir truktelėjo vadelėm, sutempė dar kartą ir kitą rimbu per šonus. Kumelė pasišokėjo ir nubėgo šuoliu...

Atvažiavęs sodžiun, Budraitis prikėlė Rupeiką ties jo kiemu.

– Kelkis, kūmai. Atvažiavova. Štai ir tavo žmona laukia.

Rupeika praplėšė akis, atsisėdo vežime.

– Argi jau parvažiavova?

– Matai, parvažiavova.

Budraitis sustabdė arklį, ir Rupeika išsirito iš vežimo tiesiog nuolatos purvinan griovin šalia kelio.

– E, ir pataikei gi tu. Kur giliausia bala, – nusijuokė iš jo Budraitis.

Rupeika stovėjo pas vežimą ir dairėsi į visas šalis, lyg nepažino, ar namo jis parvažiavo, ar kur kitur. Budraitis truktelėjo vadelėm.

– Palauk, kūmai, – ėjo Rupeika greta vežimo, prisilaikydamas drangos. – O kurgi mano pjautuvai, kuriuos daviau dantinti, ir miltai?

– Fiu fiu! – sušvilpė Budraitis, – štai kada atsiminei! Gal pas Zelikienę liko, o gal pas kalvį.

– Tai aš, brol, palikau pjautuvus pas kalvį ir neatsiėmiau... Ir miltų nepirkau, o pinigus pragėriau. Ką dabar turiu daryti?

– Nežinau. Vertas, kad tave žmona išvanotų, – atsakė jam Budraitis ir pavarė arklį. Rupeika stovėjo vidukelėje ir krapštė pakaušį...

III

Budraitis nieko nerado iš vyrų namie. Vien tarnaitė samdininkė dairėsi aplink krosnį, vakarienę gamino, ir senė sodely sėdėjo, pas bites, kurios dar vidudieny išsispietė, ir nebuvo, kas suleistų spiečių, nors avilys seniai jau buvo parengtas.

– Tegul pabūna siete, suleisiu rytoj, o šiandien jau vėlu. Matai, bitės gultų jau eina, – kalbėjo Budraitis žmonai, išklausęs jos pasakojimų. Dėkui Dievui, penktasis jau spiečius. Ir dar nevėlyvas. Ar didelis?

– Didokas spiečiukas. Vos susėmėm. Tik žinai, ką aš tau

pasakysiu, seneli: bitės kaip avelės: nei viena neįgėlė. Sulipo ant šakelės štai šitos obelies, pačios žemiausios, pakratėm šakelę, ir nubyrėjo visos sietan.

– Dėkui Dievui už biteles. Sveikos, kad negelia, nepiktos. Jaugi aš šiemet paaukosiu jam žvakelių. Už kiekvieną spiečių – žvakelę... Bet aš čia kalbu su tavim, o ten kumelšė pavalkuose.

Ir senis išėjo iš sodelio.

Vos surojo Budraitis iškinkyti arklį, pagirdyti ir sunešti svirnan padargus, kai kieman įbėgo Marytė, Rupeikos duktė, dvylikos metų mergaitė.

– Vai, dėdule, dėdule! – rėkia ji verkdama ir bėga tiesiog į Budraitį.

– Ko tu čia rėki? Ar tave vilkas pjauna? – klausia jisai mergaitės ir šaiposi sau ūsuosna – susiprotėjo, kad Rupeika moko savo žmoną, kaip reikia vyro klausyti.

– Ogi tėvulis motulę muša! Vis už plaukų tampo. Vai, dėdule, dėdule! Bėk greičiau apginti, kad neužmuštų.

– Neužmuš, neužmuš, apginsim, – ramina jis mergaitę. Nesiskubindamas užrakino svirną ir perkopo per spragelę, kuri jungė jo kiemą su Rupeikos. Nemėgo jisai Rupeikienės dėl jos ilgo liežuvio. Nebuvo sodžiuje žmogaus, kurio ji būtų neapkalbėjusi ar su kuriuo būtų nesusibarusi. Tokiai žmonai seniai reikėjo kailis nuperti, ir gerai padarys Rupeika, jei kiek ją pavanos. Tik, žinodamas jo kumščių svorį, bijojo, kad girtas būdamas nepasidarytų sau bėdos. Stukters gerai kumščiu, moteriškė ir kojas išties.

Vos tik jis įėjo Rupeikos kieman, kai iš priemenės durų

lyg iš mėtyklės paleistas akmuo išspruko Rupeikienė. Ji buvo be skarelės; plaukai sutaršyti, marškiniai ištraukyti, viena rankovė visai atplėšta.

Paskui ją išbėgo verkdamu dar du vaiku.

– Kas tai? Puotą keliate, ar kas, kad vaikai dainuoja ir pati paraudus, lyg šokai?

– Vaigi, tasai pasaulio išgama parėjo namo akis užsipylęs, kad jis būtų sau kojeles palaužęs, rankeles pasisukęs, dervos atsilakęs!.. Vaikus išporino, puodus pagurino, manęs vos neužmušė. Vai, Dievuliau, rankelės nepakeliu! Kaip aš rytoj eisiu rugių pjautų.

– Aš tave, gyvate! Laimė tavo, kad ištrūkai. Tu man suimsi dantis! – rėkia pirkioj Rupeika. – Tu dar bartis sumanei? Aš tau sunersiu nasrus, tu man žinosi!..

– Kam gi pristoji girtą. Štai ir gavai.

– Kaipgi, Dievuliau, tylėsi. Parėjo namo, akis užliejęs. Nei jis pjautuvų parnešė, nei druskos, nei miltų. Ką gi dabar aš rytoj darysiu? Visi eis rugių pjautų, o aš pjautuvo neturiu. Ir dar, sako, tylėk jam! Aš jį lazda kaip šunį nuvanosiu!

Ir Rupeikienė ėmė traukti iš tvoros straigą[32].

Duryse atsistojo Rupeika su skujinakočiu. Norėjo peržengti slenkstį, bet kojos jo neklausė, ir jis vos nenuvirto.

– Eikite visi iš mano namų! Kad jūsų čia visų nei kojos nebūtų!..

– Aš tau, žmogžudy, pasaulio išgama, smagenis pramušiu, galvą pravirinsiu! – puola jį Rupeikienė ir lenda vėl į vyrą.

[32] *Straigas* – tvoros virbas.

– Eikš, eikš! Dar tau maža teko. Palauk, dar aš tave sugriebsiu savo rankosna, – grasydamas ritasi per slenkstį Rupeika.

Budraitis sulaikė pirmiausia Rupeikienę.

– Na, žmona, kur tavo protas? Matai, žmogus girtas kaip pėdas, o tu į jį lendi. Nori, kad dar primuštų? Neljsk dabar jam akysna. Eik pas mus, ten pernakvosi. Ryt išsipagirios vyras – tada kalbėsita.

– Kad jį Dievulis taip kliudytų, kaip jį kas kliudė, šitą girtuoklį, kad jam velnias sprandą nusuktų! – keikė ji vyrą, eidama į spragelę. – Einam, vaikeliai, nuo tėvo girtuoklio! – šaukė ji vaikų.

– Eikite iš mano namų! Ir iš kiemo eikite, kad jūsų čia nei koja nebevaikščiotų. Visiems galvas suskaldysiu, o tau pirmai.

Į tą riksmą, kurį sukėlė Rupeikos šeima, subėgo, kur buvę, kur nebuvę, viso kaimo vaikai. Dabar jie sukibo ant vartų ir žiūri, kas bus toliau.

– Na, kūmai, užteks. Eik pirkion, išsimiegok. Pamokei žmoną, ir užteks.

– Ne, aš dar jai, gyvatei, mažai daviau. Išspruko iš mano nagų... Leisk, kūmuli! Aš ją surasiu, nepasislėps ji nuo manęs.

– Užteks, užteks... Matai, visas sodžius subėgo... Juoksis vėliau.

– Juoksis, sakai? Tegul juokiasi... Ar tai dar maža iš manęs prisijuokė, maža dar prisišaipė. Palaukite, aš dar ir kitą kartą pasigersiu, tada visiems galvas suskaldysiu. Ar tai jūs čia karstysitės ant vartų, varliai! – puolė jisai vaikus.

Tie strimgalvėmis kaip žvirbliai nukrito nuo vartų, sustojo kitoje gatvės pusėje ir žiūri, ar dėdė vys juos toliau.

Pagaliau Budraitis įkalbėjo ir nuvedė Rupeiką pirkion.

Ten atsisėdo Rupeika skobnių gale ir ėmė verkdamas skųstis žmona, vaikais.

– Žinai, kūmuli, ji mane, matyti, nunuodijo!

– Kur jau ji tave nunuodys? Ką tu dabar kalbi?

– Kad pikta man, kūmuli. O ji ragana tokia, jog iš jos visko galima laukti... Pikta, kūmuli. Dievaž vemsiu!..

Ir Rupeika apkniubo gale skobnių.

– Pasigėrei, ir pikta todėl. Gulkis lovon ir užmik, tada viskas praeis.

Rupeika šlaistydamas nuėjo į lovą ir atsigulė.

– Štai, kūmuli, buitis. Vienas kaip pirštas! Apsirgau, ir vandens nėra kas paduotų. Nudvėsiu čia vienui vienas, ir nebus kas žvakę rankon įdėtų... Ir vis per tą mano raganą... – aimanavo Rupeika.

– Nemirsi, nesibaidyk. Tai degtinė tave taip valo, gerti neįpratęs. Išsimiegosi ir sveikas būsi, – ramina jį Budraitis.

– Kur žmogus būsi įpratęs, kad skatikėlio niekados rankoj neturi. Kokis atsiranda namie, tuoj jį sugriebia toji giltinė. O iš jos nagų gal išlupsi?.. Betgi jos čia kojos daugiau nebebus, kūmuli. Teeina sau, iš kur atėjusi... Vienas dabar gyvensiu, kaip patinka!

Budraitis tuoj išėjo iš pirkios, ir Rupeika užmigo.

IV

Anksti anksti nubudo Rupeika, dar saulei netekėjus. Kas vakar buvo, jis nieko neatsiminė; tik juto, kad jam nežmoniškai skauda galvą ir kankina jį be galo troškimas. Gerklė ir burna išdžiūvusios, lūpos apsmogojusios[33].

– Gerti! – paprašė jisai, neatmerkdamas akių, bet niekas neatsiliepė. Palaukęs truputį ir daugiau atsipotrinęs iš miego, jis pravėrė akis ir norėjo pakelti galvą, bet negalėjo, taip ją skaudėjo ir tokia ji buvo sunki, lyg geležinis, pilnas vandens puodas. Ausyse ūžė, lyg kipšai ten malūną būtų įsitaisę.

Dideliu vargu pasivertė jisai ant šono ir apsidairė: – mato – pilnos grindys šukių ir šukelių sudaužytų puodų ir dubenių. Jis patsai guli vienui vienas, apsivilkęs, apsiavęs, su įpurvintomis iki aulų pušnimis. Ant lovelės ir užulovėj, kur visuomet vaikai gulėdavo, nieko nėra. Tik už skobnių, ant gryno suolo, vien po galva pasidėjus kažkokius rūbekšius, gulėjo jo žmona.

Rupeika iš pradžios negalėjo suprasti, kas gi tokio atsitiko, ar sirgo jisai labai, ar kas pasidarė? Paskui ėmė neaiškiai, kaip per sapną, vaidentis vakarykščia diena. Atsiminė, kaip jis, pragėręs visus pinigus, nenupirko nei druskos, nei miltų šventei, kaip girtas parvažiavo su Budraičiu namo, neatsiėmęs iš kalvio pjautuvų, kaip namie primušė žmoną ir išvaikė vaikus iš pirkios.

Atsiminė viską Rupeika ir – nusigando. Kas dabar bus? Ką jam pasakys žmona? Kaip namiškiams ir kitiems akysna

[33] *Apsmogoti* – apdžiūti.

pažiūrės? O ypač žmonai! Vai, grieš ji dabar, tai grieš!.. Paleis liežuvį per visą sodžių. Ir verta gi jam...

Nagi su pjautuvais kas daryti? Visi juk eis nūnai į rugius, o jo pjautuvai pas kalvį. Ar padantino jisai tik vakar? Tiek turėjo kalvis darbo! Kas stovėjo ant sprando ir niukino, tam išdantino, o jisai net neužėjo kalvėn.

Štai gėdos! Štai gėdos! Nieko kito čia žmogus nesugalvosi, nesumanysi. Reikia, kol dar žmonės nesusikėlė ir žmona dar miega, subėgioti Merkinėn ir parnešti pjautuvai.

Taip, bet ar kalvis panorės dėl jo pjautuvų anksti keltis ir darbo imtis, jei jų vakar neišdantino? O vėl, kuo jisai užmokės, kad vakar visus pinigus pragėrė!..

Tai mušti jį! Tai mušti! Ir verkti neduoti! Tai bus keiksmo, tai sius žmona!..

Ką žmona? Ar jisai gi nevertas, kad jį keiktų! Kad taip kitas būtų padaręs, jis pirmas iškoneveiktų tokį!..

O kurgi vaikai? Kam jis vaikus išgąsdė? Kaip jiems dabar akysna pažiūrės!

– Ak, tu Dieve mano! – sudejavo Rupeika, taip jam neramu ir gaila pasidarė. Širdį taip jam suspaudė, susopo, lyg kas karštu vandeniu apipylė ir lyg traukučiai jį suraivė, net lova subraškėjo.

Žmona nubudo, pakėlė galvą ir apsidairė. Rupeika nusigando, kad ji nesuprastų jį esant nubudus. Jis baisiai nenorėjo, kad ji dabar imtų bartis. Tegu sau paskui, vėliau, bet tik ne dabar.

Apie tai, kad „užimtų“ žmonai nasrus, kaip jis vakar sau žadėjo, dabar nei galvoti nenorėjo, nes jautėsi esąs kaltas. Visas

jo vakarykščias noras jam atrodė dabar tokis vaikiškas ir kvailas, jog net būtų nusispjovęs, jei žmonos nebūtų bijojęs.

Kai tik ši pakėlė galvą, jis užmerkė akis ir apsimetė, kad miegąs.

Rupeikienė apsivertė ant kito šono, nusigręžo į sieną ir vėl užmigo.

Kadangi jį be galo kankino troškimas, Rupeika, palaukęs truputį, kol jam pasirodė, kad žmona jau miega, atsisėdo lovoj ir nuleido kojas žemėn. Galvoj taip terškino, taip laužė, lyg ją norėjo kas lankais apkalti...

Atsistojo ir netvirtom dar kojom nuėjo pasisemti sau vandens. Paėmęs kaušelį, ilgai negalėjo įkišti jį kibiran: pasaitas kliudė, ir rankos vis drebėjo. Žmona vėl pakėlė galvą.

– A? Lakti užsimanei. Maža tau dar, kad vakar prisilakei mūsų ašarų!

– Tylėk, tylėk! – nedrąsiai pabarė ją Rupeika. – Kad guli, tai gulėk. Nesiusk nuo ryto kaip Ribinsko kalė.

– Tai aš tau kalė! Tai aš tau siuntu!.. Ak tu, žmonių išgama, ak tu, girtuokli!.. Akis tau išdraskysiu nūnai, plaukus išrausiu! Juokui mane iškėlei ir dar kale vadini! Žiūrėk tu jo tik!..

Ir ji atsisėdo ant suolo.

Rupeika, nelaukdamas, kas bus toliau, sugriebė greičiau kepurę, užmovė giliai, net ant ausų, ir išsinešdino kieman.

Per sodžių ėjo skerdžius ir trimitavo.

Rupeika nuėjo skiedrynan ir atsisėdo ant kulbelės[34]...

[34] *Kulbė* – nupjautas rąsto gabalas.

V

Saulė buvo gan aukštai. Rupeika sėdėjo ant kluono slenksčio, susiraukęs, paniuręs ir tynė dalgę.

Iš daržų grįžo namo Budraitis, užsikoręs du maišu ant rankos. Jis sustojo ties kluono vartais, pakorė maišus ant tvoros, o patsai atsisėdo ant slenksčio greta su Rupeika. Rupeika nei nedirstelėjo jo pusėn, neprakalbėjo nei žodžio ir dar su didesne atyda plakė dalgę. Budraitis išsitraukė iš užujuostės krepšį, prisikimšo pypkę ir įskylė ugnies.

– Na, kaip tavo žmona? Ilgam numalšinai? – paklausė jisai, leisdamas aukštyn dūmus.

– E, neklausk geriau! – sumojo ranka ir rūsčiai nusispjovė Rupeika. Pakėlęs dalgę iki akių, ėmė mėginti pirštu ašmenis.

– Einam, padėsi man bičių suleisti avilin. Būsi mano bičiulis. Kai iškopsiu, medaus gausi. Tik žiūrėk, kad nūnai daugiau nebesibartai, nepyktai, nes kitaip bitės nesivaisins.

– Prašyk sau kito, ne manęs. Geriau bus, – murmtelėjo jisai ir, paėmęs dalgiakotį, pritaisė tuojau ištintą dalgę.

Budraitis žiūrėjo į jį, leido dūmus aukštyn ir tylėjo.

– Tėvuli, tėvuli, ko neini valgyti? Motulė pyksta, kad viralas užšalo! – šaukė Rupeikos duktė, užsikorus ant kluonienos vartų.

– Kur tasai išgama? Ko jis neina, ko nesako, pas ką jisai pjautuvus paliko. Ar jis laukia, kol aš jam plaukus nurausiu!.. – šūkaloja ant viso kiemo Rupeikienė.

Rupeika pritaisė dalgę, užsimetė ant pečių ir, užkišęs už juostos aslą, neprabylojęs į nieką nei vieno žodžio, nuėjo į laukus.

– Na ir vyras! Tai tau ir numalšino! – nusijuokė Budraitis ir nusispjovė. Pasikėlęs paėmė maišus ir nuėjo į savo kiemą.

– Reikia ko kito pasišaukti bičiuliuosna.

Taip ir nėjo Rupeika visą dieną pirkion valgyti. Vėlų vakarą parėjęs namo, atsiriekė duonos, suvalgė su vandenimi, sėdėdamas pasvirnėje, ir nuėjo gultų kluonan. Ant rytojaus, saulei dar netekėjus, pasikinkė arklį ir nuvažiavo pievosna, kurios buvo už penkių verstų nuo sodžiaus...

Ištisą savaitę baidėsi pirkion įžengti.

Nuo to meto Rupeika nebesvajojo daugiau „mokyti žmoną ir nasrų jai užimti“.

SILKĖS

I

Buvo pusiaugavėnis. Į pavasarį virto. Dienos buvo šiltos, saulėtos; sniegas tirpo, viršukalniai visur juodavo; klonelėmis, vagomis, vidukelėmis bėgo upeliai ir šniokšdami pasakojo pavasario pasaką, pranešdavo, kad jisai jau arti arti...

– Moterėlės, ar neturite šerių, vištų, kiaušinių? – pirštu langan belsdamas, klausė vieną tokią dieną Kušlius[35].

Buvo tai senas žydelis, iki akių apžėlęs, ilga raudona barzda. Plaukai buvo visai žili, barzda tik pusiau, ir šis pusiaužilumas nedengė ir negadino prigimtos jo plaukų spalvos. Jisai buvo labai kušlas ir niekados nematė, kas guli po jo kojų, todėl eidamas čiupinėdavo pirma savęs lazda kaip aklas; ypačiai atsargiai žengdavo, jei nešdavo kiaušinius.

– Kodėl tu akinių sau nenusiperki? – klausia jį ne kartą žmonės.

– Akinių? O kur aš imsiu pinigų akiniams pirkti? – klausdavo jisai ir sunkiai dūsaudavo.

Daugiausia turėdavo jis nukęsti nuo sodžiaus vaikų. Jie mėgo padėti jam po kojų pagalį ar ką kita, kad tik Kušlius sukluptų. Tai būtų juokų! Bet Kušlius gerai žinojo jų norus ir buvo ypačiai atsargus, kada matė žaidžiančius vaikus ar pusbernius.

[35] *Kušlius* – aklys, neprimatantis žmogus.

– Kam jūs pikta darote senam žmogui? – kalbėdavo jisai priekaišiai, pastumdamas lazda nuo kelio šalin tyčia padėtą pagalį ar akmenį. – Ar tai būtų gera, jei aš nuvirstau ir užsimuštau?

Bet pykti jis niekuomet nepyko: gal jau jo širdis priprato prie visokių pajuokimų.

Žiemą ir vasarą vienodai apsitaisęs, ėjo per sodžius, nešdamas rankoj pintinėlę, maišą – krautuvėlę už pečių ir neaplenkdavo nei vieno kiemo.

Dabar jisai stovėjo po Gerdviliaus langu ir klausė, priglaudęs į stiklą ausį, ką atsakys jam moterys.

– Yra tekio[36] jaknos[37], – pasityčiojo iš jo piemuo, kuris, sėdėdamas ant suolo, mezgė prie lango tinklą. Bet Kušlius, pripratęs jau panašius pasityčiojimus girdėti, neėmė dabon jo žodžių. Palaukęs truputį ir nesulaukęs atsakymo, jis vėl beldžia pirštais langan.

– Ar nereikia muilo, adatų, degtukų, silkių?..

– Užeik, užeik, pamatysime, – kviečia jį pirkion Gerdvilienė, pasikuštėjusi, pasitarusi su marčia, kuri, užgulusi ant lopšio, žindo dabar vaiką.

Kušlius nušlepsėjo per kiemą į priemenę. Piemuo pašoko į pakrosnį, ištraukė storiausią pagalį ir padėjo po slenksčiu.

– Paimk pagalį, paimk pagalį! – subarė jį Gerdvilienė. – Ar tu nori, kad senas žmogus užsimuštų? Ak tu, begėdi!

– Būta žmogaus – nekrikštas! – šaiposi piemuo ir sėdasi

[36] *Tekis* – vyriškos lyties gyvulys.

[37] *Jaknos* – kepenys.

prie lango. – Kai aš tarnavau Šilakiemy, ne tokius dar juokus jam krėtėme.

Monikė, Gerdviliaus duktė, apie penkiolikos metų mergaitė, priglaudus į sieną kuodelį ir pašokus greitai – Kušlius jau ėjo per priemenę – pakėlė pagalį ir numetė vėl pakrosnin.

– Palaidūne! Štai kad duosiu kukurėn, tai žinosi! – bara ji piemenį, savo vieton, prie kuodelio, eidama.

– Per trumpos rankos. Ar ne Kušliaus marti nori būti, kad už jį taip stoji? – pasityčiojo iš jos piemuo.

– E, varliūkštis, dar šaiposi kaip pelė žirniuose.

– Ką tu Šilakiemy darei, tu sau žinokis, o čia to nebedarysi, – subarė jį taip pat ir Gerdvilienė. – Tik išdykėliai juokus daro iš seno žmogaus. Nesijuok, nes ir patsai senas būsi. Nusidėsi Dievui, tyčiodamasis iš senatvės. Dievas pačiam neleis senų metų susilaukti.

– Dar jau ten Dievui nusidėsi, kai iš žydo pasijuoksi, – paabejojo Marcelė, tarnaitė algininkė. – Jie gi mūsų viešpatį Dievulį nukankino.

Čia, sunkiai stenėdamas, vos persirito per slenkstį Kušlius. Matyti, buvo labai nuvargęs.

– Pagarbintas Dievas! – prabilo jisai, nenusiimdamas kepurės.

– Per amžius! – atsakė vien Gerdvilienė.

Kušlius, priėjęs į skobnis arti lango atsistojęs, nusiėmė nuo pečių maišelį, kuriam buvo jojo prekės sukrautos, padėjo jį ant uslano, pintinėlę su kiaušiniais pastatė po suolu, pabeldinęs lazdele, ar ten nėra ko. Kibirėlį su silkėmis pasidėjo šalia, ant suolo, ir atidengė lopinį, kuriuo buvo silkės užklotos.

– Nu, eikite, imkite silkių! – kviečia jisai moteris ir ima rinkti kibire viršun kur mažiausias. – Kiek jūs norite imti? Dvi, tris?

Gerdvilienė nulindo nuo priekrosnio, pasitaisė suknelę ir, priėjus į suolą, ėmė kibire rinkti silkes ir išrinko sau, kurios jai atrodė pačios geriausios.

– Vai, tu pačias geriausias silkes pasirinkai. Kas gi nupirks menkas? – murma Kušlius.

– Nieko, paims žmonės ir menkas, kai nebus geresnių.

Gerdvilienė, išsirinkusi sau penkias silkes, atidėjo jas ant suolo.

– Kiekgi tu nori už jas kiaušinių? – pasiklausė ji Kušlių.

Kušlius paėmė silkes rankon, pakilnojo, pavartė, pasvėrė...

– Kiek kiaušinių? Kiaušiniai dabar labai pigūs, o silkes pasirinkai didžiausias. Ot, žiūrėk, riebios kaip vištos, – pakišo jisai silkes Gerdvilienei po nosimi.

– Tu man nekaišiok akysna. Aš nekušla, matau. Silkės kaip plokštės.

– Geros plokštės! Kad aš geresnių savo amžiuje nevalgytau. Nu, duosi man ketvirtą kapos dalį. Gerai?

– Vai, kad tu nesulauktai, nekrikšte, kad aš tau už šitas plokštukes tiek duotau! Še tau tavo silkes, turėkis sau.

Paėmus nuo suolą silkes, sumetė jas kibiran ir nusigręžus eina į priekrosnį, kur ant mažo uslanėlio guli jos verpstis.

– Nu, kiek duosi? Sakyk, kiek duosi? – šaukia Kušlius ir krauna tas pačias silkes iš kibiro vėl ant suolo.

Gerdvilienė šluostosi prijuoste rankas ir sėdasi už ratelio.

– Aštuonių nori, – pasiūlė ji Kušliui, – tai imsiu.

– Aštuoni kiaušiniai už tokias penkias silkes? – nusistebėjo Kušlius. – Kad mano nedraugas tiek turėtų, kaip jos man pačiam daugiau atsieina. Keturiolika duosi?

– Neduosiu. Nori, devynis imk, daugiau negausi nei skatikėlio.

Ir, pasistačius verpstį, prisitraukė ratelį, paseilino kuodelį ir ėmė verpti, lyg jai silkės nei nerūpi.

– Trylika duosi? – klausia Kušlius. – Pigiau negaliu. Kad aš taip gyvas būtau, negaliu! – siekia Kušlius, bet nekrauna dar silkių atgal kibirėlin.

– Dešimts, paskutinis žodis. Daugiau nei vieno kiaušinio nepridėsiu.

– Kad nors silkės būtų geros, – palaikė ją marti. Pažindžiusi vaiką, apklostė jį vystyklėmis ir, eidama į verpstį, pavartė gulinčias ant suolo silkes. – Mažos, menkos lyg mekšrukai.

– Kad aš taip gyvas būtau, kaip man pačiam brangiau atsieina.

Kušlius sukrovė silkes kibirėlin, užsimetė maišinę savo krautuvėlę ant pečių, į permestą per petį maišo galą prikabino pintinėlę su kiaušiniais ir dūsaudamas eina į duris.

– Dvylika duosi? – klausia, stabtelėjęs duryse.

– Dešimts, sakiau. Daugiau nepridėsiu ir nesiderėk veltui. Aš – ne mažas vaikas.

– Negaliu, Dievaž negaliu.

– Negali, neparduok, – bambtelėjo marti.

Išėjęs kieman, Kušlius priėjo prie lango ir dar sykį klausia:

– Moterėle, vienuolika duosi?

– Dar akysna lenda. Sakau, dešimts.

Kušlius minutėlę stovi vietoj ir mąsto, ar eiti toliau, ar grįžti atgal. Kaip negrįši, jei vis dėlto uždarbio bus; penki šeši skatikai, o gal ir visas dešimtokas.

Kušlius grįžta atgal pirkion, stato toje pačioje vietoje savo prietaisus ir krauna iš kibiro silkes.

– Nu, nešk kiaušinių ir imk sau silkes, – šaukia jisai sukrovęs jas ant suolo.

Gerdvilienė, priglaudusi verpstį į sieną, nusiėmė nuo lentynos dubenėlį silkėms sudėti.

– Kokių dabar tu man čia duodi silkių? Ar tu mane kvailą matai, kad aš tokias imtau! – pyksta Gerdvilienė, vartydama išdėtas ant suolo silkes; jai parinko dabar Kušlius, kurios mažesnės.

– Kokių tau reikia silkių? – rėkia Kušlius. – Pačios geriausios silkės, kad aš taip gyvas būtau.

– Imk, imk sau šitas, man tokių nereikia, – kemša jam rankosna atgal silkes. – Žiūrėk tik jo! Parinko, kurios blogiausios.

– Už dešimtį kiaušinių tu nori gerų silkių, – bambsi Kušlius ir pamaino dvi silki geresnėm. – Nu, še geresnes. Imk silkes ir nešk kiaušinius.

Gerdvilienė atsisėdo po kuodeliu ir žiūrėte nežiūri į silkes.

– Nereikia man tokių. Neduodi gerų, laikyk sau visas. Žydas vėl rankioja kibire silkes. Parankiojęs, pauostęs dar dvi pamainė.

– Ar imsi., moterėl? Man nėra kada, kam laiką gaišini? – net supykęs rėkia žydas. – Nu, imk, kokias buvai išsirinkusi.

Gerdvilienė mato, kad jisai pamainė jau visas geresnėmis.

– Marcele, paimk tu iš jo silkes, – liepė ji samdininkei, o pati pasikėlusi išėjo su dubenėliu priemenėn, kur spintelėje buvo sukrauti kiaušiniai.

Marcelė, neatsikeldama nuo kuodelio, pasiekė iš kampo dugnelį, kuriuo užvoždavo puodus su karštu viralu, kad juosna musės nekristų, ir sudėjo ant jo silkes.

Kada Gerdvilienė atnešė kiaušinių, Kušlius apžiūrėjo kiekvieną jų, ir ant saulės žiūrėjo, ir kratė, ir į ausį dėjo.

– Kokius tu man davei kiaušinius? – reikalavo dabar Kušlius. – Kas matė tokius kiaušinius? Už juos man niekas nei dviejų skatikų neduos.

– Nenori – neimk, Merkinėje parduosiu, – atrėžė Gerdvilienė. – Marcele, atiduok jam silkes.

– Nu, nu, kam taip greitai, – tyliau ir taikiau kalba Kušlius ir krauna kiaušinius pintinėlėn. – Tu man duosi dar kelias keptas bulbes. Aš nūnai dar nieko nevalgiau.

– Moniute, duok jam bulbių, – nusigręžė Gerdvilienė į dukterį.

Toji pasėmė rieškučias bulbių ir pabėrė ant skobnių. Kušlius nusilupęs suvalgė uvėriai[38] dvi tris, o kitas įsidėjo sau kišenėn.

Kol žydas lupė ir valgė bulbes, Marcelė ištraukė jam iš kibiro vieną, antrą ir trečią silkę, taip pasėlino, jog niekas nei nepastebėjo, kai ji ištraukė jas ir paslėpė už verpsčio. Vien tik piemuo matė. Kada ji paslėpė silkes, jis dirstelėjo, mirktelėjo į ją ir nusikvatojo ant visos pirkios.

[38] *Uvėriai* – godžiai.

– Ko dabar tu čia gerklę plėši? – nusistebėjo Monikė. – Paleido nasrus kaip trimitą.

– Iš seno žmogaus juokiasi, kad jam sunku, – pasiskundė Kušlius, rydamas bulbę. – Negerai iš nuvargusio juoktis.

Marcelė dirstelėjo į piemenį ir taip pat nusikvatojo; supratusi, kad jisai viską matė, mirktelėjo jam, kad tylėtų.

Kušlius, likusias bulbes įsidėjęs kišenėn, pasiaiškino:

– Parnešiu mano bobai; ji labai serga.

Paskui Kušlius užsirišo, užsidėjo maišelį ant pečių ir giliai atsiduso.

– Moteriške, ar neturi man vištos parduoti? a? Vištos, gaidžio?

– Nėra. Kas dabar tau vištas parduos.

– Mano žmona serga, jai vištos reikia, ir vištos nėra, – pasiskundė Kušlius ir, pasiėmęs savo visą mantą, nuėjo į duris. Dūsauja senis, sunku jam ji nešioti; jis vos kojas velka, o čia braidžiok tokioje palaidoje, tokioje slidumoj, iki klupsčio šlapias, purvinas. O ten namie jo senė viena, ligota, be pagalbos.

– Ui, kad mano nedraugams būtų taip lengva gyventi, kaip man lengva, – dūsauja eidamas Kušlius.

Kai tik jis išėjo per slenkstį, piemuo ir Marcelė vėl abu nusikvatojo pilna gerkle.

– Tai judu, begėdžiu, iškrėtėta dabar jam kokį šposą? – susiprato Gerdvilienė.

Marcelė pakėlė aukštyn už uodegų tris silkes.

– Tai tu jas, begėde, jam pavogei? Ak mazniule! – nusijuokė marti, o Marcelė ir piemuo dar labiau nusikvatojo.

– Ir negaila tau jo vargo, begėde! – subarė Gerdvilienė. –

Gal visos dienos uždarbį pavogei. O ten jo žmona gal alkana guli. Dievo tu nebijai.

– Neims jo galas! – pasiteisino Marcelė, liovusi juoktis. – Maža jie apgauna mūsų žmogų.

– Tai jų darbas. Bet pažiūrėsime, ką pasakys tau kunigas, kai nueisi išpažinties?

Marcelė visai nutilo, nes ji nusigando, kunigą prisiminus. Vėlgi, jai toptelėjo širdin, kad gal tikrai Kušlius ir jo šeimyna badauja. Ir prisiminė, kaip jis uvėriai valgė keptas bulbes.

– Pasijuoksite judu, kai teks jum aname pasauly, įsikandus silkes dantyse, prašinėti Kušlių, kad jas nuo jūsų atgal priimtų! – pagrasė jam Monikė.

– Nesulauktų jo galva, kad aš žydo prašinėtau, – atrėžė piemuo. – Arba ten žydai bus, kur mes, katalikai?

– Kai pateksi pragaran, ten gana rasi visų: ir žydų, ir katalikų, ir ponų, ir prasčiokų.

– Dar jau, Die, yra nusidėjimas Dievui žydą apgauti, – mėgino teisintis Marcelė. – Jie gi mūsų Viešpatį Dievulį nukankino, nukryžiavo.

– Vai, mergele! – atsiduso Gerdvilienė, – mes jį kasdien, mieliausį Dievulį, kiek kankinam, kiek kryžiuojam!.. Ir jis mums vis atleidžia...

II

Prisisapnavo Marcelei, kad ji pateko dangun. Ten buvo gražu kaip Pivašiūnų bažnyčioje. Visur žvakės dega, žiburiai; patsai ponas Dievulis, žilas, ilga barzda, sėdi aukštai ant alto-

riaus, o aplinkui vis angelėliai: vieni maži maži kaip švenčiausios panelės paveiksle Merkinėje lekioja ir aukštai, ir žemai aplinkui Dievulį, o kiti – dideli jau, ilgais rūbais apsitaisę ir dideliais sparnais už pečių klupauja pas altorių, rankutes sudėję kaip jauni kunigėliai ar klierikai, ir garbina Dievulį.

Visas dangus pilnas numirėlių; iš tų, kurie dar gyvi, Marcelė nepamatė nei vieno. Jai net baugu pasidarė ir toptelėjo širdin, ar tik ir ji nebus numirusi, kad pateko dangun. Tik prisiminti, kada gi ji mirė, negalėjo. Ilgai mąstyti neteko, nes numirėlių ėmė vis daugiau ir daugiau brautis dangun pro mažąsias dureles, kur ji stovėjo, jog ją nustūmė net kampan ir ten prispaudė prie sienos. Prisibrukė tiek numirėlių dangun, lyg žmonių Merkinės bažnyčion per švento Roko atlaidus. Visi jie buvo gražiai apsitaisę, lyg vos tik palaidoti. Daugel ten buvo vyrų, moterų, ponų, kunigų ir prasčiokų žmonių.

Ponai ir ponios už grotelių sėdėjo, arčiau pono Dievulio; pamačiusi tai Marcelė net atsiduso.

– Tai, Dievuliau, ponams ir danguje geriau!

Čia pamatė Marcelė daugelį savo pažįstamų; vieni jų jau seniai buvo mirę, kiti dar tik pernai. Čia buvo Lukošiūnas Petras, jos krikštatėvis, pas kurį ji penkerius metus tarnavo ir piemene, ir pusmerge. Pamatė ir Vakšienę, savo krikštamočią, kuri jai padovanojo šilkinę skarelę, kada ji ėjo pirmosios išpažinties. Tiesa, skarelė buvo jau nebe nauja, net maža skylutė pačiam vidury žibėjo, bet Marcelė ir dabar ją raišioja, kada tik eina kur didesnin atlaidan. Čia buvo daugel ir kitų, kuriuos Marcelė vos atsiminė.

Stovi Marcelė arti durų, pas sieną prisiglaudus, ir dairosi.

Mato, kad ten, pas groteles, krūpauja ir jos sena motutė. Pajuto ji, kad tiek pasiilgo savo motutės, tiek pasiilgo, jog širdį suspaudė kaip replėm. Taigi jau dabar pasikalbės, taigi papasakos savo motutei, išporins visus savo vargelius, kaip kad būdavo, kada dar motutė nemirus buvo ir kas vienas šventadienis pas ją ateidavo.

Nieko nebodama, braunasi Marcelė ten, kur klūpauja motutė, daro sau kelią alkūnėm ir šonais, kaip tik gali, tiesiai; tą prispaudė, tam kojį užmynė; net pyksta ir šaiposi ant jos vėlės. Bet ji nepaiso ir braunasi toliau.

Kada ji taip įsibrovė net dangaus vidurin ir motina jau buvo visai arti – liko pora tik žingsnių žengti – pastojo jai kelią angelas. Jis buvo baltai apsitaisęs; per petį buvo persijuosęs raudona juosta su aukso blizgeliais, o rankoje laikė didelę auksinę buožę.

– Ko čia brauniesi kaip nesivaimėlė ir trukdai vėlėms Dievą Tėvą garbinti! – subarė jis Marcelę. Apžiūrėjęs ją nuo galvos iki kojų, ir dar pridėjo: – Atėjai čia apskretusi ir trini baltus vėlių rūbus.

Pasidairė į save Marcelė, ogi ji tikrai apskretusi, apsisegusi kasdiene suknele, marškiniai gal jau dvi savaiti nemainyti. Susigėdo Marcelė, net nusigando ir akis žemyn nuleido. O angelas žiūrėjo į ją vis rūsčiau ir rūsčiau.

– Kam atsinešei silkes Dievo namuosna? – klausia angelas. – Ar kad tvanką darytai? Duoki silkes, teišmesiu jas.

Žiūri Marcelė, kad tikrai rankose laiko silkes, tas pačias, kurias iš Kušliaus kibiro buvo pavogusi. Kaip ji jas pasiėmė ir kaip čia atsinešė – pati nežinojo. Prisiminė tik, kad buvo

jau jas suvalgiusi, ir dar daugiau nusigando. Dabar pajuto Marcelė, kad nuo silkių varva per pirštus ant suknelės skystimas. Ištiesė tada greičiau rankas, atiduodama angelui silkes. Angelas pašaukė kitą mažesnį ir tarė:

– Imk iš jos silkes ir išmesk laukan. Danguje yra savo valgymų ir savo gėrimų, ne žemiškų. Silkių čia nebereikia.

Jau mažas angelėlis atkišo ranką paimti iš jos silkių, kai už dangaus durų pasigirdo rūstus balsas:

– Atiduokite man silkes! Tai mano silkės, kurias ji man pavogė!

Pažino Marcelė Kušliaus balsą ir dar labiau nusigando. Pamatė, kad visos vėlės nuo jos pasitraukė, o Dievulis, aukštai sėdėdamas, net kaktą suraukė. Marcelė bijojo pakelti į jį akis, bet žvilgtelėjus iš pasalų gerai pamatė, kad jisai rūstauja. O tasai begėdis Kušlius vis rėkauja už durų. Išraus ji jam barzdą, net piemens paprašys, kad vilkutį įleistų! Ar nevertas gi? Jau kad sužinojo, būtų kur kitur jai pasakęs, vienų vienai, ir pareikalavęs mokesčio, o ne čia, danguje, angelų ir Dievulio akivaizdoje.

– Ar tai ir danguje tiesos nėra, kad man silkių neatiduoda?! Ir ten pavargėliui žydui skriaudą daro? – nesiliauja Kušlius.

– Tai tu, prisivogusi silkių, dangun atėjusi? Dievo namuosna atsinešusi vogtų daiktų? – klausia angelas, bet Marcelė tyli, lyg žadą užkandusi: tiek ji nusigando.

– Kad taip darai ir dar tyli, pasiaiškinti nenori, einam pas Dievulį, tenubaudžia jis tave, kaip esi užsitarnavusi!

Paėmė angelas ją už rankos ir veda per visą dangų, tiesiog

į Dievo sostą prie altoriaus. Marcelei tokia gėda, jog, rodosi, primanytų – žemėn prasmegtų. O visi tai tik traukiasi šalin, lyg ji būtų niežais užkrėsta, ir pasipiktinę šaiposi.

– Vagilka! Silkes pavogė žydui... – girdi Marcelė eidama.

Tai vėlės piktais žvilgsniais ją lydi. Sunkiausia buvo Marcelei, kada ją angelas vedė šalia tos vietos, kur motutė klūpodavo. Nors Marcelė akių nepakėlė, bet pajuto, kaip į ją motutė graudžiai pasižiūrėjo. Pajuto Marcelė ir paraudonavo kaip putino uoga; ar gal jai tik pasirodė, kad paraudonavo.

– Tu pavogei Kušliaus silkes? – paklausė Dievulis, kai Marcelė priėjo prie jo sosto ir atsiklaupė.

Marcelė tyli kaip nebylė, tik ranka akis uždengė ir dreba kaip epušės lapas.

Dievulis tyli ir laukia, ką pasakys Marcelė. Nesulaukęs pasiteisinimo, jis atsigręžė į angelus ir paliepė jiems:

– Veskite ją pragaran ir atiduokite velniams, tekankina ją amžių amžius.

Kai tik Dievulis ištarė, angelai tuojau prišoko, ir Marcelė nespėjo atsikvėpti, kai jau ją išstūmė iš dangaus ir duris užrakino.

Už dangaus durų buvo tamsu, niauru ir baisu. Vos tik užsidarė durys, kai ją iš visų pusių apspito velniai. Jie buvo raguoti, uodeguoti, iš gerklių ugnis liepsnojo kaip iš krosnies; vienas per kitą jie lindo į Marcelę, o patsai bjauriausias jau taikė ją šakėmis paverti. Pamačiusi tai Marcelė nusitvėrė už dangaus durų, suriko nesavu balsu ir – nubudo.

Nubudus atsisėdo Marcelė patale, visa nuprakaitavusi, drebanti, lyg ją drugys būtų krėtęs.

Pirmas jos noras buvo – šokti tuoj iš patalo, bėgti pas Kušlių, prisipažinti jam ir prašyti, kad dovanotų. Bet pamatė, kad už langų naktis, tamsu, o Merkinė, kur gyveno Kušlius, toli! Vėl kur tu jį surasi nakčia?

Dar žmonės pamanys, kad iš proto išsikrausčiusi...

Ilgai ilgai sėdėjo Marcelė patale, susirangiusi kojas, ir bailiai dairėsi į langus, ar nelenda per kurį nors raguotasis.

Paskui peržegnojo patalą, aslą, iš visų šonų sienas, kampus, o ypačiai žegnojo langus ir duris. Apžegnojusi viską, nušoko žemėn, priėjo lovą, kur gulėjo Gerdvilienė, ir ėmė atsargiai grabstyti aplinkui, ieškodama jos suknelės. Suradusi ją, Marcelė drebančiom rankom, bijodama, kad kas nepabustų, išėmė iš kišenės raktelį nuo spintos.

Atsargiai pravėrusi duris, kad nesugirgždėtų, išėjo priemenėn. Ten vėl kuo atsargiausiai, dažnai pasiklausydama, ar nepabudo kas, atrakino spintą ir ėmė patamsėje ieškoti puodelio, kuriame, kaip ji gerai žinojo, sukrauti buvo kiaušiniai.

Surado vieną indą, įkišo ranką – ten saldaus pieno būta, kitan – visais pirštais pateko grietinėn, o ten pataikė ranka kruoposna. Pagaliau atrado ir kiaušinius. Išėmusi šešis, užrakino spintą, o kiaušinius pakasė smėlin, kuriuo buvo nuo rudens užverstas visas priemenės kampas, kad žiemą būtų kuo išbarstyti nušluota asla.

Paslėpus kiaušinius, vėl taip pat atsargiai grįžo Marcelė pirkion, padėjo raktelį atgalio ten, iš kur buvo pasiėmusi, ir, atsigulusi patalan, ramiai užmigo.

Rytojaus dieną Gerdvilienė stebėjosi, kodėl spintos ir pir-

kios durys ir jos pačios suknelė pienuotos. Nejaugi ji užsisapnavusi vaikščiojo spinton?..

Apžiūrėjusi betgi indus, pastebėjo, kad ne visi kiaušiniai, ir užsipuolė piemenį. Tasai gynėsi ir keikėsi, kad jis neėmęs, bet Gerdvilienė juo neįtikėjo.

Marcelė girdėjo viską ir tylėjo. Ji dabar kas vienas vakaras knaisioja smėlį patikrinti, ar ten dar guli kiaušiniai, ir nekantriai laukia šventadienio, kada nuneš juos Kušliui ir užsimokės už pavogtas silkes...

Tada jau nebebijos, kad ją vėl lieps Dievulis išmesti iš dangaus už vagystę!..

Darbymetė. Laukai kniugžda žmonėmis, o sodžiai tarytum išmirė: dideli ir maži, seni ir jauni – visi išėjo laukan; namie beliko vien tik vaikai ir senos bobulės, kurios jau neturėjo sveikatos dirbti lauke. Jų priežiūroje likdavo namų ūkis ir maži vaikai. Bet ir vargo šitos bobulės namie būdamos – kaip pragare! Nuo ankstaus ryto iki vakaro nei valandėlės atoilsio: jos ir gula visų vėliausiai, ir keliasi anksčiausiai.

Dar tik rytas prašvito, saulė dar negreitai tekės, – o skerdžius jau eina per sodžių, pliauškindamas botagu.

Tryk tryk tryyk – trimituoja jo ragas... Tai tau ir miegas! – Kelkis, tuoj ginsiu gyvulius, – kalba jis bobulei, žadindamas ją iš patalo. Ir keliasi. Juk jai tenka gyvuliai iš tvartų išvarinėti, jai reikia ir piemenukas prikelti, aprengti. Be jos, niekas taip anksti keltis nepanorės; tas arė, tas šienavo; visi pailsę, visi nuvargę; su saule atsikėlę, vėl eis į laukus... Tu viena, bobule, nepailsai, nenuvargai namie sau bebūdama, tai tu ir kelkis dabar.

Vėl kam gi rūpės, jei gyvuliai pasiliks tvarte neišginti. Kitiems neteks nei žoliauti, nei jų šerti – padarys visa tai viena bobulė: ji namie juk sėdi.

Tryk tryk tryyk!.. – trimituoja skerdžiaus ragas. Bobulė pašoko iš patalo, nėra kada pasiraivyti, patampyti senų kaulų – išsitampo, išsimiklina jie perdien pakankamai. Šoko iš lovos

bobulė ir kelia kuo greičiausiai piemenuką. Prikelia, pasodina jį ant patalo, o tas į kita šoną svirsta, negalėdamas akių pramerkti; žinai, mažas – nuilsta, visą dieną paskui gyvulius bėginėdamas, norėtų ilgiau pamiegoti.

Bobulė vėl jį kelia, vėl sodina ir taip snaudžiantį ir apauna, ir apvelka...

Tryk tryk tryyk!.. – sutrimitavo vėl skerdžiaus ragas... Jau gena! Na, argi tu žmogus pasitikėsi snaudžiančiu piemenuku; kaip matai paliks ką tvarte. Čia bobulė vėl bėga, išvarinėja pati gyvulius, kiaules, apžiūro visus kampus, kad neliktų kuris gyvulys, ypač kiaulė.

Vos išginė, žiūrėk, saulė jau tuo tekės, darbininkai kelsis darban eitų. Jie negali laukti, gaišti. Žinai, – laikas dabar labai brangus... O čia dar krosnis neįkurta!.. Vai tu, Dievuli!.. Įkišo ugnį malkon bobulė, dar piemenį bekeldama, bet, kol bėginėjo, kol tupinėjo aplink jį, krosnis visai užgeso, puodai užšalo. Nėra vėl kada bobulei nei prisėsti, nei atsidusti – skubinasi, žarsto, malkų primeta, kad primanytų, pati krosnin įlįstų, kad tik greičiau užvirtų puodai.

Štai žvirbliai sučirškė mėšlyne, kregždės sutryliavo: saulė teka.

Va, vienas darbininkas atsisėdo patale, pasireivė, pasižiovavo, persižegnojo ir pasikėlęs už semtuvo – „belčiaus“ – greičiau praustis. Dar jis nenusiprausė, atsikėlė jau kitas, trečias, susikėlė ir moterys.

Ačiū Dievui, puodai užvirė!

Po pusės valandėlės visi užkandę išėjo laukan, kiekvienas savo darban; namie beliko tik viena bobulė su vaikais.

Dievuli, kiek darbo, kiek darbo! Nežinai, nei kur pulti, nei ko stvertis!

Štai kas atsikėlė, tasai ir nuėjo, ir jam nei galvoje, kad patalą suglaudus; troba kaip kiaulių migis: visi kampai užversti, visur prikrėsta... Ir tau, bobulei, viską teks paslėpti, priglausti, kad nedulkėtų, nesivalkiotų po kojų.

Bobulė stvarsto, neša, glaudžia, karsto, kabina, kur galėdama: ir ant šatros, ir kamaron, ir ant aukšto; šeima didelė, rūbų daugybė, – kiekvienas juk taiko minkščiau pasikloti, – bus visur jų padėti.

Išnešiojo rūbus, iššlavė trobą – kaip ir erdviau pasidarė. Net akyse šviesiau; ir smagiau tarytum darbas sekasi... Bobulė tuo už dubenių, už šaukštų, nuplovė viską, sukabino, sudėjo lentynon, apsišluostė rankas ir atsisėdo... Ačiū Dievui, gal dabar atsidus!

Kaip tik! Lauk tiktai! Žiūrėk, vienas vaikas keliasi, kitas subliovė kaip telias... Kiekvieną dabar aprenk, nuprausk, tą papenėk, kitam valgyti paduok, šaukštą; paskui viską paimk, paplausk, vaikščiok aplink juos visus, tūpčiok kaip aplink kažkokius ponus.

Vos apėjo vaikus, vos paskutinis išbėgo kieman, jau saulė šit kaip aukštai, tuoj pareis iš lauko pusryčiautų, o dar bobulės nieko nepagaminta: nei agurkų neparinkta, nei batvinių nepalaužta, nei nieko...

O kiekvienas parėjęs skubinasi, bara, rėkauja ant bobulės, kad ji tinginiaujanti namie būdama, kad jai čia darbo mažai tesą...

Nesurojo bobulė visiems pusryčių duoti, o jau galvoja,

kad štai tuo vidudienis, tuo pargins iš rytagonių, o ji dar žolės nei lapo neturi. Skubina bobulė su pusryčiais; šiaip bjaurybės kiaulės, parbėgusios iš lauko, duris išgriaus; žinai, alkanos, pūdymai visur išarti, tiek tepriėdusios, kiek namie gauna. Nors jos įgriso bobulei, betgi ir jų gaila – žinoma, savas gyvulys, kaipgi jis gaiš badu...

Parginė iš rytagonių. Bobulei naujas darbas, naujas bėgiojimas: apžiūrėti gyvulius, pamelžti karves, pripenėti kiaules, suvarinėti jas tvartan, sudaryti – ir ten bėga bobulė, ir čia bėga: ten žolės saują tvartan įmeta, tam pamazgų šukę po snukiu pakiša – nieko nepamiršta... O čia jau ir pietūs reikia gaminti. Žinoma, kitu nepasitikėsi; lauke pailsai, – pastovėjai, tavo darbas nepabėgs; o namie visai kas kita! Svetimas atėjęs už tave nepadarys, viską pati turi atlikti; nors iš kailio nerkis, o savo laiku viskas turi būti paruošta, pagaminta.

Nespėjo pietų laukan nunešti parėjusios iš lauko pjovėjos, kai, karščiui atvėsus, skerdžiaus, ragas vėl trimituoja gatvėj. Čia bobulei vėl naujas rūpestis: sek paskui piemenį, kad jis ko nepaliktų namie, o neduok Dieve – kiaulės. Šito aitvaro neišlaikysi nei kieme, nei tvarte; kad kažin kaip ją pripenėsi, kažin kaip uždarysi, vis tiek išsibraus, išvers ir duris, ir vartus, ir, įlindus kieno nors daržan, išės viralus arba pasodninkus išknis. Gera, jei dar savo, o tai paskui nežinosi iš gėdos, kur dėtis. Reikės akys svilinti prieš svetimą žmogų.

Išginė gyvulius. Čia ir vėl bobulei darbo ligi kaklo: prižoliauk vakarui gyvuliams, kiaulėms pritrupink žolės, prikask

jaunų bulbių vakarienei, prilupk – vienu žodžiu, darbas ir darbas, josios sveikatai ir seniems kaulams darbas labai didelis ir sunkus; per visą dieną ant kojų, lyg jos geležinės būtų; eina, bėga, skubina, o darbams kaip nėra galo, taip nėra: vieno nepabaigei, o matai, jau kitas laukia...

Kur dar tu čia vaikų žiūrėsi! O gal sužiūrėsi jų, kad ir laiko turėtai!

Kaipgi, lauk tiktai...

Štai žaidžia, kasdami pas vartus ant krantelio duobeles, o po valandėlės, žiūrėk, ten kažkur sodžiaus gale, patvoryje, pešasi kaip žvirbliai, įkibę vienas antram plaukuosna, ir rėkia, kiek tik jiems gerklės leidžia – o ten, kaip bematai, jau kitam sodžiaus gale, žaidžia ir vėl geruoju.

Mato juos bobulė tik tada, kai, panorėję valgyti, parbėga namo ir, bėginėdami paskui ją kaip uodegos, kiekvienas savo balsu šaukia:

– Bobule, duok man valgyti!..

– Bobule, duok man duonos!..

– Bobule, duok man pieno!..

O bobulė skuba, stveriasi vieno darbo, kito, pyksta, bara juos, varo nuo savęs... Kaip čia nepyksi, nerėksi, kaip čia nebarsi – už darbų nėra kada nei rankų praskirti: čia iš lauko pareina, reikalaudami greičiau pietus duoti, čia vakaras tuo, čia bulvių dar neprikasta, čia žolė dar netrupinta, o jie lenda akysna.

– Ar jūs neisit iš po kojų, kad jus kur galas! – bara vaikus bobulė. – Ar duonos nematot ant stalo...

Ir žiūrėk, vienas, užlindęs ant suolo, atsisuko duonos

kepalo kampą ir, apžabojęs lustą kone didesnį už save, nudūmė per kiemą, tik dulkės parūko; kitas pasistiepęs traukia kažką iš krosnies su dubeniu... Išvertė... Krosnis: šuuu – ūžia. Išgirdusi tai bobulė prišoko prie krosnies, nustūmė vaiką...

– A, kad tave kur galas paimtų! Visas kruopas išvertei! Ir ką aš dabar duosiu tėvui? Ak tu!.. – ir kukt kukt vaikui sprandan lyg višta katei; vaikas: beee... – ir ėmė dainuoti. Betgi bobulė jau pati ištraukė viralą iš krosnies, įpylė dubenėlin ir pastatė ant suolo, vaikui po nosimi. Vaikas pabėksojo truputį, paašarojo, įsimurzino dar labiau, patampė pirštais lūpas – pavalgė ir vėl strikt kieman.

Trečias, įkyresnis ir atkaklesnis už kitus, nesitraukia nuo bobulės, į kruopas ir žiūrėti nežiūri. Neišleisdamas iš rankų bobulės suknelės, verkdamas reikalauja, kad bobulė duotų jam pieno, ir gana. Dukart bobulė jį vos nepargriovė bėginėdama, kartą vos nesumindė – į pabaigą, kad atsikratytų nuo uodegos, turėjo įpilti pieno. Įpylė; vaikas pasižiūrėjo ir nepatenkintas vėl verkia.

– Bobule, saldaus! Aš nenoriu rūgusio...

– A, neims tave galas! Kai užsimanysi, bus gardus ir rūgęs, – šyptelėjo bobulė ir nuėjo savo darban. Vaikas pažiūrėjo į bobulę, pamąstė, ar jam verkti, ar valgyti, bet mato, kad bobulė į jį nežiūrinti, nekreipianti dėmesio, o musės begėdės, apsėdusios pieną, tik punta, tik ėda, net ir dubenėlio briaunų nematyti – išės visą... Vai, kad jos nesulauktų! Stvėrė vaikas šaukštą ir kaip bematai nei lašelio nebeliko, dar ir dubenėlį išlaižė; apsišluostė vaikas burną, paskui

pilvą, ant kurio marškiniai jau kaip skuralas ar puodekėlė, Dievas tik vienas žino, ko ten nebuvo, – ir pieno, ir bulbių skrutulių, ir kruopų, ir batvinių; ką pylė burnon, pusę liejo ant pilvo...

Apsišluostęs užgniaužė aplietą vietą sausa marškinių sterble, kad bobulė nesupyktų, ir nudūmė iš trobos, tik kiemas sudundėjo.

Bobulė vėl viena, vėl darbas verda rankose.

Stuk stuk stuk langan!

– Bobule, bobule! – šaukia pasistiepęs į langą vaikas. – Ko Janka kaunasi...

– Aš jam, nebijok!.. – atsiliepė bobulė, bet vaikas jau nebegirdėjo, ką jam atsakė ji: apskundęs Janką, jisai vėl nubėgo gatvėn.

O bobulės tuo laiku peilis rankose tik verda, skutuliai į visas šalis tik teška, tik lekioja... Štai atsivėrė durys, ir mažas vaikas ritasi per slenkstį rėkdamas:

– Bobule, bobule, Mikalka mūsų kriaušes skina!..

Bobulė čia jau pašoko, metė peilį kraitelėn, o pati greičiau į langą: žiūri, kad Mikalka, įsikoręs tvoron, jau siekia kriaušę... Štai, štai tuoj pagaus šaką...

– Vai, ką tu, vagie, darai?.. – sušuko bobulė. – Ar tai kriaušes man skinsi?.. Aš tau parodysiu, išdykėli!

Mikalka, kaimyno sūnus, aštuonerių metų bernaitis, išgirdęs baisų bobulės balsą, stačiagalviais krinta nuo tvoros ir dumia kiek išgalėdamas į savo tvartus, prilaikydamas viena ranka smunkančias kelnes, kita – kepurę, kuri nenori laikytis ant jo galvos ir dairosi, kad tik kur nukristų...

Tenukrinta tik jam nuo galvos, bobulė tuoj ją pagriebs: tokia graži ir dar su geltona žvaigžde kaktoj; kas gi tokios kepurės nepanorės pasisavinti?..

Nubėgęs už tvoros, Mikalka dar ilgai dairėsi iš užu sąsparos, ar neina bobulė jo ieškotų...

O bobulė visai nei nesuko sau galvos dėl Mikalkos, nei dėl jo kepurės; ji ir nematė, kad toji kepurė su žvaigžde. Apgynusi kriaušes, ji vėl prisėdo prie kraitelės su bulbėmis.

Praslinko vos keletą minučių, nesuspėjo bobulė nuskusti dviejų trijų bulbių, kai vienu matu kieme suriko nesavu balsu kažkokis vaikas. Bobulė šoko kaip įgelta, net nusigandusi: taip vaikas suriko! Ar neatsitiko tik nelaimės su katruo? Žinoma, vaikai – kitą kartą per kvailumą vienas Dievas žino, ką gali iškrėsti...

Kol bobulė numetė puodekėlę, kol pribėgo prie lango, jau per slenkstį ritasi trobon vienas per kitą visa vaikų virtinė, visi rėkdami, visi porindami.

– Bobule, bobule, Šimkės Petraška sudavė akmenimi Vincukui krūtinėn, – šaukia vienas.

– Bobule, jis vos man galvos akmenimi nepravirino, – pasakoja kitas.

– Bobule, jis man akmenimi krūtinėn kad davė!.. – skundžiasi striūbaudamas Vincukas, nedidelis ketverių metų vaikinas su pilvu kaip su lopšiu, o kojom kaip su ienom, apskretęs, įsimurzijęs...

– Aš jam, tam žmogui išgamai, tam žmogžudžiui, tepagausiu tik aš jį, – graso supykusi bobulė. O jau tasai „žmonių išgama“ seniai dreba, palindęs po svirnu, ir dairosi kaip

pelė per skylę, ar tik neateina kas jo ieškotų; jis labiausiai bijo, kad nepasiskųstų bobulė jo tėvui...

– Ko jūs lendate prie jojo! Nelįskite, kad jis tokis žmogžudys, begėdis...

– Mudu su Vincuku kasėva krantelyje duobukes, o jis ėmė mėtytis... Tai mes norėjom...

Bet ko norėjo, negalima buvo sužinoti, nes visi sykiu, vienas per kitą, ėmė pasakoti, kaip Petruška mėtėsi akmenimis, kaip jie Petrušką „užkūrė“, net į jo tėvo tvartus nuviję, kaip jis sudavė Vincukui krūtinėn, akmenį paleidęs. Vincukas gi susigraudinęs, kad jį tiek nuskriaudė, ėmė verkti visu balsu, – vienu žodžiu, pasikėlė toks riksmas, tarytum du šimtu žvirblių sulėkė gūžinėtų – ir tai tokio riksmo nebūtų sukėlę... Eik tu čia, sužinok, kas kaltas, rask jį, jei nori.

Bet bobulė ir neieškojo prasikaltusio; pamačiusi, kad Vincukui nieko pikto neatsitiko, nurimo ir, išbarus nesamą čia Petrušką, nutildė Vincuką, o vaikus vėl išginė kieman – ir savuosius, ir svetimus – kad nesipainiotų po kojom...

Po kelių minučių buvo girdėti gatvėje jų balsai: – bekelnis – bevelnis!.. Janka-Kanka, žydo pastaranka...

Tai jie vėl mėtėsi akmenimis, išdžiūvusiais arkliašūdžiais, kiauliašūdžiais su kitu savo priešininku, Šimkio Janka, kuris jau nešiojo kelnes, nors daugiau rankoje negu ant pilvo, bet vis tiek nešiojo ir juokėsi iš kitų, vadindamas juos „bekelniais“. Na, betgi už tai jam ir tenka! Vos iškiša galvą iš kiemo, lekia į jį visa kruša sudžiūvusių kiauliašūdžių.

Pirkioje liko tik vienas Vincukas ir apsiašarojęs, verkuliuodamas dar vis skundėsi bobulei.

– Bobule, – uuk-uk – aš jam nieko nedariau, – uuk-uk – aš tik sėdėjau ant kalnelio ir kasiau su Onyte – uuk-uk – duobukes, o Janka pribėgęs, – uuk-uk – kad davė man akmenimi krūtinėn – uuk-uk...

– Tylėk, neverk, mano mažas anūkėli, – tildė jį bobulė. – Neljsk tu į juos, kad jie tave skriaudžia, žaiski vienas, – kalbėjo bobulė, šluostydama prijuoste ašarotas Vincuko akeles ir bešluostydama dar labiau įmurzino.

– Aš jų, bobule, nemėčiau akmenimis... Aš, bobule, neisiu kieman, aš troboje pasiliksiu.

– Gerai, gerai, anūkėli, žaiski pirkioj; še tau šukutės, žaiski. – Ir metė bobulė Vincukui sugurintą puodelį, o pati ėmėsi vėl peilio ir bulbių. Vaikas pavartė puodelį, apžiūrėjo jį, padėjęs ant uslano, išlaužė dar šoną, dirstelėjo į bobulę, ar toji žiūri, ką jis daro – ir neiškentęs nudūmė per duris, net priemenė sudundėjo.

Bobulė vėl viena, skubinasi greičiau su bulbėmis: saulė nebeaukštai, o dar žolė netrupinta. Na, jau nebe daug liko... Bet gal nelaimingą valandą prisėdo bobulė skustų – nes dar ji neapskutė nei dviejų trijų bulbių, kai jau, įkibusi į langą, šaukė Onutė:

– Bobule, bobule, Šimkės paršai pasodninkus[39] iškniso!

Tai jau čia suvirpėjo bobulė, lyg ją kas karštu vandenimi būtų apipylęs! Nusitvėrus lazdą, keikdama, rėkdama kiek galėdama, nubėgo vaikyti kiaulių iš daržo. Varinėjo, vaikė jas, vaikų padedama. Ne tiek paršai padarė žalos, kiek jie

[39] *Pasodninkas* – daržas, kur auga daigynas.

visi varinėdami, bėginėdami. Bevaikydami paršus, išmindė ežias, palaužė aguonas, išvartė ir tuos pasodninkus, kurių paršai dar nebuvo lietę.

Išvarius kiaules, bobulė, numirėliškai skųsdamasi, taisė kėlė sukniubusius ir palaužtus pasodninkus: sukišo žemėn išverstas lazdeles, kuolelius, pakėlė sugriautus pasodninkus, priraišiojo ir atsiklaupusi apkasinėjo šaknis, kurias paršai buvo apknisę.

– Vai, kad jus vilkai išnešiotų, vai, kad jūs kojas palaužytute! Pačius geruosius pasodninkus sugadino! Vai, Dievuliau mano, Dievuliau!.. Keltavos! – sušuko ji ant vaikų. – Landžiojate visur kaip šunys ir vartelių neužkeliat!.. Ir galas jums neateina... Vai, Dievuliau mano, Dievuliau! – dejuoja bobulė. – Per visą pavasarį paliedinėjau, prižiūrėjau, šitiek darbo padėjau, ir viskas nuėjo niekais... Ir vilkų jiems nėra!.. Vai, kad jūsų kaulelius šunys po laukus išnešiotų!.. Dievulis duotų... Gal dar prigis!.. – įkalbinėjo sau bobulė, kilnodama ir taisydama pasodninkus.

– Bobule, bobule! – šaukė, prie vartelių stovėdamas, atsirėmęs šulo, nemažas jau berniokas artojas.

– Ko? – atsiliepė klūpaudama bobulė.

– Eik, duok man valgyti.

– Palauk, tuoj, tuoj...

– Die, parėjau iš lauko, šaukiau šaukiau, o ji čia sau tupinėja. Galas žino, pareini pavargęs kaip šuo, o čia dar valgyti nieku būdu neprisišauki. Eik, Die, greičiau, aš neturiu laiko, – klegėjo berniokas, vieną ranką užlošęs už galvos, o kita trindamas tai akis, tai nusilupusią nuo saulės nosį. Bobulė vis dar krutėjo aplink pasodninkus ir nesiskubino trobon.

– Die, bobule, eik greičiau, duok man valgyti. Tuščia jų, šitų pasodninkų, neims jų galas.

– Lukterėk truputį, – atsiliepė nekantriai bobulė, – ir tavęs nepaims galas.

– A jau, Die, kipšas žino, – kalba jau kiek supykęs, nekantriai artojas, – pareini namo kaip šuo alkanas, vos kojas tempi, o čia dar prašinėk kiekvieną. Ji sau kaip ponia su pasodninkais žaidžia, o tu lauk... Pavaikščiotai tokiam karšty su arkliu, žinotai, kaip gardu. Eik, Die, greičiau – užteks tau ten knistis.

– Einu jau, einu! – atsakė supykusi senukė ir, atsitraukusi nuo pasodninkų, nukrėtė žemes nuo suknelės ir nuėjo trobon dejuodama.

– Dievulėli mano brangiausias, – aimanavo bobulė, – jau geriau aš numiriau, negu kad turiu taip gyventi. Eini eini ir kojų netenki, o dar kiekvienas tau prikiša, kad nieko nedirbanti...

Berniokui pagailo bobulės, kad prasitarė, ar gal kad ji mirtį paminėjo. Jisai pats gerai žinojo, kiek jinai namie daug darbo turi.

– Vai Die, bobule, ar ne gėda tau šitaip kalbėti? Net pikta darosi, beklausant tavo kalbos. Nesišauk mirties, pati ateis, nebijok... Tiktai Dievą veltui rūstini; negera tau, ar kas...

– A jau, gerumas! Tegul Dievas saugoja kiekvieną nuo tokio gerumo. Visi išėjo laukan ir ramūs sau, o tu čionai trankykis ir su gyvuliais, ir su vaikais, ir su visais. Eini eini, ir tavo darbas vis nebaigtas. Bėgi iš paskutinių jėgų...

– Nedaryk, ko negali! Kas tau liepia, ar ką?..

– O gal šuo padarys viską?..

– Pareis iš lauko ir padarys, kas reikia.

– Lauk, padarys! Šuniui ant uodegos! Parėjęs kiekvienas žiūri, kad tik kur nuvirtus užmigti... Tik šūkauti kiekvienas moka... – sumurmėjo bobulė, eidama per priemenę.

Įėjus trobon, ištraukė iš krosnies puodą, pripylė batvinių dubenį ir pastatė ant stalo. Paskui atnešė lašinių kąsnelį, sutrupino, pasidėjusi ant dugnelio, ir padavė artojui.

– Gal pieno nori? – paklausė.

– Jei yra saldaus.

– Nūdienį visą išbaltinau: vakarykščias, rodos, jau apkirpęs. Rūgusio gal nori?

– Ima jį galas. Gal kruopų dar liko?..

– Vaikai jau išterblino, tai prarūgo. Išpyliau teliui. Artojas pavalgęs atsigulė lovon, o bobulė prisėdusi baigė skusti bulbes. Suskutus išpylė puodan iš kibiro vandenį, pastatė tuščią kibirą ant kulbės ir ėmė plausti bulbes. Paplaudžiusi apsišluostė prijuoste rankas ir, paėmusi kibirą, eina pro duris.

– Bobule, duok aš parnešiu! – šaukia artojas ir, pasikėlęs nuo lovos, pasiraivęs, paėmė kibirą ir išėjo.

Bobulė gi pastatė puodą su bulbėmis ant priekrosnies ir užvožė dugnu. Paskui, pasiėmusi nuo lentynos burokų stambus, apšluosčiusi lašiniuotą peilį, ėmė juos trupinti.

Gatvėje vėl suriko vaikai; juo toliau, juo riksmas didėjo... Neiškentė bobulė ir, metusi šalin peilį, greičiau į langą. Užu medžių nieko nematyti, tik ten, ties Šimkių kiemu, girdėti vaikų ir moterų balsai. Bobulė išbėgo už vartų: mato, eina Rožė, jos marti, su visu vaikų pulku, o ties Šimkiais, atsirė-

męs tvoros, gudelio Astaška, apie dvi savaiti atgal pabėgęs iš ketvirto ar penkto iš eilės ūkininko, pas kurį buvo piemenimi, stovi ir suka papirosą,

– Vai, kas gi čia dabar dedasi? – klausia bobulė marčią.

– Ogi štai tas vagių padermė bastosi be darbo kaip šuo patvoriais ir virkdo vaikus.

– Aš tau parodysiu vagies padermę! – graso moterėlei gudukas. – Tu man nelosi...

– Ir velnias čia juos atnešė mūsų vargui! – skundžiasi toliau marti.

– Kas gi čia, sesule, atsitiko? – klausia kaimynė Petrienė, kopdama su ąsočiais per tvorą.

– Štai tas gudo pantis valkiojasi be darbo gatvėmis ir virkdo vaikus; begėdis toks...

– Motule, motule, – porina Jonukas Petrienei, bėgdamas paskui ją ir stvarstydamasis suknelės, – jis mane kad suėmė už nosies, net ašaros iš akių nuriedėjo, tai aš jam ėmiau ir įkandau pirštan. Tai jis man dilgėle per ranką... Štai kokia ranka...

– Tai Dievaž ir gėdos neturi, – kalba Petrienė. – Šitoks kumelys vaikus kimba. Jaugi bernas būtų. Tik papirosus vis įsikandęs seilina ir svilina... Dar užkrės kur ugnį ir sudegins visą kaimą. Tokie karščiai dabar!..

– Vai, ką padarysi su šitais bedieviais! Nei jie žmonių vengia, nei Dievo bijo. Argi tai pas gerus tėvus šitokiu laiku valkiotųsi tokis jautis be darbo? Tokios dienos, tiek reikalingas kiekvienam darbininkas!

– Nebijok, kai ateis žiema, glausis tada prie žmonių! Argi

jis negalėtų dabar rasti darbo? Tingi – lai niekur net piemenim neišbūna – matai, niekas veltui penėti nenori.

– Žinoma, kas gi šitokį meitėlį veltui penės? Šunį peni, tai tasai nors loja, o šitas? Gal vogti ims kaip tėvulis.

– Taigi! – atsakė Petrienė ir pašaukė atsigręžusi savo vaikus. – Eikite trobon, vaikeliai, nors valgyti jums duosiu, o tai badu padvėsite... Ir nekliudykite jo, vaikeliai, ima jį galas, – kalba atsigręžus į visus kitus vaikus. – O kai ims pirmas jus kibti, pasitraukite kieman,

– Kaipgi, pasitrauksi! Užgauk tik jį, jei nori, jis toks stiprus, – sako vienas.

– Jis ir už Antanuką stipresnis.

– Tai kad jis jau jus visus kimba, eikite, vaikučiai, mūsų kieman žaisti, – stabdo bobulė. – Nebijokite, čia jis nebeįs.

Visi vaikai tuo suūžėjo kieman ir užkėlė vartus. Po valandėlės jie jau pamiršo ir gudelį, ir visa, kas buvo dvi minuti atgal, vėl žaidė ir pešėsi, rėkė ir ūžė kieme kaip bitės avily...

O bobulė vėl aplink namus triūsė...

Mėnesiena. Kieme šalta, žverbla ir tylu. Tik tvora kai kada sutreška nuo šalčio, tai šuo kieme suamsi kartą kitą ir vėl nutyla, tai sniegas sugurgžda einančiam po kojų.

Ar šuo suloja, ar tvora suterškina, ar sniegas sugurgžda – kiekvienas balsas toli nuskamba įšalusioj tylumoje.

Rambio pirkioj buvo niauru ir tamsu.

Pas krosnį žibinte rūko skala ir leido mirgančią, unksnėtą šviesą.

Senė Rambienė stovėjo pas krosnį, poteriavo ir traukė kriukaite slizikus, o mažas anūkėlis Vikčiukas čia pat stovėjo prisilaikydamas viena ranka bobutės suknelės, kitos pirštus sukimšęs burnon ir pasistiepęs žiūrėjo, kaip bobutė, traukydama iš krosnies, mėtė niekotaitėn[40] karštus slizikus[41].

– Bobule, duok man vieną sliziką, tą mažiuką mažiuką... – neiškentęs paprašė anūkas.

– Kad karšti jie, anūkėli: apdegsi rankeles.

Vaikas paleido sijoną ir užėjo iš kito bobulės šono, kur stovėjo niekotaitė, ir išsitraukė patikusį jam sliziką, bet tasai buvo tikrai karštas. Vikčiukas, pūsdamas jį pilna burna, prispaudė rankove sliziką į pilvą, o kita ranka užraitojo marškinaičių sterblę ir sugriebė jon savo lobį.

[40] *Niekotaitė* – geldelė grūdams.

[41] *Slizikas* – keptas kukulis iš miltų.

Linksmas, kad gavo sliziką, nubėgo į lovą, kur sėdėjo motutė. Ten pasistiepė ant josios kojos plaksno[42], kurį jam atkišo motutė, kaip lieptu užkopo ant lovos, atsigulė pasieny, už motutės pečių, ir ėmė gardžiai velėti sliziką.

Alena, Vikčiuko motutė, sėdėjo ant lovos ir supė už raikščių lopšį. Lūpos krutėjo – matyti, ji meldėsi, poteriavo. Akys, įsmeigtos vienon vieton, lyg jį stengėsi toli, kažkur už šaltos lygumų bekraštės, pamatyti kažin ką, buvo užsiašarojusios. Ji nieko nei matė, nei girdėjo, kas darėsi aplinkui, net kai pravirko lopšy vaikas.

– Alena, argi tu nematai, kad vaikas nusiklostė?

Alena apklostė vaiką margomis palelėmis, antklodėle ir supė toliau, bet vaikas nesiliovė verkęs.

– Užmik, užmik, vargdienėli mano mažas, užmik, našlaitėli, prisiverksi, bus dar laiko tėvelio netekusiam, kol didis užaugsi, – migdė jį graudžiai motutė; paskui ji užsigulė ant lopšio ir davė jam krūties...

Durys prasivėrė; trobon įritavo šalto oro volai, lyg garai ar tiršta migla, pakriko pirkioje ir pranyko. Lyg debesy įėjo pirkion piemuo, apsirengęs kailiniais ir giliai ant ausų užsimovęs kepurę.

Jis grįžo iš pirties, kuri buvo net pačiam sodžiaus gale, toli nuo namų ir kitų ūkio trobesių.

– Ačiū už šilimą, – prabilo įėjęs pirkion.

Jam niekas nieko neatsakė.

Nusirengęs piemuo išsiėmė iš stalčiaus šukas, sušukavo

[42] *Plaksnas* – kojos pėdos viršus.

sau galvą ir, priėjęs arčiau į žibintį, ėmė trinti nagu, kas pasitaikė ant šukų.

Nelinksma buvo, gūdu ir niauru Rambio pirkioje. Gedula ir skausmas skraidė aplinkui, šaipėsi iš tamsių kampų, šešėliais mirgėjo ant sienų...

O kieme buvo šalta, žverbla ir tylu; tik tvoros traiškino nuo šalčio, bet kur ne kur kartą kitą sulojo šuo...

Suvyravo durys, ir pirkion įėjo senas Rambys. Jisai atsinešė šieno glėbį ir padėjo jį ant skobnių. Nusirengęs uždegė lempą, kuri buvo musių trėkte nutrėkta ir kabojo ties skobnių viduriu, ištaisė šieną, kad visur lygu būtų, ir užklojo balta paklote.

Vikčiukas jau sėdėjo kampe ir stebėjosi, ką tokio senelis daro.

Kada senelė atnešė ir pastatė vidury skobnių lėkštę, kurioj gulėjo kelios spalvotos plotkelės, vaikas neiškentė ir paprašė:

– Dieduli, duok man šitą raudoną.

Rambys atlaužė pusę plotkelės ir padavė anūkui, o visas kitas suplėšė į mažus kąsnelius.

Vikčiukas pavartė gautą, apžiūrėjo iš visų pusių, dar pavartė ir atkando kartą ir kitą.

Paskui nubėgo į lovą, kur vis dar sėdėjo motutė ir supė migdė mažutį jo broliuką.

– Motute, motute, prilipo man... – nusiskundė jis ir krapštė pirštu burnoje.

Senė Rambienė sunešė ir sustatė ant suolo visą dvylika valgymų, kuriuos kiekviena ūkininkė gamino kūčiai. Buvo

čia ir silkės svogūnuose, ir žuvys, ir grybai, ir grucė, ir kisielius, ir slizikai, ir miešimas, ir daug kitų dar valgymų.

Senis Rambys kiekvieno valgymo atidalino, kąsnelį atlaužė, atkabino šaukštą ir krovė visą vienan dubenėlin, kuris stovėjo skobnių gale ant suolo. Visų valgymų paragavęs, dėjo juos atitinkamon skobnių vieton, kaip nuo seniausių laikų tėvai darydavo.

Anūkėlis jau vėl rymavo skobnių gale ir atsidėjęs stebėjosi, ką gi tai senelis daro.

– Dieduli, kam tu visko kabini tan mažiukan dubenėlin?

– Gyvulėliams, anūkėli. Težino ir jie, kad nūnai kūčia, – paaiškino Rambys anūkui, ir širdį jam taip suskaudėjo, jog net susiraukė senis, lyg iešmu jį kas nuvėrė. Atsiminė jisai, kad gyvulių jau nebėra, kad tvartai stovi tušti ir nėra kas kūčia šerti. Visuose tvartuose vos viena nekemėžna karvytė užsiliko, kumelšė, kurią dvi savaiti atgal pirko už pusiakapio rublių, ir viena avis – štai ir visas gyvulys.

Atsiminė senis, kokis jį nūnai apėmė skausmas, kai jisai šėrė šiuos savo gyvulėlius. Suplakė ėdžio glėbį ir be rezginių nunešė tvartan pamesti karvei ir aviai. Paskui pravėrė senis vieno tvarto duris – tuščia; o būdavo, čia stovėdavo keturios karvės; dabar tik branktai[43] ant saitų pakampėse kėpso, o karves karas suėdė. Nuėjo kitan tvartan – ir ten tuščia. Štai čia kampe stovėjo „Šarkė“, marčios pasoginė; ją dar telyčaitę atsivarė. Sena jau buvo karvė, bet labai pieninga, ir parduoti jos gailėjosi.

[43] *Branktas* – po kaklu rišamas pagalys.

O ten, kitame kampe, stovėjo „Grąžagalvė“. Čia buvo atitverta vieta teliams. Ir ten dabar tuščia, o vasarą juk darže bėginėjo trejetas teliukų, dabar jų nei vieno nebeliko – ir juos karas suėdė.

Paskui nunešė šieno glėbelį arklidėn ir vos neapalpo senis, taip jam širdį sugėlė. Tokio gyvulio, kaip pamena, jo arklidėje niekuomet dar nebuvo. Bet dabar geresnio negausi niekur, ačiū Dievui, kad nors tokis yra.

O pernai šią kūčios dieną čia stovėjo dvejetas arklių ir eržilas, kuris dabar po žiemos būtų buvęs ketvirton. Geras buvo kumelys, kito tokio niekur nesurasi. Davinėjo jam arkliapirkliai net pustrečio šimto... Gal būtų ir pardavęs, bet sūnus nedavė. Bijojo paskui, kad nepavogtų jo, ir naktin rakino dvejais geležiniais pančiais. Ir kodėl jis neturėjo būti geras, jei Jonukas kur tik galėdamas vogė avižas ir šėrė jį. Ne kartą už tai tekdavo jam nuo tėvo.

Ir atsiminė senis, kaip barė ir net mušti ketino Jonuką, atsiminė, ir pagailo jam, kad dažnai barniu kankino savo sūnų. Kas gi manė, kas gi tikėjosi, kad jį tokis vargas laukia, tokis baisus likimas...

Pernai kūčios dieną šėrė gyvulius pats ketvirtas, ir vyrų buvo pilna pirkia: du sūnu ir bernas samdininkas, visi kaip ąžuolai.

O kur jie dabar, vargdienėliai?..

Ir taip pagailo jam sūnų ir savęs, kad vienui vienas senatvėn liko kaip pirštas, jog vos nepravirko senis. Sukandęs dantis murmėjo:

– Ne man vienam, ne man vienam... Kitiems dar prasčiau... Dievas taip norėjo...

Nors lūpos kuštėjo šiuos nusiraminimo žodžius, bet širdis jų neklausė, ir senis juto, kaip sunkiai ji plaka, lyg maža jai buvo oro. Krūtinėje lyg katės draskėsi, ir ašaros veržėsi iš akių. Rijo ašaras ir stengėsi, kad nepravirktų kaip moteriškas, o juo labiau stengėsi, juo labiau širdį skaudėjo. Net dantis sugriežė senis...

– Otgi neverksiu – ir tiek!..

Ir neverkė, nepravirko.

Gamino Rambys kūčią šeimynai ir gyvuliams, o šios nelinksmos mintys plaukė kaip bangos upėje, vienos kitas sekdamos, vienos kitas vydamos, ir graudūs jausmai ėdė jo širdį... Lovoje pas lopšį sėdėjo apsiašarojusi marti ir supė vaiką, o kampe pas lentyną senė Rambienė merkė miešiman slizikus, poteriavo ir dažnai šluostė rankove senas akis... Senis piktai žvairėsi į jas, nes jisai nekentė ašarų, o dar labiau nemėgo, kad tos ašaros ir jį verste vertė pravirkti. Dirstelėjo senis į verkiančią marčią, į savo senę ir lyg votį sau sužeidė...

– Na, eikite gi... – prabilo Rambys, pabaigęs savo darbą; patsai atsisėdo ant suolo, skobnių gale, kur sėdėjo jau daugel daugel metų. Tą vietą jis užėmė tėvui mirus. Manė, kad užims ją vyresnysis sūnus, tik jam mirus.

Atsisėdęs senis paėmė plotkelės kąsnelį ir persižengnojo...

– Teleidžia Dievas sulaukti geroje sveikatoje linksmesnių kūčių, – prabilo jisai ir atkando plotkelės.

Piemuo ir Vikčiukas sėdėjo už skobnių ant suolo, moterys susėdo ant uslano. Skobnys buvo didelės, ilgos, pagamintos didelei šeimynai, ir gūdu buvo vos keliems užu jų sėdėti.

Visi valgė plotkeles tylėdami. Tik skala pas krosnį traiškino ir šešėliai mirgėjo ant sienų.

– Kur mūsų vaikeliai dabar? Kas jiem, Dievuliau, kūčią pagamino? – neiškentusi graudžiai prakalbėjo Rambienė. – Gal jų nei gyvų nėra, gal jų tik kaulelius jau vėjas purto!

Ir ašaros nukrito iš senės akių kaip rasa, nuriedėjo per senus, surūkusius, garankščiuotus veidus net šaukštan.

– Ar gal, Dievuliau, sužeisti kažkur pagalbos šaukiasi ir prisišaukti negali? – pravirko marti.

– Ar nenutilsi tu!.. – rūsčiai subarė ją senis.

Alena, kaip buvo atkandusi silkės kąsnį, taip ir paspringo juo. Metė šaukštą ir, uždengusi delnais akis, nubėgo į lovą. Ten įkimšo pagalvin veidą, sustriūbavo, užsikvatojo, verksmu paspringo, drebėdama visu kūnu.

Neiškentė dabar ir Rambienė, paleido balsą ant visos pirkios, numirėliškai marčiai pritardama, raudodama.

Vikčiukas, pamatęs, kad motutė verkia ir bobulė verkia, susirangė kampe ir gailiai uždainavo, trindamas kumščiukais ašarotas akis, o lopšy jam pritarė mažas broliukas.

Tik vienas piemuo, padėjęs šaukštą, dairėsi į visas šalis ir svyravo, ar ir jam verkti, ar ne.

– Ar nesiliausite staugusios! – šūktelėjo Rambys ir piktai trenkė šaukštą vidurin skobnių.

– Suvalgyti neduodate kūčios!.. Ir be jūsų staugimo sunku! – pasakė tyliau.

Jaučia senis, kad gerklėje lyg kažkokis kamuolys kopa vis aukščiau, aukščiau, tojoja[44], smaugia... Vienas akimirksnis –

[44] *Tojoti* – užimti kvapą.

ir pravirks senis, kaip net moterys neverkia. Stvėrė Rambys kepurę, kailinius, lyg labai įpykęs, trinktelėjo durimis ir nuėjo priemenėn. Ten pasirėmė į ušėką[45], prikniubo ir užstriūbavo taip, jog net sena krūtinė sudiegė.

Pajuto sena Rambienė savo vyro skausmą, suprato, kad širdies skauda išvijo jį iš pirkios, ir išėjusi viena ranka apkabino jo kaklą, o kita glostė jam galvą, tarytum ramino savo mažą anūkėlį...

– Tai, Mariute, prisigyvenova! Auginova vaikelius ir senatvėje likova du vienu kaip pirštu...

[45] *Ušėkas* – durų ar langų stakta.

Antanukas labiausiai myli savo senelę. Nei savo motutės, nei tėvelio, nei ko kito jisai tiek nemyli, kiek savo seną seną senelę. Ir kur nemylėsi! Motutė dažnai Antanuką subara, kai kada net kumštelėja supykusi, o senelė niekuomet jo nenuskriaudžia. Joje Antanukas randa tik meilę, ji didžiausia ir uoliausia jo užtarytoja ir apgynėja.

Tėvelio Antanukas tiesiog bijo. Kodėl, patsai nežino. Gal todėl, kad jį rečiausiai mato, gal todėl, kad tėvelio visi kiti irgi bijo ir klauso kiekvieno jo žodžio.

Kai supykusi motinėlė ar net patsai tėvelis nori Antanuką nuskriausti, jisai visuomet turį uoliausią gynėją – savo seną senelę. Jei tik Antanukui sunkioje padėty pavyksta pasislėpti už jos sijono, jisai jau ramus, nes žino, kad ten jo nepasieks nei motinėlė, nei net tėvelio sunki ranka. Ten Antanukas visai nesibijo, nors labai būtų įpykusi motutė, baisiai grasytų tėvelis.

Antanukas ir miega su senele vienoj lovoj. Kada ji gula ir keliasi, Antanukas retai tejunta. Bet nūnai jisai tuojau nubudo, kai tik senelė pabudus atsisėdo lovoj ir ėmė klostyti Antanuką iš visų pusių.

Nubudęs Antanukas praplėšė akis, pasiraivė ir, nejausdamas šalia savęs senelės, ištiesė rankutes ir ėmė aplinkui grobstyti.

– Užmik, užmik dar, mano mažas anūkėli! Matai, dar visai tamsu, – kuždomis įkalbinėja senelė ir dar labiau jį klosto antklode.

Antanukas ištiesė rankutes ir, sugriebęs nusilenkusios prie jo senelės kaklą, apkabino ją ir pabučiavo. Paskui pasivertė ant kito šono ir apsimetė, kad jau miegąs.

Senelė nulipo nuo lovos, pataisė suknelę, ištraukta iš pagalvio skarele susirišo galvą ir nuėjo į krosnį. Antanukas girdi, kaip senelė pas krosnį grobsto skalą, kad uždegtų ugnį.

– Trakšt trakšt... – girdi Antanukas: tai senelė laužo skalas, kad būtų lengviau įžiebti užsiplaiskanojusį nulaužtą skalos galą.

Antanukui baisu vienam gulėti lovoj. Jam vaidenasi, kad pirkios vidury stovi kažkas kaip arklys ir linguoja galva. Visur kažkas knarkia. Antanukas apsikloja antklode galvytę ir ima tyliai šaukti senelę.

– Mik, mik, anūkėli! Aš čia, aš tuo įpūsiu ugnelę, bus šviesu, – ramina ji Antanuką.

Išgirdęs šnabždantį senelės balsą, Antanukas visai nurimo. Jis iškišo iš po antklodės galvytę, pasivertė ant kito šono, į tą pusę, iš kur girdėti senelės balsas, ir pravėrė akis. Nors baisu žiūrėti tamsumon, bet jau ten nieko, kas jį gąsdintų, nemato. Įsižiūrėjęs savo šviesiom akutėm, Antanukas vos vos mato, kaip senelė stovi prie krosnies, knaisioja „duobėje“ ir grobsto užsilikusias dar ten mažas žarijėles vienon krūvelėn. Antanukas mato, kaip senelė prispaudė žarijas skalų galais, kad papūtus jos į šalis nenulekiotų, pasilenkė ir, prikišus raukšlėtą veidą į pačias žarijas, ėmė pūsti...

Antanukui gražu ir linksma žiūrėti, kaip senelė pučia ugnį. Jos veidas toks nuostabus atrodo, lyg spinduliuotas, ir nuolat keičiasi. Antanukas tai aiškiai mato visą jos veidą, skalas ir jas prilaikančius senelės pirštus, tai vėl visa temsta, ir jis vos vos mato atsikišusias senelės lūpas. Kada ji pūstelėja smarkiau, žarijos šviesiau sužiba, ir aplink senelę Antanukas mato didelį įvairių spalvų ratą. Nuo to rato į visas šalis trykšta spinduliai, kurie nuolat keičiasi, dreba, mirga, didėja, tai vėl mažėja... Antanukui įdomu, ar senelė mato tą ratą? Keista, kodėl ji nemėgina jo pagauti?..

Ugnis įpūsta, skalos užžiebtos, ir senelė jau kemša vieną žibintuvan, kuris riogso pirkios vidury, kitą mažan žibintuvėlin, pakabintan prie kamino. Antanukas nusigręžia, vėl ima snausti ir pagaliau užmiega...

Kai Antanukas nubudo, krosnis jau buvo pakurta, puodai sukaisti. Moterys vienos dar dairėsi aplink krosnį, kitos jau sėdėjo ant suolo ties žibintuvu ir verpė. Vyrų pirkioje jau nebebuvo – jie, vos tik užsikėlę, išėjo kluonan kultų.

Gaidys pakrosnėje rėkia visa gerkle, nežinia, kurį jau syk. Jis, budintojas, Antanuką ir pažadino...

Antanukui nesinorėtų dar keltis: taip šilta ir jauku gulėti lovoje, iš visų pusių apklostytam antklode, kailiniais, ir snaudžiant klausyti, kaip treška deganti skala ir durzgia rateliai. Bet pažiūri Antanukas į vieną langą, kuris greta lovos, į kitą, kuris tiesiog lovos gale, ir baisu jam: langai tokie tamsūs, o už tų langų kažkas baisus baisus vaidenasi. Nors Antanukas nežino, kas ten gali būti, bet jaučia, kad ten už langų stovi kažkokios nepaprastos esybės, grasančios jam pavojumi.

Ir Antanukas, dar gerai nenubudęs, trindamas kumščiukais akis, sėdasi ir sprunka nuo lovos žemėn.

Senelė jau sėdi savo priprastoje vietoj – ant kulbelės šalia krosnies ir, seilindama pirštus, verpia plonai plonai geriausius linelius.

– Senelei gerai ten sėdėti – ir nuo krosnies šilta, ir puodus ji mato; nenubėgs, nepervirs niekas...

Nulipęs nuo lovos, Antanukas strikt prie senelės. Pribėgęs apkabino ją rankutėm už liemens.

– Ko taip, anūkėli mažas, anksti užsikėlei? – klausia jį senelė, liovusi verpti ir glostydama raukšlėta ranka Antanuko galvelę.

Antanukas nieko neatsako, tik glaudžia galvytę į jos kelius.

Senelė užsuko verpstoką[46] ant ratelio, kad tasai nenusvirtų, atsikėlė, paėmė Antanuką už rankutės ir nusivedė į suolelį po lentyna. Ten buvo du kibiru šalto šalto, vos tik iš šulinio pasemto, vandens. Pasisėmusi pilną kaušelį – „belčių" – vandens, senelė prausia Antanukui pirmiausia rankutes, paskui veidą. Antanukas prunkščia, jam šalta, nemalonu, jis nenorėtų praustis, ir kam kitam jis niekuomet nesiduotų, bet ką padarysi, kad jį prausia pati senelė, kurią jisai labai labai myli...

Nupraususi kaip ėriuką, senelė veda Antanuką į skobnis ir, nutraukusi nuo duonos kepalo rankšluostį – „taračkinį", ima šluostyti jam pirmiausia burną, veidus, paskui rankutes.

Rankšluostis storas, šiurkštus, Antanukui veidą skauda,

[46] *Verpstokas* – senovinis verpimo įrankis.

žandai dega, norėtųsi bėgti ar bent verkti, bet jis tik žiūri senelei į akis ir skundžiasi.

– Bobule, greičiau! Man šalta.

– Nieko, anūkėli, pakęsk. Priekrosny sušilsi, – ramina senelė ir dar drūčiau trina rankšluosčiu jam veidus.

– Bobule, man skauda! – skundžiasi drebėdamas Antanukas.

– Nieko, anūkėli, pakęsk. Baltesnis būsi, Dievulis geriau mylės.

Ir anūkėlis kenčia. Ne dėl to kenčia, kad jį Dievulis labiau mylėtų, bet kad to nori senelė.

Nušluosčiusi rankutes, senelė vėl apklostė rankšluosčiu duoną ir nuėjo į krosnį. Paėmus iš kampo skujinę, nušlavė priekrosnį, paruošė ten prie stulpelio, po pačia krosnies kakta, Antanukui sėdėti vietą, sąšlavas sušlavė krosnin ir pastatė skujinę kampan.

Nors Antanuko veidai dega kaip ugnis, bet jam rodosi, kad burna dar šlapia, kad pasmakrėje šalta, kad senelė dar ne visai gerai jį nušluostė. Eidamas paskui senelę, jis dar šluostosi marškinaičių sterble.

Vos senelė nuvalė vietą, Antanukas strakt ant kulbelės, nuo kulbelės ant priekrosnies ir jau sėdi jam pagamintoje vietoj. Ištiesė kojytes ir šildosi prieš krosnies lempą.

Gera, jauku ir šilta.

Senelė irgi atsisėdo ant kulbelės, pataisė verpstoką ir pasitraukė arčiau į save ratelį.

Prieš pradėdama verpti, senelė ima Antanuko dešiniąją rankutę, vadžioja ją nuo kaktos į krūtinę, į kairį, į dešinįjį petį ir vėl į krūtinę – moko jį žegnotis.

– Valdan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventosios, amen, – kartoja Antanukas. Persižegnojęs suglaudžia delnus pirštais aukštyn ir iškelia juos aukščiau nosies, taip aukštai, kad net Dievulis pamatytų.

Paskui Antanukas drauge su senele kalba poterius.

Neįdomūs jam tie poteriai, nuobodūs, nenorėtų Antanukas jų kalbėti. Bet ką padarysi, kad senelė liepia ir net neleidžia nei vieno žodžio praleisti.

Kur tik atmena poterių žodžius, Antanukas stengiasi prašokti senelę. Jis nori jai parodyti, kad jau daugel išmoko, daugel žino, o taip pat paskubinti, kad greičiau pabaigtų.

– Neskubėk, anūkėli, Dievulis supyks. Reikia iš lėto, aiškiai kiekvieną žodį tarti, kad Dievulis viską girdėtų, – bara senelė savo anūkėlį, baigusį poteriauti. – Pamatys Dievulis, kad tu, poterius kalbėdamas, dairaisi į visas šalis, supyks ir neleis tau dideliam užaugti. Pasiliksi visuomet tokis mažutėlis kaip dabar.

Antanukas labai nori užaugti didelis kaip tėvulis ir bijosi, kad Dievulis tikrai nesupyktų. Tik jam nuostabu, kaip Dievulis gali iš dangaus pamatyti, kad jis dairosi, jei kieme taip tamsu, jog net į langus baisu pažiūrėti.

Antanukas dirstelėjo į langus ir nusiramino.

– Nebijau, nepamatys! – atrėžė jisai senelei.

– Vai, ką dabar tu kalbi? – lyg nusigando senelė. – Dievulis viską mato, anūkėli, ir viską girdi. Taip sakyti nereikia.

– Ištrauks tau Dievulis liežuvį per viršugalvį, – pagąsdino jį Alena, dvidešimties metų merga samdininkė.

Antanukas truputį nusigando. Kas bus, jei Dievulis tikrai

supyks ir panorės jam traukti liežuvį per viršugalvį. Netikėti negalima, nes ir motutė jam ne kartą taip grasė.

Antanukas pačiupinėjo viršugalvį, pakaušį, bet ten nesurado jokios skylutės, pro kurią galėtų Dievulis ištraukti jam liežuvį.

– Dievulis reikia mylėti, reikia jo bijoti, – moko jį senelė.

Kad Dievulio reikia bijoti, Antanukas supranta. Jis jau seniai Dievulio bijo. Dievulis tokis rūstus, baisus ir negeras. Bet kam jis mylėti, Antanukas visai nesupranta.

Tik gal taip reikia, kad senelė liepia. Juk ji viską žino, viską išmano...

Antanukas atsiminė vasarą, kada Dievulis supykęs visą naktį žvairavo ir taip baisiai žmones barė, jog net langai drebėjo.

Antanukas tada labai labai bijojo, verkė ir slapstėsi po antklode ir vis glaudėsi į senelės pašonę.

Visa tai atsiminęs, Antanukas nusigąsta ir pasižada, poterius kalbėdamas, nebesidairyti.

– Še tau, mažas mano anūkėli, pasistiprink, kad greičiau man didis užaugtai! – Ir senelė kemša jam rankutėn geroką pyrago lustą ir saldaus pieno margam puodely.

Visa tai buvo jau seniai parengta senelės, dar Antanukui bemiegant.

Antanuko prašyti nereikia. Apžebojęs puodelį, geria jisai pienelį ir balta gardžia duona užkąsdinėja. Tenka pienelio ne tik jam, bet ir jo marškinėliams, kurie ant pilvo nuo pralieto pieno visai sušlampa.

Suvalgęs pyragą ir išgėręs pieną iki puodelio dugno, Anta-

nukas saldžiai apsilaižė. Jis dar norėtų, bet žino, kad daugiau nebegaus: tik tiek jam šią naktį kiškutis prikepė.

Antanukas dar niekuomet nėra matęs kiškio, bet žino, kad jis mažiesiems vaikams labai labai geras: kas rytas jisai pagamina Antanukui baltos gardžios duonelės visą lustą. Kai tik kas grįžta iš kur, kiekvienas parveža Antanukui nuo kiškučio dovanų...

Antanukas labai norėtų tą gerą kiškutį pamatyti, bet nežino, kur jis gyvena.

– Bobule, o kur dabar kiškutis gyvena?

– Miške, anūkėli, laukuose.

– Kaip jis nesušąla? – stebisi Antanukas. Jis žino, kad dabar ore labai šalta.

– Jam Dievulis dovanojo šiltus kailinėlius. Jis, anūkėli, didžiausio šalčio nebebijo, – aiškina senelė.

Vėl Dievulis, visur Dievulis. Kokis gudrus tasai Dievulis. Net kiškučio, ir to nepamiršo. Matyti, tasai Dievulis tikrai geras, kad jis kiškučio pasigailėjo, to kiškučio, kuris mažiesiems vaikams tokią gardžią duonelę kepa.

Gardi, labai gardi kiškio duonelė!..

Antanukas surinko sterblėje gurinius ir įsidėjo burnon, nubraužė rankove sušlapusius ant pilvo marškinius, sugniaužė šlapią vietą ir pakišo po ja sausą marškinių dalį, kad pilvo neperštėtų, ištiesė kojas per visą priekrosnį ir šildosi.

Senelė tik verpia, tik verpia... Ratelis tik urzgia, tik urzgia...

– Bobule, kodėl dūmai eina per kaminą, o ne pirkion? – domisi Antanukas.

– Todėl, anūkėli, kad kamine yra skylė. Ji tai ir ryja dūmus, – aiškina senelė, nesiliaudama verpus.

Nors kamine maža skylutė, kurios net nematyti, o čia pirkion kaip vartai, bet senelės paaiškinimu Antanukas visai patenkintas. Nukreipęs galvytę į aukštą, vos kaminan neįlindęs, stengiasi Antanukas pamatyti, kokia toji skylė, kuri dūmus ryja.

Jam jau vaidenasi, kad ten aukštai, ant stogo, ties kaminu, tupi kažkas kaip katė ir vis ryja, vis ryja dūmus.

– Neliįsk, anūkėli, kaminan, nežiūrėk į viršų, – akutes užsikrėsi, plaukučius nusvilsi, – persergsti jį senelė.

– Bobule, o kam toji skylė ryja dūmus? – vėl domisi Antanukas.

– Kad pirkion nerūktų, anūkėli. Taip jau Dievulis padarė.

Antanukas vėl stebisi, koks gudrus Dievulis. Jis viską moka, jis viską žino.

Antanukas norėtų nors vieną vienintelį sykį pamatyti Dievulį, kuris tokis gudrus, bet taip, kad Dievulis nematytų, kai Antanukas į jį žiūrės.

Antanukas jau žino, kad tasai, kuris ant sienos kabo, tai ne patsai Dievulis, tik kažkokis kitas. Irgi Dievulis, ne tasai, kuris gyvas, viską mato, viską žino, kurio visi bijo...

Tasai gyvena aukštai aukštai, ten – danguje...

Antanukas užsimerkė ir įsivaizdavo, kaip jis žiūrės į Dievulį...

Čia Antanukui mintys nutrūko. Į krosnį priėjo Alena, apgręžė puodus, pastūmėjo juos arčiau ugnies.

Betūpčiodama aplink krosnį, netikėtai paspyrė koja pakros-

nės dureles, ir viena kita vištа pro jos kojas ėmė veržtis pirkios vidurin. Alena supyko, paspyrė vištas koja taip, jog tos net sukudekino.

– Tai jūs čia man sprausitės, varlės! – sukeikė Alena ir užspyrė dureles pagaliu.

Vištos, pastumtos koja, sukudekino, gaidys joms atsiliepė.

– Kam tu jas stumdai koja? – subarė Aleną senelė. – Užgausi, dar kiaušinius ims lieti.

– Neims jų galas, – atsikirto Alena, – ko lenda.

– Lįstai ir tu, kad ten tave patupdytų, – atsiliepė Antanuko motutė. – Mato šviesą ir lenda.

Antanukas klauso ir domisi. Jis vaizduojasi sau, kaip ten, pakrosnėje, vištukėms tamsu ir baisu, o pikta Alena neleidžia joms išeiti į šviesą.

Antanukui pagailo vištukių.

– Bobule, kam Alena skriaudžia vištukes? – klausia jisai senelės.

– Negerai daro, anūkėli. Dievulis ant jos užpyks, kad ji plūstasi, nupjaus jai, begėdei, liežuvį.

Antanukui patiko, kad Dievulis nubaus Aleną. Teneskriaudžia ji vištukių. Dievulis geras. Teks jai, begėdei, už vištukes.

Antanukas sau vaizduojasi, kaip Dievulis ateis pirkion, rūsčiai rūsčiai dirstelės į Aleną ir paklaus:

– Kam tu nuskriaudei vištukes ir plūdai jas?

Alena nusigąs ir nežinos, kas sakyti Dievuliui. Tada Dievulis išsiims didelį didelį peilį ir lieps Alenai iškišti liežuvį...

Dievulis senas, rūstus, baisus, su ilga barzda... Alena ver-

kia, prašosi, dreba, bet Dievulis nieko neklauso, ištraukė liežuvį, šmaukšt peiliu ir nupjovė...

Kraujas varva iš žaizdos, Alenai sopa, ji nieko nebegali pasakyti, tik balbutuoja, lyg kirkindama ką.

O Dievulis taip rūsčiai jai sako:

– Neplūsk vištukių, varlėmis nesipravardžiuok!..

Alena taip verkia, taip verkia. Jai taip skauda, taip sopa, o visi tyli nusigandę...

Nusigando ir Antanukas. Jis iškišo savo liežuvį, pačiupinėjo pirštu, ar dar sveikas, ir truputį iš pačio kraštuko įgnybo.

Skauda!

Antanukui pagailo Alenos, o ant Dievulio jis labai supyko, kada įsivaizdavo sau tokią baisią Alenos skriaudą. Antanukas jau visai pamiršo, dėl ko ją Dievulis nuskriaudė.

Kokis žiaurus, kokis piktas tasai Dievulis, jei jis nori taip skaudžiai Aleną nuskriausti. Kad Antanukas būtų tokis didelis kaip tėvulis ar bent kaip Kastantas, jis niekuomet neleistų Dievuliui liežuvio Alenai pjauti!..

Tuo metu, kada Antanukas taip graudinasi Alenos likimu, toji visai rami, lyg jai nerūpėtų, kas jos laukia. Ji sau ima iš pakrosnės malkas ir meta krosnin vieną pagalį, kitą...

Pasipylė kibirkštys, kaip bičių spiečius. Antanukui net baisu, kad kuri nors nekristų ant jo ir neapdegintų jam kojų...

Jis pasitraukė arčiau į senelę, surangė kojytes ir paslėpė jas po marškinaičiais.

Pasitraukęs šalin, Antanukas seka žibančiom akutėm, kaip kibirkštys skrenda aukštyn. Jam įdomu, kur jos skrenda, kur dingsta?

– Bobule, kur tos visos kibirkštutės lekia? – klausia jisai senelės.

– Jos dangun skrenda, anūkėli, dangun, kad papasakotų Dievuliui, ką apie jį žmonės mano, – aiškina jam senelė.

Antanukas labai nusigando, kad Dievulis dabar viską sužinos, ką jisai apie jį galvojo.

Nusigandęs jis dar arčiau pasitraukė prie senelės.

Koks keistas tasai Dievulis. Antanukas jo labai bijo! Vai, kaip bijo!..

Kažin, ar ir senelė jo bijo? Gal ir tėvulis?

Kas kas, o tėvulis tai jau – ne! Jisai nieko nebijo, tik jo visi.

Antanukas atsiminė, kaip vakar Alena sugurino geležinį puodą. Kiaurą dieną ir ji, ir motutė, ir visi laukė tėvulio, iš Alytaus parvažiuojančio, ir vis bijojo, kad jisai labai labai nubars visus.

Tėvulis parvažiavo vėlai vakarą ir parvežė jam gardžios gardžios kiškio duonytės.

– Bobule, o kur kiškelis duonelę kepa, kad jis pirkios neturi?

Senelė kurį laiką nieko nesako, tyli, nes anūkėlis savo klausimu ją taip staiga užklupo, jog nežinojo net, kas jam atsakyti.

– Jis, anūkėli, turi po krūmeliu sau krosnį išsikasęs.

Antanukas patenkintas. Jis sau vaizduojasi krosnį po dideliu krūmu. Aplinkui sniegas, šalta, o po krūmu kūrenasi krosnis, ten tupi kiškutis ir kepa mažiems vaikams duonelę.

Antanukas jau ne sykį matė, kaip senelė dar iš vakaro raugė didelėj dėžėj duoną. Kitą dieną, anksti, vos tik užsikėlus, Ale-

na, pasiraitojus rankoves, kumščiais minkė duonelę ir beminkydama šluostė alkūne prakaituotą veidą. Paskui, visai išaušus, motutė darė iš tirštos tešlos didelius kepalus, dėjo ant ližės[47], prausė su vandeniu, o tėvelis nešiojo ir šaudė krosnin.

Antanukas dabar sau vaizduojasi, kad kiškutis, kaip ir tėvulis, nešioja nuo dėžės į krosnį ir šaudo baltus duonos kepalėlius.

Tik Antanukui dar toptelėja klausimas, kas gi kiškučiui tuos kepalėlius daro, kas gi jam duonelę minko?

Galvoja Antanukas ir atsakymo surasti negali. Bet kam gi yra senelė, kuri viską žino.

– Bobule, o kas kiškučiui duonelę minko ir kepalėlius daro?

– Lapukė, anūkėli, lapukė.

Aha, dabar jau Antanukas žino. Toji gera lapukė, matyti, kiškučio motutė.

– O iš ko lapukė duonelę daro? – domisi toliau.

– Iš kvietinių miltų, anūkėli.

– O iš ko kvietinius miltus daro?

– Iš kviečių, anūkėli. O kvieteliai lauke auga. Kiškučiui kvietelius vėjelis sėja, lietutis paliedinėja, žemelė augina, saulė nokina, šarka uodega pjauna, žvirbleliai grūdelius renka, meška mala, lapukė duonelę maišo, kiškutis kepa, o maži vaikeliai valgo. Ar dabar jau žinai, iš kur yra kiškio duonelė?

– Žinau, – rimtai sako Antanukas.

Antanukas gerai atmena vasarą, kai jis dažnai nueidavo su senele laukan, nešdami pjovėjoms valgyti. Primena aukštus

[47] *Ližė* – mentė plačiu galu duonai įdėti į krosnį.

siūbuojančius rugius, per kuriuos meška risdavosi. Taip bent jį gąsdindavo. Tik tos meškos jisai niekuomet nematydavo. Nematė jisai nei kiškučio, nei lapukės. Tik girdėjo, kai jam senelė daineles dainavo, kad „lapukė lengvapėdė linelius ravėjo, o kiškutis vargdienėlis pėdelius nešiojo". Tai jie, matyti, tada ir duonelei pėdelius gamino! Dabar jisai jau viską, viską supranta.

Atsiminė Antanukas, kad ir apie mešką senelė daugel daugel jam pasakojo gražių pasakų.

– Bobule, pasek man pasaką! – prašo jisai senelę.

– Seku seku pasaką, kremta vilkas ašaką, kremta ryja, nepraryja ir užspringsta, – erzina jį Alena.

– Ne tą, aš tokios nenoriu, – pyksta Antanukas. Alena juokiasi, patenkinta, kad suerzino Antanuką.

– Tupi vilkas ant kelmelio, koja dantis krapšto... – erzina ji toliau vaiką.

Antanukas supyko, suraukė kaktytę ir graso jai kumščiuku.

– Na, na! Tylėk!..

– Nekirkink, begėde, vaiko. Mazniule! – pabarė Aleną senelė.

– Kokia tau pasakyti pasakėlė? – klausia ji anūko. Antanukas tiek jau jų buvo girdėjęs, jog nei vienos dabar nebeprisimena, visos jam susipainiojo mažutėje jo galvytėj.

– Kuri gražiausia, gražiausia, bobule! – prašo jisai ir slenka dar arčiau prie senelės.

Senelė sustabdė ratelį, pasitaisė ant galvos skarą, paskui atleido verpstoko raikštį, perrišo, pataisė kuodelį, paseilino pirštus ir vėl ėmė verpti.

– Už jūrių, už marių, už mėlynųjų yra, anūkėli, tokia šalelė, kur saulelė skaisčiau šviečia, paukšteliai linksmiau čiulba... – ima pasakoti senelė pasaką.

Jį pasakojo apie mažąjį Jonulį, apie jo vyresniąsias seserėles, apie jų žiaurią pamotę, kuri Jonulio nekentė ir pasmaugti norėjo. Būdama gudri ragana, gilia nakčia ji pavertė Jonulį juodu ėriuku, nunešė tvartan, avinėn, ir paleido tarp mažų avinėlių.

Visi ėriukai buvo balti, gražūs, tik vienas Jonulis buvo juodas. Visi ėriukai avinėje linksmai šokinėjo, tik vienas Jonulis buvo nuliūdęs. Jis pas dureles stovėjo, gailiai verkė ir jaunų sesučių šaukė...

O tuo metu sesutės visur broliuko ieškojo – ir giriose, ir pievose, ir laukuose. Niekur nesuradusios Jonulio, jos dabar sėdėjo ant upelio kranto ir gailiai verkė, manydamos, kad nuskendo jų mažasis brolelis giliam vandenėly.

Pasakoja senelė ir nemato, kad Antanukas seniai jau kumščiuku akutes trina, marškinių sterble ašarėles šluosto: gaila jam, labai gaila ir mažo nelaimingo Jonulio, ir jaunų jo sesučių.

Vai, primins jisai visoms pamotėms ir tai, kuri taip Jonulį kankina! Teužauga tik jis didelis.

Kada senelė ėmė pasakoti, kaip ragana pamotė įkalbėjo tėvuliui papjauti juodą ėriuką Jonulį, kaip Jonulis viską girdėjo, tėvulį peilį galandantį matė, bet į jį prakalbėti negalėjo, tik gailiai verkė, ašarėlės iš akelių jam byrėjo – Antanukas taip suvirko visa gerkle, jog net senelę nugąsdino.

– Ko dabar tu, anūkėli? – nusistebėjo senelė.

– Kad man Jonulio ga-aila!.. – bliauja Antanukas.

Senelė liovėsi verpus, nusigręžė į Antanuką, nušluostė jam prijuoste nosį, paskui akutes.

– Neverk, anūkėli, neverk, – tildo ji Antanuką, – negražu.

– Ka-am Jonuką papjovė-ė? – dar labiau verkia Antanukas.

– Dievaž tu jam, motule, nepasakotai tokių pasakų, – prabilo Antanuko motulė, liovusi poteriavus, po kuodeliu ant suolo sėdėdama. – Tik vaiką kas rytas sugriaudini.

– Neverk, anūkėli, nereikia, – įkalbinėja senelė. – Jonuko niekas nepapjovė. Jis gyvas ir sveikas ant priekrosnės dabar sėdi, pirštu košę valgo.

Bet Antanukas vis dar nesiliauja verkęs.

– Tu man tik verk dar! – pagrasė motutė. – Pasikėlus kad nukulsiu, tai žinosi, kaip verkti. Begėdis!

Išgirdęs grasymą, Antanukas vėl traukiasi arčiau prie senelės.

– Nu, u! – sumykė jisai ir pagrasė pirštuku motutei.

– Negražu, anūkėli, motutei grasyti, – subarė jį senelė. – Dievulis pamatys, pirštuką kirmėlei lieps suėsti.

Antanukas nusigando ir nutilo. Dievulis baisus, su juo maži juokai, o pirštuko gaila. Jam ir senelei bemiegant, lieps kirmėlei sugraužti jo pirštuką...

Antanukas ėmė vaizduotis, kaip jam bemiegant lips per pagalvį didelė plaukuota kirmėlė. Lips per plaukus, per veidą, per pečius, per ranką tiesiog į jo pirštą, apsistos ant pirštuko ir ims jį graužti. Tokią kirmėlę Antanukas matė vasaros metu ir tvora lipant, ir lapus ėdant.

Įsivaizdavęs tokią baisenybę, Antanukas ūmai vėl pravirko.

– Ko dabar tu vėl verki, anūkėli? – klausia senelė.

– Kirmėlės bijau. Ji man pirštuką suės! – nusiskundė Antanukas.

Senelė vėl jį glosto, ramina.

– Mes jos neleisim, mes ją pamušim. Nunu jai, begėdei! – graso senelė nematomai kirmėlei. – Pamėgintų ji nuskriausti mano mažą anūkėlį.

Senelė nuramino anūkėlį, nušluostė jam vėl nosytę ir ėmėsi verpti.

Nusiraminęs visai Antanukas patraukė vieną kitą kartą nosim, lyžtelėjo liežuviu viršutinę lūpą, apžiūrėjo iš visų pusių pirštuką, kuriam grasė pavojus, paskui įdėjo jį burnon, apseilino ir drūčiai apšluostė marškinaičiais.

Apie Jonulį ir jo baisų likimą Antanukas jau visai pamiršo. Jo mintys nuskrido jau kur kitur, į tuos laikus, kai buvo šilta, gražu ir linksma. Antanukas tada matė daugel daugel kirmėlių, kurių nekentė, bijojo ir mušė rykštuke, kur tik galėjo. Jam patikdavo tik gramboliai, ypač balti, kuriuos tėvelis krėtė nuo klevo. Antanukas prisiminė, kaip jisai su savo vienaamžiais manė juos jaučiais, pagamino patvory duobeles-tvartus ir kimšo tenai grambolius. Bet tie mažieji jaučiai sėdėti nenorėjo tvartuose ir, kad ir kaip juos uždarydavo medžių šakelėmis, skiedromis, jie visuomet išlįsdavo...

– Bobule, o kam Dievulis duoda žiemą, kad ji tokia šalta ir negera? – klausia senelę Antanukas. – Ar kad ant žmonių supyksta?

– Kad žemelė, anūkėli, atsilsėtų. Ir jai, motutei, reikalingas, vaikeli, poilsis.

Antanukas kraipo galvytę, mąsto ir suprasti negali, kaip tai žemelei reikalingas poilsis? Ar ji ką daro, ar ji gyva?

– O kur toji žemelė gyvena? – klausia jis vėl senelę.

– Po mumis, vaikeli. Mes visi ant jos šaltos, motinėlės, krūtinės ir augam, ir gyvenam...

Senelė dar kažką aiškina, bet anūkėlis vis tiek nieko suprasti negali. Greit jis pamiršta ir apie vasarą, ir apie žemelę.

– Alena, apžerk puodus ir įmesk kelis pagalius, o tai krosnis visai užgeso, – paliepė senelė. – Tuoj vyrai pareis, o puodai dar neverda.

Alena priėjo prie krosnies, įmetė kelis pagalius, paėmus iš kampo žarstiklį, apgręžė puodus kitu šonu į liepsną, pastūmė juos giliau į ugnį ir apžarstė žarijomis.

Antanukas dabar sekė jos kiekvieną judėjimą. Jam buvo įdomūs ir puodai, ir žarijos, ir raudoni dūmai, kurie siūbtelėjo iš krosnies, Alenai pagalius sumetus ir žarijas žarstant.

– Bobule, kodėl dabar dūmai raudoni? – kreipėsi jisai vėl į senelę.

Senelė ar negirdi, ar nežino, kaip suprantamai jai ir jam paaiškinti, kodėl dūmai raudoni. Ji nieko Antanukui neatsako, tik verpia sau, tik verpia, o ratelis net burzgia.

– Bobule, kodėl dūmai dabar raudoni iš krosnies eina? – klausia vėl Antanukas, truktelėjęs senelę už rankovės.

Senelė kurį laiką tyli ir nieko neatsako. Antanukas žiūri į senelę ir laukia.

– Dėl to, anūkėli, kad dūmai kruvini.

– O kodėl jie kruvini? – nesiliauja Antanukas.

– Tai iš malkų kraujas bėga, vaikeli. Alena sumetė juos krosnin, jie dabar dega, tai kraujas ir bėga, – aiškina senelė.

– Ar tai jiems sopa? – nesiliauja dar Antanukas.

– Sopa, anūkėli, visiems sopa. Ir medeliams, kai juos kerta, ir žolelėms, kai jas pjauna, ir gėlelėms, kai jas skina, – aiškina senelė ir giliai atsidūsta. – Tik jie neturi balselio, negali pasiskųsti.

Visoje senelės balso intonacijoje buvo girdėti didžiausias užjautimas ir medeliams, ir žolelėms, ir gėlelėms. Ji buvo giliai įsitikinusi, kad jie žmonių skriaudžiami.

Antanukas klauso ir stebisi. Kaipgi tie pagaliai, kurie pakrosnėje guli, kuriuos Alena dažnai kirviu skaldo, gali būti gyvi? Juk jie nejuda, nerėkia, kai juos skaldo, neverkia... Bet senelė sako, reikia tikėti – ji juk viską žino...

Antanukas norėtų sau įsivaizduoti, kaip sopa pagalėliams krosny bedegant, bet jo mintys blaškosi, šokinėja kaip vasaros metu mažas paukštukas tarp žalių lapų...

Antanukas pamena, kad tada, kai dar buvo gražu ir šilta, senelis kirto daugel daugel beržo šakų, kuriomis paskui motutė ir Alena nukaišė visą pirkią, ir buvo gražu gražu...

Kai senelis nukirto žemai viena šaką, tai iš beržo ėmė kažkas varvėti. Bernaičiai čiulpė. Buvo saldu ir kartu drauge...

Antanukui pasiklausus, iš kur tas vandenėlis berže imasi, senelė jam tada paaiškino, kad tai nuskriaustas berželis verkia, nukirstų šakelių gailisi...

Čia Antanukas atsiminė, kaip jis daugel daugel kartų laužė medžių šakas, braukė lapus, vogčiomis skynė daržely gėles...

Daugiau Antanukas to nebedarys, jei jiems tai sopa. Tik

dilgėles tai jau kapos, kaip ir seniau kapodavo – ko jos tokios piktos ir taip skaudžiai gelia.

Ir bitės negeros, jos irgi kramtosi. Viena pernai skaudžiai įgėlė kojos pirštukan, ir Antanukas graudžiai graudžiai verkė.

Negeros bitukės, nors jos gardų medulį moka daryti.

Antanukui baisiai pasinogėjo[48] medaus.

– Bobule, aš noriu medaus! – staiga paprašė Antanukas senelės.

– Kas dabar tau, vaikeli, kad tu medaus užsimanei? – nusistebėjo senelė, nesiliaudama verpti.

Senelė kai kada vaišino Antanuką medumi, bet niekuomet anksti rytą. Kur dabar patamsėj ieškosi jam medaus.

– Man tik trupuliuką! Va, tiek nedaug! – rodo Antanukas pirštuko galą.

– Neseniai pienelį gėrei – skaudės tau mažam pilvelį.

Antanukas dar nesiliauja prašyti, bet senelė medaus vis duoti nenori. Motutė ima Antanuką barti, net graso jį nukulti, ir – Antanukas ima verkti.

– Neverk, – baido jį Alena, priėjus vėl į krosnį, – išgirs laumė, išraus tave už plaukų per kaminą.

– Nebijau, neišraus! – atrėžė narsiai Antanukas, bet vis dėlto pasitraukė arčiau prie senelės, savo apgynėjos nuo viso, kas pikta.

– Pažiūrėsi, kad išraus. Tik verk ilgiau, – graso Alena.

Antanukas nutilsta, nuleidžia galvelę, lyg kurį laiką apie

[48] *Pasinogėti* – užsinorėti.

kažką mąsto. Alena, papildžiusi puodus, vėl nuėjo ir atsisėdo po kuodeliu.

Antanukas traukiasi dar arčiau prie senelės, visai slenka iš įprastos jam nuo seniau vietos ir rengiasi ristis žemėn.

– Sėdėk, anūkėli, sėdėk, – stabdo ji senelė, – ant grindos sušalsi.

– Aš bijau... – skundžiasi Antanukas.

– Ko tu bijai, anūkėli? – klausia jo senelė.

– Laumės bijau.

– Neklausyk tu jos, begėdės. Argi aš tave duosiu laumei? – ramina senelė anūką.

Bet Antanukas ritasi žemėn. Jam jau įkyrėjo sėdėti vienoje vietoj. Vis tiek tuoj puodus ims kelti ir pravarys Antanuką.

– Begėdė, nugąsdino man vaiką, – bara Aleną senelė. Antanukas eina, kur sėdi motutė, rangosi ant suolo ir lenda pro motutės pečius ten, po kuodeliu.

Atsisėdo susirangęs kojytes.

Girdėti, kaip vyruoja iš kiemo durys ir kažkas smarkiai trepsi priemenėje: tai grįžta iš kluono kūlėjai...

I

Gerai ganyti vasaros metu rugienoje kiaulės. Žolės kiek nori, kiaulės nebėginėja į laukus, nei vartyti, nei suvarinėti jų nereikia, subėga visos vienon vieton, ten kur gubos stovėjo, ir šnipinėja, renka sau grūdus. Varyk, nepavarysi jų iš tos vietos.

Du piemeniu, Žvairių Petriukas ir Juknių Mikas, guli sau pamiškėje pas griovį, gunčeles[49] pasiklojusiu. Mikas, gulėdamas ant pilvo, drožinėja dūdelę rėknę[50], margina ją visokiais rėžais. Ir rėknė gi jo! Viso sodžiaus piemenys pavydi jos, ne kartą net pavogti bandė, bet vis tik niekas tokios kitos nudrožti nemoka.

Ir rėknė gi tai: net keturiais balsais, vis tiek kaip pirktinė.

Petriukas guli sau aukštielninkas po didžiausia pušele, rankas užlošęs ant galvos, ir klauso, kaip švokščia giria...

– Mikai, ar girdi, kaip miškinis medžių viršūnėmis bėginėja? Tarytum griaudžia. Štai arčiau, arčiau... Ar ant mūsų užbėgs, ar šonu?..

Mikas klauso. Tikrai, ten, toli toli, sušvokštė medžiai taip tirštai, lyg kažkur toli sugriaudė, ir vis arčiau arčiau, lyg kažkas bėga medžiu viršūnėmis... Štai ir čia pušelė sušvokštė, šakos sukrutėjo, sulingavo, ir papūtė vėjelis.

[49] *Gunčia* – milinis kelionės apsiaustas.

[50] *Rėknė* – dūdelė.

– Tai vėjas, ne miškinis.

– Kalbėk! Skerdžius geriau žino. Kad vėjas, tai visur pūstų. Tai jis, medžių viršūnėmis lėkdamas, toki triukšmą kelia – lyg vėjas...

– Tėvulis juokiasi. Sako, jokių miškinių nesą.

– Tavo tėvulis tiek ir išmano. Skerdžius daugiau žino. Štai, matai, laumės plaukai lekioja.

– Tai voratinkliai giedrą reiškia.

– Voratinkliai? Iš kur jų tiek imtųsi? Kodėl jie kitu metu nelekioja.

– Tėvulis kalba, kad laumę vyrai pramanė moterims gąsdinti.

– Ne, brol, ir laumių yra. Skerdžius patsai matęs. Jisai daugel žino.

Mikas ir tiki, ir netiki. Žinoma, skerdžius pasakoja tiesą, betgi ir tėvulis... Visi gi žino, kad jo tėvulis labai mokytas. Visas sodžius pamena, kaip jisai net kunigą pataisė. Skaitė kunigas laikraštį žmonėms, kalėdodamas pereitais metais, ir apsiriko, o tėvulis ėmė ir pataisė ji. Visi tada stebėjosi, o kunigas tai tik paraudonavo kaip putinas. Žinoma, paraudonuosi – gėda gi! Kunigas ir apsiriko!

– E, brol, negali būti, – tvirtai atrėžė Petriukas. – Kas gali daugiau mokėti negu kunigas. Vargoninkas, ir tas nepataisys kunigo.

– Pasiklausk kitų, jei manim netiki. Visas sodžius gi žino.

Ginčijasi piemenys, nejaučia nelaimės. Nei dabon nededa, kad eina Pliauga. Eina miškan, tegu sau eina, tik kam botagą nešasi?

Bet jau tik pažvelgęs į jo rūstų veidą, tuo pasakytai, kad ne veltui botagas jo rankoje. Ir kurgi nepyksi? Pusę valandos vaikė daržuose kiaulę, kuri jam visą užuoganą bulbių išdėjo, nukniso... O piemenų – niekur nei gyvo garo.

Vaikė vaikė, išvijo iš savo bulbių ir paliko svetimose.

Nei žodžio neištaręs, kai tik priėjo Pliauga į piemenis, tai ir sušutino juos botagu: vieną per pilvą, kitą per nugarą. Šoko piemenukai, lyg gyvatė juodu būtų įkandusi, vienas smuko miškan, antras per griovį laukuosna nudūmė. Net nustebo Pliauga, kur jiedu taip staiga dingo. Jis manė gerai juodu nukulsiąs, o dabar nerojo[51] ir vieną kartą kaip reikia sušerti.

– Ak jūs, erodai! Tai jūs čia gulėsite, o ten kiaulės bulbes knis! Aš jums! – grasydamas botagu, rėkė Pliauga. – Parginsite jūs man namo!..

– Paptersi gaidį uodegon! – net verkdamas atrėžė Petriukas. – Juoza kuosa, kiaulių tekis beuodegis! – kirkė įpykęs jį toliau.

– Palauk, palauk, tepagausiu tik aš tave, nepraustaburni!.. – vis graso Pliauga, kurio vardas ir buvo Juoza.

Pagrasė botagu Pliauga ir nuėjo sau pamiške į kelią. Petriukas ilgai dar plūdo, kaip mokėjo, bet anas jau nedėjo dabon.

Piktas, net susiašarojęs, ėjo Petriukas dabar į daržus, rinko kiaulei akmenis ir krovė kišeniun. Pilvą svilino lyg ugnimi, ir stori marškiniai kas žingsnis žeidė jam skaudulį.

[51] *Neroti* – nespėti.

Petriukas nusijuosė juostą ir pakėlė marškinius: skersai viso pilvo, kur tik pasiekė botagas, raudonavo ringė.

– Kad tave perkūnas dievulis nudėtų ir tavo kiaulę draugе, kad tavo kaulus taip svilintų velniai!.. – keikė Petriukas.

Juo labiau keikė, juo labiau širdo Petriukas ant kiaulės ir vis didesnius akmenis kimšo kišeniun.

Priėjęs daržus, Petriukas pasikopėjo ant tvoros ir dairosi, kur toji prakeikta kiaulė, dėl kurios jam teko Pliaugos botago paragauti... O jos tik nugara juoduoja bulbojuose: arta ir nuarta, knista ir nuknista visas užuoganos galas. Ir vis prakeikta Kalpokų Žvinė. Tokia zuini, prakeiktoji, jog vis tiek jos neprižiūrėsi, nors ir kažin kaip žiūrėtai. Nei tvoros jai nėra, nei vartų: kur priėjo kaip arklys, per tvorą – ir tiek! Vakar išdėjo Lukšos bulbes, nūnai Juknio. Ir kiek kartų jau sakė Kalpokui, kad pririštų jai branktą. Bet kur tau?!

Petriukas atsargiai, kad kiaulė nenugirstų, perkopo kiton tvoros pusėn, išsitraukė iš kišeniaus patį didžiausią akmenį ir selina, iš užpakalio užėjęs, į kiaulę. Ji gudri, piktagalvė: pajus, nei pavysi, nei botagu sudroši. Užvakar jiedu kartu su Miku mėgino ją nuilsinti; vaikė vaikė, tik patys nuvargo, kiaulės gi nenuilsino.

Bet dabar, tepriselins tik, sužinos ji, kaip svetimos bulbės knisti.

Ir juo arčiau buvo kiaulės, juo drūčiau gniaužė Petriukas akmenį rankoje, pikčiau virė jo širdis, ir atsargiai selino jis.

Kiaulė, diegus berausdama, čiauškina sau bulbes, nei nejaučia, kokį Petriukas gamina jai kerštą. Priselinęs, kad drožė abiem rankom akmenimi viduausin Žvinei, tai drožė!

Bet kiaulė nei nesužviegė, tik, pritūpus ant pasturgalio, iškėlė snukį aukštyn, lyg orą uostydama, žioptelėjo kartą, kitą ir nugriuvo ant šono.

Petriukas ją botagu, botagu! Kiaulė sutribilavo kojomis kelis kartus ir liovėsi: guli sau, lyg ne jos šlaunis šutina botagas.

Toptelėjo Petriukui širdin, kad jisai užmušė kiaulę. Pražuvo jau dabar visa jo alga! Tai nukuls jį motutė, kai sužinos! Neturės dabar kalėdoms nei batų, nei kepurės su mėlynu valiniu...

Nusigando Petriukas ir rėkdamas leidosi per kalnus namo.

– Vai vai vai, Dievuliau, Dievuliau!..

Taip verkdamas, prilaikydamas ranka kelnes, įsmuko jisai savo kieman.

– Kokis tave galas plėšia! Ko dabar tu čia rėki nesavu balsu? – klausia jo nusigandusi bobulė, sena Žvairienė. Ji vienui viena dabar namie, o visi kiti šeimiškiai lauke: kas rugius veža, kas avižas pjauna, o kas rauna grikius.

Bobulei jau rodosi, kad gal su Šarke, pieningiausia karve, kažkas atsitiko.

– Vaigi, Kalpoko kiaulė išgaišo-o!..

– Tfu, kad tave galas! – spjovė bobulė. – Net visas kūnas pagaugais nuėjo. Maniau, kad Dievas žino kas atsitiko ten: karvė puolė, ar dega kur trobos.

– Vai, kad dabar primuš mane Kalpokas!..

– Nagi kam dabar tave Kalpokas muš? Ar tu kaltas, kad jo kiaulė padvėsė. Tekaunasi su Dievu, ne tave muša! Duos jam kas tave mušti!..

– Vai, kad aš jai akmenuku sudaviau. Ji Juknio bulbes kniso, mane Pliauga mušė, tai aš paleidau ją akmenimi, o ji dabar nuvirto ir guli, – verkia Petriukas.

Bobulė liovėsi trupinusi žolę, atsikėlė nuo suolo ir šluosto prijuoste rankas, pati nežinodama, kam tai daro.

– Tai tu, galvažudy, ją užmušei?

– Dievaž ne, bobule! Aš tik akmenuku paleidau, aš visai nenorėjau...

Čia striūbaudamas, kaip mokėjo, išpasakojo Petriukas bobulei visa, kas atsitiko, kaip jie vakar, užvakar ir kas vieną dieną vaikė kiaulę iš bulbių, kaip veltui kasdien prašė Kalpoką, kad pririštų jai branktą, kaip juos Pliauga nupylė...

– Bėgsiu dabar pas motulę namo! Aš vis tiek dabar čia negyvensiu: užmuš mane Kalpokas ir dar visą mano algą už kiaulę paims.

Bobulė nei kiek nesigaili Petriuko. Jisai žinomas galvažudys. Anądien nurinko kiaušinius iš gūžtų, o vakar apskynė pačias geriausias aguonų galveles. Tiesa, išsigynė, kad tai ne jis, bet jos jau neapgaus. Nors pikta bobulė, vis dėlto bijo, kad jis nepabėgtų namo. Ką darysi likęs be piemens šiuo metu, vasarai vos įpusėjus? Kur imsi kitą? O šitie ištvirkėliai, jiems kas? Metė ir nuėjo...

Todėl bobulė įkalbinėja, ramina Petriuką.

– Kas, vaikel, tavo algą jam dabar duos?! Užmušei kiaulę – ima ją galas, bet tik niekas nematė. Ko brankto nepririšo!

– Niekas nematė... Tik gal Mikas...

– Tu gerai prigrasyk Mikui, kad jam suversi visą bėdą, jei

jisai kam nors prasitars. Maža kas galėjo ją užmušti, radęs bulbėse.

Bobulė nutildė Petriuką, dargi ir užkąsti jam davė rūgštaus pieno ir, įdėjus duonkrepšin du agurku kaip jaučiu, nusiuntė vėl laukan pas kiaules.

– Skubinkis, vaikeli, greičiau. Matai, debesis kyla. Ten Mikas vienas nusigąs ir dar suleis visas kiaules javuosna.

Petriukas jau ramus, eidamas per sodžių, pliauškina botagu ir, mėtydamas akmenimis, erzina šunis.

Iš vakarų kilo aukštyn mėlynas debesis, ir toli, lyg kažkur po žeme, griaudė.

Debesis visai jau buvo užgulęs, kada Petriukas grįžo pas kiaules.

Saulė dar nepasislėpė po debesiu, bet jisai greitai slinko, apguldamas kiaurą padangę, mėlynas, tirštas kaip siena. Griaudė vis smarkiau. Tuo sudūmė iš vakarų šaltas ir drėgnas vėjas.

Mikas varinėjo kiaules, verkdamas visa gerkle. Jisai labai bijojo griausmo, o dar būdamas vienui vienas tarp laukų. Mikas skubino nusivaryti kiaules arčiau sodžiaus, bet kiaulės jo nelabai klausė: iš vieno šono pavers, pavarys arčiau į sodžių, kitam krašte jos vėl nukriko senon vieton.

– Ūdžiu namo, ūdžiu namo, ūdžiu džiu-u!.. – mėgino Mikas lėktinti, bet kiaulės, nepripratusios tokiu metu namo bėgti, nei nevengė jo ūdžiudžiavimų.

Mikas, pamatęs dabar Petriuką, labai nusidžiaugė, lyg diena jam giedriau būtų prašvitusi, bet vis dėlto gerai išplūdo jį... Petriukas, nors kaltas neliko, tačiau greitai susitaikė ir

neiškentęs viską papasakojo Mikui, kuris jau ir be to žinojo, buvo dasipratęs, kodėl Petriukas, kiaulės neatvaręs, tiesiai namo nudūmė...

– Tik tu, Mikai, žiūrėk, niekam nesakyk.

– Žinoma, nesakysiu, – tvirtai atsakė Mikas. Jis tikrai manė niekam nesakysiąs.

– Kai sužinos, kad kiaulės nėra, suversim bėdą Pliaugai. Gal dar kas ir matė, kaip jisai vaikė ją iš bulbių. Pasakysim, kad jisai ir užmušė.

Mikas buvo labai patenkintas, kad jiedu taip atkeršys nelabajam Pliaugai, nuo kurio botago ringę ant nugaros jis dar ir dabar jautė. Tat susipeš jiedu su Kalpoku!..

Mikas net nusijuokė, kai pamanė, kaip smarkiai Kalpokas nubars Pliaugą, o gal dar net ausin kirs ar teisman patrauks...

Dabar abu greitai nusivarė kiaules net į patį sodžių. Vėl papūtė stiprus šaltas vėjas, sukėlė dulkių, perkūnas sugriaudė su tokiu trenksmu, jog net gyvuliai, ir tie nusigando. Saulė pasislėpė, bet žvilgtelėjo dar kartą, antrą, pražiurbėjo, praskleidusi debesius, lyg atsisveikindama su pasauliu, ir pranyko. Tamsu ir gūdu pasidarė...

Krito vienas lašas, antras, ir pliūptelėjo lietus kaip iš kibiro.

Piemenys skubiai suvarė kiaules sodžiaus gatvėn ir patys nubėgo Žimkelio pirkelėn, kuri stovėjo pačiame sodžiaus gale. Kai tik siūbtelėjo lietus, kiaulės žviegdamos leidosi visos bėgti namo.

Bangas[52] greitai praslinko... Tuoj skaudus lietus nustojo

[52] *Bangas* – smarkus lietus.

lijęs, nustojo ir griaudę... Tik toli toli vis dar ūžė audra, bet jau rytuose... Debesys praskiedė, ir lijo tik retas lietukas.

Piemenys išlindo iš Žimkelio pirkios ir, taškydami purvyną, ėjo vidukele, kur dar bėgo upeliai, ir eidami rinko geležėles.

Žvairių namas stovėjo arčiau. Mikas gi gyveno pačiame sodžiaus gale.

– Jei tu nors žodį išsižiosi, vis tiek negyvensi... – pagrasė Mikui Petriukas.

Kada Mikas ėjo pro Kalpoko kiemą, matė, kaip Kalpokienė, pasikaišiojus suknelę aukščiau klupsčių, viena ranka maišė lovyje kiaulėms žolę, kita mušė kiaules per snukius, atsigindama, kad nelįstų be laiko.

Mikas, patsai nežinodamas kodėl, atsistojo ties vartais.

– Chy-i! – juokėsi jisai, – teta, chy chi chi... Kalpokienė dirstelėjo į jį.

– Ko dabar tu šaipais, kas čia tave juokina?..

– O jūs kiaulės, teta, nėra... Žvairių Petriukas ją užmušė!..

II

Tuoj grįžo iš laukų ir visi šeimiškiai. Kokis gi darbas lauke po lietaus, kada javai kaip vanduo? Suriši pėdan šlapias avižas ar grikius, tai pėde ir sušus, nieku nueis.

– Tai tu, galvažudy, Kalpoko kiaulę užmušei! – užsipuolė barti Petriuką Žvairių Monika, septyniolikos metų mergina.

Petriukas net krūptelėjo išgirdęs. Nejaugi bobulė būtų pasakiusi? Ar kažkas matė?..

– Kas tau sakė?.. – klausia jisai bailiai.

– Kas sakė? Dar klausia! Kalpokienė visą sodžių sukėlė tave keikdama.

Vaikas visai nusigando. Jau kad Kalpokienė žino, neišsiginsi.

– Dievaž ne aš... – jau visai silpnai mėgina dar teisintis Petriukas.

– Vai, išpers tau Kalpokas kailį, pamatysi, galvažudy!

– Pasislėpk, vaikel, – staiga prabilo ir bobulė. – Kalpokas ateina. Matyti, Mikas papliauškino.

Vaikas, išsprukęs iš pirkios, kaip ritynė palindo už niekočios, kuri stovėjo priemenės kampe.

Kabalkstelėjo durys, ir priemenėn įėjo Kalpokas. Petriukas tupi už niekočios ir tik girdi, kaip tvaksi širdis. O ji plaka taip garsiai, jog, rodosi, visoje priemenėje girdėti. Kad tik tasai nevidonas Kalpokas neišgirstų! Primuš dar, iš čia juk neištrūksi. Vaikas ranka gniaužia krūtinę užsitojojęs, kad nekvėpuotų; tik širdis nesiliauja tvaksėjusi. Kas bus, jei išgirs?..

Bet Kalpokas nieko nenugirdo ir ramiai nuėjo pirkion.

Kai tik durys užsidarė, vaikas vienu matu išlindo ir iš priemenės stačiagalvėmis nudūmė į kluonus. Dabar jau jisai nieko nebebijo. Kad Kalpokas ir pamatytų jį, vis tiek nepasivys ir nepagaus...

– Kur jūsų piemuo? – klausia Kalpokas, nenusiėmęs dar kepurės.

– Kam tau mūsų piemuo? – klausia jį Petrienė, lyg nieko nežinodama. – Prisėsk, svečias būsi.

– Nagi tas ištvirkėlis, žmonių išgama, užmušė mano kiau-

laitę. Kaip inkstas buvo, – sėsdamas ant uslano ir nusiėmęs kepurę, skundžiasi Kalpokas. – Kad jo žemė nenešiotų, to galvažudžio!

– Ar šitą, kuri riebi buvo, šitą žilą?

– Taigi, taigi... Kaip penimė buvo.

– Žmogau, užmuš tokis gizelis[53] tavo žilą kiaulę!..

– Jau kad sakau, tai sakau. Aš žinau gerai. Patsai Juknys mano žmonai sakė... Jau aš jam galvą vis tiek nusuksiu, tegul tik pateks jis mano naguosna.

– Dievaž, dėde, nebaidyk tu mums piemens! – neiškentė neįsikišusi kalbon Monika. – Kai jisai pabėgs, tu gi mūsų gyvulių neganysi. Ką gi mes tada darysime?

– Tiesa, tu nugąsdinsi jį, o mes liksime be piemens. Kad užmušė, teisman skųsk.

– Tegu jį šunys skundžia, ne aš. Ką tu gausi iš tokio elgetos? Ir žmonės gi dabar, ir samdininkai! Mesk žmogus viską ir eik nuo samdininkų, kur tave akys veda.

Ir ėmė čia vienas antrai skųstis, kaip dabar sunku ūkininkui, jei savo darbininko neturi. Samdininko dabar nei nekliudyk. Tik bėdos sau gausi, ne darbininką. Išdyko visi jie, be tvarkos. Tau jisai nuostolį daro, arba ir dirba, kaip šlapias dega, o tu su žodžiu bijok jam prasitarti, o ne – metė tave pačioj darbymetėj ir nuėjo... Ir viską tai padarė toji prakeikta Amerika, kad jau ji ten žemėn prasmegtų!..

Ilgai dar jie skundėsi ir pasakojo savo vargus, keikė Ameriką ir peikė darbininkus.

[53] *Gizelis* – mokinys.

– O aš jūsų piemenį vis dėlto nukulsiu ir gerai kailį nušutinsiu. Tesučiupsiu tik kur nors, – staiga baigė savo kalbą Kalpokas atsikeldamas.

– Dievaž nebaidyk! Tegu tik išbėgs. Atvarysiu visus gyvulius tavo kieman, ir gink patsai.

– Na, na, pamatysim... Likite gi sveikos.

Užsimovė kepurę ant ausų ir išėjo pro duris.

Praėjo bertainis[54], lietus nustojo lijęs, debesys visai išsisklaidė, dangus nusiblaivė, ir saulė vos pražiurbėjo. Dar buvo anksti, saulė dar aukštai stovėjo.

– Moniute, bėk, paieškok Petriuko. Kur jisai dingo? Tevaro kiaules laukan: dargi anksti.

Monika pasikaišė suknelę ir užsimetė skepetą ant pečių...

– Dabar jis užlindo kažkur, kad jo ir su ugnimi neberasi...

Už pusės valandos Petriukas jau varė, užėmęs nuo sodžiaus galo kiaules, pliauškino botagu ir erzino sodžiaus šunis.

– Vai vai! Mergos, vaikai, varykite kiaules!.. – šaukė jisai visa gerkle.

Arti Kalpoko kiemo Petriukas jau nebe taip pliauškina botagu, nešūkaloja ir neramiai dairosi.

Štai Kalpokas, nešdamas dalgę ant peties, kopa per spragą iš daržo. Pamatęs jį, vaikas ne perkopo, bet pervirto per tvorą kitan daržan ir rituoja jau per batvinius, per kopūstus. Nors Kalpokas ir nemanė jo vyti, bet Petriukas atsigręžo tik pas kluonus. Mato, Kalpokas stovi pas tvorą ir graso jam pirštu.

[54] *Bertainis* – ketvirtis.

– Vis tiek aš tave kada nors sučiupsiu, galvažudy tu šiokis!..

– Na na, pagausi, kaipgi, tik lauk.

Ne tokis Petriukas kvailas, kad jį kas sučiuptų.

Ir nubrido Petriukas per rasotus daržus, iškopo tik sodžiaus gale ligi pajuostės šlapias. Ten ir Mikas jau atsivarė kiaules. Nei vienos nepraleido Petriukas, atsistojęs vidugatvėje, kad nesušertų botagu.

– Kam dabar tu jas muši, ištvirkėli! – piktu balsu bara jį Martinienė, stovėdama darže. – Ar tu dūšios neturi, ar gal nekrikštytas, kad už niekų nieką taip gyvulius kapoji!..

Petriukas nei nedirstelėjo ton pusėn, lyg ne ji bara, sušėrė vieną kitą, pačias neramiausias kiaules, smagiai, kaip tik galėjo, jog tos net žviegtelėjo...

– Tai vaikelis, tai galvažudys! Kad tavęs žemelė nenešiotų!.. – keikia jį Martinienė. – Ir kam jisai tuos gyvulius kapoja?!.

Pasėjėjęs kelis žingsnius, Petriukas sugriebė akmenį ir paleido Rameikos gurbon. Šuo, matyti, snaudė, ir Petriukas jį labai išgąsdino, nes, išsprukęs iš gurbos, skalindamas nudūmė, peršokęs per tvorą, daržan. Petriukas palydėjo jį kitu akmenimi, bet nepataikė. Kai tik akmuo nukrito, šuo per pasodninkus, per kopūstus pribėgo ir stvėrė jį dantimis, lyg akmuo, o ne Petriukas kaltas būtų buvęs jo išgąsčio. Petriukui labai patiko, kad šuo akmenis gaudo: jis kitą kartą jį sviedė akmenimi, bet šio jau visai šuo negaudė, tik lodamas nubėgo į kluoną.

– Va va, ar nesilia-ausi m-mėtęs akmenimis! – žagsėdamas bara Petriuką Rameika. – Kopūstus išlaužy-žy-si, ar dar lanlangą išdaužy-žysi!.. Nėra tau tėvo pasturgaliui iškapo-poti!..

Tai tau ir žmonės! Akmens paleisti, ir tai negalima, kad tave nebartų...

– Vai, Mikai, varyki greičiau kiaules, ko snaudi! – rėkia Petriukas dabar ant Miko, nors tasai jau ir be to bruka jas kaip galėdamas.

Kiaulės, išėjusios iš gatvės, pakriko laukuose į visas šalis. Petriukas ir Mikas eina sau paskui, varinėja jas, mėtydami akmenaičiais. Kuriai pataikys, toji kiek pasibėgės, uodegą parangys ir vėl knisinėja sau šlapią, atlytą žemę.

– Tai tu pasakei Kalpokui, kad aš jo kiaulę užmušiau?!. – atsiminęs Petriukas rūsčiai paklausė Miką, kuris paraudonavo kaip putinas. Jis nebijojo Petriuko, tik jam buvo labai nesmagu.

– Die, ne aš!... – teisinasi jisai. – Kad aš taip gyventau, ne aš...

– Ne tu? O kas gi, kad ne tu?.. – ir pliaukš, pliaukš jį botagu per gunčelę.

– Ar aš žinau, kas?.. Tik ne aš... – ginasi Mikas net užsiverkęs ir už botago visai nesitveria. Jis jau gailisi, kad išdavė sėbrą...

Petriukas, nors gerai žino, – bobulė jam viską išpažino – kad Mikas jį išdavė Kalpokui, tačiau spjovė ir lyg patikėjęs nuėjo šalin. Jis dabar visai nei kautis, nei pykti nebenori.

Ir kaip čia būsi supykęs, kad taip linksma širdy ir smagu, kad taip lengva. Oras tokis gardus, jog atsiduseęs lyg duonos su medumi kąsnį suvalgai. Kvepia medumi kaip pilnam bičių sodely. Visur, ant lapų, ant žolių, net ant sausų rugienos raižų žverbla rasa, tvoros, akmenys žiba saulės spinduliuose lyg pasidabrinti. Sodžiuje rėkia, čirškia lyg bobos susirinku-

sios žvirbliai. Padangėje blaška visose šalyse vieversių traleliavimai. Ten, ant smeigos[55] galo, kuri kyšo nuo Rameikos kraigo kluono, tupi kregždė ir rėkia, kiek jai leidžia jos mažutė gerklelė:

– Niekas tiek neėda, kaip šitie piee-menys! Namie ėda, laukan neša – kad jie išpū-ustų!

Petriukas neiškentė ir sviedė ją akmenimi, kuris sutarškė kraigan. Kregždė nulėkė. Nieko, primins dar jai Petriukas kada nors kitą kartą, nebekirkins ji piemenų...

Tokis galvažudys!..

III

Antroji jau diena, kai dangus apsiniaukęs, drengia. Vadinasi, ruduo jau visai arti. Vasarą ūžia audra, griausmai, užtvinsta gatvės – už valandos kitos vėl giedras, vėl blaivus dangus, vėl sausa, linksma ir saulė šildo. O dabar...

Miškas gūdžiai švokščia, pušelės siūbuoja lyg marčios, anytos nubartos. Paukščio niekur jokio ne tik neišgirsi, bet ir nepamatysi. Jei tik, per šlapius krūmus bebrisdamas, išvysti startukę, kuri, varsnas kitas pasilėkėjus, vėl pasislepia tankiose eglaičių šakose.

Šlapia, drėgna, liūdna dabar girioje... Nelinksma ir pačiam sodžiuje nedarbo metu. Pirkioje nuobodu, kieme purvynas, dranga. Kiek nori purvyno ir pirkioje; kas tik eina, kojom prineša.

[55] *Smeiga* – smaigas.

Pikčiausia, kad darbas tavęs laukia, o tu sėdėk rankas susidėjęs, jei landžioti pakampėmis nenori. Koks gi darbas lietuje: nei tau arti, nei tau šienauti.

Ir Kalpokas, niauresnis negu visada, pasiėmęs kirvį, nuėjo miškan. Nors skaloms vežimą sau pasidarys. Pasinaudos tuo, kad vakar eigulis išvažiavo viešnagėn; vis dėlto auksinas kitas liks kišeniuje. O ten jų taip maža, taip retai juos jisai temato...

Eina Kalpokas paraiste, per apušyną. Už raisto gražus šilas, ištekinis. Neseniai eidamas juo ir ten, ir šen girdėjo kalančius medžią genius. O kur jau genys kala, ten, žinoma, yra sausmedžių. Sveikam šile genys nesilaikys...

Eina ten Kalpokas ir godoja sau godeles. O jos plaukia jo galvoje liūdnos kaip šioji drėgna diena, sunkios kaip sušlapintas lietaus, dranga apsunkęs miškas, kaip jo, vargdienio ūkininko, buitis...

Štai ir ruduo, reikės tuoj ir mokesčiai nešti raštinėn, o jisai skatiko prie dūšios neturi. Javai derėjo menkai, vasarojus pūna laukuose...

O vėl kas iš tų javų, gal nauda iš jų kuri? Tik vienas vargas! Savo darbininko nėra, vaikai dar maži, o samdininkas ir brangus, ir naudos iš jo nėra. Jei patsai dirbi su juo drauge, dar kruta šiek tiek: gėda atsilikti, žmonės išjuoks. Bet nusigręži žmogus į šalį – tai ir stovi jau kaip kuolas tvoroje... Nei sąžinės jis turi, nei gėdos...

O lupa, kad brangiau, kad ko brangiausia.

– E, ir buitis gi ūkininko dabar! – sunkiai atsiduso Kalpokas. Manė, kad rudenį, Simajude, nors kiauliukšę parduos.

Bet tas galvažudys Petriukas, tasai ištvirkėlis, dar vidurvasari kiaulę nudėjo.

Ir gal ką gausi iš jo? Skųsk, jei nori? O nuo teismų šiais laikais saugok Dieve! Pradėti bylinėtis pradėsi, paskutinio skatikėlio neteksi, o paskui kad ir laimėsi, gal gausi ką iš tokio elgetos?..

Et, bėda, ir tiek! Neskųs jisai jo, bet jau sučiupęs nupers kailį gerai, kad žinotų ir ilgai minėtų...

Vai, nupers! Visą vasarą jam ruošia, bet, vai, paruoš!.. O vėl kas iš to, kad ir nukulsi. Tik motina keiks, o savo buities tuo vis tiek nepagerinsi, mokesčių piemens ašaromis nesumokėsi...

Ir kur jisai ims mokesčius?.. Sunku, ir gana... Būdavo, lengviau žmonės gyvendavo, ir laukai geriau derėdavo, ir javas būdavo brangesnis, o darbininkas kur kas pigesnis. Kas ir kalbėti! Kad nors ir girių sargai, eiguliai. Ar tai seniai dar buvo tie laikai! Būdavo, davei žmogus penkis šešis auksinus – nors užsiversk malka, skalomis... Prisiveži žmogus sau, būdavo, tiek, jog per kiaurą žiemą kas vieną dieną vežimėlį parduodi miestely... Ir rudens metu uždirbi lotomis, rąstais, ir mokesčius apmoki.

O dabar, kur tau!.. Gerai, kad pačiam netenka žalių bulbių graužti, kad prikūrentoje pirkioj sėdi.

Kad ir miškas. Turėjo kadaise tėvai, kiek norėjo, kirto, vežė jį, pardavinėjo... Manė, kad jų vaikų vaikams užteks, pragėrė, niekais leido, žydams atiduodavo už pusbonkį, ištrėkė, kiek turėjo, iškirto...

O dabar žiūrėk žmogus į svetimą ir tik laižykis. Prašinėk eigulių, kaip didžiausių ponų, tūpčiok aplink juos...

Ir pikta, ir liūdna, net kartu buvo gerklėje Kalpokui. Pagailo ir savęs, ir buities savo...

O čia miškas švokščia taip gūdžiai, lyg dainuoja kažkokią dainą, labai gedulingą, skundą kažkokį. Šlapi medžių liemenys stovi liūdni, lyg nebyliai, kurie žino ir pasakyti negali, kas įdomu būtų visiems žinoti...

Prisiminė jisai savo mažas dienas, savo motulę ir tėvelį, kuris, būdavo, šlapias pareina iš miško... E, guli dabar jie aukštame kalne, dūlėja, šunta kaulai šlapioje žemėje...

Lyg gerklę kas užstojo, lyg kažkas vis aukščiau ritos ir ritos, kamuoliukas kažkokis... Patsai nepajuto, kai ašaros iš akių nuriedėjo per veidą, ant gelsvų ūsų...

– Tfu, kad tave paibelis! Ir pasensiu, ir vis kvailas būsiu! – nusikeikė Kalpokas ir, nusismaugęs nosį, apsišluostė šlapia rankove akis. – Apsiverkiau lyg mažas vaikas.

Čia apsidairė Kalpokas lyg gėdydamasis, ar nepamatė kas jo verkiančio.

Ne, niekur nieko nėra. Tik ten toliau, raisto uodegoje, ligi pilvo klampioja karvės, subridusios balon, ir gaudo šėką[56].

Matyti, ir piemenys sėdi ten kažkur po pušele ar egle, gal net ugnį susikūrę. Sunki ir jųjų buitis, tokiam orui esant: sudrengia, sulyja kaip šunis.

Pasėjėjęs kiek mato Kalpokas, kad stovi pakelėj, įsitraukęs gunčelėn, Petriukas. Jis, atsirėmęs į pušelę, giliai įtraukęs galvą pečiuosna, nekruta, gal snaudžia stovėdamas. Pamatęs jį, Kalpokas net nusidžiaugė. Bet tai buvo pirmas pojūdis.

[56] *Šėkas* – nupjauta žolė tam sykiui pašerti.

Piktumo dabar jokio nejautė ir mušti Petriuko nenorėjo. Kranktelėjo, nusikosėjo Kalpokas. Ar neišgirs Petriukas: ima ji dievai, tegul sau kuria. Štai sudrengtas kaip šuo, o nepasigailės jo niekas, kai pargins namo, gal ir marškinių niekas nepermainys. Žinoma, samdininkas – ne savo vaikas.

Kostelėjo Kalpokas dar kartą, bet Petriukas nei dabon nededa, stovi sau, prisiglaudęs į pušelę – ir tiek...

Kalpokas jau manė šalimi nueiti, lyg nieko nematęs. Bet dar nepriėjęs arčiau išgirdo, kad Petriukas taip verkia, taip verkia, net striūbauna, net dreba visas.

– Vai, ir ko gi tu verki? Gal skerdžius nukūlė?

Petriukas atsigręžė, dirstelėjo į jį. Išgąsčio ar baimės jo akyse nematyti nei ženklo, lyg čia stovėjo ne Kalpokas, kuris ketino jį nukulti.

– Par-paršiuko jūsų man gaila-a!.. Uk-uk...

– Tai kvailas vaikas. Mes jį seniai jau suvalgėme, o jisai dabar jo verkia. Tai kvailas gi tu!.. O dar bernas... Argi tu jį tyčiomis užmušei, ar ką?.. – tildo jį Kalpokas.

– Aš-aš, dėdule, tau už-u-žmokėsiu!..

– E, nekalbėk niekų, kvailuti, – paglostė jo veidą Kalpokas ir nuėjo toliau...

VIS TOJI AMERIKA, KAD JI PRASMEGTŲ...

I

Prieš dvejus metus numirė Mikas Kasiulis. Jisai buvo žmogus drūtas, stiprus ir mirė visai netikėtai. Visą dieną šienavo Pilvingy, klampydamas baloj iki pilvo, juokavo su kitais šienapjūviais ir tampė iš balos kraštan tokias naštas, jog žmonės tik stebėjosi.

– Gal tu, brol, arklio jėgas turi? Jaunam iš vietos neatkelti tokios naštos!..

Patenkintas tuo, kad nustebino žmones, Mikas tik juokėsi.

– Senų laikų žmogus, ne šių dienų išklebėliai, – gyrė jį senesnieji.

Parėjęs namo, Mikas pavalgė rūgštaus pieno su šutintomis bulvėmis.

– Na, bobule, pavalgiau kaip karalius, – nusijuokė Mikas, atsikėlęs nuo skobnių, ir paleido truputį juostos.

O kitą vakarą Kasiulis kaip ąžuolas, audros išverstas iš šaknų, gulėjo jau miręs ant lentos, nupraustas ir parėdytas. Numiręs jis mažai buvo pasikeitęs, veidu raudonas kaip jaunas, nesubojęs, nenuliegęs... Žmonės stebėjosi ir atsikvošėti negalėjo, kad tokį žmogų būtų galėjusi giltinė taip greitai surangyti...

Negreit užmiršo Kasiulienė savo žmogų. Per kelias savaites ji vaikščiojo kaip vandens apsemta; darbas iš rankų krito, lyg jos būtų nutirpusios. Kur tik ėjo, kur tik pasivertė,

ten mato tai šį, tai tą, kas vyro rankom padaryta ar vyrui priklausė.

Pamato, susijaudina ir apsiverkia.

Kai kada traukte traukė ją išeiti kieman, lyg jai kažkas kuštėjo ausin, kad išėjusi pamatys vyrą, tašinėjantį, kaip būdavo, skiedryne. Neiškentusi mesdavo darbą ir eidavo, tik nieko ten nerasdavo. Nueina skiedrynan, parymoja ant pasvirnės, paverkia, kol širdis palengvėja, ir vėl grįžta pirkion.

Per kelias savaites ir akys ėmė blogai matyti, ir sveikata susilpnėjo. Nors laikas darė savo įtakos, tačiau dažnai Kasiulienė juto, kad nėra vyro. Tai kokio reikalingo padaro surasti negalėjo – kaimynai išnešiojo, kai ji vyrą laidojo, – tai nepaklausydavo jos dabar, kaip būdavo, sūnus ir darbininkai, tai daržų tvorose pamatydavo skylę, per kurią kaimyno paršai, sulindę daržan, pridarydavo žalos.

– Tai, Dievuliau, – dūsavo Kasiulienė, – kai nėra senos galvos, visur bloga.

Bėda, ir gana, o aršiausia tai – sūnus. Nusidavė jisai nei į tėvą, nei į motiną. Abu jiedu buvo taupūs, šykštūs, skatiką išleisti nemėgo ir kad kokį auksiną sugauna savo naguosna, negreit jį paleidžia. Tėvulis buvo vikrus darbe ir į lauką uvėrus kaip žvėris. Kur tik galėjo kąsnelį gauti, ten ėmė, ir savo, žinoma, neapleisdamas. Per tai turėjo daugiau šero, daugiau ir gyvulio laikydavo; o kad gyvulys geras, geras buvo ir laukas, nes jisai mėgsta mėšlą. Nors Kasiulis turėjo tik pusę valako, bet supjaudavo, suimdavo iš lauko daugiau negu kitas valakininkas, nes jo laukai buvo geriausiai išdirbti, įmėžti.

Žmonės vadino jį turtuoliu ir manė, kad ir skatiko jisai gerai turįs.

Kasiulienė turėjo pinigo, tik jo buvo ne per daug, porą šimtų rublių, bet visados ji mokėjo tik aimanuoti. O sūnui tai niekados nedavė nei skatikėlio, kad jis prašytų net verkdamas. Sūnus nors negėrė, nerūkė, kaip ir tėvas, bet labai nešėsi, norėjo, kad jo rūbas būtų gražesnis negu kitų, kad pušnys būtų su žibančiais aulais, o čia nuo motinos neišmelsi nei vieno skatikėlio.

– Die, motule, aš neturiu kepurės. Toji pati ir šventai, ir šiokiai dienai, – kimba jisai sekmadienio rytą motiną, vartydamas rankoje kepurę.

– Neljsk, vaikeli, akysna! Kur aš tau imsiu? Tėvulio vėlei paminėti nėra už ką, o tu nori naujos kepurės. Seniai čia tu ją pirkai!

– Kaip – seniai? Pernai rudenį dar, kai tėvulis buvo gyvas. Matai, bryliukas atplyšo, ir valinys visai nušuto nuo lietaus.

– Kas tau kaltas, vaikeli, kad tu ją kasdien dėvi. Palauk rudens, kai parduosime javo...

Bet sūnus laukti rudens nenorėjo. Javo buvo ir dabar aruoduose, o kaimynai pamokė, kaip lengva gauti pinigų, jei yra ko iš aruodo pasisemti...

Vogčiomis jis pardavinėjo kaimynams avižas, rugius ir ką tik galėjo išvogti. Jis daug negalvojo, ar tai gera, ar tai bloga, ką jis daro, o motinos mažai tebijojo.

Vieną šventadienį grįžęs namo, parsinešė kepurę su mėlynu valiniu.

– Kieno gi dabar tu čia kepurę parsinešei? – klausia Kasiulienė sūnaus. – Kur dabar tu ją ėmei?

– Kieno gi gali būti? – Mano, nusipirkau. Nedzingėje.

– Ar daug užmokėjai?

– Du auksinu...

Motina pavartė pavartė kepurę, pažiūrėjo, mato – nieko sau, verta pinigų, kurie už ją užmokėti.

– Ar nepermokėjai tik, vaikel? Aš gal ir už penkiasdešimtį būtau išsiderėjusi.

Sūnus tik sumurmėjo po nosimi. Jis už kepurę užmokėjo ne du, bet keturis auksinus...

Kitą šventadienį sūnus parėjo naujomis pušnimis apsiavęs. Pušnys buvo su blizgančiais aulais, pentyse žibėjo variniai žvaigždžiukių pavidalo papuošimai.

– Iš kur tu, vaikeli, ėmei šitas pušnis? – klausia jo motina.

– Pirkau, – nenoromis burbtelėjo sūnus. Kasiulienei lyg kažkas toptelėjo širdin.

– Iš kurgi tu, vaikeli, pinigų ėmei?

Sūnus nieko neatsakė, užsimovė kepurę ir išėjo sodžiun. Motina nuėjo svirnan. Apžiūrėjusi aruodus, tik galva palingavo ir giliai atsiduso.

Ant rytojaus ji sugavo sūnų, kai jisai drauge su bernu tempė per tvorą į kaimyno kluoną maišą rugių. Suvelėjo sūnui nesigailėdama straigu per nugarą ir būtų davusi dar daugiau, jei tasai nebūtų pabėgęs. Teko nemaža ir bernui, kurį privertė nunešti maišą atgalio svirnan ir išpilti rugius aruodan. Užrakinusi svirną, nubėgo pas kaimyną ir išplūdo, iškoneveikė jį, kiek galėjo. Grįždama namo, dar ilgai jį keikė, stovėdama gatvėj...

– Eik, eik nelojus namo, o ne, tai šunim užpjudysiu, – pradaręs langą, subarė kaimynas.

Bet Kasiulienė taip garsiai ėmė jį plūsti, ant viso sodžiaus gerklę paleidusi, jog net moterys iš pirkių išbėgo paklausyti, kas čia dedasi, o vyrai atidarė langus ir iškišo galvas.

– Kas ten rėkia? – klausia vienas.

– Bobos susipešė, ar kokis ten paibelis, – atsakė antras ir uždarė langą.

Karlis žino gerai, kad bobai burnos neužčiopsi, jei jau ji nasrus paleido. Ar boba plūsta, ar kalė loja – vis tiek vėjas nuneša. Kas kita vyriškis. Tam žmogus ir pakaušin gali įsiskverbti, ir teisman patraukti. O bobai ką padarysi? Negu su ja imsi kautis? Geriau neliesti... Jis tik mostelėjo ranka ir uždarė langą.

Teplūsta sau, kol savo žodyną išeikvos.

Kelias dienas dar skundėsi Kasiulienė sūnumi, kaimynu, ką tik sutikdama; per kelias dienas į sūnų nei žodžio nepratarė. Ir sūnus irgi pyko ant motinos ir jos akivaizdoje skundėsi kitiems, kad rankos nepakeliąs, ir skųsdamasis rodė mėlynę...

O kai ketvirtą dieną motina liepė jam parnešti vandens, išsišiepė į ją:

– O pati negali? Kautis tik moki...

Bet, paėmęs kibirus, vis dėlto nuėjo ir parnešė vandens.

Praėjo kelios savaitės; Kasiulienė raktų iš savo rankų neišleisdavo; kad ir duodavo sūnui, jei ko būtinai svirnan reikėjo, o pati nueiti neturėjo laiko, tuoj reikalavo, kad greičiau grąžintų jai raktus.

Sūnus iš pradžių šaipėsi, bet tuoj nurimo.

Senė džiaugte džiaugėsi, kad sūnus savo išdaigas jau pamiršo.

Tik kaimynui Karliui ilgai dovanoti vis negalėjo. Dar iš tolo jį pamačiusi, senė nusispjauna ir gilumoje sielos palaimina, kad jis sau kojas pasilaužytų, sprandą nusisuktų...

II

Kasiulienė sėdėjo ir skutė bulbes, kai pas ją pirkion užbėgo Uogelė. (Ją praminė „Uogelė“, kad ji kiekvieną vadino uogele.) Buvo tai kampininkė, moteris trijų dešimtų metų ir geros dar uodegos, labai vikri, kaip vijurkas, ir pirma visam sodžiuje „pletkininkė“. Darbo ji daug neturėjo, nes kokis ten kampininko ūkis, ir todėl apeidavo kasdien ar tik ne visą sodžių, nešiodama žinias iš vienos pirkios kiton, papasakodama, kas ką apie ką pasakė; dažnai per ją moterys susibardavo. Tarškėti ji mėgo be galo ir visur daugiausia kalbėjo pati. Ateis pirkion, pripliauškins, išgirs vieną kitą žodelį, padarys iš jų jau dešimtį, o už valandos ir šimtą ir paleis per visą sodžių kalbas...

Kasiulienė, nors ir pati mėgo pakalbėti, o labiausiai – pasiskųsti, – neapkalbėti, Dieve gink, tik pasiskųsti, – tačiau nemėgo Uogelės.

Įbėgo Uogelė pirkion, lyg kas ją vijo, apsisukė dukart, apsidairė, nesurojo prisėsti ir jau vėl šoko nuo uslano.

– Tai jau, uogele, tu bulbes skuti? O mano dar nieko nepagaminta. Bėgsiu, uogele, namo.

– Ko dabar tau skubintis? – vien kad neliktų nemandagi, sulaiko ją Kasiulienė. – Pasėdėk. Maži vaikai namie juk neverkia.

– Vai, uogele, aš tik minutėlei užbėgau. Už darbo, uogele, nei rankų nepraskiriu. Buvau pas Petrulį, sietą anądien buvau paskolijus ir niekaip negalėjau prisirengti atiduoti. Einu pro tavo vartus: užeisiu, pažiūrėsiu, kaip ten, uogele, gyvena mūsų našlelė, ar labai ji ten vargsta. Bet kaip matau, uogele, pas tave, Dievuliui dėkui, visko dar yra. O pas mane, uogele, tai jau suniekė. Užgraužė ji mane, uogele. Gerai tiems, kurie arti tavęs gyvena, vis šiuo tuo aplink tave pasipeni kaip aplink kažkokią dvarininkę, – atsiduso Uogelė,

– Kas aplink mane pasipeni? Ačiū Dievui, kad pati turiu duonos kąsnelį. Ir tai gerai.

– Dar jau, uogele, nepasipeni? – laikydamasi durų rankutės, liežuviu malė Uogelė. – Dar jau nepasipeni. Argi tokiame ūkyje kaip tavo, kur visko pilna, tik gal, uogele, gegužės pieno nėra, visko sužiūrėsi?.. O dar jei, uogele, samdininkas yra... O nei vienas, uogele, samdininkas ūkininko kišeniun netraukia, bet iš kišeniaus... Tai ir dabar, nuėjau, uogele, pas Petrulius, matau, spirgina lašinius kaip sviestą. – Iš kur jūs, uogele, ėmėte tokių lašinių, – klausiu, – nejaugi jūsų paršelio? – Kur tau, sako, savus jau seniai suvalgėme. Ar maža pas žmones, sako, kabo gerų lašinių palčių, ar maža mūsų sodžiuje turtuolių, kad tik pinigų turėtume.

Ir juokiasi, uogele, ir šaiposi vienas į kitą. – Traili, ai traili, neklegėk, ko nereikia, – bara Petrulienė vyrą, ir pati vis šypsosi, uogele. O čia ir jūsų berniokas stovėjo. Tai į vyrą dirstels

Petrulienė ir nusišaipo, tai į bernioką – ir vėl nusišaipo. Taip man, uogele, ir toptelėjo širdin, kad tai tavo berniokas jiems lašinius nešioja.

– Gal ir nešioja, kas jį žino. Ar tai namų vagį sugausi?

– Tiesa, uogele. Tai ir aš galvoju: užbėgsiu pas moteriškę, nors perspėsiu, tegul pasisaugo... Tai, uogele, ir užbėgau.

– Dėkui, labai dėkui, viešnele, kad užėjai. Galgi ir vagia, dabar prižiūrėsiu, paseksiu...

– Dar jau ten, uogele, yra už ką dėkoti. Tik tu jau, uogele, neporink niekam, kad aš tau pasakiau: dar kalbos kurios kils. Dievaž nesinorėtų pjautis su Petruliais, visgi jie, uogele, mano šiokia tokia giminė; bet negalėjau iškęsti, uogele, tavęs neperspėjus! Kaip iškęsi, jei žmonės našlę skriaudžia. Ją gi, uogele, ir be to Dievas nuskriaudė...

– Dar jau aš ten kam sakysiu, – ramina Uogelę Kasiulienė, lydėdama ją per priemenę...

Ir Uogelė nubėgo pas kitą ūkininką, kad išpasakotų ir ten. Bet jau trečioj pirkioj išėjo taip, kad bernas išvogęs visą paltį ir pardavęs Petruliui už taboką ir degtukus...

Vos atsisveikino Uogelė, Kasiulienė užkopo ant lubų, kur buvo sukarti ant karčių lašiniai, taukai, kumpiai, dešros... Mato, kad nėra beveik pusės geriausių lašinių palties...

– Vai, Dievuliau, pačius geriausius lašinius! Vai, kad jūs išpustute, vai, kad jūs krauju ištriestute! – aimanavo ir keikė Kasiulienė, tupinėdama aplink kartes. – Vai, gi ir dešrų trijų ritinėlių nėra! Vai, Dievuliau Dievuliau, už ką dabar man visi šie priepuoliai? Pragaišins nedraugai, vėju ūkį paleis!..

Nukopusi nuo pirkios, išsitraukė skujinakotį ir nubėgo kluonan, kur sūnus kūlė javą su bernu. Kluone rado tik berną.

– Tai tu, vagie, mano lašinius nešiosi! – užsipuolė ji berną, lįsdama su lazda. – Aš tau rankas aplaužysiu, piktos dvasios tu paderme!

– Neljsk, neljsk, teta, nes spragilu suvanosiu, – graso bernas. – Aš tavo lašinių neliečiau.

– Nelietei? O kas nešiojo Petruliui, kad tavo kaulus aitvaras taip nešiotų!

– Ar regėjai gi? Nešiojo kas: tik ne aš... Pasiklausk geriau tų, kurie matė, o neljsk kautis...

Ir plūdo, ir koneveikė gi ir sūnų, ir berną, jog net baugu buvo klausyti. O sūnus net pirkion įeiti bijojo, taip ir buvo nevalgęs visą dieną. Tik pavakarėje, įsivogęs pirkion, nusisukę duonos plutą; tuo ir buvo gyvas visą dieną.

Keikdama, plūsdama privertė berną pernešti visą mėsą nuo aukšto svirnan ir, jį užrakinusi, prisirišo raktą į prijuostę.

Sulaukusi sekmadienio, nuėjo pas kunigą ir apskundė Petrulį, kad mokęs vogti jos sūnų ir berną.

Petrulis buvo „brostvininkas“ ir kas šventadienis, kamža apsivilkęs, stovėjo prie „Dievo stalo“ su didžiausia buože[57]. Kunigas tuoj pasišaukė jį, nubarė, išgėdino ir liepė nusiimti kamžą; net prigrasė, kad visai pravarysiąs iš „brostvos“.

Tokia gėda prie visų žmonių!.. Begėdė, ėmė žmogų ir išvagino! Patsai nežinojo, kaip išėjo iš zakristijos. Net bažny-

[57] *Buožė* – bažnyčios šveicoriaus lazda.

čioje būti nebegalėjo. Šventoriuje rado savo žmoną, sėdinčią su rožančiumi po kriaušimi.

– Ko tu ne bažnyčioje? – klausia pati.

Petrulis tik akis nuleido, gėda buvo jam prisipažinti, bet kad pati užsispyrė, papasakojo viską. Toji užgirdusi sučiršk ėjo kaip spirginys ant keptuvo.

– Ak, lakmitke, ak, patvorių valkata! Vaigi aš jai akis išlupsiu, tegul aš ją tik sutiksiu kur! – grasė Petrulienė...

Ir kai tik pamatė Kasiulienę miestely, tuoj priėjo prie jos ir čia pat užsipuolė...

Ir ėmė abi rodyti visiems susirinkusiems, kuri geresnius turi nasrus. Pasirodė, kad abiejų gerų būta, ir viena antrai nepasidavė – abi buvo geri...

Kitą šventadienį Petrulienė apskundė kunigui Kasiulienę, kad ji esanti bedievė, užkalbinėjanti žmonėms dantis ir daranti visokius burtus. Ir tiek prikalbėjo, jog kunigėlis net iš pamokslo barė žmones, kad jie į šeptūnus[58] ir burtininkus neitų ir jais netikėtų, nes visi jie tik apgavikai ir Dievo priešai, kuriuos ar šiam, ar kitam pasauly Dievas nubaus, kaip ir tuos, kurie jais tiki.

Petrulienė neiškentė ir pasigyrė, kaip ji įdavė kunigui Kasiulienę.

– Žinos dabar, kaip skųsti kunigui geri žmonės. Jį mano, kad tik ji viena žino kelią pas kunigą, kad tik jos kunigėlis klauso. Dargi mano žmogus „brostvininkas“, tai ne bet kas.

Uogelė viską tuojau papasakojo Kasiulienei, ir toji nusi-

[58] *Šeptūnas* – užkalbinėtojas.

gandusi vos sulaukė arčiausio šventadienio; ji nusivedė su savim Lukšį, savo kūmą, kuris taipogi buvo „brostvininkas“; tasai paliudijo, kad ji niekados niekam dantų neužkalbinėdavo, pieno karvėms neatiminėdavo, ir viską apie ją veltui primelavo Petrulienė už tai, kad ji kunigėliui pasiskundė Petruliu.

Ir taip verkė ir skundėsi Kasiulienė teisindamasi, jog kunigėlis net raminti ją buvo priverstas.

Iš pamokslo jis vėl barė moteris, kurios, Dievo nebijodamos ir artimo meilės širdy neturėdamos, leidžia paskalas ir šmeižia gerą savo artimo vardą.

– Tai vis apie Petrulienę kalba kunigėlis, – kuštelėjo Kasiulienė Uogelei. – Tegirdi ji, kad kunigėlis visų viską žino. Ne aš būsiu, jei jos vyro nepravarys iš „brostvos“. Uogelė dar šventoriuje, tik išėjusi iš bažnyčios, susitiko ir viską papasakojo Petrulienei.

Ir ėmė bėginėti čia viena, čia antra pas kunigėlį, kol tasai, abi išbaręs, pravarė ir uždraudė pas jį lankytis.

Nuo tos dienos prasidėjo mirtina kova tarp dviejų moterų. Kai tik Kasiulienės kiaulė įėjo Petrulio kieman, pati Petrulienė, užkėlusi vartus, užpjudė ją šunim. Šuva krimto kiaulei ausis, kiaulė žviegė, ir moterys viena antrą plūdo kaip tik mokėdamos.

Ant rytojaus Kasiulienė iškirto koją Petrulių gaidžiui, kai tik tasai įlėkė jos daržan... Paskui vėl Petrulienė rovė ropes su Kasiuliene...

Kilo žiema, užėjo šalčiai. Sniego vėjas pripustė vėpūtinius aukščiau langų.

Sūnus su bernu keldavosi dar be dienos, tik po pirmų gaidžių, ir eidavo kluonan kultų javų. Drauge su jais keldavosi Kasiulienė ir triūsė aplink pusryčius. Tik dar pradeda aušti, o jau pusryčiai pagaminti, ir Kasiulienė siunčia mergą, kuri užsisnaudusi verpia kuodelį, kviesti kūlėjų pusryčiauti. Pavalgę primigdavo visi, iki saulė užteka.

Vos pirmi spinduliai pateška išgražintuose šalčio languose, jau Kasiulienė kelia vyrus:

– Kelkitės, berneliai! Gyvulėliai pašaro prašo.

Tie raivydavosi, keldavosi, ilgai audavosi, vyniodami kelias autakojų eiles, ir, užsimovę bepirštes, apsirišę ausis, eidavo šerti ir girdyti.

Tuoj visam kaime tik girdėjai, kaip girgždėjo svirtys...

Nors Kasiulienė jau seniai nematė, kad sūnus bloga darytų, tačiau sekė jį kaip slapikę vištą. Kada tik jisai vėtė javą, ten, kur buvusi, kur nebuvusi, ir Kasiulienė triūsė. Paskui jau neatstodavo, kol visą javą sunešdavo svirnan.

Nors motulė žiūrėjo, kiek galėjo, tačiau atsitiko nelaimė, kuri vaizdžiai parodė, kad namų vagies nesugausi. Užvogę maišą rugių, atnešė sūnus su bernu ir pastatė jį tvarte, kol pataikins progą nugabenti jį kur kitur. Karvė suuodė javą ir, prakrimtus maišą, ėdė, kiek tik norėjo. Apsiėdus apsirgo, ir gerai, kad Kasiulienė ne vėlai pastebėjo, nors surojo papjauti; kad ne tai, būtų išgaišusi, mėsą tada šunims mesk.

Susitrėkė karvė kaip kupeta, didelė, riebi, antradėlė ir tik po telio. O tokia buvo pieninga!

Tris dienas plūdo sūnų ir verkė moteriškė, bet ir vėliau dar ilgai pamiršti negalėjo. Kas tik žodis, tai ir prikiša jam.

Sūnus pirma kentė, paskui prigrasė motinai, kad mesiąs viską ir bėgsiąs, kur kojos neša, Amerikon ar nors už berną kur išeisiąs, bet tik ne pas motiną gyventų...

– Tu jam bent vesti lieptai, – patarė Kasiulienei Uogelė. – Apsivestų, kitas žmogus būtų...

– Vai, kadgi dar jaunas. Jam kunigas, viešnele, sutuoktuvių dar neduos.

Bet visgi senė dairėsi į mergaites, kad rastų tokią, kuri būtų ir darbininkė, ir kraitį gerą turėtų, ir būdu nepikta, sugyvenama...

III

Praeitą pavasarį nukeliavo Amerikon Jono vienaamžis Kazys Balius ir dabar rašė namo ir sėbrams, kad ten jam gerai sekasi. Namie tai buvo nekemėžnas bernas, pastumdėlis, visų niekinamas ir pajuokiamas, o ten, matyti, tikrai jam sekėsi, nes, vos pusei metų praslinkus, jau atsiuntė tėvui visą skolą, kurią tasai buvo užsitraukęs sūnui Amerikon išleisti; už pusantro mėnesio vėl atsiuntė tėvams trisdešimt rublių ir savo atvaizdą. Kai pamatė bernai, net akyse jiems sutemo, tikėti nenorėjo: ponas, ir tiek – ir rūbai gražūs, ir laikrodis yra, visai kitas žmogus, nors iš tolo kepurę kelk. O čia jis bernams atrodė trijų skatikų nevertas... – Jei Amerikoj tokis gerai uždarbiaudavo ir įsirėdė kaip ponas, tai apie juos nėra ko nei kalbėti!

Sumanė tada visi bernai, jų tarpe ir Jonas, nurašyti Kaziui laišką, kad jisai jiems atsiųstų „šifkartes“[59]. Tasai „šifkar-

[59] *Šifkortė* – laivakortė, bilietas keliauti laivu.

tės“, žinoma, niekam neatsiuntė, bet atrašė tokį laišką, jog visi užsispyrė, ar mirti, ar Amerikon eiti. Kito ir sapne nesapnavo, tik kad Amerikon eina. Vienas kitas ėmė tėvams akysna lįsti. Tėvai iš pradžių ir klausyti nenorėjo.

– Kas tu, kampininkas ar kas, kad bruktaisi velniai žino kokion ten Amerikon galo sau ieškotų. Maža tau namie duonos ar darbo? – barė jie vaikus. Bet kad vaikai nesiliovė lindę akysna ir kad senis Balius, kuris vėl gavo dvidešimt rublių, vis labiau gyrėsi sūnumi, kai kuris tėvų ėmė jau kasyti pakaušį.

– Dievai žino, galgi ten patys pinigai kišeniun lenda, – galvojo ne vienas ir ėmė dairytis, iš kur čia gavus skatiko išleisti sūnui Amerikon.

Visų bernų labiausiai dabar spyrėsi Jonas Kasiulis. Siunčia jį motina kur darbo.

– Eik sau pati, – murma jisai, – aš čia jums visiems nebedirbsiu kaip vergas. Ko neleidi manęs Amerikon?

– Kam gi tu čia darbuji, kad ne sau? Juk daugiau nieko nėra, o aš su savim ūkio nenusinešiu.

– Nereikia man tavo ūkio, leisk mane Amerikon!

– Kaipgi dabar aš tave leisiu, vaikeli? Kas gi ūkį prižiūrės? Žinai, kokis dabar samdininkų darbas, o jei dar vyriškio namie nėra.

– Tuščia jo, šito ūkio! Kiti ir be ūkio ponauja, o aš einu einu ir batų gerų, kepurės neturiu per tavo malonę. Trankausi kaip pragare, o vis dėlto kaip elgeta vaikščioju, kad net žmonių gėda. Jei tu manęs Amerikon neleisi, nedarbuisiu aš tau: eik pati.

– Nei tu man kalbėk, nei aš tavo kalbų noriu klausyti! – atūždavo sūnui. – Vai, kad jau tą Ameriką žemelė būtų prarijusi, negu mes apie ją sužinoję...

Ir taip diena dienon...

Buvo laikai, kada sūnelis, geru apsimetęs, pasakojo motulei, kaip būtų gera ir jai, ir jam, kad jis Amerikon nueitų. Motulė maloniai tada klausė Jono kalbos, nors Ameriką vis dar tebekeikė, kad ji ten vietos baltam pasauly nerastų, bet tai jau ne iš širdies keikė, tik kad keikti Ameriką buvo pripratusi... O kai Balienė atėjus ima girtis, kad josios sūnus ten Amerikoje gaunąs pinigus kaip mėšlus, moteriškė nebežinojo, nei kas ir bemanyti. – Galgi ten ir gerai, kad žmonės eina, kaip nemunai plaukia. O kas tik nueina, be pinigų negrįžta! Pabūsiu kaip nors viena, teeina, pamėgina savo galva gyventi. Galgi jo ten laimė laukia!.. – manė dabar Kasiulienė.

Bet praslenka diena, dvi, ir vėl moteriškė svyruoja... Baisu! Ir pinigo tiek neteksi, ir ūkis nusitrėks... Atėjo Kalėdos. Kam didi šventė, bet ūkininkui, kuris turi samdininkus, didelis vargas. Antrą dieną Kalėdų meta ūkininką visi algininkai, kurie dar reikia kaip geri ponai nuvežti namo, ir visas ūkis lieka vien ant šeimininko rankų. Ir tenka žmogui nuo anksto ryto iki nakties eiti ir eiti. O čia dar reikia važinėti ir kalbinti sau nauja draugė. Privargsta, prisiaimanuoja, kol sukalbina. Nemaža vargo turėjo Kasiulienė, kol sutaisė sau draugę, nukalbinus mergą, piemenį ir šiokį tokį pusbernį.

Ir sūnus važinėjo, ir pati vaikščiojo kelias savaites. Bet

merga, pabuvusi kelias dienas, išėjo sekmadienį bažnyčion ir nebegrįžo, nusinešė net ir duotą iš anksto rublį. Piemenaitę atkalbino vienas iš kaimynų, pasiūlęs daugiau algos ir milinaitę... Berną kiti kaimynai nugąsdė, kad pas Kasiulius labai sunku, nuo darbo rankų nepraskirsi, tokis ūkis, ir vis dviem teks apeiti; paklausė, paklausė bernas, metė ir išėjo, liko vėl Kasiulienė be draugės. Keikti prisikeikė ji, kiek norėjo, net mišias ketino užpirkti, bet samdininkų tuo nesugrąžino.

– Tai, motule, – kalbėdavo tada Jonas, – tuščia jų, šitų algininkų. Darbuji žmogus, eini kojų nepakeldamas, ir vis tik dėl jų. Ir algos, motule, dabar nežmoniškos, ir moki jas žmogus, ir tai rasti gero samdininko negali.

– O kokis yra, vaikel, – pritardavo ji sūnui, – ir tasai tinginiauja, išbjurintas kaip šuva.

– Taigi, motule. Leisk geriau mane Amerikon; nereikės mums tada samdininko.

– Ogi laukas, vaikel, kaip bus?

– Lauką išleisim pusėn; jei bus iš pusės sunku pragyventi, aš dar prisiųsiu. Ir tu lengviau gyvensi, motule, ir man bus geriau. Tuščia jų, tų algininkų, nesulauktų jų galva, kad dabar mes jų prašinėtume!..

– Kas tiesa, tai tiesa, neužginsi, – mano Kasiulienė. – Bėda su samdininku, ir tiek. Nors nerūpėtų tada niekas. O kad ir nenuleis sūnaus Amerikon, tai gal bus gerai? Vis tiek – pragaišins ūkį, ir gana. Žiūrėk nežiūrėk, namų vagies nesužiūrėsi... Tiesa, nuobodu bus vienai, bet visgi pragyvens kaip nors metus kitus. O tuo laiku sūnus įeis metuosna, uždirbs

skatiko ir, grįžęs namo, ves... Tegu eina sau, kad nori!.. Nors su algininkais vargo neturėsiu...

– Ką gi, sūneli, darysime? Iš kur imsime tiek pinigų? – klausia sūnaus.

– Argi tėvulis nepaliko, motule?

– Kiek jis ten paliko? Ir tai pusę jau išleidome ir egzekvijoms, ir dar kai kuriems reikalams. Ir per tavo gi daibus kiek netekau? Štai karvę gavom pirkti, kai tu vieną prapuldei. Yra dar vienas kitas puskapis.

– Paskolinsim, motule.

– Ką dabar tu, vaikeli, kalbi? Dievai ima tas skolas! Tik įsileisk skolon, paskui neišsimokėsi!..

Nieko ji taip nebijojo, kaip skolų. Kam gi skolos? Vis tiek laukas reikia išleisti pusei – Mikas ir pusinį jau surado. Puse tik besinaudodamas, neišlaikysi tiek gyvulio, teks ir arklys parduoti, kas gi prižiūrės jį, kai vyriškio nebus.

Neilgai manydami, pardavė Kasiuliai arklį, dvi karvi, kai ką iš ūkio padargų ir sudarė du šimtu rublių. Kasiulienė manė, kad dar ir jai liks šiek tiek pragyvenimui.

Per užgavėnes susitarė su žydu, kuris apsiėmė nuvežti Joną Amerikon. Suderėjo už kelią šimtą septynias dešimtis rublių. Turėjo šimtą duoti prieš išvažiavimą, o likusius, kai sūnus jau bus Amerikoj.

– Vai, boba boba, nėra tau gero rimbo! – lingavo sena galva Baublys. – Kam treki ūkį? Ištuštinti lengva. E, kad senas Kasiulis iš kapo atsikeltų, nupertų gerai jum abiem šonus.

Šie žodžiai kaip iešmu pervėrė Kasiulienės širdį. Visą amžių

gera buvo ūkininkė, pilna buvo visur, ir aruoduose, ir tvartuose, o dabar visur tuščia. Išeina kieman, – gryna kaip tyruose, nes visą ūkio padargą išpardavė už nieką; įeina tvartuosna, kur arklys, kur karvės stovėjo – tuščia.

Atsistojo sykį kampe pas tvarto sąsparą Kasiulienė ir verkia, taip jai gaila savęs ir ūkio, kurį ištuštino.

– Ko gi dabar tu verki, motule? Kas tau? – klausia sūnus sustojęs. – Ar aš mirti einu, ar karan, kad tu verktai?

– Ne tavęs, vaikeli, verkiu, tik savo laimės. Visą amžių mes kaip tos skruzdėlės krovėme, nešėme į krūvelę, džiaugėmės, kad visko yra. Štai vienu metu viską praradom.

– Yra ko verkti, motule. Gyvi būsim, užteks mums visko; kai prireiks, geresnius dar padarus sumanysim. Neverk, motule!

– Kaip aš neverksiu, vaikeli; tu nueisi sau, o kaip aš viena liksiu? Gyvenau, gyvenau visą amžių kaip visi žmonės, o atėjo senos dienos, viena liksiu kaip pirštas. Ir akių nebus kas užmerktų, – šluostydama akis skarelės kampu, aimanavo Kasiulienė.

– Dievaž neverk, motule! Ar aš ilgam, ar kas? Nueisiu, metus kitus pabūsiu, užsidirbsiu gero skatiko ir grįšiu. Jau kad Kazys Balius, tokis nekemėžnas, tiek uždirba, tai jau aš... – ir toliau negalėjo kalbėti, nes ašaros pačios brovėsi iš akių, ir jis tik klostė motinos galvą. Krūtinėje lyg katės draskėsi, ir riste ritosi iš lūpų žodžiai: – Tuščia jos, tos Amerikos! Neisiu, nes ir man, ir tau sunku skirtis...

Bet visgi susilaikė ir tų žodžių neištarė, tik tylėdamas glostė motinos pečius ir vos galėjo sulaikyti ašaras.

– Vaikeli, vaikeli, – verkė motina, – kad jau tą Ameriką

būtų žemė prarijusi, kad galą būtų sau gavęs, kas šitą Ameriką pramanė.

Jonas visai pritarė dabar, kad tikrai būtų geriau, jei Ameriką žemė prarytų – nereikėtų ten keliauti, mesti savo kiemo, sodelių... Anksčiau jam nei galvon netoptelėdavo, kad juos galima mylėti. Dabar gi bus visko gaila, net tų pagriuvusių tvartų, net mėšlyno...

Laikas išvažiuoti vis artinosi. Kasiuliai vis liūdniau ir liūdniau žiūrėjo į pasaulį. Dienos buvo ilgos, jog vakaro nesulauki...

Kad jau toji Amerika žemėn prasmegtų!..

Kasiulienė kas vieną naktį sapnavo vyrą, kuris buvo tokis rūstus, tylėjo ir tik vis grasė jai pirštu. Už ką, ji gerai žinojo.

Prabunda moteriškė, apsiverkia ir užmigti jau nebegali, iki išaušta.

– Motule, ko tu nemiegi? – klausia nubudęs sūnus, užgirdęs, kad motina vartosi nuo šono ant šono ir tik dūsauja.

– Vai, sūneli, kur mane miegas ims? Vis galvoju, vis galvoju ir sugalvoti negaliu, kaipgi dabar aš viena būsiu? Štai ir tėvulis prisisapnavo. Jis taip rūsčiai žiūrėjo ir vis pirštu man grasė...

Sūnus žinojo, kodėl grasė... O, kad tėvulis dabar gyvas būtų!

– Užmik, motule, nesirūpink. Pamatysi, kad bus geriau.

Lipšnus dabar buvo sūnus ir bijojo jai blogu žodžiu prasitarti. Kasiulienė užmiršo savo nesusipratimus ir barnius su sūnumi. Ji manė dabar, kad visame pasauly nėra geresnio ir meilingesnio sūnaus.

Atėjo diena išvažiuoti. Apsiverkė sūnus, o motina net nu-

mirėliškai raudojo, apkabinus jį už kaklo; vos ją atitraukė. Paskui nulydėjo jį sodžiaus galan ir ten vėl verkė, jog net gūdu buvo klausyti. Ilgai sėdėjo pas kapines, kur atsisveikino sūnų ir sėdėdama verkė...

Niekas nepasigailėjo Kasiulienės, tik kiekvienas dar papeikė.

– Išdykėlė, – suniekino, ištrėkė, ištuštino tokį ūkį! Nėra kas jai būtų gerą rimbą parodęs...

– Kam jai buvo leisti sūnus Amerikon? Ar gal ji daugel jų turi, ankšta jai?

– Kiti eina ten iš vargo, o jisai ko nuėjo? Vienatūris – ir dar tokis ūkis buvo! Kaip dvaras.

– Nebijok, prisiverks dar ji ne tiek!..

Aršiausia, kad tokios nuomonės buvo ir pati Kasiulienė...

– Kad taip kitas būtų pasielgęs, aš pati būtau nežinojusi, kaip peikti. Lazdos man nebuvo geros, Dievuliau!

IV

Pirmomis dienomis, sūnui išvažiavus, net susirgo Kasiulienė. Nors negalėdama, tačiau ėjo pas kaimynus, nes namie buvo ir liūdna, ir nejauku. Ten nors paklega, pasiskundžia, ir diena praslenka, ne tokia ilga ir nuobodi. Nakvoti kasdien pasikviesdavo mergaites, dažniausiai Mikelio Anuikos.

Vos trys dienos praslinko, kai pradėjo ilgėtis motulės širdis. Kur dabar jos mielasis sūnelis?

Mato Kasiulienė, kad eina Karlis, šventadienio rūbais apsivilkęs.

– Kur eini, kūmuli? – klausia jo, atidarius langą. – Ar ne Merkinėn tik?

Kūmas net nustebo. Kai jie išsibarė už rugius, vienas antro niekados neužkalbindavo, net ir labos dienos nesakydavo. O kad susitikdavo, tai Kasiulienė nukreipdavo galvą šalin, lyg jo nematydavo, Karlis gi smagiai nusispjaudavo. Ir dabar, praeidamas pro jos pirkią, jisai jau išėmė iš dantų pypkės kandiklį, kad nusispjautų ton šalin, kur Kasiulienės namai. Išgirdęs Kasiulienę, jisai nustebo ir nežinojo, kas atsakyti. Nusispjovė, tik dabar kiton pusėn, įsikando vėl kandiklį dantysna, pakasė pakaušį, pasižiūrėjo į dangų, į šalis, vėl nusispjovė ir tik tada prabilo:

– Tai kadgi žinotai, Merkinėn einu. Reikalas yra.

– Tai, kūmuli, kad būtai tokis geras ir užeitai paštan. Ar nerasi ten laiško nuo mano Jonulio.

Karlis negreit atsakė: užsitraukė dūmais vieną sykį, antrą, paskui iškrapštė pypkę ir įsidėjo kišeniun.

– Na, tai užeisiu, žmona, jei neužmiršiu, – pažadėjo jisai ir nusigręžęs nuėjo.

– Neužmiršk, Die, kūmuli susimildamas! – šaukė jam Kasiulienė.

Tą dieną ėjo dar ir Balius Merkinėn. Kasiulienė ir jo prašė užeiti paštan. Visą dieną paskui nerimo laukdama, kada sugrįš vyrai iš Merkinės; tai kieman išeis, sustos vartuose ir žiūri, ar negrįžta katras, tai net gatve pasėjės, lyg jai reikalas būtų kur eiti. Neiškentė, net pas Balius pirkion užėjo; vos vakaro sulaukė, taip diena jai prailgo.

Saulei nusileidus parėjo Karlis su Baliu drauge, abu išgė-

rusiu. Sakė, kad laiško jai nėra, bet Dievas vienas žino, ar buvo kuris užėjęs paštan. Kas girtu patikės!

Rytojaus dieną bėginėjo moteriškė po sodžių ir klausinėjo, ar neina kas Merkinėn. Ir vėl visą dieną kankinosi, nerimo, vietos sau nerasdama, ir laukė, kada sugrįš Rameika ir parneš jai laišką. Nei darbuiti, nei valgyti negalėjo. Vos paima rankon darbą, meta ir vėl bėga į gatvę ar pas kaimyną.

– Darbo neturi moteriškė, – apkalbinėjo kaimynės, – bėginėja kaip avis, uodegon įkirpta.

Vakarą parėjo Rameika, bet laiško vėl neparnešė.

Anksti iš ryto Kasiulienė vėl bėginėjo po sodžių ir klausinėjo, ar neina kas Merkinėn. Bet tokio žmogaus neatsirado. Visą dieną todėl vaikščiojo kaip nesava, lyg vis kažko laukė, vis kažko jai trūko. Kokį darbą ima, iš rankų krinta.

Šeštadienį anksti pati nuėjo Merkinėn ir sėdėjo ten iki povakario, kol iš stoties sugrįžo pašto vežėjas.

Laiško iš Jonulio nebuvo. Kasiulienė nuliūdo ir, eidama namo, apsiverkė.

– Tai Dievuliau, – aimanavo eidama viena sau keliu, – gal jo ten jau ir gyvo nėra, kad nieko nerašo...

Nakčia ilgai negalėjo užmigti, mėgino kalbėti su mergaite, bet toji greitai sukriokė.

Tik prieš dieną užmigo; ir sapnavo ji vis Jonulį, kad jisai per tvorą kelia rugių maišą į Karlių kiemą, o ji norinti sulaikyti ir paeiti negalinti, lyg kojos jai būtų surištos.

Praslinko dvi savaiti, baigėsi trečia. Kasiulienė vis laukė laiško ir sulaukti negalėjo; kas rytas ji bėginėjo po sodžių, klausinėjo, kas eina Merkinėn, ir kiekvieno prašė, kad neuž-

mirštų užeiti paštan. O jei kurią dieną niekas nėjo, bėgdavo pati, bet laiško vis nebuvo.

– Kad jau ten kažin kas, jo gyvo nėra, – verkė ji, atsimindama visokias pasakas, kaip tai sunku, kiek yra pavojaus, kol žmonės pereina per sieną, perplaukia per marias...

Netikėtai vieną dieną, kada ji nieko nebeprašė, nei pati nebėjo, žydelis iš miestelio, eidamas per sodžių, užnešė jai laišką.

Tai nusidžiaugė moteriškė! Žydą net apdovanojo trimis kiaušiniais. Paprašė jo, kad perskaitytų. Žydas atplėšė voką, pavartė, pažiūrėjo ir atidavė laišką atgal.

– Negaliu paskaityti, moteruk. Aš moku tik rusiškai, o čia jūsų kalba rašyta.

– Kas gi dabar man paskaitys, Dievuliau? – galvoja Kasiulienė. – Bėgsiu pas Galinio Jonuką, ar nerasiu tik jo namie. Jis pas daraktorių mokėsi...

Jonuko nebuvo pirkioje, moteriškė negalėjo jo sulaukti, susiieškojo jį kluone.

– Tik tu, Jonuli, man perskaityk! Aš jau tavęs, vaikeli, neužmiršiu. Nuėjus bažnytėlėn už tavo sveikatėlę pasimelsiu...

Jonulis grėblį, kuriam dėjo dantis, pastatė pastogėn, patsai atsisėdo ant daržinės slenksčio, paėmė laišką, iš visų pusių jį apžiūrėjo ir ėmė skaityti, mikčiodamas kiekvieną žodį. Ko jisai neperskaitė, Kasiulienė pati dasiprotėjo.

„Pirmiausi mano žodžiai į mielą motinėlę per šį margą popierėlį: tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus. Turiu viltį, kad mano miela motinėlė atsakysite man: ant amžių amžinųjų, amen.

Dabar sveikinu savo mieliausią motulę gražiausiais žodeliais, bučiuodamas baltas rankeles ir kojeles nors per šitą margą laiškelį, ir velinu iš pono Dievulio ilgų metų, geros sveikatos ir ko tik pati sau pageidauja.

Dabar sveikinu visus savo draugus, bučiuodamas jų skaistus veidelius nesuskaitytus kartus nors per šitą margą laiškelį ir velinu sveikatos ir viso gero, ko tik patys sau iš pono Dievo laukia.

O dabar dar sveikinu visus savo kaimynus su jų prisiegėlėmis ir mažais vaikeliais gražiausiais žodeliais, spausdamas jų baltas rankeles nors per šitą margą gromatėlę ir velinu viso gero iš pono Dievulio, ko tik jie sau patys iš jo malonės laukia.

O dabar, mano miela motule, pranešu tau, kad aš dar laivan nesėdau. Aš tiek, motule, turiu vargų, kad už gailių ašarėlių ir saulės nebematau. Kad jau tą Ameriką perkūnas būtų žemėn nugrimzdinęs ir apie ją mano ausys būtų nieko negirdėjusios, tiek aš per ją nukentėjau.

Kai atvažiavau į marias ir reikė sėsti laivan, nuvedė mus pas gydytoją, kuris žiūrėjo mums akių ir pasakė, kad aš negaliu sėsti laivan, nes mano akys nesveikos, teks man dar dvi savaiti pas tą daktarą gydytis, vaikščioti kas vieną dieną pas jį ir mokėti jam kiekvieną kartą po dvi marki – čia taip vadina pinigus, ir už mūsų rublį duoda dvi marki.

Aš, miela mano motinėle, labai nusigandau. Bet ką padarysiu, kad jau Dievas užleido mane nelaimėmis, gal už tai, motule, kad aš tavęs kvailas būdamas klausyti nenorėjau. Visi, kurie su manim į marias atvažiavo, jau sėdo laivan; tik

aš vienas likau čia, motule, be draugų, be pažįstamų, be pinigų, nes ką turėjau, pragyvenau, daktarui sumokėjau, o Niska nenori man skolinti nei vieno skatiko. Kiek aš prisiverkiau, kiek aš nukenčiau, motule! Daktaras man skutė akis, ir taip sopėjo, jog rėkiau kiek galėdamas, kaip jaučias. Sako, kad aš už savaitės būsiu sveikas ir galėsiu sėsti laivan. Todėl prašau mano mielos motulės atsiųsti man kelis skatikėlius, nes be pinigų man bus labai sunku, net gal negalėsiu nei laivan sėsti. Reikia gi, sako, ir su savim turėti, nes kitaip Amerikon neįsileidžia, ir jei tu, motule, neatsiųsti man nors šešių dešimtų rublių, reiks man čia jau prapulti, gyvenimas savo pražudyti. Parduoki, motule, ko greičiausiai ir kitas dvi karvi, o kaip aš, nuėjęs Amerikon, atsiųsiu tau, tai vėl nusipirksi. Jau aš tavęs, motinėle, neužmiršiu, tik tu mane gelbėk.

Dabar aš lieku sveikas ir gyvas, ko ir tau, motinėle, geidžiu iš pono Dievulio nelaimingasis sūnus tavo Jonas Kasiulis.

O dar aš prašau tavęs, motule, kad tų pinigų, kurių mes nedadavėm Niskai, nemokėtai, kol aš atrašysiu iš Amerikos, kad jau esu vietoj."

– Tai Dievuliau, kad jau aš jam dar užvakar visus pinigus atidaviau, – atsiduso Kasiulienė ir skepetos kampu nusišluostė ašaras, kurios byrėjo kaip žirniai per veidus. Pasirėmus kumščiu pasmakrę, beklausydama gailiai apsiverkė moteriškė, taip jai buvo gaila sūnaus.

– Tai dėkui dabar, vaikeli, kad perskaitei, – šluostydama akis skarelės kampu, kalbėjo Kasiulienė; paėmus laišką, įstū-

mė vokan ir įsidėjo užantin. – Kur dabar aš jam, Dievuliau, imsiu tiek pinigų? Argi dabar tas karves taip greitai parduosi, kas jau jas pirks? Žydams gal mėsai. Bet jiems kaip dovanai atiduok, – aimanavo toliau. – Na, tai lik sveikas, vaikeli, ir labai labai tau dėkui.

Eidama per kiemą, neiškentė neužėjusi pirkion pas Galinį.

– Na ką, kūmule, gero girdėjai? Gal jau sūnus pinigų parsiunčia iš Amerikos krūvą? – klausia jos nusišypsojusi Galinienė.

– Vai, kūmule, kad jau tą Ameriką būtų gyvą žemė prarijusi anksčiau, negu aš apie ją išgirdau. Štai Jonulis rašo, kad aš jam šešias dešimtis rublių nusiųstau. O iš kur aš tuos, Dievuliau, imsiu šešiasdešimts rublių?

– Dar jau tu, žmonele, pinigų neturi? Gėdytaisi ir kalbėti!..

– O iš kurgi aš turėsiu pinigų? Kai buvo mano žmogus, širdele, gyvas, gyvenome, kaip Dievas liepė; bet pinigų daugelio neturėjome. Ot, buvo penkios ar šešios dešimtys savam reikalui. Daugiau ne. Dievaž, širdele, žmonės veltui kalbėjo, kad mes patys nežinom, kiek turime pinigų.

– Tai reikė tau jis leisti? Mūsų ūkis kur mažesnis, o aš ir klausyti nenoriu apie Ameriką. Aną dieną mano žmogus užsiminė, tai vos aš akių jam neišdraskiau.

– Arba sūnus manęs klausė? Žinai, be vyriškio, be tėvo, negi bijojo manęs? Ko nedariau, ko nekalbėjau, užsispyrė, ir turėjau leisti. O kad būtau neleidusi, moterėle, būtų vogčiomis ištuštinęs visus namus. Geri kaimynai pamokė.

– Bėda, kūmule, su vaikais.

– Ir kokia dar bėda. Maži vaikai – bėda, užauga – dar

didesnė. Va, imk dabar nors gyva žemėn lįsk. Kur aš jam, Dievuliau, imsiu šešias dešimtis rublių? Kad penkiolika ar dvidešimts, tai dar ištesėtau, o dabar šešias dešimtis!..

Ilgai dar skundėsi. Sugalvojo abi, kad Kasiulienė nueitų pas Gaidį ir pasiskolintų, kol galės parduoti karves. O gal ir nereikės parduoti – sūnus suspės nukeliauti Amerikon ir uždirbti pinigų skolai grąžinti.

– Jau kad visi uždirba, nejaugi tavo sūnus menkesnis darbininkas negu viso pasaulio vaikai, – ramino Galinienė kūmą...

– Tai dėkui tau, kūmule, už gerą patarimą, – kalbėjo nudžiugusi Kasiulienė. – Bėgsiu pas Gaidį, kol dar yra laiko. O jei ten nieko negausiu, šauksiuosi kitų.

Atsisveikino ir nuėjo pas Gaidį. Vos ji išėjo per vartus, kaip Galinienė nubėgo pas Uogelę „su žiniomis".

Už valandos jau visas sodžius žinojo daugiau negu pati Kasiulienė, gal net nei patsai Jonas Kasiulis. Jis to nei nesapnavo, kas su juo atsitiko. O gal ir neatsitiko, tik taip visiems pasakojo Uogelė, o jai padėdavo kitos moterys...

– Tai gerai jiem! – džiaugėsi daugelis. – Žmonių ašaros atsilieja.

– Palaukite dar, uogelės, dar ne tiek prisiverks. Dievulis ilgai rengia, bet kad jau surengia, tai surengia!

– Didžiavosi, puikinosi, ir dėl puikybės Dievas protą atėmė.

– Mušti, mušti bobą reikia ir verkti neduoti! – peikdavo vyrai. – Tokį ūkį vėju paleido. Kas tai matė?..

V

Kasiulienė rado Gaidį namie. Jis sėdėjo pasvirnėj, apžabojęs kojom kulbelę, kurioje buvo įkalta bobelė, ir tynė dalgę.

– Padėk Dievas tamistėlei, – užkalbino ji Gaidį. – Anksti gi dalges gaminate.

– Dėkui, dėkui, – atsakė tasai, neatkreipdamas akių nuo savo darbo. – Kam anksti, o kam tai jau ir metas.

Kasiulienė atsisėdo pasvirnėje.

– Moterys pirkioj, ko neini pas jas? Aš tau ne boba.

– Aš pas tave, kad tamista žinotai.

– Kad pas mane, tai sėdėk ir pasakok, kokius naujus plepalus atsinešei.

– Aš ne Uogelė, tamista; aš pas tave su bėda.

– Man tavo bėdos nereikia, savų užtenka, – pajuokavo Gaidys nusišypsojęs.

– Aš be juokų, tamistėle.

– Ir aš be juokų. Kas iš bėdų juokiasi? Gal yra tokia šalis, tik ne mūsų.

Pakėlęs dalgę į akis, pamėgino ašmenis pirštu ir, padėjęs ant bobelės, plakė iš naujo, pradėdamas nuo penties...

Kasiulienė sėdėjo ir pasakojo savo vargą...

– Tai, tamistėle, jei sūnus neatsiųs už mėnesio kito, aš, sulaukus turgaus, parduosiu karvę, o jei maža bus, tai ir abi. Dievaž, tamistėle, ir su polūkiu[60] grąžinsiu.

– Veltui liežuvį vargini: pinigų nėra ir negausi, – baigdamas tinti, prabilo senis ir nusispjovė.

[60] *Polūkis* – palūkanos.

– Nekalbėk tamista. Kad tu pinigų neturi, tai kas jau jų turi?

– Pinigų yra, tik ne jum, išdykėliam. Užteks, kad patys save pragaišinote, tokį ūkį ištrėkėte, aš nenoriu prisidėti prie to – ot kas yra.

– Vai, tamista, tiesą sakai, pragaišinome save, tai pragaišinome. Dievulis protelį atėmė, žmonės apkvailino. Kad būtau, Dievuliau, žinojus, rankas, tarytum, sau apsilaužius būtau. O dabar, tamistėle, vėlu jau. Savas gi vaikas šaukiasi, turiu gelbėti. Aš tau ir polūkį gerą sumokėsiu, tik neapleisk manęs bėdoje.

– Kam man tavo polūkio! – Dešimtį rublių paskolinsiu, jei nori, daugiau nei skatiko.

– Vai, kad prašo daugiau. Galgi jau tiek sūneliui ir reikia.

– Kam jam daugiau? Veža jį, valgydina, kam jam daugiau? Palaidūnas čia buvo, palaidūnas ten – ot kas yra. Ir gero tu nesusilauksi iš jo, atmink mano žodį – ot kas yra.

Ilgai dar prašinėjo Kasiulienė, bet senas Gaidys buvo tokis žmogus, kuris, kad žodį pasakė, kalbėk nekalbėk – vis tiek kaip į sieną. Klausyti tavęs išklausys, bet visgi savo padarys.

– Dievas tau nepadės, kad tu manęs, našlės, nepasigaili, – net ašarodama prašė Kasiulienė.

– Kvaila tu, ot kas yra! Aš tau ir neduodu daugiau, kad tavęs gailiuosi. Prirašė tau niekų sūnus, tai tu nusisegusi paskutinę suknelę jam nusiųstai. Dešimties rublių nori, tai duosiu, tik kad jam daugiau nesiųstai!

– Kurgi dabar, Dievuliau, aš eisiu ieškoti? Pas Bernotą Juknį gal? – aimanavo Kasiulienė.

– Eik ir pas Bernotą Juknį, kad nori sau galą rasti. Jisai tau gyvai kailį nuims. E, – numojo Gaidys ranka, – ką tau bekalbėsiu! Kvailo neperkalbėsi, atkaklaus nepataisysi. Rimbo tau gero nėra...

Su Jukniu Kasiulienė susitarė greitai. Jisai sutiko paskolinti Kasiulienei penkias dešimtis rublių, bet pareikalavo, kad ji išduotų jam vekselį šimtui, o polūkin atiduotų lauko rėžį.

– Bijau, žmogeli, kad pusinis nesupyktų.

– Ko pusinis turi pykti? Gal tai jo laukas, ar jo tai sėta? O vėl kaip sau nori, eik pas pusinį, jei jo bijai.

– Kad jisai, Dievuliau, turėtų, tai jo pirmiausia būtau prašiusi. Tebus jau taip, kaip tu nori, duosiu aš jau tau Skynimėlį (taip vadinosi rėžis), tik kam reikalauni, kad aš tau išduotau vekselį? Dievaž bijai. Niekados mes tų vekselių nerašėme. Mano vyras jų bijojo kaip ugnies.

Kasiulienė žinojo, kad Bernotas Juknis tokis žmogus, kuris nepraleido nei vieno, turinčio su juo reikalą, kad neapgautų.

– Tai ne žmogus, tik šuva, – kalbėjo apie jį visi, nes labai jau buvo suktas ir gobšus.

– Kad bijai, tai neimk. Aš tau duosiu pinigus, o tu išėjus nei šniūro man neduosi, nei pinigų panorėsi atiduoti, tai ką aš tada tau padarysiu? Kita tiek išleisiu, kol išieškosiu. Pati pasakyk, kokia man nauda tau skolinti.

– Aš gi atiduosiu tau už dviejų trijų mėnesių, tepadeda man ponas Dievas, – prisiekdinėjo Kasiulienė. – Jei nori, va, ir pirštus kryžium sudėsiu.

– Kai ima, visi prisiekdinėja, kad atiduos, o eik paskui

suieškok, jei nori. Žmonės ims įkalbinėti: Juknis tokis, Juknis šiokis, jis ir šuva, ir lupikas, tokį kaip jis apgauti ir nusidėjimo nėra – ir apgausi.

Kasiulienė ilgai svyravo, bet kad Juknis nusileisti nenorėjo, sutiko. Juknis patsai parašė jai vekselį, bet kad ji pati pasirašyti nemokėjo, liepė nunešti pas seniūną, kad tasai patikrintų...

Gavusi pinigus, Kasiulienė ant rytojaus anksti, tik saulei užtekėjus, nunešė juos paštan.

– Tai ir gavai pinigų, tai ir neši juos paštan? – klausia ją Gaidys, susitikęs sodžiaus gale. Jisai varė jaučius namo ir, nusiėmęs kepurę, poteriavo.

– Gavau, tamistėle, pas Juknį.

– Vai, verksi tų, žmona, šitų pinigų. Geriau balon juos įmestai...

Už pusantros savaitės Kasiulienė gavo iš sūnaus laišką, kad jau sėdo laivan.

VI

Praslinko mėnuo vienas ir kitas, o Kasiulienė jokios žinios iš Amerikos nesulaukė. Kiek jau ji prisiverkė, kiek naktų nemigo, vienas Dievas tik žino...

Atėjo vasara, prasidėjo darbymetė, visas sodžius kaip išmirė, tik laukai buvo pilni žmonių; ten net marga buvo, – vieni pievose, kiti pas rugius.

Moteriškę traukė į darbą, kurį dirbdavo tiek metų, prie

kurio iš mažų dienų buvo pripratusi. Jai lyg kažko trūko, lyg nesmagu buvo, ir netrukus taip pasiilgo darbo, jog net toj šalis, kur dirbo žmonės, kvepėjo.

– Kaip tie ponai gali be darbo gyventi? – galvojo moteriškė. – Aš gi ir vienos vasaros neišgyvensiu.

O aršiausia, kai pažiūri į laukus. Visų ir ten nupjauta, ir čia nupjauta, tik jos vienos rėželiai visur tęsiasi kaip išskirti, rugeliai byra, o kai kur net ir arkliai patrina; kai pažiūrės, širdį taip ir suskauda. Matai, pusininkas skubino anksčiau nuimti visus savo javus.

Kentė kentė moteriškė, neiškentė ir, paėmusi pjautuvą, nuėjo laukan.

– Kam dabar tu, kūmule, pjauni? – stebėjosi moterys. – Ar nebus nupjauta be tavęs?

– Vai, kad, kūmule, širdį spaudžia, negaliu iškęsti: visų nupjauta, tik mano šniūreliai išsitiesę byra. Kiek gyvenu, dar šito nebuvo.

– Žinoma, pusininkas. Jam savas javas daugiau rūpi.

Ir pjovė moteriškė diena dienon, kol padėjo visus rugius nupjauti. O pusininkas kad nors dėkui būtų pasakęs, kad nors pėdelį būtų vieną kitą pridėjęs. Tik dar vaikščiodamas kalbėjo visiems, kad iš pusės laukas imti esą neverta: darbas neišsimokąs...

Tik rugius nupjovus, Kasiulienė gavo laišką ir pakvietimą iš pašto, kad jos vardu atsiųsta trisdešimt ir du rubliu.

Tai nudžiugo moteriškė, lyg jai sausi medžiai būtų prasprogę! Išėmusi pinigus ir laišką, Kasiulienė apibėginėjo visą sodžių, apėjo visus namus, – vien pas Juknį neužkliuvo, – pas

visus pabuvojo, kur tik kas mokėjo skaityti, ir kiekvieno prašė, kad dar perskaitytų jai kartą.

Sūnus rašė, kad jis jau Amerikoj, gavo darbą „mainose“, eina po žeme ir uždirba pusantro, kartais ir du doleriu į dieną. Kasiulienė net tikėti nenorėjo, kad tai būtų galimas daiktas tiek daugel pinigų uždirbti. Štai žiemą, kada kertą mišką, koki būna uždarbiai, o vis daugiau kaip du rubliu žmogus ir su vežimu neuždirba.

– Tai šalis, tai šalis! – stebėjosi moteriškė. – Ten gal jau tik vieni ponai gyvena.

Sūnus žadėjo netrukus atsiųsti daugiau ir net gyrėsi, kad ir ją paimsiąs Amerikon.

Viena tik rūpino moteriškę, kad eina po žeme. Žmonės kalba, ir ji pati gerai supranta, kad tai baisu ir baugu – Dievas vienas žino, dar žemė gali užgriūti.

– Pinigus gavai, ko skolos negrąžini? – užsiminė Juknis, susitikęs Kasiulienę.

– Ne visus dar gavau, palauk, tamista, juk polūkį gavai. Rugeliai kaip stulpas.

– Gavau tai gavau, bet tu ėmei vos mėnesiui kitam, kol sūnus atsiųs.

– Palauk, sudarysiu, kiek ėmiau, atiduosiu.

– Ilgai nelauksiu. Neatiduosi geru noru, tieson trauksiu: užmokėsi visą šimtą ir su polūkiais.

Neiškentė Kasiulienė, užbėgo pas Gaidį.

– Tai niekinai mano sūnų, nenorėjai paskolinti. Dabar gi matai – pinigų krūvą atsiuntė.

Senas Gaidys tik nusišypsojo.

– Palauk nesidžiaugus. Nei vienam Amerikos pinigai dar į gera neišėjo. Dar prisiverksi ne kartą – ot kas yra, ir tada mane seną paminėsi.

– Nebaidyk, tamistėle. Žmonės gyvena ir neverkia, kieno vaikai Amerikoj, neverksiu ir aš. Vis pragyvensiu su Dievulio pagalba.

– Šuva gyvena, ir katė gyvena – ot kas yra. Šuva žiemą stingsta, o katė ant pečiaus šilimoj šunta – ot kas yra! Vėl ką aš tau kalbėsiu? Pagyvensi, pati pamatysi – ot kas yra. Tik pypkė per tave užgeso...

Vėlai rudenį, bulbes jau kasant, gavo Kasiulienė kitą iš Amerikos laišką. Pinigų sūnus daugiau nebeatsiuntė, tik skundėsi, kad sumušė sau kojos pirštą, ištisą mėnesį sirgo, išleido visa, ką buvo uždirbęs, ir dar skolon įlindo. Skundėsi sūnus ir keikė Ameriką ir save, kad ten nuėjo.

– Kaip bus su pinigais, aš tau toliau nelauksiu, – grasė Juknis, kur tik susitikęs.

– Palauk, tamista, kaip tik ateis turgus, parduosiu karves ir atiduosiu.

– Jau aš tą turgų seniai girdžiu. Paskutinį kartą tau kalbu; neatiduosi, polūkį nešk, o ne – teisman paduosiu.

– Kokio tau polūkio? – stebisi moteriškė. – Ar tai maža gavai? Tokie rugiai buvo! Kaip siena, net nugulę.

– Gavau, bet ėmei dviem mėnesiam. O dabar kiek praėjo?

– Nebūk tamista gobšus. Ateis turgus, Dievaž atiduosiu. Jau man pačiai, Dievuliau, karti ši skola. Niekados aš skolinga niekam nebuvau. Būdavo, patys žmonėms skolindavom, ir niekam mes tiek neįkyrėdavom, kaip tu man.

– Neįkyrėdavai, per tai ir neturi. Kas savo nežiūri, tasai ir neturi.

– Dievulis to norėjo, tai neturiu. Buvo laikas, kada turėjau, nors žmonių tiek nespaudžiau.

– Tfu! – nusispjovė Juknis. – Paklausius tavo kvailos kalbos, išeina, kad aš išgama, gyvam žmogui kailį lupu. Ot, ir būk geras žmonėms!

Sumojo ranka, dar kartą nusispjovė ir nusigręžęs nuėjo į kluoną užpykęs.

– Gyvam žmogui tikrai kailio nelupi, bet pinigus tai lupi – ir nelaimingas tasai, kuris tau naguosna patenka, – manė moteriškė. Ji tvirtai pasiryžo, kad išparduosianti paskutinius gyvulius, bet tik skolą nuo kaklo sau nusikratytų.

Vakarą Jonas Galinis atnešė jai laišką nuo sūnaus. Kasiulienė ir nusidžiaugė, ir nusigando kartu. Ji laukė pakvietimo – manė, kad sūnus pinigų nors kiek parsiųs. Neiškentė, bet pasiskundė kūmui.

– Tai, kūmuli, be peilio pjauna Juknis. Laukiau, kad Jonulis nors dalį skolos atsiųs.

– Kas žino, moteriške! Gal ir atsiunčia. Perskaitysi laišką – pamatysi. Maniškis visados siunčia pirmiau laišką, paskui pinigus. Gal ir tavasis taip daro.

– Tai sakyk, kūmuli! Čia tavo vaiką visi laikė tokiu nekemėžnu, o ten, žiūrėk, pinigus tau kaip bulbes pila.

– Ne visiems gi kemėžniems būti, – rūsčiai atsakė, eidamas iš kiemo, Galinis. – Vienam Dievas duoda protą, kitam sveikatą, o trečiam nors laimę... Aš savo vaikais neturiu ko skųstis, Dievas supyktų...

Kasiulienė, užsimetusi ant pečių skarą, nuėjo pas Gaidį ir paprašė Miko, senio Gaidžio anūko, kurį visi kunigu vadino, nes tėvai ketino jį leisti kuniguosna, kad perskaitytų jai laišką.

Sūnus laiške vėl skundėsi, kad sumušė sau kojos pirštą, paskui sirgo kiaurą mėnesį ir išleido visa, ką tik buvo užsidirbęs, ir dar skolon įlindo. Skundėsi, keikė Ameriką ir save, kad tenai nuėjo. „Nežinojau, motule, kas vargas, nemačiau, kaip žmonės sunkiai dūsauja, tai aš, belaimis, panorėjau pavargti, o tu manęs, jauno nesusipratėlio, motule, nesulaikei", – raudojo sūnus. Kasiulienė beklausydama net nusiverkė, taip jai gaila sūnaus pasidarė.

– Tai, Dievuliau, kad laimės nėra, tai vis nėra. Kiti Amerikoj ponauja, o manajam tai tik vienas vargas. Jono Galinio sūnus čia kokis nekemėžnas buvo, trijų skatikų nevertas, o matai, kaip jam sekasi. O mano, Dievuliau, Jonuliui kasdien vis aršiau ir aršiau, – skundėsi moteriškė. – Jau tu man, Mikuli, parašysi laišką. Kad jau ten jam taip bloga, tegrįžta namo, kol dar ūkis visai vėju nenuėjo... O tai pragaištis be vyriškio, ir gana...

Mikas taip gražiai parašė laišką, taip širdingai, jog Kasiulienė davė jam net visą auksiną, nors niekados daugiau niekam nemokėjo už laiško parašymą kaip dešimtoką.

Ankstų rytą užsikėlusi nunešė paštan ir ėmė laukti Jonulio begrįžtančio.

Bet ilgai teko laukti... Sūnus nei nemanė namo grįžti...

PERKŪNAS, VAIVA IR STRAUBLYS

Seno skerdžiaus pasaka

Seni buvo laikai. Tada ir žmonės ne tokie buvo kaip dabar, ir gyveno kitaip.

Gausiau žemė tada derėdavo, girios kukždėdavo žvėrių, paukščių ir žmonės tvirtesni, veiklesni būdavo.

Gal ne tokie pramanūs kaip dabar, bet ko panorėdavo, visada padarydavo, ar žvėrį nušauti, ar paukštį pagauti, ar net kad ir moną apgauti.

Šių dienų žmonės jau daugel ko nebežino, daugel kuo nebetiki. Pasakyk jiems ką, kas buvo seniau – „pasaka", – kalba ir tik juokiasi, jei jiems tvirtini, kad ne pasaka, tai, tik tikriausia tiesa, tokis atsitikimas, kurį seni žmonės yra matę.

Maži vaikai, ir tie jau nebetiki nieku ir mėgsta pasijuokti, pasišaipyti. Kitas jaunas šaiposi, net kvatojasi, išgirdęs tėvų padavimus. Net pikta darosi bematant, beklausant jų: ne žmonės gi, tik beuodegiai...

Kiti dabar laikai, kiti dabar ir žmonės. Jau jie dabar taip nebegirdi ir nebemato, kaip girdėdavo ir matydavo senovėje.

Kur jiems, kad jie nieko nesupranta. Naikina girias, kerta viską, kad tik skatiką uždirbtų. Tokie godūs pinigams.

Ir nyksta miškai, girios, skursta žemė, pievos. Upės – ir tos jau padžiūvo, o ežerai maurais užėjo, užako.

Bet seniau būdavo pasaulis puikesnis. Būdavo, kur dabar

sodžiai, laukai, kur dabar skynimai, ten tokios girios siūbuodavo, jog vidudienį ten būdavo tamsu kaip vakarą.

Įeini žmogus tankumynan, klonin, ir kūnas tik eina pagaugais, tik eina.

Ir ko nebūdavo, kas negyvendavo tų girių gelmėse, jų tankumynuose! Kur tik balelė, ten jau kelios laumės apsigyvenusios, kur upelė ar ežerėlis, ten, žiūrėk, pakraščiais undinės vakarais maudosi; kur tik šlaitelis, ten jau monas švirkštauja.

Sako žmonės, kad tai piktos dvasios, bet dievai žino, ar tai tiesa. Seniau jų daugel būdavo – ir žmonės vis dėlto lengviau gyvendavo.

Ir kur tik jie visi pradingo? Dievai žino, ar išmirė, ar kitosna nukeliavo šalysna.

Gal Amerikon, kur dabar visi žmonės keliauna. Sako, ten lengviau gyventi. Gal todėl, kad tenai monai apsigyveno.

O čia, mūsų šaly, viskas suskurdo, viskas sunyko.

Mano atminimu viskas pasikeitė. Dabar pasaulis visai ne tas kaip anais laikais, kada aš mažas buvau. O senovėje, kaip pasakojo mūsų tėvai, dar geriau būdavo, dar linksmiau gyvendavo.

Todėl tada žmonės, kad ir moterys net, daugiau dainų mokėjo.

Ir dainas mėgo, ir žaisti žaidė. O dabar nėra kam: visi seni, net tie, kuriems dar ūsai nesužėlė...

Tada girių niekur galo nebuvo. Ėjo traukėsi girios net kažkur į jūres baltąsias.

Yra, sako, pasaulio krašte tokios baltosios jūrės.

Ant tų jūrių kranto gyveno vienas žmogus. Kas jisai buvo,

tėveliai nežinojo. Vieni manė, kad jisai buvo bajoras ar net kunigaikštis, o kiti kalbėjo, kad taip sau žmogelis vargdienis, kaip ir mes visi. Aš manau, kad tikrai jis buvo paprastas žmogelis.

Turėjo tasai žmogus dukterį, tokią grakščią, tokią gražią, jog kas ją tik pamatydavo, nors tokis senas kaip aš dabar, vis tiek pamildavo.

Graži ji buvo, bet dar gražesnes juostas austi ausdavo. Kad nuaudžia juostą, nei tu ja atsigrožėsi, nei tu ja atsidžiaugsi. Į kitas, kad jos būtų vienu auksu austos, žiūrėti nežiūrėsi, juosėti jomis nejuosėsi.

Kas buvo turtingas, kas laimingas, tasai eidavo pas Vaivą, juostos išausti prašydavo.

Tos mergos vardas buvo Vaiva.

Dabar tokių vardų jau nebėra: nebekrikština, sako, kunigai – matai, jiems negražūs ar nešventi tokie vardai.

Jei tik piemenys vienas antrą tokiais vardais pramena, ar net ir karves pavadina...

Ir nuskrido garsas visoje šaly, o kas turėjo juostą, Vaivos pirštais suaustą, didžiavosi, puikinosi ja kaip nežinia kuo.

Gyveno tada giriose vienas monas, o gal ir didesnis negu paprastas monas, visų monų Monas. Turėjo jisai tokį šautuvą, jog niekas negalėjo jo nugalėti.

Tasai monas vardu buvo Perkūnas, kuris ir dabar danguje tebetraiškina. Užpykęs, kad ima terškinti, dangus ir žemė dreba kaip epušės lapas. Kad ir ąžuolan trinktelia ko drūčiausian, ir tas tik skiedromis pateška.

Kam dar kalbėti! Arba to kas nežino?..

Dabar kalba, kad žmonės išradę kažkokias patrankas, kurios kaip griausmas. Nors aš jų nesu matęs, bet dažnai girdžiu, kaip nuo Varėnos ir nuo Alytaus griaudžia. Tai, – sako, – kareiviai iš tų patrankų šaudo. Bet vis – argi tai griausmas? Kurgi? Žmogus, teesti sau ir labai mokytas, vis dėlto – negi tai galingasis monas!..

O vėl kas žino, ar tai tiesa. Štai anądien Vežgys pasakojo, kad Varėnoje ponai kaip paukščiai sparnais skraido. Bet manau, kad melavo, begėdis.

Dabarties žmonės mėgsta sumeluoti.

Nugirdo net pats Perkūnas, kaip giriasi žmonės gražiomis Vaivos juostomis, ir užsimanė patsai tokia pajuosėti.

Pasikėlė viesulu iš girių gilumų, iš tankumynų, kur jo buveinė buvo, ir, kaip akimi sumerki, jau buvo pajūry, kur Vaiva gyveno.

Belėkdamas, besiskubindamas tokią audrą sukėlė, jog net girios su dangum sulipo.

Rado Perkūnas Vaivą pajūry sėdinčią, margas juostas audžiančią.

Sustojo Perkūnas, žaibais pasidabinęs, priėjo ją ir pasiklausė, prakalbėjo, kaip visados tokiu atveju bernas kalba į mergą.

Patsai gi jaunas buvau, dar gerai atsimenu.

– Mergele jaunoji, mergele gražioji, visur kalba žmonės, kad tu visų mergų puikiausia, kad audi juostas, visų juostų gražiausias. Aš noriu, kad tu ir man vieną suaustai, kad aš ją juosėtau.

Vaiva, pamačiusi baisų moną, didžiai nusigando, nei žodžio

jam neatsakė, tik, nubėgus pirkion, giliai pasislėpė ir pasislėpus visą dieną išsėdėjo...

Atėjo vakaras, grįžo tėvai iš lauko, mato – nėra niekur dukters. Visur jos ieškojo ir kaimynus klausinėjo, – niekas nieko nežinojo.

Niekur nėra dukters, lyg ją žemė būtų prarijusi.

Motina verkė, tėvas verkė, kad duktė pražuvusi. Vienas manė, kad jūrėse nuskendusi, kitas, kad girioje paklydusi.

Tik ant rytojaus atrado drebančią, nusigandusią.

Vos tėvai ją atgaivino, vos atpotrino[61]. Tris savaites Vaiva išgąsčiu sirgo, patale išgulėjo...

Mato Dundulis, kad nors gražu pas mergą viesulą įsižebojusiam, žaibais apsirėdžiusiam jodinėti, kaip negali pasigirti nei vienas bernas – būdavo, raiti ir piršliavo, ir vestuvėsna jodavo, – bet ką gi padarysi, kad trankymais, dundėjimais tik mergą išbaidė ir juostos negavo.

Dabar jisai juostos norėjo labiau negu anksčiau.

Monai dori, doresni už žmones. Dundulis kai tik suprato, kad nepamatys Vaivos ir juostos iš jos negaus, kol nujos į ją, kaip bernai į mergą jodinėja.

Pasirengė tada Perkūnas jaunu bernu, ponaičiu, prisirinko daug dovanų: aukso ir sidabro – jų daugel yra giriose pakastų, o kas geriau žino už monus, kur ir kas pakasta.

Pasižebojo Perkūnas žirgą ir nujojo pas Vaivą kaipo turtingiausias ponas. Priėmė jį Vaivos tėvai ko gražiausiai.

Pasisakė jisai turtingas kunigaikštis esąs, daugel girdėjęs

[61] *Atpotrinti* – atgaivinti.

apie Vaivos gražumą ir apie jos juostų dailumą, kurių nors vieną gauti norėtų.

Tėvai džiaugsmu džiaugėsi: – matai, kokio svečio susilaukė. Priėmė jį gražiai: ir pautienės stačiokės iškepė, ir nuputojusio alaus pastatė, ir svečią kampan už skobnių pasodino.

Priėmė ko gražiausiai, kaip tik galėjo. Pašaukė dukters ir liepė atnešti svečiui pačias gražiausias savo juostas.

Atnešė jų Vaiva visą glėbį. Kokių ten tik nebuvo?!.

Kad ėmė Dundulis Vaivą girti, kad ėmė girti, toji net paraudonavo kaip putino uoga ir rankom veidus užsidengė...

Svečias giria, gėrisi Vaiva, akimi ėda, o ji vis į duris slenka, kaip mergos paprastai daro.

Tėvas ir motina gerai mato, kad Dundulis viena akim į juostą dirst, abiem dirst, dirst į Vaivą.

Džiaugiasi abu ir kuštasi: kas žino, kur mergos laimė laukia.

Norėtų Vaiva per duris, bet motinėlė ją vis atgalio stumia, kad su svečiu kalbėtų.

Pasirinko Dundulis juostą, kuri gražiausia, pripylė Vaivai visą prijuostę aukso ir sidabro, pažadėjo dažnai atlankyti, sėdo žirgan, subraškino, sutraiškino ir pranyko...

Niekas nei nepamatė, kurion šalin nujojo, nes čia buvo, čia stovėjo, o čia jau jo ir nebėra...

Džiaugiasi dabar juosta Dundulis ir atsidžiaugti, atsigėrėti negali; skraido, traiškina, net girios skamba, net žemė dreba.

Vis tiek kaip drignių[62] apsiėdęs.

Nugąsdino, nuporino ir paukščius, ir žvėris, o žmonės,

[62] *Drignė* – durnaropė.

kur kuris buvęs, nudūmė namuosna; mano, kad pasaulio pabaiga atėjusi...

Tik miške yra vienas labai senas monas. Jį visi Miškiniu ir vadina. Jisai nieko nebijo, nes tokis senas, jog net visas apsamanojęs.

Jau net norėtų senis numirti, bet negali. Gal ir melavo seni žmonės, bet taip pasakojo. Aš taip pat jau senas, ir patsai užmiršau, kiek man yra metų, o vis dėlto mirti nei kiek nenoriu.

Gal melavo seni tėvai, o gal tiesą porino, gal tikrai taip buvo.

Išgirdęs, kaip Dundulis ištvirkėliauja, iškišo senis galvą iš samanų kupsto, kur jisai sau buvo guolį pasidaręs, ir juokiasi, kvatojasi.

– Ko juokiesi, seniuk? – klausia jį Dundulis,

– Juokiuosi, kad tu pasiutai, gavęs iš Vaivos pačią menkiausią juostą, vieną iš tų, kurių niekas imti nebenorėjo. O kaip siustai, kad tu būtai gavęs tokią, kokią Straublys yra gavęs?!.

Nusijuokė dar seniukas, lyg medžiai seni sugirgždėjo, ir vėl pasislėpė kupstan.

Gyveno giriose pajūry monas, o gal ir taip sau tvirtas vyras, kurį visi vadino Straubliu.

Sako, kad buvęs jisai taip sau, nei gražus, nei puikus, tik mokėjęs gražiai dainuoti ir švilpti.

Ko tik panori, ima ir išdainuoja taip, jog net širdį pagauna, ašaras iš akių išspraudžia.

Sumano parodyti, kaip giria verkia, audrai pakilus: – verkia, stena, ūžia, švokščia jo vamzdelis; užmerk akis, rodos, vidury ūžiančios girios žmogus sėdi.

Nori padainuoti, kaip liūdi mergelė, svetimoj šaly be tėvo, be motinos vargstanti – dūsauna, raudoja švirkšlelis, lyg gyva siela joje kenčia. Kitas girdėdamas net apsiverkia.

Sumano padūduoti kaip vargonai – ir kiti beklausydami net žegnojasi – mano, kad jie bažnyčioje esą...

Mėgo Vaiva jo dainų ir švilpimų klausyti. Visados moterys juk visų daugiausia myli tuos, kurie moka gražiai dainuoti. Jau visuomet taip būdavo, yra ir bus.

Mokėk gražiai dainuoti, jos į tave kaip musės limpa. Aš ne sykį ir ne du tatai esu patyręs.

Na, ir Vaiva gal ne tik dainas mėgo, bet ir Straublį pamilo ir suaudė jam tokią gražią juostą, kokios dar niekam nebuvo suaudžiusi.

O Miškinis viską geriau žinojo ir daugiau suprato negu mes, ne veltui senas buvo, už mus visus senesnis.

O senas žmogus visados daug nusimano. Kur kitas nei dasiprotėti dasiprotės, senas visur aiškių aiškiausiai nusivokia. Ne veltui tiek metų pragyveno.

Štai tau medžiai švokščia. Ko jie švokščia, tu nežinai, o aš jau žinau.

Štai ten pjovėja pabarėje dainuoja, o kam ji dainuoja, tu nesupranti, o aš jau suprantu.

Štai tau kregždė ant kraigo trailiuoja, – ko ji trailiuoja, tu neišmanai, o aš kaip save suprantu.

Tau vėjas plaukus kilnoja – ir tiek!.. O man jis ausysna kušta...

Ką ir besakysi! Dabar žmonės nieko nejunta, nežino tik kad pinigų!..

O anksčiau, kai buvo žmonių dar senesnių, ilgiau gyvenusių, dar daugiau išmanė ir prato vis daugiau.

Kai tik išgirdo Dundulis, nuleido sparnus, ir graži juosta jam jau nebegraži.

Nieko nelaukęs, jis nuskrido pas Straublį. Rado jį pajūry besėdintį, švirkšleliu bešvirkštaujantį.

Kai jo pamatė juostą, visai nuliūdo Perkūnas lyg višta sulyta.

– Mainykimės, brol, juostom, – prikibo jisai Straublį.

– Kad tu man net ir savo šautuvą priedo atiduotai, nesimainysiu.

Na kaipgi, atiduos Perkūnas kam savo šautuvą! Išjuoktų jį visi kaip tą čigoną, kuris išmainė kumelę ant pypkės.

– Kad tu tokis puikus, štai aš gausiu juostą dar gražesnę negu tavo.

– Gerai, gauk pirmiau, o paskui pasikalbėsime, pamatysime, – nusijuokė Straublys.

Nujojo vėl Dundulis pas Vaivą ir klausia ją:

– Ar negali tu man suausti tokios juostos, kuri būtų gražesnė negu Straublio?

– Ne, negaliu, – atsakė jam Vaiva. – Jei tu nori, kad aš suaustau tokią kaip toji, kurią Straublys turi, o gal net gražesnę, eiki tu už septynerių marių. Ten yra septyni kalnai, už tų septynių kalnų yra klonis; toje klonyje septyni piemenys vieną avį gano. Tos avies vilna tokia balta, jog, padėjus ją ant sniego, sniegas juodas atrodo.

– Gerai! – atsakė Dundulis. Sudundėjo, sutraiškino, jūrės suūžė. Kiek laivų paskendo, kiek žmonių prigėrė, vienas Dievas težino.

Nepraslinko dienos ir nakties, kai atidundino Dundulis atgalio ir parsinešė tos avies vilną, kurią jam paliepė Vaiva.

Tada Vaiva suprato, kuris čia yra bernelis.

– Dabar, – kalba jam Vaiva, – už septynerių girių yra septynios upės; už tų septynių upių yra gražus sodas; tame sode auga aukso obelis, po ta obelimi sėdi trys senelės, kurios verpia gijas ir vėju leidžia... O tos gijos tai vis žmonių laimė. Ilga gija – ilgai žmogus gyvena, kuriam tą giją verpė, trumpa gija – trumpai gyvena. Jei gražiai gija skrenda, per gražias pievas, per žalius šlaitus – linksma tam žmogui gyventi, o kurio užkliūva kur už krūmo ar už nendrės, ten dūli drėgmėje, pūsta, ir žmonės net mindžioja, – tai jau tam žmogeliui tik vargas – ir tiek. Gero jisai nebemato savo būty.

– Paprašyk tu jas, – kalba jam Vaiva, – kad jos suverptų šią vilną ko ploniausiai.

Sudundėjo, sutraiškėjo Dundulis – ir tiek jo ten bebuvo. O girios tik braška, medžiai net iš šaknų virsta. Kiek tada žuvo medžių, vienas gal Dievas teskaitė.

Praėjo viena diena – nėra Dundulio; praėjo kita, net ir trečia baigėsi – nėra Dundulio. Tik ketvirton parlėkė Dundulis, medžius iš džiaugsmo belaužydamas, žmones ir žvėris begąsdindamas, su gijomis parskrido; jos buvo plonos kaip tos, kurios giedrą dieną ore lekioja: juk tų pačių verpėjų verpena.

Kvaili žmonės kalba: voratinkliai. Argi kas matė, kad vorai vėju savo tinklus leistų; ir vėtros juk tomis dienomis jokios nebūna.

Tai trijų seselių verpėjų audmenai lekioja, bet ne vora-

tinkliai. Kas šito nežino ir kitaip kalba, tasai ar melagis, ar kvailys, nieko neišmanąs žmogus.

Liepė paskui Vaiva Dunduliui surinkti rasą nuo septynių pievų ir išvelėjo joje tas gijas. Apdažė jas sulty septynių spalvotų žolių, kurios augo vidury didžiausių jūrių salos; tos jūrės ten, iš kur saulė teka.

Toje saloj auga žolės visų dažų, kokių tik žmogaus akys yra mačiusios.

Kad pievos gražiau žydėtų, skrenda lekia ten paukšteliai kas vieni metai ir ant savo sparnų parneša iš ten visokių gėlelių sėklų. Kad ne maži paukšteliai lakuonėliai, nesimarguotų mūsų pievelės, nežaliuotų mūsų sodai ir girios.

O kvaili žmonės ir to nežino, ir todėl nėra paukščiui per juos gyvenimo. Vai, verks besigailėdami kada nors žmonės, verks paukščių netekę, bet jau bus vėlu. Ir dabar juk daugelio paukščių nebėra... Išnyko...

Nudažius gijas, sumetė metmenis ir atsisėdo Vaiva austi Perkūnui juostą.

Audė septynias savaites ir septynias dienas tik be vienos. Nežinau, kodėl taip skaitė seni žmonės, bet jie taip skaitė, ir aš taip skaitau.

Kol Vaiva juostą audė, Perkūnas nei miego nemiegojo, nei vietoj nerimo. Kur buvęs, kur nebuvęs, vis į Vaivos kiemą, kad paregėtų, kad pamatytų, ar daugel jau išausta, ar daug dar austi jai beliko.

Pirmiau tai tikrai dėl juostos lankėsi, o vėliau dėl gražiosios Vaivos, dėl josios mėlynų akių, dėl josios skaisčių veidų.

Ko tu juokiesi? Manai, kad aš jaunas nebuvau, mergų

nemylėjau ar gražiai kalbėti su jomis nemokėjau? Ir kaip dar mylėjau! Nėra ko skųstis ir Dievą peikti, ir jos nevengė manęs, nebėgo.

Gražus tada buvau, aukštas, lieknas, o plaukai kaip lino pluoštas.

Kodėl manęs turėjo nemylėti? Ir dainų mokėjau daugiau kaip kita merga. Na, ir kalbėti per mane niekas gražiau ir sumaniau nekalbėjo. Dabar dar net gėda, kai atsimenu, kaip aš mergoms melavau. O merga kvaila kaip višta; ji visu kuo tiki ir meilias kalbas mėgsta.

Nesijuok, nėra ko. Kad senas, tai gal jau ne žmogus?

Štai pamilo Perkūnas Vaivą, kaip bernas mergą myli. O pamilęs jau nerimo ir ėmė pirštis. Tėvai, kai sužinojo, kas jis tokis, nusigando, nustebo.

Visą dieną abu verkė, numirėliškai raudojo, o merga net ir verkti nebegalėjo, vis tiek, lyg tėvą motiną praradus.

Bet kas, kad verksi?! Verksmas nelaimėje negelbės, alkano nepripenės, trokštančio nepagirdys, nors ašaros lyg vanduo. Bet sūrios...

Vėlgi Perkūnui nepasipriešinsi, nepasipūsi prieš jį: užpykęs trinkters – kaulų nesurinksi, tik pelenus vėjas išpustys, ir nebeliks nei pėdsakų, kad žmogus buvo.

Ištekėjo Vaiva už Dundulio. Ar geros buvo vestuvės, nežinau: tenai aš nebuvau, o tėvai nieko nepasakojo.

Nusivežė ją Dundulis savo aukštan dvaran; o dvaras tasai buvo iš vieno gintaro, tokis gražus, kokio nei vienas ponas, o gal net nei vienas karalius neturi – ir neturės. Kad jis ir karalius, bet vis dėlto ne monas, ne Perkūnas, tik žmogus.

Aš taip manau – ir, matyti, taip yra. Imkime kad ir kunigą – šventas, o gyvena tokiuose namuose, kaip ir kiekvienas žmogus.

O kunigas juk jau nebetoli nuo karalių... Jam, sako, ir karaliai ranką bučiuoja.

Buvo tasai Perkūno dvaras pačių giliausių jūrių dugne.

Pirmą dieną gyveno Vaiva, apėjo visur, apžiūrėjo, viską pamatė. Nieko, patiko viskas. Gražu, įdomu visur. Mato per langą – ir žuvys visokios plaukioja, ir žvėrelės nardo visokios, kokių ji nebuvo dar niekados mačiusi.

Mes tokių nepamatysime, kad ir kelis šimtus metų gyventume, kad ir visas girias apeitume...

Vaikščioja Vaiva ir stebisi visu kuo, ką tik mato.

Tik vienas daiktas nepatiko Vaivai: visur žemės paviršiuje diena, saulė danguje, o ten, jūrėse, tamsi naktis. Visur naktis: paukščiai, ir žvėrys, ir žmonės miegti, o ten, jūrių dugne, diena, saulė kaitina. Nuvargo gražiai vargšė, kol priprato.

Visur gražu, saulė kaitina, žuvukės narsto, žaidžia sau, o ji žiovauja, ir miegas taip marina, jog akys pačios limpa.

Ateina naktis, vyras kriokščia, miegti kaip negyvas, o jai nuo blakstienų miegas bėga: svajoja, kaip dabar gražu girioje, kur dabar diena, kaip ten paukščiai ulba čiulba, medžiai švokščia šlama...

Betgi priprato, ir jau nieko sau buvo.

Viena bėda nevaikščioja, kalbėjo senovės žmonės. Pajuto tai ir Vaiva. Vieną savaitę, kitą Dundulis nuo Vaivos nei žingsnio neatsitraukė: kur ji, ten ir jis, vis tiek kaip uodega. O gal ir visą mėnesį jis taip bėginėjo, net įkyro Vaivai. Bet tuoj

prasimanė iš namų išeidinėti: pradžioj retai ir tik trumpam laikui, paskui vis dažniau ir dažniau ir vis ilgesniam ir ilgesniam tarpui, o vėliau mažai ir tebuvo namie. Nemėgo Dundulis vienoj vietoj sėdėti: pareis namo, apsisuks ant vienos kojos kartą kitą ir vėl išdunda iš dvaro – kelių dienų jo nebebūna namie.

Juo toliau, vis mažiau buvo namie, o pagaliau retai jį Vaiva ir bematydavo.

Dundulis buvo, nors ir monas, kaip kiekvienas vyras: iš pradžių labai į savo žmoną limpa, o paskui tai ir bodis. Toki jau visi vyrai, tokis ir aš buvau: matyti, jau tokia mūsų prigimtis. Nesijuok, vaikeli; pamatysi, kad ir patsai toks būsi: visi mes vieno molio lipdyti.

Sėdi Vaiva vienui viena namie ir bodisi lyg kalėjime, nei pati gali nueiti kur, nei pas ją kas ateina, nei žodžio su kuo pasikalbėsi, nei į ką prabilsi...

Sėdi Vaiva ir tik juostas audžia, drobes, skersinius, bet vis dėlto nuobodu – ir tiek, nors tu imk ir mirk.

Dundulis tuo tarpu skraido giriose, laukuose, traiškina, ūžia, žmones baido, žvėris vaiko, ir Vaiva jam nei galvoje.

Liūdi Vaiva; nelinksmina jos nei gintaro dvarai, nei turtai, nei aukso žuvelės. Liūdi viena ir keikia savo likimą negerą, minėdama jaunas dienas, kai pas seną savo motutę buvo. Prisiminė Straublį, kokis jis buvo meilus, prisiminė jo graudingas dainas, ir širdis dar daugiau ilgesiu pabrinko.

– Eisiu, – mano Vaiva, – į gimtąjį kraštą, aplankysiu senus tėvą motinėlę, pasiskųsiu savo sunkiu likimėliu, nelaiminga dalele.

Atkėlė aukso vartus, kurie buvo iš Perkūno dvaro į jūres, ir mato, kad eina stiklo urvas net į jūros pakraštį. Kas nežino, kad jisai yra, nepamatys ir neatras.

Eina juo Vaiva dieną, eina kitą; trečią išėjo iš jūrių ant kranto, kaip tik ten, kur gyvena josios tėvai.

Čia jų pirkios stovi pajūry. Čia pakrūmėje sėdi Straublys ir švilpia taip graudžiai, taip gūdžiai, jog, kas jo švilpimą girdėjo, manė, kad tai motina raudoja ant savo vaikelių kapo...

Kas toliau buvo, tėvai nepasakojo, ir aš nieko nesakysiu.

Tik tai, vaikeli, tau pasakysiu, kad Vaiva jau nebeliūdėjo, likimo savo nebekeikė ir nei kiek nepyko, kad vyras retai namie būna.

Moteriškas juk. O vėl kas žino, ar jis kaltas buvo, ar gal taip jau Dievas lėmė. Manyk žmogus, galvok, kiek nori, nieko neišgalvosi, – kad ir kiek proto turėtai, jog visas žvaigždes danguje suskaityti galėtai.

Bet neilgai maloniai gyveno Vaiva ir Straublys. Moteriško juk plaukas ilgas, o protas trumpas. Ką ji daro – visada kvailai daro, ir gero nelauk iš jos darbų. O vyriškis, kuris tiek pamilsta moterį, jog akimi jos mato, jos protu protauja, jos norais savo norus matuoja – sumoterėja, ir gero iš jo nelauk. Tokis vyras jau nebe vyras, tik moteris.

Vaiva ėmė ir padovanojo Straubliui juostą, kurią buvo suaudžiusi Perkūnui.

Tokios juostos dar niekas nebuvo matęs, ir Straublys neiškentė nepasigyręs. Parodė ją monams, laumėms; gal ir dar kuo pasigyrė – ir nuėjo plepalai, kaip paprastai tokiu atveju būna, per girias, per šlaitus, per tankumynus.

Kas stebėjosi Straublio juosta, stebėjosi ir tuo būdu, kuriuo ją Straublys išgavo.

Greitai sužinojo viską ir Dundulis; jam vėjai papasakojo, ką giriose visi klega.

Pasiuto Dundulis, pusę girių išvartė, šimtus kaimų sudegino, daugel laivų nuskandino, jog jau visi net manė, ar tik ne pasaulio pagyna[63] bus atėjusi. Tiek įsiuto, tiek įnirto!..

Kad trenkė į savo gimtuosius namus, kuriuose gyveno Vaiva, tai tik skeveldros pabiro į visas šalis. Žuvo gintaro dvarai, žuvo ir Vaiva, kuri juose gyveno.

To dvaro kąsnelius, skeveldras vilnios ir dabar nešioja į jūrių krantus, kur juos renka žmonės. Sako, yra tokie, kurie brangiai už tai moka.

Nudėjęs Vaivą, ilgai dar siuto Perkūnas ir vis ieškojo Straublio, kad ir jį nužudytų. Bet niekur nesurado.

Tiek moteriškas gali pikto pridaryti ir sau, ir kitam, ir vis per tai, kad proto mažai turi.

Praėjo savaitė viena, kita, Perkūnas kiek nurimo, liovėsi ieškojęs Straublio.

O Straublys atsisėdo ant jūros kranto, ištiesė debesyse savo juostą ir verkia Vaivos, šaukia jos, plaukus sau beraudamas, savo likimą bekeikdamas.

O ašaros jam byra, kaip skaudus lietutis lyja.

Ir taip gailiai verkia, jog net vėtra, ir toji nutilo ir pasigailėjo bernelio.

Perkūnas tuoj pamatė ištiestą juostą, sugriaudė, sudundėjo

[63] *Pagyna* – pabaiga.

ir būtų gal nudėjęs Straublį, jei ne viesulas, vėtrų tėvas, kuris pasigailėjo nelaimingo bernelio.

– Sėsk greičiau, – sako, – berneli, ant mano sprando, aš nunešiu tave toli toli, kad Perkūnas nepavytų, nesurastų, o tai nukaus jis tave.

Atsisėdo Straublys ant viesulo ir nuskrido toli, o Dundulis nusivijo jį ir vaikosi iki šios dienos. Vaikosi, gaudo ir sugauti negali, nes Straublį viesulas nešioja ir vėtros jį lakdina.

Mat dėl ko visada pirma audros vėtra kyla ir viesulai atsiranda...

Iki šios dienos nenušovė Straublio Perkūnas, per tai jisai tokis dabar rūstus ir piktas.

Kalba seni žmonės, kad Perkūnas auksu sidabru tą apipiltų, kas padėtų jam Straublį nušauti arba nors juostą iš jo atimti.

Bet kas tai padarys? Daugel metų praėjo, daugelis žmonių Vaivos juostą yra matę – vieni ją vadina Straubliu – ir klysta, kiti Vaivos rykšte – ir dar labiau klysta, – bet niekas arti jos dar nėra buvęs, nėra jos pasiekęs. Matai žmogus, bet neprieisi, nenutversi, nesugriebsi...

Kai Perkūnas nuilsta, nuvargsta bevydamas, atsisėda kur atsilsėti, tuoj sėdas ir Straublys, ištiesia savo juostą debesyse ir gailiai verkia, Vaivą minėdamas, savo nelaimę bekeikdamas, o ašaros jam byra ir byra kaip skaudus lietutis.

Kai tik pamato Perkūnas, tuoj trinktelia, suūžia, sugriaudžia ir vėl veja Straublį.

Tai todėl, vaikel, kai tik Straublio juostą pamatai danguje, žinok, kad neužilgo ir Dundulis sudundės, sugriaus.

SKERDŽIUS

I

Du senu buvo Pagirių sodžiuje: Grainio liepa ir skerdžius Lapinas. Kiek tik galiu prisiminti, jiedu visada buvo tokiu pačiu, kaip kad dabar: viena – žalia, išsisakojusi, nubujojusi, visų toje apylinkėje medžių aukščiausia, kitas – stiprus, nors žemo ūgio, bet drūtas kaip stipriai žemėn įaugęs seno ąžuolo apsamanojęs kelmas, visas apžėlęs ir žilas it žydinti obelis, seniausias visų tame kaime gyvenančių senelių.

Liepa kasdien švokščia savo plačiai iškerėtomis šakomis, šlama žaliais sultingais lapais – prabundu vasaros rytą anksti anksti, pratrinu miegu traškanotas akis, pamatau pirmiausia ramiai siūbuojančias liepos šakas, išgirstu tyliai šlamančius lapus, it varpelius skambančius, jausmą žadinančius, džiaugsmą gimdančius. O josios viršūnė jau liepsnoja tekančios saulės spinduliuose...

Bet visų šių gražumų nei nepamatytau, jei skerdžius kas vieną rytą nekeltų manęs iš miego, dumdamas ragan ir pliaušKindamas botagu...

Liepa visada pilna paukščių. Kokių tik ten nebūna, kas ten nečiulba, negieda žaliose liepos šakose: ir rėksniai žvirbliai ten nuolat triukšmingas vestuves kelia, ir volungės dažnai graso ievai, ir strazdas švirkštauja, atlėkęs čion svečiuosna iš unksnėtos girios; vieši ten dažnai patsai didysis nepasėda,

amžinas keliauninkas, svetimuosna kraštuosna besirengiąs ir niekados ten nepakliūvęs, dvylika kalbų kalbąs – kėkštas.

Mėgsta ir pelėda, ten atlėkusi, paverkauti žalios liepos šakose, kad josios, vargdienės, niekas nenori vesti...

Vasaros metu, net rytagonėmis, iš tolo jau kiekvienas girdi, kur skerdžius pasiverčia: ten ir šunys pjaunasi, ten ir kaimo vaikai rėkauja – vienus ir kitus myli Lapinas, bet savotiška, skerdiška meile: jam linksma, kai šunys pjaunasi, jam gražu, malonu, kai vaikai pešasi kaip mėšlyne žvirbliai.

Gena skerdžius namo – vaikai jį pasitinka dar pamiškėje; gena laukan – vaikai ji lydi net į šilaines. Skerdžius daro vieniems švilpukų, suka vamzdelių, kitiems duoda botagu papliauškinti, ragan padumti. Juokiasi senis, net už šonų nusitvėręs, kai vaikinas pučia ragan, visas savo jėgas įtempęs, vos žandai jam neplyšta, o uždumti vis dėlto neišgali...

Tai vėl pasakoja jiems skerdžius, kaip lapės ant kiaušinių tupi, vilkai medžiuose vaikus peri, volungės kiškius melžia, savo mažučius girdo, kaip vanagai žindo vanagynus... Porina apie laumes, kurios pirtyse gyvena, pabaliuose vakarais, saulei nusileidus, audeklus velėja, siuva maišus, gaudo vaikus ir balosna juos murkdo, ypač tuos, kurie senesniųjų neklauso... Byloja apie miškinius, raistuose gyvenančius, po girias klajojančius, kurie apsuka žmogui galvą taip, jog nuveda jį kažkur raistan, paguldo ant kupsto, o žmogus mano, kad jis guli namie, ant pečiaus...

Pripasakoja, primeluoja tiek, jog vaikai net sodžiun grįžti bijo, o ypač jei pakelėje yra bala ar pirtis...

Kai ateina vakaras, vaikams visai bėda: net pirkioje, ant

suolo sėdėdami, bijo nuleisti kojų, baidosi atsisėsti arti lango: sėdi visą vakarą kampe, susirangę kojas po savimi, ir jiems vis vaidenasi, kad štai kažkokia plaukuota baisenybė įkiš galvą per langą, nutvers ir nuvilks balon taip, jog niekas net nepastebės, arba naminis pagriebs už kojų, kai tik nuleis jas nuo suolo, ir nutemps mažą papečkėn ir užgniauš greičiau, negu tėvas su motina pastebėjusiu sugebės jį išgelbėti...

O jau kad tėvas ar motina kažin kaip norėtų pasiųsti vaiką kokiu nors reikalu į kiemą, vis tiek neitų. Geriau teprimuštų, negu turi su šmėkla susitikti. Ne tiek baisu kieme, kiek baisu eiti patamsėje per priemenę.

Dažnai Lapinas pasakodavo vaikams, kokie senovėje augo čia aplinkui ištekini miškai, tamsios girios, kokie buvo tankūs šilai, klampūs raistai, kiek čia buvo visokių žvėrių, dabar jau nesutinkamų: vilkų, briedžių, meškų, lokių...

Pasakojo, kokie senovėje buvo stiprūs, galingi žmonės... Porino, kaip senis Lukšis, Petruko prosenelis, parjojo raitas namo, pasižabojęs mešką, kuri jam miške pastojusi buvo kelią, kaip senis Dundis vienui vienas basliu išmušęs visą vilkų rują, žiemos metu jį užpuolusią, vėlai grįžtantį iš Rudnios...

Niekas tiek nežinojo pasakų, kiek senasis Lapinas; niekas taip gražiai nemokėjo papasakoti pramanytų dalykų, įtikinančiai sumeluoti kaip jisai. Suvedžiodavo dažnai ne tik vaikus, bet ir senus rimtus vyrus. Spjaudydavosi apgauti ir juokdavosi patys iš savęs, kad pasitikėjo žinomu melagiu, kad paklausė jo, o kitą kartą ima ir vėl paklauso, patiki...

Linksmai šlamėjo liepa, linksmai gyveno skerdžius, nors žmonės kalbėdavo, kad liepa be naudos auganti, tik viralus

nušvokščianti, o seną skerdžių visi abduluodavo, kvailučiu vadindavo...

Lapinas gyveno sodžiaus gale, dūminėj pirkaitėj, be priemenės, gyveno du vienu su žmona, tokia pat neišmanėle ir senute kaip jisai. Vaikų jiedu neturėjo. Dėl to kas vieni metai augindavo sau du paršiuku, kurie būdavo riebiu, ramiu ir sočiu kaip vaikinu. Žmonės juokdavosi, kalbėdami, kad sena Lapinienė juodu kas savaitę prausdavo niekotaitėje kaip mažus vaikus ir šukuodavo...

Ar tai buvo tikra tiesa, ar juokai, kas ten sugainios, kas susigaudys, bet visi žinojo viena: pašauk kurį paršelį – „kūkut, kūkut", tuo atbėgs į rankas ir bėgios paskui žvieguliuodamas, kol duosi duonos plutelę ar bulbės kąsnelį...

Kaip ir kuo gyveno senas Lapinas, niekas gerai nežinojo ir nesidomėjo. Kas vieną vasarą Lapinas ganė gyvulius – „pulkininkavo", o Lapinienė rinko uogas, kremblius, nešiodavo artiman miestelin ir pardavinėdavo žydams... Žiemą vyras mezgė tinklus, bradinius, o kai nebuvo tokio darbo, mezgė moterims petkes; jo žmona verpė ūkininkėms pakulas.

Taip gyvendavo metai per metus du seneliu, visada būdavo linksmu, ypač Lapinas. Matydami tai ūkininkai net pavydėdavo jiem.

– Matai, kaip gyvena? Nelyginant kokie ponai...

– Negu jiedu nusidarbuja, negu pavargsta? Kodėl tokiam linksmam nebūti...

– Taigi, žmoguli, ar yra kam tokis sunkus gyvenimas kaip ūkininkui? Bėgi žmogus ir nepabėgdamas, eini nepaeidamas ir vis tiek nieko neturi...

Ar ką turėjo Lapinas, niekas nežinojo – buvo neįdomu...

Bet nėra tikros laimės pasauly. Mirė praeitą žiemą Lapinienė, liko senas Lapinas našlys.

Todėl nesėdi dabar senas skerdžius namie, nemezga tinklų bei bradinių, tik vaikštinėja iš vienos pirkios kiton ir laukia, kad greičiau giria sužaliuotų, kad gyvulius išginti galėtų...

Kirkia senį, erzina dabar žmonės, kaip kuris moka. Vieni taip sau, kad tik pasijuoktų, kiti net skaudžiai užgaudami... Bet senis nepyksta, neužsigauna...

Visi juokauja, tik vienas Lapinas dabar juokauti pamiršo, lyg niekados ir nemokėjo.

– Kada tu, dėdule, vesi? – klausinėja ne vienas juokdarys.

Lapinas apsidairo, pamąsto, pakaušį pakrapšto...

– Dar, vaikeli, mergos sau nepasirinkau. Nesuradau tokios, kaip kad manoji buvo...

Ir niekas negalėjo suprasti, ar juokauja senis, ar jis rimtai kalba...

II

Šilas kvepėjo kaip pilnas avilių ūkininko sodas. Tik išsižiok, rodos, kvėpterk oru ir lyg medaus pavalgysi.

Visą dieną šutino kaip puode, bet pavakarėn atvėso truputį, padangės net nusidumblojo.

Grįždamas namo iš miestelio, ėjau basas ir vienamarškinis. Kelias buvo netolimas, vos keturi verstai, ir ėjo giria.

Augo čia pakelėje seniau miškas ištekinis[64], tamsus kaip

[64] *Ištekinis* – aukštas.

naktis, nusišakojęs, nubujojęs. Gūdžiai švokšdavo eglės, viršūnėmis tyliai linguodavo pušelės, šlamėdavo paslaptingai žali plačiašakiai ąžuolai. Įeini, būdavo, girion, lyg visai kitam pasauly atsiduri, paslaptingame, net kūnas pagaugais nueina: ramu ir gūdu lyg kažkokiuose užburtuose rūmuose. Medžiai stovi tylūs, lyg daugel matę seneliai, ir nei vienas lapas nesukukžda, nesušlama, nei viena šakelė nelinguoja. Girdi, kai nuo šakos ant šakelės paukštukas šokinėja, kaip pilka voverėlė lipinėja.

Kažkur toli toli suūžė, sugriaudė šilas... Vis arčiau... arčiau... Štai lapai sušlamėjo, sukrutėjo šakos, viršūnės sulingavo, sušvokštė giria, lyg kažkas medžių viršūnėmis prabėgo – ir vėl tylus ir ramus ištekinis šilas...

Vaikščiodavau tokiu mišku, kai buvau dar mažas vaikinas. Tuomet dar saulė man kaitriau švietė ir pasaulis dėl manęs linksmesnėmis spalvomis klostėsi, paslaptingesniais balsais bei šlamėjimais dabinosi...

Prieš metų keliolika, kai miškas, baltu sniegu apsiklostęs, buvo žiemos miegu užmigęs, atėjo su kirviais, su pielomis[65] pikti žmonės. Traiškino griūdami pakirsti girios galiūnai, verkė ir raudojo šilas...

Išskynė mišką, iškirto medžius, o paskui vėl užsėjo. Dabar jau ten sužėlė toki tankumynai, jog nei praeisi, nei prasiskverbsi. O kadangi ten dabar neleisdavo ganyti nei gyvulių, nei arklių, žolės ten nubujodavo iki juostai, kaip karklynas suaugdavo.

[65] *Piela* – pjūklas.

– Šarke, Šarke, kad tave galas paimtų! Tokia tu kvaila. Kur lendi, Gražiagalve? Ar tau čia maža žolės, kad eglynan parūpo?.. – išgirdau vos įėjęs miškan, ant visos girios šūkaujantį Lapiną. – Jonuk, Petruk! Nestovėkita ten kaip duduku. Eikita paežerėn, kad karvės avižosna nesulįstų...

Botagas pliaukšt, pliaukšt! Žiūriu – išlindo Lapinas iš krūmų ir atsisėdo ant kelmo, šalia kelio.

– Dėdule, ar tai jau nebijai eigulio, kad, suleidęs gyvulius sėtinėn, visa gerkle šūkaloji?

– Eigulys nuvažiavo pas uošvį viešnagėn, – paaiškino man atsiliepęs balsas krūmuose. Žiūriu, išlenda iš ten Mykoliukas, pilnu žeminių uogų aukšliu nešinas. Skerdžius sėdi ant kelmelio, dumia nosimi kaip treigys kumelaitis ir man nei žodžio; vadinasi, piktas. Kokis čia galas? Neteko iki šiol man matyti, kiek pamenu, kad Lapinas būtų buvęs piktas.

Prisėdau ant kelmelio ir ėmiau autis: per mišką basam eiti nepatogu, dar padą padursi ar įgels kažkas.

– Negerai, dėdule, darai, – kalbu besiaudamas. – Bėdos pridarysi, o atsakyti reikės eiguliui.

– Kodėl negerai? – šiurkščiu balsu atsikirto man skerdžius. – Kad eigulys ar kitas kuris kvailys draudžia, tai jau ir negerai?.. Žolė – Dievo dovana, ir ne žmogui, bet gyvulėliui. Piktai daro tasai, kuris draudžia, o ne aš, kad gyvulėliais suganau. Kad nors dar žmogaus naudai draustų, bet ne – veltui žūna šventa žolelė. Štai priganysiu karveles, – švelniau prakalbėjo skerdžius, ir rūstus jo veidas kažkaip sušvelnėjo, pragiedrėjo, – jos duos nūnai daugiau pienelio, ir moterys balčiau man atskies buizos.

– Taip, bet kiek nūnai tavo karvės palaužys sėtinių?

– Seniau miško niekas nei sėjo, nei sodino, patsai sau augo kaip siena; o dabar jį kaip kopūstus ir sėja, ir sodina, bet miškas vis nyksta ir nyksta. Kokios čia seniau buvo girios! Kai prisimenu, net širdį sugniaužia... Dažnai pasigailiu, kad tokių laikų sulaukiau, kada žmonės nei girių nemėgsta, šventa miško nesigaili...

– Ir mėgsta, ir gailisi, jei sodina, tik medis žmonėms reikalingas...

– Nekalbėk tu man niekų! Ne sodinti girios reikia, bet mylėti... Sakai – žmonėms miškas reikalingas, o kerta žydai, kad juos visus iki vienam velniai išnešiotų! Jie vis girias naikina. Ir kuriems galams tasai miškas jiems reikalingas? Juk jie ir be to gerai gyvena. Įeik pas kurį turtingesnį pirkion, pas jį gražiau negu pas kunigą. Anądien, prasivėręs iš krautuvės duris, pažiūrėjau į Berkos gyvenamąją trobą ir net nusispjoviau...

Ir kuriems velniams jie dar miškus naikina?..

– Dabar ir be žydų miškus kirstų, kad tik žmonės pinigų turėtų. Kam dabar miško nereikia?.. – pastebėjo Mikas. Jis atsisėdo nuošaliai ant kelmelio, išbėrė uogas iš aukšlio ant kepurės dugno ir atsilaužė iš terbos duonos kąsnelį, besirengdamas užkandžiauti.

– Meldžiu paragauti, – pasiūlė man, atkišdamas kepurę su uogomis.

– Ir žmonės dabar išbjuro, neduok tu Dieve! Tai ne žmonės, bet nežinau, kaip juos ir pavadinti. Kad aš eitau žydams miško kirsti!..

– Neitų, kad pinigų žydai nemokėtų. O pinigas mūsų žmonėms vai reikalingas. Tėvas man dar pavasarį batus pažadėjo, o iki šiai dienai nenupirko: neturi pinigų, – nusiskundė Mikas.

– Tai kas, kad iškerta, – kalbu aš. – Užsėja, paskui užauga jaunas, dar gražesnis...

– Jau tu man nekalbėk! Aš daugiau išmanau negu tu, nors ir esi mokytas. Ką tu išmanai? Iš knygų tik, o aš tiek pragyvenau, jog net savo metams skaičių pamiršau, ir vis miškuose nuo mažo vaiko.

– Ir visą laiką Pagiryje ganei, dėdule?..

– Ne, ir Gružliuose ganiau keletą vasarų. Bet nemėgstu Gružlių: ten miškų nėra. Visą vasarą laukuose ir laukuose; jei tik kai kada įsiginsi plikuotan raistelin ar nusususian šlaitelin – ir visas tau malonumas.

– Bet ganyti laukuose, manau, kur kas geriau: ir linksmiau, kai aplinkui viską matai, ir gyvulio nepamesi. Vis tiek kaip rugienoje, – įsikišo Mikas.

Skerdžius tik nusišypsojo.

– Tokis jau ten gerumas. Svilina tave visą vasarą, kaitina kaip puode. O kai užeina lietus, nepasislėpsi niekur. Vėl kaip gali būti gera, kur nėra miško! Be miško suskursta žmogus. Čia tau ir kuoja pašvokščia, ir epušė lapais paskambina, ir eglė pasiūbuoja, ir berželis, kasas taisydamas, pakušta. Čia ir paukštukai... Ne, be miško niekur nėra gero, kad net ir Amerika ten bebūtų. Jau kad net monai iš ten bėga, kur miško nėra, tai galgi bloga ten...

– Jokių monų, dėdule, nėra. Juos tik tamsūs žmonės prasimanė, – noriu jam paaiškinti.

Senis, išgirdęs tai, suspirgėjo kaip lašiniai ant žarijų.

– Seniau gudresni už tave buvo žmonės, kurie matė juos. Kaip tai, kad monų nebūtų? E, ką jums, jauniems galvočiams, nūnai kalbėsiu!

Sumojo ranka senis, lyg aš būtau buvęs koks niekniekis ar varmas, ir nusigręžo nuo manęs. Išsiėmęs krepšį ir pypkę, ėmė kimšti pirštu jon titūną[66].

– Aš taipogi, dėdule, mėgstu ir monus, ir laumes, ir labai man gaila, kad bėga jie iš Lietuvos girių, šlaitų ir šlaitelių, kad miršta, nyksta jie kaip girios, – pasiteisinau aš.

Užtraukęs pypkę, nusispjovė senis ir nieko man neatsakė, lyg mano žodžių nei negirdėjo.

– Dėdė nūnai piktas, – atsiliepė piemenukas. – Vakar vaikščiojo užurašų su merga, o kunigas ėmė ir pravarė.

– Užurašų? – nustebau. – Argi tikrai, dėde, vesti sumanei?

– Kodėl ne? Ar tai negaliu? – atsigręžęs į mane, prabilo skerdžius. – Dargi man mirusioji žmona yra palikusi du ritimu audeklo, penkis ryšelius linų ir apie penkis svarus sėmenų. Kam gi tai turi žūti? Ir pirkaitė gi... Mirsiu dar aš negreitai.

– Iš kur, dėde, žinai, kad negreitai dar mirsi? – domisi Mykoliukas.

– Kad sakau, tai žinau. Kai aš dar mažas buvau, man viena čigonė delne išskaitė, kad aš mirsiu, kai Grainio liepa nulūš. O ji dar stipri, visus medžius prastovės.

– Tai tau, dėdule! Liepa dar kelis šimtus metų stovės.

[66] *Titūnas* – tabakas.

– Tai ir aš gyvensiu. Kodėl neturiu gyventi? Ot, kad tik dar neišnaikintų girių, beganau sau gyvulėlius.

– Kodėl gi tave, dėdule, kunigas pravarė? – klausiu jį. – Ar kad senas esi?

– Kur tau, vaikel, – katakizmų nemokėjau. Kai atėjau, tikrai paklausė, ar daugel turiu metų. Aš atsakiau, kad nežinau, net gal šimtas yra. Nieko nesakė, tik paklausė, ar miršta žmogaus dūšia? Aš pasakiau, kad gal miršta? Už tai ėmė ir pravarė.

– Kaip tu, dėde, tiek metų pragyvenęs, nežinojai, kad žmogus turi nemirtingą sielą?

Senis užsitraukė drūtai pypkės kartą, kitą, jog net sugruzdėjo ten viduryje, paskum ėmė ją krapštyti sraigteliu, kuris kabojo prie kandiklio.

– Iš kurgi aš žinosiu, ar aš kunigas? Kai jaunas buvau, niekas nemokė, tik žiūrėjo, kad kunigyston eitau. Ponas buvo piktas... Tada gi ir kunigai jokių katakizmų neklausė.

– Kaipgi dabar bus, dėdule? – atsiliepė vėl piemenukas. – Kunigas nepriims užurašų, kad katakizmų nemoki...

– Ne, dabar jau užrašys, jau dabar aš žinau, kad dūšia nemiršta. Kai paklaus, taip ir pasakysiu.

– Kai nueisi, pasiklaus dabar ko kito, ir vėl nežinosi, – pagąsdinau senelį.

– Ar žinai, dėde, kiek yra dievų? Skerdžius užkišo pypkę už juostos, pamąstė, pamąstė, pakasė pakaušį.

– Tai, vaikel, ir nežinau...

O kiek ilgiau pamąstęs, pridūrė:

– Gal trys.

Piemuo nusikvatojo.

– Matai, matai! „O kad tamista girdėtai, kaip jis poteriauja! Dėdule, sukalbėk tu mums „ojcze nasz“[67].

– E, gerai dabar jums juoktis, kai jus iš mažo vaiko moko. Mūsų ponai žiūrėjo, kad tik kunigystą eitume. Nebuvo kada mokytis; kitas persižegnoti, ir tai nemokėjo...

Patylėjęs kiek pridėjo:

– O vis dėlto tada žmonės buvo geresni negu dabar... O gal net ir gudresni.

– Kaipgi, gudrūs buvo! Ponai juos rykštėmis šveitė, o jie tylėjo! – atrėžė jam piemenukas. – Pamėgintų kas dabar...

– O ką tu jam padarytai? Ne tik mušė, bet ir į šunis mainė...

– Vis tiek, kas būtų – tas būtų, o nedovanotau.

– Kaipgi, – lyg erzindamas senį, kalbėjo piemenukas, – tada gudrūs buvo žmonės! Mano senelis, kaip ir tu, dėde, vienas bijojo vakaro metu eiti pro pirtį, kad laumė, pirtin įsivedusi, neužkutentų jo...

– O gal ne? Gal ne tiesa?

Piemenukas tik nusikvatojo.

– Juokis, juokis! Pamatysi, ko tu prisijuoksi.

– Kadgi, dėde, jokių laumių nėra, tai tik gražios pasakos, – ištrūko man vėl.

– Nėra, nėra! Iš kur žinai, kad nėra? Kaipgi tada žmogui gyventi, jei nėra jau nei miškinių, nei monų, nei laumių?..

– Ir kunigas, dėdule, sako, kad nėra, – vis erzina senį piemenukas. – Argi tu kunigu netikėsi?

– Kunigas! kunigas! Kas tasai jūsų kunigas? Pirma tai buvo

[67] „Tėve mūsų“.

kunigai! Vis iš ponų, ir kokių dar ponų! O dabar kas kunigas? Šiai prieš keletą metų Makščio Janka kiaules ganė ir aš jį dar botagu šveičiau, o nūnai jisai jau kunigas, ir moterys jam rankas bučiuoja. Kunigas tiek tame išmano, kiek ir visi. Ot, tegul pasakytų, iš kur tai, jei jisai viską supranta, – rodydamas ranka straublį, tęsė Lapinas. – Nepasakys, kad kažin kas. O senovės žmonės viską gerai žinojo.

Ir aš tau pasakysiu be kunigo: nuo lietaus tai.

– Visai ne nuo lietaus. Nemeluok, sveikas. Kad nuo lietaus, visados būtų, kai lyja. Ot, ir nežinai, nors ir mokytas.

– Tai kas gi, kad ne nuo lietaus?

– Kas gi, jei ne Straublys, kuris taiso Vaivos juostą ir ašaras barsto?

Lapinas ilgai dar šnypštė įpykęs. Mes abu su piemenuku tylėjova ir laukėva, ką mums dar papasakos Lapinas.

– Kad nežinota, tai ir nekalbėkita! – prabilo jisai, atsikėlė nuo kelmelio ir nei neatsisveikinęs nulindo krūmuosna.

III

Nėra kitų tokių gerų, tokių linksmų švenčių kaip Sekminės. Kai ateina jos, lyg žmogus iš miego prabundi; ir ne vien žmogus, net medžiai. Viena diena puikiau pasprogsta, kad linksmiau žmonės jų žaliomis šakelėmis nukaišiotų savo nelinksmus butus.

Linksmos ir triukšmingos buvo krikštynos antrą Sekminių dieną pas Valainį; krikštino pirmą savo sūnų, kurio ilgai laukė ir belaukdamas jau net paseno. Gimė jam penkios duk-

terys, bet kas iš dukters? Kiek dukterų, tiek naujų bėdų. O kad jau žmogus turi jas kelias, tai nors gulk ir mirk.

Aimanavo ir Valainis, bet atkakliai laukė sūnaus.

– Kad aš sūnaus neturėtau? Ne, šito nebus! Tegu bus dešimts, vienuolika mergaičių – vienas galas – o dvyliktasis bus sūnus, ir gana!

Juokėsi kaimynai klausydami, bet Valainis nenusiminė ir laukė sūnaus. Ką padarysi su tokiu žmogumi? Užsimanė sūnaus, ir tiek.

Tikrai, gimė jam ir sūnus, gimė jisai tik po Velykų, bet krikštynas atidėjo Valainis Sekminėms, kad geriau pasidžiaugtų, geresnes ir iškilmingesnes krikštynas iškeltų.

Ir triukšmingos gi buvo, triukšmingesnės negu kitos vestuvės; muzikos tik nebuvo, o tai vestuvės, ir gana. Net visą sodžių per kvieslį suprašė Valainis, vis tiek kaip vestuvėsna. Matydami tai žmonės vieni juokėsi, kiti stebėjosi.

– Dračinasi[68] žmogus! – kalbėjo treti. Kūmu paprašė Valainis patį kunigėlį, o kūma buvo seniūno Alksninio žmona, to pačio Alksninio, kuris turi daugiau kaip šimtą kelmų bičių. Ir Dievas vienas žino, kodėl jam jos taip sekasi? Vieni kalba, kad jisai kažką žinąs, net raganiumi vadina; kiti gi mano, kad jisai Švenčiausiąjį, per komuniją iš burnos išsiėmęs, parsinešęs namo ir įdėjęs avilin, pas bites. Lapinas tvirtina, kad patsai matęs avily lyg „kieliką“[69], kaip bažnyčioje pas kunigą, tik iš vaško sulipdytą.

[68] *Dračytis* – lepintis.

[69] *Kielikas* – taurė, krikščionių liturginis indas, kuriame per mišias konsekruojamas eucharistinis vynas ir duona.

Dabar Alksninis pasiuntė krikštynoms visą ąsotį medaus. Jame buvo svarų dešimts, o gal dar ir daugiau.

Sukvietė taipogi Valainis ir visą savo giminę. Visi žino, kad jisai buvo ne bet kokios giminės. Tai ne žmogus, kuris tik Amerikoje praturtėjo, bet iš senų laikų garsus buvo. Atvažiavo čia ir Čepulis iš Rudnios, kuris išleido kuniguosna sūnų, ir Dumblis iš Pakelmių, kuris seniai jau pasistatė mūro namus lyg kažkokis bajoras ar miestelėnas; buvo čia ir Kozulis iš Pagilšės, patsai mokyčiausias žmogus visoje parapijoje; jisai net pas kunigą pietų būna; o suplikacijos tai be jo niekas negiedos; pribuvo čia ir Dundis iš Persėdų, kuris turi šešis valakus juodos kaip tirštimas žemės; tai turtingiausias žmogus visoje parapijoje, ir kitaip jo niekas nevadina kaip tik „ponuli". Paprasti žmoneliai jam net ranką bučiuoja. Nors turtuolis buvo, bet geras žmogus, nosies nerietė, nesipuikino, nesididžiavo ir poniškai nesinešė.

Daugel buvo dar ir kitu garsių vyrų su žmonomis, kai kurių net su vaikais krikštynosna suvažiavusių.

Linksminosi dabar visi. Riksmas ten, juokai skamba, jog net sodžiaus gale girdėti. Bobos, išgėrusios kuri alaus, kuri net ir degtinės, įsilinksmino tiek, jog net dainas užtraukė, senovines, ne dabartines. Vyrai rėkaloja, pasakoja kits kitam ir kits kito neklauso.

Vestuvės, ir tiek!

Arti vidudienis, saulė į pietus slenka. Trik trik trik! – skamba skerdžiaus trimitas dar ten kažkur sodžiaus gale. Štai ir kiaulės, užrietusios uodegas, šuoliu nešasi, viena antrą

pralenkdamos, namo, kad greičiau pirma paspėtų apzuiti visus kampelius.

Gena skerdžius gyvulius iš rytagonių.

Moterys tuoj išsinešdino namo: reikia gyvuliai priimti, karvės pamelžti, kiaulės pripenėti, paskui tvartan suvarinėti, kad kur daržan kuri neįsilaužtų. Nūnai nelauk, kad tau viską duktė padarytų ar tarnaitė samdininkė. Jos dar anksti rytą visos išsinešdino iš namų: kuri bažnyčion, kuri girion, kuri taip sau braidžioja po laukus. Nūnai jau tokia šventė, kad traukia žmogų ten, kur žaliuoja, ir gana.

Liko Valainio pirkioje tik vyrai; ir iš jų kai kurie išėjo, vieni kieman, kiti sodelin, treti gatvėje, sustoję pas vartus, kalbėjosi apie tą, apie šią, daugiausia apie nieką.

Kūma su viešniomis nuėjo kitan namų galan rengtis bažnyčion; patsai gi Valainis tupinėjo papavietėj aplink vežimą: pamovė naujus ratus pasturgaly, patepė gerai, kad negirgždėtų – „gerti neprašytų".

Stovi vyrai patvoryje, užėmę visą pašalę, ir šnekučiuoja apie ganiavas, sprendžia, kur geriau gyvuliui, ar miške, ar pievose.

– Ar sveikas, seni? Dar kruti? – pakalbino Lapiną Kozulis iš Pagilšės.

– Kaip matai, tamista. Ko man nekrutėti? – atsiliepė Lapinas ir prisiartinęs padavė jam ranką. – Kaip tamistą Dievas laiko?

– Senstu, štai ir viskas! Betgi tu, kaip buvai, tokis ir dabar: nei tu sensti, nei tu nieko. Kada gi tu mirsi, seni? Ar gal mus visus nori pergyventi?

– Ką tu, žmogau, kalbi jam apie mirtį? – nusišypsojo Čepulis Levanarda. – Jisai vesti dar mano, tik neranda sau tinkamos mergos – visos per senos.

Nusijuokė vyrai taip smagiai, jog net višta, kuri po serbentos krūmu purtinosi, nusigando ir kudakindama iš gūžtos pabėgo. Lapinui nepatiko, kad iš jo Čepulis pasijuokė. Nors jisai priprato, kad iš jo keltų juokus, bet čiagi buvo svetimų šalių žmonės!

– Aš ir pamiršęs būtau gražiai, čia su jumis bešnekėdamas; gerai, kad, žmogeli, priminei man, – atsigręžo jisai į Čepulį. – Jūs čia uliojate ir nieko nežinote, o ten Valakų gale, pas Miegakulinę, jūsų vaikai gal jau užmušė vienas antrą. Kai ginėme namo, vos perskyrėme: apsikruvinusiu, apsidraskiusiu, vieną antrą vis akmenimis, vis akmenimis. Vos apgynėme Antanuką. Mackė jį būtų visai užmušęs.

Čepulis nesuprato, ar Lapinas tiesą pasakoja, ar juokiasi iš jo ir meluoja. Visi žinojo, kad Čepulių Juras ir Levanarda, du broliu, tik pasidalinusiu, gyvena kaip katė su šunimi, o jų sūnūs, Antanukas ir Mackė, dar labiau negu tėvai ėdasi tarpu savęs.

Kai tik išgirdo tai Levanardienė, melždama savo kieme karvę, tuoj ėmė šaukti vyrui.

– Vai, kad jį perkūnas dievulis nutrenktų, tą galvažudį! Levanarda, ko stovi kaip šulas? Ar gal tu kurčias, ką žmogus pasakoja? Bėk greičiau, gal ten vaiką jau visai užmušė!

Levanarda, girdėdamas tatai, pakrapštė galvą, pamąstė...

– Ar tik nemeluoji, seni? Vai, meluoji?..

– Kam aš meluosiu. Nori – tikėk, nori – ne, man vis tiek,

aš pasakiau. Pasiklauski piemenų. – Ir Lapinas nusigręžo į vyrus ir užkalbino juos visai apie ką kita, lyg jam jau neįdomu, kaip pasielgs Levanarda Čepulis.

– Palauk, aš tam giltinei!.. Žinos jisai, kaip kautis.

Ir, užsimovęs kepurę giliai ant ausų, nusigręžė Levanarda ir nužingsniavo į daržus.

Tuo tarpu Jurienė, kažin kaip išgirdusi šią naujieną ir pamačiusi, kad Levanarda eina per daržus į Miegakulinę, šaukė vyrą, kad greičiau bėgtų į Valakus ginti vaiko, kurį galvažudys brolelis su savo sūneliu nori užmušti.

Tasai, kaipo žmogus karštas, jaunesnis, užsimetė ant pečių milinaitę ir, išsitraukęs iš tvoros straigą, nusivijo brolį.

– Jie, nedraugai, barasi, ėdasi kaip šunys, o man tvorą tik ardo! – prabilo matydamas tai Šlaminis.

O dvi marti, melždami karves gretimuose kiemuose, plūdo viena antrą, kaip išmanė, koneveikė nuo raganų ir vagilkų.

Senis Lapinas klausė ir juokėsi sau po ūsais. Klausys, klausys ir pridės savo žodelį, vis tiek kaip pagalį malkos gęstančion krosnin.

Moterys išsibarė, kiek tik galėjo, pamelžė karves ir nuėjo pirkiosna.

– Tai priviriau, žmoneliai, buizos! – juokiasi patenkintas senis ir net rankas trina iš pasitenkinimo, kad taip pasisekė sukiršinti žmonės. – O aš jų vaikų nei nemačiau!..

– Vai, kad tave dievai, seni, – kvatojasi vyrai, net už pilvų susiėmę. – Ir pramano gi!

– Čia motinos tik nesusipešė, o ten vyrai gal jau pešasi. Ne tėvai skirs vaikus, tik vaikams teks tėvai skirti!

– Tai melagis senis, tai melagis! Ir senas ir taip diktai[70] sumeluoja, jog nei nesuprasi!

– Tokio, brol, melagio aplinkui nesurasi. Ir žinai, kad meluoja, o patikėsi, ir gana.

Ir vėl juokiasi vyrai, o Lapinui tai linksma, lyg jį už gera būtų gyrę.

– Na, matau, kad tu dar nesi metęs senų išdaigų! – padėjęs ranką ant Lapino peties, prabilo Dumblis iš Pakelmių, kur seniau dvi ar tris vasaras ganė Lapinas. – Kokis buvai, tokis ir dabar likai. Eiva, seni, pirkion, aš tau duosiu alaus, nors ne savo...

Ir nusivedė vyrai Lapiną pas Valainį trobon, pripylė jam stiklinę alaus; Lapinas išgėrė vienu matu, net jį pakratė. Paskum, nusišluostęs burną rankove, atsilaužė sūrio kampą, kurį jam arčiau pastūmėjo Dumblis, ir užkando; čia tuojau pripylė jam antrą, jisai išgėrė ir antrą; pripylė trečią, jisai ir trečią išgėrė. Pripylė jam degtinės stiklinėn, senis išgėrė ir degtinės; pasitraukė mėsos dubenį arčiau į save ir ėmė puntaroti net prakaituodamas.

Linksmas senis, net akys blizga, juokauja. Visi juokiasi, ne tai giria, ne tai peikia Lapiną. Jisai pasakoja, kaip apgavo vieną, kaip suerzino kitą, kaip gražiai sumelavo trečiam. Juokiasi vyrai, net juostos nuo jų pilvų nusmuko. Tik vienas Kačingis nesijuokia.

– O aš manau, vyrai, kad niekus darote, girdami jį, – kaip iš trimito storu savo balsu kalbėjo. – Kad man jisai taip

[70] *Diktai* – smarkiai.

sumeluotų, nepaisytau aš, kad jisai senas: nurautau viršugalvį. Kad tu senas, nedaryk, kaip mažas vaikas.

Nors labai sielojosi Kačingis, bet jo niekas nei klausyti neklausė.

Lapinas išporino vyrams, kaip jis su Juzia užurašų vaikščiojo, kaip jį kunigėlis pravarė.

– Na, ir radai sau mergą! – juokiasi vyrai. – Kitos tokios visame pasauly su skala nesurasi. Bet kaipgi liks Vanka be jos?

Juzia buvo senmergė, penkių dešimtų metų su uodega. Gyveno ji pas gudą, tokį pat seną berną Vanką, kuris čia atsipainiojo, nežinia kada, nežinia iš kur, ir gyveno sodžiaus gale dūminėj pirkaitėj, kurią sau nusipirko iš vieno kampininko.

– Kas gi dabar bus? Be katakizmo kunigas nepriims užurašų, o be kunigo netekės už tavęs nei viena merga, net ir Juzia.

– Nieko, aš, žmogeliai, išmoksiu. Jau aš dabar daugel žinau. Mykoliukas mane moko.

– Tai, seni, prigyvenai laikų: vaikai senus moko. Ar tikėjai, ar laukei to, seni? – klausia jį Dundis, patsai gana senas žmogus.

– O, dabar vaikai, tai ne mes, mūsų laikų vaikai, – atsakė Dumblis. – Aš dar ne Dievas žino kokis senis esu, o kai prisimenu, kokie buvome vaikais, tai kur, nei nelygink su dabartiniais mažaisiais!

– Atsimenu, – atsiliepė Julius Naujalis, – būdavo, dėdė pagąsdo mus, kad pilni arielai baloj vilkų, kurie vaikus gaudo ir vilkinus jais peni, kelias dienas baidėmės iš gatvės išeiti, tik iš tolo ujome ir akmenimis arieluosna svaidėme. Eik, dabar taip pagąsdink vaikus, jei nori!

– Vaje, – giriasi Lapinas, – ir dabar, kai pagąsdinu, bijosi – ir kaip dar!

– Ot, visi mes čia jau nejauni, – įsikišo Kačingis, – ne vieno jau ir plaukas žilas. Mes dar štai tokie vaikėzai buvome, be kelnių bėginėjome, o tu jau pusžilis buvai. Jau gal daugiau šimto metų turi ir stiprus dar vis esi. Ar dabartinių laikų rasi toki žmogų?

– Tai gal jau yra šimtas, – valgydamas sūrį su duona, sutiko Lapinas. – Šimtas jau yra, o net gal daugiau... Kur kas daugiau!

– Kur jau jisai šimtą, gal ir du turi! – pritarė Valainienė, tupinėdama aplink pečių. – Kas jį jauną pamena?

– Yra dar senesnių negu aš.

– Kas gi tokis galėtų būti? – spėja vyrai. – Ne, senesnio už tave nėra. Jau tu ne savo, svetimą amžių gyveni.

– Nagi Grainio liepa: ji senesnė už mane, – juokiasi linksmai skerdžius. – Kol ji žaliuoja, aš anksčiau nemirsiu.

– Na, žmogel, ji dar šimtus metų stovės. Nors tu ir gaivus, bet jos nepergyvensi.

– Pergyvensiu, ot pamatysite. Ko man skubėti, laiko pakaks. Ar man čia bloga?

– Kad taip mano valia, – atsiliepė Valainienė į Grainį, – aš tavo liepą būtau seniai nukirtusi. Ir prisikeikiau aš jos ir tavęs drauge – pusė daržo gaišta kas metai: nušvokščia, atažalas paleidžia, ir niekas neauga.

– Gerai, kad Dievas nedavė kiaulei ragų! – net paraudęs atrėžė Lapinas. – Kas matė, kad tokį medį kaip liepa kirstų! Ar tu ją sodinai, ar ką?

– O manote, kad iš mano daržo tai didelė nauda? – kalbėjo

Grainis, nepaisydamas Lapino. – Per geras varsnas lik dilgėlės ir atžalos auga.

– Nukirstai, ir tiek! Kokia gi tau iš jos nauda?

– Kaip nukirsi! Gaila tokio gražaus medžio, – kalbėjo vyrai.

– Ko klausote jos! – piktai sušuko Lapinas. – Žmonės medžius sodina aplink namus, o ji, matai, „nukirstau! nukirslau!“ Kas tau tokis medis, juk tai ne musė! Paėmiau, sugnybau – ir nėra! Pasigėdytai, sene, taip kalbėti!..

– Ko dabar aš gėdysiuos? Nugriaus kada vėjas ant tvartų, gyvulius dar sutrėks.

– Nugriaus, nugriaus! Klausykite, tik jūs, žmonės! Amžius liepa stovėjo, o dabar, „nugriaus“! Alaus tu prisigėrei, žmonele! – sielojosi Lapinas. – Nukirsti tokį medį, vis tiek kaip žmogų užmušti!

– Ot, imsiu ir nukirsiu! – ūmai prakalbėjo Grainis. – Mano liepa, kas man užgins? Noriu – kertu, noriu – ne.

– Tavo liepa! Ar tu ją sodinai, kad ji tavo, ar tu ją auginai, kad kirsti nori? Ar gal ji tau vienam žaliuoja, tau vienam šlama ir grožėjasi? Kad tavo lauke auga, tai jau ir tavo! Dievulio ji ir mažų paukštelių, ne tavo!

Supykęs atstūmė skobnis ir pasikėlė nuo uslano.

– Matai, kokis iškalbingas senis! Kur tiek žodžių surado, kai teko liepa ginti?!.

– Štai, seni, nukirs Grainis liepą, – erzino kirkindami jį kiti, – teks tau mirti greičiau, negu manei.

– Mano liepa ir nukirsiu. Rytoj nukirsiu! Štai pamatysiu, ar užgins man kas?! – užsispyręs atkakliai tvirtina Grainis.

– Ne tavo, nenukirsi! Rankos nudžius, kojas sau palaužysi. Kas tau liepa, girioje pušelė, ar kas? Krosny gal malka deginsi? Ech, ir žmonės gi nūnai! Senovėj žmonės kaip galėdami sodino medžius aplink namus, sodžiuose kaip giriose švokštė šlamėjo, visokių paukščių pilna buvo, o dabar koks ten snarglius, vos nuo žemės paaugęs, šūkaloja: „nukirsiu, nukirsiu!“ – šaipydamasis pyko Lapinas. – „Mano liepa!“ Pamėginęs būtai tu senovėj taip kalbėti! Ištiestų tave ant grendimo, įskeltų tau kapą, žinotai tada.

– Ot, nukirsiu, ir tiek! Mano liepa, ir baigta. Kad ne šventė, dabar nueitau ir nukirstau.

– Tfu! – spjovė Lapinas ir, paėmęs nuo suolo botagą, trimitą ir kepurę, nei neatsisveikinęs išėjo iš trobos.

Vyrai juokėsi, juokais senį palydėjo iš pirkios. Jie visi manė, kad Grainis tik erzina Lapiną, bet kirsti liepos nei manyti nemano.

IV

Saulė pakopėjo aukščiau į vidudangę. Laukuose jau gerai kaitino, bet girioje nieko sau: čia visą dieną vėsu. Tik mato senas skerdžius, kad varnų daugiau ir daugiau sukasi aplink gyvulius, o musės net jam pačiam burnon, nosin lenda. Karvės selina, kad vis kur unksnėn, po egle.

Sustojo Lapinas lygumėlėj ir žiūri į savo šešėlį, ar didesnis jisai nei jo žingsniai, ar ne. Užbrėžė lazdos galu, kur baigiasi šešėlis, ir žengė. Nužengė toliau, negu užbrėžta buvo.

– Na, vaikeliai, leiskite gyvulius namo.

Piemenys to tik ir laukė. Apsupę visą kaimenę, pliauškina botagais, bruka gyvulius kiek galėdami.

– Nevykite, nevykite! Ne bažnyčion einate, skubintis nereikia.

Bet piemenys mažai jo paiso. Vienas jų sudūzgė kaip varmas: biz biz; kiti išgirdę sudūzgė irgi, sudūzgė visokiais balsais, kaip kuris mokėdamas. Karvės klausė klausė ir, papūtusios uodegas, nudūmė bėgčiomis; o kuri buvo rambesnė, bėgti nenorėjo, toji ir botagu per šoną gavo. Linksma visiems. Medžiai nesiūbuoja, nešlama; saulė kaitina, tik paukštukai tai ten, tai čia užtraukia savo dainelę, sučiulba ir vėl nustoja staiga, lyg nukerta.

Vai, gražu, gera ir linksma Dievo pasauly, o dar girioje!..

Išėjo gyvuliai iš miško, pamatė juos kiaulininkai ir paleido kiaules namo.

– Ūdžiu namo, ūdžiu džiu, namo-o! – rėkia jie kiek galėdami. Kiaulės prisiminė, kad namie jų laukia loviai, pilni gardžios, minkštos, sultingos žolės, pasileido kaip ribuoliai, o paskui jas ir avys, nors jos tai ir nieko nelaukė. Avis kvaila, mato, bėga kiaulės, ir ji bėga, nors pati nežino ko.

Paleidę kiaules namo, susėdo piemenys ant kalnelio pas balą ir laukia kitų, kurie atgena gyvulius; supuolė karvės balon ir geria; kita įbrido net ligi pilvo. Atsigėrė ir kitaip atrodo: ir pilnesnės, ir riebesnės.

Štai ir tie, kurie miške gyvulius ganė, „stotkininkai“[71].

[71] *Stotkininkas* – piemuo.

Vienas jų tempia kelias vantas ant pečiu, kitas – šluotą, trečias – skujinę kaip kupstą.

Bet ne jie rišo ir ne jų tai, tik skerdžiaus.

Štai ir sodžius.

– Teta, a teta! – šaukia Lapinas. – Aš tau trūkžolių parnešiau.

Dar jauna moteriškaitė, bet jau suliegusi, išėjo iš vartų. Lapinas traukia iš gunčelės kišeniaus šaknis ir pila jai rieškučiosna.

– Turėk prijuostę, žmonele, rieškučion nepaimsi; aš tau čia daugel prikasiau, kad ilgam užtektų.

Toji atstatė prijuostę; skerdžius išdėjo visa ir kišenių išvertė.

– Kad tave Dievulis apdovanotų, dėdule! Aš jau nežinau, kaip tau dėkoti. Aš pati, matai, nepažįstu.

– Nėra už ką, žmonele, dėkoti. Ar tai sunku? Tik kad sveikaton.

– Gindamas užeik, dėdule, aš tau nors sūrio kąsnelį laukan duosiu.

– Gerai, užeisiu, užeisiu, žmonele, kodėl ne? – žada Lapinas ir gena toliau.

– Motiejien, a Motiejien! – šaukia kitą moteriškę, kuri eina per kiemą į tvartus su melžtuve rankoj, – ar ne tu prašei skujinės?

– Aš, širdele, aš. Tik vieni ražai senos beliko.

– Taigi, moterėle. Aš tau nūnai surišau tokią, jog visai vasarai užteks. Kaip kupstas.

– Vai, kad tau Dievulis sveikatėlės duotų! – dėkoja moterėlė, eidama į vartus. – Jau aš tau, dėdule, gerą ragaišį iškepsiu.

O tai visai jau bėda buvo, – kalbėjo moteriškė, imdama iš skerdžiaus rankų skujinę, – šluoji šluoji, ir pusė anglių krosny lieka. Vieni ražai tik. O gal vyrų prisiprašysi!

– Ką jūs darytute, kad senio Lapino netektute?

– Užeik, dėdule, gindamas, aš tau nors kiaušinėlį duonkrepšin įdėsiu. Tik užeik!

– Gerai, gerai, tetule, užeisiu. Kodėl turiu neužeiti.

Eina skerdžius toliau vidugatve. Apipuolė jį iš visų pusių vaikai kaip musės.

– Dėdule, ar parnešei man aukšliuką? – klausia vienas.

– Man dūdelę? – šaukia kitas.

– Ar nudrožei man rėknę? – lenda trečias. Skerdžius vienam kiša aukšliuką[72], kitam rėknę, trečiam margintą lazdelę, o tam vėl dūdelę.

– Tik žiūrėkite, kad man pavogtute iš tėvo krepšio titūno; o tu, – atsigręžęs į mažesnį, kuriam davė lazdelę, – nors dešimtį degtukų; ne, tai atimsiu lazdą ir atiduosiu Jonukui; jisai man visą saują atneš degtukų. Atneši, Jonuk?

– Atnešiu, – juokiasi Jonukas, o akutės net žiba, – tik parnešk man tokią, kad išlenktą dar.

– Parnešiu, parnešiu, pačią gražiausią išpjausiu, tik pagamink man rytdienai degtukų. Visą saują, girdi? O dabar še tau vantos, nunešk savo motulei, aš jai dar anądien esu žadėjęs.

Vaikas paėmė vantas ir, užlindęs ant vartų, sviedė jas kieman.

[72] *Aukšlys* – iš medžio žievės susuktas indelis uogoms rinkti.

– Petre, neški motulei vantas, greičiau! – šaukia jis savo seseriai, kuri, stovėdama su rykšte, žiūri, kad kiaulės nenuvarytų nuo lovio paršų; o patsai užsirito ant tvoros, apsikabino kuolą ir tupi kaip pelėda.

– Tupėk, tupėk kaip višta ant tvoros! Pamatysi, uodega užaugs, – gąsdina jį Petrė.

– Nebijau, – atrėžė vaikinas, – neužaugs.

– O kam, dėde, šluota? – klausia piemuo, kuris šluotą neša.

– Šluotą savo šeimininkei nunešiu, kad gardžiau užbaltintų man buizą.

– Dėde, dėde, ar matai? Grainis nukirto savo liepą.

Žiūri skerdžius: tikrai, liepos nebėra. Jis dar nenori tikėti akimi – patrynė lyg žmogus, iš miego prabudęs, geriau praplėšė – vai, gi vis nėra! Ten, už vyšnių sodelio, pas Valainio tvartus ji stovėjo, aukščiausia ir plačiausia visų medžių, o dabar ten nieko nebėra. Lyg dangus prakiuro toje vietoje.

Pasėjėjo senis į Grainio kiemą ir žiūri į daržą. Mato, guli liepa, išsitiesus per visą daržą, per bulbes, per svogūnus. Tik žalios šakos į aukštą kėpso kaip rankos. Dar švokščia lapai, vėjo papučiami – lyg skundžiasi žalia liepelė.

Maži paukščiukai, kurių lizdais šakos kniugždėte kniugždėjo, dabar lekioja aplinkui ir taip graudžiai čypia, lyg apverkdami išgriautus savo lizdus – čip čiip čit čiit...

Prilėks, pulsis šakosna ir vėl lekioja, skraido, čypia, aptūpę tvorą.

Grainis stovi su kirviu ir krapšto galvą, patsai nežinodamas, kam jisai nukirto liepą, ištrėkė daržą ir ką dabar jisai su juo bedarys?

Kad jisai, rodos, galėtų, iš naujo liepą pakeltų, pastatytų ją ant seno kelmo...

Bet nepakelsi, neprigydysi.

Atsikėlė nūnai vėlai – galvą skauda, burnoje kartu, lyg būtų čemerų pavalgęs, pikta. Atsikėlęs išėjo kieman, norėjo darbo imtis, bet galva kaip puodas, darbas iš rankų krinta. Paėmė žagrę taisyti, tik rankeną nulaužė; dalgę ėmė tinti, tik plaktuku nagus sau apsigurino. Metė žmogus tynęs, plaktuką pavarė pasvirnėn, o vaiką, kuris skiedryne žaisdamas pasipainiojo po kojų, supylė diržu.

Kas daryti? Atsistojo Grainis vidury kiemo, kaso pakaušį ir dairosi į visas šalis. Prisiminė jisai, kad vakar pas Valainį ketino liepą nukirsti. Dirstelėjo, pakėlęs galvą aukštyn, į dangų, į liepą, ir tokis piktumas jį pagavo Ir ant liepos, ir ant paukščių, kurie visokiais balsais čirškė jos šakose, jog, atsinešęs iš trobos kirvį, nuėjo daržan.

– Jūs man čia daugiau neberėkausite, nebegadinsite javų bei vyšnių, nenaudėliai! Aš jus iš čia išrūkysiu, išginsiu!..

Atsipeikėjo, atsikvošėjo jisai tik tada, kai liepa subraškėjo, susiūbavo ir palinko į vieną šalį; pirma lengvai, pamažėl, o paskui vis greičiau ir greičiau, garsiau subraškėjo – ir staiga griuvo, išsitiesė per visą daržą.

Stovėjo dabar Lapinas pas tvorą, liūdnas, paniuręs, žiūrėjo, kaip ardo subėgę vaikai paukščių lizdus, laužo šakas, ir tik lingavo žila galva.

– Žmogau, žmogau, ir širdies tu neturi, ir Dievo nebijai, kad tokį medį sunaikei.

– Eik, eik sau, seni, kur eini, o tai gausi kirvakočiu spran-

dan! – pasivarė piktas Grainis. – O jūs čia, žalčiai, ar tai man daržą mindžiosite?!. – puolė jisai vaikus.

Tie stačiagalvėmis nudūmė, kur kam patogiau buvo: vieni per tvorą, kiti į daržus; bet už kelių akimirksnių jie vėl tupinėjo ir trepučeno aplink liepą.

Nuleido senas skerdžius žilą galvą ir nuėjo savo keliu. Tik eidamas murmėjo:

– Jau kai žmonės tokių medžių kaip liepa nesigaili, tai jie ir nieko nesigaili. E, mirti geriau negu tokiais laikais gyvenus!

Liūdnas nuėjo savo paeilės pirkion. Batviniai jam nūnai buvo per rūgštūs, buiza negardi. Sėmė šaukštą, kitą ir pasikėlė iš užuskobnių.

– Ko tu, dėdule, nūnai tokis liūdnas? Ar gal serguliuoji? – klausia jį Džiangienė, kuri pripratusi buvo regėti jį visuomet linksmą. – Ar gal negardžiai išviriau?

Baidėsi, kad pajuoks Lapinas ją visam sodžiui, kai neįtiks valgymu. Per tai moterys ir baltė jam buizą geriau negu kitiems namiškiams, ir taikė, kad kopūstuose daugiau spirginių jam tektų.

– Ne, tetule, gardu. Tik senatvė, žmona! Mirti reikia, štai kas yra.

Ir užsimetęs gunčelę ant pečių, palikęs trimitą ir botagą, kurių anksčiau niekuomet neužmiršdavo, užsimovė kepurę ant galvos ir nuėjo namo.

Parėjęs Lapinas nei pirkaitėn neužėjo, tik atsisėdo pasieny, prisikimšo pypkę: užtraukė kartą, kitą. Sėdi ir lyg jam kažko koktu, kažko trūksta. Užtraukia pypkės ir pasižiūri pro sodžiaus kluonus, pro tvartus, kur pirmiau ūžė šlamėjo

žalia liepa – ir dabar ten nieko nebėra! Ir vėl pasivaideno skerdžiui, kad net danguje plikė atsirado.

Spjovė Lapinas ir neišrūkęs užgniaužė pypkę pirštu, užsikišo už juostos ir nuėjo darželin, kur augo vienintelė kriaušė, ir toji laukinė. Pasiklojo ten Lapinas unksnėje kailinaičius, atsigulė kniūpsčias, paskui atsivertė ant šono ir užmigo.

Sapnas buvo sunkus. Blaškėsi jis ir dejavo per miegą.

Sapnavo, kad pas jį atėjo Juzia, bet ji buvo visai nepanaši į tą, kuri su juo kartu buvo nuėjusi užurašų pas kunigą ir nemokėjo katakizmų, kaip ir jis. Buvo ji dabar jauna, graži, kokia nebuvo ir prieš kelias dešimtis metų, apsikaišiusi žolynais ir vainikuota. Apsivilkus ji buvo suknele su daugeliu garankštėlių ir juoda su dviem eilėm baltų žuvinių segtukų liemene; tokių dabar jau niekas net nebenešioja. Siuvėjos ir siūti jas jau pamiršo.

– Renkis greičiau; visas pulkas tavęs jau laukte laukia. Ir kunigas mudviejų jau seniai laukia, pasirengęs pas altorių.

– Kokis kunigas? koks pulkas? – stebisi senis.

– Nagi mūsų pulkas. Ar tu užmiršai, kad mudu vaikščiojova užurašų?

– Ką aš darysiu su tokia tavim? Juoksis iš manęs žmonės, kad aš, senis, imu tokią jauną mergą.

– Kas tau sakė, kad tu senas! Pažiūrėk į save!

Lapinas tuoj puolėsi į kibirą, kuris stovėjo su vandenimi ant suolelio po lentyna, ir dairosi jan. Mato, kad iš kibiro į jį žiūri visai ne žilas senelis, bet geltonplaukis, raudonaveidis jaunikis, kokis jisai buvo prieš daugel daugel metų.

– Kas per monai čia dedasi? – stebėte nusistebėjo jisai ir,

stovėdamas trobos vidury, apsidairė aplinkui, pasižiūrėjo į save. Mato, kad ir apsivilkęs jisai visai ne taip kaip visuomet, bet ilga miline su dvylika garankščių ir kraštais, juodu mašastu[73] apvedžiotais. Pasisukę vienon pusėn, garankščiai vėl – šlap šlap šlap! Pasisuko kiton pusėn, garankščiai vėl – šlap šlap šlap! Vis tiek kaip pas, amžiną atilsį, Antaną Gaidį.

Apsiavęs jisai pušnimis su aukštais aulais ir geltonais blizgučiais pentyse, pakaustytais geltonom pasagom.

Nesuspėjo pasidžiaugti, pasigėrėti savimi, kai kieme sužvengė žirgai ir pirkion įėjo senas Jurgaitis, pas kurį tarnavo kadaise Lapinas. Jis tada gaudavo dešimtį auksinų ir dvylika skatikų algos per metus, milinę gunčelę, apvedžiotą juodomis rėžėmis, ir naujas, iš geros odos, nagines. Tokių žmonių, kaip buvo Jurgaitis, jau dabar nebėra. Ne dabarties šeimininkas buvo; jisai tau daugel nekalbės; nepadarei, kaip reikia, nupylė diržu, o ne, tai dar sagtimi – ir tiek. Ir nepasislėpsi nuo jo nei kanapėse, nei kitur.

– Kam aš tave, brud, vaikysiu, – kalbėdavo jisai tam, kuris bėgo nuo jo diržo, – patsai ateisi trobon; tada dukart tiek gausi.

Šitas žmogus dabar stovėjo pas duris, piktai į jį žiūrėdamas, iš paniūrų, kaip būdavo. Kai Lapinas atsiminė, kad Jurgaitis jau seniai yra miręs, visas jo kūnas nuėjo pagaugais.

– Na, brud, kam dildi žmones? Žirgai visą kiemo vejelę kanopomis iškapojo. Greičiau man! Ar gal sagties paragau-

[73] *Mašastas* – aksomas.

ti nori? – Ir jau imasi senis už diržo. Lapinas greičiau, nei žodžio neprataręs, apsisukę ir nuėjo kitan trobos galan. O eidamas juto, kad jį seka akimi senas Jurgaitis.

Įėjo Lapinas kitan galan, o ten pilna pirkia svečių. Tenai ir Močius Grainis, dabartinio senelis, ten ir Juozas Čepulis, ten ir Antanas Kačingis. Visi jie mirę prieš keturiasdešimt metų.

Čia ir Česnulis iš Randamonių; jisai persikoręs per petį krepšį iš barsuko kailio, – vadinasi, Česnulis ne taip sau svečias, bet piršlys, kurio kiekvienas turi klausyti. O nepaklausysi, lieps nuvesti kiauliatvartin ir ten uždaryti. Ir nuves žmonės ir uždarys.

Dabar Česnulis uždėjo ranką ant jo peties.

– Na, jauniki! Kur taip ilgai užtrukai?

– Imk mergą už rankos, metas eiti aplink skobnis.

Lapinas dairosi, kurgi jo merga. Mato, ji stovi greta su sena Jurgaitiene. Ir apsitaisiusi ji, dievai tu mano! Ant galvos žalių rūtų vainikas, užpakaly daugel daugel kaspinų, ilgų, ligi žemės, įvairių įvairiausių spalvų, ir raudonų, ir žalių, ir dar kokių.

Ji visai jau ne Juzia, tik Munia Jurgaitytė, kuri jam labai tiko, kada jisai buvo dar jaunas.

Lapinas pamena, kad Munia Jurgaitytė irgi seniai jau yra mirusi, mirusios ir jos dukterys, ir sūnūs; gyvi liko tik anūkai...

– Na, ko žiopsai! – riktelėjo vėl Jurgaitis.

Lapinas nedrąsiai priėjo į nuotaką ir paėmė ją už rankos. Mergos užtraukė tuoj dainą, kurią jisai ne kartą buvo girdė-

jęs, bet žodžių jos gerai dabar nesuprato, neprisiminė. Visi, kurie ten buvo, ėmė juodu barstyti avižomis.

Lapinas žengė su jaunąja aplinkui skobnių. Vos nužengė kelis žingsnius, kai mergos liovėsi dainavusios, ir visi suriko:

– Ne ten, ne ten! Prieš saulę reikia!

– Nelaimę sau buri, smurgliau! – šūktelėjo senis Jurgaitis, ir Lapinas pajuto, kad jisai sutaisė jam per nugarą sagtimi. Lapinas nusigando. Jisai paleido mergos ranką ir iš išgąsčio palindo po skobnimis. Mato – į jį lenda po skobnimis ir merga. Bet ji dabar visai ne jauna, tik susilenkusi kaip lazda, be dantų, apžėlusi samanomis.

– Ne ji! Ne ji! – rėkia Lapinas ir stumia ją kumščiais nuo savęs. – Aš nenoriu jos vesti!

– Kaip nenori, kvaily? – sušuko visi. – Ar tu aklas, nematai, kad tai sena liepa.

– Nors užmuškite, nevesiu jos! – rėkia Lapinas ir stumia, muša ją kumščiais, bet toji lenda į jį; nusitvėrė už kaklo ir apkabino. Lapinas norėjo pasprukti, bet, užsikabinęs už pakojų, nuvirto ir apvertė skobnis. Visi susirinkę juokiasi, kvatojas ir svaido jį akmenimis, beria žeme, pelenais. Ir senė toji, nusitvėrus jį už kaklo, smaugia, jog net atsikvėpti jam nėra kuo. O visi tai vis beria ir beria ant jo ką tik nutvėrę. Mato, kad ir jaunas Grainis, kuris šiandien liepą nukirto, stovi čia pat ir, užsimojęs kirvakočiu, taiko jam galvon.

Lapinas suriko, kiek jam balso teko, ir – pabudo.

Nubudo senis ir mato, kad jis jau neguli unksnėje, kriaušės šešėlis toli nuslinko šalin, ir saulė jį gerai prikepino. Bet

vis dėlto jam šalta, lyg jį krečia drugys, ir šoną, ant kurio gulėjo, ne tai sopa, ne tai gelia.

Lapinas pagalvojo, kad pirmą kartą dar, kai prisimena, atsigulė kieme.

– Tai jau mirti reikia. Ne kas kita, kaip tik visi numirėliai mane šaukia, – toptelėjo jam širdin.

Atsikėlė senis, nuėjo pirkion ir, užlipęs ant pečiaus, kur buvo jo patalas, atsigulė. Nors gerai apsiklojo kailiniais, bet ilgai buvo šalta, krėtė jį ir laužė kaulus.

– Senatvė! – sumurmėjo senis, užsitraukė dar seną skylėtą gunčę, apsivertė ant kito šono ir, sušilęs truputį, užsnūdo...

– Dėde, dėde! Kelkis! Metas jau ginti.

Tai šaukia jį Petriukas ir Barnaska, du didžiausiu jo piemeniu, su kuriais jis gano miške.

Juodu tėvai išvarė, kad nueitų pas skerdžių ir pasiklaustų, kodėl taip ilgai nūnai negena.

Lapinas atsisėdo. Jam rodėsi, kad jisai vos vos tik sumerkė akis, kad dar neužsnūdo kaip reikia, bet apsidairęs pamatė, kad jau saulė seniai nusileido už trobelės ir joje dabar buvo tamsu ir nelinksma.

Jis visuomet ėjo ginti, kada saulės spinduliai iš langelio guldavo ant krašto skobnių. Tikrai, nūnai jau jisai gerai pavėlavo.

Nulindo Lapinas nuo pečiaus, raudonas kaip burokas, uždegtas. Vos nukopo, jį vėl pradėjo krėsti; galvoj ūžė kaip verdančiame puode, kaulus laužė, ir pirkelė akyse jo šlijo iš vieno šono į kitą.

Bet senis vėl dėlto apsivilko, užsidėjo savo duonkrepšį ir ėmė dairytis botago ir trimito, bet neradęs atsiminė, kad juos paliko pas eilininką[74].

Pasėjėjęs į duris, nušlijo Lapinas ir vos nepargriuvęs atsisėdo ant suolo, kampe pas lentyną. Pasėdėjęs, atsikvošėjęs truputį, ten ir atsigulė, kaip buvo apsivilkęs.

Piemenys stovėjo vidury pirkaitės ir laukė.

– Kaipgi, dėde? Ginsime nūnai?

– Ginkite sau vieni. Matyti, jau aš atganiau savo. Reikia ir atsilsėti prieš kelionę.

Piemenys pastovėjo, palaukė, mato, kad senis tik sunkiai kvėpuoja ir visai nesikelia – dar kiek luktelėjo ir išėjo iš pirkios.

Tą dieną jie išginė vėliau negu visados, ir vieni, be skerdžiaus.

V

Rytojaus dieną piemenys išginė vėl vieni, be skerdžiaus. Moterys nusiminė. Jos vakar vakare gerai pajuto, kad skerdžiaus nebėra: karvės parėjo kaip plokštės. Kelių visai namo neparginė; jas tik vėlai, jau nakčia, rado vasarojuje, bet kiek prisiieškojo, kiek prisivaikščiojo, prisiaimanavo moterys, kad pienas gali perdegti.

– Jūs nūnai vėl, begėdžiai, pusės gyvulių neparginsite. Kokis čia galas tam skerdžiui? Vakar iki vakaro išlaikė gyvulius tvarte ir nūnai vėl negena! – skundėsi moterys.

[74] *Eilininkas* – kas iš eilės atlieka bendrą prievolę.

– Skerdžius, tetulės, miršta. Mes kėlėm kėlėm ir prikelti negalėjome: nubudęs žiūri į tave lyg į nepažįstamą ir patsai su savimi nežinia ką kalba. Gal klajoja... – aiškino kiekvienai piemenys.

Tuoj pasklido gandas visame sodžiuje, kad skerdžius miršta. Viena kita moteriškaitė gailingesnės širdies nubėgo aplankyti ligonį. Ir tikrai rado Lapiną visai nusilpnėjusį; skerdžius skundėsi, kad jį labai krečia, kaulus laužo ir šoną diegia. Kalba, kalba ir nukalba nei šį, nei tą.

– Jau nenusivokia senis, – kuštėjosi moterys. – Pamatysite, kad mirs.

– Ar tai jau ne metas? Kur kas jaunesni miršta, o jam ir Dievas liepė.

– Bet, kaip nori sau kalbėk, vis dėlto gyvo žmogaus gaila, ir gana.

Sujudo moterys, susirūpino ligoniu: viena atnešė virtos vištienos, kita sviesto svarą, trečia – dešimtį kiaušinių. Iškepė jam svieste, riebiai pautienės su trūkžolėmis, bet Lapinas nieko valgyti nenorėjo; skundėsi, kad jį ir taip išdūmė kaip krosnį.

– Suvalgyk, Die, širdele, pamatysi, kad tau palengvės! – įkalbinėjo geraširdė viena kita moteriškaitė.

– Neljskite man akysna, – gynėsi nuo jų kaip nuo musių skerdžius, – numirsiu ir be jūsų patarimų.

– Ko dabar tu mirsi, dėdule? Die, pereis, pažiūrėsi, kad pereis; peršalai truputį, tai slunktas tau kaulus laužo!

– Kas gi mūsų karveles ganys, jei tu, dėdule, mirti nori?!

Taip ramino senį moterys, o tuo laiku lindo į vyrus:

– Jūs nors kunigo, begėdžiai, nuvažiuotute, o tai pasimirs žmogus be išpažinties.

Vyrai parvežti kunigo nesiskubino, bet vienas kitas taipogi užėjo Lapino pirkaitėn.

– Na, ką, dėde, namo rengiesi?

– O ką? Jau man čia nėra kas daryti. Kad jau žmonės kerta medžius, kuriuos tėvai jų savo naudai sodino, tai man nėra kas čia veikti.

– Ką padarysi, žmogeli! Ne nū – ryt, visi mirsime, visi ten keliausime.

Senis nusigręždavo į sieną, klausydamas šitokių kalbų, ir tik murmėjo po nosimi. Jis kiek kartų buvo girdėjęs jau visus šituos žodžius. Ir neįkyrėjo žmonėms pliauškinti vis viena, vis viena!

– Nenori senis mirti, – juokavo dar vyrai. – Bet, brol, norėk nenorėk, atėjo laikas, nieko nepadarysi!

– Tarytum ir pagyveno žmogus, o vis dėlto nori dar gyventi, ir tiek! – kalbėjo kitas.

– Šeštą kryželį baigiu, o vis tiek, kai vakar gimiau: lyg ir negyvenau; o giltinė gi jau už pečių stovi, – nusiskundė trečias.

Pamatę, kad Lapinas tikrai silpnas ir ne juokais rengiasi namo, surengė vežimą ir, susidėję arkliais, nuvažiavo kunigo.

Moterys supuolė rengti pirkią, kad sutiktų priderančiai Dievulį; jos nušlavė visą kiemą, net ir gatvę ties kiemu, numazgojo suolus ir skobnis, apklostė visą margomis paklotėmis, pastatė ant skobnių kryželį, patį gražiausią, kokis buvo visam sodžiuje, dvi žvaki, ropėn įsodintas, apkaišė skobnis

martelėmis, rūtomis ir kitais žolynėliais; jos žinojo, kad kunigėliui patinka žolynai ir gėlės.

Nepamiršo ir senio: nuprausė jam burną, apvilko tik išvelėtais švariais marškiniais, patalą perklojo nauja paklote ir susikaupusios laukė atvažiuojančio kunigėlio.

Nerimo vien Lapinas. Jam buvo labai koktu ir bijojo, kad kunigas nepaklaustų katakizmo.

Tuoj atvažiavo ir kunigėlis; pasitiko jį, kaip Dievas paliepė. Jisai išklausė išpažinties, nuramino ligonį, kad tasai net apsiverkė iš džiaugsmo, pakalbėjo su žmonėmis apie ūkį, apie javus, apie ligonį.

– Jūs nors gydytoją jam parvežtute.

– Vai, ką, tėveli, jam gydytojas padės, kad jisai labai senas: numirs ir be gydytojo.

– Kai mes buvome dar maži vaikai, jau jisai žilas buvo. Mes – ir tai juk rengiamės mirti, o jam jau ir Dievo skirta.

– Tikrai jis labai senas, – pripažino kunigas, – bet kad ir gana dar stiprus. Gal pasveiktų.

Vyrai lyg ir pažadėjo kunigui, bet nei manyte nemanė važiuoti gydytojo.

– Žinai, mokytas: jam vis kad gydytojas!..

– Gaila, kad mes nepaklausėme kunigėlio, ar mirs senis, ar ne? Jisai gi gerai žino.

– Iš kur manai, kad žino? – klausia Kačingis Valainį.

– Žinoma, žino! – atsiliepė moteriškaitė, kuri čia pasisukė. – Nagi Švenčiausias parodo. Jei tik ligonis turi mirti, Švenčiausias ima ir apsiverčia. Kunigas todėl visados gerai žino.

– Et! – nusijuokė Kačingis, – ar boba pliauškina liežuviu,

ar vištа uodega suka. Kas tau sakė, kad apsiverčia? Gal pati esi mačiusi?

– Tu tik viską žinai, begėdi. Tu ir su kunigėliu ginčytis nesisarmatiji! – užsipuolė jį visos.

Kačingis sumojo ranka ir nuėjo namo. Vyrai dar pastovėjo pas vartus susirinkę, pakalbėjo, pakaušius pakrapštė ir nukriko kas sau.

Kai tik kunigas išvažiavo, Lapinas tuoj užmigo.

– Tai prieš kelionę! – kuštėjosi moterys. Ir tikrai, į vakarą Lapinas visai susilpnėjo. Stenėjo, dejavo, blaškėsi patale ir vis barėsi klajodamas su liepa.

Paskum tačiau vėl nurimo. Moterys ėmė ginčytis ir derėtis, kuriai žibinti šią naktį ligonis. Kada jau jos sukudekino kaip vištos, Lapinas pramerkė akis.

– Eikite jūs, varnos, visos sau namo ir duokite man nors numirti ramiai! Man jūsų visai nereikia!

Senis pasistengęs nusigręžo į sieną ir nutilo. Mato moterys, kad jau jis akis pastatė stulpu. Vos surojo uždegti žvakę ir įdėti jam rankon.

Neužilgo jau nebuvo Lapino. Numirė jisai kaip pakirsta liepa.

VI

Apgiedojo, palaidojo Lapiną vyrai, pakasė jį gilion žemėn ir dabar grįžo namo iš kapinyno. Rytas buvo gražus, giedrus, saulė linksmai švietė, danguje nebuvo niekur nei debesėlio; tik kai kada papučia vėjelis – ir vėl tylu. Tačiau nelinksma grįžtantiems iš kapinyno.

Ir kas bebus linksmas? Tiek liūdnų atsitikimų, tiek skausmo visiems primena kiekvienas kapinyno kampelis. O kitas, kad ir svetimas būtų, tai tiek nugirsta, tiek pamato, kad susigriaudina, nusimina, kaip ir žmogus, kurio tėvai protėviai ir visa giminė čia guli.

Kiekvienas medis, kiekvienas kampelis primena žmogui, kad ne nū – ryt ir jis patsai atsiguls čia, kieton žemelėn. Ir saulė švies kaip dabar, ir medžiai siūbuos, ir paukščiai čiulbės, bet jau jisai nei matys, nei girdės, drėgnoje žemelėj bedūlėdamas.

Ir kaip nesusigriaudinsi? Štai čia verkia jauna moterėlė, užgulus ant nesužėlusio dar kapo: vos prieš mėnesį čia palaidojo jos pirmagimį sūnelį. Ten kita raudoja po kryžiumi, savo vargelius bepasakodama motušei, kuri jau seniai miega kietoj žemelėj; ten našlelė skundžiasi vyrui, kuris paliko ją su mažais vaikeliais sunkų vargelį vargti...

Ech, kur tik nusigręši, ten skausmas, raudos, ašaros...

Skubina žmonės greičiau apleisti vietą, kurioje mirtis viešpatauja, kuri primena kiekvienam, kad ne nū – ryt ir jo eilė ateis čion atsigulti.

O gyventi gi visi nori...

Kad ir varguose, bet tik gyventi, bet tik saule šviesiąja džiaugtis!

Grįžta dabar vyrai iš kapinyno nuliūdę, nelinksmi.

– Ko, Jonai, nuliūdai taip? – klausia Rimšį Kačingis. – Oi, sakytum, kokia graži vieta kapinynas, o nelinksma, ir gana. Praeini žmogus, ir lyg akmuo užgula tau širdį, ir guli, kol vėjas perpučia galvą.

– E, kur nenuliūsi žmogus, – kalba Rimšis, – kad aš dabar esu pats seniausias visam sodžiuje. Anksčiau raminausi, kad dar ne mano eilė, yra gi senesnių nei aš. O dabar jau nebėra...

– E, Jonai! Ar tai maža mirė jaunesnių negu tu, negu, amžiną duok jam atilsį, Lapinas! Ot, vyručiai, buvo žmogus ir nebėra jau jo! Kiek čia laiko praslinko, kai pas Valainį krikštynose juokavo! Gyvas buvo, sveikas – ir jau nebėra jo.

– Aš manau, kad jis žinojo kažką. Nemirsiu, – kalbėjo, – kol liepa stovės. Nesurojo Grainis ją nukirsti, kai jisai mirė.

– Dievai žino, gal ir žinojo. Labai buvo senas žmogus, ne mūsų amžiaus. O pirmiau tikrai daug žmonės žinojo, ko mes jau nebežinom.

– Nusidėjo Grainis, jei tai tiesa. Kad ne jo užsispyrimas, senis gal dar ilgai būtų gyvenęs. O dabar vidury vasaros paliko mus be skerdžiaus.

– Kas jį žinojo, kad tikrai jisai mirs, liepą nukirtus? Ar maža jis melavo, kad žmogus būtų galėjęs jo žodžiais patikėti?

– Vis dėlto liepos kirsti nereikėjo, brol!

– Et! – paabejojo Kačingis, – atėjo laikas, ir mirė žmogus. Apgiedojome, palaidojom ir lauksime dabar, kieno kito eilė, kurį vėl apgiedosime, vėl palaidosim. Ot, daugel žmonės pramanė visokių galų, o kad pramanytų kas, kaip nuo mirties išsisaugoti, tai nėra tokio, ir gana! Ir nepramanys niekas, vyručiai! O kad ir pramanytų, mes nesulauksime. Kas metai mūsų kartos vis mažiau lieka: tai vienas, tai kitas atsiskiria ir nueina sau namo.

– Kad nemirtų, kur sutilptų žmonės? Laukuose vietų neužtektų!

– Kad gyventų, tai ir ankšta nebūtų... Na, vyručiai, likite sveiki!..

Ir taip skirstėsi vyrai. Ties kiekvienu kiemu vienas, du vyrai atsilikdavo, ir grįžtančių kuopelė tirpo ir tirpo, kol sodžiaus gale liko tik vienas Rimšis. Ir tasai atsikėlė vartus ir nuėjo savo pirkelėn sunkiai atsiduseęs.

RAGANIUS

PRIEŠKARINIŲ LAIKŲ SODŽIAUS GYVENIMO ŠEŠĖLIAI

Draugo
Konstanto Glinskio,
Valstybės teatro artisto,
atminimui

ŽEMAITUKAS

I

Visų kaimynų manymu, Grigas turėjo prisikrovęs gero skatiko, tik buvo labai šykštus.

– Tai titnagas, ne žmogus, – kalbėjo apie jį. – Reikalui prispyrus ar bėdai ištikus, vieno skatiko iš jo negausi skolon, neišprašysi...

Anksčiau dar, būdavo, vienas kitas mėgindavo kreiptis pas jį.

– Klausyk, kūmai! Rodos, turi šiek tiek atliekamo skatiko...

– Sau turiu, – kaip kirviu nukirsdavo kalbą kūmas, – bet kitiems – tai ne.

– Na, jau! Imsiu ir patikėsiu, – mėgino dar įkalbinėti žmogus. – Manau, šimtus prisikrovęs turi. Paskolintai man. Juk atiduosiu...

– Mano pinigus Dievas skaito ir aš, o tu, žmogau, negi gali žinoti, kiek jų mano kišeniuje yra?..

Paskutiniu metu, net didžiosios bėdos prispirtas, niekas nei nemėgino pas jį kreiptis.

– Bergždžias darbas! Greičiau iš alkano šunies kaulą išgausi, negu iš jo skatiką skolon iškaulysi.

– O galgi iš tikrųjų neturi, – mėgino abejoti, tokias kalbas girdėdamas, vienas kitas gretimų kaimų vyras.

– Ehe, brol! Kaipgi, neturi!.. Ūkis kaip eketė, pastatai kaip stiklinė, patsai nei geria, nei bylinėjasi – kur jis gali pinigus dėti?..

– Kad bent vaikų daug turėtų, dukterų... O dabar vieną tik sūnų, ir tasai iš naminio darbo rūbo neišsivelka kaip kažkokį vargšas samdininkėlis.

– Štai kad ir tokis dalykas! Rodos, dievobaimingas žmogus, bažnyčios nesišalina ir kitus mėgsta pabarti. O gal kas pamena, kada jis buvo egzekvijas kėlęs ar iškilmingas mišias už mirusius užpirkęs...

Arba vėl, kiek jį kasmet gėdina mūsų Žemaitukas! Kitas jo vietoje būtų jau paskutinę karvę pardavęs, kad tik tokios sarmatos prie visų žmonių pakelti netektų.

– Jam toji sarmata kaip žvirbliui lietus – pasipurtė, ir sausas!..

– Tiesa, nelimpa jo sarmata – geras akis turi, jos gėdos nebijo...

– Ir kuriam galui jis tuos pinigus krauna? Negi nusineš su savim į kapus!..

Žemaituku žmonės vadino savo seną kleboną, kunigą Adomą Šlepavičių, toje parapijoje klebonaujantį nuo neatmenamų laikų. Jis buvo žemaičių bajorų kilmės, ir žmonės jį praminė Žemaituku gal dar tuomet, kai jis jaunas būdamas, atvažiavo čia kunigauti ir, matyti, smarkiai žemaičiavo. Per ilgus metus iš jo tarties išnyko visi žemaitiškumo pėdsakai, ir dabar Žemaitukas taip gerai dzūkavo, lyg čia būtų gimęs ir augęs.

Bet sena pravardė prilipo ir laikėsi jo iki mirties.

Parapija buvo grynai lietuviška. Keletas bajorėlių ir miestelėnų žiupsnelis „lenkavo“ namie, bet ir jie visi gerai su-

prasdavo ir kalbėdavo lietuviškai, o bažnyčioje skambėjo viena tik lenkų kalba.

Skubėdamas Žemaitukas dažnai užmiršdavo net Evangeliją paskaityti lietuviškai.

Tokią tvarką jis rado atvažiavęs, ir jam neatėjo galvon, kad ją reikia pakeisti. Gal net manė, kad Dievui labiau patinka poniška lenkų kalba negu mužikiška lietuvių.

Su kaimiečiais jis kalbėdavo tik lietuviškai. Jo manymu, lenkų kalba patinka vien bajorui ir bažnyčios tarnautojams, todėl net vargonininko ir zakristijono pavardes jis tuojau sulenkino. Vargonininką Sakutį jis perkrikštėjo Šakevičium, o zakristijoną Bolį – Bolinskiu.

– Nedera bažnyčios tarnautojams turėti chlopiškas pavardes.

Dėl kalbos jam teko kelis kartus smarkiai susiremti su vietiniais miesčionėliais. Tie net skundus vyskupui rašė, bet nieko nepasiekė – nenorėjo ir nekalbėjo su jais klebonas lenkiškai.

– Chlopai esate, ne bajorai, tai ir kalbėkite lietuviškai.

Žydus priskirdavo irgi žemesnių žmonių rūšiai, kuriai nedera lenkiškai kalbėti.

Buvo atkaklus kaip tikras žemaitis, savo nusistatymo nepakeitė ir jo laikėsi iki mirties. Miesčionėliai pagaliau turėjo nusileisti ir kalbėti su klebonu lietuviškai...

Šiaip jau Žemaitukas buvo geras žmogus, net labai geras, minkštos širdies. Savo parapijiečius širdingai mėgo, pažindamas jų geras ypatybes ir silpnumus, ir vargus jų mokėjo atjausti.

Kiekvieną senesnį žmogų pažindavo iš vardo ir pavardės.

Jų siela buvo jam aiški kaip jo brevijoro puslapiai, kuriuos jis jau išmoko atmintinai.

Parapija buvo turtinga, didelė, bet su vikarais Žemaitukas nesugyvendavo, nemėgo, kad jam kas kitas su savo tvarka panosėj šeimininkautų. Jei dvasinė vyresnybė atsiųsdavo vikarą klebonui neprašant, ilgai pas jį neišbūdavo: prasidėdavo tarp jų vaidai, ir vikaras išnykdavo.

Bažnyčiai priklausė gero juodžemio dvidešimt hektarų ir keturi hektarai pievų, kuriose vien tik atolo sušienaudavo daugiau kaip du šimtu vežimų. Bet Žemaitukas ūkio nevedė, atiduodavo žemę ir pievas „iš pusės“, ir tai ne vienam kuriam, bet įvairiems, sklypais ir sklypeliais.

Ateina, būdavo, pas jį kuris mažiau pasiturįs ar mažažemis, mokąs paverkšlenti, pasiskundžia, kad sunku gyventi – žemės maža, o vaikų daug kaip pupų.

– Neblevyzgok. Dievas žino, kodėl tau daug vaikų davė, ir ne tam, kad badu juos marintai. Kad maža turi žemės, žinau. Imk pas mane iš pusės sklypą pas vieškelį. Pasėsi, suimsi, iškulsi, man pusę duosi, o kitą pasiimsi sau.

– Vai, abejoju, dvasiškas tėveli, ar pas mane susiras tiek javo, kad galėtau tokį didelį sklypą apsėti, – slėpdamas džiaugsmą, aimanavo žmogelis.

– Tu neturi, tai pas mane susiras, – nuramina Žemaitukas ir tuojau liepia pašaukti zakristijoną.

– Dasz mu tam zboża, ile potrzeba. Dopatrz, by nie oszukiwał...[75]

[75] Duosi jam ten javų, kiek reikės. Žiūrėk, kad neapgaudinėtų... (*lenk.*)

Prižiūrėti iš tikrųjų nereikėdavo, nes nei vienas dėl savo dūšios išganymo nedrįso kunigo apgauti.

Kai supjauna, suriša, gubosna sustato, į lauką ateina patsai Žemaitukas pasižiūrėti, kad javas būtų lygiai pusiau padalintas.

– Kiek turi mažų vaikų? – klausia pusininko.

– Penkis, dvasiškas tėveli.

– Tai paimk iš mano pusės dvidešimt penkis pėdus vaikams, kad Dievui nesiskųstai. Tik, žiūrėk, neapgauk kunigo, – ir nelaukdamas nusigręžia ir keliauja namo.

Tas pats būdavo ir su pievomis. Ateis kuris parapijiečių gudresnių, pasiskųs, kad kaitra jo pieveles išdegino, Žemaitukas tuoj vėl šaukia zakristijoną:

– Dopatrz, niech sobie skosi cztery wozy i mnie przywiezie cztery[76].

Dažnai atsitikdavo, kad ne vienam „šiliniui" pristigdavo pavasarį duonos, o pinigų nusipirkti ne visados turėdavo. Sunkioje padėtyje ne vienas įsidrąsindavo kreiptis pas kleboną pagalbos prašyti.

– A, Jonas Purpulis iš Šileinių, – sutikdavo tokį Žemaitukas. – Ko atėjai?

– Su bėda, dvasiškasis tėveli, – siekia bučiuoti ranką dvasiškam tėveliui parapijietis.

– Žinau jau – vaikams duonos neužteko, o kišeniuj vėjai švilpauja.

Tokiu atveju vėl šaukiamas zakristijonas.

[76] Žiūrėk, tegul prisipjauna keturis vežimus ir man keturis atveža. (*lenk.*)

– Odmierz mu tam ośminę zboża. Niech nakarmi dziatki[77].

Pasitaikydavo, kad Žemaituko sesuo mėgindavo tokiu atveju protestuoti – patiems pristigti gali.

– Nesikišk, ne tavo reikalas, – numodavo ranka Žemaitukas. – Iš bado nemirsime. Kunigas kad ir nuogas raiste atsisės, ir ten jam Dievas padės.

Atsitikdavo, kad tikrai pačiam Žemaitukui pristigdavo, ypač arkliams šerti avižų. Tada artimiausią sekmadienį Žemaitukas liepdavo zakristijonui pakviesti klebonijon kurį turtingesnį parapijietį, sodindavo jį su savim už stalo, vaišindavo arbata, o kartais net pietais.

– Avižų neturiu, – nusiskųsdavo tada. – Gal pas tave susiras. Už tėvų dūšeles pasimelsiu per mišias.

Ir avižų visados susirasdavo...

Kasmet, kalėdodamas, užėjęs Grigo pirkion, pašventinęs namus, atsisės, būdavo, Žemaitukas ant suolelio priešais stalą ir klausia:

– Na, tai ką gi, Grigai? Ir šiuosmet nepavaišinsi manęs?

Pirmais metais Grigas rausdavo, gal net nusiminęs būdavo. Vėliau priprato ir vis tais pačiais teisindavosi žodžiais:

– Kad dar, dvasiškas tėveli, virtuvo nenusipirkau. O kuris gali būti vaišinamas be arbatos stiklinės?

– Na, pavaišins mane šiuo kartu kitas, – atsikeldamas kalbėjo Žemaitukas. – Tik žiūrėk man, kad kitais metais ir tu mane pavaišintai.

– Būtinai, dvasiškasis tėveli, – užtikrindavo bučiuodamas

[77] Atseikėk jam ten ašmainę javų. Tegul pamaitina vaikus. (*lenk.*)

kunigui ranką. – Kad tik virtuvą nusipirksiu, būtinai priimsiu su vaišėmis.

Per metus kelis kartus apeina Grigas visas krautuves, apžiūri ne vieną virtuvą, pasidera. Bet kai tenka mokėti, pakrapštęs pakaušį, pabara žydą krautuvininką, kad jis sąžinės neturįs, lupdamas už menką daiktą tokius pinigus, ir – atideda pirkimą kitam kartui.

Būdavo, kad žmona imdavo jį barti.

– Vėl susilauksi, kad tave kunigėlis sugėdins. Suderėjai, tai ir pirktai pagaliau.

– E, – sumodavo Grigas. – Virtuvas nepabėgs, o pinigai geriau tegul mano, o ne žydo kišeniuje dar pagulės.

Taip Grigas virtuvo ir neįsigijo ir Žemaituko kalėdojančio su vaišėmis nepriėmė...

O pinigo Grigas tikrai turėjo. Kiek jo buvo, patsai nežinojo. Negalima buvo ir šykščiu ji pavadinti – nei sau, nei savo šeimynai nesigailėjo. Mėgo pats skaniai ir gardžiai pavalgyti ir šeimyną valgydino gerai.

– Kad žmogus dirba, turi ir valgyti sočiai, – kalbėdavo jisai. – Nešeriamu arkliu nearsi, alkano žmogaus darbu nepasidžiaugsi.

Net padienis samdininkas negalėjo pasiskųsti, kad alkanas nuo Grigo stalo atsikėlė ar kad valgis buvo negardus, neskaniai pagamintas.

Ir savo ūkiui senas Grigas išlaidų nesigailėjo. Žiūrėjo, kad visokis padargas būtų tvarkoje, kad gyvulys, ypač arkliai, būtų įšerti, – kad nesarmata būtų pasikinkius iš kiemo išvažiuoti.

Ne, nešykštus buvo Grigas, tik taupus ir nemėgo, kad jam pakliuvęs skatikas iš rankų lengvai išslystų.

– Pinigas, brol, slidus kaip ledas ir tirpsta rankose irgi kaip ledas. Reikia mokėti jį sulaikyti, – mokino jis ir sūnų, ir samdininkus, kai tekdavo jiems algas mokėti. – Neužmiršk, kad pinigas sutaupytas – tai draugas įsigytas, o blogai iš rankų paleistas Dievui skundžiasi. Už kiekvieną skatikėlį, netikusiai sunaudotą, turėsi Dievui atsakyti.

Kai, būdavo, kaimynai nusiskųsdavo skatiko stoka, Grigas mėgdavo juos papeikti.

– Neturi, kad nemoki taupyti. Pinigas nemėgsta to žmogaus rankų, kuris nemoka jo vertinti. Ir Dievas tam niekados nepadės, kas pinigo taupyti nemoka. Veltui išleistas pinigas – velniui džiaugsmas, dūšiai – žala.

Kada matydavo išgėrusį, neiškęsdavo pamokslo neišdrožęs.

– Šiandien geri, o ryt verksi, kai Dievas tave už girtuokliavimą savo pirštu palies. Užmiršti, kad pragertas skatikas dievui skundžiasi.

Kad jam pačiam pinigas iš rankų neišslystų ar pirštuose nesutirptų, nemėgo Grigas jo pas save kišeniuj laikyti. Kiek pinigo turėjo, nežinojo gerai, nes didesniuose skaičiuose nenusivokė. Kad ir skaitė iš pradžios, bet jau seniai jam visi skaičiai susipainiojo.

Kasų ir bankų žinoti nenorėjo, netikėjo, kad ten prasto žmogaus neapgaus ir jo pinigas ten nepražus. Jis kišdavo savo pinigus į butelius, suvyniojęs popieriukus tūtelėmis.

Jau ne vieną ir ne du taip prikimštus turėjo. Laikė juos giliai žemėj pakastus svirne, po aruodo grindimis.

– Pelė stiklo nesugrauš, butely pinigas nesušlapš, nesupelės, o piktas žmogus nesusipras, kur ieškoti, – aiškino žmonai. – Net jei Dievas gaisru paliestų, giliai žemėje įkasti nesudegtų.

Kai, būdavo, pavasarį parduoda iškultus javus, – parduodavo tik pavasarį, nes tada pirkliai brangiau mokėdavo, – tuoj šaukia žmoną:

– Einam, boba, savo banko pažiūrėti. Užsidarydavo abu svirne, senis išimdavo porą lentų iš aruodo grindinio ir įkasdavo žemėn naują butelį. Kai atsirado apyvartoje sidabrinių rublių, vėliau ir auksinių „čirvančių“, Grigas stengdavosi savo popieriukus iškeisti, bet primokėdamas iš pradžių – „lažą“. Tada butelių vietoje atsirado skardinė nuo saldainių dėžutė, išprašyta krautuvėje.

– Tai jau kelintas skarbas, sene? – klausdavo žmoną, užkasdamas savo banką. – Nepamiršai?

– Tai nepamiršau, tėve. Argi pamirši savo skatikėlį, kruvinu prakaitu uždirbtą?

– Tik žiūrėk, kad man liežuvį laikytai už dantų ir neplepėtai, ko nereikia ir kur nereikia. Kai mirsiu, žinosi, kur surasti, ir sūnui pasakysi, kai surimtės.

– Ką tu čia, tėve, niekus pliauški! – piktinosi nusigandusi žmona. – Gyvenk sveikas ir mus visus pergyvenk. Tik gal šventas mišeles ar ne pravartu būtų užpirkti...

– Bus laikas, užpirksime ir mišeles...

Ir patenkinti grįždavo pirkion.

II

Grigas įėjo pirkion, atsiduso, nusivilko kailinius, pakabino ant kablio, vėl sunkiai atsiduso ir atsisėdo stalo gale.

Išsitraukęs iš užujuostės krepšį ir pypkę, ilgai, iš lėto kimšo taboką. Prikimšęs pypkę, užrišęs krepšį ir užkimšęs jį už juostos, ilgai, vis dūsaudamas, skylė pintį. Užrūkęs ėmė papsėti, tirštus leisdamas dūmus ir nei žodžio nepratardamas.

Žmona, kuri jau seniai išmoko iš elgsenos atspėti ne tik jausmus, bet ir vyro mintis, pajuto, kad kažką negera Grigas slepia savo širdy.

Sustabdžius ratelį, sudėjus rankas ant kelių, neramiu žvilgsniu sekė vyro judesius.

Grigas, atsirėmęs alkūne stalą, parėmęs pasmakrę, papsėjo tylėdamas.

– Ko tyli? – neiškentė Grigienė. – Sakyk jau...

Grigas nusispjovė, nusišluostė marškinių rankove lūpas ir padėjo pypkę ant stalo kampo.

– Negerai, motin, – prabilo pagaliau. – Skerdžius buvo užėjęs svirnan.

– Tfu! – nusispjovė dabar jau žmona. – Maniau, karvė išsimetė ar su arkliu kažkas atsitiko...

– Tu, motin, palauk nesispjaudžius...

Paėmęs neužgesusią dar pypkę, vėl ėmė papsėti ir leisti tirštus dūmus. Žmona kantriai laukė, ką dar vyras pasakys.

– Taigi tuo metu atėjo svirnan Elena, – papsėjo iš lėto Grigas. – Skerdžius pasižiūrėjo į ją, treptelėjo koja į grindis, kaip tik toje vietoje, kur mūsų skarbai pakasti, ir sako: „Kad

tu žinotai, mergele, kiek čia turto sukrauta, ir – vis tai tau ir tavo būsimiesiems vaikeliams...“

Žiūrau, paraudo merga kaip aguonos žiedas, metė sietą ir patarandom išbėgo iš svirno.

Ką tu manai, motin? Kodėl jis tai pasakė?..

– Ak, tasai prakeiktas raganius! – pasipiktino Grigienė. – Kokius jis dabar čia niekus sumanė zaunyti[78]!..

– Ar tik niekus, motin, ot klausimas? – tęsia Grigas, neišleisdamas pypkės iš dantų. – Ar tik tu, motin, nebūsi blogai sūnaus prižiūrėjusi?..

Drožė abiem plaštakom Grigienė sau per kelius, net suknelė padulkėjo.

– Nejaugi šita lakmitkė[79]?..

– Kodėl ji lakmitkė, o ne sūnus latras[80]? – ramiai klausimu paneigė Grigas žmonos nuomonę.

– Ak, Dieve mano, Dievulėli, – sudejavo sugniaužus rankas Grigienė. – Ką dabar darysim?..

– Taigi, patark, ką turim daryti, o nekudekink kaip višta, – dar tirštesnius leidžia iš burnos dūmus Grigas.

– Kadgi aš nieko nesumanau, vyruli, – prisipažįsta žmona. – Tai vis tas raganius, tai vis jo darbeliai! Užsigavo, kad vasarą gal maža jam lašinių laukan daviau...

– Niekus, motin, kalbi. Ne raganius čia kaltas, bet tasai mūsų drigantas[81], Juoza šelmis, kaltas.

[78] *Zaunyti* – niekus plepėti.

[79] *Lakmitkė* – nerimtas žmogus.

[80] *Latras* – girtuoklis, paleistuvis.

[81] *Drigantas* – eržilas; neramus vaikas.

– Tu man nekalbėk, – piktai atsikirto žmona, užstodama sūnų. – Dantų neužkalbėsi. Juozukas visados buvo tokis paklusnus, tokis padorus, dievobaimingas berniukas. Negi jis tiek nusidės Dievuliui, kad per jį ištiktų mus ir visą giminę tokia sarmata!..

– Tai ką, manai, Gugis jį, virvelę užnėręs, vedė pas mergą kaip veršį? – paneigė Grigas. – Ot, senas žmogus, pastabus, iš šalies jam viskas aiškiau matyti. O gal ir iš žmonių yra ką nugirdęs. Žinai, skerdžius – per piemenis visas kaimo kalbas sužino...

Prisiminė dabar Grigienė, kad ir ji pati buvo kažką keisto pastebėjusi, bet nekreipė tuomet dėmesio.

– Maniau, vaikas dar. Kas čia jau tokio, kad pasiglamonėja... O galgi, tėve, visa tai netiesa? – susigriebė moteriškė. – Gal tik veltui vaiką apkalbam?

Grigas iškrapštė pypkę, pastuksėjo ja į stalo kampą ir užsikišo už juostos.

– Ot, tuojau sužinosim. Pašauk man Eleną.

– Ką tu sumanei? – nerimauja Grigienė.

– Nieko tokio, motin. Noriu tiesą sužinoti...

Čia pirkion nešaukiama sugrįžo Elena. Tai buvo graži, liekna, juodbruvė, aštuoniolikos devyniolikos metų mergiotė. Ji jau kelinti metai tarnauja pas Grigus, pradėjusi pas juos dar pusmerge. Grigai buvo pripratę prie jos, net savotiškai pamilę, ypač sena Grigienė, dukterų neturėjusi. Elgėsi su ja kaip su artima giminaite, dažnai duodavo bažnyčion, atlaiduosna nueiti geresnį savo dar iš jaunų dienų rūbą, šilkines skareles „pravėdinti“.

Elenai įėjus pirkion, abu seniai kaip susitarę nutilo. Grigienė paleido ratelį, Grigas sėdėdamas barškino pirštais į stalą.

Elena nusivilko kailinaičius, pakabino kertėje, pasismakriavo ir atsisėdo už ratelio.

Pirkioje užviešpatavo nepaprasta tyla, kurią drumstė tik ratelių urzgimas.

Grigas mėgo visados juokauti, mėgo šnekučiuoti, ar tai darbą dirbdamas, ar be darbo pirkioj sėdėdamas, ir dabartinis jo tylėjimas nugąsdino mergą – pajuto, kad apie ją seniai buvo kalbėję ir kalbėję kažką negero, jei taip staiga jai įėjus nutilo. Įtempusi visas savo sielos stygas, neramumo pagauta, laukė dabar, kuo šis neįprastas Grigų tylėjimas pasibaigs.

– Taigi, Elena, – prabilo pagaliau Grigas, – liaukis minutėlę verpusi, kuodelis miškan nepabėgs. Noriu su tavim kelis žodžius rimtai pakalbėti.

Elena krūptelėjo, lyg staiga, netikėtai užkalbinta, atsikėlė ir vėl atsisėdo, veidas paraudo, ir rankos ėmė drebėti.

Sena Grigienė sėdėjo kaip ant žarijų, dairėsi čia į senį, čia į Eleną.

– Tu girdėjai, ką skerdžius sakė svirne?

– Girdėjau, – daugiau lūpom negu balsu, vos girdimai sušvegždėjo merga.

– Tai gal žinai, kodėl jis taip pasakė? – kamantinėja Grigas.

– Ne, dėdule, nieko aš nežinau, – aiškinasi Elena, vis labiau kaisdama.

– Kaip nežinai?.. – sušuko balsu neiškentusi Grigienė.

– Palauk, motin, nerėkauk, negąsdink be reikalo mergos, –

nutildė ją senis. – Žinai, kokios kalbos eina apie tave sodžiuje? – kreipėsi jis vėl į Eleną.

– Aš nežinau, ko jūs iš manęs norite, – rydama ašaras, sukuždėjo merga.

– Tai sužinosi, jei nežinai...

Senis vėl išsitraukė iš užujuostės krepšį ir pypkę...

Merga sėdėjo dabar užsiašarojusi, susidėjusi rankas ant kelių, nei gyva, nei mirusi, lyg laukdama paskutinio smūgio, kuris turi ją pribaigti.

– Sodžiuje kalba, kad tu mūsų Juozą prikibai, – kimšdamas pypkę, išdrožė Grigas ir žvilgterėjo iš paniūrų į mergą.

– Gėdos netekai, besarmate!.. – vėl nesusilaikė Grigienė.

– Tylėk, motin, nekišk savo skatiko, kur jo niekas neprašo, sakiau tau, – subarė savo senę. – Nereikia bereikalingų žodžių...

Atsikėlė, priėjo „duobę", iškrapštė pelenuose žariją ir įdėjo pypkėn. Papsėdamas, dūmais užsitraukdamas, grįžo ir atsisėdo vėl senoj vietoj pas stalą.

– Taigi, mergel, – kalbėjo toliau, traukdamas dūmus, – aš nenoriu žinoti, tiesa tai ar ne – paf paf... Manau, kad netiesa – paf paf... Bet dėl tų kalbų pas mus pasilikti toliau negali – paf paf... Man gaila, labai gaila – paf paf... Tu gera darbininkė, paklusni mergaitė – paf paf... Buvai mums kaip savas vaikas – paf paf... Bet tau ir mums dabar bus geriau – paf paf... Jei apleisi mūsų namus...

Išėmė pypkę iš dantų, smarkiai nusispjovė, atsiduso, lyg sunkų atlikęs darbą, ir ėmė krapštytis straigtuku pypkės vidury.

– Niekur aš neisiu! – pravirko gausiomis ašaromis merga. – Nors užmuškite, niekur neisiu...

Grigas dar kartą nusispjovė.

– Kaip tai neisi? – sumišo senis. – Ko verki? Manai, aš tave nuskriausiu, algos nesumokėsiu? Ne, už visus metus sumokėsiu ir dar maisto pridėsiu, kad užtektų tau iki Kalėdų gyventi, kol kitą gaspadorių sau susirasi...

– Tuščia jos, tos mano algos!.. – suriko, sukniubusi ant suolo, apsipildama ašaromis, merga. – Išniekino mane Juozas... Kur dabar aš tokia pasidėsiu?..

Grigienės ratelis pats savaime nustojo sukęsis.

– Ak tu, paleistuve, ak tu, nedorėle, besarmate!.. Kaip tu Dievo nepabijojai, kaip žmonių akių nepasigėdinai!.. – plūsta Grigienė mergą.

Grigui iškrito pypkė iš rankų, išgirdus Elenos žodžius. Matyti, senis dar vis tikėjo, kad jo įtarimai, skerdžiaus žodžių sukelti, neturi galutinio pamato... Kad reikalas tiek toli nebuvo dar nuėjęs...

– Tylėk, boba, kad tave kur paibelis! – riktelėjo ant žmonos. Pasilenkęs pakėlė nuo žemės pypkę, apšluostė rankove ir užsikimšo už juostos.

– Tai ką tu sau gero manai? – sušuko dabar ant mergos. – Gal tikėjai, kad aš tave, driskę, marčiosna imsiu?.. Ką čia paleidai savo triūbas! – piktai šūktelėjo trenkęs kumščiu į stalą. – Kad man rytoj čia tavo nei kvapo nebeliktų!..

Užsimovė ant ausų kepurę, užsimetė paskubomis ant pečių kailinius ir, trinktelėjęs durimis, išspruko Grigas iš pirkios, lyg šimto šunų genamas.

Elena, sukniubusi ant suolo ties verpsčiu, ėmė dabar visu balsu verkti nesivaržydama.

Vyrui dar nespėjus išeiti už durų, pašoko kaip ylos įdurta, pusiausvyros netekusi Grigienė.

– Liaukis! Liaukis verkusi, kale tu, paleistuve, visų patvorių ištrama!.. Užteks gėdos!.. Dar nori, kad viso sodžiaus žmonės čia subėgtų!.. – šokinėjo aplink mergą įnirtusi. – Liaukis bliovusi kaip karvė ir eik man iš trobos lauk!..

Elena dar smarkiau pravirko, numirėliškai raudodama, ir kniubo nuo suolo ant grindų.

Grigienė ir nusigando, ir dar labiau įnirto. Pripuolusi gal norėjo mergą tik nuo grindų pakelti, bet pačios rankos įknibo į jos plaukus. Kada merga, stiprių Grigienės rankų pešama, pakėlė galvą ir atsisėdo ant aslos, ėmė ją abiem rankom daužyti per veidus.

Elena mušama nesigynė, tik gaudė jos rankas ir bučiavo...

– Tetule, širdele, ar aš norėjau... Pasigailėk tu manęs, vargdienėlės... Kur dabar aš pasidėsiu?.. Nei tėvų, nei namų neturiu... Kur aš eisiu?.. Iš jūsų išeiti – tik gilun ežeran eiti ir nusiskandinti... – gaudė ji šeimininkės rankas ir vis bučiavo...

Nuvargusi mergą bekuldama, Grigienė pajuto, kad jos įnirtimas, visas piktumas staiga kažkur dingo. Pagailo jai Elenos...

„Galgi tokia buvo Dievo valia“, – pagalvojo ji, liovėsi mušus ir net švelnesniu prabilo balsu.

– Užteks, užteks verkti. Nekalbėk piktų žodžių!.. Ir be to Dievuliui sunkiai nusidėjai.

Padėjo Elenai atsikelti, pasodino ant suolo ir pataisė ant galvos skarelę.

– Eik, mergele, anan pirkių galan, susitaisyk, nusiprausk... Gali kas užeiti dar... Nereikia, mergele, kad matytų kas tavo ašaras.

Išstūmė ją iš trobos ir nuvedė kitan pirkių galan. Ilgai ten buvo, gal geruoju ją kamantinėjo, kaip visa tai atsitiko.

Sugrįžusi pirkion, atsisėdo po kuodeliu ir susirūpino moteriškė...

– Tai nusidėjom Dievuliui geriausiam!.. Nuskriaudėm našlaitėlę, ir primušiau vargšelę, kad tos mano rankos būtų nudžiūvusios... Juozukas išdykėlis kaltas... Bet kuo ir jis čia kaltas?.. Galgi tokia Dievo valia, ar gal raganius skerdžius glumą[82] užleido?..

Ir susirūpino, susimąstė senė, ar čia buvusi Dievo valia, ar pikto velnio pagunda, raganiaus prikerėta.

Po kurio laiko sugrįžo pirkion ir senas Grigas, vadelėmis nešinas.

Nusigando Grigienė.

– Ką dabar čia sumanei su šitomis vadelėmis? – prakalbino vyrą. – Kuriam galui tu jas čia atsinešei?.. Negi kartis rengiesi?

– Ne kartis, motin, bet Juozui šonus nulupsiu. Nuvanosiu kaip reikia. Tepareina tik namo...

[82] *Glumas* – proto aptemimas.

III

Visą naktį akių nesumerkė Grigienė – vis vartėsi nuo šono ant šono ir dūsavo. Jautėsi labai Dievui nusidėjusi savo pasielgimu su Elena, vis galvojo, vis nerimo, ar nenubaus jų geras Dievulis už vyro storžieviškumą, sūnaus nusikaltimą ir našlaitės vargdienės ašaras.

Kad vyras, nusistatęs mergą išvaryti iš namų, buvo teisus, ji neabejojo – negi galima tokią gėdą namuose pakęsti?.. Bet kad sūnus buvo labiau kaltas negu Elena, ji irgi neabejojo... Kodėl gi dabar turi viena Elena kentėti?..

O kas, jei čia ne tiek jaunųjų kaltė, kiek Dievo valios kibirkštėlė... Kartą atlyžusi, gailėjosi dabar Elenos visa širdimi...

Pamėgino vyrui papasakoti savo abejojimus, bet jis klausyti neklausė – nusigręžė piktas į sieną...

Kad sūnus turėtų Eleną vesti, kad ji būtų nebloga marti – jei šioji mintis ir būtų atklydusi į galvą, prasižioti apie tai vyrui būtų neišdrįsusi...

Rytojaus dieną, sekmadienį, anksti atsikėlusi, pečių pakūrusi, paliko visus ūkio reikalus nelaimingosios Elenos globai ir nusiskubino bažnyčion išpažinties atlikti, „su geriausiu Dievuliu susitaikinti, už savo ir artimų žmonių kaltes atgailos padaryti“. Taip eidama galvojo, prisimindama vakar dienos įvykius, sudrumsčiusius pastovų namų ramumą...

Vai, stebėjosi vietinės davatkėlės Grigienės išpažintimi! Klūpaudamos šalia klausyklos, matė ir girdėjo, kaip jį ilgai, labai ilgai pasakojo savo nuodėmes, su ašaromis, verkdama,

kažką aiškino, kažkuo teisinosi, o kunigėlis pyko, nekantravo ir, pakeldamas balsą, barė...

Dar labiau nustebo, kai Žemaitukas, davęs Grigienei nuodėmių išrišimą, iškišo iš klausyklos galvą ir garsiai įsakė:

– Žiūrėk, kad man tuojau po mišių ateitai klebonijon. Girdi, nepamiršk...

Ir dar pirštu pagrasė...

Ir ėmė kuždėtis davatkos, ar tik nebus Grigienė kažką iš klebonijos pavogusi...

Išpažintį atlikus, Grigienė ilgai ir karštai meldėsi, klūpaudama pas Panelės Švenčiausios altorių, paskui klūpsčia apėjo visus Dievo „mūkos" kelius.

Po mišių tuojau atsilankė klebonijoj. Žemaitukas gėrė arbatą. Jis pats savo kunigiškom rankom pripylė jai stiklinę ir liepė sėsti prie stalo. Nusigandusi tokios didelės garbės, neišdrįsdama už vieno su kunigu stalo sėdėti, ėmė atsisakinėti...

– Aš jau užkandau, tėveli...

– Na, na, – pabarė Žemaitukas. – Kad ir užkandai jau, šilta arbata šaltą dieną nepakenks...

Nedrįso Grigienė ilgiau kunigui priešintis. Atsisėdo ant kėdės kraščiuko, pasitaisė ant galvos skarelę ir ėmė čiulpti cukrų, užgerdama arbata.

Paskui nusivedė ją kunigas kitan kambarin, ir ilgai ilgai ten jiedu apie kažką tarėsi. Apie ką tuomet kalbėjo, niekas nesužinojo, nors miestelio davatkėlės ir teiravosi klebonijoje. Grigienė nei dabar, nei vėliau neprasitarė nei vienu žodžiu, o Žemaituko niekas nedrįso paklausti.

Išėjo Grigienė iš klebonijos susirūpinusi ir ėmė tuojau pas

sodiečius, buvusius miestely, teirautis, ar nėra matę Elenos. Surado ją pagaliau bažnyčioje ir, nuo jos neatsitraukdama, meldėsi drauge per visą mišparą.

Mišparams pasibaigus, pagavo mergą už rankos.

– Eisim, mergele, namo. Ten jau mūsų gyvulėliai išalko...

Pravirko gailiomis ašaromis nelaiminga merga.

– Bijau, tetule! Dėdė liepė eiti ir nebegrįžti...

– Kur dabar eisi, mergele, naktį? Negi pas žydus nakvosi?.. Jei jau kitaip negalima, tik kad išeitai, pavėžins tave pas tetą...

Namie sutiko jas Grigas piktai žvairuodamas.

– Na, ką?.. Vėl parsivedei? – sumurmėjo panosy.

– Kur ji dėsis naktį? Negi pas žydus valkiosis? – subarė žmona. – Kad ir turim atstatyti, reikia širdis turėti...

IV

Niauru, nejauku buvo pirmadienio rytą Grigų šeimoje. Sėdėjo dabar visi už stalo ir valgė tylomis iš vieno dubens pusryčius. Senis Grigas šnypštė nosimi, retkarčiais pažvelgdamas čia į sūnų, čia į mergą. Elena, užtraukus giliai ant akių skarelę, jog vos tik nosies galiukas buvo matyti, sūnus, akių pakelti nedrįstąs, – abu nenoriai, lyg tingėdami, sėmė iš dubens pienu atmieštas kruopas.

Grigienei valgis nelindo į gerklę ir ašaros veržėsi į akis, nors iš visų jėgų stengėsi, kad vyras to nepastebėtų. Net prakalbinti mėgino vyrą ir sūnų, bet nei vienas, nei kitas mažiausiu neatsiliepė žodžiu.

Baigęs pusryčiauti, Grigas aplaižė šaukštą, persižegnojo ir išlindo iš užustalės.

– Surask man, motin, keletą maišelių, – kreipėsi į žmoną, – du tris kruopoms, miltams... O tu, drigante, – sušnairavo į sūnų, – eik, vežimą paruošk. Tik galą gerai užraizgink ir šieno prikimšk nesigailėdamas, kad būtų patogu sėdėti – tavo kralę[83] vešiu...

Elena spruko su ašaromis iš kambario, o sūnus, pagriebęs nuo suolo kailinaičius, vos kepurę nutvėręs, išskubėjo per duris.

Grigas atsisėdo stalo gale kaip visuomet, prisikimšo pypkę, įskylė pintį ir tylėdamas traukė dūmus. Žmona surado maišelius ir atnešė pirkion.

– Kur manai Eleną vežti? – pasiteiravo nedrąsiai.

– Iš kur pasiėmiau, ten ir vešiu – į Mizarus, pas tetą.

– Ko taip, tėve, skubi? – mėgina moteriškė sutramdyti vyrą. – Ar jau negalima poros dienų palaukti – matai, merga kaip nuo kryžiaus nuimta.

– Niekus zauniji, motin. Ar nori laukti, kol merga tau prijuostėj dovanų atneš? – užčiaupė žmonai lūpas, susiraukė piktai, iškratė iš pypkės pelenus ir užsikišo už juostos.

Apsivilkęs pasiėmė maišelius ir išeidamas piktai išsišiepė:

– Pasakyk kralei, kad pasirengtų, ir greičiau...

Grigienė tik galva linktelėjo. Ji dar niekuomet, kiek prisimena, nebuvo mačiusi savo vyro tiek supykusio nei tiek užsispyrusio.

„Pamišo senis, – pagalvojo likusi pirkioje viena ir sėsdama

[83] *Kralė* – pasileidėlė.

už ratelio. – Širdis mat užgriuvo – su geru žodžiu dabar į jį neprieisi."

Grigienė nepaleido ratelio, bet ilgai sėdėjo, rankas ant kelių susidėjus.

– Dievuliau mano, taip buvo ramu, taip buvo gera, ir dabar... – nebaigė ir sunkiai atsiduso.

Verpti negalėjo, kojas, rankas jai mielino, ir krūtinėje lyg katės draskėsi. Gaila buvo visų – ir Elenos, ir sūnaus, ir vyro, kuris per šitas porą dienų tiek susikrimto, jog sublogo, net paseno...

Elena sugrįžo pirkion, šventadieniškai kelionėn pasirengus. Grigienė apžvelgė ją nuo galvos iki kojų.

– Šilčiau apsirengtai, dukrele, – švelniai užkalbino ją moteriškė, – kelias neartimas, o, žinai, rudens dranga...

Šitie švelnūs Grigienės žodžiai galutinai paveikė mergą. Ne atsisėdo, bet kažkaip sudribo pas stalą, atsirėmė alkūnėm ir ėmė striūbaudama kaip mažas vaikas raudoti, visu kūnu drebėdama kaip epušės lapas.

Grigienė nusigando, kad vyras, sugrįžęs pirkion, dar labiau neįtūžtų: žinojo, kad ašarų jis nemėgsta, nepakelia... Atsikėlė, priėjo ir ėmė glostyti galvą, pečius...

– Neverk, mergele, neverk, – stengiasi raminti. – Tokia jau aukščiausio Dievulio valia.

Merga atkreipė į ją ašarose paplūdusį veidą ir prisiglaudė prie krūtinės. Nepajuto Grigienė, kai jai pačiai ašaros ėmė riedėti per veidus...

Pirkion sugrįžo Grigas, pasižvalgė į verkiančias moteris, susiraukė...

– Ar nesiliausite žliumbusios!.. – piktai nusispjovė. – Atnešk man, motin, iš kamaros naujus kailinius ir gunčę... Kurį čia velnią dar neša!.. – piktai sušnairavo į šmėkštelėjusią pro langą juodai apsitaisiusią kažkokią žmogystą, greičiausia, kaip pamanė Grigas, ar tik ne žydą.

– Nešdinkis iš pirkios, – riktelėjo Elenai. – Dar to reikia, kad čia svetimi tavo ašaras matytų...

Nesuspėjo Elena atsikelti, akių nusišluostyti, kai atsidarė durys, ir pirkion įėjo Žemaitukas.

– Kunigėlis! – sušuko Grigienė ir puolė bučiuoti rankas.

– Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus! – ir nusiėmė kepurę. – Važiavau iš ligonio pro šalį, sušalau. Manau, užvažiuosiu pas seną Grigą sušilti.

– Ačiū, ačiū, dvasiškas tėveli, už didelę mano namams garbę, – dėkoja Grigas, irgi siekdamas bučiuoti ranką.

Žemaitukas atsisegė kailinius. Grigas padėjo nusivilkti. Kunigas atsisėdo pas stalą, kur visuomet pas Grigą kalėdodamas sėsdavo.

– Gal jau nusipirko, manau sau, Grigas virtuvą, pavaišins dabar mane sustingusį karštos arbatos stikline.

Pirmą kartą iš tikrųjų Grigas nusiminė, kad nenusipirko iki šiol virtuvo.

– Kad, tėveli, dvasiškas, vis dar neturiu, – sumišo senis. – Neprisirengiau nupirkti.

– Manau, neteks man tavo namuose arbatos gerti, – pajuokavo Žemaitukas. – Gal man, gaspadin, pieno pašildysi? Iš kelionės gerai.

– Tuojau, tuojau, kunigėli, – suskubo Grigienė. – Elena, –

kreipiasi į mergą, – pakurk man greičiau trikojį, o aš bėgsiu pieno – išsiskubino moteriškė iš pirkios.

Elena pastatė trikojį po kaminu ir nusitraukė pasistiepus nuo pečiaus išdžiūvusių šakalių. Grigienė grįžo pieno ąsočiu nešina.

– Neskubėk, gaspadin, aš palauksiu, – ramina ją Žemaitukas.

Išsiėmė tabokinę, prisikimšo abi nosies šnerves ir nusičiaudėjo smarkiai. Paskui nukratė nosine pabirusius ant sutanos tabokos miltelius.

– Imk, seni, pamėgink, – atkišo Grigui tabokinę. – Nusičiaudėsi, akyse prašvis.

Grigas galais sugrubusių nuo darbo pirštų pasiėmė žiupsniuką, bet nosin kimšti nesiskubino, nors milteliai ir buvo iš kunigo tabokinės.

– Bet kas gi čia pas tave, Grigai, atsitiko? – susidomėjo Žemaitukas. – Žmona užsiašarojusi, mergos akys paraudusios nuo verkimo, matyti, o tu pats kaip žemės netekęs.

– At, žiūrėsi ten, dvasiškas tėveli, bobų ašarų! – susiraukė Grigas. – Ūky atsitinka nemalonumų, ot, ir tenka pabarti.

Elena, putinu paraudusi, neįkūrusi dar trikojo, spruko kaip vandeniu apšutinta iš trobos.

– Oi, oi, – palingavo Žemaitukas. – Matyti, smarkiai moki barti namiškius?

– Pabaru, tėveli, kai užsitarnauja, kad bartau.

– Taip, taip, – pritarė kunigas, – jaunus reikia barti. Bet kodėl susigėdino mergiotė? Ar ji tau šiandien nusikaltusi?..

– Nelaimė ir didelė gėda ištiko mūsų namus, kunigėli... – įsidrąsino Grigienė.

– Tylėk, motin! – piktai sušnairavo Grigas. – Ką tu čia kunigui niekus zaunysi!..

Žemaitukas užvožė tabokinę ir įsikimšo kišeniun.

– Kunigui galima savo bėdą ne tik per išpažintį pasakyti, – pastebėjo jis Grigui.

– Tai mūsų namų bėda, dvasiškas tėveli, – įniršdamas gana šiurkščiai atsikirto kunigui Grigas. – Kam čia svetimiems žmonėms visokiais niekniekiais galvą kvaršinti.

– Ką jau čia, tėve, slėpsi, – įsikišo vėl žmona, nors matė piktus vyro žvilgsnius. – Ylos maiše nepaslėpsi, žmonėms lūpų nesučiaupsi. Vis tiek kunigėlis viską sužinos. Tai jau geriau patys paporinsim...

– Ar tai buvo duktė, ši mergiotė, kuri pabėgo? – pasiteiravo Žemaitukas.

– Tarnaitė, samdininkė. Treti metai jau pas mus tarnauja, – pasiskubino paaiškinti Grigienė.

– Graži mergiotė. Ir sūnų suaugusį turite... Suprantu dabar, suprantu. Pašauk man, gaspadin, abu – berną ir mergą.

– Ką čia kunigas su tais nedorėliais kalbėsi! – šūktelėjo Grigas. – Geriau, motin, pasirūpintai pienu. Tavo trikojis visai užgeso.

– Tau, Grigai, jie nedorėliai, o man – paklydusios avelės, – žvilgterėjo į jį Žemaitukas. – Aš už visus turėsiu ponui Dievui atsakyti.

Grigienė išsiskubino ir tuojau sugrįžo, atsivesdama Eleną.

Įėjus pirkion, merga pasislėpė už Grigienės nugaros ir nieku būdu nenorėjo prieiti arčiau, nors pastaroji ir ragino, ir net pastūmėti mėgino.

– Eik arčiau, eik, pabučiuok kunigėliui ranką.

Žemaitukas pats priėjo ir, dviem pirštais palietęs jos pasmakrę, pakreipė mergos veidą į save; Elena suvirpėjo visu kūnu ir susmuko kunigui po kojų.

– Neverk, nereikia, – nutildė šiurkščiai Žemaitukas. – Visi mes Dievui nusidedam.

Merga pakėlė akis aukštyn ir norėjo kažką pasakyti.

– Per išpažintį Dievui savo nuodėmę pasakysi. Dabar nereik.

Pasilenkęs dviem pirštais kilstelėjo ją už pasmakrės. Kai merga atsistojo ant kojų, pasuko ją veidu į duris ir pastūmėjo.

– Eik nusiramink ir Dievo apvaizda pasikliauk.

– Rūpinsis tau Dievo apvaizda tokia kralė, – piktai šnairuodamas suniurnėjo Grigas.

Žemaitukas nusigręžė į jį ir pagrasė pirštu.

– Neskriausk, kad nebūtai Dievo skriaudžiamas.

– Ji pati save nuskriaudė, ne aš, – nesusilaikė Grigas. – Ko nusipelnė, tą ir turi dabar...

Kai Elena išėjo iš pirkios, Žemaitukas vėl atsisėdo senoj vietoj, išsiėmė tabokinę ir tylėdamas ilgai ją vartė rankose.

– O kurgi sūnus? – paklausė pagaliau.

– Dievas jį žino. Kažkur dingo, – norėtų Grigienė apsaugoti sūnų nuo gėdos.

Bet senas Grigas pamanė, kad sveika būtų sūnui, jei ir jį kunigas kaip reikia išbartų.

– Ten, pas kluoną, vežimą rengia. Pašauk jį, motin.

Grigienė nepatenkinimo žvilgsniu pasižiūrėjo į vyrą, bet nuėjo kaip stovėjo, vienmarškinė, sūnaus.

Pirkioje pasiliko tik Žemaitukas ir Grigas. Sėdėdamas

kitame stalo gale, jis susierzinęs barbino pirštais į stalą ir nežinojo, kokią čia dabar užvedus su kunigu kalbą.

Žemaitukas irgi tylėjo, vis dar žaisdamas tabokine. Pagaliau liovėsi ir atidėjo ją į raudoną nosinę šalia, ant stalo.

– Na, ką dabar darysim, Grigai? – kreipėsi kunigas.

– Ką aš turiu daryti – prikrausiu mantos, algą sumokėsiu už visus metus ir vežu pas gimines. Tesižino sau.

Žemaitukas klausydamas neigiamai kraipė galvą, bet nieko pasakyti nesuspėjo, nes kaip tik tuo metu pirkion sugrįžo Grigienė, atsivesdama sūnų.

Nustebo Juozas, pamatęs kunigą, ir sumišęs gniaužė rankose kepurę, nežinodamas, kaip čia jis turi pasielgti. Pajuto, kad dėl jo čia yra atsiradęs Žemaitukas. Ne veltui motina jį suradus atsivedė, nei vienu žodžiu neprasitarus, kas jo pirkioje laukia.

– Pasisveikink su kunigėliu, rankutę šventą pabučiuok, – paragino motina. – Ko stovi pas duris kaip kuolas tvoroje!..

– Eik, eik čia, arčiau, – pamojo jam pirštu Žemaitukas.

Bernas nepasijudino ir stovėjo kaip stovėjęs. Apsidairė tik, ar nebūtų galima per duris pasprukti. Bet prie durų stovėjo motina, lyg tyčia jam kelią pastojusi.

Žemaitukas, nei žodžio daugiau nepratarąs, priėjo, sučiupo jį už ausies ir tempė kaip jautį ant virvės į stalą.

Nepaleisdamas ausies, kita ranka įknibo į plaukus ir lenkė į žemę.

– Klaupkis, klaupkis, vaikeli! – ragina vėl motina. – Bučiuok kunigėliui rankutę...

Juozo veidai liepsnoja, visas kūnas dega lyg žarijomis apibertas. Sarmata svilina jį kaip įkaitinta geležis. Norėtųsi

žemėn prasmegti, o čia Žemaitukas, įkibęs į plaukus, vis spaudžia galvą žemyn.

Patsai nepajuto, kai klūpsčias griuvo prie kunigo kojų.

Žemaitukas, sėdėdamas dabar ant suolo, abiem rankom ėmė už plaukų linguoti jo galvą čia į vieną, čia į kitą šoną. Neskaudu buvo, bet tokia didelė sarmata, jog, rodos, širdis štai ims ir sprogs.

Kodėl gi žemė neprasiskiria po kojų!..

Pagaliau Žemaitukas atlošė Juozo galvą į aukštą ir pasižiūrėjo jam į akis.

– Na, ką dabar man pasakysi?

Bernas tylėjo.

– Sugriešijai... Dabar vesti ją turėsi. Ar vesi? – žiūri Žemaitukas rūsčiai jam akysna.

Juozui pasivaideno, kad ne kunigas, bet patsai šventasis Mykolas su ugniniu kalaviju stovi jam ant sprando.

– Kaip tėvai palieps... – išstenėjo Juozas, ir jo veidas dar labiau suliepsnojo, visos gyslos ant kaklo išsitempė kaip stygos. Štai, rodos, ims ir sprogs, ir bernas čia pat, prie kunigo kojų, papliups krauju.

Žemaitukas išleido iš rankų jo plaukus.

– O kai pas mergą ėjai, ar tėvų klausei? – ir stūmė jį nuo savęs. – Eik man iš akių, nedorėli, atgailauk savo kaltę...

– Bučiuok, bučiuok kunigėliui ranką! – vėl kušta jam motina. – Padėkok už pamokymą.

Bet Juozas, pajutęs, kad už plaukų jau kunigas jo nelaiko, ir dargi pastūmėtas, pašoko kaip gyvatės įgeltas ir spruko pro duris lyg iš ugnies ištrūkęs...

V

Juozui išsprukus iš pirkios, kurį laiką viešpatavo nemaloni, nejauki tyla. Grigienė triūsė su pienu pas pečių, nusigręžus, kad vyras nematytų jos ašarotų, neramumo pagautų akių.

Žemaitukas vėl kibo prie savo tabokinės ir, patenkinęs nosį didesne porcija negu visuomet, ėmė smarkiai čiaudėti. Net ašaros iš akių pabiro.

Besičiaudėdamas jis žvilgčiojo Grigo pusėn...

„Tu užsispyrėlis, bet ir aš atkaklus. Kuris kurį palaušim!“ – lyg kalbėjo mirkčiojančios jo akys.

Grigienė padavė karšto pieno stiklinę. Žemaitukas pamėgino – pienas svilino lūpas.

– Teatauš kiek... – šyptelėjo kunigas ir pastatė stiklinę ant stalo šalia tabokinės.

Grigas sėdėjo kitam stalo gale. Buvo iš jo veido matyti, kad nepatenkintas, piktas. Visą laiką žvairavo į žmoną, kuri nemokėjo ar nenorėjo paslėpti nuo kunigo namų nemalonumų.

Ne Grigo būdas buvo dalintis su žmonėmis savo džiaugsmais ir bėdomis – visa, kas jį ištikdavo, gera ar bloga, slėpdavo nuo žmonių akių, kaip slėpė savo pinigus.

– Na, tai ką, Grigai? – prabilo pagaliau Žemaitukas. – Ruošk vestuves. Palaiminsiu, kad jau taip atsitiko.

Grigas susiraukė. Nieko neatsakydamas, užsimiršęs, išsitraukė iš užujuostės pypkę, prisikimšo ir įsikando dantysna.

– Ne tam savo sūnų auginau ir turtą jam kroviau, kad jis kampininko dukterį man į namus parvestų, – skildamas pintį, iš lėto pasisakė Grigas.

– Su pasogu marčios nori? – atsikreipė į jį Žemaitukas. – Kam tau pasogos, kad pats esi turtingas? Tokiam ūky kaip tavo ir bajorui būtų ne sarmata gyventi.

Žemaituko lūpose tai buvo aukščiausias chlopui pagyrimas.

Grigas jau buvo beišsižiojąs atkirsti dėl turtų įprastu sau būdu, bet susigriebė, kad su kunigu kalba.

– Taigi, dvasiškas tėveli, kad mano ūkis labai geras, – pasigyrė jisai. – Todėl ir ne bet kokia marti man tinka. Ką pasakytų žmonės, jei į tokį ūkį ateitų merga, kurios net marškiniai ant pečių ne savi, o svetimi. Gėda būtų visai mūsų giminei – išjuoktų mus žmonės...

– O galgi, Grigai, per tavo rankas ir jai Dievas krovė. Užsigaus, atims, visko nustosi... Kaip Hijobas[84], žinai...

„Ir skerdžius tą pat sakė“, – toptelėjo Grigui širdin. Bet nepasidavė gundomas.

– Ne, dvasiškasis tėveli, – tvirtai atrėžė, – iš šitų šiaudų nebus grūdų. Mano sūnus bekraitės kampininko dukters neves.

Grigienė stovėjo pas pečių, rankas po prijuoste susidėjusi, ir ryte rijo vyrą akimis.

– Ką jau čia besiginčiji su kunigėliu... – beprasižiojo ji, bet vyras taip piktai žvilgterėjo, jog Grigienė prikando liežuvį net minties nebaigus.

– Nesipriešink, Grigai, Dievo valiai, – įkalbinėjo Žemaitukas. – Nusileisk. Nenorėk dėl tuščios puikybės, kad visa parapija tavo sūnų pirštais badytų. Ar tai ne sarmata bus ir tau?..

[84] *Hijobas, Jobas* – S. Testamento herojus, per dieną netenka vaikų, namų, kenčia šėtono bandomas.

Grigas smarkiai užsitraukė, jog net sugruzdėjo vidury, lyg ne taboka degė, bet pati pypkė.

– Ne Dievo tai valia, bet velnio pikta pagunda, – sumurmėjo, paleisdamas dūmų kamuolį.

– Ką tu, prastas žmogus, nusimanai? Be Dievo valios, Grigai, nieko šiam pasauly neatsitinka. Ar bloga, ar gera – tai vis Dievo valia.

Grigas raukėsi ir tylėjo. Nenorėjo ir nedrąsu buvo su kunigu ginčytis – ne savo gi žmogus! Kad taip kitam, tokiam kaip jis pats, mokėtų Grigas atsakyti ir lūpas sučiaupti! Bet kaip čia kalbėsi su kunigu? Negi su juo barsies...

Žemaitukas pasiėmė stiklinę.

– Juk Dievo akyse šioji mergaitė jau tavo sūnaus žmona, – kalbėjo kunigas, šaukštuku striubsėdamas šiltą pieną. – Kitos vesti jis jau nebegali.

– O kas juos sutuokė? Ar čigonas po krūmu? – netekdamas jau kantrybės, piktai atsikirto Grigas. – Ar gal, dvasiškas tėveli, tu juos surišai be mūsų žinios? Tik kažkodėl neteko apie tai girdėti...

– Ką tu nusimanai, Grigai, apie sutuokimus? – kalba vis Žemaitukas, iš lėto striubsėdamas pieną. – Žinai, kodėl šventa bažnyčia užsakus skelbia ir prašo visų pranešti, jei žino ar yra girdėję apie kliūtis? O žinai, kokias kliūtis turima galvoje? Ot, jei bernas mergą suviliojo, tai jau kliūtis. Kitos vesti jis nebegali, tik tą, kuriai pažadėjo. Kaip aš dabar priimsiu tavo sūnaus užsakus su kita, jei žinau, kad jis jau yra vienai žadėjęs?

– A, tėveli, – numojo nekantriai ranka Grigas. – Pas mus

apie pažadus taip žmonės sako: pažadėsi – durnių patiešysi, neišpildysi – nesugriešysi.

– O tu, Grigai, ar žinai, kas tai yra šliūbas? Ne, nežinai. Tai nesiginčyk su kunigu. Šliūbas – tai vyro pasižadėjimas imti moterį sau už žmoną. Šventoji bažnyčia tuos pažadus tik palaimina prie altoriaus, ot kas yra! O kur žmogus tuos pažadus padarytų – vis tiek: Dievas visur yra ir visur žmogų girdi... Kaip manai, Grigai, ar sūnus tokių pažadų nėra padaręs?..

– Tai, vadinasi, dvasiškasis tėveli, anot tavo žodžių, galima susituokti ir karčemoje, ir be kunigo, – pasipiktino Grigas.

– Geras katalikas to nedaro, bet jau atsitiko tokia nelaimė, nereikia Dievo valiai priešintis.

– Tėve, ką jau čia ginčijiesi su kunigėliu! – neiškentė Grigienė, – sutik, nesipriešink Dievo valiai.

Vyras piktai suurzgė, ir žmona vėl nutilo.

– Turėsiu tave iš sakyklos pabarti. Ar bus gerai, ar ne sarmata bus, kai tave iš sakyklos prie visų žmonių barsiu?

– Ne, dvasiškasis tėveli. Bark, kiek nori, bet plikos mergos į namus neimsiu. Išvarysiu ir sūnų iš namų! – net atsistojo Grigas. – Teeina šunų lodyti!..

– Ką jau čia kalbi? Kur tu savo vaikelį varysi, – pravirko Grigienė. – Kur jis vargšelis ras sau prieglaudėlę be tėvų namo?..

– Išvarysiu, kaip mane gyvą matai, – graso senis žmonai.

Žemaitukas pastatė pusiau atgertą stiklinę ant stalo, pasiėmė tabokinę, prisikimšo nosį, nusičiaudėjo, nusišluostė ir, nuleidęs galvą, susimąstęs, tylėjo kurį laiką.

– Kraičio būtinai nori? – prabilo vėl. – Gerai, pagalvosime ir apie kraitį. Jei pasigailėsi siratos, tai ir aš pasigailėsiu... Kad tik gėdos nebūtų parapijai ir žmonėms pasipiktinimo. Žinai mano pievą pas buomą? Pats nebuvau ten, nesu jos matęs, bet sako – gera pieva...

– Nieko sau pieva, – pastatė ausis Grigas. – Vieno tik atolo galima gerą dešimtį vežimų sušienauti.

– Tai ot, Grigai: kol aš gyvas būsiu, kol čia kunigausiu, užleidžiu visam laikui ją tau. Šienauk kaip savo, nors dvidešimtį metų... Sutuoksiu jaunuosius gražiai, visas žvakes bažnyčioj uždegsiu ir pinigų neimsiu... Į vestuves savo arkliais atvažiuosiu... Ot, kaip aš tave pagerbsiu, Grigai!

Grigienė su ašaromis puolė bučiuoti kunigėliui ranką už tokią didelę malonę. Ji jau iš veido pamatė, kad vyras pasviro. Dar priešinsis kurį laiką iš užsispyrimo, bet neabejojo jau, kad neišsilaikys, nusileis.

– Sutik, tėve, sutik jau! – drąsiai dabar ragina vyrą. – Nebūk bukas kaip kuolas.

Grigas vis dar svyravo. Net pakaušį ėmė krapštyti iš susirūpinimo. Kunigo siūlymai buvo vertingi. Tokia pieva! Tai ne šimtu rubliu kvepia!.. Ir garbė gi, garbė kokia! Visa parapija pavydės!..

– Kai gims vaikas, kūmas būsiu... Jei bus berniukas, Adomu pakrikštysiu... – vis dar gundo Žemaitukas. – Ir sarmatos nei tau, nei sūnui nebebus, ir Dievas dar labiau padės...

– Sutik jau, tėve, sutik! – tempia žmona Grigą už rankovės. – Pabučiuok kunigėliui ranką!

– Tai gal jau ir reikės sutikti... Bet kaipgi tai? – spiriasi

Grigas. – Atvažiuos martelė – nei skrynelių, nei pintelių, nei arkliuko, nei karvutės.

– Gerai, Grigai, duosiu ir karvutę. Tik arklio neprašyk – pats tik porą turiu.

– Sutik jau, sutik, tėve. Kur tu, tiesą pasakius, ir marčią geresnę rasi kaip Elena. Tokia darbšti, tokia greita, paklusni!..

– Tai jau sutiksiu, dvasiškas tėveli. Tik kad savo žodį išlaikytut...

– Išlaikysiu, Grigai. Kad pažadėjau, išlaikysiu. Kaip bajoras tau sakau, ne tik kaip kunigas.

Dabar ir Grigas atsikėlęs priėjo, nusilenkė ir pabučiavo Žemaitukui ranką.

– Ot, ir gerai, ot, ir gerai, – atsikėlė ir Žemaitukas. – Dėkui tau, gaspadin, už pieną... O vaikus siųskite užurašų tuojau, neatidėliodami... Sužymėsiu dar prieš adventą... Nereikia traukti...

– Pats Dievulis jus atsiuntė pas mus, kunigėli! – puolė vėl Grigienė ir karštai, po kelis sykius, bučiavo kunigui rankas.

– Nereik, gaspadin, nereik, – ėmė pagaliau ginti rankas Žemaitukas. – Susitvarkėm, ir dabar važiuosiu – mano vežėjas gal jau sustingo ant vežimo besėdėdamas.

– Pašauk, tėve, vaikus, pats pašauk: tepadėkoja kunigėliui už gerą širdelę...

– Nereik dabar, gaspadin, nereik! Šiandien ir be to jiems daug teko kentėti... Ir dar barsiu, kai užurašų atvažiuos, – kalbėjo vilkdamasis jau kailinius.

Grigas padėjo Žemaitukui apsivilkti, ir abu su žmona išlydėjo jį iki vartų.

Prieš atsisėsdamas į vežimą, atsisveikindamas, pabučiavo Žemaitukas Grigienę į kaktą.

– Matai, gaspadin, kad reikia Dievu pasitikėti – jis neapvils, jei iš geros širdies jo prašysi... Jis daugel tau atleis už tai, kad siratos pasigailėjai...

Grigas neatkreipė dėmesio, net neklausė, apie ką Žemaitukas su žmona kalbėjosi.

Kai, išlydėję kunigą, sugrįžo pirkion, Grigas vėl atsisėdo pas stalą ir užsirūkė pypkę.

– Eik, motin, pašauk mūsų palaidūnus.

Kai pirkion, tiesiog už rankų tempiami, atėjo sūnus ir Elena, senis, ūsuose slėpdamas linksmą šypseną, apsimetęs rūsčiu, paliepė:

– Svečias išvažiavo, renkitės ir jūs, tik kad man greičiau!.. O aš einu pas Klimką, – atsikėlė Grigas, – tepavažiuos jis su jumis... – ir paleido dūmų kamuolius, – bažnyčion, užurašų pas kunigą...

VI

Jau keli metai Grigas naudojasi kunigo pieva kaip nuosava. Pirmaisiais metais mėgino žmonės teirautis:

– Ką tu, Grigai, nupirkai iš kunigo pievą, ar ką?..

– Gal nupirkau, gal pasoginė... Jums kokis reikalas žinoti?

Daugiau iš jo nieko sužinoti nepajėgė.

Šiandien, giedrą vasaros pusiaudienį, sėdėjo senis Grigas pasvirnėje ir tynė dalgę. Rengėsi rytoj visa šeima važiuoti anksti „pasoginės“ šienauti.

Tik buvo parginę iš rytagonių gyvulius. Jaunoji Grigienė,

Elena, triūsė dabar pirkioje, valgydino piemenį ir skerdžių Gugį. Senė Grigienė suvarė gyvulius tvartan, uždarė kiaules, apžiūrėjo, ar varteliai visur tvarkoje, užkelti, kad paršai į daržus neįsibrautų, ir ėjo pirkion.

Grigas, pastebėjęs einančią per kiemą žmoną, liovėsi dalgę tynęs.

– Eik čion, motin. Pasišnekėsime, – užkalbino ją. Grigienė priėjo ir atsisėdo pasvirnėje šalia vyro.

– Ar tik neserga mūsų žaloji? – pasiskundė senė. – Jau kuri diena negula ir atorajos nekremta, kaip matau. Ir akys tokios liūdnos, užtraškanojusios...

– Betgi pieno duoda? – pasiteiravo senis.

– Duoda dar kol kas.

– Ką čia dabar suvoksi tokiam karšty... Varmai gal įkyri, tai ir liūdna karvė.

Išsitraukė pypkę, prisikimšo iš krepšio, kurį visuomet nešiodavo už juostos, ir ėmė skilti pintį.

Degtukų Grigas pypkei įdegti nepripažindavo.

– Su pintimi įdegtą skaniau rūkyti. Kitas kvapas, – kalbėdavo jis, kai jam kas pasiūlydavo degtuką.

– Tu, tėve, atsargiau su ugnimi. Tokis karštis – ar sunku užkrėsti...

– E, niekus, motin, kalbi. Negi aš pirmą kartą...

Užsitraukė, paptelėjo porą kartų ir paleido dūmus tiesiog žmonai į nosį. Toji užsikosėjo dūmais paspringus ir ėmė abiem rankom juos sklaidyti.

– Ai, tėve, – palingavo senė galva, – ar tau ne gėda? Juokauji kaip mažas vaikas.

Senis nusijuokė patenkintas iškrėstu pokštu.

Žmona atsikėlė eiti.

– Palauk, palauk, – sulaikė ją Grigas. – Noriu apie rimtą dalyką su tavimi pasikalbėti.

Žmona vėl atsisėdo.

– Tai kalbėk nejuokavęs.

– Ot, žinai, plaku dalgę ir galvoju: iš kur skerdžius galėjo žinoti, kad tikrai teks Elenos vaikams mūsų kraunamas turtas? Kaip iš knygos paskaitė!..

– Iš kur galėjo žinoti? – truktelėjo Grigienė pečiais. – Argi aš tau nesakiau, kad jis raganius, o tu vis tikėti nenorėjai. Dabar patsai matai...

Grigas išėmė iš dantų pypkę, smarkiai nusispjovė ir nusišluostė marškinių rankove lūpas.

– Tai ką, tavo manymu, raganius su Dievu yra sutartį sudaręs, kad viskas vyktų, kaip jis pasako?..

– Ne su Dievu, bet su raguotu, pasakyk geriau...

Senis vėl įsikando pypkę, patylėjo, iš lėto traukdamas dūmus, lyg apgalvodamas žmonos pastabą.

– Taip tau raguotasis ir stengsis, kad viskas į gera, ne į bloga žmogui virstų. Pasakysi, kad ir mūsų Žemaitukas raguoto gundomas įsikišo...

Senė sumišo. Ji tikrai apie tai nebuvo galvojusi. Bet kad kunigą velnias galėtų pakreipti!.. Ne, apie tai pagalvoti tik – jau didelis Dievui nusižengimas.

– Jau aš pati nežinau dabar, tėve, ką tau pasakyti...

Iš pirkios išėjo Gugis, stabtelėjo prieangy, apsidairė.

Pamatęs šeimininkus pasvirnėj, nužygiavo pas juos.

– Gal turi, seni, geros tabokos? – paklausė priėjęs. – Pavaišink skerdžių...

Grigas ištraukė iš užuojuostės krepšį ir atkišo Gugiui. Skerdžius atsisėdo priešais, ant kulbelės, ir kimšo savo molinę, nuo metų pajuodavusią pypkutę...

– Ot, mes čia sėdime su žmona ir kalbamės, – pradėjo Grigas, – iš kur skerdžius būtų galėjęs žinoti, kad Elena tikrai taps mūsų marti...

Gugis nusijuokė.

– Atspėk, kad gudrus.

– Žmonės kalba, kad esi raganius. Netikėjau. Bet kai pagalvoju dabar, tai dievai tave žino... Galgi yra tiesos žmonių kalbose?

Skerdžius prisikimšęs grąžino krepšį Grigui, įdegė degtuku savo pypkaitę, užsitraukė kartą, kitą ir nusispjovė.

– Manai, aš nežinau, jei tyliu, kodėl Elena tapo tavo marti, – aiškina papsėdamas Gugis. – Kai tik atsitinka kam nelaimė, visi bėga pas seną Gugį patarimų ir pagalbos. Ir ji buvo atbėgusi su Juozu tavo, pasipasakojo...

Grigas nusišypsojo.

– Ot kas yra?.. Dabar man aiškėja.

– Visi sako: „Grigas šykštus žmogus, Grigas tokis, Grigas šiokis...“ O aš žinojau, kad Grigai gerą turi širdį, Dievo bijo – nepanorės nuskriausti savo vaikų...

Seni Grigai pasižiūrėjo vienas į antrą, ir abu kaip susitarę, linksmai, patenkinti, nusišypsojo...

Sodely, senos išsišakojusios liepos lapuose, sušvilpė atklydusi iš girios volungė...

I

Triukšmingas „Simajudo“ turgus! Kito tokio Merkinėje nebūna. Iš ankstaus ryto jau plaukia žmonių minios miestelin kaip nemunai: vieni važiuoja, prisikrovę vežimus, kiti veda arklius, varo gyvulius turgun, treti pėsti brenda, su reikalais ir be reikalų, taip sau pasidomėdami, žmonių pamatyti, purvyno paklampoti, išgerti, pasilinksminti, pažiopsoti panorėję.

Nuo pat ryto miestelis jau knibždėte knibžda. Vieni perka, kiti parduoda, derasi, barasi, rėkia, keikiasi, stumdosi, purvyną minko...

Visas miestelis – gatvės, aikštė, kiemai kimšte prikimšti žmonių, gyvulių, vežimų. Visur, visuose kampuose, rėkia, gieda, bliauja, žviegia, žvengia, gagena... Girdėti visoki balsai, kuriais tik motina gamta apdovanojo savo sutvėrimus...

Senas Gugis jau nuo pat ryto Merkinėje. Jis neturėjo nei kas pirkti, nei kas parduoti, bet kelias dienas prieš „Simajudą“ gavo iš Ramūnų kaimo atlyginimą už ganytus visą vasarą gyvulius. Gavo javu, kumpiais, dešromis ir pinigais. Be to, jau gana ilgais šventadienių vakarais pagrieždavo, nors nenoromis, spiriamas, jaunimui savo smuikeliu šokius, kokius mokėjo iš senų dienų, – irgi kelis skatikėlius tuo uždirbo. Ir todėl linksminasi šiandien nuo pat ryto už visus metus.

O kadangi kito pasilinksminti būdo nežinojo, vien tik pasigerti, tai gėrė, kiek išgalėjo. Gėrė už savo skatikus, kol turėjo, paskui gėrė kitų vaišinamas...

Jau Gugis buvo gerokai įkaušęs, kai, išėjęs iš Mauškės, taikė Zėliko smuklėn. Reikėjo pereiti skersai visą miestelio aikštę, kur kaip tik buvo didžiausias susikimšimas ir purvynas iki klupsčių.

Lenda senas Gugis ir dairosi į visas šalis, kaip čia geriau būtų pralindus pro vežimus, per ienas ir nenugriuvus purvynan. O purvynas, žmonių kojų išminkytas, skystas, gilus ir klampus...

Kur tik pasuka Gugis, rodos, žmonės tyčia visur prigrūdo, prikimšo ienų, ratų, vežimų, kad jis negalėtų prasiskverbti. Ir kojos šiandien jau nebeklauso jo: vienur taiko, o pataiko visai kitur.

Nuvargo, nuilso senas Gugis, dar pusės aikštės nenugalėjęs, net nukaito.

– Kad juos paibelis, šituos žmones! – supyko senis. – Mat kaip užgrūdo kelią, jog blaivas žmogus negali net smuklėn pataikyti kurion nori.

Gaila, kad jau ne vasara, ne sausa, ne šilta. Atsigultų sau dabar kur šalia namų, pasieny, atsilsėtų pašalėje – ir gerai būtų. Bet kur tu čia žmogus dabar gulsi, kad visur šlapia, drėgna ir purvina.

Sustojo Gugis aikštės vidury ir galvoja, kur čia geriau būtų prasisprausti. Girdi, kad jį kažkas šaukia vardu.

Apsidairė ir mato, kad jį šaukia ir pirštu į save vilioja gera jo kaimynė, Ona Slamienė.

– Eik čion, dėdule, pažiūrėk, ar gerą aš karvytę deru. Patark, turiu ją pirkti ar ne?

Senas Gugis prasiskverbė pro vežimus, netvirtom kojom priėjo.

– Tai karvę nori pirkti? – pasiklausė.

– Taigi, dėdule, štai šitą karvytę noriu pirkti. Sunku be pieno namie, o mūsų, kaip patsai žinai, abi liko žiemai bergždžios. Surinkome kelis skatikėlius už kremblius ir uogas ir sakau savo seniui: pirksime karvutę! – „Pirk, – sako, – kad užsibezdėjai, tik man tuo reikalu galvos nekvaršink!“ – kalbėjo moteriškė. – Štai šitą ir deru. Rodos, nieko sau karvytė, ir tešmuo nemažas, ir užprašė žmogus nebrangiai, tik aš nieko nenusimanau: gal ji kažkokį trūkumą turi, kurio aš, Dievuliau, pastebėti nemoku.

Senis apėjo aplinkui, apžiūrėjo karvę, pačiupinėjo už ragų, paglostė kaklą, pakuteno už ausų ir nusigręžęs sako:

– Gera karvė! Gera, sveika ir pieninga, bet tu jos, moterėle, nepirk.

Moteriškė nustebo, išgirdus tokias Gugio kalbas.

– Kodėl gi, dėdule, aš turiu nepirkti, jei karvė sveika, gera ir pieninga? Juk tokios man kaip tik reikia!

– Kodėl, kodėl? – nekantriai atrėžė senis. – Negi aš tau čia, prie visų žmonių aiškinsiu. Pasakiau – nepirk, ir nepirk; o nepaklausysi, pirksi, tai pasigailėsi, bet jau bus vėlu. Štai kas yra!

Tai pasakęs nepatenkintas nusigręžė ir nuėjo, kažką po nosimi murmėdamas.

Štai tau ir patarė! Gera karvė, ir sveika, ir pieninga, ir nebrangiai prašo – ir nepirk!

Nenorėtų moteriškė klausyti skerdžiaus ir bijo neklausyti. Raganius juk patarė, o kad liepė nepirkti, vadinasi, kažką žino, kažką numato, ko paprastieji žmonės net nenuvokia. Nepaklausysi, nupirksi, paskutinį sunkiai sutaupytą skatiką atiduosi, o su karve ims kažkas pikta ir atsitiks!..

Dūsauja moteriškė ir nesumano, kas bedaryti, o aplinkui žmonės juokiasi, šaiposi...

– Štai tau ir advokatas, štai tau ir patarėjas!..

– Spjauk, moterėle! Argi verta dėmėtis, ką girtas žmogus nuplepa! – pataria jai kiti. – Pati juk turi akis ir matai, kad karvė gera ir tų pinigų, kurių prašo, verta.

– Taip tai taip, – svyruoja moteriškė, – tik kad mūsų skerdžius – raganius. Nepaklausysi, Dievas žino, kas gali atsitikti...

Ir ėmė Slamienė pasakoti žmonėms, ką ji buvo apie skerdžių žinojusi, girdėjusi. Moterys klausėsi atidžiai, pasmakres rankomis parėmusios, o vyrai tai tik juokėsi...

– Na, nenori, žmona, karvės pirkti, tai aš pasiderėsiu, – sako kaimynas Juozas Sruogis, pasiturįs ūkininkas. Jis turėjo Amerikoje du sūnu, kurie gerą jam iš ten prisiųsdavo skatiką. – Man karvė patinka, o girto žmogaus kalbų – tesie sau jis ir raganius – aš nepaisau.

Pasiderėjo ir nupirko. Moteriškė net sudejavo, kai pamatė, kad karvę, kuri jai tiek patiko, nusipirko jau kitas: nusiminimas kaip replėm sugniaužė jai širdį. Gal tik kvailai pasielgė seno Gugio paklausiusi. Net sukeikė jį, kam savo kalbomis jos protą sukvailinęs! O čia dar ir žmonės juokiasi iš jos, šaiposi...

Padūsavo žmona ir nuėjo sau kitos karvės rinktis, bet kiek žiūrėjo, kiek rinkosi, kitos tokios kaip toji nesurado. Nepatiko nei viena.

Visą dieną vaikščiojo po miestelį, žiūrinėjo, bet tinkamos sau nesurado ir grįžo namo be karvės.

II

Namie vaikai visą dieną nekantraudami laukė pargrįžtančios su pirktine karve motulės. Net susiginčijo, vos nesusipešė dėl to, kaip teks pavadinti tą karvę.

Neiškentę nubrido per purvyną net sodžiaus galan motinos pasitikti. Ir ne tiek motinos, kuri, be abejo, parneš kiekvienam riestainį, kiek greičiau pamatyti naujai įgytą karvutę.

Bet pamatė motiną, be karvės einančią.

– Motule, o kurgi karvutė? – paklausė nusiminę vaikai.

Pamačiusi vaikus moteriškė sustojo ir ar labiau nusiminusi, vos neverkdama ėmė aimanuoti.

– Vai, mano mieli vaikeliai, sukvailino mano galvą pikti žmonės, kad jie ramios mirties nesusilauktų! Ir nenupirkau aš, kvaila, geros karvės, kurią pirkti norėjau!.. Vai, Dievuliau, Dievuliau brangus, ką aš, vargšė, padariau! Graušim dabar, vaikeliai, visą žiemą suniekę, ir vis dėl mano kvailos galvos!.. – aimanavo moteriškė, traukdama iš nešulėlio riestainius. – Tai vis tėvas kaltas! Patingėjo turgun eiti, leido mane vieną. Žinojo juk, kad moteriško protas trumpas, bet nepanorėjo tasai tinginys eiti: kas jam maži vaikai...

Nepatenkinti net riestainiais, ėjo vaikai su motina tylė-

dami. Tik aštuonerių metų mergaitė, motinos sijono įsiskverbusi ir šalia jos purvynu brisdama, klausė:

– Tai kas tau, motule, neleido karvutės pirkti?

– Nagi vis tas skerdžius padarė, kad jis būtų kojas nusisukęs dar turgun eidamas!..

Kieme ją sutiko vyras.

– Na, kurgi tavo karvė? – paklausė nusišypsojęs.

– Kad tau taip šonus diegtų, prakeiktas tinginy, kaip man širdį diegia, kad karvutės negalėjau nupirkti. Grauši dabar suniekę, sužinosi, kaip mane vieną turgun siuntinėti. Argi tai moteriškas darbas – karvę pirkti?..

– Kvaila boba! Pati kalta, o mane keikia...

Suvirpėjo moteriškė, lyg ją būtų kas karštu vandeniu apipylęs. Net kumščius sugniaužusi, prišoko prie vyro.

– Kuo aš kalta? Kuo aš kalta? – rėkė net spiegdama. – Ar tuo, kad man Dievas paskyrė tokį kvailą tinginį, nedorėlį vyrą! Aš, aš viskuo turiu rūpintis! O tu druni visą dieną kaip šuo paunksnėje!..

– Kaip matau, tu šiandien ar ne pas kalę nasrų pasiskolinusi esi, ar gal drignių apsiėdei! – sumojo ranka vyras ir nuėjo į kluonus.

– Štai, vaikeliai, matote, kokis geras jūsų tėvulis! Jam nerūpi, Dievulėliau, kad teks jums visą žiemelę suniekę graužti...

Ir aimanuodama nuėjo su vaikais pirkion...

Kad ir išbarė vyrą, kad ir prisikeikė, kiek tik norėjo, bet nenurimo Slamienė. Nusirengus paskubomis „šventadienius rūbus“, nesurasdama sau vietos, nenurimdama, tuoj nubėgo pas kaimynus paguodos ieškoti. Beveik visą kaimą

apibėgo, visur pasakodama, kaip piktai ją senas skerdžius sukvailinęs.

Girdėdami jos pasakojimus, vyrai tik juokėsi, o moterys ramino.

– Palauk, kūmule, nesiskųsk dar! Skerdžius geras žmogus, niekam dar nėra pikto padaręs. Bent neteko girdėti. Nejaugi jis tave taip sau, be jokios priežasties, apgautų, vien tik kad pašieptų?

– Palauk, viešnele, – ramino kita, – gal išgirsime dar, kad su ta karve kažkas bloga atsitiks...

Neteko ilgai laukti. Sruogis parsivaręs karvę namo, ant rytojaus nuvedė ją želmenin ir pririšo, kad ji, prie naujos vietos dar nepripratusi, nenuklystų kur. Pavakare parbėga iš lauko nuėję gyvulių pažiūrėti vaikai ir dar iš tolo šaukia:

– Dėde Sruogi! Tavo pirktąją karvę vilkas papjovė!..

III

Ar nusigando, ar nusidžiaugė Slamienė, išgirdusi šią naujieną, ji pati nebežinojo.

– Rankas ir kojas man pamielino, kai išgirdau, – pasakojo dabar savo kaimynei. – Lyg apsvaigusi atsisėdau ant suolo ir gal Dievuliui aukščiausiam nusidėjau; kaip girta ėmiau kalbėti už karvutės vėlelę „Angelas Dievo“ ir susigriebiau tik melstis pabaigusi.

– Taigi, kūmule, gerai, kad tada paklausei skerdžiaus. Dabar tai tave būtų šioji nelaimė ištikusi! O dar pykai, kad tave suklaidinęs buvo. Štai tau ir – suklaidinęs!..

– Vai, moterėle, vai, širdele! Tai vis kvailas moteriškas protas! Bet ką aš tada, širdele, iškentėjau! Širdis, rodos, kalbėjo, kad reikia skerdžiaus paklausyti, bet tiek norėjau, tiek norėjau ją pirkti, tą nelaimingąją karvutę!.. O čia dar žmonės juokauja, šaiposi... Vienon ausin lyg kažkas kuštelėjo: pirk! pirk! O kiton lyg kažkas barė: vai, nepirk, pasigailėsi!.. Dievaž būtau nupirkusi, jei nebūtų pasišovęs Sruogis...

– Ne kas kitas, tik nelabasis, matyti, tave gundė...

– Ir aš dabar taip manau, uogele. Bet kiek aš iškentėjau, kiek iškentėjau, o jau kiek susikrimtau vakar ir nūdieną, kol sužinojau, kas su karve atsitiko, tai ir išpasakoti tau nebegalėtau. O dar tasai begėdis Sruogis šiandien iš ryto, lyg tyčiodamasis iš manęs, kad ims girti, kad ims girti nupirktą karvutę... Dievulis jį už mano skausmą ir nubaudė...

Atsisveikinusi su kaimyne, nusiskubino Slamienė kitur. Greitu laiku apibėgo visą kaimą, kiekvienoje pirkioje pabuvo, kiekvienai moteriškei papasakodama viską nuo pat pradžios.

Moterys klausė atsidėjusios, vis labiau įsitikindamos, kad skerdžiaus esama raganiaus.

– Ne kas kitas jis, tik raganius! Tikras raganius!

– Kad nebūtų raganius, iš kur būtų sužinojęs, kas su karve turėjo atsitikti, – pritardavo viena kitai.

– Tesie sau raganius, bet gerai, kad pikto žmonėms nedaro.

– Taip tai taip, bet visgi Dievulio priešas, su pikta dvasia santykiauja... – paabejojo dievotesnės.

– Ir kaip, Dievuliau, žmonės nepagalvoja apie savo amžiną gyvenimą!..

– Ką jūs, moterėlės, kalbate dabar! – stojo ginti skerdžių Slamienė. – Ar tai bloga, kad jis žmonėms gera daro. Tik pagalvokite, kokia aš būtau buvusi nelaiminga, jei tą karvutę būtau nusipirkusi.

– Gal ir susižino su piktomis dvasiomis, bet ne jis joms, tik jos tarnauja jam nelyginant kaip ūkininkui samdininkas. Ne burtininkas juk jisai, bet raganius.

– Gal ir tiesa, kad dabar jam velnias tarnauja kaip samdininkas, bet kuo turės tam samdininkui užmokėti už tarnavimą?..

Girdėjo ir vyrai šias kalbas. Pirmiau tik juokdavosi.

– Iš kur čia rasis piktos dvasios, kad visur kryžiai, bažnyčios...

– Kiekvienoje vietoje kasdien bažnyčios varpus skambinant išgirsi.

Vėliau, moterų kalbų prisiklausę, ėmė abejoti. Juk seniau, sako, tikrai būta raganių.

– O vėl, kas jį žino. Galgi senis tikrai nusimano kažką nepaprasta...

Paabejoję ėmė klausinėti patį Gugį, kokiu būdu jisai atspėjo karvės likimą, patardamas Slamienei nepirkti jos. Užkluptas senis skerdžius tik nusišypsojo.

– Nagi ji vilko ženklu buvo paženklinta. Anksčiau ar vėliau, bet vis tiek ją vilkas turėjo papjauti.

„Galgi ir tiesa!“ – pamanė vyrai.

Tikrai, seni žmonės kalbėdavo, kad vilko pjautinas gyvulys kažkokį ženklą turi, bet jie dar jauni būdami tuo nebetikėdavo, todėl nesiteiraudavo, nei kokis ženklas, nei kur jis yra.

– Štai juokėmės jauni būdami iš senų žmonių, o pasirodo, jie tiesą turėdavo.

– Kvaili buvome, todėl juokėmės. Kiek žmogus dabar blogo išvengtų, kad jų patyrimą turėtų!..

– Būdavo, žmonės ir orą mokėdavo atspėti, ir kažkaip nelaimes ir netikėtus įvykius nujausti, bet nesidomėdavome tuo, neišmokome iš savo senelių.

– Danguje, iš žvaigždžių, skaitė kaip iš atviros knygos.

– Ką, brolau, bekalbėsi! Manėm, kad išmintingesni esame, o pasirodo, kad kvaili. Dėl savo prityrimo mūsų seneliai ir laukų mažiau apdirbdavo, ir lengviau darbuidavo, ir geriau gyvendavo negu mes dabar. O vis todėl, kad turėjo patyrimų, kurių mes neturim.

– Ir mūsų vaikai nebeturės. Būdavo, seni žmonės iš anksto žinojo, kur, kada ir kokius javus reikia sėti, kad užderėtų. Todėl ir derliai buvo gausesni.

– Tai vis kunigai mus sukvailino. Burtai, – sakydavo, – senų žmonių tamsumas!..

– O gal tu, dėde, tikrai esi raganius? – paklausė vienas jų Gugį.

– Ar tai bloga? – linksmai nusišypsojęs, paklausė jį Gugis. – Kai moterys mano, kad esu raganius, gardžiau mane valgydina.

Nusijuokė vyrai ir patikėjo, kad skerdžius tik paprastas senų laikų žmogus, daug ką nusimanąs, ko jau dabar žmonės nežiną.

Prisiminė, kad jis ir išpažinties vaikščioja, ir kunigai jo nepeikia. Niekas neatmena, kad net kalėdodamas jį būtų

kada subaręs kunigas. O Žemaitukas net pajuokauti su juo mėgdavo, vaišinamas sodindavo jį su savim už stalo.

O kiek jau kunigėliai bardavo kalėdodami kitus žmones!..

Taip ir nepatikėjo vyrai, kad skerdžiaus esama raganiaus! Vienas kitas net vos nesusipešė su moterimis, kai, jų kalbas begirdėdamas, pajuokdavo jas ar rimtai joms prieštaraudavo...

I

– Dėde, eik čionai, pas mus: pavaišinsiu tave. Kaip matau, tu savo iždinę esi jau ištuštinęs.

– Ištuštinau, vaikeli, iki paskutinio skatiko ištuštinau, – atsakė senis, prieidamas į stalą, už kurio sėdėjo užkalbinęs jį bernas. – Ką vasarą, karveles beganydamas, uždirbau, visa nūnai pragėriau, iki paskutinio skatikėlio atidaviau Calkei.

– Ir tu nesigėdini, seni, girtuokliauti! Pagalvotai geriau apie mirtį, ne apie stiklinę. Tavo amžiui labiau atitiktų... – subarė jį senyvas vyras, greta berno sėdįs, matyti, jo tėvas.

– Ką aš turiu apie ją galvoti, kad ji apie mane vis tiek pagalvos, kai ateis metas. Ne nūnai, tai rytoj teks jai manim susirūpinti, ir man apie ją negalvojus.

– Tai bent apie Dievą pamanytai! Tokis amžius, o elgiesi kaip jaunas vaikinas.

– Aš Dievulio aukščiausio niekados nepamirštu. Išgeriu stiklelį ir Dievulį pagarbinu, kad suteikė savo malonėje man progos pasilinksminti.

– Geras garbinimas – su stikliuku! Ką tau kunigas pasakys?

– Ką jis man turi sakyti, jei aš jo nesiklausiu! Aš jau buvau suaugęs vyras, kai jis dar be kelnių bėginėjo, tai ką jis man gali pasakyti dabar.

– Gana, tėve! – nusigręžė bernas į seni, kuris barė skerdžių. –

Ką tu jį bari, kad jis tau pikto nedaro. Didelis čia daiktas, kad išgeria žmogus kai kada.

Ir pripylęs degtinės stikliuką pakišo skerdžiui.

– Gerk, dėde, ir nekreipk dėmesio į tėvo kalbą. Žinai, jis mėgsta pabarti kitus.

– Aš, vaikelį, nuo mažų dienų esu pripratęs, kad mane bartų. Bet aš linksmas žmogus ir rūsčios kalbos nevengiu. Gerumu mane labiau paveiksi negu barimu.

Paėmęs stikliuką kairėn rankon, dešine persižegnojo.

– Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventosios. Amen. Dievui garbėn, man ir geriems žmonėms sveikaton.

Ir išgėrė vienu matu iki dugno. Išgėręs atsilaužė baltos duonos kąsnelį, užkando ir nusišluostė lūpas rankove.

– Kaip tau ne gėda Dievą niekinti! – subarė jį vėl senas vyras.

– Žmogau, persižegnok! – nusistebėjo skerdžius. – Argi aš jį niekinu?

– Žinoma, niekini, minėdamas jo šventą vardą prie stikliuko.

– Aš visur ir visuomet jį miniu ir garbinu, ir valgydamas, ir gerdamas, ir darbą dirbdamas, ir gyvulėlius ganydamas. Geri žmonės seniau, kai dar aš buvau jaunas, man sakydavo, kad taip reikia daryti, visur ir visuomet Dievulio vardas minėti. „Neužmiršk Dievulio niekados, ir jisai tavęs neužmirš“, – patardavo man. Ir matai, su Dievo pagalba, kokio amžiaus susilaukiau! Juk anūkus turi, o aš už tavo tėvą, amžiną atilsi duok jam, viešpatie, keleriais metais buvau vyrėlesnis.

– Kiekgi dabar metų turi, dėde? – paklausė bernas, vėl pildamas jam stikliuką.

– Nežinau, vaikeli. Manau, kad gal jau šimtas yra. Yra šimtas, ir gal net su uodega.

– Kaip galima savo metų nežinoti? Nesuprantu, dėdule, – paabejojo bernas.

– Argi atsiminsi, vaikeli. Aš metams jau seniai skaičių pamiršau. Kol dar mano vienaamžiai gyvi buvo, kiti už mane mano metus skaitydavo, bet kai paskutinis jų, tavo senelis, mirė, ir aš, ir žmonės užmiršo, kiek man yra metų. Nebebuvo, kas juos skaitytų. Tik vienas Dievas nūnai jų skaičių žino.

– Vai, ar tik vienas Dievas žino... – suzurzėjo senas Kukis.

Skerdžius atidžiai, ilgu žvilgsniu, kažkaip iš paniūrų į jį pasižiūrėjo ir su jam neįprastu rimtumu tarė:

– Nekalbėtai, seni, kame nieko nenusimanai...

Senas ūkininkas nuleido akis ir nieko neatsakė, tik kažką tyliai sau po nosimi sumurmėjo. Bernas neramiai pažvelgė į tėvą.

Kurį laiką visi tylėjo. Buvo nejauku, matyti, senas Kukis palietė kažkokį opų, o gal net skaudų klausimą.

– Gal išgersi dar vieną stikliuką, dėdule? – ir, įpylęs degtinės, bernas pastūmėjo stikliuką arčiau į skerdžių.

– Išgersiu dar, vaikeli, išgersiu Dievui garbėn ir tau sveikaton. Sveikas būk, berneli! – užgėrė į berną skerdžius.

Išgėręs vienu matu iki dugno, skerdžius dabar patsai pripylė naujai stikliuką ir padavė bernui į rankas.

– Gerk, berneli, kad sveikas būtai!

Atsignybo baltos duonos kąsnelį ir įsidėjo burnon. Kai

bernas išgėrė irgi iki dugno, pripylė naujai ir pastūmėjo stiklelį tėvo link.

– Išgertai ir tu dabar, tėvuli!..

Bet senis tik ranka pamojo.

– Gėriau jau, pakaks...

Skerdžius nusijuokė.

– Neragink, berneli: tavo tėvas negers iš stikliuko, iš kurio raganius gėrė. O dabar, jaunasai berneli, ačiū tau už vaišes! Aš tavo geros širdies nepamiršiu. Neabejok, senas Gugis dar tau ne kartą geruoju atsilygins... Neduos tėvui nuskriausti nei tavęs, nei Verutės...

Ir užsimovęs giliai ant galvos kepurę išėjo, svyruodamas į visas šalis.

– Tėvuli, kam be reikalo niekus kalbi ir veltui erzini skerdžių? Suries kada tave kaip alkūnę...

– Kaip Dievas panorės. Be jo valios nei raganius man nieko nepadarys.

– Visgi geriau neerzinti jo. Maža kas gali žmogų ištikti.

– Ė, – numojo senis ranka, – ką ten kiekvieno kvailio bijosi! Mokėk, sūneli, važiuosime namo. Matai, temsta jau...

Užsimokėjo ir išėjo...

II

Yra Dainavos šaly nedidelis kaimelis, apie kurį nedaug kas yra girdėjęs. Tasai kaimelis vadinasi Ramūnai. Jis tarp girių tarpukalnėse pasislėpęs. Keliai į jį smėliuoti, jog jais nei pėsčias prieisi, nei važiuotas prisikasi. Laukų ten žmonės turi

daug, bet žemė menkutė, daugiausia smėlynai, todėl josios didesnė pusė nebedirbama, dirvonuoja, skujynais apaugusi.

Gyveno tame kaime du garsūs tarp savųjų vyrai: Jonas Kukis ir Kazys Gugis.

Pirmasis buvo turtingas ūkininkas, doras, darbštus ir dievobaimingas žmogus, todėl buvo visų gerbiamas vyras. Antrasis buvo vargšas žmogelis, neturėjo nei ūkio, nei žmonos, nei vaikų, gyveno vienui vienas kaip pirštas dūminėje trobelėje su mažučiais langeliais. Didesnė jų dalis buvo skalomis užtaisyta, nes stiklai jau seniai buvo išbyrėję. Pati trobelė buvo mažutė, žemutė, pakrypusi, ramsčiais paremta; stogas samanotas, kupstais suaugęs, vietomis visai kiauras.

Jono Kukio aruodai buvo visuomet, net vasaros pabaigoje, pilni javų, o tvartai įvairaus plauko ir rūšies gyvulio. Svirne šatros lūžte lūžo taukų bandomis, lašinių paltimis, kumpiais, dešromis. Jis turėjo daugel gražaus rūbo ir padaro. Kas šventadienis, ir patsai švariai pasirėdęs, ir žmona gražiai pasipuošusi, ir vaikai kaip kažkokio pono, išlepinti, išpuošti, važiuodavo Merkinėn, bažnyčion. Ir važiuodavo ne bet kaip, tik gerų arklių porą pasikinkę, nudažytoje, gerai apkaustytoje bričkoje, o padaras buvo vis diržinis, su žvangučiais, su blizgučiais, jog ir didelis ponas nepasigėdytų tokiu vežimu važiuoti.

Kazys Gugis niekuomet neturėjo nei aruodų, nei tvartų, nei vežimų. Ir rūbo teturėjo tiek, kiek ant nugaros, bet neaimanavo, nesiskundė savo likimu, kad vargšas, kad nieko neturįs. Bažnyčioje buvo retkarčiais – du tris kartus į metus, ir eidavo visuomet pėsčias. Vasarą nuo senų seniausių laikų ganydavo ūkininkų gyvulius, skerdžiaudavo, valgydavo sveti-

mą, avėdavo ir dėvėdavo irgi svetimą, iš eilės pas kiekvieną ūkininką. Žiemą, kai ganyti nebeganė, eidavo uždarbiauti: būdamas jaunesnis pasisamdydavo ūkininkams javus kulti, eidavo miškan medžių kirsti, o pasenęs ieškodavo lengvesnio darbo – šerdavo ūkininkų gyvulius, kapodavo malkas, pjaudavo pašarą, net imdavosi vilną kedenti, plunksnas plėšyti...

Ką uždirbdavo – pravalgydavo, o ko nepravalgydavo, tuojau pragerdavo.

Joną Kukį visi gerbdavo kaipo pasiturintį ūkininką, protingą vyrą ir gerą žmogų, nors kai kas jam pavydėdavo, o daug kas, ypač iš jaunimo, labai nemėgdavo. Ir iš tikrųjų jisai buvo geras žmogus, net patys jam nepalankiausi žmonės negalėjo to nuneigti. Jis dažnai gelbėdavo kitus nelaimėje – vienus geru patarimu, antriesiems sunkioje valandoje pinigų paskolindamas, vėl kitus sušelpdamas javu ar kad ir pašaru. Gerą patarimą duodavo žmonėms veltui, už „dėkui", kaip sako. Už paskolintus pinigus imdavo palūkanas, bet žmoniškas ir niekados pinigais. Kiek paskolinai, tiek jam grąžink, o už palūkanas dieną kitą pašienauk, atsiųsk žmoną ar dukterį, jei turi suaugusią, padėti javus nuimti ar kitą lauko darbą nudirbti, dienelę paarti ar paakėti...

Mėgo senas Kukis net neprašomas duoti kitiems patarimus, o jei kas nepatikdavo, tai pabarti, pamokyti. Pamato žmogų, kažką veikiantį ne taip, kaip jam patinka, prieina, pakalba, kas jam atrodo negera, išpeikia, pamoko...

Susirenka kur šventadieniais jaunimas, ima linksmintis, žaisti, triukšmą kelti, jog net skamba kaimas juokais, dainomis ir dainuškomis, senas Kukis jau čia pat. Pastovi, kur

jaunimas žaidžia, pasižiūri ir neiškentęs vienam kitam bernui pirštu pagraso, vieną kita mergaitę pagėdina, pagaliau ima barti visus.

– Kaip nesigėdinate, bernai, tokius niekus krėsti! Pasimelstute geriau, apie Dievą pagalvotute... O štai dabar tik mergas tvirkinate...

– Dar mes, dėde, jauni esame. Suspėsime dar apie Dievą pagalvoti... – atsikerta kuris drąsesnis.

– Jauni!.. Suspėsite!.. O ar žinai, ką tau rytdienai Dievas gamina, ištvirkėli? Gal dar vakaro nesulauksi... Štai tau ir bus – jauni...

Nusigręžia senis ir nueina zurzėdamas, linksmą nuotaiką jaunimui sugadinęs.

Sekmadieniais, namo iš bažnyčios parvažiavęs, sėdėdavo po langu ir kibindavo kiekvieną vėliau pargrįžtantį kaimyną. Sustabdys, prakalbins, paklaus, kodėl tiek ilgai užtruko miestely, pabars, kam be reikalo gyvulį ilgai alkino. O jei kaimynas dar šiek tiek linksmesnis, išmovęs kelis stikliukus daugiau negu reikia, ne tik išbars, bet dar primins jam ir mirties valandą...

Visa tai nelabai mėgo žmonės, bet kentė. Ką bedarysi, geras žmogus, doras, ne blogo pamoko, ne už gera pabara...

Kaziui Gugiui niekas nei nemanė pagarbos rodyti. Gal jisai buvo protingas, ne kvailesnis protu negu daugelis kitų, kurie buvo ir yra laikomi protingais, net gudruoliais, bet jo protu niekas nesidomėdavo, patarimų pas jį niekas sunkiuose gyvenimo slastuose nebesiklausdavo. Be to, dar žmonės jį laikė girtuokliu, o kuri gali būti pagarba žmogui, paskutinį

skatikėlį, kai tik tasai jam rankon pakliūva, prageriančiam, neatsižvelgiant į rytdieną?

Kazio Gugio niekas negerbdavo, kadangi nebuvo už ką jis gerbti, bet visi jį mėgo, seni ir jauni, ypač šeimininkės. Mėgo jos Gugį labiausiai todėl, kad jis buvo geras skerdžius, ir, jam gyvulius beganant, karvės niekados nepareidavo namo plokščios, nepriėdusios. Kai atmena, jam beganant neatsitikdavo su gyvuliais nelaimių, nesirgdavo karvės, negaišdavo. Gal todėl nuo senų seniausių laikų, kai dar Gugis buvo jaunesnis, visi manė jį esantį raganių. Moterys giliai tikėjo, kad jis raganius, ir dar ne bet kokis raganius, ir, kai vyrai paabejodavo, turėjo šimtus įrodymų, kad skerdžius neabejotinas raganius, tik tokis, kuris savo galią vien tik žmonių labui panaudoja.

– Ne jis nelabajam, bet nelabasis jam tarnauja nelyginant kaip ūkininkui bernas samdininkas.

– Raganius ne raganius, bet apie gyvulius daugel nusimano, – kalbėdavo vyrai. – Ir nieko nuostabaus: tiek metų skerdžiauja, visokio gyvulio yra matęs.

– Ir ranką tikrai lengvą turi. Naudingas žmogus, ką bekalbėsi. Bet ar jis raganius, vienas Dievas tik gali žinoti.

Kad Gugis turi „lengvą ranką“, žmonės jau seniai pastebėjo, ir todėl ar vištos reikėjo tupdyti ant kiaušinių, ar žąsys, moterys kviesdavo visuomet Gugį; reikėjo spiečius suimti ar susemtas bent avilin suleisti, vyrai šaukdavo irgi Gugį.

Tik ne visada tų kvietimų Gugis klausydavo, ir tada žmonės būdavo nepatenkinti: nepaklausė Gugis, neatėjo šaukiamas – vadinasi, nepasiseks. O kad kartą pakviestas neatėjo, veltui prašysi – vis tiek nebeis.

Nuomonė, kad Gugis yra tikrai raganius, vis stipriau įsigalėdavo dar ir todėl, kad jis gerai pažino visokias žoles, žinojo, kuri kokią ligą gydo. Ne vieną žmogų, ne vieną gyvulį, kalba, jisai pagydė ar tai žolelėmis, ar tai šaknelėmis.

Už gydymą ir vaistus jis niekuomet nereikalavo atlyginimo, o kad ir siūlydavo žmonės, pinigais neimdavo.

– Dievas ne dėl manęs vieno, bet dėl visų leido žolelėms laisvai augti ir žemėje šakneles auginti. Už ką gi imsiu pinigus? Juk aš žolių nei sėjau, nei paliedinėjau, nei auginau...

Bet jei ta proga kas atnešdavo jam kumpelį ar dešrų porą rietenų, ar kito kurio valgio, priimdavo dėkodamas.

– Na, tai čia, žmogau, visai kas kita: ranka ranką prausia. Aš tau patarnavau, tu man, ir gerai...

Bet labiausiai jam patikdavo, kai jį degtine pavaišindavo. Mėgo senis išgerti, vai, ir kaip dar mėgo, o kad pasigertų, visai nedaugel jam reikėjo: išmovė du tris stikliukus ir, žiūrėk, vos ant kojų laikosi.

Senis paprastai nemėgdavo vienas namie sėdėti, stengdavosi būti vis tarp žmonių, kur daugiau triukšmo, kalbų.

– Aš nors senas, bet esu linksmas žmogus, – kalbėdavo jisai kiekvienai progai pasitaikius. – Mano metai jau tokie, kad greitai reikės vienam būti ir tylėti. Užteks tuomet, o dabar reikia žmonėmis pasidžiaugti.

Kur vestuvės ar krikštynos, senis ten būtinai turėjo užeiti ir pasigerti. Neaplenkdavo, nepraleisdavo jisai ir vakarušku, kur vien jaunimas linksminosi. Visur jis buvo pageidaujamas svečias. Niekas tiek nemokėjo dainų, liūdnų, linksmų, rimtų ir juokingų, kiek senis Gugis. Nei vieno stiklelio

jis neišgers be atitinkamos dainelės; niekas tiek nežinojo ir senoviškų padavimų, baisių pasakų apie šmėklas, monus, apie pasivaidinimus, kiek jisai. Kai ima pasakoti apie senovės laikais buvusius baisius nuotykius, net šiurpuliai žmones krečia. Senesni ir jaunesni glaudžiasi tada prie sienų ir rango kojas pasuolėn, o mažesni vis kampan patekti stengiasi, kad vis toliau nuo langų.

Pasigėręs mėgdavo pokštus krėsti, juokingas dainas dainuoti, taip pritaikintas tai esamoms aplinkybėms, tai atskiriems žmonėms, jog seni ir jauni vos iš juoko nesprogdavo.

Be to, senis buvo dar smuikininkas. Kada ir kaip jis išmoko smuiku griežti, niekas nežinojo, bet griežė ir net nuosavą smuiką turėjo, pajuodusį, seną kaip jisai pats, ir mokėjo sugriežti kelis šokius. Tiesa, dabar jau nemėgo griežti ir prašomas atsakinėjo.

– Pirštai, – sakydavo, – pasidarė nelankstūs.

Bet pavaišina jaunimas, vienu kitu stikliuku užgeria, ir senis imasi smuiko.

Už linksmus pokštus, už dainas ir pasakas vaišindavo skerdžių visi, ir iš vakaruškų, iš vestuvių, iš krikštynų nebegrįždavo jisai blaivas, nepasigėręs. Eidavo namo linksmai dainuodamas ir „žąseles varinėdamas“, kaip sako žmonės. Kai prieidavo Kukio kiemą, tasai, išgirdęs skerdžiaus balsą, atidarydavo langą ir tik galvą linguodavo.

Skerdžius sustodavo pas darželį ties Kukio langu ir klausdavo:

– Na, ką? Barsi? Tai bark greičiau: aš girtas esu ir noriu gulti.

– Vėl nusigėrei...

– Na, žinoma. Patsai matai, kad esu girtas...

– Senas esi ir vis dar užmiršti, kad netrukus turėsi Dievui atskaitą duoti iš viso savo gyvenimo...

– Na ir duosiu. Manai, kad neduosiu? Ir tokią dar, brolau, sąskaitą patieksiu, kad ne aš Dievui, bet jis man pasiliks skolingas.

– Niekus kalbi pasigėręs...

– Ne, brolau! Aš niekus kalbu tik blaivas būdamas...

– Eik jau, eik gultų... Pasigėrei, Dievą pamiršęs, ir dar blevyzgoji...

– Kaip tai – Dievą pamiršęs? – nustebo Gugis. – Ne, brolau. Aš jo niekuomet neužmiršiu. Ir gerdamas jo šventą vardą visuomet garbinu...

– Neblevyzgok! Geriau pagalvok, ką tau kunigas pasakys dėl tokių kalbų...

Ir pasipiktinęs Kukis uždarydavo langą, o Gugis eidavo namo gulti...

III

Gyveno tame pačiame Ramūnų kaime neturtingas ūkininkas Kazys Žlabys. Žemės jisai turėjo tiek pat kiek ir kiti – visą pusvalakį. Ir darbuiti netingėjo – ir išaria, ir pasėja, ir iš lauko suima savo metu, dar anksčiau negu kiti, tik kažkodėl jam nesisekė. Gal todėl jį Dievas ir dukterimis gausiai apdovanojo: turėjo jų penkias ir nei vieno sūnaus.

Pati vyriausioji, Verutė, jau buvo septyniolikos metų mer-

gaitė, grakšti, laiba kaip miesto panelės, geltonplaukė, mėlynakė, baltaveidė ir skaisti kaip lelijėlė.

Ir linksma buvo kaip paukštelė čiulbuonėlė: kur ėjo, kur žengė, vis daineles dainavo. Kur Verutė dirba, iš tolo išgirsi. Ir dainų mokėjo tiek daug, jog net motina stebėjosi, iš kur josios dukrytė tiek jų pramokusi.

Ir namie, ir svečiuose pas drauges – visur ir visus mokėjo prajuokinti, pralinksminti, nes buvo vikri ir linksma kaip girios voverėlė. Todėl ne vieno berno ji širdį sužavėjo, bet kadangi neturtingo tėvo buvo duktė ir kraičio mažai tikėjosi bernai gauti, su piršliais nesiskubino. Verutė dėl to dar nesigraudino ir apie bernus visai dar negalvojo, linksmai sau begyvendama, bečiulbėdama, kol Kukio sūnus Jonas, kur buvęs, kur nebuvęs, ėmė suktis aplink Verutę. Ji linus ravėja, žiūrėk, ir Jonas ton pusėn su dalge ar su arklu eina.

Prieis, atsistos ir kalbasi, ilgai kalbasi. Verutė bulbes kapliuoja, ir Jonas su kapliu greta savo šniūrely bulbėse knaisosi, ir vėl ne tiek dirba, kiek kalba, Verutę juokina...

Ar šventadieniais miestely, ar sodžiuje vakarėliuose, Jonas vis aplink Verutę sukinėjasi, kitų mergų, rodosi, jis nei nemato.

Ir priprato ilgainiui, ir pamilo vienas antrą, ėmė svajoti, ilgėtis vienas antro, galvoti, kaip čia pasimačius, kada susitikus, pasikalbėjus niekieno nekliudomai. Besvajodami, besiilgėdami dar labiau vienas antrą pamilo ir nepastebėjo, kai ėmė jau ir apie meilę kalbėti, ėmė apie būsimą gyvenimą drauge svajoti...

Jonas buvo turtingas ūkininkaitis, ir Verutės kraitis jam visai nerūpėjo.

Pastebėjo pagaliau ir senas Kukis, kad jo sūnus per dažnai slankioja aplink Žlabio kiemą, ir ėmė Joną barti.

– Ko tu vis slankioji aplink Žlabio tvartus kaip zuinas paršas aplink daržą, kur bulbės auga? Ar nori, kad Žlabys tau pagaliu koją iškirstų!..

– O kad, tėvuli, man Žlabio Verutė labai patinka! – įsidrąsino Jonas tėvui pasisakyti.

Suraukė senas Kukis kaktą, niauriai pažvelgė į sūnų ir, ūsus bekramtydamas, sumurmėjo:

– Daug tu nusimanai, kas tau patinka. Motinos pienu dar rūgauti nenustojai.

– Ne, tėvuli, aš gerai nusimanau, kas man patinka! – atrėžė užsigavęs Jonas. – Verutė man patinka, ir aš ją vesiu arba visai nieko nevesiu. Kitų mergų nei žinoti nenoriu!

– Kvailas esi ir nekalbėk niekų! – subarė sūnų Kukis. – Vesi, kurią liepsiu, ir baigtas dalykas. Žiūrėk, kad aš daugiau panašių kalbų nebegirdėtau!..

Ir nusigręžęs nuėjo į kluonus.

Jonas atsisėdo pasvirnėje ir ėmė dalgę tinti. Tynė ir galvojo apie Verutę, apie tėvą, ir juo ilgiau galvojo, juo labiau nirto ir vis smarkiau plakė dalgę, lyg visą Jono įnirtimą ji būtų turėjusi pajusti.

– Ne, aš nenusileisiu! Tedaro su manim, ką nori, Amerikon pabėgsiu, bet nenusileisiu! – balsiai prabilo bernas ir trenkė dalgę šalin.

O tuo metu senis, apsimąstęs, pagalvojęs, sugrįžo skiedrynan, kuris buvo pašiūrėje, svirno gale, ir visai ramiu balsu ėmė sūnui kalbėti:

– Žlabio Verutę, sakai, vesi. O kas toji Verutė? Vis tiek kaip kampininkė, kampininko duktė. Kad panorėjai vesti, vesk sau – jau ir metas tau vesti. Bus motinai lengviau, seserims ištekėjus... Bet vesi tą, kurią aš tau surasiu, garsios, turtingos giminės mergą, kuri nei tau, nei man, nei mūsų visai giminei gėdos nepadarys.

Jonas, pasiėmęs dalgiakotį, ėmė derinti dalgę ir, tėvo kalbos beklausydamas, dar labiau nirto.

– Jeigu man neleidi Verutės vesti, gali nesirūpinti: vis tiek kitos nebevesiu. Greičiau Amerikon paspruksiu negu kitą vesiu! – atkakliai atrėžė tėvui užsispyrėlis.

Senis nustebo. Nelaukė, kad sūnus išdrįs jam prieštarauti.

– Snarglius panosėje nusišluostyk, o paskui su tėvu ginčykis! – sušuko atsipeikėjęs. – Amerikon paspruksi! Štai diržą nusijuosęs išrašysiu tau ant nugaros tokią Ameriką, jog net kelnes prismarvinsi. Nepažiūrėsiu, kad jau bernas esi...

Sūnus, daugiau nieko nekalbėdamas, užsidėjo dalgę ant peties ir nuėjo laukan, į daržus...

Prisiminė dabar visa tai senis, vežime sėdėdamas.

– Tai jau pasiskundei Gugiui?.. – pusbalsiai paklausė sūnų.

– Kuo, tėvuli?

– Nagi, ką jis ten surailino apie Verutę... Kad neduosiąs man jūsų nuskriausti...

– Nei aš jam skundžiausi, nei su juo apie tai kalbėjau... Raganius, todėl viską žino...

– O tu vis dar apie ją galvoji? – paklausė senis.

– Galvoju, tėvuli, ir visados galvosiu.

Senis Kukis jau buvo benorėjęs sutikti, žodžiai patys veržėsi iš lūpų, bet, išgirdęs sūnaus kalbą, visai nieko negalvodamas, atrėžė:

– Negalvok apie ją: nieko iš to nebebus...

IV

Buvo giedri vasaros diena. Skerdžius, parginęs įš rytagonių, pasisrėbė pas eilinį ūkininką skalsiai pienu pabaltintos sriubos, duonele užkąsdamas, ir dar giedresnė pasirodė jam diena. Pajuokavo su šeimininke, pakirkė, dar paerzino vaikus ir, trimitą už pečių pasikabinęs, nuėjo namo atsilsėti, prigulti, nes skalsiai pavalgiusį ėmė miegas marinti.

Bet parėjęs namo neatsigulė, tik atsisėdo ant savo pirkaitės slenksčio, pypkę įsikandęs, dūmindamas žvalgėsi į giedrias padanges ir laimingai šypsojosi.

Gerai vasarą, kai šilta ir giedra, kai paukščiai čiulba ir medžiai žaliuoja, ir žmogus sočiai pavalgęs!

Gera ir linksma gyventi!..

Sėdi ir džiaugiasi senas skerdžius, džiaugiasi, kad gyvas ir sveikas, kad jam linksma ir malonu. Nenorėtų dabar pasikeisti savo likimu ne tik su kuriuo ponu ar karaliumi, bet net su pačiu kunigu!..

– Na, kur eini, berneli? – užkalbino jis gatvele einantį su dalge ant pečių Joną Kukį. – Pieveles eini šienauti?

Jonas sustojo ties varteliais.

– Einu Ožkabalėn, dėdule. Tėvas sako, žolė ten tiek suaugusi, jog net pasviro. Seniai reikėjo pakirsti ją.

– Darbas niekur nepabėgs, ir pieva pasiliks toje pat vietoje. Kas tokioje karštėje dirba? Eik čion, prisėsk, pasikalbėsime, o ten dienelė atvės, saulei žemiau nusileidus.

Mėgo senis paaušinti burną, kai buvo geras ūpas. O blogai nusiteikęs būdavo retai.

– Tėvas bars, dėdule. Pasakys, kad tinginiauju.

Senis išėmė pypkę iš dantų, nusispjovė, nušluostė rankove lūpas ir vėl įsikando.

Du triskart užtraukęs ir paleidęs aukštyn dūmų kamuolius, kažkaip keistai į Joną pasižiūrėjo.

– Bene tu visuomet vengi tėvo barimo, – tarė šypsodamasis skerdžius. – Manau, dėl Verutės Žlabytės ne kartą tėvas pabarė, bet ar nusigandai?

– Iš kur tu, dėde, žinai? – nustebo bernas. – Kas tau galėjo pasakyti? Juk aš niekam nekalbėjau, o tėvas net motinai nepasakė.

– Senis Gugis daugel žino, berneli. Jis turi akis ir mato, tik be reikalo nekalba.

Jonas užėjo kiemelin, prišliejo dalgę prie sienos ir patsai atsisėdo ant slenksčio greta su skerdžiumi.

– Tu manai, vaikeli, kad aš jaunas nesu buvęs, mergų nesu mėgęs, nesu mylėjęs? Vai, ir kaip dar mėgau! Jau vedęs buvau, o į mergas vis tiek – kaip katinas į lašinius. Ir jos mane mėgo; už ką ir kodėl, patsai nežinojau ir dabar nežinau.

– Tave ir dabar visi mėgsta.

– Taigi, kad visi, tik ne mergos! Būdavo, barasi žmona, verkia, pyksta, kai grįžtu iš vakaruškų, mergininku pravardžiuoja... Ji, būdavo, koliojasi, keikia, o man tai tik links-

ma! Ir dievai žino, kodėl taip? Rodos, būdavo, kalbi sau, kad tu esi jau vedęs, kad merga tai merga, ne tau, o kitiems skirta, bet norisi pasibučiuoti, pasiglamonėti, ir gana. O kai užtikęs kur pakampėje išbučiuoji, išglamonėji kurią, net tau diena šviesesnė pasidaro. Tris dienas junti džiaugsmą... Su žmona, būdavo, pasibučiuoji, pasiglamonėji, ir nėra tau nei to džiaugsmo, nei to malonumo. Ir Dievas vienas žino, kodėl taip. Žmoną myli ir gailiesi, o mergos nei tu tiek myli, nei tu tiek gailiesi, o dažniausiai nei kiek nemyli, bet visgi ji malonesnė, ir gana!..

– Linksmai gyvenai, dėde, jaunas būdamas. Mes taip nebegalim.

– Vai, linksmai, berneli! Mergininkas aš buvau, paleistuvis, girtuoklis, nepraustaburnis ir blevyzgoti mėgau. Kiek man teko dėl to kentėti ir iš bernų, ir iš žmonos!.. Būdavo, tiek primuša, jog kelias savaites su mėlynėmis vaikščiodavau. Na, būdavo, kad ir iš manęs vienas antras gaudavo atminčiai apsčiai... Nemenkus ir aš turėjau kumščius.

– Manau, nemalonu dabar atsiminti, dėdule, kad mušė... – nusijuokė Jonas.

– Ką tu kalbi, berneli! Tiek tik ir yra gero, kiek prisimeni savo kvailus darbus. Ką gero padariau, iš atminties viskas išrūko kaip dūmai, o kas buvo kvailo padaryta, kur kvailai pasielgta, iki šios dienos atsimenu. Prisimenu ir lyg pajaunėju. Tuo tik ir gyvenu.

– Kokis malonumas atsiminti, kad tave mušė.

– Ei, vaikeli! Aš ir dabar sutiktau, kad mane bernai muštų, bet tik mergos mylėtų, – nusijuokė senis, ištraukęs pypkę iš

dantų ir kratydamas iš jos pelenus. – Bet nebežiūri dabar į mane mergos! Senas, sako. O kokis aš senas, kitą jauną riestainiu surangysiu ir už juostos užkišiu!..

Iškratė pelenus iš pypkės, išvalė ir užsikišo ją už juostos.

– Vai, gerai, berneli, jaunam būti, labai gerai! Pamatai ir supranti tik tuomet, kai pasensti.

– Tu, dėde, laisvas buvai; tėvo, matyti, ant sprando neturėjai. Niekas tavęs nevaržė, ir todėl gyvenai, kaip norėjai.

– Manai, vaikeli, kad mane višta mėšlyne iškapstė, todėl aš tėvo neturėjau. Turėjau, vaikel. Jau man buvo keturios dešimtys metų, kai mane paskutinį kartą tėvas iena išvanojo... Ir dažnai mane tėvas vanojo, berneli!.. Mano metais tėvai nebuvo tokie kuklūs su savo vaikais kaip kad dabar. Ne taip pasakei – diržų gavai, ne taip pasielgei, ne taip žengei – iena ar pagaliu suvanos, kas tik rankon jiems pakliūdavo. Bet manai, kad mes tėvų bijojome? Nei kiek! Tik, būdavo, žiūri, kur pasprukti.

– Kiti, kaip matau, jūs buvote žmonės.

– Taigi, kad kiti. Ir drąsesni, ir sveikesni. Gyvenome, kaudavomės, pešdavomės, sirgdavom, pagydavome, jokių daktarų nežinodami. Ar žiema, ar vasara, šilta ar šalta – mums būdavo vis tiek! Išgirdai, kur mergos, per ugnį pralįsi, vandenimi nesulaikysi.

Kitokie buvome, vaikeli, tikrai kitoniški. Dabar viskas: ir girios, ir paukščiai, ir ežerai, ir upės ne tie, na, ir žmonės kitoniški... Kokie čia buvo miškai! Dievuli mano! Dabar jau nebėra, žydai iškirto... Blogyn eina viskas, ir silpnyn slenka pasaulis.

– Kitoniški laikai dabar, dėdule, ir žmonės kitoniški. Kad aš būtau tokis, kaip tu buvai...

– Tai Verutę Žlabytę vestai? Ar ne tiesą sakau?

– Tiesa, dėdule...

– Tu ją vis tiek vesi. Nesirūpink, nesidėk galvon: bus, kaip tu nori, bet ne kaip tavo tėvas mano.

– Netikiu aš jau, dėdule...

– Tikėk man. Tu geras vaikas, ir aš tau tiesą sakau.

Jonas neigiamai pakraipė galvą.

– Ne, dėdule, negaliu tikėti. Tėvas taip įsiėdė, taip įsiėdė, jog nei kalbėti nenori, nei klausyti neklauso. Manau Amerikon sprukti, jei neleis man Verutės vesti...

– Ko tau, vaikeli, Amerikon sprukti? Amerikon žmonės bėga nuo vargų, savo dalios ieškodami. O tavo dalia juk čia, ne Amerikoje. Tau josios ieškoti netenka, ji pati paskui tave vaikščioja! Štai kas yra, berneli!..

Ir senis atsistojo.

– Na, parūkiau, išsiplepėjau, o dabar eisiu gulti. Ir tu, berneli, eik, kur ėjai... Bet visgi mano žodžių neužmiršk...

V

Buvo patsai vidudienis. Tyrus, ramus, giedras vasaros šventadienis. Karšta, tvanku, saulė kaitina kaip puode, ir nėra nei mažiausio vėjelio.

Ramūnų kaimo vyrai, susirinkę Jono Kukio sodely, susėdo vienmarškiniai, basi, ant vejelės po žalia liepa ir šnekučiuojasi. Bet kalba tingiai, iš lėto, lyg nenorėdami. Pasakys

kuris žodį ir nutyla, o kitas po kelių minučių vamtels, trumpai atsakydamas, ir vėl tyli...

Ir kalbos jų paprastos, kaimiškos: pievos, matai, nušienautos, rugiai pradėti pjauti – diena tokia karšta, jog dabar, kad mažas vėjelis papūstų, kaip bematant šienas pradžiūtų, rytoj tiesiog būtų galima daržinėsna vežti. Bet šutina kaitri be vėjo diena, o ne džiovina.

– Taigi, – iš lėto taria Juozas Kraigis, lyg kiekvieną žodį giliai apmąstydamas, – bet matai, šutina. Būtinai į vakarą bus lietaus.

– Neatrodo, – vamteli jam Antanas Pikčilingis, žiovauja ir dairosi į dangų, pasivertęs aukštininkas.

– Į lietų medžiai kitaip šlama. Jie tada švokščia.

– Ką ten medžiai! Kaip gali švokšti, kad nėra mažiausio vėjelio. Štai dumbluoti ima.

Vėl nutilo visi, kas sėdėdamas, kas gulėdamas.

– Kad dabar čia mūsų raganius, jis tikrai galėtų pasakyti, bus lietaus ar ne, – lyg tęsdamas savo mintį, prabilo Mikas Čėpla.

– Miega dabar raganius. Paskutinėmis rytagonėmis naudojasi...

– Kodėl paskutinėmis? Negi tokiam karšty gyvulius lauke marinsi? Užkrims varmai...

– Taip, bet ką moterys pasakys. Į rugius reikia. Negi bėginės iš pabarės namo gyvulių priiminėti...

Pakalbėjo ir vėl visi nutilo. Miegas marina, akys pačios limpa. Nesinori nei kalbėti, nei judėti, tik štai – gulėti ir žiūrėti į dangų.

– Kokis gilus dangus, kai žiūri į jį per lapus! Pirmą kartą pastebėjau.

– Taigi, – sako Kraigis, krimsdamas žalią lapelį, – kai žmogus dirbi, žiūri kaip kiaulė sau po kojų, į dangų nei nepažvelgdamas...

Bambtelėjo ir vėl nutilo. Ramu, tylu ir malonu pavėsy. Girdėti, kaip maži paukščiukai lipinėja medžių šakelėmis, kaip kruta jų pajudinti medžių lapai...

– Matyti, dabar pačios mišios bažnyčioje, – vėl vamtelėjo vienas.

– Matosi, kad jau po mišių...

– Ne, brolau, patsai vidudienis.

– Kaip ten mano bitės? Palikau vieną bobą namie...

– Negi spiesis bitės tokioje kaitroje?

– Kaitroje spiestis jos kaip tik mėgsta... Eitau namo, bet tingiu.

Ir vėl visi nutilo. Tik kažkur toli daržuose girdėti vieversio trililiavimai...

– Girdėjote, Gedvilienės Petras rengiasi, laukus nusidirbus, Amerikon?..

– Kur negirdėsi. Manasai Jonas galvą man Amerika prazvimbino.

– Kas atsitiko bernams? Visų galvos Amerika pramuštos.

– Pralobti nori...

– Iš kur ji atsirado, toji Amerika? Kai buvom jauni, nei girdėti negirdėjome...

Kiek patylėję vėl ėmė kalbėti apie Ameriką. Pirmas dabar prabilo Pikčilingis, užklausdamas Kukį:

– O tavo Jonas nesirengia Amerikon?

– Ko jam svetur laimės ieškoti! Ar jam namie bloga?..

Ir vėl nutilo visi, lyg klausydami paslaptingos vasaros vidudienio tylos kalbų, kukždėjimų...

Čia vieversys užtrililiuoja ir nutilsta, čia kregždė, raižydama kaitrią padangę, sučirškia, čia varmas subimbia...

Ar suskaitysi tuos visus garsus, kuriuos gimdo vasaros vidudienio tyla...

– Ar ten žmonėms pinigus kas kala? – nutraukė tylą Kraigis.

– Nespėja nueiti, o žiūrėk, jau šimtus namo siunčia.

– Kas dirba, tam ir čia pinigus kala, – vamtelėjo jam Kukis.

– Kalbėk, sveikas. Dirbi, dirbi čia žmogus kaip arklys, o vis skatiko nematai – ir gana.

– Gerai Jonui kalbėti, kad jam visur sekasi. Ir iš tėvų, matyti, gerą skatiką paveldėjo...

– Nepavydėk, bet geriau dirbk. Kas dirba, tasai ir turi.

– Tai jau netiesa! – karščiausiai kalba Pikčilingis ir net atsisėda. – Per mane daugiau nedirbi, o aš vis tiek nieko neturiu, kaip neturėjau...

– Nesiseka žmogui, ir viskas. Vienam sekasi, kitam – ne.

– Todėl, vyručiai, kad žmogus nemoka savo laimės atspėti, – prabilo, už vartelių stovėdamas, skerdžius.

Vyrai nukreipė jo pusėn galvas, pamate skerdžių, kažkaip sujudo, nusišypsojo.

– Štai ir skerdžius čia. O manėme – miega.

– Ar jau gyti eini? Dar anksti, kaitra nepraslinko. Geriau eik čia, prisėsk.

Skerdžius įėjo sodelin. Vienas kitas pasitraukė, o Kukis, rodydamas pirštu į laisvą paunksnėje vietą, sako:

– Sėsk čia ir pasakok, kodėl žmogus nemoka savo laimės atspėti.

– Ne, aš sėsiu čia, kur saulutė. Mėgstu pasišildyti, kai saulutė kaitina.

Ir atsisėdo šalia vyrų, ne paunksnėje, bet saulėje.

– Tai manai, kad mes nemokame savo laimės atspėti? Todėl ir nesiseka.

– Žinoma, kad dauguma nemoka. Kurie ir atspėja, tai atspėja kaip akla višta grūdą. Kur jūs visi laimės ieškote? Žemėje. O manote, kad kiekvienam jūsų ten skirta laimė surasti? Gal ne vieno jūsų laimė ne ten, o kur kitur.

– Amerikoje. Bernai rengiasi ten jos pasiieškoti.

– Yra tokių, kurių laimė Amerikoje. Tie ją suras ten nuėję. Štai kad ir tau, Petrai, – kreipiasi jis į kaimyną, – visai nesiseka. Eini, dirbi tu kaip jautis, o vis dėlto nieko neturi: plikas kaip tilvikas – tai neuždera tau, tai gyvulys krinta, tai ledai kaip tik tavo javus pamuša, tai vėtra rugius išguldo, – o gal todėl tau nesiseka, kad tavo laimė gal ne čia, gal kur kitur. Gal tau lemta ne žemę dirbti, bet prekiauti.

– Na, Petrai, – nusijuokė šalia jo sėdįs kaimynas, – įsikurk krautuvę, pirmas ateisiu pas tave prekių skolon imti.

– Juokiatės, o štai žydai – kiekvienas jų, kad didžiausias driskis, griebiasi vieno, griebiasi kito, griebiasi trečio, kol pagaliau savo laimę atspėja. Čia nepasiseka, ten nepasiseka, o žiūrėk – ten laimę surado ir praturtėjo.

– Tiesą sako, – sumurmėjo Kukis.

– Kai kada, matyti, ir Gugis moka tiesos pasakyti.

– Na, o tu savo laimę, Gugi, atspėjai?

– Matyti, neatspėjo!..

Ir visi vyrai nusijuokė.

– Man gerai, kaip yra, ir geriau būti nebus. Matyti, čia jau mano laimė.

– Gera laimė, – nusišypsojo Kraigis. – Ar tik ne svetimi ant tavo nugaros marškiniai?

– Tai kas, kad svetimi? Manai, jie mane mažiau šildo negu savi? Kokios dar didesnės man reikia laimės: pavalgęs, apsirengęs, beganau sau gyvulėlius, besidžiaugiu žalia girele. Ar tai maža laimė? Niekas man nerūpi, nieko nepavydžiu – netgi ir man niekas nepavydi...

– Kaip žmonės sako – nebijau nei vagių, nei plėšikų. Jei išvogs ar išplėš – svetimą, ne mano, – nusišypsojo Kukis.

Kai kurie vyrai vėl nusijuokė.

– Nesijuokite, aš jį gerai suprantu. Nei jis nusidirba, nei nuilsta, tik gal kojos kai kada pavargsta. Štai, sako, mėgsta saulutėje pasišildyti, kai ji kaitina. Pamėgintų pašienauti kaitroje, atsinorėtų saulutėje šildytis.

– Taip, bet ruduo, kai kas dieną lyja. Šuo tada gurboje slapstosi, o skerdžius drangoje. Manau, tada mažai turi, seni, malonumo? Nei giria nedžiugina.

– Na, kad tik malonumai visada ir visur būtų, nusibostų gyventi, ir laimės nejustume.

– Tokią, brol, laimę kaip tavo visi galėtume turėti. Bet mes nenorime jos.

– Nenorite, nes nesuprantate, o supranta tas, kuriam ji

skirta. Matyti, man lemta ganyti, – aš ganau ir patenkintas esu. O kuris savo likimu nepatenkintas, kuriam nesiseka, teieško laimės kitur.

– Ieško, brol, kas gali. Kitas net Amerikon keliauja.

– Ir gerai, kad keliauja, bet tik suranda, ko ieško...

Vyrai nutilo vėl lyg surimtėję. Rodos, kiekvienam jų dingtelėjo širdin, kad gal tikrai jų laimė ne čia, bet kur kitur. Gal ir gyventi būtų lengviau, jei savo laimę atspėtų.

– Kad žmogus galėtų atspėti! Bet neatspėsi... Gyvensime jau, kaip mūsų tėvai gyveno, – atsiduso Pikčilingis.

– Kur čia kažkokios poniškos laimės beieškosi. Štai laimė būtų, kad rytoj nelytų. Šienas padžiūvęs, diena giedri, o šventa. Rytoj, kai galima bus dirbti, pamatysite, kad lis.

– Kaip manai, seni, lis rytoj ar bus giedra? – paklausė Čėpla.

Skerdžius pakėlė galvą, pažvelgė į dangų.

– Ryt bus giedra ir dar ilgai bus giedra.

– Iš kur tu gali žinoti? Ar su Dievu tareisi? – nusijuokė Pikčilingis.

– Kam tokiais niekais turėtau Dievą trukdyti. Seniau žmonės sakė, kad prieš lietų, nors ir giedri diena, dangus būna palšas, o jei mėlynas ir gilus kaip šiandien, vadinasi, giedra bus ilgai.

– Tai ir tiki tuo?

– Kaip galiu netikėti, jei aš patsai patyriau, kad senų laikų žmonės tiesą kalba. Jūs, aš žinau, sakote: raganius skerdžius, – o kokis aš raganius? Senų laikų patyrimų daugel girdėjau, naudojuosi jais ir dažnai tiesą atspėju – štai tau ir raganius! Kad jūs visi būtute savo metu senų žmonių klau-

sę, jų patyrimų pasimokę, patys daugel žinotute, ko šiandien nebežinote.

– Tai ir apie tai, kad žmogus savo laimės atspėti nemoka ir todėl vargsta, irgi iš senų laikų žmonių esi girdėjęs?

– Ne, kam meluosiu, šita gal girdėjau, gal ir ne. Negalvojau apie tai. Tik šiandien, išgirdęs jūsų kalbas, pamaniau... Ne, ne pamaniau, tik man galvon toptelėjo... Dažnai tai būna su manim – dingteli kas, ir kalbu, o ką kalbu – tiesa būna, tik manęs žmonės niekados neklauso.

– Neklauso, kai niekus kalbi, o kai ką protinga pasakai, kiekvienas žmogus klauso.

– Protingą žodį visas svietas girdi, kvailo ir šuva klausyti nenori, – pastebėjo Kukis.

– Na, brol, kai Kukis ką pasako – protinga, o ką pasako Gugis – kvaila, ir gana.

– Na na, nekalbėk niekų, – atrėžė Kukis. – Dar negirtas, o niekus zauniji.

– Dievaž tiesą sakau ir dar tau pasakysiu: štai tavo Jono laimė, kad su Žlabio Verute gyventų, o tu ką darai? Nepaklausysi juk manęs?

– Sūnus pasiskundė. Manęs, brol, pelais neapgausi, senas žvirblis esu.

– Štai, matote, neklauso. Kam turėjo man jo sūnus skųstis, kad aš patsai akis turiu ir matau.

– Tai ką, taip, be nieko piršliauti sumanei? Skerdžiaus žmonės piršliuosna nekviečia.

– Štai štai, protingas žmogus, o nukalbėjo, kaip gudas vyžus nupynė. Kas man tu, kas man tavo Jonas, kas man Žla-

bio Verutė, bet toptelėjo galvon ir pasakiau, o jūs nors pasikarkite!.. – nekantriai atrėžė skerdžius.

– Senis tiesą kalbą, – palaikė jį Kraigis. – Ir aš esu pastebėjęs, kad tavo Jonas sukasi aplink Žlabio Verutę kaip vijurkas aplink kamuolį.

– Tesisuka sveikas, bet iš šitų šiaudų nebus grūdų.

– Bus grūdų, – neiškentė skerdžius. – Aš tau sakau, kad bus, ir tu mano žodi paminėsi.

– Nekalbėk niekų. Ne tokis aš tėvas, kad vaikas iš mano valios išeitų.

– Dabar išeina, brolau. Tėvai štai nenori, o vaikai užsispiria Amerikon eiti – ir iškeliauja.

– Manasis neiškeliaus. Jam laimės ir čia užtenka.

– Iškeliauti tai neiškeliaus, – vėl įsikišo skerdžius, – bet ir tu patsai padarysi, ko nenorėsi, ir dargi džiaugsiesi, kad nepasielgei, kaip buvai sumanęs. Jau aš tau sakau, kad taip bus. Likimas visados galingesnis negu žmogus.

Visi nutilo. Tylėjo ir Kukis, tik piktai ūsus kramtė. Pyko ir norėjo išbarti, iškolioti skerdžių, bet nedrįso. Raganius! Galgi žino ką, jei taip kalba. O gal net pakenkti supykęs gali. Todėl susilaikė ir tik piktai bambtelėjo:

– Protą turiu. Žinau, ką darau.

– Protą turi. Kas pasakys, kad neturi. Bet ir aš žinau, ką sakau. Tavo sūnus ieško savo laimės ten, kur ji lemta jam, o tu kelią pastoji – štai kas yra. Na, eisiu gyvulėlių gyti, – karštis krinta, o karvutės išalko.

Atsikėlė skerdžius, pasiraivė, sužiovavo ir išėjo per vartelius.

– Raganius!.. – sumurmėjo Kukis. – Trailina, kaip lazdon dumia.

– Ne, brol. Ne visuomet. Pamenate, su Sruogio karve... Greičiau, kad raganius.

Ir ėmė vyrai minėti visus atsitikimus, kada Gugio pranašavimai tiesą atitiko, kada jo patarimai geran išėjo...

Net patsai Kukis, tų kalbų beklausydamas, pasviro ir ėmė manyti, ar ne geriau būtų sūnui nesipriešinus.

Toli, sodžiaus gale, suaidėjo skerdžiaus ragas. Vienas kitas, išgirdęs jį, atsikėlė.

– Reikia eiti gyvuliai išleisti. Nūnai vaikais nepasitikėsi.

– Gal ir namie jų nėra.

Atsikėlė ir kiti.

– Eisime visi. Pasėdėjome, pagulėjome, pasikalbėjome, ir nūdienai pakaks.

– Tai tiesa. Einame, vyrai.

Ir vienas po kito išėjo. Kukis dar ilgai sėdėjo vienas ir stengėsi atspėti, ką reiškia Gugio žodžiai. Ar sūnus jį prašė ar tikrai kažką numato, spėja, kas turi atsitikti...

– Pagyvensime, pamatysime dar, – sumurmėjo sau po nosim, atsikėlė ir nuėjo išleisti gyvulius iš tvartų...

VI

Trijų karalių dieną, pavakare, sėdėjo Kukienė pas langą ir poteriavo. Nors lūpos kuštėjo šventus maldos žodžius, bet mintys jos buvo visai kur kitur nusiblaškiusios – galvojo apie savo senį, kuris šiandien kažkodėl pavėlavo ir ilgai

namo iš bažnyčios negrįžta, kas jam niekuomet neatsitikdavo; galvojo apie sūnų, kuris su tėvu jau seniai vienas į antrą piktai žvairuoja.

Nors ir vyras, ir sūnus nei vienu žodžiu jai neprasitarė, bet senė spėjo, kad visi nesusipratimai tarp jų yra kilę dėl Žlabio dukters – sūnus labai jau meiliai į ją žiūrėjo, ir tėvui, tas, aišku, nepatinka.

– Negi Žlabytė pora Jonukui? – net balsiai į maldos žodžius įterpė užsimiršusi Kukienė.

Ji buvo tyli, bespalvė moteriškė, pripratusi gyventi vyro galva. Nei galvoti niekados negalvodavo, kad vyras gali suklysti, kad jo galima būtu nepaklausyti ar ginčytis su juo – juk visuomet buvo tokis protingas, dievobaimingas!

Gaila buvo truputį Jonuko, bet ką padarysi! „Tėvo valia – Dievo valia, negi čia pasipriešinsi?“ – pagalvojo poteriaudama.

Kad sūnus gali turėti savo norą ir tėvo nepaklausyti, tokios mintys tiesiog netilpdavo jos galvoje.

Baigus poteriauti, nepersižegnojo, bet nutarė dar vieną rožančių atkalbėti už Jonuką, kad jis greičiau Žlabytės nusikratytų ir ne tiek skaudžiai tėvo valią pajustų...

Grįžo ir senis Kukis. Įėjęs pirkion, nusirengė ir atsisėdo pas stalą.

Kukienė, nesiliaudama poteriauti, matė, kad vyras turi jai kažką pasakyti, ir tik laukė, kada ji baigs rožančių kalbėjus.

„Tepalaukia, – pagalvojo. – Dievulis gali užpykti, jei skubinsiuos.“

Ir neskubėdama leido pro pirštus rožančiaus grūdelius.

Pagaliau praleido paskutinį, atkalbėjo „Tikiu Dievu Tėvu...“, persižegnojo kryželiu, pabučiavo jį ir užsidėjo rožančių ant kaklo.

– Gal išalkai? – pasiklausė vyrą, nesiskubindama pasikelti. Netikėjo, kad vyras būtų grįžęs alkanas. Jei tiek užtruko, matyti, turėjo svarbų reikalą su žmonėmis, o reikalą negi atliksi miestely nepavaišinęs.

Pasiklausė tik, kad kalbą pradėjus...

– Išalkti neišalkau, – atsiliepė Kukis. – Bei jei ko gardesnio turi, suvalgysiu.

– Yra kumpio. Ar valgysi?

– Tai gal ir valgysiu su pono Dievo pagalba.

Kukienė priėjo prie pečiaus, atkėlė pečiadangstę, ištraukė dubenį su kumpio ir skilandžio kąsniais ir pastatė jį ant stalo. Kukis atriekė kelias riekes duonos iš čia pat rankšluosčiu užkloto kepalo.

Kukienė atsisėdo ant suolelio priešais vyrą, ir ėmė abu kramtyti, imdami iš dubenio mėsos gabalus pirštais.

Kurį laiką valgė tylėdami. Kukis visai nesiskubino papasakoti, ką norėjo pasakyti, o žmona nedrįso klausti, kol jis pats nepradės...

Pavalgęs Kukis nušluostė rankšluosčiu riebaluotus pirštus ir atsitraukė nuo stalo.

– Tai, ot, ir užkandau, – prabilo dabar. – Miestely buvau susitikęs su Kiesilium, užkandome kiek abu, bet, kol parėjau pėsčias, vėl panorau valgyti.

– Su tavim ir aš truputį pakramčiau, – atsiliepė žmona, duonos guriniais valydama riebalus nuo pirštų.

Uždengė duoną rankšluosčiu ir atsikėlusi įstatė dubenį vėl pečiun.

– Tai žinai, žmona, kalbėjau aš nūnai su Kiesilium dėl mūsų Jonuko.

– Ką jau čia tokio sumanei, kad net su Kiesilium prireikė kalbėtis? – susidomėjo moteriškė.

Kiesilius buvo žinomas visoj parapijoj kaipo didelis turtuolis. Jo vienas sūnų „švedu" mokėsi Vilniuje, kuniguosna rengėsi.

„Nejaugi senis būtų sumanęs Jonuką moksluosna leisti?" – dingtelėjo mintis.

– Ar tau Jonukas nieko nėra sakęs? – klausimu atsiliepdamas į žmonos klausimą, atidžiai į savo senę pažvelgė Kukis.

– Nieko. O ką tokio? – stabtelėjo žmona ties pečium.

– Ir pati nesi nieko pastebėjusi? – kamantinėjo senis.

– Ką galėjau pastebėti? Vaikas kaip vaikas – geras, paklusnus, dievobaimingas.

– Nepastebėjai, kad jis per dažnai jau zuja aplink Žlabio sąsparas?

– Na jau, ką čia tokio prasimanei? Jaunas, tai ir dairosi į mergas, kurios gražesnės. Ir kas čia tokio? Negi pats bernu būdamas šventas buvai? – prikišo jam žmona ir, paėmus lopinį, ėmė valyti stalą.

– Kad tik dairytųsi! Bet, ot, prikibo prie Žlabio dukters kaip dagys, ir jau kelis kartus galvą man kvaršijo, kad norįs ją vesti.

– Na, niekus kalbi, seni, – numojo ranka Kukienė ir atsisėdo pas langą. – Negi vaikui tokiam amžiuj vedybos galvoje...

– Taigi kad galvoje. Bet Žlabytė jam ne pora.

– Ir aš manau, kad ne pora, – sutiko su vyru Kukienė. – Nieko sau merga, ir darbininkė gera, bet argi mums su Žlabiais giminiuotis!

– Taigi, taigi, – pritarė vyras. – Ot ir sumaniau, kol dar nieko blogo tarp jų neatsitiko, apvesdinti sūnų ilgai nedelsiant. Tuo reikalu ir kalbėjausi nūnai su Kiesilium. Gerą mergą nurodė, – ir graži, ir turtinga, ir garsios giminės. Ne sarmata bus su tokiais žmonėmis viešai susieiti, susigiminiuoti.

– Aš, Dievulėliau, maniau, kad Jonuką sumanei kuniguosna leisti ir tuo reikalu kalbėjaisi su Kiesilium, – prisipažino žmona.

– Kuniguosna? – nusistebėjo Kukis. – O kam gi tada savo ūkį paliksime? Negi kurio žento malonei atsiduosime senatvėje? Ko man vieną tik sūnų pagimdei? Būtų dar kitas, leistume dabar vieną kuniguosna, yra iš ko. Bet tu man vis tik dukteris gimdei...

– Ar aš čia, žmoguli, kalta, – teisinosi senė. – Tokia jau Dievulio buvo valia! Kurią gi mergą Jonukui numatėte?

– Atspėk, jei gudri, – nusišypsojo senis, erzindamas žmonos smalsumą.

– Negi man Dievulis davė šventos dvasios įkvėpimą, kad spėti galėtau? Sakyk jau, kad sakai.

– Nagi Grigaitytę iš Merkupio. Tai bent žmonės!..

– Na jau, leis tau Grigaičiai savo dukterį už Jonuko? – suabejojo žmona. – Juk tai valakininkai, ant tūkstančių sėdi! Vienas sūnus jau klierikauja...

– O mano ūkis tūkstančių nevertas? Ar manai, kad niekis?..

– Ne niekis, bet vis tik pusvalakininkai esame.

– Grigaičiukai pasidalinę ir tiekos neturės! Kas, kad tėvas turi valaką! Betgi dar trys sūnūs namie. Sumesk dabar savo sena galva, kiek gaus žemės pasidalinę kiekvienas jų? – aiškina žmonai Kukis net pasikarščiuodamas. – O pinigais prieš mane jokia marti, manau, nepasididžiuos.

– Tai kada jau siųsi atsiklausti? – įtikinta vyro samprotavimais, pasiklausė Kukienė.

– Nebus atsiklausimų! Su Kiesilium važiuos Jonukas. O tokį piršlį negi drįs sausa duona pavaišinti. Leis neleis, o kalbėtis turės.

– Žiūrėk, kad tik vaikui sarmatos nepadarytų...

– Kiaušinis vištos nemokina, ir tu manęs nemokink, – šiurkščiai atsikirto vyras. – Kad sumaniau, tai visa su Dievo pagalba ir apgalvojęs esu.

Kukienė nutilo susirūpinusi. Nieko vyro sumanymui prikišti negalėtų, kad net labai būtų norėjusi – ir piršlys tinkamas, ir merga parinkta gera. Geresnės marčios net pati nebūtų Jonukui parinkusi.

Viskas buvo gerai apgalvota, bet senės širdis vis dėlto nesidžiaugė, nujausdama, kad nelengva bus sūneliui protingai tėvo valiai nusilenkti.

– Ar Jonukas jau žino? – paklausė vyrą.

– Sužinos, kai bus metas. Negi tartis turiu su vaiku?

– Nusimins, vargšelis, – lyg pati sau prasitarė Kukienė.

Kukis užsigavo.

– Ko turi nusiminti? – piktu balsu atsikirto žmonai. – Negi baidyklę jam parinkau?

– Betgi sakei, kad jis Žlabytės nori? – nedrąsiai pasiaiškino žmona.

– Suvaikysi dabar čia jo norus! Pienas iš panosės dar neišdžiūvo, tai ir pusto tušti vėjai galvoje. Tėvas jam esu, Dievui už jį atsakyti turėsiu!.. Negi blogo jam noriu, kad mano valiai priešintųsi. Juk ir Viešpats Dievas liepia vaikams tėvų klausyti...

– Ar ne geriau būtų pavasariui atidėjus, – atsiduso žmona. – Teapsiprastų vaikas.

– Ko čia lauksime? Iki užgavėnių suspėsime – laikas nemažas. Kam turi vaikas merginai galvą sukti ir sau širdį gadinti? Apvesdinsim greičiau, ir greičiau viskas baigsis. Darbo dabar sodžiuje nėra, žmonės laisvi – pasilinksminsime gerai, ir pavasario darbams nauja darbininkė bus – tau palengvės... Anądien, vasarą dar, sako man Gugis: ne taip viskas bus, kaip tu nori, bet kaip aš sakau... Pamatysime dabar, kas viršų turės – aš ar Gugis.

VII

Kukis nemėgo atidėlioti savo sumanymų.

Pirmadienį rytą visa šeima anksti atsikėlė, nusiprausė, papoteriavo atsiklaupę, – pas Kukį visi, ir savieji, ir samdiniai, visuomet poteriavo atsiklaupę, – tėvas su sūnum nuėjo gyvulių šerti, motina triūsė aplink pečių, pusryčius gamino.

Kukis šiais metais, kaip ir visados, buvo nusisamdęs berną, mergą ir piemenį, bet draugė dar nebuvo surinkta – samdiniai dar gyveno pas tėvus, viešnagėje...

Kai, gyvulius pašėrę, pagirdę, abu vyru grįžo pirkion, Jonukas atsinešė su savim tūbelinius pavalkus, kuriais arklį kinkė tik arti, akėti ar žiemą miškan važiuoti.

– Tėvuli, sutaisytai man pavalkus, – kreipėsi Jonas į tėvą.

– Atidėk pavalkus, – pasiskubino tėvas. – Miškan nūnai nevažiuosi – teatsilsi porą dienų arklys.

Kukienė sustingo visa, supratusi, kad senis dabar pareikš sūnui savo valią. Nors neabejojo, kad Jonukas nepasipriešins, bet visgi širdis nerimo.

– Suspės atsilsėti, kai baigsis miško darbas, – pastebėjo, nieko dar nenujausdamas, sūnus. – Dar savaitė kita, ir baigsis uždarbiai.

– Užteks jau mums tų uždarbių, – pamojo senis ranka. – Nori, eik vienas su kirviu, o arklys pasiliks namie.

Kukienė, pažvelgus į vyrą, iš veido pamatė, kad ir jam nelengva sūnui pasisakyti.

– Mes jau susitarę esame su Kuogio Kaziu, – spyrėsi sūnus. – Kaip dabar jis vienas važiuos? Nebūtau pažadėjęs, kitą bičiulį būtų sau susiradęs.

– Kad pasakiau, reikia tėvo klausyti nesiginčinus, – šūktelėjo Kukis. – O su kuo susitarei, manęs neatsiklausęs, man nerūpi.

Sūnus nutilo. Paėmęs pavalkus, išnešė juos iš pirkios.

– Tai jau galutinai nusistatęs esi? – pasiklausė vyrą Kukienė, sūnui iš pirkios išėjus. – Gal visgi geriau iki pavasario atidėjus?..

– Tu manęs nemokyk, ką turiu daryti, – užsipuolė Kukis. – Mano čia valia, ne tavo!..

Senė tik atsiduso, nedrįsdama atkalbinėti.

Kai sūnus sugrįžo pirkion, Kukis ėmė piktai žvairuoti čia į jį, čia į žmoną – pyko nesurasdamas, kokiu būdu pradėjus su sūnum kalbėtis.

Kukienė ištraukė puodus iš pečiaus, paruošė stalą.

– Tai gal eisime pusryčiauti, – pasiūlė, sudėdama šaukštus ant stalo.

– Tai papusryčiausim, kad siūlai, – atlyžo senis, patenkintas, kad nemalonų pasikalbėjimą dar valandėlei galima atidėti.

Susėdo ir valgė tylėdami. Iš senių veidų ir laikysenos pajuto dabar ir sūnus, kad tėvai pasirengę su juo kalbėtis.

„Matyti, jau susiuostę dėl Verutės“, – pagalvojo Jonas, ir širdį kaip replėm suspaudė jam nerimas.

Juo ilgiau tęsėsi tyla, juo sunkiau jautėsi visi trys, lyg kažkokis nelaimės nujautimas slėgė jų sielas. Nerimo motina, nerimo tėvas, nerimo ir sūnus.

– Sakyk jau, kad sakyti turi! – neiškentė pagaliau senė ir padėjo šaukštą. – Kam jau čia ilgiau kamuotis?

– Kad pavalgei, kaktą pirma peržegnok, – subarė ją vyras, – o paskui jau mokysi mane, kaip turiu su savo vaiku elgtis.

Jonas irgi liovėsi valgęs, išbalo veidu ir padėjo šaukštą.

Kukis dabar staiga pasijuto visai ramus, anksčiau jį slegiantis akmuo ėmė ir nusirito nuo krūtinės. Sėdėjo ir ramiai sau kramtė lašinius su duona. Baigęs valgyti, persižegnojo ir atsilošė į sieną.

Sūnus ir motina sėdėjo lyg prirakinti ir laukė.

– Ot kodėl sakiau, kad arklys turi atsilsėti, – pradėjo pa-

galiau Kukis. – Ryt anksti rytą važiuosime pas Kiesilių. Žiemą per balas visai netoli.

– Ko mes pas jį turim važiuoti? – paklausė sūnus, žinodamas, kad Kiesilius suaugusių dukterų neturi, ir todėl iš čia jo Verutei pavojus negresia. – Negi giminės esame, kad važiuotume svečiuotis?

– Ko turim važiuoti – tai jau mano reikalas, ne tavo, – šiurkščiai atrėžė tėvas. – Vaikas dar esi ir turi tėvo klausyti nesiklausdamas. Ir Viešpats Dievas liepia klausyti, o nesiteirauti pas tėvą, ką jis sumanęs.

Sūnus atsikėlė iš užustalės.

– Aš nevažiuosiu, – atkirto, kaip peiliu atrėžė.

– Kaip tai nevažiuosi? – pasipiktino tėvas. – Kad pasakiau, ir važiuosi.

– Negalima, vaikeli, tėvui priešintis. Tėvo valia – Dievo valia, negi iš jos išsilauši? – parėmė Kukį žmona. Sūnus nusigręžė į langą ir tylėjo.

– Ryt anksti važiuosim, vos tik aušti pradės, – visai ramiai, lyg jokio prieštaravimo iš sūnaus nebūtų buvę, tęsė Kukis. – O iš ten su Kiesilium važiuosi pas Grigaičius piršliuosna, ot kas yra!.. Merga – nieko sau, turtinga, geros giminės ir mums visai tinka kaip marti...

– Nevažiuosiu ir nevesiu! – užsispyrė sūnus, atsigręžęs nuo lango. Jo akys buvo pilnos ašarų. – Nors mane užmuškite, nevažiuosiu...

– Kam turiu savo vaiką užmušti, – nusišypsojo senis. – Ne tam auginau tave. Kad liepiu, tai važiuosi – su manim važiuosi...

– Nevažiuosiu, nevažiuosiu, tėveli, – kartoja atkakliai Jonas, nors ima justi, kad jo pasipriešinimo, užsispyrimo jėgos jau tirpsta. – Neleidi man vesti Verutės, aš nieko vesti nenoriu...

– Ei, nesipriešink man, niekus kalbėdamas, – suurzgė Kukis. – Ar mano diržo panorai paragauti? Nepažiūrėsiu, kad tu – jau suaugęs bernas.

– Versi, Amerikon pabėgsiu, – graso sūnus. – Kaip Dievą matai, pabėgsiu!..

– Su tėvu kalbi, snargliau! – supyko Kukis. – Ar užmiršai, ką Dievas vaikams paliepė? Tu taip Dievo valią tėvams nesipriešinti pildai?.. Kad aš daugiau iš tavo lūpų tokių kalbų nebegirdėtau!..

Jonas, jusdamas, kad nebegali sulaikyti ašarų, išsiskubino vienmarškinis iš pirkios.

– Dar padarys sau ką vaikelis, – susirūpino motina.

– Nepasidarys, – nuramino ją vyras atsikeldamas. – Paverks ir nurims. Negi su juo pirmu ir paskutiniu tai atsitinka...

Ir, priėjęs lovą, atsigulė.

– Aš truputį primigsiu, žmona, o tu užrakink svirną ir raktus atnešk man.

Žmona į jį pasižiūrėjo, žvilgsniu klausdama, ką tai reiškia?

– Be šventadienių išeiginių rūbų ir be batų niekur nepabėgs, – paaiškino jai vyras.

Kukienė išsiskubino iš pirkios ne tiek svirno rakinti, kiek sūnų surasti, padėti jam nusiraminti.

Pasižiūrėjo į kitą pirkios galą – sūnus sėdėjo pas stalą, ant rankų apkniubęs, ir verkė.

Motina įėjo ir prisėdo šalia.

– Neverk, sūneli, neverk, vaikeli, – glosto jį motina. – Ne tau vienam tai atsitinka, visiems... Ir aš jauna būdama vieną mylėjau, o teko tekėti visai už kito... Paverkiau tekėdama ir nurimau... Jau visuomet taip būna, ir su tėvuliu tas pats buvo... Pamilsti savo sodžiaus bernelį, rodos – gyventi be jo nebegalėsi, o tenka tekėti už svetimo, nepažįstamo... Nuo amžių pradžios, vaikeli, taip buvo ir, matyti, visados taip bus. Dievulis panorėjo tokią tvarką nustatyti, ir mes turim visi jo šventai valiai pasiduoti...

Sūnus nepakėlė galvos, neatsiliepė į motinos raminimą.

– Apsiprasi, vaikeli, kaip ir kiti apsipranta, nurimsi, – nesiliovė įkalbinėjus motina. – Merga juk nieko sau, graži, jauna, turtinga, kad tik norėtų už tavęs tekėti!.. Iš gero namo – bus gera šeimininkė.

– Nereikia man jos gražumų, tuščia jos su visais jos turtais, – piktai nusikeikė sūnus. – Nevažiuosiu aš niekur, motule! Amerikon pabėgsiu...

– Ką dabar tu, vaikeli, kalbi? – nusigando motina ar bent nudavė nusigandus. – Dievulio pabijotai tokias kalbas kalbėti! Kaip mus vienus senus paliksi? Negi tokie kaip tu, ir dargi iš tokio ūkio, Amerikon eina?

– Kodėl neleidžiate man Verutės vesti?

– Negi aš priešinuosi, sūneli! Nors ji tau visai ne pora, bet kad būtų mano valia, negi kliudytau? Bet matai, tėvulis... O kaip tėvuliui priešinsies, jei pats Dievulis liepia vaikams tėvų klausyti?..

Ir vis glostė švelniai sūnų, pečius, plaukus, nesiliaudama

įkalbinėjus. Sūnus juto, kad jo valia silpnėja, užsispyrimas nyksta...

– Nesipriešink, sūneli, nesipriešink, vaikeli. Tėvulis tau vien tik gero nori. Tu jaunas, nieko dar nenusimanai...

– Jonai, tu dar nepasirengęs? – įkišo per duris galvą Kuogio Kazys. – Aš jau arklį pasikinkiau.

– Aš nūnai nevažiuosiu miškan, – pakėlė Jonas galvą, nušluostydamas rankove dar nenudžiūvusias ašaras. – Tėvas neleidžia su arkliu.

– Nevažiuosi? – nustebo Kazys. – Vakar gi susitarėm. Tai ką aš vienas darysiu dabar? Nors su manim važiuok, be savo arklio...

– Važiuok, važiuok, sūneli, – paragino motina. – Prie darbo greičiau užsimirši, nusiraminsi...

VIII

Grįžęs iš miško, Jonas nesurado tėvo namie – miestelin buvo išvažiavęs ir dar nesugrįžo.

Ko tėvas nuvažiavo miestelin, Jonas gerai nuvokė.

Neramu buvo Jonui, verkti norėjosi, nors vakarykščias pasiryžimas visai užgeso jo sieloje. Jautė, kad daugiau priešintis tėvams jau nebegalės.

Nenurimdamas namie, nuėjo pas Gugį pasipasakoti, pasiskųsti, pasitarti, ką turi daryti, pagalbos paprašyti...

Su ašaromis papasakojo Gugiui savo nelaimę. Gugis klausė, pypkutę rūkydamas...

– Patark, dėde, kas man daryti, kaip pasielgti turiu?..

– Ką daryti? – atsiliepė Gugis. – Negi tėvo valiai pasipriešinsi? Kitas pasipriešintų, bet tu – ne tokis esi bernas, kad galėtai ilgai priešintis, o tavo tėvas, vai, atkaklus, nesukalbamas!..

Išėmė pypkę iš dantų, nusispjovė, naujai prisikimšo ir ėmė skilti pintį.

– Bet neverk, – kalbėjo toliau, įdegdamas pypkę. – Tokiam suaugusiam bernui ir nedera, ir negražu...

– Nejaugi man, dėde, nieku nepadėsi?

– Padėsiu, jei sugalvosiu ką, – pažadėjo Gugis, leisdamas dūmus. – Dar ryt užeisiu pasibarti su tėvu... Tik nemanau, kad pasieksiu ko, – atkaklus tavo tėvas!.. Bet nenusimink per daug, berneli, gal kažką sugalvosiu...

Gugis čia vėl nusispjovė.

– Vėlgi juntu, kad viskas turi pasibaigti tavo laimei... Nežinau kaip, bet juntu, lyg man dabar kažkas kušta ausin... O jau aš, berneli, žinau, daug kartų esu patyręs, kad jau visuomet taip atsitinka, kaip aš nujaučiu. Jau mane Dievulis taip apdovanojo, kad aš daugel nujaučiu, ko net nesuprantu, kaip gali tai atsitikti...

Ir tikėjo, ir netikėjo Jonas skerdžiaus žodžiais. Bet vis dėlto grįžo namo ramesnis...

Ant rytojaus tėvas prikėlė visus anksčiau negu visuomet.

Pašėrė gyvulius, pagirdė, papusryčiavo...

– Na, metas rengtis, – atsikeldamas nuo stalo, paliepė sūnui Kukis. – Aš eisiu važį parengsiu, pakinkysiu, o tu, vaikeli, apsitaisyk gerai – pas mergą važiuosite...

Jonas vis laukė Gugio. Neatėjo senis su tėvu bartis, kaip kad žadėjo!

Su ašaromis pabrinkusiom akim, su širdies skaudesiu rengėsi dabar Jonas šventadieniškai, nei nemėgindamas tėvui prieštarauti. Užsidėjo baltą guminę apykaklę, pasirišo raudonu, seniau už du auksinu nupirktu kaklaryšiu, kurio jam pavydėdavo viso kaimo bernai, apsiavė batais su gražiai garankštuotais aulais...

Pirkion, vežimą parengęs, atėjo tėvas.

– Tai ir verksi čia man kaip mažas vaikas! – sugėdino tėvas, pažvelgęs į užsiašarojusį sūnų. – Gražu, nieko sau...

– Ko kimbi vaikelį? – užtarė Joną motina. – Pats žinai, su kokiu džiaugsmu važiuoja.

Tėvas su priekaištu pasižiūrėjo į sūnų, palingavo galva ir atsisėdo rengtis...

Kol tėvas rengėsi, sėdėjo bernas, lyg žemę pardavęs, šluostė ašaras ir vis dairėsi, ar neateina Gugis.

– Na, tai važiuosime dabar, – atsistojo tėvas, baigęs auti batus. – Motin, palaimink sūnų Dievo vardu.

Motina priėjo apkabino sūnų ir ėmė karštai bučiuoti, priglausdama jo galvą prie krūtinės.

– Ką čia glamonėsies kaip su mažu vaiku, – nepatenkintas subarė Kukis žmoną. – Šventu kryžiumi, Dievo vardu palaimink sūnų!

Kukienė peržegnojo sūnų vieną, kitą kartą ir pati pravirko.

– Ko pražliumbai? – pasipiktino vyras. – Negi mirti važiuoja? Geriau atnešk bonkas, kurias vakar parvežiau. Alų jau pastačiau vežiman...

Kukis įsikimšo vieną bonką vienan kelnių kišeniun, kitą – kitan.

– Na, rodosi, kad jau viskas... – apsidairė dar. – Nieko nepamiršau. Eisime dabar ir važiuosim.

Juos prieangin išlydėjo Kukienė. Pas duris stovėjo pakinkytas važis. Smarkiai snigo. Didelės tirštos snaigės krito kaip baltos peteliškės ir lipdė akis. Kukis pamirkčiojo, paėmė rankon vadeles ir pirmas atsisėdo važin; sūnus užėjo iš kitos pusės ir atsisėdo iš kairės – pavėžėti turėjo tėvas.

– Tik nepaklyskite, nepatekite, kur šaltiniai, – įspėjo Kukienė. – Kelias, matyti, visai užsnigtas, ir tamsu.

– E, nesirūpink, sene, nepaklysim – vietos žinomos. Na, bėrasis! – paragino Kukis arklį.

Važiavo kurį laiką tylėdami.

– Visai gi kelias užpustytas, – lyg pats į save prabilo senis.

Sūnus neatsiliepė – sėdėjo susikūprinęs ir rijo patylomis ašaras, stengdamasis, kad tėvas nepastebėtų.

– Tai ką, spėjai vėl pasiskųsti Gugiui? – užkalbino sūnų.

– Nei aš jo mačiau, nei su juo kalbėjau, – sumelavo sūnus.

– Tai iš kur jis galėjo sužinoti? Ot, ir netikėk tu man, kad raganius. Sutikau vakar namo grįždamas. „Tai piršliuotinius gėrimus veži? – paklausė. – Veltui. Nevažiuok, kur rengiesi važiuoti – be nemalonumų nieko, – sako, – nelaimėsi...“ Na, pamatysim, pažiūrėsim.

Už sodžiaus tuoj pasukė į balas. Nors jau gerokai turėjo brėkšti, bet buvo tamsu, nors akin durk – snigo taip tirštai, jog vos už kelių žingsnių buvo matyti.

Kukis sulaikė arklį.

– Ak, kad jus kur dievai! – piktai nusikeikė Kukis. – Visai užpustė kelią. Kad nepaklystume...

– Gal geriau būtų namo grįžus; palauktume, kol išauš, – pasiūlė sūnus.

Tokia pati mintis buvo ir jam atėjusi galvon, bet, kai sūnus išsitarė, senis pasiryžo važiuoti toliau.

– Arklys pats suras kelią, – nusiramino Kukis. – Viū viū, bėreli, – paragino arklį.

Kurį laiką važiavo vėl tylėdami. Staiga arklys įlūžo iki pilvo; šoko pirmagalinėm kojom ant ledo ir vėl įlūžo. Važis paslydo, pakrypo ir apsivertė ant šono. Jonas atsidūrė vandeny, o tėvas viršuj ant jo...

Veidą ir rankas kaip ugnim susvilino šaltas vanduo.

Kaip įgelti pašoko abu ir greitai išsirioglino į krantą.

– Tpru, tpru! – rėkė tėvas, įtempęs vadeles ir šerdamas arklį rimbu. – Ak, kad tave vilkai būtų sudraskę!..

Arklys stojo piestu, apsisukė su vežimu, pašoko ir ištraukė važį ant kranto.

– Kaip tik šaltiniuosna pataikėm, – aiškinosi sumišęs tėvas. – Ką gi dabar darysime?

– Namo grįžkime, – patarė sūnus. – Negi šlapias ir purvinas važiuosiu?

– Gerai, kad nors netoli namų, o tai sušaltai, – sutiko ir tėvas. – Sėsk, vaikeli, – bijau, kad peršalus netektų susirgti, – susirūpino dabar senis.

Atsisėdo ir varė arklį, kiek jis pabėgti galėjo. „Tai Gugis čia padarė, – pagalvojo sūnus. – Tikras raganius, duok jam, Dieve, sveikatą...“

– Matai, raganius čia mums pribūrė, – lyg sūnaus mintį atspėdamas, prasitarė tėvas. – Ar dar nesustingai?

– Nieko, gyvas namus privažiuosiu.

– Gerai, kad nors šalčio nėra, – ir Kukis paragino arklį rimbu...

Namie pirkioje surado Gugį.

– Garbė Jėzui Kristui, – pasveikino jis pirmas įėjusius pirkion Kukį su sūnum. – Ką, ar aš nesakiau, kad nūnai nevažiuotai, kur rengiesi, – užkalbino Kukį.

Senis piktai į jį pasižiūrėjo.

– O tu čia ko atėjai, velnio pamazga? – užsipuolė Gugį. – Šaipytis iš manęs, sūnų prieš tėvą gundyti. Nešdinkis, velnio sėbre, iš mano namų, ir kad tavo čia kojos daugiau nebebūtų, kad į mano kiemą nebeįžengtai, bedievi tu vienas!..

Gugis atidžiai į Kukį pasižiūrėjo, nusijuokė, nusišypsojo ir tuojau surimtėjo. Veidas jo pasikeitė, lyg kitas žmogus pasidarė.

– Žmonės sako, kad esi dievotas vyras, ir patsai manai, kad dievobaimingas esi, o tavo dievobaimingumas štai koks: į pasveikinimą Dievo vardu atsakai velnią minėdamas, – iš lėto, rimtu, lyg susirūpinusiu balsu barė dabar Gugis Kukį. – Ar tai gražu, ar tai dera geram žmogui?..

– Tokį raganių negi Dievo vardu sveikinsiu? – kiek sumišęs, bet vis dar piktas atsikirto Kukis. – Tavo tai darbas, kad vos neprigėrėm...

– Ne mano, bet tavo, kad Dievo valiai nori priešintis, – su tokiu pat rimtu veidu subarė vėl Kukį.

– Atsirado čia man šventos dvasios įkvėptas pranašas! – piktai nusišypsojo įtūžęs Kukis. – Negi tavo lūpom Dievas skelbs savo valią? Ne Dievo valią man reiški, bet velnio iš-

mislu grasini, tik nieko iš tavo kalbų nebus. Nebijau aš tavo grasinimų, velnio sėkla.

– Nagi ko dabar taip keikiesi? – subarė Kukį jau ir žmona. – Plūsti žmogų ir pats nežinai už ką. – Ji dar nebuvo mačiusi tiek įtūžusio savo vyro.

– Tesiplūsta, aš pripratęs, – užsimovė Gugis kepurę. – O tu, – kreipėsi jis į Kukį, – nori – tikėk, nori – netikėk. Maža tau yra Dievo pirštą pamatyti, nori jo rykštės dar susilaukti – ir susilauksi. Ei, Kuki, negundyk Dievo – jis tau nelygus. Juk ne dešimtį sūnų turi, o tik vieną...

Ir išeidamas trinktelėjo durimis, su nieku neatsisveikinęs...

I

Nuobodus buvo skerdžiui vėlyvas miglotas ruduo. Dienos trumpos, tamsios, vakarai ilgi, darbo jokio nėra, valgyti nėra ko ir dėtis nėra kur, nors imk ir pasikark.

Pirkaitė šalta, kuri jau diena nekūrenta. Nemėgsta skerdžius kūrenti – ne vyriškas tai darbas. Jei bent būtų kas iškepti, pagaminti valgio, dar šiaip taip būtų galima ir pečius pakurti. Bet dabar – tai tuščias darbas.

Pinigus, kuriuos gavo iš kaimo už gyvulių ganymą – skerdžiavimą vasaros metu, seniai jau pragėrė, nei skatiko nebeliko.

Visa kita – dešras, kumpius – jų buvo ne per daugiausia – jau spėjo suvalgyti, o ko nesuvalgė, kitiems išdalino, – senis nebuvo pratęs rytdiena rūpintis.

Javus, kokius tik buvo iš sodžiaus gavęs, žydui pardavė, pinigai teko atgal žydui už degtinę.

Ateis žiema – ne bėda, kad nieko nėra. Atsiras darbo, bus, kas pavalgydins ir pagirdys.

Bet dabar sunkios skerdžiui dienos! Gyvuliai dar želmenyse, nei jų reikia šerti, nei girdyti, nei ganyti – vaikai vieni prižiūri.

Javų kulti dar niekas nepradėjo. Kuris gi kūlimas dabartiniu metu, kai drėgnoje javai atsileidę – pupsėk nepupsėk spragilu, vis tiek pusė grūdų pasiliks varpose.

Kulti, gyvulius šerti, girdyti – kitokio darbo žiemą nebūna sodžiuje, jokio kito jis ir nemoka.

Dabar ir patys ūkininkai be darbo slankioja patvoriais, vietos sau nerasdami. Visi lauko darbai jau seniai baigti, miškan nenuvažiuosi, nes žemė tiek atlyta, jog arklys tuščio vežimo nepaveža, o kas jau kalbėti apie sunkiai medžio prikrautą!

Eitų su vyrais kortuoti, bet tie patys neturi kur prisiglausti, visur moterys iš namų juos varo. Ūkininkų pirkiose visur dabar linus šukuoja, pakulas krečia, kuodelius ruošia...

Visur dulkės, visur pakulos limpa – nei pirkion įeisi, nei įėjus kur prisiglausi, atsisėsi...

Ir moterys dargi piktos kaip įerzintos širšos: mat joms vis kliudai. Savus vyrus iš pirkios varo, kur jau čia jos tau svetimus pakęs!..

Štai tau malonumai, štai tau ir gyvenimas! Kam ponas Dievulis šitą prakeiktą rudenį sutvėrė!..

Taip galvojo senas Gugis, ant šilto pečiaus gulėdamas, kailiniais įsiklostęs.

Jau visai sutemo, pirkaitėj tamsu kaip nakčia. Miegoti nesinori ir gulėti nesinori – šonus skauda nuo ištisomis dienomis drunėjimo, visas kaip sumuštas. Bet keltis ir įžibinti ugnį irgi nesinori.

Ir kokis malonumas – įžibinsi ugnį ar ne, vis tiek nėra kas daryti.

O skalų ant pečiaus nedaug, vos keletas. Bent kad nors kas užeitų pakortuoti ar taip sau papletkauti!.. Tik kas čia užeis? Kas panorės patamsėje purvyną klampyti, kada net prie dienos šviesos sunku buvo gatve išbristi.

Ak, kad nors greičiau šis prakeiktas nuobodus metas pasibaigtų!..

Seniui pasivaideno, kad kiemo varteliai kabalkstelėjo. Iškišo galvą iš po kailinių ir klausosi – nejaugi kažkas ateina?

Pasiklausė – tikrai kažkas klampo per kiemą.

Nudžiugo senis, nušoko nuo pečiaus lyg jaunas.

Langan kažkas pabarškino pirštu.

– Dėde, ar namie esi? – išgirdo Gugis.

– Namie, namie, vaikel, – pasiskubino senis atsiliepti. – Užeik, aš tuo ugnelę įžibinsiu.

Ėmė patamsėje grabalioti degtukų.

– Kur juos velnias nukimšo, kad surasti negaliu, – nusikeikė senis.

Pagaliau įėjo Lukošiūnas Petras, dvidešimt penkerių metų bernas, augalotas, stiprus kaip ąžuolas plačiašakis. Visi jo bijojo kaip ugnies – ir jauni, ir seni, nes buvo priekabingas ir nepraustaburnis – nepagerbs tau nei žilo plauko, užvažiuos taip, jog nežinosi, nei kas atsakyti, nei kur akys padėti.

Jis buvo vienatūris sūnus senos Lukošiūnienės, našlės, gyvenančios kitam sodžiaus gale.

– Ko, ko, bet tavęs, berneli, tai jau visai nelaukiau, – kalbėjo senis, žibindamas skalą[85]. – Nedega, keltava[86].

Bernas, vidury pirkios atsistojęs, apsidairė aplinkui ir nusiėmė kepurę.

– Garbė Jėzui Kristui! – pasisveikino.

– Per amžių amžius!.. Prisėsk, berneli, svečias būsi. Įžibi-

[85] *Skala* – skeltinis šakalys ugniai įkurti.

[86] *Keltava* – galvijas.

nęs ugnį, skalą įkišo žibintin. Kieme ėmė šniokšti užėjusi smarkaus lietaus juosta.

– Kokia tavo laimė, berneli! Kai tik atėjai, ir lietus ėmė pilti kaip iš kibiro. Girdi, kaip šniokščia.

Bernas atsisėdo ant suolelio priešais stalo.

– Šalta pas tave, dėde, ir drėgna. Matyti, pečiaus šiandien nekūrenai.

– Nekūrenau, vaikeli, nekūrenau. Kas iš to kūrenimo, kad nėra kas virti.

– E, dėde! Matau, gyventi tau nelengva senatvėje. Skursti vienas.

– E, vaikel! Tai tik rudenį. Visi skursta, kai saulės nėra, net medeliai girioje. Skurstu ir aš; bet tai niekis – ne pirmas ruduo ir, duos Dievulis, dar nepaskutinis.

– Laimingas tu, dėde, – tau visados linksma. O man nuobodu ir sunku – lyg katės širdį graužia. Vietos sau nerandu, dėde! Patark, kas daryti, kad iš proto neišsikraustytau...

– Va va, vaikel! Kalbi, kaip tavo tėvas kalbėjo jaunas bebūdamas. Jėgų daug turi ir nežinai, kur jos dėti, kai darbo nėra. Seniau tokie eidavo po tiltais gulėti, o dar seniau, sako, vykdavo kažkur svetur plėšikauti...

– Et, niekus, dėde, railini! Aš atėjau rimtai su tavim pakalbėti, pasitarti, o tu tik juokauji iš manęs.

– Aš ir nemanau, vaikel, juokauti. Pats jaunas buvau ir žinau, kaip sunku, kada širdis nepatenkinta. Tu ją labai myli? – mirktelėjo viena akim skerdžius. – Prisipažink.

– Iš kur tu žinai, kad aš myliu? – nusistebėjo bernas. – Gal tiesą žmonės kalba, kad tu, dėde, esi raganius?..

Senis patenkintas nusišypsojo.

– Raganius ne raganius, bet kad tau Žlabio Verutė patinka – tai nesunku atspėti.

– Tfu! – nusispjovė bernas. – Nenorėjau tikėti, kad esi raganius, bet dabar matau, kad tiesa. Kokiu būdu būtai kitaip sužinojęs, jei aš jokiai gyvai dvasiai nesu apie tai nei vienu žodžiu prasitaręs!

– Tavo širdis, berneli, man pasakė. Kai tik įėjai – ėmė ir pasakė, o širdies balsą aš visuomet suprantu. Štai ir dabar ji, nabagėlė, skundžiasi, kad Verutė ne tave myli, tik Kukio Joną.

– Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventos! – persižegnojo bernas. – Jei jau tu, dėde, visa žinai, padėk man, patark, kas daryti.

– Sunku tau, vaikeli, kas patarti, taip iš greitųjų...

Ir senis pasikasė pakaušį.

– Aš, dėde, nežinau pats, ar man pasikarti, ar man pasigerti. Tik taip ilgiau gyventi nebegaliu.

– Kam, vaikel, kartis, jei galima pasigerti. Tik štai bėda, kad nėra iš ko pasigerti – pinigų neturiu, o be pinigų man žydai neduoda.

– O aš, dėde, štai gavau.

Ištraukė iš kelinių kišeniaus degtinės butelį ir pastatė ant stalo.

– Ir užkąsti atsinešiau, – kalbėjo toliau bernas, iškraustydamas kitus kišenius, – pavogiau iš motutės sūrio ir dešrų. Tik duonos nepasiėmiau – užmiršau. Gal turi, dėde...

– Duonos tai dar rasis vienas kitas graužlys, – nuramino

skerdžius, imdamas skalą iš žibinčio. – Tu pasėdėk truputį patamsėje, berneli, o aš tuo surasiu.

Po trumpos valandėlės grįžo, nešinas duonos lustu[85] ir mažu stikleliu.

Įkišo skalą žibintin, duoną ir stiklelį padėjo ant stalo, meiliai paglostė butelį degtinės. Atkišęs kamštį, pauostė.

– Geras tu, vaikeli! Gaila tik, kad tavęs žmonės nemėgsta ir likimas tau nepalankus.

– Ima žmones velniai, mažai jie man rūpi, – pamojo bernas ranka. – Tik kad man niekur ir niekas nesiseka, tai tu tiesą pasakei, dėde. Ir kodėl nesiseka, pats nežinau. Rodos, ir stiprus, ir sveikas, ir dirbu gerai, netinginiaudamas, ir ūkį tėvas gerą paliko, o nesiseka – ir gana!..

– Netiesą, berneli, kalbi, viskas tau sekasi, kiekvienas darbas tavo rankose verda. Tik mergos tavęs bijo – štai kas yra. O tavo širdis, berneli, merginų meilės reikalinga.

Senis prisipylė stiklelį.

– Sveikas būk, – besikreipė į berną.

– Į sveikatą.

Senis išvožė iki dugno ir, pildamas kitą, kalbėjo:

– Tu kaip ugnis, kaip viesulas, o mergos kvailos, tai ir būgštauja tavęs.

Pripylęs stikliuką, pastūmėjo bernui.

– Gerk, berneli, už jaunas savo dieneles.

Patsai atsilaužė dešros, duonos gabalą ir neatsisėsdamas ėmė užkąsdinėti...

[87] *Lustas* – gabalas.

Išgėrė dar po kelis stikliukus, užkando abu gerai ir įsikalbėjo...

– Kaip tavęs mergos nebijos, jei tu visiems šiurkštus, prie visų kimbi kaip dagys. Tai ir mano: susidėsi su tavim, paskui visą amžių raudosi...

– Spjauti man į tokias, kurios taip manydamos nosį prieš mane riečia...

– Jos, berneli, kvailos kaip vištos. Moterys visados tiki, ką vyrai kalba. O vyrai negerai apie tave mano. Jie nesupranta, kad tau kaip jaunam briedžiui ragai auga ir todėl badytis norisi... Kad todėl tu ir išsigerti geras, ir susibarti, ir susikauti greitas.

– Aš tik todėl, dėde, tokis, kad man štai čia, krūtinėje, ima kažkas graužti, lyg katės draskosi. Taip nuobodu tada atrodo gyventi, jog aš nei pats nežinau, kur pasidėti...

– Taigi, taigi, vaikeli. Aš suprantu – kaip tavo tėvas. Jis irgi jaunas būdamas skųsdavosi, kad jam nuobodu. Betgi ir juokdarys būdavo, ypač kai pasigerdavo. Tai buvo, vaikel, vyras! Dabar tokių visai nėra. Visas kaimas jo bijojo kaip ugnies. Būdavo, eina per sodžių, užgieda – tuojau visi ugnis gesina. Kur neužgesina, užeina ten ir tuojau visus poterių kalbėti suklupdo. O stiprus buvo, jog niekas pasipriešinti nedrįsdavo, net rimti vyrai, ir tie klaupdavo poteriauti... Būdavo, žydus pasigėręs užkuria, kad jį rogėmis po sodžių vežiotų, ir – vežioja... O žmonos savo vis dėlto bijojo, ir girtas, ir blaivas. Niekas nepastebėjo, tik aš vienas, kad žmonos, tavo motinos, jis bijo. Būdavo, kai prikimba prie manęs, tuoj sakau: eisiu, tavo žmonai pasiskųsiu, – ir pabėga.

Žmonės, matydami, kad tokis vyras, kuris ir velnio nebijo, manęs pabunga, sakydavo: raganius, jis kažką žino. O aš tik žinojau, kad jis savo žmonos bijo...

– Kam visa tai man pasakoji, dėde?

– Pasakoju tam, kad tave kiekviena merga aplink pirštą panorėjus apvyniotų kaip siūlą. O jos, kvailos, to visai nežino, nesupranta...

– Verutė taip... Aš dėl jos sutiktau, kad mane net virve suktų.

– Liaukis apie ją galvojęs. Ji ne tau skirta, jei kitą pamilo.

– Aš todėl ir atėjau pas tave, kad tu man patartai. Tu juk žinai, kas reikia daryti, kad ji mane pamiltų. Sako, esą tokių burtų...

– Kad merga berną pamiltų? Yra ir šaknelių, ir žolelių... Ir šikšnosparnio kaulai čia gali padėti. Bet kai ji dar nieko nėra pamilusi... O kai jau pamilo – imsi burti, dar jį, nevidoną, labiau pamils...

– Ir tu, dėde, nemeluoji? Tiesą sakai?..

– Kam aš tau turiu meluoti, jei galima ir taip sau tiesos nepasakyti, – nusišypsojo senis. – Iš visos širdies patariu tau – liaukis apie ją galvojęs..

– Kad negaliu. Širdį labai skauda.

– Surask sau kitą, tai širdis irgi nurims.

Bernas atsirėmė alkūnėm stalo, parėmė delnais smakrą, ilgai, ilgai tylėjo, lyg sunkiai grumuluodamas senio patarimą.

Staiga atsikėlė ir, suraukęs piktai kaktą, sugniaužęs kumščius, ėmė iš lėto artintis prie Gugio. Senis nusigando, atsikėlė nuo pristatomojo suolelio ir pasitraukė užstalėn.

– Ne, jau aš čia tavęs nepaklausysiu. – Ir drožė kumščiu į stalą. – Atėjau, kad man patartai, o tu štai ką kalbi. Mano degtinę geri ir man pikta kalbi.

– Ne, vaikel, ne pikta kalbu, bet gera patariu, – įtikinėjo greitai nusiraminęs Gugis. – Jei nepaklausysi, verksi paskui. Ji tau neskirta, ir tu jos negausi. Tik savo širdį veltui gadinsi...

– Kodėl manai, kad ji man neskirta? – paklausė, prisėsdamas prie stalo.

– Kad neskirta, tai ir neskirta. Ką sakau, tu klausyk. Niekam dar į bloga neišėjo, kas manęs paklausė.

– Štai ką aš tau pasakysiu, dėde: jei tu man nepadėsi, aš ar pasikarsiu, ar užmušiu tą nevidoną, Kukio Joną. Dievaž užmušiu, kaip mane gyvą matai.

– Na jau, nekalbėk niekų, kad pasigėręs...

– Ne, dėde: ne niekus, bet tiesą sakau. Ilgu man, sunku be Verutės. Pasigailėk nors tu manęs...

Ir, apkniubęs ant stalo, ėmė gailiai verkti striūbaudamas, moteriškai. Senis tupinėjo aplinkui, glostė jam galvą, tildė, ramino, degtine vaišino... Bet bernas nesiliovė beverkiąs, besiskundžiąs...

– Ilgu man, sunku, dėdule, – verkdamas vis kartojo, – ir širdį skauda. Negali taip gyventi. Siųsiu piršlius. Nepanorės tekėti – užmušiu Joną ir eisiu kur miškuosna, po tiltais plėšikauti... Vai, kurgi man dabar pasidėti? – aimanavo Petras, ir girtos ašaros riedėjo per jo skruostus.

– Matai, koks tu. Tavo neišeikvotos jėgos veržte veržiasi. Kur tau tokiam Verutė...

Ilgai dar jie taip kalbėjosi, kol pagaliau Petras, kaip buvo

ant stalo sukniubęs, taip ir užmigo. Skerdžius čia pat užustalėje išsitiesė, kailiniais užsiklojęs.

Skala žibinty baigėsi ir užgeso. Pirkaitėje buvo girdėti tik miegančiųjų gargaliavimas...

II

Ramūnų vyrai buvo lėti ir ramūs žmonės. Jie nemėgo skubėti, nemėgo karščiuotis, mėgo gerai pagalvoti, imdamiesi kurio darbo, nesurišto su kasdieniniais ūkio reikalais.

Jei tekdavo skubėti, tai tik vasarą darbymetėje, kai reikėdavo gelbėti nuo lietaus išdžiūvusį šieną ar paskubomis vežti iš lauko javus, kai oras būdavo nepastovus...

Imdamiesi kurio kito darbo ar verčiami atlikti kurį iš kasdieninio gyvenimo ribų išeinantį reikalą, kiekvienas jų ilgai rengdavosi, ilgai svarstydavo, net su žmonomis pasitardavo, ar jau būtinai jį turi atlikti šiuo metu, ar gal dar kitam laikui būtų galima atidėti...

Ir dažnai atidėdavo...

Pinigo nebrangindavo, turėti jo daug nesirūpindavo, išskyrus vieną kitą ūkininką... Bet tik mokesčiai būtų iš ko apmokėti ir „šiai dienai druskos už ką nusipirkti".

Girtuoklių jų tarpe nebuvo. Ne be to, kad šventadieniais, suėję su pažįstamais, nebeišgertų vieno kito butelio alaus ar nebeišmestų vieną kitą „šnapso"[88] stikliuką, bet juk tai ne girtuokliavimas!..

[88] *Šnapsas* – degtinė.

Po tokių pasivaišinimų grįždavo namo linksmi, bet ne pasigėrę. Namie triukšmo nekeldavo, su žmonomis nesibardavo, o jei tokiais atvejais ir atsitikdavo kivirčų, tai jau čia ne vyrai buvo kalti – reikia čia tiesą pasakyti: dažniau tekdavo vyrams nuo žmonų negu žmonoms nuo vyrų nukentėti...

Ramūs buvo žmonės Ramūnų vyrai, rimti ir lėti, nemėgo nei barnių, nei triukšmo. Net gyventi nemėgo skubėti...

Pašalinių uždarbių neieškodavo, nesirūpindavo jais. Neskubėdavo pasinaudoti proga net tada, kai tie uždarbiai patys atsirasdavo žiemos metu, kada buvo kertami ir vežami į Nemuną valdžios miškai.

– Apsieidavo be šių uždarbių mūsų tėvai, apsieisime ir mes, – atsakinėjo vienas, rangovo raginamas važiuoti miškan.

– Tik arklį nukamuosi ir patsai nusivarysi – tai ir visa tau bus nauda iš šitų uždarbių, – raminosi antras.

– Ė, pinigas, brol, slidus daiktas, kai jis ne iš žemės paimtas, – galvojo dar kitas ir ramiai kol kas sėdėjo namie, pasižvelgdamas į kaimyno kiemą, ar tasai tik nerengia jau rogių...

Bet susiranda vienas kitas, kuris, reikalo prispirtas, neiškenčia ir, pasiėmęs kirvį, užudaržėmis, kad kaimynai nematytų, nudūlina miškan rankų pamiklinti, kad vėliau vieną kitą rublį pajustų kišeniuj.

Tik kaimyno neapgausi! Pamato jisai, pakaso pakaušį ir, žiūrėk, nuėjo rogių ruošti...

– Tai ką, kūmai? Miškan rengiesi, uždarbiauti? – klausia gretimas kaimynas, matydamas jį tūpčiojantį aplink roges.

– Tai jau gal reikės bobai skarelė uždirbti. Juozas mat jau vakar važinėjo, tai mano boba ir zurza, – aiškinasi kūmui.

Kūmas savo ruožtu pakaso pakaušį, pastovi vidury kiemo, pasidairo, pagalvoja, dar kartą pakaso pakaušį ir – traukia jau roges iš šalinės.

– Tai ką, Kazy? Miškan jau rengiesi? – susidomi kūmo kaimynas.

– Rengiuosi, brol. Štai kūmas Macius jau nuvažiavo. Negi man rubliai mažiau reikalingi?..

Taip vienas į kitą nusižiūrėdami, vienas antram uždarbio pavydėdami, nugūža visu sodžiumi miškan žydui medžių kirsti, vežti...

Tinginiais Ramūnų vyrų pavadinti negalima, ir iš tikrųjų jie nebuvo tinginiai. Visi jie uoliai žiūrėjo, kad laukas būtų savo metu kaip reikia išartas, apakėtas, užsėtas, kad šienas ir javas tinkamu laiku būtų nuimtas, savo metu iš lauko kluonan suvežtas.

Visa kita tai juk vieni niekai. Ir ko čia žmogus tuo pinigu per daug besirūpinsi, jei žinai, kad be duonos nebūsi, alkanas nesėdėsi, pirkioje nešalsi – valdžios miškas juk pašonėj – sunku čia rudenį prisivežti ir kurui, ir skaloms, ir net atsargai pagaminti, kad žiemą galima būtų vieną kitą vežimėlį ir miestelin nuvežti, kai prireikia namie druskos, žibalo ar kito kurio daikto.

Į valdžios mišką žiūrėdavo Ramūnai kaip į nuosavą. Vogti iš jo nelaikė nusikaltimu. Ir, tiesą pasakius, nevogė – kuris gi čia vogimas, jei rudenimis kirto ir namo vežė atvirai, dieną, nuo nieko nesislėpdami. Žinojo, kad draudžiama,

na, todėl kiekvienas ir laikė savo priederme pakišti „liesnykui“[89] vieną kitą auksiną, kad nekibtų be reikalo. „Liesnykas“ nekibdavo, tik žiūrėdavo, kad medžiai būtų kertami „iš šaknų“ ir kad nukirtimo pėdsakai būtų panaikinti, paslėpti...

Bet ir šiuo reikalu nereikėjo jam per daug rūpintis – įgudę tuo atveju Ramūnų žmonės paslepia taip, jog jokis šuo nesuras, kurioj vietoj medis stovėjo, ir jau nebėra jo. Jei pasitaikydavo kurį storesnį nugriauti medį ir miške atsirasdavo aikštelė, tuštuma, ne tik kad užtaisydavo vietą samanų kupetomis, bet dar pasodindavo ten, nukirsto medžio vietoje, mažą eglaitę, kuri, žiūrėk, kitais metais prigyja ir auga, lyg ten būtų pati išdygusi...

Naujai paskirti kunigėliai ne kartą iš pradžių mėgindavo juos barti ir per išpažintį, ir kalėdodami aiškinti, kad vagystė yra vis tiek vagystė, neatsižvelgiant į tai, iš kur, kas ir kokiais sumetimais yra vagiama.

– Šiandien iš valdžios miško vagiat, o ryt vogsite ir iš privataus. Sunki juk tik pradžia...

Bet Ramūnų vyrai šiuo atveju ir kunigėlio žodžiais nenorėdavo tikėti, kad čia esama nusikaltimo, „grieko“.

– Miškas valdžios, ir mes valdžios, kunigėli! Negi žalias bulbes graušime, negi pirkias šiaudais kūrensime? – atsikirsdavo kunigėliui.

Ramūnai savo miško neturėjo...

– Štai Mižūnų dvaro miškas su mūsų laukais sueina, o

[89] *Liesnykas* – eigulys.

pasiklausk, kunigėli, poną, ar esame kada kad ir vieną šakutę iš jo miško paėmę...

Gal todėl taip atsikirsdavo jauniesiems kunigėliams, kaip ir paneigdami šiuo klausimu jų autoritetą, kad Žemaitukas žmonių už tai nebardavo, vagysčių neprikaišiodavo ir net ramindavo savo uolius padėjėjus.

– To stary zwyczaj, od nepamiętnych czasów, cóż z nimi zrobisz! Lasu swego nie mają. Może to dawny ich przywilej, przez rząd moskiewski obecnie nie uznawany...[90]

Kai, miesteliui degant, sudegė kunigo kluonas ir tvartai, Ramūnų vyrai pasiskubino nuraminti Žemaituką.

– Nesirūpink, dvasiškas tėveli! Atstatysim dar geresnius.

Ir tikrai atstatė. Žemaitukui nekainojo nei vieno skatikėlio. Privežė Ramūnai sienojų, kad nors kleboniją naują statyk, ne tvartus su kluonu, – lotų, lentoms pjauti storulių drevių ir – savaime suprantama, kad nepirko už pinigus, bet iš valdžios miško prisikirto. Žemaitukas tą gerai žinojo, bet jų nebarė, priėmė su padėka, ką tik vežė...

Tvartai ir kluonas kaip bematant buvo pastatyti nauji...

Kai buvo rimtas reikalas, Ramūnų vyrai mokėjo nesnausti.

III

Visai kito plauko žmogus buvo Juozas Misiulis. Jis atsirado Ramūnuose iš Užgirių sodžiaus, iš pačios „Grumtų“ gilumos.

[90] Tai senas paprotys, nuo neatmenamų laikų, ką gi su jais padarysi! Savo miško neturi. Gal tai jų senovinė privilegija, dabar maskviškės valdžios nepripažįstama... (*lenk.*)

Kai mirė Jono Kindžio, rimto ūkininko, pusvalakininkio, vienatūris sūnus Vincas, teko jam susirūpinti dabar surasti savo irgi vienatūrei dukteriai, Rožei, vos šešiolikos metų pasiekusiai, tinkamą vyrą užkurį. Kindys buvo jau senyvas žmogus, nebejaunas, o ūkis nemažas, pačiam vienam apsidirbti su visais darbais buvo sunku, o svetimų rankų ūkin įsileisti nenorėjo, nepratęs buvo...

Pasipiršo Juozas Misiulis, patiko tėvams ir tapo Jono Kindžio užkuriu, Ramūnų sodžiaus pilnateisiu gyventoju – senis Kindys aprašė užkuriui visą savo ūkį ir pats nutarė „ilsėtis".

– Aš jau atidirbau, kas man buvo skirta, dabar ilsėsiuos. Tevalgydina dabar mus senus žentas su dukterim, – kalbėdavo savo senei.

Be darbo, suprantama, negyveno – nuolat triūsė aplink namus, čia tvoras sutaisydamas, čia vežimus, arklus, akėčias sutvarkydamas... Bet lauko darban neidavo. Kai namie darbo nesusirasdavo, mėgdavo net darbymetėj sodely, medžių paunksnėje, pasnausti.

Kai užkurys įsiveisė bičių, senis Kindys jas prižiūrėdavo vasaros metu, kad spiečiai nepabėgtų. Bet suimti spiečių, suleisti avilin, kopti bites niekuomet nesiimdavo, nemėgdavo: ir nemokėjo, ir bijojo, kad nesukandžiotų.

Juozas Misiulis buvo tikras nepasėda, nenuorama. Be darbo nei vienos minutėlės išbūti negalėjo. Vos tik atėjęs, nepasitenkino savo uošvio pusvalakiu, bet imdavo, kur tik pasitaikydavo, lauką „iš pusės", net gretimuose sodžiuose.

Prisigrobstydamas daug žemės, negalėjo apsieiti be samdininkų – imdavo berną, pusbernį, mergą...

Nelengva buvo samdininkui, ypač vyriškiui, pas Misiulį gyventi. Patsai šeimininkas valandėlės be darbo nepasėdės ir darbininkui neduoda atsilsėti...

Ypač nusikamuoja pas jį žmonės vasaros metu, darbymetėje. Misiulis vienų samdininkų niekur nesiųsdavo, visur eidavo ir pats su jais, ar tai pievos šienauti, ar tai rugių pjauti, – nekirsdavo dar tada rugių dalgėmis niekas, bet pjautuvais pjaudavo.

– Vienus samdininkus išleisti laukan – tai jau jokis darbas! Daugiau žiovaus stoviniuodami negu dirbs...

Su juo nei žiovauti, nei stoviniuoti niekam netekdavo. Atsikvėpti, kvapą atgauti, prakaitą nusišluostyti – ir tai nebuvo kada.

Negi atsiliksi su pradalgiu pievoje ar su baru pabarėje. Tempėsi vyrai, tempėsi ir moterys iš paskutiniųjų, bet argi su tokiu velniu susidėsi – lyg jam ir nuovargio nebuvo, lyg jam ir rankų nemielindavo...

Be kita ko, darbo metu būdavo labai piktas. Dėl mažiausios priežasties suliepsnodavo kaip ugnis ir imdavo plūsti paskutiniais žodžiais, ypač kai jam samdininko darbas nepatikdavo ar atrodydavo, kad jis per lėtai dirbdavo. Neduok Dieve atsikirsti jam, ypač vyriškiui, kaip bematai gausi dalgiakočiu ar grėbliakočiu per nugarą!..

– Ar tave, žmogeli, motina karštam vandeny buvo pagimdžiusi, ar kas? – stebėdavosi žmonės jo darbštumu. – Be laiko patsai nusivarysi ir kitus patrukdysi...

Nekreipė į tokias kalbas Misiulis dėmesio ir stengėsi visus darbus atlikti anksčiau už kitus. Pirmas išardavo ir sėjai

atkartodavo pūdymus, pirmas nušienaudavo pievas, nupjaudavo rugius, pirmas ir kluonan viską suimdavo. Pirmas ir užsėdavo ar tai žiemkenčius, ar tai vasarojų...

Daug svetimo lauko apžiodamas, turėdavo daug pašaro, todėl laikydavo daug ir gyvulio – ketvertą arklių, dešimtį karvių, kiaulių, avių... Būdavo daug mėšlo, ir laukai jo būdavo geriau įmėžti negu kaimynų, ir javai jam geriau derėjo. Jo „šniūrai“ ir „šniūreliai“ visur, tiek rugių, tiek vasarojaus, lyg užrėžti būdavo...

Kai pasiūgėjo vaikai, augino dar žąsis – tenesėdi ir vaikai be darbo, teuždirba sau duonos, žąsis beganydami.

Net šventadieniais ne visados galėdavo darbininkas pas jį atsilsėti.

Gražus, giedras šeštadienio vakaras. Dienos darbai visi jau baigti. Rodos, lieka tik džiaugtis, ilsėtis po visos savaitės sunkaus vasaros darbo. Norisi po vakarienės greičiau nudribti kur po medžiu ar ant sauso šieno glėbio, užmigti be sapnų...

– Šiandien vakarą pavėžiauti būtų gerai, – balsiai galvoja Misiulis, atsikeldamas nuo stalo ir žegnodamasis. – O ką, gal būtų gerai, žmonele, – kreipiasi į žmoną, – kad rytdienai vėžių prigaudytum? Kaip manai?..

– Ima juos dievai, tuos vėžius! – mėgina žmona užtarti šeimą. – Matai, visi pavargę, rankų nepakelia, kaip girti nuo darbo.

– O visgi vertėtų... Ryt šventa diena – atsilsėsime... Na, – kreipiasi jau į visą šeimą, – tai gal rengsimės...

Ir, žiūrėk, keliauja jau Misiulis su visa šeima į ežerą su

skalomis, net vaikų nepaliko namie. Gaudo vėžius visi iki pusiaunakčio.

Didesnius atrenka Misiulis ir anksti anksti sekmadienio rytą, vos papusryčiavęs paskubomis, tempia per laukus juos miestelin...

Darbymetės metu pats niekuomet nevažiuodavo ir žmonai su vaikais bažnyčion nuvažiuoti arklių neduodavo.

– Žiemą pasivažinėsime, o dabar tepailsi arkliai...

Niekas dar nesugrįžo iš miestelio, o Misiulis jau namie, jau apėjo visus laukus, apžiūrėjo, kur pirmiau reikia išarti, kur pirmiau šienauti, pjauti, ir jau apgalvojo, kuriam darbui ir kiek darbininko teks rytoj pasiųsti...

Pavakarėj, sugrįžęs namo, susiranda berną samdininką, giliai šiauduosna įsiknisusį, įmigusį po visos savaitės nuovargio.

– Kelkis, tinginy, nemiegojęs. Aš senesnis už tave, o štai, matai, seniai jau ant kojų...

Bernas atsikelia, trina mieguistas akis abiem kumščiais.

– Vakaras šiandien gražus, tylus. Mačiau, žuvys taip ir šokinėja iš vandens. Nuimk nuo tvoros bradinėlį[91], pažuvauti eisime...

Keliasi bernas, miegu dar apkvaišęs, skuba bradinį vynioti. Neatsisakysi gi, kad šeimininkas kviečia! Nespėsi išsižioti, kad nuvargęs, neatsilsėjęs dar, kai Misiulis suspirgės kaip lašiniai keptuve ir ims tokiais žodžiais keiktis, jog nežinosi nei kur dėtis paskui.

Ir braido iki gilaus vakaro po vandenį. Pareina tik vėlai

[91] *Bradinys* – prie dviejų lazdų pritvirtintas tinklas, kuriuo gaudomos žuvys.

abu šlapi, nuvargę, purvini... O rytoj juk anksti reikės keltis, vėl darban eiti...

Į rudenį, kai pradeda šiluose dygti krembliai, dažnai dar vos tik išaušus sukelia sekmadienį Misiulis visą šeimą ir vedasi miškan „baravykauti"... Kiek jau ten suranda snūduriuojantieji samdininkai „baravykų", tai jau kitas klausimas, bet pats Misiulis trankosi po mišką nevalgęs visą dieną – grįžta namo tik po gero pietų meto.

– Ar daugel parnešėt baravykų? – pirmas jo klausimas, ir, sužinojęs, kiek tiems pasisekė surasti, užsipuola. – Ak jūs, tinginio pančiai! Snaudėte miške, bet ne baravykų ieškojot!.. Eik, kinkyk man arklį, – liepia bernui, – važiuosim parvežti, ką aš esu surinkęs.

Pakinko, nuvažiuoja dviese ir tikrai suranda saugioje vietoje, eglaičių tankumyne, prikrautas baravykų ir kitokių kremblių krūvas, dienos Misiulio lobį.

– Tai velnias! – stebėjosi kaimynai. – Vežimais iš miško grybus veža.

– Su tavo laime, žmoguli, tai ir grybauti gerai, – ne tiek juokdamiesi, kiek pavydėdami kalbėjo kaimynai.

Gražesnius, mažesnius baravykus džiovino namie ant pečiaus suvarstytus ant iešmų ir parduodavo. Sau pasilikdavo tik prastesnį kremblį...

Praslenka kremblių metas, tempia Misiulis savo „draugę" miškan, laukuosna šventadieniais čia laukiniukų obuolių, čia kriaušių krėsti, čia riešutauti...

Neduoda atsilsėti, ir gana.

Ateina gilus ruduo, su lietumis, su darganomis, su tiršto-

mis miglomis, vėliau – žiemos pirmos savaitės užpusto kelius, užneša takus – atsidūsta tada nuo darbų sodietis. Bet tik ne Misiulis, ne Misiulio samdininkas bernas. Dar vasaros pabaigoje susitarė Misiulis, pasisamdė žydams pristatyti tiek ir tiek sienojų, suvežti tiek ir tiek lotų „kapų“, skersinių...

Ar drėgna, ar šaltis – vis tiek Misiulis visą dieną miške su bernu. Kerta, skuta, tašo... Naktimis šunkeliais veža kur susitaręs. Nusivaro pats, nuvargina berną, nukamuoja arklį, prikraudamas vežimus virš jo jėgų. Nepaveža arklys, patys stumia, o čia dar Misiulis keikiasi paskutiniais žodžiais, ir niekaip jam neįtiksi...

Jis vienas daugiau išnaikina valdžios miško negu visi Ramūnų vyrai, kartu paimti... Ir kokio dar miško: ne sausmedžių, ne padžiūvusių, bet žaliokų, ištekinių pušų...

Nerimauja eiguliai – „liesnykai“, mėgina jį gaudyti „obješčikai“ – žvalgai, ne kartą užklumpa pakelėje vežant nakčia, bet visuomet išsisukdavo Misiulis iš bėdos: čia pinigais atsiperka, čia kuolu pagrasina pastojusiam kelią...

Ir eiguliai, ir žvalgai gerai žinojo, kad maži juokai su Misiuliu, kai jis griebiasi kuolo. Geriau nusileisti ir vieną kitą auksiną kišeniun įsidėti negu gauti kuolu per galvą...

Nors ir sunku, labai sunku buvo pas Misiulį tarnauti ir dėl nesiliaujamų darbų, ir dėl jo būdo, nepabėgdavo nuo jo nei vienas samdininkas, mielai pasilikdavo ir kitiems metams, jei tik bernas patikdavo ir buvo šeimininko „kalbinamas“ pasilikti.

Kur čia nepasiliksi, jei nakties darbais užvarai grynų pinigų keturias penkias algas per metus.

– Tai gryna Amerika pas jį tarnauti! Sunku, tiesa, bet sako, kad ir tikroj Amerikoj nelengva skatikas uždirbti, – aiškinosi samdininkas, kai žmonės stebėdavosi, kaip jis gali pas Misiulį pakęsti.

Miško naktiniais uždarbiais Misiulis sąžiningai dalindavosi su samdininku.

– Čia mano dalis, čia arklio, o čia – trečioji – tai jau tavo uždarbis, – kartodavo Misiulis po kiekvieno žygio dalindamasis pinigais.

Kaimynai nemėgo Misiulio, „seilium" už akių pravardžiuodavo jį, o kiti tiesiog nekentė, bet susiremti su juo vengė visi.

– Susirišk tik su tokiu velniu, bėdų paskui nenusikratysi...

Kad ir kokio būdo būdamas, Misiulis su uošviu sugyvendavo geriausiai, jokių kivirčų tarp jų neatsitikdavo niekados. Net griežtesnio žodžio kitiems jo akivaizdoje vengė pasakyti.

Senas Kindys buvo patenkintas, kad ūkis žento ne tik neapleidžiamas, bet nuolat gerinamas, kad svirnas, kluonas, daržinės visuomet grūste užgrūstos, tvartuose tiek gyvulių, kiek jam niekados nei sapnuoti nesisapnavo, kad galima jų tiek turėti.

Didžiavosi senis užkurio darbštumu, apsukrumu.

– Tai darbininkas! Ugnis, ne žmogus, – gyrėsi kaimynams. – Už tokio vyro pečių neteks mano dukteriai badauti.

Žentas iš senio nieko nereikalavo, ar dirba, ar guli – visai nesidomėjo. Bet tik po rankų nesipainiotų ir savo nosies į ūkio reikalus nekištų. Triūsia aplink kiemą – gerai, snaudžia paunksnėj – dar geriau...

Senis niekur nesikišo su savo patarimais. Jei kada kuo ir buvo nepatenkintas, tai vien tik prieš dukterį pazurza, bet ir tai retai atsitikdavo...

Tikra duktė – ne marti, neapvalgys tėvų. Atbulai: tai čia, tai kitur pakiša senam tėvui gardesnį kąsnelį, ir žentas, parvažiuodamas iš miestelio ir parveždamas vaikams lauktuvių – riestainių, niekados neužmiršdavo ir uošvio: parveždavo jam vieną kitą svarą baltos duonos – „pyrago". Kai senis ėmė skųstis, kad viduriai blogai virškina, dažnai parveždavo jam vaistų – tai trejų devynerių buteliuką, tai geltonosios, saldžiai atmieštos, tai nors paprastos baltosios pusbutelį. Padovanojo seniui net savo bernautinę „skrynią", kad galėtų savo „vaistus" ir kitokius gardumynus visados laikyti po raktu.

Į uošvę, tylią, ramią senutę, nekreipė jokio dėmesio Misiulis, lyg jos ir nematė. Rūpintis ja – tesirūpina duktė...

Kai seniai numirė, vieną ir kitą palaidojo iškilmingai, su kunigais, su egzekvijomis...

– Kitas tikras sūnus nepasirūpins, Dievuliau, taip gražiai palaidoti savo tėvų, kaip, va, svetimas, užkurys, – dūsavo senutės, gėrėdamos Kindžių laidotuvėmis.

Misiulis nerūkė ir negėrė. Jei bent kaimynų kviečiamas išgeria vieną kitą stiklinę alaus. Degtinės išgerti niekas jo prikalbinti neįsistengė.

– Kvapo nepakenčiu! Gersiu aš čia šitą bjaurybę!.. – gynėsi įkalbinėjamas.

Praturtėjo, pralobo Misiulis, bet iš paviršiaus niekuo nepasikeitė. Nei kaustytų bričkų, nei dažytų važių neįsigijo, namų nei langinėmis, nei raižytais prieangiais nepadabi-

no. Gyveno senose pirkiose, nors erdviose, bet su mažais keturių stiklų langeliais, kurias surado atsikraustęs užkuriuosna.

Puoštis nemėgo. Vos ne tuos pačius drabužius vilkėjo ir namie, ir bažnyčioje šventadieniais bei miestely. Jei bent žmona priverčia vasarą švarius marškinius apsivilkti.

– Užnešioji marškinius, jog paskui net atvelėti nieku būdu negalima, – kibo neatstodama su švariais drabužiais žmona.

Misiulis pyko, keikdavosi, bet vis dėlto apsivilkdavo. Vasarą, kaitriomis dienomis, dėvėdavo paprastas pakulines baltas kelnes, drobinius su „atkočinėm" rankovėm marškinius, išleistus viršum kelnių ir pajuostus siaura, dukterų rankomis išausta juosta.

Kai būdavo šalčiau, apsivilkdavo dar savo moterų rankomis dažytu ir suaustu „šaračkinuku"[92] ir tokiomis pat kelnėmis, plačiuosna batų auluosna įleistomis.

Žiemą nešiodavo storo milo kelnes ir juodus nudėvėtus, nutrintus kailinius.

– Ne ūkininkas, bet kampininkas atrodai, – pašiepdavo kai kada kaimynas.

– E, – numodavo ranka Misiulis, – kam aš reikalingas, tam būsiu geras ir tokis, kokis esu.

Kad pinigų turėjo, nesislėpė, bet savo turtais ir nesigyrė. Mielai skolino kiekvienam, kas į jį kreipėsi. Vieną kitą rublį skolino, net vieną kitą dešimtį, pasitikėdamas vien pažadu, kad skolintojas „greitu laiku atiduosiąs".

[92] *Šaračkinis* – pasiūtas iš pakulinio audeklo.

Kai skolininkas užsimindavo palūkanas, Misiulis tik ranka numodavo.

– E, ką jau čia apie tokius niekus kalbi. Kai apsidirbsi, pasiųsi savo mergaitę vieną kitą dieną padėti rugių nupjauti – ot, tau ir palūkanos tavo!..

Bet jei žmogus prašė paskolinti didesnę sumą, būtinai reikalavo neterminių vekselių, pareikalavimui.

– Atiduosi, kada turėsi, bet palūkanų tai jau duosi man vieną šniūrelį lauko sėti, – būtinai tokiais atvejais reikalavo Misiulis.

Gavęs šniūrelį, nereikalaudavo daugiau nieko. Apie skolą dažniausiai net neužsimindavo – tenkinosi, kad turi lauko naują šniūrelį, iki skola bus grąžinta.

O jei negrąžins, bus dar geriau: šniūrelis pasiliks jam vis tiek kaip nuosavas.

Tokių „šniūrelių" turėjo dabar prisigrobstęs daug. Nereikėjo jau ieškoti lauko „iš pusės", užtekdavo „šniūrelių" ir savo sodžiuje, ir gretimuose kaimuose.

Su laiku paseno, bet nedaug pasikeitė Misiulis, tik jo energija gal šiek tiek kita nukrypo linkme.

Turėjo du suaugusiu sūnu ir trečią dar vaikėzą, žąsims ganyti piemenuką. Turėjo dvi dukteris, suaugusias jau mergiotes, kurios ne nūnai, tai ryt galėjo ištekėti, kad tik noro būtų...

Samdininkas dabar nebuvo reikalingas, apsieidavo su savo šeimyna be svetimų rankų; prižiūrėti sūnų ir dukterų, kad netinginiautų, nestoviniuotų, nebuvo reikalo. Todėl dažniausiai jau ir nėjo lauko darban.

Tik naktinių valdžios miškuose uždarbių vis dar neužmirš-

davo. Nukamuodavo, nuvargindavo sūnus su tais uždarbiais, jog net motina nusiskųsdavo savo kaimynėms:

– Pats patrūks ir vaikus patrūkins! Kad nors tas pinigas jau tiek būtų mums reikalingas!..

Sūnumis Misiulis per daug nesirūpino. Patys turėjo sau įsitaisyti drabužius, jei norėjo gražiau apsirengti. Kaip anksčiau samdininkui, taip dabar sūnums atiduodavo jų uždarbių dalį, dargi iš ūkio pardavęs javus, pakišdavo jiems algą. Kaip sūnūs savo uždarbius sunaudodavo, visai nesirūpino, nesidomėjo, kur pinigus išleidžia. Bet tik ne girtuokliautų, namo girti nepareitų ir nerūkytų!

Sūnūs mėgo puošniai apsirengti, „nešėsi" prieš kitus, nosį rietė – temato žmonės, kad jie ne taip sau, prasti bernai, bet Misiuliai, Juozo Misiulio sūnūs. Kai pritrūkdavo skatiko, nesidrovėjo, tėvui dažnai nesant namie, parduoti slaptai vieną kitą javų pūrelį.

Mergaitėms gražiau papuošti Misiulis pinigų nesigailėjo, duodavo žmonai, kiek reikalavo.

– Ūkis sūnums teks. Jei mokės gyventi – gerai gyvens. O mergaitėms ką? Jos mano namuose tik viešnios, – kartodavo žmonai.

Metų jau dvylika, kai Misiulis nuolat buvo renkamas „storasta" – seniūnu. Ne todėl, kad žmonės jį mėgo, bet kad buvo patogus, reikalingas ir, svarbiausia, kad jis pats to norėjo.

Patogus, kad negėrė, taigi, reikalą pas jį turint, netekdavo „kaštuotis", „fundyti"[93].

[93] *Fundyti* – vaišinti gėrimu.

Reikalingas buvo žmonėms ir savo ryšiais, mokėjimu sugyventi su valsčiaus ponais, su policija, o taipogi savo patarimais ir patyrimu. Anot žmonių žodžių, jis „turėjo galvą“, kuri „gerai veikė“, ir todėl jo patarimai niekam į bloga neišeidavo. Bylose žmonės jo nuomone ir nurodymais labiau pasitikėdavo negu profesionalų advokatų.

Pats Misiulis su nieku nesibylinėjo, bet labai mėgo, kai kiti bylinėjosi, mielai kitų bylose dalyvavo čia kaipo liudininkas, čia kaipo patarėjas. Be galo patikdavo jam, kai žmogus kreipdavosi į jį su prašymu patarti. Jei jau kuris pasielgė, kaip Misiulis patarė, tai jau rūpinosi jo reikalu labiau negu rūpintųsi savu. Nesigailėjo tada nei laiko, nei išlaidų net...

Jo savimyla reikalavo, kad byla būtų laimėta.

Kai patapo seniūnu, juo toliau, juo labiau vaikai su augdavo, juo vis mažiau Misiulis namie sėdėdavo – vis kažkur eidavo, vis kažkur važiuodavo su žmonėmis, dažniausiai ne savais reikalais. Čia pirkdavo, su žydais susidėjęs, savo vardu miškus – „dieliankas“ – iškirsti, čia ežerus iš valdžios išnuomodavo, čia paštą vežioti iš varžytynių paimdavo...

– Kaip tu nebijai su žydais dėtis? – perspėdavo jį nerimastaudama žmona. – Apgaus tave, į bėdą įvels, kad neišsikapstysime...

– Manęs neapgaus, – ramindavo jis žmoną. – Aš ne iš tų, kuriuos gali apgauti.

Kalbėjo žmonės, kad vienas iš Alytaus miško pirklys tikrai jį mėginęs apgauti. Misiulis priskaldė jam antausių, kiek tik jo karšta širdis reikalavo.

Pirklys pagrasė pasiskųsiąs.

– Tik pamėgink! – perspėjo jį Misiulis. – Nuo manęs nepasislėpsi tada net po savo Sorės suknele. Vis tiek surasiu ir galvą kuolu suskaldysiu.

– Kalėjime tada pražūsi, – grasinęs neva pirklys.

– Aš gal kalėjime ir nesėdėsiu, o tu žemėj tikrai dūlėsi, – atsikirtęs neva Misiulis. – Kuriam bus blogiau, aš nežinau – patsai spręsk...

Įsikišo kiti žydeliai ir privertė pirklį sutvarkyti savo reikalus su Misiuliu geruoju...

Ir jiems Misiulis buvo reikalingas žmogus. Jis nieko neapgaudavo, davęs žodį, jo laikydavosi, bet ir apgaunamas niekam nesidavė...

Sūnūs būdavo patenkinti, kad tėvas dažnai išvažiuodavo iš namų – laisviau jautėsi, ramiau. Žmona ne vieną kartą nusiskųsdavo kaimynėms, kad ne viskas be vyro namie gerai dedasi, bet vyrui apie tai pasakyti nedrįsdavo – bijojo kaip ugnies jo, nors per visą savo bendrą su vyru gyvenimą nei vienu pirštu nebuvo jos palietęs. Plūsti tai plūsdavo ne mažiau negu samdininkus, negu vėliau sūnus.

Pargrįžta dabar namo – tikras pragaras pasidaro: ir čia negerai padaryta, ir čia ne savo metu darbas atliktas... Keikiasi, plūsta, nors dievus iš pirkios nešk!.. Jei katras sūnus nepasisaugo, tai ir antausį gerą gauna...

Pasiplūdo, pasikeikė ir, žiūrėk, vėl kažkur išdūmė su reikalais. Šeima vėl lengviau atsidūsta...

Kaipo seniūnas priprato dažnai lankytis valsčiaus raštinėje. Ar yra reikalo, ar nėra, būdamas miestely neapsieis neužėjęs.

Nuolat draugavosi su valsčiaus ponais – su raštininkais, su uriadninku[94], net su žandaru; skolindavo jiems po truputį, pasikviesdavo net pas save pasisvečiuoti. Taip juos vėliau pripratino, jog kur buvę, kur nebuvę, ir užsuka pas Misiulį. Dažnai net patsai pristavas[95] išmeta pas jį stikliuką, užkąsdamas kaimišku skilandžiu.

– Ir reikia tau turėti reikalų su šitais kacapais, – neiškęsdavo nepasipiktinusi žmona. – Net gėda prieš žmones...

– E, ką tu supranti, – teisinosi. – Tai reikalingi žmonės. Ranka ranką plauja...

Ne tik kad nesigėdino, bet dargi didžiavosi savo šiomis pažintimis Misiulis.

Ramūnų vyrai nemėgo raštinės, nekentė valsčiaus ponų, iš kurių vien tik nemalonumų galima buvo susilaukti. Labiau glaudėsi jie prie bažnyčios, prie klebonijos. Kur buvę, kur nebuvę, o klebonijos virtuvėn tai jau būtinai užeis, pažiopsos, pastoviniuos, kol virėja ims bartis, kad jai trukdą – ir patenkinti, lyg būtų svarbų darbą atlikę...

Kitas net išgalvodavo nebūtą reikalą, kad tik su Žemaituku pasimatytų. Žinojo, kad, patekęs kunigo kambarin, negreit ištrūks – Žemaitukas mėgo su žmogum pasikalbėti.

Tai bent turi vėliau ką pasakoti žmogus! Pusei metų užtenka girtis!..

Misiulis neidavo klebonijon, su kunigu pasikalbėti progų neieškodavo.

[94] *Uriadnikas* – carinės Rusijos policijos pareigūnas.

[95] *Pristavas* – carinės Rusijos policijos viršininkas.

Bet tai visai nereiškė, kad, gink Dieve, Misiulis būtų kunigų nekentęs ar nedievotas būtų buvęs žmogus.

Niekas nemokėdavo taip gražiai kunigo, kai jis kalėdodavo, priimti, taip skaniai pavaišinti kaip Misiulis. Žemaitukas, būdavo, atvažiavęs Ramūnuosna kalėdoti, siųsdavo savo arklius ir kailinius tiesiog į Misiulio kiemą, pas jį paskutinį užeidavo, kad galėtų visai ramiai pasisvečiuoti, su žmonėmis pasišnekučiuoti...

Užsigautų, amžinu priešu taptų, jei kas išdrįstų, už akių užbėgęs, iš jo šitą garbę paveržti!..

Šiaip jau dievotumu neišsiskirdavo nieku iš daugelio kitų žmonių – išpažintį atlikdavo, bažnyčion vaikščiodavo, važinėdavo net į tolimas parapijas atlaiduosna. Žiemą dažnai prisikeldavo visą šeimą ir giedodavo su ja rožančių arba „gadzinkas“ lenkiškai, iš lenkiškų knygų.

Meldėsi bažnyčioje pats iš lenkiškų knygų, bet vaikams pripirko visokių „Aukso Altorių“, „Šaltinių“...

Pats mokėjo vos pasirašyti rusiškai, bet vaikus išmokslino lietuviškai ir skaityti, ir rašyti, samdė „daraktorių“, kuriuo už jo pečių naudojosi visas sodžius, nebijodamas, kad policija sužinojus gali prikibti...

Ramūnų vyrai mėgo vakarais susirinkti, pakortuoti „kiksą“ ar „važį“. Misiulis nemėgo kortuoti. Jei ir ateidavo, dažniau žiūrėdavo, kaip kiti kortuoja, negu patsai kortuodavo.

Savo kaimynų tarpe draugų neturėdavo, nors su nieku bloguoju negyvendavo. Vienas vienintelis Ramūnuose buvo žmogus, kuriam Misiulis rodė draugiškumą – tai žydas Jankelis...

IV

Kada ir kuriais laikais atsikraustė Ramūnuosna žydai, niekas nepamena. Matyti, labai seniai, nes ir pavardė jų buvo Ramūniškiai.

Jankelis buvo jau nebejaunas žydas, vaikų turėjo kaip pupų – Dievas jam nepašykštėjo. Vos ne kas vieni metai apdovanodavo Jankelienė savo vyrą nauju „bachūru".

– Ot, tai veislingas žydas! – stebėjosi kaime.

– Ko tiek skubi su vaikais? – juokavo vyrai. – Kur juos dėsi, tiek prigaminęs?

– Kad žmogus jau gimė, tai ir vieta susiras jam pasauly, Dievas jau tuo pasirūpins.

– Taip, bet kol susiras vieta, kuo dabar maitinsi tokią šeimą? Ar tik neteks visiems badu dvėsti?..

– Na, Dievas duoda vaikų, duos ir vaikams, ko aš turiu per daug rūpintis. Manau, tarp gerų žmonių gyvendami, badu nemirsim...

Bet gyveno Jankelis skurdžiai, vertėsi sunkiai. Žmonės dažnai juokaudavo, kad didelė Jankelio šeima paprastai viena silkės uodega visą dieną minta.

Kai tik vėliau kuris vaikas pasiūgėja, išauga – žiūrėk, jau išnyko iš sodžiaus, iš Jankelio namų, nuėjo savarankiškos duonos ieškoti.

– Lyg ne žmonės būtų, o laukiniai paukščiukai, – stebėjosi kaimo moterys. – Tol laikosi lizdo, kol sparnai suauga, o ten, žiūrėk, kiekvienas savo keliu nukriko...

Ar dėl to lengvėjo Jankeliui gyventi, ar sunkėjo, niekas

nežinojo, nes jis niekados nesiskundė savo vargais. Gal gerai, kad mažiau buvo į „silkės uodegą“ pretendentų, bet pats Jankelis ėjo senyn, todėl uždirbti skatiką buvo vis sunkiau, o iš svetur nuskridusių vaikų vargu ar galėjo laukti pašalpos.

Savo metu caro valdžios atstovai, pasiremdami kažkokiais „ukazais“[96], buvo mėginę iškraustyti Jankelį iš kaimo.

Nusigando, nusiminė Jankelis, gavęs įsakymą nešdintis į artimiausią miestelį ar kur kitur. Suvirko, sudejavo visa šeima, sukėlė toki triukšmą, jog nieko dar nežinoję žmonės pamanė, ar tik ne gaisras kilo pas Jankelį, ir subėgo visi teirautis...

Kelias dienas bėgiojo žydas po kaimą, prašydamas užstoti jį.

– Gelbėkite, vyručiai, užtarkite mane! Kur dabar aš kraustysiuos su mažais vaikais?..

Vyrai iš pradžių krapštė pakaušius, nežinodami, nei kas jam atsakyti, nei kokiu būdu galėtų jį užtarti.

Gaila žydo, ką ir sakysi, bet negi jų, ūkininkų, valia. Jei jau pats „pristavas“ pareikalavo, kad išsikeltų, matyti, taip ir reikia.

Buvo ir tokių, kurie jau smalsiai žiūrinėjo Jankelio pastatus, galvodami, proga pasinaudojus, pigiau juos nupirkti. Kelios senmergės davatkos išsijuosusios bėgiojo ir džiaugėsi, kad pagaliau „nekrikštas“ išsinešdins iš kaimo.

Bet įsikišo seniūnas Juozas Misiulis. Ypatingo draugiškumo iki šiol Jankeliui jis nebuvo jautęs, tik užsigavo dabar policijos atstovų veiksmais. Kaip čia neužsigausi, jei pristavas

[96] *Ukazas* – įsakymas.

ne per jį pasiuntė įsakymą žydui išsikraustyti, ne jam pavedė, bet uriadninkui, jo, seniūno, net neįspėjęs...

Misiulis tuoj pasirengė, ne tiek Jankelio įprašytas, kiek užgautos savimylos spiriamas ir noro parodyti kaimiečiams, kad jis kažką gali, net su pristavu pasivaržyti, – pasirengė ir nuvažiavo Vilniun. Sako, ten pabuvojo net pas patį gubernatorių, atsilankė ir Trakuose pas „ispravninką“ ir, namo sugrįžęs, sukvietė valsčiun bendruomenės – „obščestvos“ – sueigą, arba, kaip tuomet žmonės sakydavo, – „schodą“ – ir ten visi vienu balsu nutarė, kad žydas Jankelis, kaipo kalvis, kaimui reikalingas ir patogus, todėl prašo jį būtinai palikti Ramūnuose, kaip kad iki šiol jis ir jo tėvas ten gyveno.

Jankelis pasiliko. Gal iš čia ir atsirado jo susidraugavimas su Misiuliu. Jankelis buvo dėkingas už išsigelbėjimą, o Misiulis pasijuto esąs jo globėjas visiems laikams...

Jankelis iš tikrųjų buvo kaimui reikalingas. Gal ne tiek reikalingas, kiek patogus.

Vidury kaimo dar Jankelio tėvai buvo išnuomoję daržą, pasistatę namą, tvartą ir kluonelį. Už kaimo, kiek atokiau nuo trobesių, Jankelis turėjo kalvę.

Ūkis jo buvo nedidelis – laikė arklį ir vieną karvę. Nors pats nei sėjo, nei arė, nei pjovė, nei šienavo, bet arklys ir karvė alkani tvarte nestovėdavo, jų ėdžios tuščios nebūdavo. Ir kluonelis vėlyvo rudens ir žiemos metu tuščiomis šalinėmis nesišaipė – reikalingo gyvuliams pašaro gaudavo iš ūkininkų už vasaros metu atliekamus darbus.

Tuo ir patogu buvo turėti savo kaime kalvį, kad vasaros darbams ar pjautuvus išdantinti, ar atsitiktinai šienapjūtės

metu nutrauktą dalgę suvirinti, ar perdžiūvusius vasaros kaitroje ratus naujai aptraukti, suveržti, ar noragus sulopyti, pasmailinti, nereikėjo gaišti dienos – darbas buvo atliekamas čia pat, skubiai, kai reikalas yra, ir sąžiningai, o svarbiausia, kad nereikėjo rūpintis skatiku: Jankelis palauks, kol suims javus kluonuosna, apsikuls – sumokės tada jam už visus darbus javais, šienu, šiaudais ir kitu pašaru, o ne grynu pinigu.

Kurį mažesnį, smulkų darbą Jankelis dažnai atlikdavo be jokio atlyginimo, nemokamai – ką ten už kiekvieną menkniekį skaitysies su kaimynu!..

Vasaros metu Jankelis be darbo nebuvo. Nuo ankstaus ryto iki vakaro skambėjo priekalas, ūžė dumtuvai, taškėjo į visas šalis įkaitintos geležies kibirkštės. Prie kalvės visą laiką stovėjo arkliai, pakinkyti vežimai, sukinėjosi vyrai – ne tik savo sodiečiams dirbo Jankelis, ir iš gretimų kaimų atvažiuodavo ir ateidavo pas jį žmonės su skubiais darbais...

Rudenį ir žiemą, kai kalvėje darbo buvo maža arba ir visai jo nebuvo, Jankelis vertėsi prekyba: supirkinėdavo iš ūkininkų javus, žąsis, teliukus, iš moterų – šerius, vištas, antis, kiaušinius, sviestą, sūrius...

Nereikėjo su Jankeliu tiek derėtis, kiek su kitais su pirkinėtojais. Ramūnų vyrai iš patyrimo jau žinojo, kad ir turgun nuvežus brangiau neparduosi, negu kad Jankelis namie siūlo. Nei trankytis, nei vargti pačiam, nei arklio varginti nereikia, nei laiko gaišti – ateina Jankelis svirnan, čia pat atsveria, pinigus sumoka ir savo arkliu išsiveža...

Viena bėda buvo Jankeliui, kad ūkininkai nieko skolon neparduodavo, už viską reikėjo mokėti tuojau ir grynais

pinigais. Ne todėl, kad žmonės Jankeliu nepasitikėdavo, bet kad ūkininkui pinigai buvo visados tuojau reikalingi, o jų kaip tik Jankelis turėdavo visuomet mažai, ir dažnai jam pritrūkdavo. Bėgdavo tada pas Misiulį.

– Juozuli, man pinigų reikia, – be ilgų kalbų, vos per slenkstį žengęs, kreipiasi į Masiulį. – Paskolink man porą šimtų.

Juozulis, vieno žodžio netardamas, tuojau iškrapšto iš jam vienam tik žinomo užkampio porą šimtų ir nesvyruodamas įduoda Jankeliui.

– Nors raščiuką iš jo paimtai, – bara jį žmona, Jankeliui išėjus. – Kaip gali jam taip be niekur nieko skolinti pinigus? Vis tiek kaip balon meti.

– Nesirūpink, – ramino žmoną Misiulis, – Jankelis ir be raščiukų atiduos – neapgaus.

– Apgaus tave žydas kada nors, – perspėdavo jį vienas antras kaimynų. – Vai, verksi tu savo pinigų, kad žydu pasitiki!..

– Nesirūpink, neverksiu, o jei tektų verkti, tu man ašarų nešluostysi, – atsikirsdavo Misiulis. – Tau be vekselio neskolintau, bet žydui galima ir be vekselio...

Suprasti žmonės negalėjo tokio nusistatymo ir todėl visaip ėmė spėlioti. Pikti liežuviai net gandus paskleidė, kad ne Jankelis, bet per Jankelį patsai Misiulis „turgų varo“. Kiek buvo tiesos tose kalbose, negi kas gali atspėti.

Gal taip, o gal ir – ne...

Patogiau buvo Jankeliui prekiauti su moterimis. Čia retai jam tekdavo už pirktas prekes pinigais mokėti. Dažniausiai atsilygindavo irgi prekėmis: muilu, adatomis, siūlais, šukomis...

Ir daugeliu kitų atvejų buvo Jankelis kaimui patogus. Nors

jis jokios krautuvės nelaikė, jokių patentų neėmė, bet visko, kas sodžiuje yra reikalinga, pas jį buvo galima gauti. Pritrūko kam druskos, nėra reikalo, pasakysim, žiemą arklio miestelin varyti – gausi pas Jankelį; prireikė žibalo, ir jo susiras pas Jankelį; prireikė degtukų, siūlų, adatų – ir šio gero Jankelis turi užtektinai...

Ir viskas ne brangiau kaip miestely krautuvėse, ir ne už grynus pinigus – galima su Jankeliu atsilyginti kiaušiniais, kruopomis, miltais...

Žiemos ilgais vakarais susirenka jaunimas vakaruškosna, panori pasilinksminti, išgerti, mergas pavaišinti – nereikia toli važiuoti, pas Jankelį susiranda ir degtinės vienas kitas butelis, prastos ir saldžiai atmieštos, ir gardžios „chalos“, kurią pati Jankelienė kepa, ir saldainių viena kita sauja...

Jei bernams šiuo metu nesusiranda pinigų, nedidelė bėda: Jankelis palauks be palūkanų...

Vienas tik buvo jaunimui nepatogumas: mėgo ir bernai, ir mergos, tėvams nematant, nudžiauti ar tai javo, ar tai kito daikto. Bet Jankelis atsisakydavo imti.

– Ar tėvas žino, kad iš jo aruodo pasiėmei? – klausdavo tokiais atvejais Jankelis.

– Kas tau darbo, žino ar ne! Atnešiau, tai ir imk.

– Kad tavo tėvas sužinojęs pyktų ir mane, vargšą žydelį, plūstų?.. Ne, aš neimsiu. Vežk sau Merkinėn, ten susiras, kas nupirks...

Kai ėmė žmonės plaukti Amerikon, uždarbiauti vieni, kiti karinės prievolės norėdami išvengti, Jankelis ir čia surado sau uždarbio.

Buvo laimingi prieškariniai laikai, kada Amerikon važiuoti nereikėjo nei pasų, nei vizų, tik reikėjo sveikam būti, nesirgti trachoma ar kita kuria užkrečiamąja liga ir turėti šimtą rublių kišeniuje – susiras tada, kas tave paglobos, slaptai nakčia per sieną perves, į jūras nuveš, laivan pasodins, bilietu aprūpins ir dar, Amerikon atvažiavus, ant kranto tave sutiks.

Greitu laiku Jankelis pragarsėjo kaipo vienas patikimiausių tos srities veikėjų. Ne vienas žmogus perėjo per jo rankas, ne vienas su jo pagalba laimingai pateko Amerikon...

Apsukrus buvo žydas Jankelis, ir Ramūnai visai pamatuotai gyrėsi savo žydu Jankeliu...

– Nėra tokio reikalo, brol, kurio Jankelis nesugebėtų atlikti! Apsukrus mūsų žydelis...

V

Lukošiūnas Petras pabudo nūnai gana vėlai. Širdy buvo neramu, lyg nujautė, kad jį turėjusi ištikti kažkokia nelaimė ar jau ištikusi, bet kokia, prisiminti negalėjo. Gal kažkas negera prisisapnavo, bet visi sapnai irgi išgaravo iš galvos...

Staiga kaip ylos įdurtas pašoko ir atsisėdo: prisiminė, kas jį vakar kankino, kodėl užmigti ilgai negalėjo, kokie sapnai jį kamavo – Verutė už vyro teka, šiandien pas Žlabį vakaronės!..

Petras pajuto tokį skausmą, jog nenoromis sudejavo.

Atsisėdo ant lovos, surietė kojas po savim ir, susiėmęs abiem rankom už galvos, ėmė linguoti čia į vieną, čia į kitą pusę lyg žydas poteriaudamas.

Motina, stovėdama pas pečių, neramiai į jį pažvelgė:

– Kas tau, sūneli? Ar skauda ką?

Sūnus nieko neatsakė, galvos nepakėlė, tik dabar ėmė linguoti į priešakį ir į užpakalį.

Motina priėjo arčiau ir atsistojo susirūpinusi priešais.

– Gal dantis skauda, vaike? Ko tyli ir nieko nesakai?..

Petras nuleido kojas žemyn, atsistojo ir priėjo stalą. Nieko motinai nesakydamas, atsisėdo gale, parėmė galvą rankomis ir vėl sudejavo.

– Kas gi tau, vaikeli? – sugniaužusi rankas, graudinosi motina. Ji prisiminė, kad prieš daugel metų tokiu pat būdu kažko sielojosi vyras. Paskui susirgo ir mirė.

– Sūneli, gal tau trūkžolių išvirti? Kas gi dabar tau čia atsitiko? Vakar, rodos, sveikutėlis buvai... – nusigando, visa tai prisiminusi, moteriškė, priėjo ir apkabino sūnaus galvą, priglaudė ją prie senos savo krūtinės... – Negąsdink manęs, sūneli!.. Neslėpk, jei ką skauda...

Sūnus švelniai išsivadavo iš motinos glamonių ir pažvelgė į senutės veidą. Pagailo jam senutės – tokis susirūpinęs buvo jos veidas!..

– Nieko, motinėl, nieko, – stengiasi dabar nuraminti. – Širdį man skauda, bet tai nieko, greitai praeis, tu nesirūpink...

Ir pabučiavo jai ranką delnan.

Atsikėlęs pasisėmė iš kibiro vandens, atsigėrė, nuvarydamas smogas, ir ėmė praustis. Motina stovėjo pas stalą, rankas susidėjus ant prijuostės, ir vis neramiomis akimis žiūrėjo į sūnų.

„Vakar, rodos, buvo visai sveikas, – galvojo senutė. – Kas

jam taip staiga galėjo atsitikti? Ar vėjas jį perpūtė, ar pikta akis užkerėjo?..“

Čia prisiminė, į ką anksčiau visai nebuvo kreipusi dėmesio: kad jau ar tik ne gerų pora savaičių praslinko, kai Petriukas bus kažkaip pasikeitęs – vis surūgęs, vis piktas, žodžio iš jo nebuvo galima išgauti...

Anksčiau jis buvo visai kitas – visados linksmas, visados triukšmingas, visur ėjo su juokais, su pokštais, ir į darbą, ir iš darbo.

„Ar nebus tik susirgęs ta pačia liga, nuo kurios ir tėvas mirė“, – nusigando senutė ir, pusgarsiai poteriaudama, ėmė melstis Pivašiūnų Švenčiausiai Panelei, kad ji atitolintų nuo sūnelio visas ligas ir nelaimes.

Poteriaudama triūsė aplink pečių ir neramiu žvilgsniu sekė sūnų, kuris, nusiprausęs, nusišluostęs, ties langu stabtelėjęs, nusigręžė į duris.

– Sukalbėtai, vaikeli, poterius, – iš kasdieninio papratimo priminė sūnui, jam jau išeinant pro duris.

Sūnus tik nekantriai numojo ranka ir išėjo į kiemą

Jis nepastebėjo, išėjęs kieman, gražaus pavasario ryto, nepasidžiaugė, kaip paprastai būdavo, giedriu dangumi, nepasiraivė, nepajuto jaunoj sieloj džiaugsmo, tik dar didesnis skausmas akmeniu užgulė jam krūtinę.

Lyg kažkokis kamuolys ėmė slinkti iš gilumos krūtinės aukštyn, į gerklę. Petras nusiskubino į skiedryną, pasislėpė už svirno sąsparos ir pravirko gailiomis ašaromis...

Tuo metu motina, atsinešus iš kamaros sviesto, kiaušinių, iškepė jam riebią pautienę su trūkžolių šaknelėmis ir išėjo

kieman sūnaus pašaukti. Rado jį skiedryne ant kulbelės besėdintį, jau nurimusį. Tik akys dar buvo pilnos ašarų, paraudusios.

Motina pažino iš akių, kad sūnus buvo verkęs, bet apsimetė nieko nepastebėjusi.

– Ar vis dar skauda, vaikeli? – ėmė klausinėti užuojautos kupinu balsu. – Gal šonelį diegia? Ar tik nebūsi patrūkęs, kurį sunkų daiktą kilnodamas?..

– Nieko, motinėl, jau praėjo, – ramino sūnus ir atsikėlė.

„Tikras tėvulis, nieko iš jo nesužinosi, nepasiskųs, nepasisakys, kad ir kažin kaip skaudėtų“, – pagalvojo senė, vyrą prisiminus.

– Eik pirkion, sūneli! Aš tau iškepiau pautienės su trūkžolėmis. Pavalgysi, gal palengvės...

Atsivedus sūnų pirkion, motina pasodino jį už stalo, pririekė duonos, pastatė pautienę, pati atsisėdo priešais ir žiūrėjo, kaip sūnus be mažiausio noro ne tiek valgė, kiek knaisiojosi šaukštu dubeny...

– Kam, motule, tiek trūkžolių prikimšai? Tik pautienę sugadinai, – nepatenkintas Petras. – Kartu, nors vemk...

Motina nesusigriebė, kas atsakyti. Petras nustūmė šalin dubenį su vos paragauta pautiene, atsikėlė už užstalės, apsivilko šaračkinuku ir užsidėjo ant galvos kepurę...

– Palauk, sūneli! Dargi kruopų nevalgei, – stengiasi sulaikyti sūnų.

– Nesinori dabar. Gal vėliau, kai susiras noras...

– Ir išėjo iš pirkios...

Stovėjo dabar Lukošiūnas Petras vidury kiemo su prislėgta

širdimi, lyg apkvaišęs, be jokios minties galvoje, be jokio noro krūtinėje ir dairėsi aplinkui, lyg pirmą kartą čia atsiradęs.

Sodely čirškė žvirbliai, toli laukuose, virš žaliuojančių rugių, aukštai danguje traliuliavo vieversiai; už kelio, darže, stovėjo arklys toje pačioje vietoje, kur jį vakar vakarą, eidamas gulti, buvo Petras pririšęs.

Pamatęs šeimininką, arklys tyliai sužvengė...

„Gerti nori, reikia pagirdyti“, – išgirdęs pagalvojo Petras.

Pataisė ant galvos kepurę, pakasė pakauši ir nužingsniavo į arklį.

Vos tik išėjo per vartus, kai vėl jam toptelėjo, lyg yla įdūrė skaudi mintis.

„Dabar Verutė rengiasi vakaronėms. Džiaugiasi, kad savo Jonuką gauna! Tesidžiaugia...“

Išėjęs iš kiemo, užmiršo arklį ir, nieko negalvodamas, nežiūrėdamas, kur eina, nužingsniavo gatve. Nei nepasižiūrėjo, kai atsidūrė ties Kukio ir Žlabio pirkiomis.

Ten moterys, mergos, vaikai šlavė kiemus, gatvę; kaišė žolynais, beržų šakomis langus, vartus... Triukšminga ruoša ėjo visu smarkumu. Petras sustojo, pasižiūrėjo. Viena kita mergina juokaudama buvo užkalbinusi jį, bet Petras joms nieko neatsakė.

„Kad dabar taip ėmus ir padegus Žlabį ir Kukį. Tai būtų juoko! – pagalvojo bernas. – Tai tau būtų ir vestuvės!..“

Pats nusigando savo minčių, nusispjovė piktai, giliau ant akių užmovė kepurę ir, nieko galvoti nenorėdamas, ėjo priekin ir priekin, kol atsidūrė už kaimo, už kapinyno, pagaliau miške pas ežerą.

Paežerėj, pusiau į krantą ištrauktas, stovėjo luotas.

Petras priėjo, atsisėdo ant luoto galo, užsidengė veidą rankomis ir, kaip anksčiau namie, lovoje sėdėdamas, taip dabar čia ėmė visu liemeniu linguoti čia į priekį, čia atgal...

Ar ilgai čia taip linguodamas sėdėjo, be minčių, be jausmo, nesusivokė. Rodos, girdėjo kažkur gyvulius mykiant, kažkur piemenis rėkaujant...

Nepakėlė galvos, neatidengė veido, neapsidairė, kol pajuto, kad kažkas suėmė jį abiem rankom už pečių ir ėmė smarkiai kaip tuščią maišą krėsti...

Pašoko Petras. Priešais stovėjo skerdžius Gugis, atginęs į ežerą gyvulių girdyti.

Petras vėl atsisėdo, su skerdžium nesisveikindamas.

– Dėl Žlabytės širdį skauda? – ne tai su užuojauta, ne tai su pašaipa pasiklausė skerdžius. – Spjauk, vaikel! Negi viena graži merga yra pasauly?..

Petras žiūrėjo į skerdžių, akis išvertęs, lyg jo žodžių nesuprasdamas. Suprato pagaliau ir smarkiai supyko, patsai nežinodamas kodėl.

– Senas esi ir kvailas, – išsikeikė.

Skerdžius neužsigavo, tik nusijuokė.

– O kas tau sakė, kad esu protingas? Aš pats žinau, kad esu kvailas ir jokiam geram darbui netinku, todėl ir skerdžiauju.

– Spjauti noriu į tavo Žlabytę! – garsiai šūktelėjo bernas ir tuojau apsidairė, ar kuris piemuo tik nebus iš girdęs jo žodžių.

Arti piemenų nesimatė.

– Ot ir gerai, berneli, ot ir gerai, kad taip kalbi, – lyg nusidžiaugęs pritarė jam skerdžius. – Praslinks laikas, ir

visai nurimsi, tikėk manimi. Sakiau tau: važiuok Amerikon. Ten dar ne tokių gražuolių surasi...

– Niekus kalbi, – piktai nusišaipė Petras. – Labai norėtau Amerikon, dar šiandien nusispjautau, mestau visa ir eitau, kur akys mato. Bet ot, nėra pinigų, ir sėdėk dabar čia kaip apkvaišęs.

Skerdžius atsisėdo ant žemės priešais, ištiesė basas savo kojas ir, krapštydamas ir tarpupirščių purvo grumzlus, kalbėjo visai rimtai, kiek rimtas galėjo būti.

– Žinai, ką aš tau, Petrai, patarsiu. Ryt vakarą, girdėjau, Žemaitis eina sielių Nemunu plukdyti. Pasisiūlyk jam eiti drauge. Dabar pavasaris, iki darbymetės dar spėsi sugrįžti ir gerą pinigą, sako, parsineši.

– Hmmm, – sumykė Petras. – Gal ir gerai būtų...

– Žinoma, gerai. Labai būtų gerai! Porą savaičių ant vandens pagyvensi, kasdien vis naujas vietas matysi! Sako, tokis gražumėlis Nemunu plaukti, jog pamačius nors imk ir mirk iš malonumo!

– Taip tai taip, bet vis tiek neuždirbsiu, kiek Amerikon nuvažiuoti reikia.

– Šimto neuždirbsi, tai tiesa. Bet gerą puskapį rublių, sako, uždirbsi. O ten jau kaip nors su mūsų Jankeliu susitarsi. Gal palauks, kol Amerikoj užsidirbsi. Juk ne plikbernis esi, namie ūkį paliksi...

– Gal ir tavo tiesa, – pakrapštė bernas pakaušį. – Reikia pagalvoti...

– Ką ten, berneli, išgalvosi begalvodamas! – linksmai nusijuokė skerdžius. – Paklausyk šį kartą manęs, seno, eik dabar

ir greičiau eik, susitark su Žemaičiu, o tai kitas gali pasišauti. Jei nori, brol, Amerikon patekti, neturi snausti...

– Na, ką gi, įkalbėjai, – atsikėlė Petras. – Eisiu...

– Eik, eik, berneli! Išvengsi didelių nemalonumų, ir širdis nurims. Namie sėdėsi, tai to tik ir lauk, kad kaimą padegsi, – kalbėjo skerdžius irgi atsikeldamas.

Petras, išgirdęs paskutinius žodžius, nustebo.

– Iš kur žinai, kad man tokia mintis buvo į galvą atėjusi?

– Negi aš tavęs nepažįstu? Su tavo būdu amžinai čia gali pražūti ir su kūnu, ir su siela...

„Ot, tai raganius! – pagalvojo Petras. – Nuo jo nieko nepaslėpsi!..“

Atsisveikinęs su skerdžium, Petras, visai jau nurimęs, nuėjo atgalio į sodžių. Eidamas gatve, stabtelėjo ties Jankelio kiemu.

„Užeisiu, pasikalbėsiu su žydu, ką jis mano, ar gali būti grūdų iš šitų šiaudų“, – pamanė bernas ir užsuko Jankelio pirkion.

Žydo namie nesurado, pirkioje buvo tik viena Jankelienė, sėdėjo pas langą ir kažką siuvo.

– Kur Jankelis? – pasiteiravo, nusiimdamas kepurę.

– Merkinėn išvažiavo, – nesikeldama iš vietos, atsakė Jankelienė. – Dar iš ryto išvažiavo su Kukiu. Gal tamsta reikalą pas jį turi?

– Norėjau su juo pasikalbėti. Bet kad nėra, tai nėra, nieko nepadarysi. Užeisiu kitą kartą.

Čia kiek pastovėjo, palūkėjo, lyg stengdamasis kažką prisiminti.

– Gal turi, Jankelien, degtinės buteliuką? – nedrąsiai pasiklausė bernas.

– Kaip neturėsi geram žmogui? – atidėdama į šalį darbą, atsiliepė Jankelienė. – Kitam gal nesusirastų, bet tamistai visados...

Atsikėlusi išėjo ir, vos porai minučių praslinkus, grįžo degtinės buteliu nešina.

– Turėsi man palaukti, pinigų su savim nepasiėmiau, – net paraudęs aiškinasi Petras. – Atsiskaitysim, kai Jankelis parvažiuos.

– Ką jau čia bekalbėsi. Negi aš tamista nepasitikiu? Tokis ūkininkas, ir kad nepalauktume!..

Petrus nuėjo namo aplinkui. Nenorėjo eiti pro Kukio ir Žlabio kiemus, nenorėjo, kad jį kas pamatytų su degtinės buteliu rankose.

Parėjęs namo, paslėpė degtinę kluone, šiauduosna... Čia prisiminė, kad arklys vis dar negirdytas darže, nuėjo, parsivedė jį, pagirdė pas šulinį ir įleido sodelin.

Motina ravėjo darže pasodninkus.

– Motule, aš einu kluonan prigulti, – stabtelėjo jis ties daržu. – Tu manęs nekelk. Kai labiau įkais diena, įleisi arklį tvartan.

Motina liovėsi ravėjus.

– Ar jau neskauda? – pasiklausė senutė, jo sveikata visą rytą susirūpinus. Ji nežinojo nei sūnaus ligos, nei jos priežasties. Petras nuo visų slėpė savo jausmus, net Verutei nebuvo nei vienu žodžiu apie juos prasitaręs. Vienas tik skerdžius žinojo, ir tai todėl, kad jis raganius, ir nuo jo nieko nepaslėpsi, mažiausią žmogaus jausmą, kiekvieną mintį atspėja, kaip iš knygos paskaito...

– Jau praėjo, motule, – nusigręžė eiti Petras. – Tik neužmiršk vėliau arklio tvartan įleisti, o tai varmai sukapos...

Ir nuėjo kluonan.

Išsitraukęs iš šiaudų degtinę, išmušė į delną iš butelio kamštį, užsivertė ir ėmė tiesiog iš butelio gargaliuoti.

Degtinė susvilino gerklę, paspringo bernas, užsikosėjo. Nebuvo papratęs gerti tiesiog iš butelio.

Atsikosėjęs nusišluostė rankove lūpas ir pasižiūrėjo į šviesą, ar daug buvo atgėręs – vos žymu, kad gerta.

Atsisėdo šiauduosna, pastatė butelį tarp kojų ir, žiūrėdamas į jį, ilgai spjaudėsi.

– Ne tu mane, bet aš tave nugalėsiu, – pasiryžo pagaliau, pasiėmė buteliuką abiem rankom ir ėmė gerti. Už vertęs galvą, ilgai ilgai gargaliavo. Visą pusę butelio ištuštino.

Atitraukęs nuo burnos butelį, pasižiūrėjo vėl į šviesą, užkimšo likusią kamščiu ir paslėpė šiauduosna.

Norėjo pasikelti. Prisiminė, kad turi kažkur eiti, su kažkuo kalbėtis, bet su kuo, ilgai negalėjo prisiminti.

– Aha, su Žemaičiu turiu pasikalbėti, – prisiminė pagaliau. – Imk jį velniai su visais jo sieliais! – nusikeikė ir išsitiesė ant šiaudų.

Greitai pajuto, kad kažkaip keistai pamielino jam kojas, rankas, lyg jos būtų jam svetimos pasidariusios. Visi daiktai aplinkui ėmė miglomis dengtis, lyg nerealus būtų dabar pasaulis, bet per sapną matomas.

Gulėjo aukštininkas ir gėrėjosi, kad taip ramu, taip malonu pasauly gyventi.

Miglos aplinkui vis tirštėjo, kažkokios šiltos, švelnios.

Kažkur pasigirdo tolimi, neaiškus kažkokie garsai – gal kažkas dainavo, gal paukščiai čiulbeno – vis toliau, vis neaiškiau, vis švelniau...

Ramu, malonu, gera... Pagaliau užmigo Petras kaip nudėtas...

VI

Nepatogu, kai vienam kaime dvejos vestuvės vienu metu ir dargi gretimuose kiemuose. Nei šis, nei tas, nežinai žmogus, į kurias eiti.

Šiandien pas Kukį prasideda vestuvės ir pas Žlabį vakaronės – Kukio Jonukas veda pagaliau Žlabio Verutę, dėl kurios sūnus tiek ilgai nesantaikavo su tėvu, kol savo pasiekė ir tėvas nusileido.

Nei bernai, nei mergos neliūsta, kad dvejos susipynė vestuvės – tai jau bus šokimėlio, tai jau pasilinksmins!.. Ir dar smagiau linksmintis, kad jokis skubus nei lauko, nei namų darbas nelaukia. O čia dar tokios vestuvės – geriausi muzikantai pasamdyti. Kukis vienas net tris parsikvietė, jų tarpe vieną su cimbolais...

Patenkinti visi, bet nepatenkintas patsai Kukis. Susigraužęs, piktas, lyg ne jo tikro sūnaus būtų vestuvės, stovėjo vidury kiemo ir gailėjosi, kad nusileido sūnui, sutiko, kad vestų Žlabio Verutę...

Ne tokią svajojo gauti sau marčią, ne su tokiais susigiminiuoti žmonėmis – iš garsios giminės tikėjosi gausiąs marčią,

turtingą, su šimtais, su didelėmis kraičio skryniomis; susigiminiuosiąs manė su garsiais turtuoliais, o dabar štai tau, Žlabytę gauna! Nei ji šimtų atsineš, nei karvių, nei ilgakarčių arklių atsivarys, nei jos kraičio skrynių, jei ir turi porą, niekas nepamatys. Negi krausi į ratus ir veši arkliais iš kiemo į gretimą kiemą!..

Ir vestuvės kažkokios nežmoniškos – atėjo bernai ir nusivedė jo muzikantus pas Žlabį! Sako, ten linksmiau, ten mergų daugiau, o čia vis tiek nėra su kuo šokti...

Ir kurios gali būti žmoniškos vestuvės, kai abu jaunikiai iš vieno sodžiaus, dargi iš gretimų kiemų!..

Vai, gailėjosi dabar Kukis, kad sutiko, sūnui nusileido, Dievo rankos pirštą pamatęs. Ir kur čia tasai Dievo rankos pirštas pasireiškė, kur jį pamatė? Prastas atsitikimas, kad važis įlūžo upelin, kuriam ir višta neprigertų – negi čia buvo galima išvysti Dievo rankos pirštą?..

Tai vis tas Gugis begėdis, įkalbėjo, įbaidė!..

Kad sūnus sušlapo, sušalo, kol namus pasiekė, kad sušalęs paskui susirgo – tai juk prastas dalykas, o jokis Dievo rankos pirštas!

Na, susirgo ir pagijo, pasitaisė...

Tai Gugio darbas šios nelemtos vestuvės, kad jį kur galas! Apkvaišino savo kalbomis žmogų, iš proto išvedė. Girtuoklio paklausė, blevyzgio, kuris kasdien daugiau Dievui nusideda, negu ant jo galvos plaukų auga.

„Nevertas jis, kad šiandien apgraužtu kaulu jį pavaišintau, surūgusios giros stiklu užgertau, – pyko Kukis. – Teateina tik, jau aš jam parodysiu Dievo rankos pirštą!..“

Kai jis taip nirto, vidury kiemo stovėdamas, kaip tik tuo metu per vartus įėjo Gugis.

Susiraukė Kukis, pamatęs skerdžių.

– Tu čia ko atėjai? Ar kviečiau gal aš tave? – nemandagiai sutiko jį Kukis. – Matai, svečias atsirado!..

Skerdžius stabtelėjo.

– Man, žmogau, vis tiek, kvietei mane ar ne. Einu, kur, mano manymu, esu reikalingas, – atsikirto Kukiui.

– Kuriam galui tu čia reikalingas! Ar kad blevyzgotai, savo blevyzgais Dievą rūstintai? Geriau gulti eitai, o tai ryt pamigsi, pavėluosi gyvulius išgyti...

– Kad atėjau, matyti, kažkam būsiu reikalingas, – nenusileidžia jam skerdžius. – O gyvuliais, žmoguli, nesirūpink: už mane negysi...

Nusigręžė ir nuėjo pirkion. Paskui jį nukulniavo ir Kukis...

Ne geriau nusiteikęs nubudo ir Lukošiūnų Petras.

Saulė jau buvo nusileidusi, bet, matyti, neseniai, nes buvo visai dar šviesu. Raudona liepsna pasruvusi vakarų pašvaistė buvo padegusi pusę dangaus. Balti debesėliai, lyg tolimo gaisro nušviesti, sruveno kruvina šviesa.

Petras atsisėdo. Galva sukosi kaip apkvaitusi; viršugalvis ir pakaušis skaudėjo, lyg replėmis kas būtų juos veržęs; ausyse ūžė, lūpos nusmogojusios, troškino vidurius tiek, jog rodėsi – pusę šulinio išgertų ir vis dar troškulio nenumarintų.

„Gerai būtų dabar išsipagirioti“, – pagalvojo sėdėdamas ir prisiminė, kad prieš užmigdamas buvo dar visą pusbutelį kažkur nukišęs šiauduosna. Neatsikeldamas išsitiesė ant pilvo ir ėmė aplinkui šiauduose rankom grabalioti.

Suradęs atkišo ir, užrietęs galvą aukštyn, gėrė uždusdamas, kelis kartus nutraukdamas, spjaudydamas, kol pagaliau išsiurbė iki dugno ir trenkė butelį per atdaras kluono duris.

Numetęs pagalvojo, kad kluonienon gali ateiti motina ir pamatyti butelį. Atsikėlė ir netvirtu žingsniu nukeverzojo, pakėlė netoli durų begulintį butelį ir įmetė per tvorą į kaimyno daržą.

Grįžęs atgal, vėl atsigulė šiauduose aukštininkas, pasidėjęs rankas po galva. Ilgai taip gulėjo nejudėdamas. Galva vis mažiau skaudėjo, ausyse mažiau ūžė, troškulys nyko, ir nuotaika gerėjo. Tik vis negalėjo prisiminti, kodėl šiandien jis pasigėrė, ir vis rodėsi, kad būtinai turėjo kažkur eiti...

„E, neprisimenu ir nereikia, – pagalvojo. – Ką čia kvaršinsiu sau galvą..."

Gulėjo, įsmeigęs akis kluono kraigan, ir juto, kad galva vėl ėmė svaigti, miglos vėl ėmė visą jį gaubti ir kūnas pasidarė lyg svetimas ir tuo pačiu metu tokis lengvutis, jog štai, rodos, pakils ir išlėks kažkur aukštai aukštai, į tuos debesėlius, kurie ten toli, pačiam dangaus krašte, vis labiau temo, akyse geso ir jau nebuvo nei tokie kruvini, nei spindulingi...

– Vai, ir miegi, miegi tu, vaikeli! – užkalbino ji motina, atsistojusį tarp kluono durų. – Visą dieną išmiegojai kaip užmuštas. Kelkis, vaikeli, jau vakaras. Tuoj nuotaka ateis atsisveikinti ir suras tave šiauduose bemiegantį. Tai bus gražu!

Petras staiga prisiminė, kodėl nuo pat ryto girtas, ir širdį jam taip skaudžiai sudaigė, jog vos susilaikė balsu nesurikęs.

Motina stovėjo duryse ir laukė. Sūnus, iš skausmo stenė-

damas, atsikėlė, nusikratė šiaudų šiukšles nuo švarko ir nuėjo su motina pirkion tylėdamas.

Senutė pastebėjo, kad su sūnumi kažkas nepaprasto dedasi.

– Gal galvelę tau skaudėjo, kad akutės tavo lyg miglomis aptrauktos? – susirūpino senutė.

– Skaudėjo, bet praėjo jau, – nuramino ją Petras. Pirkioje pasisėmė iš kibiro vandens ir gėrė, gėrė, o troškulys vis nemažėjo.

Pasisėmęs dar vandens, ėmė praustis, garsiai prunkšdamas, suvilgė visą galvą.

Motina triūsė aplink pečių, aplink stalą, vakarienę gamino.

– Štai Žlabytė su draugelėmis jau pas Misiulį nuėjo. Tuoj bus ir pas mus, – kalbina sūnų, pasižiūrėdama per langą. – Tai laimė mergai! Tokį berną turtuolį gavo! Kas galėjo tikėti? Tik su šešiuru tai bus nelengva jai sugyventi.

Petras kažką neaiškaus sumykė, nusišluostė skubiai rankšluosčiu ir griebėsi kepurės.

Kažkodėl jam pasivaideno, kad pirkioj tvanku kaip pirty.

– Kur tu, vaikeli, rengiesi? Pavakarieniautai, o tai visą dienelę nevalgęs, – stengiasi sulaikyti jį motina. – Ir nuotaka tuoj užeis. Negražu bėgti iš namų, dargi Dievulis supyks. Reikia gi mergai gero gyvenimo palinkėti.

– Apsieis be mano linkėjimų, – jau duryse burbtelėjo Petras.

Nenorėjo susitikti, nenorėjo matyti Verutės taip nusiteikęs. Galva svaigo, kojos linko, lyg po didelio nuovargio, ir vemti norėjosi, vidurius traukė...

Išėjęs iš pirkios, patsai nežinojo, kur dabar turi eiti – į laukus bėgti ar miškan pasikarti, ar į ežerą pasiskandinti? Bet neapsižiūrėjo, kai atsirado Kukio kieme...

Abu Kukio pirkių galai buvo apšviesti. Vidury buvo girdėti triukšmingi vyrų balsai.

Petras staiga įnirto.

„Šis kusdubelis, žiūrėk, man iš panosės mergą pagriebė! Tuščia mergos, bet jam kaulus sulaužysiu, kad žinotų...“ – vis labiau siuto bernas.

Nuo išgertos anksčiau degtinės ir nuo savo pykčio, taip staiga jį pagavusio, ėmė dar labiau svaigti jo galva ir jau nieko negalvodamas, drąsiai žengė Kukio pirkion.

Abiejuose galuose pečiai liepsnojo. Kukienė su samdininkėmis ir atėjusiomis padėti kaimynėmis, su atvažiavusiomis į brolio vestuves ištekėjusiomis dukterimis čirškino, kepė, virė, gamino rytdienos ištaigai. Pirkiose buvo karšta, tvanku, nors langai buvo atdari.

Pirmutiniam gale, aplinkui apkrautų sūriu, sviestu, skilandžiu, dešromis stalų sėdėjo vyrai, vienmarškiniai, gurkšnojo alų ir garsiai kalbėjosi, juokavo. Čia pat buvo ir skerdžius Gugis. Jis sėdėjo stalo gale, kažką triukšmingai pasakojo savo kaimynams ir garsiai su jais juokėsi.

Jaunimo nematyti – visas buvo susirinkęs pas Žlabį. Tik vaikų čia prisigrūdo pilna. Aplipo jie lovas, visus kampus, užpečkius ir kampelius.

Kai Lukošiūnas įėjo, niekas į jį neatkreipė dėmesio. Su nieku nesisveikindamas, net kepurės nenusiėmęs nuo galvos, priėjo į stalą, atstūmė alkūnėmis į šalį ten sėdėjusius senesnius vyrus ir įsirioglino į jų vidurį.

– Matai, Kuki, naujas svečias pas tave atėjo, – sušuko garsiai, paraudusiomis akimis. – Vaišink mane dabar!..

Kalbos akimirksniui nutilo prie stalo. Kukis piktai sušnairavo.

– Tu jau pats, kaip matau, kitur pasivaišinai. Dievo nebijodamas, jau nusilakei...

– Ne už tavo nusilakiau, – šūkaloja bernas. – Vaišink dabar, kad liepiu!

Kukis supyko ne juokais.

– Nešdinkis sveikas, iš kur atėjęs. Čia ne tvartas, man paršų prie stalo nereikia.

– Ak, tu taip? – lyg nustebo bernas. – Tai aš patsai pasivaišinsiu.

Ir, pasigriebęs jam iš panosės stiklinę, prisipylė pilną alaus ir išgėrė ją vienu matu. Prisipylė antrą – ir antrą išgėrė tokiu pat būdu.

Vyrai, kai nutilo, taip ir tylėjo, lyg laukdami, kas čia dėsis toliau.

Lukošiūnas, išgėręs antrą kartą, trenkė stiklinę iš visų jėgų į aslą, jog ji mažomis skeveldromis pabiro į visas šalis.

Vaikai kaip žvirblių būrys metėsi išgąsdinti į šalį, kai kurie net spruko per duris.

– Eik, eik namo, išsimiegok, kad jau pasigėrei, – įsikišo Misiulis. – Neišdykauk čia man, o ne – kaip bematai ožio ragan suriesiu

– A, žydbernis! – pasižiūrėjo į jį girtomis akimis Petras, nes išgertas alus, susimaišęs su kluone išgerta degtine, ėmė smarkiai mušti jam į galvą. – Ir tu čia atsiradai?..

Nors už akių Misiulį žmonės dažnai taip pravardžiavo, bet akysna jo iki šiol niekas dar nebuvo drįsęs taip pavadinti.

– Ak tu, paršo koja! – riktelėjo jis įsižeidęs. – Tuojau man nešdinkis iš čia.

– Ak, nusigandau! – sušuko bernas ir garsiai nusikvatojo. – Manai, kad tu seniūnas, tai aš imsiu ir nusigąsiu tavęs. Kaip aš tavęs bijau, tai ot, pirmai pradžiai!..

Ir, pagriebęs artimiausią po ranka pasipainiojusią puspilnę alaus stiklinę, kliūstelėjo jam į veidą. Misiulis net žado neteko iš pykčio.

– Ak, tai tu taip! – sušuko jisai ir, kaip iešmu durtas, pašoko iš vietos ir visa plaštaka drožė Lukošiūnui į veidą. Paskui stūmė abiem rankom į krūtinę, kad bernas vos neapsivertė aukštyn kojomis su suoleliu, nors jame sėdėjo dar trejetas vyriškių.

– Tu kautis nori! – pašoko dabar ir Lukošiūnas.

– Aš tave išmokysiu, kaip reikia svečiuose elgtis! – keikėsi Misiulis, šluostydamas rankove alum aptaškytą veidą.

Lukošiūnas atstūmė šalia sėdinčius vyrus, koja išvertė suolelį ir griebė Misiulį abiem rankom už krūtų, pakratė jį kaip maišą ir visa jėga stūmė į sieną.

Marškiniai plyšo Misiuliui visais siūlais, ir pats jis nušlijo net į pirkios galą ir parvirto po lentyna, ant sukrautų ten su viralais ir kepsniais puodų.

Vaikai suriko, suklykė. Vieni rėkdami spruko per duris, kiti atsidūrė po lovomis, ant lovų...

Nespėjo Misiulis pasikelti, kai jį vėl puolė su kumščiais Lukošiūnas.

– Tu kautis panorai? Aš tave pamokysiu, kaip reikia kautis...

Bet Misiulio irgi būta drąsaus ir stipraus vyro. Jis ne-

nusigando muštynių. Jis dabar griebė viena ranka Lukošiūną už krūtų, kitos rankos kumščiu tokį smūgį iškirto bernui panosėn, jog jam iš burnos ir nosies prapliupo kraujas.

– Vyrai, padėkite man! – šaukė Misiulis. – Mes jį tuoj surišim ir nuvarysim pas uriadninką...

Bet vyrai, lyg stabo ištikti, sėdėjo ir nei vienas nepasijudino.

Vadžiojosi dabar, už krūtų susiėmę, po pirkią kaip du žąsinai, vienas antrą pešiodami. Pagaliau Lukošiūnas, atstūmęs smarkiai seniūną į sieną, pagriebė alaus butelį ir užsimojo tvoti jam į galvą.

Vaikai suriko nesavais balsais, ir vyrai šoko gelbėti. Pirmas pašoko Gugis ir sulaikė Petrą už rankos.

– A, tai tu, raganiau... – pažvelgė į jį Petras ir vienu matu nurimo.

– Užteks, Petrai! – subarė jį skerdžius. – Padūkai, ir – užteks...

Lukošiūnas numetė butelį į pasuolę, pataisė ant galvos kepurę ir nusigręžė į duris.

Praeidamas nuvertė tyčia nuo suolelio prie durų puodą su garuojančiu dar viralu. Puodas sudužo, kruopos pasiliejo ant grindų, mėsos gabalai išsimėtė į visas šalis.

Kukių giminaitė, senmergė Morta Naujelytė, įnirtusi dėl negailestingai sunaikinto jos darbo, pagriebė šluotą ir kuktelėjo bernui per nugarą.

Tasai atsigręžė, pagrasino jai kumščiu ir išsinešdino kieman. Praeidamas pro langą, išdaužė dar stiklus.

Sujudo dabar ir kiti vyrai, išsiskubino į kiemą „pamokyti

Lukošiūną“. Ir bernų ten jau atsirado, atskubėjusių iš Žlabio pirkios, kai tik sužinojo iš atbėgusių vaikų, kad Kukio pirkioj muštynės...

Jie visi nedviprasmiškai buvo nusiteikę Petro atžvilgiu, ypač Misiulio vyresnieji sūnūs, bet Lukošiūnas išsilaužė iš tvoros kuolo storumo straigą.

– Eik čion kuris, arčiau... – susilaikė Petras vidugatvėj ir atsigręžęs pagrasino straigu.

Vyrai nelinkę buvo kautis, bernai nebuvo dar įkaušę ir todėl į muštynes neskubėjo. Lukošiūnas pastovėjo, palūkėjo, dar kartą pagrasino Kukio kieme susirinkusiems, nusigręžė ir, iš tolo priešaky ir užpakaly vaikų būrio lydimas, nužingsniavo gatve.

Ėjo negalvodamas, kur eina, kol atsidūrė ties Jankelio kiemu. Žydas stovėjo pas vartelius ir klausinėjo vaikų, kas tokio atsitiko.

Petras priėjo prie vartelių, nugąsdindamas Jankelį savo išvaizda: šaračkinė pusiau perplėšta, viena rankovė vos laikėsi, kitos visai nebuvo, veidas apkruvintas, krauju apšlakstyta ir visa atlapa krūtinė.

– Jankeli, turi degtinės? Duok, kiek turi...

– Ui, iš kur pas mane susiras šiandien degtinė? – nusigando žydas. – Kiek turėjau, vestuvininkai paėmė jau, – traukiasi Jankelis nuo vartelių.

– Tu man nekalbėk, žinau, kad turi. Visus peisus[97] nurausiu, – grasina Lukošiūnas ir stengiasi atkelti vartelius.

[97] *Peisai* – žandenos.

Jankelis, gero nelaukdamas, spruko į pirkią ir duris iš vidaus užsišovė, Petras pamėgino jas išlaužti, bet nepajėgė.

– Tu nuo manęs vis tiek nepasislėpsi! – šaukė dabar girtu balsu. – Geriau atidaryk duris, jei gyvas išlikti nori.

Iš pirkios niekas neatsiliepė. Lukošiūnas drožė kumščiu kartą, kitą, trečią į rėmus. Iš rėmų pabiro stiklai, pirkioje sukliko žydo vaikai.

Gatvėje rinkosi vis didesnė žmonių minia, bet užstoti žydo niekas nedrįso.

– Tai pasilakė, – pasigirdo moteriškas minioje balsas. – Tikras tėvulis!..

Tėvą dar gerai, ypač senesnieji, prisiminė. Neužmiršo dar ir jo girtų darbelių.

Nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę, jei nebūtų atsiskubinusi sena Lukošiūnienė, Petro motina.

– Ką dabar čia, vaikeli, išdarinėji? Kam skriaudi nekaltus žmones?..

Pamačiusi jį sukruvintą, apdraskytą, suplojo senė rankomis ir pravirko.

– Kas dabar tave taip sukruvino, sūneli?..

Petras, motinai čia atsiradus, išsyk atsileido, nurimo ir davėsi kaip mažas vaikas vesti jai namo.

Tik praeidamas šalia Kukio kiemo sustojo ir pagrasino kumščiu.

– Einam, einam, vaikeli, – ragino jį motina. – Užteks jau. Ryt negalėsim į žmones akių pakelti...

Kai, porai valandų praslinkus, Gugis apsilankė pas Lukošiūnus, Petras, jau nupraustas, švariais marškiniais apvilktas,

kriokė lovoje. Senė Lukošiūnienė sėdėjo šalia sūnaus, poteriavo ir darė Švenčiausiai Pivašiūnų Mergelei dėl jo apžadus.

– Na, nuraminai jau sūnų? – pasiklausė skerdžius. – Tikras tėvulis! Ir tavęs bijo, kaip tėvas bijodavo.

Senutė nieko neatsakė, tik sunkiai atsiduso.

– Neleisk jo rytoj niekur iš pirkios, – patarė skerdžius. – Neprižiūrėsi – ištiks tave didelė didelė nelaimė.

– Ir kas jam atsitiko? – suaimanavo Lukošiūnienė. – Rodos, visados tokis ramus buvo vaikas.

– Dėl mergos, moterėle, šėlsta, – paaiškino jai Gugis. – Pamilęs buvo Žlabio Verutę, tai ir siunta dabar, kai ji neteko jam...

Moterėlė tik rankom sumojo.

– O aš, kvaila, taip nieko ir nebuvau pastebėjusi!..

– Taigi gerai prižiūrėk jį, moterėle, sakau tau, – vis ragina ją skerdžius... – Rytoj gali tau dar tokį pokštą iškirsti, jog bėdos nenusikratysi...

VII

Nepaklausė sena Lukošiūnienė Gugio patarimų prižiūrėti sūnų, kad niekur neišeitų, – leido jį Merkinėn ir pati su juo nuėjo bažnyčion – štai susilaukė didelių nemalonumų, kuriuos vakar skerdžius jai pranašavo.

Anksti rytą nuvažiavo Jankelis miestelin stiklų langams parvežti. Grįžo dabar ir, stiklų iš vežimo neiškrovęs, arklio neiškinkęs, nusiskubino pas Kukį, kur tuo metu buvo susirinkę vos ne pusė sodžiaus – laukė jaunųjų iš bažnyčios.

Vos įbėgo pirkion, prasistūmė į priešakį, kur buvo susėdę senesni ūkininkai, – susiėmė Jankelis rankomis už galvos ir sudejavo:

– Oi, oi, vyručiai! Kad jūs žinotute, kas Merkinėj atsitiko! Oi, oi, kad jūs žinotute!..

– Ar vestuvininkams? – pasiklausė kažkas iš vyrų.

– Uu, ui, ir vestuvininkams irgi, – aimanavo toliau Jankelis.

– Na, pasakyk, pagaliau, kas tokio baisaus atsitiko? – riktelėjo piktai Kukis. – Ką čia mus gąsdini dejuodamas.

– Ką aš čia jums porinsiu, – iškėtė žydas rankas. – Atvažiuos žandarai, iš jų viską sužinosite.

Pagaliau visgi papasakojo, kad Petras Lukošiūnas miestely vėl pasigėrė, susimušė pas Šliomą su vestuvininkais, sukruvino kelis, išdaužė visus langus. Kai atėjo iššaukta policija, Lukošiūnas sudaužė į uriadninko galvą degtinės butelį, sumušė sotninką[98], sako, jam ranką visai išsukęs, ir nesidavė suimamas net pačiam žandarui...

– Pabėgo Petras Lukošiūnas, bet kur jis dėsis? – gąsdino save ir kitus žydas. – Vis tiek turės grįžti namo. Atvažiuos žandarai, suims Petrą, kalėjiman uždarys Petrą, katorgon nuvarys Petrą, ir nebus jau čia Petro...

– Na jau? – paabejojo kažkas iš moterų. – Kad girti bernai susimušė kiek, tai varys dabar žmogų visam gyvenimui katorgon?..

– Ui, kad susikovęs tik būtų, nu, su bernais ar žyduką kurį primušęs, tai nieko, – aiškina Jankelis. – Kada žmonės nesi-

[98] *Sotninkas* – šimtininkas.

muša? O kai mušasi, tai jau kuriam nors žydui visados tenka. Bet kad policiją primušė – tai jau bloga, labai bloga. Mūsų žydeliai, kurie visus įstatymus žino, sako, kad Petrui bus katorga.

Dūsavo žmonės dėl tokių netikėtų įvykių, kiti, kurių vaikai buvo vestuvininkų tarpe, rimtai nerimavo – ką čia su tokiu pramuštgalviu! Galėjo kurį ir sunkiai sužaloti...

Petro niekas nesigailėjo, smerkė jį visi, gailėjosi tik senos jo motinos, našlės.

– Ir kas jam atsitiko? – stebėjosi Slamis. – Buvo bernas kaip bernas, o dabar lyg visai iš proto išsikraustė.

– Tėvulio raugas atsirūgo. Argi jau užmiršote? – pastebėjo Žlabys.

– Dabar ne tie laikai, kad sūnus galėtų išdykauti, kaip kad išdykavo tėvas, – piktai nusišaipė Misiulis. – Dabar nebepaišdykausi...

– Visgi gaila berno, – pastebėjo kažkas.

– Ko gailėtis? Taip jam ir reikia! – paneigė kerštingas Misiulis.

Gatvėj pasigirdo vežimas su skambalais. Kažkas susiprato:

– Matyti, žandarai...

Jankelis prisiminė, kad jo arklys dar neiškinkytas, negirdytas, ir paskubėjo išsinešdinti. Taip staiga prisiminė todėl, kad iš tikrųjų nemėgo su tais reikalais turėti ką nors bendro, į kuriuos jau yra policija įsikišusi.

Jankelis sunešė stiklus pirkion, iškinkė arklį, pagirdė ir įleido tvartan.

Arklys buvo alkanas, ir Jankelis nutarė duoti jam šiandien

avižų. Vos įėjo savo kluonelin, kurio peludėj buvo avižos supiltos, kai išgirdo, kad jį kažkas pašaukė vardu.

– Jankel, Jankel, eik čion arčiau...

Žydas atsigręžė ir nusigando – suverstuose kampe šiauduose kyšojo Petro Lukošiūno galva.

„Oi suras jį čia, įvels mane į bėdą, – pagalvojo Jankelis. – Pasakys, kad aš jį čia tyčia paslėpiau."

Jankelis priėjo atsargiai, pasiryžęs kiekvienu akimirksniu bėgti, jei tik pastebės, kad bernas vis dar karingai nusiteikęs.

– Vai, Jankeli, – sudejavo Petras, lįsdamas iš šiaudų, – tu gal ir nežinai, ką aš šiandien pridirbau?

– Kaip nežinosi, jei žandarai jau atvažiavo ir ieško dabar tavęs. Niekas nematė, kad tu čia užėjai? – pasiteiravo baikštusis Jankelis.

Rodos, niekas. O gal ir matė kas, ar aš žinau...

– Ui, negerai, negerai pasielgei. Suims dabar tave žandarai, kalėjiman pasodins, katorgon pasmerks... Oi, didelio vargo turėsi, Petrai. O vis todėl, kad pasigėrei...

– Kas man dabar lieka daryti? – nusiminė Lukošiūnas. – Patark, Jankeli. Aš pats nieko neišmanau.

– Vakar mano langus daužei, mušti mane norėjai, o šiandien patarimo prašai. Kai gerai – tai Jankelis nekrikštas, Jankelis parkas[99], mušti reikia Jankelį. O kai tik kam bloga, tada: Jankeli, patark!.. Ok jūs, gojai[100]...

– Dovanok, Jankeli, girtas buvau vakar, – teisinasi Lukošiūnas. – Už langus tau užmokėsiu.

[99] *Parkas* – nenaudėlis.

[100] *Gojai* – nežydai, kitatikiai.

– O už išgąstį? – paslaptingai paklausė žydas.

Nors Petras buvo labai prislėgtas savo bėdos, susirūpinęs, bet žydo klausimas jam atrodė tiek juokingas, jog nesusilaikė ir nusikvatojo.

– Tss! – sumostikavo Jankelis. – Dar gali kas išgirsti tavo juoką ir praneš žandarui...

– Išgąstis tavo jau praėjo ir nieko tau nekaštavo, – vis dar šypsojosi Petras. – Ot, man dabar bėda – tai jau bėda!..

– Ui, didelė bėda, – pritarė jam žydas. – Jei uriadninkas numirs, tave, Petrai, pakarti gali.

– Ai ai ai, – sudejavo Lukošiūnas, susiėmęs rankom už galvos. – Ką aš padariau, ką aš padariau... Motina dabar... Dieve tu mano!.. Nors eik ir nusiskandink ežere. Kitos išeities man nebėra!

– Nu, nėra tokios blogos padėties, kad protingas žmogus nesurastų išėjimo, – ramina jį Jankelis. – Bėk Amerikon, kol dar nesuėmė tavęs žandarai.

– Gerai būtų bėgti, kad tik pinigų turėtau. Bet neturiu, Jankeli, ir iš greitųjų niekur jų dabar negausi.

– Be pinigų nepabėgsi. Bloga, kad neturi pinigų...

– Paskolink man, Jankeli. Atiduosiu, atsiųsiu, visais šventaisiais siekiu, kad atsiųsiu. Ir nuošimčius, kokių tik panorėsi... Motina tau žemę užstatys.

– Ui, kad aš turėtau pinigų, kaip dabar jų neturiu, kodėl aš tau nepaskolintau. Tik ot bėda – pinigų neturiu. Kukis turi, Misiulis turi, bet Jankelis neturi. Jis skurdžius žydelis. Misiulis galėtų paskolinti, Kukis galėtų paskolinti, bet jie nepaskolins, jie ant tavęs pikti. Misiulį tu vakar primušei...

– Ak, kokis aš kvailas, kokis aš kvailas! – sielvartavo bernas. – Kodėl aš nepaklausiau skerdžiaus? O dabar pražuvęs žmogus esu.

– Nu, dar nepražuvęs, – neigia Jankelis. – Tu čia pasėdėk, o aš eisiu pažiūrėsiu, ką ten žandarai daro... Nu, paskui pagalvosim. Gal Jankelio galva kažką gero ir sumanys.

Jankelis nusigręžė išeiti.

– O tu manęs neišduosi žandarams? – paabejojo bernas.

Žydas susilaikė įėjęs į duris ir atsigręžė.

– Oi, Petrai, Petrai! – lingavo Jankelis galva. – Kaip gali tokius niekus kalbėti? Nors aš žydelis ir, pasakysiu tau, vargšas žydelis, bet aš doras žmogus. Tu jau manim pasitikėk: kad pažadėjau padėti – padėsiu... Tik jau tu ramiai čia pasėdėk. Kad neužeitų čion kas, aš jau ir duris užrakinsiu.

Jankelis išėjo. Petras vėl sulindo šiauduosna ir pasislėpė.

Uždavęs arkliui avižų, Jankelis nuėjo pas Misiulį. Ten sėdėjo žandaras, jau kratą pas Lukošiūnienę padaręs ir Petro nesuradęs. Jis kalbėjosi su vyrais.

– Katorga jam gali būti, – gąsdino žandaras. – Galvą uriadninkui perskėlė, sotninką sužalojo, man mundurą suplėšė, akselbantus[101] nudraskė – nepasidavė suimamas, valdžios pareigūnams pasipriešino. Kai sugausim, katorga jam bus...

– Negaliu suprasti, kas jam pasidarė. Vakar čia, pas Kukį, mane apdraskė. Jankelį primušti norėjo, langus jam iškūlė...

– Aš nesiskundžiu, – įsikišo dabar ir Jankelis. – Ką ten

[101] *Akselbantai* – karininkų uniformos raiščiai su metaliniais antgaliais, prisegami prie dešiniojo peties.

paisysi girto žmogaus. Išsimiegos ir patsai gailėsis. Gal ir už sudaužytus langus sumokės...

– Aš jo, tiesą pasakius, irgi gailiuosi, todėl ir neieškojau per stropiai. Ką čia ieškosi? Ne maištininkas, ne plėšikas, tik, ot, smarkus vyras, pasigėrė ir negražios privirė sau ir mums košės, – kalbėjo, rengdamasis išeiti, žandaras. – Bet aš ką galiu? Mano tokia pareiga – įsakyta ieškoti – ieškau, įsakyta suimti – kai surasiu, suimsiu. Ne aš, tai kitas suims, jei nepabėgs Amerikon...

Kai žandaras išvažiavo, Misiulis jau buvo pasirengęs eiti su kitais pas Kukį, bet Jankelis jį sulaikė.

– Juozuli, turiu pas tave skubų ir labai svarbų reikalą.

Misiulis smalsiai į jį pažvelgė ir pasiliko.

– Juozuli, man reikia pusantro šimto rublių, – paprašė Jankelis, kai visi jau išėjo ir pirkioj pasiliko tik Misiulis su žmona.

– Kuriam galui tau jų dabar prireikė? – nusistebėjo Misiulis. – Jokio handelio dabar juk nėra?

– Ką reiškia – nėra. Žydas, kai nori, visados suranda sau gešeftą[102].

Misiulis išėjo ir po minutėlės grįžo su pinigais.

– Tik aš jų tau greitai neatiduosiu, Juozuli, – perspėjo Jankelis, slėpdamas pinigus kišeniun.

– Sakyk pagaliau, kuriam galui tau prireikė staiga šitų pinigų? – pasismalsavo Misiulis.

Jankelis apsidairė, viršum pirštų žengdamas, priėjo arčiau ir ėmė paslaptingai kuždėti Misiuliui į ausį:

[102] *Gešeftas* – verslas.

– Juozuli, girdėjai, ką žandaras sakė? Sugaus Petrą Lukošiūną, katorga bus Petrui Lukošiūnui. Reikia Amerikon sprukti Petrui Lukošiūnui, bet pinigų Petras Lukošiūnas neturi, nu, ir Jankelis jų irgi neturi.

Nors jis patylomis kuždėjo, bet Misiulienė kai ką nugirdo, kai ką pati suprato.

– Nejau savo prakaitu uždirbtą skatiką skolinsi tam pramuštgalviui? – mėgina ji atkalbėti vyrą. – Juk jis vakar tavęs tik per plauką neužmušė!..

Misiulis patylėjo, pagalvojo...

– Reikia žmogų gelbėti, – sumurmėjo po nosimi.

– Aš taip ir maniau, kad tu panorėsi jį gelbėti, – nudžiugo Jankelis. – Aš žinau, tu fain žmogus.

– Vienu pirštu nepajudintau dėl tokio, – piktinosi Misiulienė.

– Nieko nenusimanai, Rožiuk. Lukošiūnų žemė nebloga... Vėlgi, matydamas, kad žmogus skęsta, negi galvosi tada apie kerštavimą jam...

I

Jau kelinta diena, kai Gugis nesuranda sau vietos. Baigiasi gavėnia, reikia eiti priešvelykinės išpažinties, ir todėl jis jaučiasi nelaimingiausias žmogus pasauly.

Ne išpažinties baisu, kiek baisu eiti pas vargonininką, iš kurio reikia gauti kortelę. Be jos kunigas nepriima išpažintin, o gauti ją Gugiui tiesiog neįmanoma.

Vargonininkas kiekvieni metai vis klausia katakizmų, reikalauja kaip ir mažo vaiko, kad mokėtų visokias ten maldeles. O kur dabar jam senatvėje mokytis, jei būdamas jaunas nepramoko.

Gal kažkada jų ir mokėjo, bet seniai jau yra visa pamiršęs. O gal ir niekados nemokėjo – negi dabar jo amžiuje visa atsiminsi. Anksčiau, rodos, užtekdavo ir to, kad žmogus mokėjo persižegnoti, poterius sukalbėti...

Poterius jis moka ir dabar, kasdien, rytą ir vakarą, nepamiršta, kaip save atmena, juos sukalbėti. Tiesa, jis poteriauja lenkiškai, kaip jį mažą motina buvo išmokiusi, nors lenkų kalbos nemoka ir nesupranta, ką tie poterių žodžiai reiškia.

Juk ir bažnyčioje ir gieda, ir meldžiasi kunigas tik lenkiškai. Argi jis kaltas, kad Dievulis tik lenkiškus poterius mėgsta...

Blogiausia, kad vargonininkas ir tų jo poterių nepripažįsta. Kai Gugis vieną kartą, prieš kelis dar metus, mėgino klausiamas juos kalbėti, vargonininkas vos iš juoko nesprogo.

Kodėl jis tiek juokėsi, vienas Dievas jį žino.

Neitų Gugis išpažinties prieš Velykas. Bet kaip čia neisi, kad visi žmonės eina. Jau ir taip apšaukė jį, Gugį, raganium, – tiesa, pats kaltas, kam gyrėsi, – o kai sužinos, kad velykinės išpažinties nesi atlikęs, dar bedieviu apšauks! Gyvenimo tada nebus, ganyti gyvulių nesamdys...

Ir be to, kaipgi apsieisi žmogus be išpažinties! Juk ne gyvulys esi, ne žydas nekrikštas, kad panorėtai atsigavėti, su Dievuliu nesusitaikęs!..

Taip galvojo Gugis, gulėdamas lovoje, ir vartėsi nuo vieno šono ant kito, užmigti negalėdamas.

Tik po pusiaunakčio kiek užsnūdo, bet geriau būtų visai neužmigęs – visą naktį sapnavosi, kad jį vargonininkas katakizmais kamantinėja. Žmonės juokiasi, šaiposi iš jo, o jis kad nors vieną žodį prisiminti galėtų!..

Net lenkiškus savo poterius pamiršo...

Nubudo visas prakaitu apipiltas. Atsisėdo ant lovos.

– Ar ilgai aš čia dar kamuosiuos? – nusispjovė piktai Gugis, atsikėlė ir ėmė rengtis bažnyčion.

Vis tiek šia bėda nenusikratysi, nemalonaus susitikimo su vargonininku neišvengsi.

Juo greičiau, juo geriau...

II

Buvo dar visai tamsu. Kelias purvinas, palaidas. Sniegas nors netirpo nakčia ir buvo net pašalę, bet visur stovėjo vandens klanai, plonu leduliu patraukti.

Eiti buvo sunku, sunku buvo nepataikyti į purvą ar į vandens klaną ir nesušlapyti vyžais apautų kojų.

Kiek nesistengė sausesnius takus surasti, vis tiek porą kartų dribtelėjo į pilną vandens duobę ir garsiai išsikeikė.

„Einu išpažinties ir keikiuosi kaip girtas burliokas[103], – dingtelėjo širdin. – Bet ir purvas gi!.. Kad jį kur bala...“

Jo laimei, čia jį pavijo važiuotas Kukis.

– Tai kur brendi, seni? – pasiklausė, stabdydamas arklį. – Ar ne bažnyčion tik?

– Einu išpažinties, – atsiliepė Gugis. – Tik tamsu ir purvas. Nežinau, kaip aš prisikasiu...

– Sėsk, pavėžėsiu, – pasiūlė Kukis. – Nors tu esi niekam vertas žmogus dėl savo girtuokliavimo ir blevyzgojimų, bet kad eini išpažinties, padarysiu šitą gerą darbą. Manau, Dievas ant manęs nepyks...

Gugis jau norėjo užsigauti ir piktai išjuokti Kukį, kaip visuomet užgautas darydavo, bet susilaikė prisiminęs, kad, išpažintin eidamas, neturi pykti.

Tik atsiduso senis ir įsirioglino Kukio vežiman.

– Nors ir raganiauji, ir girtuokliauji, ir blevyzgoti greitas, bet visgi, kaip matau, Dievo neužmiršti, – kalbėjo Kukis. – Gerai darai, kad neužmiršti! Žmogus nežino nei dienos, nei valandos, kada jį Dievas pašauks iš viso gyvenimo nuodėmių atsiskaityti...

– Kokios jau čia mano nuodėmės, – buvo bepradedąs Gugis atsikirsti, bet prisiminė, kad, einant išpažinties, negalima bartis, ir nutilo.

[103] *Burliokas* – rusas Lietuvoje.

Dar kažką Kukis jam kalbėjo, dar už kažką barė ir mokino, bet Gugis jau nebeklausė jo. Įtraukė galvą į kailinaičių apykaklę, susikūprino, sumovė rankas rankovėsna ir pajuto, kad jį miegas ima marinti.

„Tai nuodėmės mane marina, – pagalvojo skerdžius. – Negerai, sako, snausti, einant išpažinties – velnias džiaugiasi. Geriau savo negerus darbus prisiminsiu...“

Nori Gugis prisiminti, ką negero yra padaręs per ištisus metus, bet nieko prisiminti negali, išskyrus, kad girtas buvo. Bet kiek kartų, negi suskaitysi?..

„E, vėliau visa prisiminsiu, – pagalvojo, – kai bažnyčion nueisiu. O dabar šitas plepys man kliudo...“

Čia Gugis vėl nusigando prisiminęs, kad žmogui, išpažintin pasirengusiam, negalima kito žmogaus kolioti ir pravardžiuoti.

„Ot, ir nusidėjau Dievuliui, – susirūpino. – Matyti, velnias mane gundo...“

Arklys iš lėto brido per purvą, vežimas supė. Kukis vis kažką kalbėjo, mokino ar barė – Gugis neklausė. Lingavo, lingavo galva, kol pagaliau visai užsnūdo...

– Užmigai, seni, – kelia jį Kukis. – Nuodėmės tave numarino. Pasidavei, velnią nudžiuginai...

– Ne, nemiegojau, nuodėmes savo skaičiau, – pasiteisino Gugis ir vėl nusiminė, kad sumelavo.

„Vėl Dievuliui nusidėjau, – pagalvojo. – Išpažintin einu ir meluoju...“

– Skaičiuok, skaičiuok, – paragino jį Kukis. – Nemaža per metus prisiblevyzgojai, Dievui nusidėdamas.

Jie buvo jau miestely. Bažnyčioje skambino rytinį „Angelas Dievo“...

III

Bažnyčioje buvo dar tamsu, drėgna, šalta ir nejauku. Pas groteles ties didžiuoju altorium klūpavo kelios davatkos ar gal taip sau moterėlės, atėjusios išpažinties atlikti, kaip ir Gugis.

Atsiklaupė šalia jų, persižegnojo, poterius sukalbėjo. Kas toliau daryti, nežinojo – jokių kitų maldų nemokėjo.

Paklūpavo kiek, nusilenkė, žemelę pabučiavo – Gugis matydavo, kad ir kiti dažnai bažnyčioje žemę bučiuoja: matyti, taip reikia, Dievuliui tas patinka. Bet kas toliau daryti tuščioje bažnyčioje, Gugis vėl nežinojo.

Pagaliau prisiminė, kad jam reikia gauti pas vargonininką kortelę. Nesinorėjo eiti, bet ką bedarysi?

Dar kartą persižegnojo, atsiduso ir atsikėlęs nuėjo pas vargonininką, kuris gyveno šalia elgetyno.

Ten jau buvo daug prisirinkusių žmonių, moterų ir vyrų; jų tarpe pamatė ir Kukį.

– Tai ir tu atvažiavai išpažintin? – trūktelėjo jis Kukį už alkūnės.

– Ar manai, kad aš Dievui nenusidedu ir man išpažintis nereikalinga, – atsigręžė Kukis. – Nusidedu, ir dažnai nusidedu. Patys didžiausieji šventieji – ir jie septynis kartus į dieną nusidėdavo, – aiškino jam Kukis. – Kortelę ar jau gavai?

– Ne dar...

– Tai ko žiopliauji? Išeis vargonininkas bažnyčion, nebegausi paskui.

Gugis nesiskubino – laukė, kol visi kiti gavę išeis iš vargonininko buto. Bet pagaliau priėjo ir jo eilė, o žmonės vis dar nesiskubino bažnyčion.

Vargonininkas, matyti, prisiminė Gugį, nes jį tik vieną iš visų, kurie korteles gavo, ėmė klausinėti katakizmų.

Gugis klausiamas tylėjo ir nieko nesakė.

– Poterius pagaliau ar moki? – supyko vargonininkas.

– Moku, – piktai atsikirto Gugis. – Ko mane vieną prikibai? Juk kitiems davei korteles, katakizmų nesiklausęs.

– Aš klausiu, pas kuriuos reikia klausti, ne tavo dalykas man nurodinėti, – pasivarė vargonininkas. – Kalbėk „Tėve mūsų"...

Skerdžius susvyravo, kalbėti ar ne. Žinojo, kad ims iš jo tyčiotis kaip anais metais. O čia dar Kukis yra. Papasakos visiems pargrįžęs, juoksis visi iš seno žmogaus.

Gugis nemėgo, kad iš jo juoktųsi.

– Nekalbėsiu, – atkakliai atsakė vargonininkui.

– Nekalbėsi, kortelės negausi, – pagrasino vargonininkas. – Sutiksi Velykas kaip žydas, be išpažinties...

– Ką jau čia spiriesi, kad ponas vargonininkas reikalauja, – paragino jį Kukis. – Atėjai išpažinties atlikti ir puikybės nenusikratai...

– Nekalbėsiu, – nenusileidžia Gugis. – Ką jis čia iš manęs seno juokus sau nori krėsti!..

– Neturiu laiko su tavim ilgai delsti, – supyko vargonininkas. – Elena, – kreipėsi jis į čia pat kažko lūkuriuojančią mergiotę, – pamokyk tu jį nors poterių...

Gugis pasižiūrėjo į ją ir jau visai supyko, nors žinojo, kad išpažintin pasirengęs negali pykti.

– Kad mane boba mokytų, ir tai tokia, kuri mano anūke būti dar per jauna? Niekados! – piktai nusišaipė jis ir užmaulino kepurę ant galvos.

– Žmogau, – subarti pamėgino Kukis. – Išpažintin rengiesi...

Bet ką jis toliau kalbėjo, nebegirdėjo jau Gugis. Piktai nusispjovęs, išėjo iš vargonininko buto...

IV

Nuėjęs bažnyčion, apsidairė Gugis. Kunigai jau sėdėjo klausyklose. Prie tos, kurioje sėdėjo jaunasis kunigėlis, buvo dvi didžiausios eilės laukiančiųjų, daugiausia moterų. Prie Žemaituko klausyklos laukė žymiai mažiau žmonių, vos keli vyrai stovėjo iš vienos ir kitos klausyklos pusės.

„Eisiu pas seną. Gal priims mane išpažintin ir be kortelės“, – pagalvojo Gugis ir atsistojo eilėn.

Žinojo, kad dabar reikia savo nuodėmes prisiminti, atgailą daryti, bet kažkaip galvon vis lindo vargonininkas, su kuriuo mintyse jis vis dar nesiliovė besibaręs. Vis lindo Gugiui į galvą kartūs žodžiai, kuriuos turėjo jam pasakyti atsikirsdamas, bet nepasakė.

Ir gailėjosi, kad nepasakė. Tegul, nieko sau. Nepasakė dabar, nes į galvą neatėjo, pasakys kitais metais...

– Parodysiu jam, kaip tyčiotis iš seno žmogaus! – užsimiršo Gugis įsikarščiavęs ir garsiai prasitarė.

Priešaky stovėjusieji atsigręžė ir nustebinti pasižiūrėjo į jį.

Gugis nei nepastebėjo, kai atsirado prie klausyklos. Atsigręžęs pamatė, kad už jo pečių yra dar žmonių, kurie stovi ir laukia. Gugis norėjo būti paskutinis – nuėjo ir vėl atsistojo eilės gale.

Norėjo būti paskutinis todėl, kad kiti nepastebėtų, jei kunigas nepanorės be kortelės klausyti išpažinties ir pavarys jį...

Pagaliau Gugis liko tik vienas ir atsiklaupė pas klausyklą.

– Kortelę, – sukuštėjo kunigas ir iškišo iš klausyklos ranką.

– Kad neturiu, tėveli, – nusigando Gugis. – Vargonininkas nedavė...

– Katakizmų nemokėjai? – šiurkščiai paklausė Žemaitukas. – Eik, išmok.

– Kad jau senas esu, tėveli, mokytis...

Žemaitukas nieko jam neatsakė. Atsikėlęs atidarė klausyklos dureles, pasirengęs išeiti. Gugis griebėsi bučiuoti jam ranką.

– A, tai tu, Gugi, – pažino jį Žemaitukas. – Tiki Dievu Tėvu ir visu tuo, kuo šventa bažnyčia liepia tikėti?

– Tikiu, tikiu, tėveli... Kaip netikėsiu... – nusidžiaugė senas skerdžius.

– Na, tai klaupkis ir gailėk savo nuodėmių, – ir atsisėdo vėl klausyklon Žemaitukas.

V

Gugis atsiklaupė pas groteles, kur klūpavo ir visi kiti išpažintį atlikusieji. Kaip tik pataikė atsiklaupti šalia Kukio, kuris atidžiai į Gugį pasižiūrėjo.

„Ot, ir išpažintį atlikau, – įsiveržė Gugiui į galvą mintis, – ir keturiasdešimtis liko kišeniuje...“

Net nusigando Gugis, kad pas Dievo stalą tokios nuodėmingos mintys veržiasi jam į galvą. Nusigandęs ėmė dievobaimingai žegnotis ir muštis į krūtinę.

Prasidėjo mišios, kurias laikė Žemaitukas. Jaunas kunigėlis vis dar sėdėjo moterų apsuptoje klausykloje.

Kiek besistengė Gugis galvoti tik apie Dievulį, vis jam nesisekė – galvon lindo vis kažkokios nereikalingos mintys – kad jau netrukus sužaliuos laukai ir žmonės išvarys gyvulius ganytis, kad jau kovai ar tik nebus atlėkę iš dausų, kad teks jam ir šiais metais, matyti, savo kaime skerdžiauti...

Ir maža kokios dar mintys lindo jam į galvą! Nusikrato vienos, jau kita panaši lenda. Veltui kalba poterius, veltui kušta maldos žodžius, mintys jo vis tiek kažkur toli toli klaidžioja, giriose, pievose, apie gyvulėlius, apie paukščius galvojo Gugis, o ne apie geriausiąjį Dievulį...

Pagaliau Žemaitukas atidarė cimboriją[104]. Suskambėjo varpeliai, ir visi žemai nulinko, mušdamiesi krūtinėn. Juos pasekė ir Gugis, stengdamasis iš visų jėgų susikaupti nors dabar, Dievulį priimdamas...

VI

– Tai ką? Išpažintį atlikai, su Dievu susitaikei? – paklausė Kukis, išeidamas su Gugiu iš bažnyčios. – Dabar ir mirti gali...

– Kam turiu mirti, kad gražus pavasaris ateina, – atšovė jam Gugis. – Dar paganysiu gyvulėlius ir šią vasarėlę...

[104] *Ciborija* – liturginis indas bažnyčioje, komuninė.

– Ot, senis! – nusistebėjo Kukis. – Jam seniai metas mirti, o jis gyventi dar nori ir nesirengia pas Dievulį.

– Nesirengiu, žmogau, – patvirtino Gugis, – tikrai nesirengiu. Ko skubėti, spėsiu dar Dievui ir jo šventiesiems įkyrėti.

– Namo eisi dabar? – klausia Kukis.

– Namo, žmogau, tiesiog namo, kurgi kitur...

– Tai parvešiu, jei jau susitaikei su Dievu. Tik keletą mažų reikaliukų atliksiu krautuvėje, ir važiuosime namo, – žada Kukis. – Žmona kai ko nupirkti prašė. Tu manęs palauk.

– Gerai, palauksiu, jei tik žadi vežti, – nusidžiaugė Gugis. – Kur savo arklį palikai? Rodos, pas Calkę?

– Pas Calkę arklidėje. O ką?

– Pas Calkę ir palauksiu tavęs. Sustingau bažnyčioje – matai, kokie mano apdarai. Vėju pamušti, – rodo Gugis savo senus kailinaičius. – Nors pasišildysiu, kol tu po krautuves vaikščiosi.

– Nederėtų po šventos komunijos pas žydą pirkion lankytis, – aiškina jam Kukis. – Bet kad sušalęs esi, manau, šį kartą Dievas dovanos, jei užeisi...

VII

Užėjęs pas Calkę į kambarį, Gugis tuojau pamatė spintoje, už stiklo, ant lentynos, didelį „chalvos“ gabalą ir supjaustytą, gražiai ant lėkštelės sudėtą silkę.

Pasijuto labai alkanas esąs. Išsiėmė iš kišeniaus pinigus ir suskaitė ant delno. Liko keturiasdešimtis, kurį buvo pagaminęs vargonininkui už kortelę, ir auksinukas, nežinia kuriuo būdu atsiradęs kišeniuje.

Už tokį pinigą gali pavalgyti sočiai, kaip ponas.

„Ne, nevalgysiu žydo rankomis gaminto! – susigriebė Gugis. – Juk neseniai Dievulį priėmiau."

Ir įsidėjo pinigus atgalio kišeniun. Bet pagunda buvo didelė, ir, sėdėdamas pas pečių, Gugis nenoromis vis žvalgėsi į spintą.

Kambary buvo šilta, jauku, ypač pas pečių, kur Gugis buvo atsisėdęs. Tik miegas ėmė marinti ir vis labiau valgyti norėjosi.

„Nieko, pakentėsiu, – raminosi Gugis. – Ateis Kukis, ir važiuosime. Namie pavalgysiu."

Tik čia jam dingtelėjo, kad namie neras ko valgyti, teks ar pasigaminti, ar pasitenkinti duonos plutele su šaltu vandeniu. O čia gera, tingu, ir balta duona su silke tik vilioja, tik vilioja, net seilės ima varvėti.

„Nenori valgyti, nors išgerk, – lyg pakuštėjo kažkas jam ausin. – Degtinė juk ne žydo rankomis gaminta."

„Argi gera bus gerti, Dievulį tik priėmus?" – stengiasi Gugis atsilaikyti prieš pagundą.

„Kas čia negero? – kušta vėl kažkas jam ausin. – Juk ir kunigas per mišias vyną geria."

Atsikėlęs priėjo prie durelių į krautuvėlę, kurioje dabar sėdėjo Calkės žmona.

– Calkiene, – pasiteiravo, praverdamas duris, – ar neturi degtinės, nors mažo krūkelio?

– Yra, kaip nebus. Tuojau duosiu.

Gugis vėl atsisėdo pas pečių. Į kambarį įėjo Calkienė, mažu degtinės buteliuku – „krūkeliu" – nešina.

– Tik čia negalima, eik kamaron, – patarė Calkienė. – Žinai, dabar mums draudžiama žmonėms degtinę pardavinėti.

Gugis nuėjo su žyde kamaron.

– Gal silkės? „Chalvos“ yra šviežios užkąsti, – pasiūlė Calkienė.

– Ne, aš negaliu dabar jūsų žydiškomis rankomis gaminto valgyti, – atsakė Gugis. – Aš neseniai esu Dievulį priėmęs.

Calkienė nesuprato jo kalbos ir tik truktelėjo pečiais.

– Kaip sau norite, – ir, davusi jam šešis skatikus grąžos, išsinešdino.

Gugis persižegnojo, Dievulį pagarbino ir išvertė ant tuščio stikliuką. Pajuto, kad šilima nuėjo per visą jo kūną.

„Kad tik nepasigertau – supyks Kukis ir namo nenuveš manęs, – pagalvojo. – A, – numojo ranka, – negi nuo tokio buteliuko pasigersiu!..“

Išgėrė kitą stikliuką ir trečią, kol bonkutėj nieko nebeliko. Galva apsvaigo, šilta pasidarė, ramu ir gera.

Gugis apkniubo ant stalo ir saldžiai užmigo.

Kai, pusvalandžiui praslinkus, atėjo Kukis šaukti namo važiuoti, Gugis garsiai knarkė, rymodamas ant sudėtų po veidu rankų, per kurias čiūžė iš burnos seilės.

Ant stalo stovėjo dar Calkienės nenuneštas tuščias „krūkelis“.

– Gyvulys! – pasipiktino baisiai Kukis. – Dievą vos tik priėmė ir jau pasilakė kaip kiaulė...

Nusispjovė ir piktas išėjo.

Teks dabar Gugiui pėsčiam purvyną klampyti...

I

Kitais metais viduržiemy mirė Jonas Kukis. Mirė, kaip doram katalikui dera mirti, – atlikęs visas paskutines pareigas, susitaikęs su Dievu, ramiai, be baimės, su amžino gyvenimo viltim.

Iškilmingos buvo jo laidotuvės. Patsai kunigas jo kūną lydėjo į kapus, o ant rytojaus dar iškilmingesnės bažnyčioje atlaikytos egzekvijos[105], kuriosna buvo pakviesti visi kaimynai, jų tarpe ir Kazys Gugis.

Pasimeldė jisai kaip mokėjo už Joną, ir, kai pasibaigė pamaldos, išėjęs iš bažnyčios, vos tik kelis stiklelius išmovė – kiek jų buvo, jis nepratęs skaityti. Neilgai, rodos, užtruko, o kai išėjo iš smuklės, jau visai buvo tamsu.

Dairosi ten, dairosi šen, niekur nei vieno kaimyno nematyti. Visi jau buvo namo nuvažiavę.

– Nuvažiavo, šungalviai. Nei pavėžėti nėra kam! – išsikoliojo senis ir pasileido pėsčias namo.

Ėjo keliu vienui vienas, smarkiai „žąsis varinėdamas". Kelias buvo netolimas, be to, gerai nuo mažų dienų įprastas, platus, o dabar dar išvažinėtas, rogių nutrintas kaip stiklas, bet jau tokia buvo Gugiui nelaiminga diena, ir viskas šiandien nesisekė: po kojų painiojosi duobės, medžiai, grioviai,

[105] *Egzekvijos* – pamaldos už mirusiuosius.

kažkaip nepaprastai buvo slidu, ir kojos lyg svetimos: viena traukė ten, kita kitur...

Nuvargo, nuilso senis, lyg rugius kuldamas, ir miegas baisiai marino. Norėjosi atsisėsti, prigulti.

„Ne, eisiu namo. Juk netoli, o dabar žiema – atsigulsiu, užmigsiu ir sušalsiu“, – lyg švystelėjo senio galvoje, ir murmėdamas ėjo pirmyn. Tik eidamas užkliuvo už kažko, ir tiesiog prieš nosį išaugo kažkaip netikėtai stulpas

Nustebo senas Gugis, sustojo ir net atsidėjęs pasižiūrėjo...

Stulpas!..

– Iš kur čia atsiradai vidury kelio? – klausia senis. – Juk tau čia ne vieta stovėti.

– Kodėl ne vieta? – nusišypsojo stulpas. – Jei stoviu, tai vieta.

– Kaip vieta? – pyksta Gugis. – Juk čia vidukelė.

– Tai kas, kad vidukelė. Kur noriu, ten stoviu! Kas man užgins...

Dar labiau nustebo Gugis, kai stulpas ne tik vidukelėje atsirado, bet dar ir barasi su juo. Nustebęs pasitraukė kelis žingsnius atgal ir žiūri net akis išvertęs: mato, visai ne stulpas čia stovi, tik senis Kukis, kurį vos tik vakar palaidojo ir šiandien už jo dūšią egzekvijas atlaikė.

Pakasė Gugis pakaušį, truputį nusigando, o paskui nusispjovė.

– Tfu, kad tave galas. Ko dabar čia trankaisi, jei užvakar dar numirei, ir mes jau tave palaidojom?

– Tai kas, kad numiriau? Manai, kad aš, jei numiriau, negaliu eiti kur noriu.

– Tau gi reikia kur kitur keliauti – dausosna ar pragaran.

– Ne, brol, ne tiek aš kvailas esu, kad niekieno nevaromas pragaran eitau. O dangun eiti vienas bijau.

– Na, tai kur dabar danginies? Gal namo eisi?

– Ne, namo negaliu. Žinai, visus nugąsdinsiu. Geriau eisiu su tavim.

Susirūpino skerdžius. Nors kaimynas ir geras buvo žmogus, bet visgi numirėlis! Baisu. Bet kaip žmogų atstumsi, kad naktigultan prašosi. Kur dėsis, jei bijo dangun. Negi visą naktį trankysis po laukus, kada dar taip šalta.

– Pagyvensiu pas tave, kol mirsi, o tada abu keliausime dangun. Dviese bus drąsiau – ir tau, ir man.

– O tu nesibarsi, kad jau pasigėriau? – klausia numirėlio skerdžius.

– Na, ką tave barsi, kad jau pasigėrei. Vėl, man dabar jau kas kita rūpi.

– Na, kad nesibarsi, tai einam! – sako jam skerdžius. – Bet žinai, brolau, tau ilgai teks laukti, nes aš greit nesirengiu dar mirti.

– Laiko turiu, skubintis man nėra reikalo, – sumojo Kukis, – bet tik šiltas kampelis užpečky, ir man daugiau nieko nebereikia.

– Kad būtų pas mane šilta, abejoju. Bet kad jau taip nori, tai einam. Tik nesibark. Matai, aš visai girtas, ir kojos manęs nebeklauso.

– Nesibarsiu, nesibarsiu. Geriau duok ranką, palaikysiu, kad nesugriūtai.

Ir, susiėmę už parankių, nuėjo...

– Bet man, brol, nuostabu, – kalbėjo skerdžius žingsniuodamas, – kodėl tavęs velniai nekimba, jei neini dangun.

– Kokiu būdu gali kibti, kad aš kryžių ant kaklo nešioju. Vėl, kam gi varpai skambino, mišias kunigas giedojo ir šventintu vandeniu mano karstą šlakstė, kad velniai galėtų mane kibti.

– Taip, taip, suprantu, – lingavo Gugis galva. – Bet visgi, brol, bloga mirti: tavo pirkia ir – ne tavo, tavo turtas – ir ne tavo. Štai kokis turtingas buvai, o dabar pas mane ant kampo gyvensi. Nemanyk, brol, kad aš tave gerai penėsiu; pats nieko neturiu – ką buvau gavęs iš sodžiaus, jau pragėriau...

Kukis nieko neatsakė, ir kurį laiką ėjo tylėdami.

– Štai ir priėjome, – prabilo Kukis.

Skerdžius net nustebo, kad taip greitai priėjo savo namus. Apsidairė, patsai sau netikėdamas, aplinkui. Vieta lyg svetima, bet pirkaitė tikrai jo.

Daug negalvodamas įėjo vidurin. Viskas, kaip buvo. Štai ir pečius, ant kurio jis mėgo namie būdamas gulėti...

Nusirengė Gugis, nusiavė, autus pakabino ant priepečkio, kad padžiūtų, o patsai užkopo ant pečiaus.

– Šaltas pečius! Mat nuo vakar vakaro nekūrentas, – nusigręžė jis į Kukį, bet jo niekur nebuvo matyti. – Kur tu, brol, dingai?

– Aš čia, – atsiliepė numirėlis, – užpečky suradau sau vietą.

– Geriau pas mane... – norėjo pakviesti Gugis, bet pamanė, kad geriau nekviesti... Numirėlis vis dėlto numirėlis, juo toliau nuo jo, juo geriau...

– Gal valgyti nori? – paklausė skerdžius. – Aš nūnai tavo egzekvijose trims dienoms pavalgiau...

– Apsieisiu, – atsiliepė Kukis.

Dar norėjo kažką pasakyti Gugis, bet patingėjo: juto, kad tingulys ėmė gaubti, vystyti jo kūną. Tingu buvo kalbėti, tingu pasijudinti, nes šaltis laižė jam pečius, kojas ir visą kūną...

Ant rytojaus eidami žmonės surado Gugį sušalusį. Jis gulėjo ant kūdros liūno vienmarškinis ir basas. Viršutiniai rūbai ir autai kabojo ant alksnio krūmo, o šalia gulėjo jo naginės...

II

Gugiui rodėsi, kad jis vos spėjo akis sumerkti, kai jį kažkas ėmė žadinti, paliesdamas ranka jo petį.

– Kelkis, jau metas eiti!..

Pravėrė skerdžius akis ir mato, kad šalia jo stovi nepažįstamas bernas, balta miline švarką apsitaisęs. Kelnės irgi tokio pat balto milelio, o kojos apautos naujomis raudonomis naginėmis.

– Kur metas eiti? Juk šiandien aš niekur nesirengiau eiti, – klausia Gugis.

– Argi nežinai kur? – sako nepažįstamas bernas. – Reikia keliauti pas Dievą...

– O kur aš tą Dievą surasiu? – vis dar nesikeldamas klausia skerdžius. – Sako, jis kažkur danguje gyvena, o aš, berneli, nei žinoti nežinau, kur tasai į dangų kelias. Vėl, ko gi aš ten pas Dievą eisiu, jei man iš jo nieko nereikia?

– Jau kad numirei, turi eiti, o kelią surasi. Štai tau jį parodys tavo kaimynas Kukis.

– Aš jau numiriau, sakai? – nusistebėjo skerdžius ir net atsisėdo. – Bet kaip aš galėjau numirti, kad nesirgau ir esu visai sveikas.

– Taigi, kad nesirgęs numirei, ir dabar štai abu keliausite pas Dievą.

– Nieko, brolau, nepadarysi. Teks mums keliauti, – ramina jį Kukis. – Dviem vis ramiau ir drąsiau...

Skerdžius pakrapštė pakaušį...

– Na, numiriau, sakote, tai numiriau. Tebūna taip. Bet ko aš turiu pas Dievą keliauti, kad man ir čia gera.

– Kelkis, kelkis greičiau, – sako jam nepažįstamasis bernas. – Matai, numirei be išpažinties, be kunigo, ir kryžių esi pametęs...

– Taip, kažkur jį ganydamas pamečiau. Matyti, per krūmus lįsdamas, užkabinau ir nutraukiau...

– Taigi, taigi! Kai tik aš atsitolinsiu, tave gali apspisti velniai...

– Mm! Negerai!.. Velnių aš nemėgstu... Bet kas tu esi per vienas?

– Aš Dievo angelas... Kelkis greičiau, nes aš skubu.

– Matau, kad reikia keltis... Bet kad ne velniai, nieku būdu iš čia nesijudintau...

Vos tik atsistojo skerdžius, kai pajuto, kai ėmė skristi aukštyn aukštyn, ir lėkė kaip paukštis, žemės kojomis neliesdamas...

Apsidairė ir pastebėjo, kad žemės jau niekur nei nematyti. Tik iš vienos pusės net stenėdamas skubinasi, kad neatsiliktų, Jonas Kukis, o iš kitos angelas.

– Tai gerai žengiame, – gėrisi skerdžius. – Ir jaunas būdamas, aš taip greitai nebėginėjau.

– Aš čia jus paliksiu, – sako angelas. – Turiu pas kitus žmones dar skubėti Dievo valią pranešti. Štai čia, matote, trys keliai: vienas dangun, kitas skaistyklon, trečias pragaran. Pasirinkite, kuris jums tinkamas.

Pasakęs tai angelas sumosavo sparnus ir pranyko.

Gugis tik dabar pastebėjo, kad angelas turi sparnus.

Apsidairė abu, vienu pasilikę, ir mato, kad keliais, kurie veda skaistyklon ir pragaran, eina didžiausios minios – ir vyskupų, ir kunigų, ir ponų, ir šiaip jau visokių žmonelių ir moterų...

Keliu į dangų, kaip akimi užmesti, nebuvo matyti nei vieno keliaujančio. Skerdžius tiesiog pasuko į tą kelią ir pasileido eiti.

– Žinai ką, brolau, ar ne geriau būtų ir mums pasukti skaistyklon? – stabdo jį Kukis.

– Kodėl? – paklausė skerdžius net nesustodamas. – Ar aš kvailas, kad, niekieno neverčiamas, eitau ten, kur man, kaip žmonės sako, bus ne visai gerai.

– Žmonės, brolau, net vyskupai ir kunigai juo žengia, – skubėdamas paskui Gugį, aiškinasi Kukis. – Jie mat daugiau nusimano... Ir mudu su jais eitume. Krūva vis geriau negu dviem.

– Aš, žemėj gyvendamas, visuomet elgiausi, kaip man atrodė geriau, neatsižvelgdamas į žmones. Kodėl dabar aš jų turiu paisyti?

– Visgi ne tiek būtų baisu kaip dabar. Tepakentėtume truputį.

– Kvailas tu, broli, nors gyvas būdamas stateisi gudruoliu. Ko aš turiu bijoti kad ir paties Dievulio, jei aš niekam pikto nesu daręs?

– Gal ir nesi daręs, to aš tau primesti negaliu. Betgi visi gerai žinojom, kad bažnyčion retai vaikščiodavai.

– Žinoma, retai, bet kaip aš galėjau dažniau vaikščioti, jei kas vasarą gyvulius ganydavau?

– Ir pasigerti mėgdavai. Mat net mirei girtas būdamas, be kunigo, be išpažinties.

– Žinoma, gėriau, kai turėjau už ką arba kiti girdydavo. Bet aš ir gerdamas Dievulio neužmiršdavau... Taip jam akysna ir pasakysiu.

– Taip, taip, taip... Bet nejaugi tu niekados kitiems, kurie geriau už tave gyvendavo, nepavydėdavai?

– Kodėl aš turėjau pavydėti, jei man buvo gera gyventi taip, kaip aš gyvenau.

– O valdžios miško tai jau nevogei, pasakysi?

– Ar aš žinau? Kai reikėdavo pirkią pakūrenti, žinoma, ėmiau, bet ar tai buvo vogimas, aš nežinau. Kodėl miškas kažkokios valdžios, o ne mano? Ar valdžia, o ne Dievas, jį augino, visų žmonių ir mano naudai?

– Nekalbėtai niekų! Kas svetima, tai vis svetima.

– Kas svetima? Aš tame miške užaugau ir visą amžių išgyvenau, o tosios valdžios niekados nesu nei matęs ir dabar nežinau, kas ji per viena. Gal žmonės tik melavo, kad yra kažkokia valdžia.

– Nemelavo, brolau, yra tokia valdžia, nors ir aš jos, kiek gyvas buvau, nesu matęs, kas ji per viena.

– Taigi, taigi. O ji mūsų mišką yra mačiusi? Kaipgi jai, o ne mums, galėjo priklausyti miškas, jei ji nėra jo net mačiusi?

– Galgi tavo tiesa. Mišką ir aš vogdavau. Tu manai, kad dėl to mums nereikia bijoti?

– Nežinau, bet aš nebijau.

Kiek pasiėjo tylėdami. Jau ir žvaigždės buvo visai arti.

– Matai, aš netikėjau, kad žvaigždės tai dangaus langeliai. Dabar, matai, – parodė pirštu Kukis į žvaigždes.

– Šviesu ir, matyti, šilta tenai...

Ir vėl nutilo...

– Pasakyk tu man, brolau, nejaugi nesi niekam pikto padaręs? – lyg į savo mintis atsiliepdamas, vėl užklausė Kukis.

– Kaip nesu, gal ir daugel kam padariau, bet aš apie tai nei galvojau, nei dabar galvoju. Dariau, ką dariau, o ar tai buvo bloga, ar gera, aš apie tai negalvojau ir dabar negalvoju.

– Na, o tu visados meldeisi Dievui, savo laiku poteriavai? Man tai dažnai teko apsileisti, ypač darbymetės metu.

– Aš visai nesimeldžiau. Ir kaip galėjau melstis, kad jokių maldų nemokėjau ir niekas jų manęs neišmokė. Vėl, gal ir mokė, kai buvau mažas, bet užmiršau. Poterius tai visuomet kalbėjau – ir rytą, ir vakarą, kai girtas nebuvau...

– Taigi, matai, abu turime ko bijoti. Ar ne geriau būtų grįžti mums atgal ir pasukti kitu keliu?

– Ne, aš, brol, eisiu tiesiog. Tuo keliu dar suspėsime pasukti, kai dangun neįsileis. Ko skubėti, kur nereikia? Matai, ir dangaus vartai arti...

Taip bešnekučiuodami priėjo dangaus vartus...

III

Kai bešnekučiuodami priėjo dangaus vartus, papūtė staiga šiauras vėjas ir ėmė kristi didelėmis plaštakėmis sniegas. Tik keistas buvo šis sniegas, ant žemės žmonių gyvenančių neregėtas: kur tik snaigė nukrisdavo, ten suliepsnodavo, ir todėl dangaus vartai atrodė liepsnojantieji, ugnies apgaubti.

Visa tai pamatęs, Kukis tuojau griebė skerdžių už skverno.

– Matai, matai, kas dedasi! Sakiau tau, kad nereikė jo šiuo keliu eiti. Dabar turėsime atgal grįžti.

– Kur atgal?

– Ten, kur keliai skiriasi. Turėsime pasukti kitan kelian.

– Vadinasi, nori, kad skaistyklon keliautume ar pragaran?

– Kur visi, ten ir mes. Ne veltui šiuo keliu, be mūsų, nei viena vėlė nesileido. O juk ten, patsai matei, kiek buvo vyskupų, kunigų ir kitų mokytų ponų.

– Manai, kad ten bus geriau? Ne, brol. Juk ten, sako, reikės ugny degti! Geriau čia truputį pakentėsime, negu kad ten turėtume ilgą laiką liepsnose degti. Jau kad dangaus vartus priėjome, reikia belstis.

Kukis pakrapštė pakaušį...

– Kad baisu, brolau...

– O tu nesibaidyk. Antrą kartą vis tiek nemirsim.

– Kaip čia žmogus nebijosi, kad šventasis Petras, sako žmonės, už vyskupus net didesnis.

– Tesie sau ir už vyskupus aukštesnis, ar tai aš jo duoną valgau, kad turiu jo bijoti? Ne, brolau, aš, ant žemės gyven-

damas, nieko nebijojau, tai kodėl dabar turiu bijoti, kai jau esu miręs.

Ir ėmė smarkiai belstis į dangaus vartus. Už vartų niekas neatsiliepė, tik atbalsis skambėjo nelyginant vasaros metu girioje.

Jonas Kukis susirietė iš baimės, susikūprino ir pasitraukė tolėliau.

Po kurio laiko pasigirdo anoje vartų pusėje žingsniai. Lyg ėjo kažkas labai senas, vos kojas panešdamas.

– Kas ten tiek smarkiai beldžiasi, jog man net atoilsį sutrukdė? – užklausė tasai, kuris iš lėto priėjo aną vartų pus.

– Ar tik ne šventasis Petras tamista būsi? – paklausė Kazys Gugis.

– Taip, aš esu šventasis Petras. Bet ko gi tau reikia? Ko čia bastaisi kaip dvasia be vilties?..

– Kas gi man liko daryti, jei aš vakar numiriau ir neturiu kur dėtis.

– O kas esi per vienas, iš kur atkeliavai ir kodėl manai, kad aš turiu tave dangun įleisti?

– Esu Kazys Gugis, skerdžius iš Ramūnų kaimo. Vakar miriau ir kurgi aš turiu eiti, jei ne dangun.

– Taigi kad ne dangun. Ką turiu dangun įsileisti, man apie tą iš anksto praneša, bet apie tave aš nieko nesu girdėjęs.

O kiek patylėjęs dar prabilo:

– Girdėjau, skambino varpai apie kažkokį Joną Kukį, apie jį, vadinasi, esu girdėjęs, bet apie Kazį Gugį nieko negirdėjau.

– Tai apie mane skambino, – nusidžiaugęs prabilo Jonas Kukis ir drąsiau prisiartino prie dangaus vartų.

– Tai jūsų ten du laukia, kaip aš girdžiu? – nusistebėjo šventasis Petras.

– Taigi kad du, o ne vienas, – atsakė jam Gugis. – Atkelk greičiau vartus, šventasis Petrai, ir įleisk mudu dangun. Labai nemalonu čia už vartų stovėti.

– Kaip aš galiu tave čion leisti, jei aš nežinau, kur tau reikia keliauti. Gal skaistyklon ar net pragaran?

– Jau aš patsai žinau, šventasis Petrai, kur man reikia, ir kad prašausi dangun, vadinasi, čia ir reikia; o kodėl tau niekas nepranešė apie mane, tai jau čia ne aš kaltas, bet tavo angelai, kurie turėjo pranešti.

– Bet kodėl gi apie tave net bažnyčios varpai nepaskambino? Gal tu ne katalikas, ar gal numirei kaip nekatalikas?

– Katalikas tai tikras katalikas, – paliudijo, draugiškai užtardamas, Jonas Kukis, – bet truputį raganius, todėl Dievas jam neleido mirti, kaip miršta geras katalikas.

– Girdi, girdi, ką tavo draugas sako, – nusistebėjo šventasis Petras. – Ir raganius buvai, ant žemės gyvendamas, ir mirei be kunigo! Kaipgi aš tave tokį galiu dangun įsileisti?

– Ar aš tuo kaltas, kad, eidamas namo iš pakasynų štai šito kaimyno, kuris čia su manim stovi ir niekus trailina, paklydau ir sušalau. Kad patekus savo pirkaitėn, aš patekau liūnan.

– Nemeluok! Kaip galima vietoje pirkios liūnan patekti.

– Atsitiko jau man tokia nelaimė, o kaip ji atsitiko, aš patsai nežinau. Būtų gal visai neatsitikusi, jei aš jo pakasynose nebūtau truputį išgėręs.

– Kaip matau, tu ir raganiavai, ir girtuokliavai, ir dar girtas be išpažinties mirei!

– Būdavo, kad tikrai pasigerdavau, bet niekuomet per daug.

– Gerdavo, šventasis Petrai, ir kaip dar gerdavo, – vėl įsikišo Kukis. – Ne kartą mėginau jį barti, bet kur tau, paklausys tokis. Tik išjuokdavo mane. Nevertėtų jo dangun įsileisti, tepakentėtų dėl to truputį skaistykloje.

– Girdi, ką tavo draugas kalba? Ir dar drįsti dangun veržtis. Eik, eik, iš kur esi atėjęs!..

Ir šventasis Petras, kaip galima buvo spėti iš žingsnių, nusigręžė ir buvo jau beeinąs atgal, raktais barškindamas. Bet skerdžius ėmė taip smarkiai kumščiais vartus daužyti, jog dangaus vartų šeimininkas buvo priverstas atgal sugrįžti.

– Ko dar beldiesi ir triukšmauji veltui? Ar negirdėjai, ką esu tau pasakęs! – rūsčiai subarė šventasis Petras.

– Turiu belstis ir triukšmauti, jei niekus kalbi, šventasis Petrai. Ar kad žmogus gyvas būdamas truputį išgėrė, tai jau tiek nusidėjęs, jog net dangun jo įsileisti negalima! Juk ir tu patsai gėrei ten kažkokiose vestuvėse, ant žemės gyvendamas. Ar gal užmiršai?

– Gerti tai gėriau, bet tuo aš niekam pikto nepadariau, tik suteikiau šeimininkams ir jauniesiems malonumą.

– O aš gerdamas ar esu kam pikta padaręs, pasakyk, pasakyk, šventasis Petrai?

Šventasis Petras kiek patylėjęs prabilo:

– Tiesa, nieko apie tai nesu girdėjęs. Danguje skundų nebuvo.

– Bet, šventasis Petrai, – neiškentė vėl Kukis, – jis dažniau lankė smuklę nekaip bažnyčią. Papiktino tuo ne vieną žmogų, ir aš jį ne kartą už tai bariau.

– Girdi, girdi, – nusidžiaugė šventasis Petras, – ką apie tave kalba tasai geras žmogus. Aš ne veltui tavęs nenoriu dangun įsileisti.

– Šitas geras žmogus niekus zaunija. Ant žemės gyvendamas, mėgo be reikalo žmones barti ir, matyt, miręs dar neatprato.

– Bet visgi tiesa, kad tu bažnyčią rečiau lankei negu smuklę? Gal ne tiesa? a?..

– Gal ir tiesa, aš neneigsiu. Bet tu, šventasis Petrai, argi ant žemės gyvendamas, dažniau negu aš lankei bažnyčią?

– Aš dėl darbo neturėjau laiko.

– Na, o aš gyvulėlius ganiau, kurių vienų vaikų priežiūroje negalėjau palikti. Argi nereikėjo man gyvulėlių pasigailėti, kad nebūtų alkani?

– Galgi iš tiesų čia ne kokis nusikaltimas. Bet visgi tu be kunigo ir dar girtas mirei!..

– Tai čia nusidėjimas? Argi aš to norėjau? Tiesą pasakius, aš visai mirti nesirengiau, o kad taip staiga ir netikėtai miriau, aš visai nesu kaltas.

– Matai, matai, kokis esi užsispyrėlis! Nusidėjai ir neprisipažįsti, kad esi kaltas.

– Tebūsiu nusidėjęs. O tu, šventasis Petrai, argi nebuvai Dievui nusidėjęs? Juk tu net tris kartus buvai jo atsižadėjęs, o aš niekuomet jo švento vardo neužmiršdavau, net ir girtas būdamas jį garbindavau.

– Taip, aš nusidėjęs buvau, ir sunkiai nusidėjęs, bet atgailą dariau ir iki šios dienos darau, – verkšlenančiu balsu kalba jam šventasis Petras.

– Kaip aš galėjau atgailą daryti, jei aš staiga miriau ir tuo niekam pikto nepadariau. Matai, tu didesnis už mane nusidėjėlis buvai, o dabar esi dangaus vartų šeimininkas ir dar nenori manęs įsileisti dangun! Ar tai gera, ar tai teisinga, šventasis Petrai?..

– Matyt, ant žemės begyvendamas, tu gerai išmiklinai savo liežuvį, ir aš nesugebu tau įrodyti, jog klysti reikalaudamas, kad tave dangun įsileistau. Palauk, pasišauksiu iškalbingesnį.

– Tik neužtruk ilgai, šventasis Petrai. Neužmiršk, kad čia už dangaus vartų labai nemalonu stovėti.

– Tuojau, tuojau! – susirūpino šventasis Petras ir bėgte nubėgo dangaus gilumon.

– Visai nesitikėjau, kad tu moki taip kalbėti, – pagyrė skerdžių Kukis. – Tik nekalbėtai tiek drąsiai: gali supykdinti.

– Jei danguje nekalbėsiu tiesos, tai kur aš ją turėsiu kalbėti? – paklausė jį skerdžius.

– Tiesą kalbėsi? Na, brolau, jei tu dangun pateksi, manau, čia bus maža tiesos. Klausiau ir stebėjausi tavo drąsa...

IV

Neilgai užtruko šventasis Petras. Matyti, pakely sutiko tą, kurio šaukti pagalbon buvo nuėjęs.

– Štai, atsivedžiau mokytesnį, kuris tau įrodys, kad tu visai neturi tiesos dangun belstis, – nudžiugusiu balsu, sunkiai alsuodamas, prabilo dabar šventasis Petras.

– O kas gi per vienas tasai mokytas šventasis, kuris nusistatęs mudu su mano kaimynu nuskriausti? – paklausė skerdžius. – Nors aš prastas žmogelis, visą amžių vien tik gyvulėlius ganęs, bet skriaudžiamas vis tiek nepasiduosiu.

– Štai, šventasis Mikalojus, vyskupas. Jis tau visa išaiškins, jog patsai suprasi, kaip tau tinka elgtis ir kur kreiptis.

– Girdėjau. Tokis šventasis yra Nemunaičio bažnyčioje, – pakuždėjo ausin Jonas Kukis. – Jis muša kažkokį Arijų per veidą.

– Taigi išaiškink, šventasis Mikalojau, geram šventajam Petrui, kad jis greičiau, laiko negaišdamas, atkeltų mums dangaus vartus, nes čia už vartų stovėti labai nemalonu!

– Pasitrauk nuo dangaus vartų, ir pasibaigs nemalonumai, kuriuos tau tenka patirti ten bestovint.

– Pasitraukti patari. Bet juk tada šventasis Petras jų man visai neatkels?

– Neatkels ir neturi atkelti!

– Kodėl, šventasis Mikalojau?

– Todėl, kad be išpažinties esi miręs.

– Ar tai esu aš, o ne ponas Dievulis kaltas, kad be išpažinties miriau? Kam gi jis man leido mirti be išpažinties? O vėl – ką man išpažintis būtų davusi, jei aš kunigui neturėjau nieko pasakyti, nes pikto nesu niekam padaręs.

– Žiūrėk, kokis išdidus? Mes, šventieji, ir tai septynis kartus per dieną Dievui nusidėdavome. O tu ką? Už mus buvai šventesnis?

– Jūs, šventieji, buvote mokyti, žinojote, kas galima, ko negalima daryti, todėl dažnai nusidėdavote. Aš gi nieko ne-

žinojau, net poterius buvau pamiršęs. Tai ką aš galėjau žinoti? Viena – nedaryti kitam pikto – ir nedariau.

– Gal ir tiesa tavo, dangaus knygosna, kur visų žmonių nuodėmės surašytos, aš nepažiūrėjau. Bet štai poterių nemokėjai, girtas numirei ir tuo Dievui nusidėjai.

– Kur čia nusidėjau? Juk sau, ne kitam pikta padariau! Aš nukentėjau, ne kuris kitas. O vėl tu, šventasis Mikalojau, argi nebuvai, ant žemės gyvendamas, nusidėjęs?

Šventasis Mikalojus nieko neatsakė, todėl skerdžius kiek palaukęs kalbėjo toliau:

– Štai man dabar kažkas kušta ausin, kad tu apipyškinai savo metu kažkokį Ariją, viešai, prie visų, užvažiavai jam į veidą tik dėl to, kad jis kalbėjo žodžius, kurie jums, vyskupams, labai nepatiko. O aš juk nieko nesu mušęs, gal kada tik jaunas ir kvailas bebūdamas pešiausi su bernais. Ir tai man tada daugiau tekdavo negu jiems. O dabar net gyvulėlių, ir tų gailėjausi rimbu užgauti.

– Tu priminei mano negražų darbą. Bet aš žmonėms juk ir daugel gero darydavau, nekaltai nuskriaustus užtarinėdavau, nuo mirties gelbėdavau.

– Taip, bet tu buvai vyskupas, tavęs žmonės klausė, gerbė, dėl to ir net šventu palaikė. Aš nei vieno žmogaus neišgelbėjau nuo mirties, nes kas į mano, kvailo skerdžiaus, žodžius būtų dėmesį kreipęs? Bet aš irgi kiek iš galėdamas dariau žmonėms gera, o dėl to manęs niekas ne tik kad negerbė, bet dar raganiumi vadino. Pasakyk, šventasis Mikalojau, kur teisybė yra? Nejau ir čia norite mane nuskriausti, paniekinti, kaip kad ant žemės niekino

žmonės. Na, jie buvo paprasti žmonės, railos[106] dargi, o jūs juk šventieji!

– Na, kaip matau, mudu nesusikalbėsime. Įgudęs tu labai ginčytis.

– Aš gyvas būdamas niekados nesiginčijau, net tuomet, kai mane neteisingai įtardavo ar net skriausdavo. Bet tai darė žmonės, tokie pat silpni ir kvaili kaip aš. Bet kada šventieji nori skriausti – širdį skaudu, ir negaliu pakęsti tiesos nepasakęs. Kurgi ją sakysiu, jei ne danguje?

– Na, šventasis Petrai, – kreipiasi šventasis Mikalojus į dangaus vartų šeimininką, – aš šito žmogaus nenuginčysiu. Teks tau šventojo Jono Iškalbininko šauktis.

Buvo girdėti, kad tai pasakęs nusigręžė ir nužingsniavo nuo vartų.

Kazys Gugis vėl ėmė belstis vartuosna ir dar smarkiau negu kad anksčiau beldėsi.

– Palauk, palauk, nesibelsk tiek smarkiai, susimildamas! – ėmė prašyti šventasis Petras. – Pažadinsi poną Dievulį, teks tuomet tau, bus ir man nemalonumų.

– Atkelk vartus, – nesibelsiu tada.

– Palauk, aš pašauksiu šventąjį Joną. Jei ir jam įrodysi, ką bedarysiu, atkelsiu tada vartus.

– Gerai, palauksim, bet tai jau paskutinis tebūna sykis, – sutiko skerdžius ir liovėsi triukšmą kėlęs.

[106] *Raila* – plepys, tauškalas.

V

Dabar teko ilgiau laukti. Matyti, šventasis Petras negalėjo greitai surasti šventojo Jono.

– Iš kur tu, brolau, pramokai taip kalbėti ir drąsos tiek įgijai? Kai gyvas buvai, rodos, trijų skatikų nebuvai vertas, o dabar kalbi, lyg ropę kremti. Žiūrėk tu jį! Šventasis ir dar vyskupas, o tu ėmei jį ir nuginčinai.

– Kai gyvas buvau, aš nieko neliečiau, ir manęs niekas nelietė. Ko aš turėjau sielotis? O čia juk visai kas kita.

– Visgi drąsus esi, brolau! Aš, tik klausydamas, drebėjau, lyg mane būtų drugys krėtęs, o tu sau kalbi kaip su lygiais.

– Čia juk, sako, ponų nėra, visi esame lygūs, tai kodėl neturiu kalbėti kaip su lygiais sau. Užteks, kad ant žemės buvo man visi ponai!

– Na, kas šventasis Petras – tai šventasis Petras, o kas vyskupas – tai vis vyskupas. Geriau grįžtume atgal ir eitume, kur mudu siunčia. Vis tiek nieko čia nepeši.

– Kaip nepešiu, jei nežinau, kokiems galams turiu eiti skaistyklon! Reikės – visą dangų prikelsiu, patį Dievulį pažadinsiu, bet nenusileisiu.

Kai jie taip šnekučiavosi, sugrįžo šventasis Petras.

– Štai, aš atsivedžiau mylimiausią pono Jėzaus apaštalą, šventąjį Joną. Jis tau kaip bematai išaiškins, kad tu negali patekti dangun.

– Pasakyk man, broli, ką, ant žemės gyvendamas, esi dėl pono Jėzaus gero padaręs, kad dabar nori dangun patekti?

– Ką aš gero esu daręs, klausi, šventasai apaštale? Gyvulėlius gerai ganiau, visus žmones, paukščiukus, gireles, saulutę,

žalias pieveles mylėjau ir bemylėdamas Dievulį garbinau, kad taip gražu ir gera jo pasauly gyventi,

– Tai maža, broli, kad dangun patektai. Reikėjo kaip aš nukentėti dėl jo švento vardo.

– Kaip aš galėjau nukentėti, šventasis apaštale, dėl jo švento vardo, kad manęs niekas nekankino. Aš visus mylėjau, pikto niekam nedariau, ir man niekas pikto nedarė. Pasijuokdavo, net parailindavo vienas kitas, kai žmones linksminau, bet aš neužsigaudavau.

– Taigi mes žinom, kad tu nepadorias giesmes dainavai, juokus krėtei, gėrei pagaliau. Visa tai negerai – ir todėl už tai turi atkentėti skaistykloje.

– Kodėl negerai, šventasis apaštale, jei aš visa tai dariau iš meilės. Man buvo gera ir linksma, aš norėjau, kad ir kitiems būtų gera ir linksma, todėl džiuginau žmones, kaip išmaniau. Juk tu patsai, šventasai apaštale, paliepei visus mylėti, o dabar dėl to, kad tavęs paklausiau, bari mane, dangun neįsileidi ir dar liepi skaistykloje kentėti. Argi tai teisinga?

Pagalvojo šventasis Jonas, šiuos žodžius išgirdęs, ir sako šventajam Petrui:

– Teks vartai atkelti. Teeina dangun!

– Jei jau tu, šventasis Jone, taip manai, tai gal reikia įleisti. Vis tiek neatsikratysime juo.

Atkėlė šventasis Petras dangaus vartus, įleido Kazį Gugį ir jau buvo vėl juos beužkeliąs.

– Palauk, šventasai Petrai, – sulaikė jį Kazys Gugis, – ten už vartų stovi mano kaimynas, reikia ir jį įleisti. Kur jis, vargšas, tiek bailus bebūdamas vienas pasidės?

– Ne, jo tai aš jau negaliu dangun įleisti. Man įsakyta jam neatkelti vartų.

– Kodėl, šventasis Petrai! Jis juk doras žmogus, visų gerbiamas buvo – ir tu nenori jo dangun įsileisti?

– Matai, jis, ant žemės gyvendamas, didžiavosi savo dorumu, dievobaimingumu, visus peikė ir barė puikybės pagautas. Pagaliau čia ar jis tavęs neniekino, neskundė man?

– Aš dėl to ant jo nepykstu, tai kodėl tu pykti turi? Aš jam atleidžiau, nes jis nekaltas, kad jam Dievas davė tokį būdą.

– Teeina skaistyklon ir nusivalo puikybės. Tada aš jį leisiu dangun.

– Ak, šventasis Petrai! Jo puikybė pasiliko ant žemės. Kad tu būtai matęs, kaip jis, su manim eidamas, drebėjo iš baimės, nesakytai, kad jis turi nusivalyti puikybės.

– Tenusivalo, teatkenčia savo išdidumą, kurį, ant žemės būdamas, rodė.

– Niekus kalbi, šventasis Petrai! Kur yra to žmogaus išdidumas, jei jis visų bijo? Leisk jį dangun, ir gana! Vis tiek neleisiu tau užkelti vartų, kol jo neįleisi. Pamanyk tik patsai, ar aš galiu apleisti kelionės draugą, palikti žmogų vieną, ir dar tokį, kuris visko bijosi. Juk dėl to vieno būtau vertas, kad mane vėl iš dangaus išvarytų. Vėl, kaip aš galėsiu džiaugtis dangaus laime, žinodamas, kad už mane geresnis žmogus skaistykloje kankinasi.

– Ką aš galiu, kad man įsakyta jo neleisti?

– Tai tau, bet ne man įsakyta, šventasis Petrai! Todėl aš galiu. Kai aš buvau ant žemės, visi man buvo šeimininkai. Tepabūsiu ir aš nors valandėlę šeimininku!

Tai pasakęs pribėgo prie Kukio, griebė jį už rankos ir įtempė per vartus dangun ir dangaus vartus užtrenkė.

Šventasis Petras pakraipė galvą, pakrapštė pakaušį, pažvelgė į šventąjį Joną ir, matydamas, kad tasai tyli, užrakino vartus, po nosimi sau šnibždėdamas:

– Pirmą kartą matau tokį atkaklų žmogų, kuris nei su Dievo sprendimais nesiskaito...

SKIRGAILA

KETURIŲ DALIŲ
ISTORIJOS DRAMA
IŠ SENOVĖS LIETUVIŲ
GYVENIMO

VEIKĖJAI

SKIRGAILA – Didysis Lietuvos kunigaikštis,
stiprus vyras, vidutinio ūgio, juodplaukis, su nedidele barzda.
Kalba rūsčiai, tvirtai. Niaurus, žiūri į žmones iš paniūrų.
Į tuos, su kuriais kalbasi, visuomet stovi šonu
DAUGAILA – bajoras, Skirgailos karavadas[107]. Senas, augalotas
vyras, stiprus. Plaukai ir barzda žili. Visuomet ramus
BUTRIMAS – bajoras, stiprus ir tvirtas vyras,
nors jau visai pražilęs
DAVAINIS – irgi bajoras, senas, žilas
SKURDULIS – senas, žilas kaip obelis, aukšto ūgio vyras
STARDAS – vaidila, senyvas vyras, nervingų judesių,
nuolat karščiuojasi
HENRIKAS MAZOVIETIS – Jogailos pasiuntinys,
jaunas dar vyras, Plocko vyskupijos nominatas
ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ ir JONAS iš BYCHOVO –
lenkų riteriai, rimtos išvaizdos, stiprūs vyrai, senyvi
JONAS SKARBEKAS – vienuolis, nejaunas vyras
VARTENBERGAS – senyvas kryžiuotis, plikas, ilga rausva barzda.
Stiprus, augalotas vyras
KELERIS – jaunas riteris, aukštas, grakštus
ONA DUONUTĖ – Lydos kunigaikštytė. Graži mergelė, jaunutė
OLIGĖ – bajoraitė, jauna graži mergina
BAJORAI, KAREIVIAI, MERGOS, vyras TAMSUS ir ŠVIESUS

[107] *Karavadas* – karvedys.

Tarp dviejų pasaulių

I

Vilniaus Aukštojoje pily. Nedidelis kambarys su skliautais. Langai siauri, mažučiai, palubėse. Vidury kambario pailgos ąžuolinės nedažytos skobnys, į kurias priglaustos kelios su aukštomis atramomis, taip pat nedažyto ąžuolo kėdės. Aplinkui kambario, pasieniais, balti ąžuoliniai suolai. Kėdėse, skobnių galuose, sėdi d u l e n k ų r i t e r i a i, kalavijais pasirėmę

HENRIKAS MAZOVIETIS (*jis vyskupo drabužiais apsitaisęs. Matyti, labai susijaudinęs, žingsniuoja išilgai kambario ten ir atgal*). Taip mane sutikti!.. Mane, kunigaikštį, aukštą bažnyčios dignitorių[108] ir svarbiausiąjį karaliaus patarėją!.. Patsai didysis Romos ciesorius nebūtų drįsęs tiek užgauti mane ir mano asmeny įžeisti šventosios bažnyčios ir lenkų karaliaus garbę... (*Trindamas delnus*) Ha! Gerai, aš šito neužmiršiu, niekados neužmiršiu, šventosios bažnyčios vardu sakau jums – neužmiršiu!..

JONAS iš BYCHOVO. Tiesa, sutiko mus čia taip, jog rankos niežti ir pačios kirvio griebiasi. Nederėjo Didžiajam kunigaikščiui tiek niekinti savo brolio ir dargi valdovo pasiuntinius.

[108] *Dignitorius* – aukštas pareigas einantis katalikų bažnyčios asmuo.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Matyti, kad čia šalis dar laukinė ir riteriško mandagumo nenusivokianti.

JONAS iš BYCHOVO. Tik riteriškų papročių nežinojimu ir galima kunigaikštį pateisinti. Kitaip nieko kito mums nebeliktų, vien tik šaukti jį išlyginton aikštėn kalaviju atsakyti už mūsų įžeidimą, nors jis yra Didysis kunigaikštis ir krašto valdovas.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Nėra ir negali būti jam pateisinimo! (*Sustojęs ties riteriais*) Jei jis, nesuteikęs man deramos pagarbos, nusidėjo savo broliui karaliui, kurio esu pasiuntinys ir atstovas, tai įsivaizduokit sau, kiek turėjo nusidėti šventajai bažnyčiai, kurios aukštas dignitorius esu!.. (*Pakėlęs ranką su ištiestu aukštyn pirštu*) Suprantate?..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą ponas sakai. Aš manau, kad jis dabar nieku būdu neišvengs pragaro ugnies!

JONAS iš BYCHOVO. Jei dvasininkas laiko savo rankose dangaus iždinės raktus, visai teisinga, kad jam kiekvienas, net patys galingiausi valdovai, teiktų atitinkamos pagarbos.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsisėsdamas kėdėn, piktai*). Nedera jums, liajikams, neturintiems Dievo malonės, svarstyti, kas danguje teisinga, kas ne!..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą ponas sakai. Paprastas žmogus, kad ir bajoras, niekuomet nesupras Dievo paslapčių. Tai gali tik dvasininkas, kuris gavo tam reikalui ypatingą šventosios dvasios malonę...

JONAS iš BYCHOVO (*pasidėjo kalaviją ant kelių ir atsilošė kėdėje į atramą*). Bet aš taip manau, kad ir šiuo atveju Dievas pasielgė teisingai: riteriško luomo žmonėms leido vartoti kalaviją, kirvį ir kiekvieną ginklą, kuris puolimui ir

apsigynimui tinka. Dvasininkams gi suteikė dangaus raktus ir šventųjų dangaus paslapčių supratimą.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tikra tiesa tavo žodžiuose, riteri iš Bychovo.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*dar labiau susierzinęs, pašoka iš vietos ir sudaužo kumščiu į skobnis*). Tokios kalbos jau ne vieną pasaulietį nuvedė į laužą! Jei Dievas nesuteikė jums savo malonės suprasti, kas yra dangaus dalykai, neturite reikalo apie tai nei kalbėti, nei galvoti. Velnias jus gundo sekti nelabojo Viklifo[109] pėdomis!..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tavo tiesa, pone. Pasauliniam žmogui neverta kalbėti apie tai, kas yra jam paslaptis.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*sėsdamas ant suolo, skobnių gale*). Kalbate, apie ką jums net galvoti nedera. Ha, o kuo turite pirmon galvon pasirūpinti, to žinoti nenorite... (*Atsikėlęs vėl ima žingsniuoti išilgai kambario ten ir atgal*) Kur dingo tasai monachas[110] Skarbekas? Kur jis yra? Kodėl jo iki šiol nesuradote? Ar gal aš pats turiu jį surasti!..

JONAS iš BYCHOVO. Aš jau seniai pasiunčiau savo žmones suieškoti jį.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jis juk turėjo pamokyti šį laukinį valdovą, kaip jam pridera sutikti galingo lenkų karaliaus pasiuntinius!.. Ha, ir dingo kaip žemėn prasmegęs!..

JONAS iš BYCHOVO. Matyti, dar mano žmonės jo nesurado, kad nieko nepranešė...

[109] *Wyclifas Johnas* – XIV a. anglų teologas ir Bažnyčios reformatorius.

[110] *Monachas* – vienuolis.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Be manęs nesugebat atlikti net tokio menkniekio, kaip surasti šiam tvarte visiems žinomą žmogų!..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ (*atsistojęs*). Manai, pone, kad lengva čia ką surasti? Nei mūsų kalba su jais gali žmogus susikalbėti, nei kurį jų pasiklausti... (*Nusiima nuo galvos šalmą ir padeda ant skobnių*)

JONAS iš BYCHOVO. Mums nedraugingi, niaurūs ir nesukalbami žmonės čia gyvena. Jie dar baidosi krikščioniško veido.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Jie mūsų, matyti, nemėgsta, ir kiekvienas jų vilko akimi į mus žiūri. (*Pamoja ranka*) Nekrikščioniška tai dar šalis, nors ir pašventinta šventu krikštu! (*Atsisėda vėl kėdėn*)

JONAS iš BYCHOVO. Aš manau, kad juose dar velnias sėdi, ir todėl matyti krikščionišką veidą jiems labai nemalonu.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*sustojęs ties riteriais ir grasindamas jiems pirštu*). Nepiktažodžiaukite Dievui ir šventam krikštui, kurį jie visi yra gavę!.. Nusidėsite šventajai dvasiai, o nusidėję amžino neteksite išganymo... Velnio gundomi kalbate!..

Riteriai atsistoja ir žegnojasi

Na, taip geriau... O tai kalbate, nieko nenusimanydami... (*Sėsdamas kėdėn*) Laukiniai jie, bet Dievo malonės paliesti, ir dangaus vartai nėra jiems uždaryti. (*Ramiau*) Ar katras jūsų nematė šito... šito laukinio kunigaikščio, (*pro dantis*) gyvulio neišauklėto?..

JONAS iš BYCHOVO. Aš jį buvau sutikęs, pone.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Na, ir ką?..

JONAS iš BYCHOVO. Pasveikinau jį žodžiu ir galvos linktelėjimu, kaip riteriui dera, o jis į mane vos pažvelgė iš paniūrų, lyg aš būtau ne bajoras, ne riteris, kuris jau seniai aukso pentinus ir riterio juostą dėvi. (*Grasinamai*) E, kad jis ne valdovas būtų! Pamokinęs būtau, kaip jam dera seną kareivį pagerbti.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ir tu, riteri, jam nieko nepasakei?

JONAS iš BYCHOVO. Ką aš galėjau pasakyti, jei jis net nesustojo, mane pamatęs? (*Krūptelėjęs pečiais*) Kažką sumurmėjo praeidamas, matyti, savąja kalba, kurios nei vienas tikras krikščionis negali suprasti.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Žmoniškai jis gal ir nemoka kalbėti. (*Sumojęs ranka*) Laukinė tai, pone, šalis!..

HENRIKAS MAZOVIETIS (*pašokęs iš vietos ir sudaužęs kumščiu į skobnis*). Kodėl nesustabdei ir nepareikalavai, kad jis mus tuojau priimtų su derama pagarba ir tuo atitaisytų savo apsileidimą?.. (*Nusigręžęs nuo jo*) Bet ne! Jūs ir tokio menkniekio nesugebate... Prabilti žmoniškai, kur reikia, nemokate...

JONAS iš BYCHOVO. Kalbėti aš tikrai nemoku: ne pamokslininkas, ne vienuolis esu, bet riteris. Su kirviu gi aš jam kelio pastoti jo pily negalėjau.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*vis labiau įtūždamas, žingsniuoja vėl išilgai kambario, užupakal rankas sunėręs. Su panieka*). Ką jūs galite? Nieko negalite, tik vienas vargas su jumis! Išmintingą žodį, kur tinka, pasakyti – tai ne kalaviju pamatažgoti... (*Su paniekos šypsena*) E, riteriai...

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ (*tvirtu balsu*). Neprotingas ir

nedoras tas žmogus, kas jis bebūtų, nors ir aukštos kilmės dvasininkas, kuris ant riteriško luomo loja!

HENRIKAS MAZOVIETIS (*ties Zindramu sustojęs, piktai*). Skaitykis su žodžiais. Užmiršai, su kuo kalbi.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ (*ramiai*). Ir tu, pone, neužmiršk, su kuo kalbi. Seni riteriai esame, mūšių lauke aukso pentinus įsigiję. Tau, garbingų kunigaikščių kilmės vyrui, nedera riteriško luomo žeminti.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*tyliau*). Aš ne riterių luomą žeminu, bet sakau, kad be manęs jūs patys nieko nesugebate.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tu, pone, galva. Mes tik tavo palydai.

JONAS iš BYCHOVO. Nei kalbėti, nei derėtis mes nesiėmėm. Bet jei tau, pone, pavojus grės, ei! – tada pamatysi, ar mudu ką galime!..

HENRIKAS MAZOVIETIS. Pax, pax!.. (*Nusigręžęs, vėl žingsniuodamas*) Bet kurgi tasai Skarbekas dingo?.. Ar, čia pagyvenęs, ir jisai prisigėrė laukinio raugo ir nenori žinoti, kad mes čia tebesame!

JONAS iš BYCHOVO. Kantrybės, pone. Manau, jam nelengva sužinoti, kad jau esame atvykę.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tarp laukinių, su kuriais dargi žmoniškai nesusikalbėsi, sunkiau ką sužinoti negu girioje.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsisėdęs kėdėn*). Jau geri pietūs, ponai, o mumis dar niekas nesusirūpino.

JONAS iš BYCHOVO. Ko ponas aimanuoji? Maišai mūsų dar pilni – atsinešim ir pavalgysim. Keptos žvėrienos ir duonos užteks mums ir mūsų žmonėms.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tau, pone, surasim dargi visai neblogo vyno.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*išskėsdamas rankas*). Bet kaipgi tai?.. Juk mes esame karaliaus pasiuntiniai!

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tai jau tau, pone, reikia tuo rūpintis. Mes galime tik savo riterių garbę saugoti, o jos čia niekas dar nėra užgavęs.

JONAS SKARBEKAS (*įėjęs, žemai nusilenkęs visiems*). Laudetur Jesus Christus!..[111]

RITERIAI (*palenkdami galvas*). In saecula saeculorum[112].

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsistoja ir, rankom į šonus įsirėmęs*). A, reverende[113]!.. Pagaliau!.. Kur, reverende, buvai dingęs?.. Kuo, reverende, man išaiškinsi, kad mes čia jo nieku būdu surasti negalėjome?.. Ar gal, reverende, tyčia nuo mūsų pasislėpei kaip lokys lauže?..

JONAS SKARBEKAS (*sudėjęs rankas ant krūtinės ir žemai nusilenkdamas*). Ach, serenissimi[114]! Aš vos tik sužinojau, kad jūsų malonybės esate atvykę Aukštojon pilin!

HENRIKAS MAZOVIETIS. Reverendus tik dabar sužinojai!.. (*Kraipydamas galvą*) Ai, ai!.. Ar, reverende, girioje gyveni, ar gal, reverende, tavo akys aptemusios, tavo ausys apkurtusios, kad nei girdi, nei matai?.. Ir tokiu žmogumi Krokuvoj pasitiki!..

[111] *Laudetur Jesus Christus* (*lot. k.*) – Garbė Jėzui Kristui.

[112] *In saecula saeculorum* (*lot. k.*) – per amžių amžius.

[113] *Reverendus* (*lot. k.*) – gerbiamasis.

[114] *Serenissimus* (*lot. k.*) – šviesiausiasis.

JONAS SKARBEKAS. Reverendissimus[115] nenumano, kaip sunku čia ką sužinoti. Net tie, kurie mūsų kalbą supranta, nenori žodžiu prabilti į žmogų, kuris kryžių gerbia. (*Tyliau, lyg paslaptį išduodamas*) Jie, reverendissime, nors šventu krikštu krikštyti, nepakenčia kiekvieno, kuris tikrą Dievą garbina.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą vienuolis sako. Aš irgi jau pastebėjau, kad nesame čia pageidaujami svečiai.

JONAS iš BYCHOVO. Matyt, kiek vilką bepenėsi, vis tiek vilkas į mišką žiūri.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsisėdęs, ramiau*). Man čia, reverende, nezaunyk niekų! Draugai jų esame ir draugais turime pasilikti. To reikalauja mūsų labas ir karalienė! Veltui negali žūti josios didžioji auka.

JONAS SKARBEKAS. Kad to neatsitiktų, kasdien į dangų plaukia mūsų karščiausios maldos. Bet, serenissimi, čia visa ko tenka laukti, tik nieko gera. Jie negali mums dovanoti, kad mes esame jų draugai.

JONAS iš BYCHOVO. Tai galime dar būti jiems priešais. Ko iš atkaklaus lietuvio geru neišgauname, ar ne pravarčiau būtų kalaviju pamėginti?

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Negudriai kalbi, pone. Kalaviju iš jų nieko neišgausi – tai plėšrūs žmonės, ir daugel teko nuo jų kentėti lenkų žemėms.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ne jums dera kalbėti apie tai, ką gudriausios lenkų karalijoje galvos yra sumaniusios! (*Piktai*

[115] *Reverendissimus* (*lot. k.*) – didžiai gerbiamas.

pašnairavęs, kuri laiką tyli. Aprimęs, tyliau, aiškindamas) Didelę klaidą padarė karalius, kad, su mumis nepasitaręs, pavedė kunigaikščiui Skirgailai Lietuvą valdyti. Volynė ir Podolė buvo jo pažadėtos kaipo kraitis lenkų karalystei... O kur dabar tie kraštai, kur karaliaus pažadai?.. Atitaisyti klaidą, išreikalauti žadėtus lenkų žemei kraštus esame pasiųsti!.. (*Sudaužęs piktai į skobnis kumščiu*) Štai kuo turime rūpintis, sakau jums!

JONAS SKARBEKAS. Bijau, serenissimi, kad geruoju čia nieko neišgausime.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Nezaunyk, reverende, niekų!.. Kad mums pavesta, turime išgauti...

JONAS SKARBEKAS. Šiomis dienomis Skirgaila per prievartą sulaikė Lydos kunigaikštytę Oną Duonutę. Sėdi dabar ji uždaryta pily kaip kalinė, ir tik jūs, serenissimi, galite ją gelbėti. Ji krikščioniškai auklėta, ir jos motina buvo iš lenkų žemės.

JONAS iš BYCHOVO (*raitydamas ūsus*). Netikę būtume vyrai ir niekam verti riteriai, jei neužtartume silpnos moters ir dargi tokios aukštos kilmės mergelės.

HENRIKAS MAZOVIETIS. O kodėl gi tu, reverende, neužtarei jos? A? (*Barbindamas į skobnis pirštais*) Pabijojai valdovo, kuriam dvasios tėvu buvai Krokuvos kapitulo[116] paskirtas.

JONAS SKARBEKAS. Ką reiškia kunigaikščiui mano žodis? Jis, reverendissime, neprisileidžia manęs, nė kalbėti su manim nenori.

[116] *Kapitula* – vienuolių ordiną valdančių asmenų kolegija.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Per prievartą sulaikė ją, sakai? Hm... O kokis reikalas mums į šį dalyką kištis ir erzinti Skirgailą?

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ (*iš lėto sakydamas, į Henriką pažvelgęs*). Tai ne vyro, ne riterio kalba.

JONAS SKARBEKAS. Mūsų šventa karalienė ir karalius skyrė ją Mozūrų kunigaikščiui. Pakeliui į sužadėtinį ji buvo sulaikyta.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*nustebintas pašoka*). Kaip?! Mano brolėno sužadėtinė!.. Ir aš nieko apie tai nežinau!.. (*Sudėjęs rankas ant krūtinės, į riterius*) Girdite? Aa? Ir nieko mums nepasakė!.. Aa? Nei vienu žodžiu neprasitarė!..

JONAS SKARBEKAS. Užgaudamas savo brolį, kunigaikštis Skirgaila užgavo ir visą lenkų karaliją.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Užgavo savo brolį? O man kas per reikalas? Ar aš patariau, ar manęs klausė?..

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Nepadoru, pone, riteriui neužtarti silpnos mergelės, kai galima jai pagelbėti!..

HENRIKAS MAZOVIETIS. O kas tau pavedė, riteri, ją gelbėti? Žinai, kuo mes turime rūpintis?.. Ir nieku daugiau... (*Jonui Skarbekui*) Ko gi Skirgaila iš jos nori? Kodėl ją sulaikė?

JONAS SKARBEKAS. Nori ją sau žmona paimti, kad josios valstija netektų kitam.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Sau žmona paimti? Hm!.. Kad netektų ji mano brolėnui?.. (*Atsisėdęs kurį laiką tyli, lyg susirūpinęs*) Hm!.. Tai gerai... Labai gerai... (*Nusigręžęs į riterius*) Tai mūsų naudai, sakau jums, riteriai... Ir brolėnas gaus per nosį, ir mes iš to – šį tą laimėsime.

JONAS SKARBEKAS (*pridėjęs ranką prie širdies*). Jos širdis priklauso Mozūrų kilniam kunigaikščiui, kuriam ir jos ranka lenkų karališkos poros pažadėta, reverendissime. Ji našlaitė – o našlaites Dievas liepia globoti ir užtarti...

HENRIKAS MAZOVIETIS (*pašokęs iš vietos ir atsistojęs priešais Joną Skarbeką*). O mūsų šventos karalienės Jadvygos širdis ar ne kitam priklausė? Ar nepaaukojo ji savo laimės visų mūsų labui, tėvynės ir šventos bažnyčios naudai?

Tedėkoja Lydos valdovė, kad Dievo pirštas skyrė jai baigti karalienės Jadvygos darbą ir palaužti šio laukinio valdovo širdį, kaip kad šventa karalienė palaužė Jogailos!.. Tepadaro iš nesukalbamo priešo Skirgailą palankų mums draugą mūsų tėvynės naudai ir šventosios bažnyčios didesnei garbei!

Supranti, reverende, ką aš sakau?

JONAS SKARBEKAS. Bet lenkų karaliaus pažeista garbė? Bet Lydos valstija?..

HENRIKAS MAZOVIETIS. Kas per žemė toji Lydos valstija, kur žmonės karnomis[117] teikia valdovams mokesčius!.. Už ją mes gausime Volynę ir Podolę, kraštus, kur upės pienu ir medumi teka. Supranti dabar?

JONAS iš BYCHOVO. Man buvo savo laiku gaila Jadvygos, man dabar gaila ir Lydos kunigaikštytės. (*Nuleidęs galvą*) Kalbu, kaip tikram riteriui dera kalbėti, ir tokiam darbui, kuriuo moters širdis skriaudžiama, nepritariau ir... (*galvą kraipydamas*) nepritarsiu, kad jis man būtų naudingiausias.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsigręžęs į Joną iš Bychovo*). Kam

[117] *Karna* – medžio žievė.

Viešpats Dievas valstybės vairą patikėjo, tam turi ne vyro ir ne moters laimė rūpėti, bet tėvynės, bet šventos bažnyčios nauda.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą vyskupas sako. Kas valstybės vairą savo rankose laiko, tas, pone, turi toli matyti ir vadovautis protu, ne vien tik širdimi.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*vėl atsikreipęs į Joną Skarbeką*). O graži toji kunigaikštytė? A?..

JONAS SKARBEKAS. Aš, vienuolis, nekeliu akių į moters veidą ir grožiu nesidomiu. Tik žinau, kad siela jos skaisti kaip rytmetinė saulė.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*paliesdamas pirštų galais Jono Skarbeko krūtinę*). Tu, kaip dvasios tėvas, palaikyk jos širdies stiprumą, tesipriešina Skirgailos užgaidoms. Kiek tik galima stipriau tesipriešina. Juo didesnis užsispyrimas, juo didesnė mums, kurie turėsime tarpininkauti, bus nauda... (*Nusigręžta ir, trindamas iš džiaugsmo delnus, žingsniuoja išilgai kambario ten ir atgal*) A, nemandagus valdove, aš tau atkeršysiu!.. Aš tave pažeminsiu, priversiu prašyti mano malonės!.. Pažinsi, kas yra kunigaikščių kilmės Plocko vyskupijos nominatas!.. Dieglius tau būsiu, kol atsieksiu savo tikslą... Dievo garbe siekiu, atkeršysiu tau... Atkeršysiu!..

JONAS SKARBEKAS (*liūdnai*). Bijau, serenissime, kad Dievas nelaimins kerštingų sumanymų ir turės nukentėti nekalta našlaitė.

II

Ten pat – Vilniaus Aukštojoje pily. Nedidelis niaurus kambarys, žemais skliautais ir mažučiais langeliais. Šalia sienų suolai. Kampe paprastos ąžuolinės skobnys. Gale jų su aukšta atrama kėdė. Priešakyje paprastas suolelis. Ant suolų, aplinkui skobnių, susėdę artimiausi kunigaikščio b a j o r a i; prieš kiekvieną jų stovi rago taurė, auksu ir sidabru aptaisyta. Gale skobnių, kėdėje, sėdi kunigaikštis S k i r g a i l a. Kitame gale, priešais, – vaidila S t a r d a s. Jis vos tik baigęs dainuoti ir stovi, kankliais dar į skobnis atsirėmęs.

SKIRGAILA (*nuleidęs galvą žemyn ir, dešinę ištiesęs, barbina pirštais į skobnis*). Tu suaudrinai mano sielą, vaidila, ir man prisisapnavo kiti laikai, kitoki darbai. (*Pasikeldamas*) Aš nebeklausysiu daugiau tavo senovinių dainų. (*Iš paniūrų į jį pažvelgdamas*) Tu jomis nori mane sugundyti. (*Pakėlęs galvą*) Dabarties laikai – kiti laikai, ir kitokių man reikia dainų. (*Nusigręždamas*) Tik tu man jų nepadainuosi. (*Sunertom užpakaly rankom vaikščioja po kambarį ten ir atgal, giliai susijaudinęs. Kai kada prieina skobnis ir atgeria iš taurės vyno*)

DAVAINIS. Puikus buvo tada metas, vyručiai! (*Rymodamas*) Ar kunigas, ar bajoras, sumanė sau ką – ir padarė.

BUTRIMAS (*abiem rankom atsirėmęs į skobnis, atsilošęs į sieną*). Niekas žmogaus nevaržė, ir patsai nesivaržė.

DAVAINIS. Gaila, kad esame jau kito amžiaus žmonės ir

nebegyvename, kaip kad mūsų tėvai ir protėviai gyvendavo. (*Siekia taurę ir, kiek ją atgėręs, stato atgal*)

DAUGAILA (*sėdi galvą nuleidęs, niaurus, lyg nepatenkintas. Šiurkščiai*). Gyvenome, kaip mokėjome ir aplinkybės vertė.

DAVAINIS. Tavo tiesa, bajore. Gyvenom, kaip mokėjom.

BUTRIMAS (*atrėmęs alkūnę į skobnis*). E, visur gera, kur mūsų nėra. Ne veltui taip kalbėdavo seni mūsų protėviai. (*Ima taurę ir geria*)

DAUGAILA (*ištiesęs dešinę skobnių link ir atsilošęs*). Aš manau, kad ir ten bloga. Gal to niekuomet ir nebuvo, kas dainoje pasakyta. (*Pažvelgdamas aplinkui į visus*) Bet pasvajojom, paliūdėjome, senus laikus beminėdami, ir – gerai. Ne kasdien dabar išgirsi dainą, kurios paklausyti verta. (*Atsidusdamas*) Štai kas yra!

DAVAINIS (turėdamas rankoje taurę). Klausai dainos ir lyg antrą syki gyveni. Ir pasakykite jūs man, vyručiai, kokia josios galia! Tiek sužavi, jog... (*Numoja ranka. Stato taurę, ima ąsotį ir pilasi vyno*)

BUTRIMAS (*atidžiai į Stardą pažvelgęs*). Pažvelgi į jį ir nežinai, kame siela laikosi. Bet štai ima rimtą žmogų ir... (*Pamojęs ranka*) E, vis tiek nepasakysi, ko nori.

DAUGAILA (*rodydamas ranka Stardą*). Jis pasakytų, bet tu – ne. Dievai kiekvienam ką kita lėmė: vienas gerai valdo kalaviją, kitas protingu patarimu naudingas, o trečias balsu ir žodžiu žmones veikia. Štai kas yra!

DAVAINIS (*stumdamas kairiąja ranka ąsotį nuo savęs*). Ar jūs nesate pastebėję, vyručiai, kad nyksta daina mūsų šaly?

Seniau ji visur skambėdavo, ir giriose, ir laukuose, ir kaimuose. Dabar jau niekur jos nebegirdėti. Ir kodėl žmonės liovėsi dainavę?

BUTRIMAS. Tiesą sakai. Dabar net jaunimas nebedainuoja.

DAUGAILA. Sunkūs dabar laikai. Kas kita, ne dainos, nūnai rūpi žmonėms.

DAVAINIS (*sudėjęs rankas ant kelių*). O aš manau, vyručiai, kad pasaulis jau paseno, ir todėl nėra žmonėse linksmumo, kuris buvo seniau.

BUTRIMAS (*kairiąja ranka parėmęs pasmakrę*). Tiesa, tiesa. Ir saulė nebešviečia skaisčiai, ir pavasaris nebe tokis kaip būdavo. Dievai mus apleido, ir nuliūdo pasaulis. (*Atsiremia abiem alkūnėm į skobnis, parėmęs delnais galvą*)

DAVAINIS. Ir vaidilų tokių nebėra, kaip kad seniau jų būdavo.

STARDAS (*palietęs pirštais kanklių stygas*). Vėjas gimdo girių šlamesį, o dainą didvyrių garsūs darbai. Nebeliko didvyrių pasauly, turi mirti ir daina.

DAVAINIS (*nusikreipęs į Stardą*). Nebėra didvyrių, sakai? Kai aš buvau jaunas, aš svajojau, bet... (*Nusigręžęs į šalį ir siekdamas taure*) Lengva buvo senovėje įgyti narsaus karžygio vardą, bet dabar kitoki laikai.

STARDAS (*atsisėsdamas, iš lėto, kiekvieną žodį pabrėždamas*). Narsiam vyrui visuomet tinkamas laikas garsiai pasireikšti ir garbę įsigyti. Seniau ir dabar veltui svajoja tik silpna siela, garsiam žygiui netikusi. (*Atsisėdęs kelis karius paliečia pirštais stygas. Kreipdamasis į Skirgailą*) Panorėk, kunigaikšti, ir vėl atgims mūsų kraštui senovės didvyrių

gadynė. Juk dar neišnyko žmonių širdyse senų dievų meilė, ir mūsų dievai juk dar neapleido savo unksnėtų šventovių. Išvyk iš mūsų krašto svetimšalius atėjūnus, ir visa šalis nubus garsiems žygiams! (*Paliečia kelis kartus stygas ir nutilsta, lyg atsakymo laukdamas. Skirgaila, suraukęs kaktą, susimąstęs, žingsniuoja išilgai kambario ten ir atgal ir tyli*) Jūs visi tylite? (*Pasižvalgęs aplinkui*) Ar jūs dar nesate pastebėję, kas yra tasai naujas jūsų dievas, kurį parsigabenot iš svetimų šalių? Juk jis tasai, kuris vokiečiais pjudė mūsų šalį – tai vokiečių piktasis dievas!

DAVAINIS (*nusigręžęs į kunigaikštį*). Vaidila tiesą sako. Aš seniai esu pastebėjęs, kad jis vokiečių dievui panašus.

BUTRIMAS. Visi gi žinom, kad vokiečiai ir lenkai tuos pačius dievus gerbia.

DAUGAILA (*burbtelėjęs*). Jie vienas antro verti.

STARDAS (*padėjęs kanklius ant skobnių*). Jūs gi dėl jo paniekinote savo tėvų dievus, kurie niekuomet nėra pikto jums padarę. Jų globoje mūsų tėvai ir protėviai amžius ramiai gyveno, kol atsirado šis (*su didžiausia neapykanta*) žiaurusis naujas dievas.

BUTRIMAS (*imdamas taurę rankon*). Tikrai, nedorai pasielgėm, paniekinę senus dievus. (*Geria, – išgėręs stato taurę ir šluosto ūsus*) Kaip dirstelsime dausoje tėvams į akis!

STARDAS. Jūs dausos krašto nebepamatysite – dėl naujo dievo juk atsižadėjote laimingo dausoj gyvenimo.

DAUGAILA (*barbindamas į skobnis pirštais, pusbalsiu*). Nenumanau, ką tu pasakytai sužinojęs, ko nežinai ir žinoti nenori. (*Ima taurę ir geria*)

STARDAS (*paniekinamai į jį pažvelgęs*). Ko aš nežinau, sakai? (*Pažvelgęs aplinkui*) Aš viena žinau, kad pasielgėte kaip bailūs niekšai, ir gėda jūsų veidai neparaudonavo! (*Tvirtai*) Vergai, išgamos esate, ir nebėra jūsų širdyse senų tėvų narsumo.

DAVAINIS (*sudaužęs kumščiu į skobnis*). Meluoja tavo nasrai!

DAUGAILA (*statydamas taurę, ramiai*). Mes ne išgamos, ne bailiai ir ne vergai. Pasielgėm, kaip protas reikalavo. (*Šluosto ūsus*)

BUTRIMAS (*ramiai*). Mes mylim tėvų kraštą lygiai kaip ir tu. O kad mūsų širdis narsi ir ranka tvirta kovoje, gerai žino priešai ir neabejoja mūsų draugai.

DAVAINIS (*triukšmingai*). Kam veltui niekini mus, svečias mūsų bebūdamas!

STARDAS (*atsistojęs piktai drožia kumščiu į skobnis*). Kam gi susidraugavote su žiaurių vokiečių ir klastingų lenkų dievu, jei mylite savo kraštą! Ar ne jis iki šiol siurbė mūsų kraują, kaip įkaitusi vasaros metu žemė geria lietų?.. (*Sėdasi*)

DAUGAILA (*ramiai*). Mes draugaujam, kad jie daugiau nebesiurbtų: maža mums beliko kraujo, ir sielos mūsų pavargo.

BUTRIMAS. Ir tie, kur gudresni, ir tie, kur kvailesni negu mes, – visi suprato, kad taip nebegalima buvo toliau... (*Siekia taurės ir geria*)

DAVAINIS (*apkniubdamas ant skobnių*). Aš nieko nesuprantu, kam tai reikėjo, nors visi sako, kad gerai ir gudriai pasielgėm.

STARDAS (*taip pat*). Betgi jis piktas vokiečių dievas! Betgi jie amžini mūsų priešai! Mūsų tėvai vijo kalaviju ir ugnimi juos iš savo krašto.

DAVAINIS (*tiesiai atsisėdęs*). Tu manai, kad mes to nenorėtume? Aš visa siela trokštu, – tebūtų tai mano paskutinė valanda, – kalaviju su jais susiremti ir nors kartą dar išgirsti Perkūno audrinantį balsą kovos žvangėjime. (*Pakilęs siekia ąsočio*) Ar gal manai, kad aš netiesą sakau? (*Pilasi taurėn vyno ir stato ąsotį atgal*)

BUTRIMAS. Kaip netiesą? Juk visų mūsų gyslose vienodai tėvų kraujas tvaksi ir kerštо reikalauja. Bet jei negalima, tai negalima.

DAUGAILA. Nors turiu pasakyti, kad reikėjo pasielgti, kaip esame pasielgę, ir aš tam pritariu, bet šio naujo dievo niekuomet nebegerbsiu. (*Iš paniūrų į visus besižvalgydamas*) Vokietį ir lenką man maloniau pasitikti su kalaviju rankoje negu su šita taure. (*Ima taurę ir atgeria kiek; statydamas taurę atgal*) Taip kalba mums visiems širdys. (*Šluosto ūsus*)

STARDAS. Tai kodėl gi nesielgiate, kaip liepia jums jūsų širdys, kaip kad elgtis dera garsiųjų tėvų ainiams? (*Kreipdamasis į kunigaikštį*) Kunigaikšti, tu girdi, ką jie sako? Jų lūpomis kalba visa žygių pasiilgusi šalis! (*Kiek patylėjęs*) Kai išgirdau, kad dievai tau suteikė galią mūsų šaly, viltimi pasprogo mano širdis. Aš tikėjau, kad vėl atgims senovės garsi gadynė, kad tu pašauksi savo šalį į didvyriškus žygius, kuriuos taip mėgo tavo protėviai. O mes, vaidilos, pakrikę visam krašte, išgarsinsim tavo vardą visų labiausiai, dainomis sužadinsim mirusius, ir gyvus priversime tau pagalbą teikti. Pasens Vydevučio[118] laikai, nublieks seno Kęstučio

[118] *Vaidevutis* – iš legendų žinomas senovės prūsų karalius.

darbai prieš tavo naujoje kovoje milžiniškus žygius. (*Žiūri į jį atsidėjęs, laukdamas atsakymo*) Visa šalis vieno tik laukia, vieno tik trokšta! Tark, kunigaikšti, žodį, kuriam pritaria ir tavo širdis.

DAUGAILA. Visų širdys vieno trokšta, bet protas ne visiems vienodai pataria. Tik moteriškui dera elgtis, kaip širdis liepia, proto nebeatsiklausiant.

SKIRGAILA (*vaikščiodamas po kambarį, galvą nuleidęs*). Tu gražiai kalbi, vaidila, ir malonu tavęs klausyti. Kas nenorėtų grąžinti garbingų senovės laikų!.. (*Sustojęs ties skobnimis*) Bet jų sugrąžinti neišgali dievai, ir mes nebepajėgsime.

STARDAS. Narsaus vyro noras nežino nepajėgiamo žygio, ir nėra pasauly, ko pasibaidytų drįsti jo širdis.

DAUGAILA. Nepajėgiamas darbas lieka nebepajėgiamas. Tik veltui narsus vyras eikvoja savo jėgas.

BUTRIMAS. Kas imasi nepakeliamos naštos, veltui patrūksta ir žūva.

SKIRGAILA (*ima taurę rankon ir, nuleidęs galvą, kurį laiką tyli susimąstęs. Pakėlęs galvą*). Girdi, vaidila, ką senatvė kalba? Ji turi daug patyrimo, ir tu veltui mane gundai. (*Geria; išgėręs taurę iki dugno, nusigręžia ir vėl ima žingsniuoti išilgai kambario*)

STARDAS (*susierzinęs*). Tai ne senatvė prityrusi kalba, bet... (*Niekinamai pažvelgęs į Daugailą*) Aš nenoriu žilo plauko užgauti, todėl nutylėsiu ir nepasakysiu, ką pasakyti turėtau.

SKIRGAILA. Nutilk ir nekalbėk, vaidila. Tau bus geriau ir mums ramiau. (*Sustojęs vėl ties skobnimis*). Tavo širdis

nenuvokia mūsų jausmų, tavo kankliai nesuteiks mums stiprinančios galios, kurios mes dabar tiek reikalaujam. Bet ateis laikai, kurių tu dar nenujauti, ir supras mus vaidilos, net ir tokie kaip tu. Jie sudės dainą apie mus ir mūsų darbus.

STARDAS. Tebus tos dainos ugningesnės negu mano. Nors krauju paplukusi mūsų šalis, pagieža liepsnoja mūsų dievai, bet kerštо gaisrą pakurti jūsų krūtinėse aš nepajėgiu.

DAVAINIS (*sudaužęs kumščiu į krūtinę*). Jis čia liepsnoja seniai.

BUTRIMAS. Liaukis, vaidila. Skaudu mums be tavo kalbų.

STARDAS. Tai prabuskit iš miego! Ar veltui kaimynai vadino mūsų tėvus narsiaisiais lietuviais?!. Tu, kunigaikšti, ir jūs, čia esamieji bajorai, į karo žygius!.. (*Visi tyli. Iš paniūrų pažvelgęs*) Ar gal dabar nebeverta gyventi tam, kuris, pamilęs Lietuvos garbę, nori jos ieškoti, kaip kad tėvai ir protėviai ieškodavo.

SKIRGAILA (*sėdasi*). Tautų likimo tu nenusimanai, vaidila. Tu pažįsti praeitį, kuri tau jaunamartės grožiu spindi. Apie ateitį tu negalvoji. (*Paėmęs taurę rankon*) Iš rytų ir vakarų, iš pietų ir šiaurės apsupo šalį mūsų dievų priešai. Vokiečiai ir lenkai kalaviju ir ugnimi naikina kraštą, o kitos tautos teikia jiems pagalbos. Mes neišgalėsim atsilaikyti visam pasauliui. (*Pilasi vyno ir atgeria iš taurės. Stato ją atgal ir atsistojęs vėl ima žingsniuoti*)

DAUGAILA. Dievai nesugeba apginti mūsų. Jų besilaikydami veltui visi pražūsime.

DAVAINIS (*sudrožęs į skobnis kumščiu*). Tiesą sakai, kad tave Perkūnas!

STARDAS. Ar esate užmiršę, ir aš turiu jums priminti, kad seni tėvai nebijojo mirti. Jie tik verguvės baidėsi.

SKIRGAILA. Tu, kuris praeitį širdy nešioji, geriau žinai prūsų likimą.

BUTRIMAS. Tavo protėviai prūsų žemėje gyveno, kaip patsai esi sakęs.

SKIRGAILA. Pasakyk, kokis likimas juos ištiko? (*Priėjęs skobnis, atsiremia į jas rankom*) Žuvo, o kurie liko, tapo vergais. (*Nusigręžęs nueina nuo skobnių*)

STARDAS. Težūsim ir mes, bet žūsim garbingai, kaip narsiųjų tėvų ainiams dera. Tuomet ir patys pikčiausi mūsų nedraugai turės didžiuotis, kad buvome jų priešai.

SKIRGAILA. Aš nenoriu savo mirtimi teikti priešui garbės.

BUTRIMAS. Anksti gamini mums raudą, vaidila! Mes dar gyventi norime.

DAUGAILA. Jei dievai nebeišgali mūsų ginti, ginsimės patys kaip įmanome.

STARDAS (*atsistojęs, rūsčiai*). Ir žūsite, tik be garbės, kaip niekšai. Nūnai jūs mokinate liaudį bailingai atsižadėti dievų, už kurių garbę mirdavo jūsų tėvai, o rytoj toji pati liaudis, jus pamėgdžiodama, atsižadės senų papročių, veja užželdins takus į tėvų našlaičių kapus ir pamirš šventą mūsų dainų kalbą.

SKIRGAILA. Mes turime tėvynę gelbėti ir tautą. Dievais tesirūpina kriviai. (*Sustojęs ties skobnimi*) Tik savo kalbos ir papročių mes niekuomet nepamiršime!

DAUGAILA. Ir dievų neatsižadam. Mes tik apgauname mūsų priešus.

STARDAS (*karčiai nusišypsojęs*). Neužmiršite, sakot. O dabar argi jau nesididžiuojate gudų ir lenkų klegena? O tu patsai, kunigaikšti, ar ne dažniau šneki gudiškai negu lietuviškai kalbi? Jūsų namuose, bajorai, ar negirdėti svetimos kalbos, dargi vokiečių, mūsų piktų priešų kalbos? (*Pasižvalgęs aplinkui*) Jūs tylite?.. Betylėdami susilauksite, kad protėviai dausoje susigėdys, jog jiems gimė tokie niekšingi ainiai.

BUTRIMAS. Su mumis geri, su mumis valgai, už vienų skobnių besėdėdamas, ir mus niekini.

SKIRGAILA (*pildamas sau vyno*). Tu mano svečias. Aš garbingai tave priėmiau ir vaišinu. Nesielk, kad pasigailėtau, jog tau buvau geras. (*Geria vyną*)

STARDAS (*sudėjęs rankas, maldaujamai*). Paklausyk manęs, kunigaikšti, išgink lenkus ir vokiečius drauge su jų dievais iš tėvų žemės, ir visa šalis garsins tavo vardą.

SKIRGAILA. Aš maloniai klausiau tavo gražių dainų ir dar klausysiu, bet valdymo reikaluose tu man ne patarėjas.

STARDAS (*atsisėsdamas*). Vadinasi, veltui aš kalbu, ir nebėra tiems vilties, kurie mano kaip aš? Pasiliksit akli ir kurti, nebeišgirsite tėvų balso ir toliau elgsitės, kaip kad elgėtės iki šiol?

SKIRGAILA (*šiurkščiai*). Tau nėra reikalo rūpintis, kaip aš pasielgsiu. (*Imdamas taurę*) Gerk mano vyną, dainuok mums savo gražias dainas – to aš tave prašau, bet tavo patarimų man nereikia. (*Geria taurę iki dugno*)

STARDAS. Ne viešnagėti aš čia atvykau, bet kad išgirdau dievų balsą! Vai, vargas jums ir amžina gėda, jei ir jūs to balso išgirsti nepanorėsite.

Visi tyli. Butrimas sėdi, nuleidęs galvą; Daugaila barbina pirštais į skobnis, iš paniūrų į Stardą žvairuodamas. Davainis neramiai juda. Skirgaila, naujai prisipylęs taurę, geria iš lėto ir šypsodamas žiūri į Stardą

Ko gi jūs tylite? Ko nieko nekalbate?..

DAUGAILA. Tu jau girdėjai mūsų žodžius. Ką gi mes daugiau turim pasakyti?

TARNAS (*įėjęs pro duris*). Kunigaikšti, vokiečiai pas pilies vartus. Sakosi ordino pasiuntiniai esą.

STARDAS (*atsikėlęs, piktai*). Geriau žūti šitam nelaimingam kraštui negu taip vergiškai apleisti dievus, taip baisiai nusidėti protėvių vėlėms. (*Žengęs iš užuskobnių*) Ne vieta man čia, jūsų tarpe! Aš jums nebe svečias, nebe draugas ir nebe dainius jūsų gėdos!

SKIRGAILA (*išgėręs stato taurę ant skobnių ir atsikeldamas*). Daugaila, pasitiksi svečius. (*Stardui*) O tu, vaidila, dar padainuosi mums rytojaus puotoje, kurioj pavaišinsime svetimšalius. Teišgirsta ir jie, kokias gražias turime dainas.

STARDAS. Jei mano kankliai nesužavėjo jūsų sielų savo stygų aidu, galgi sužadins mirties dejavimu. Daugiau nebeišgirsite mano dainų tu, kunigaikšti, ir jūs, sunykę bajorai! (*Įnirtęs drožia kankliais į žemę, ir jie pabyra šipuliais*) Mirkite, kankliai! (*Atsiklaupdamas ties sudužusiais kankliais, ištiesęs į juos rankas*) Jūs ir aš, žilo plauko susilaukęs, Lietuvai betarnaudami, jos sūnų sielą bežadindami, šitoj šaly daugiau nebereikalingi esame!..

III

Vilniaus Aukštosios pilies menė. Gana didelis kambarys. Sienos nudažytos tamsiai gelsva spalva. Ant sienų sukabinti briedžių ragai ir įvairios rūšies ginklai. Dešiniame kampe didelės skobnys, – aplinkui kėdės su aukštomis tekintomis atramomis. Skobnių gale aukštesnė kitų kėdė, po kurios pakojais paklota meškos oda. Pasieniais suolai, irgi užkloti žvėrių kailiais

DAUGAILA (*įeidamas; su juo d u k r y ž i u o č i a i, apsišarvavę, baltomis skraistėmis su juodais kryžiais apsirengę*). Dovanokite, kilnieji ponai, kad patsai mūsų valdovas sutikti jūsų negalėjo. Vakar bemedžiodamas pavargo, ir aš nedrįsau drumsti jam poilsio.

VARTENBERGAS (*vidury menės stovėdamas*). O, mes, kuklūs kryžiaus tarnai, nereikalaujame tokios aukštos savo ordinui pagarbos.

DAUGAILA. Mes jūsų nelaukėme. Visi svečių kambariai užimti, ir kol kas kilniesiems ponams teks čia apsistoti. Tuoj liepsiu paruošti lovas ir visa, kas reikia patogiai viešnagėti aukštos kilmės svečiams.

VARTENBERGAS. Mes, vienuoliai, be to, dar kareiviai, nesame pripratę prie patogumų. Paprasčiausias kampelis nuo lietaus ir vėjo apsiginti mus visai patenkina.

KELERIS. Tamsta sakai, pily daug svečių esą. Ar ne paslaptis žinoti, kas jie yra?

VARTENBERGAS (*nutraukdamas pirštines*). Gal tos rūšies aukšti svečiai, kuriems privalome tuojau mūsų pagarbą pareikšti?

DAUGAILA. Nuo kurio laiko pily vieši Lydos kunigaikštytė, garsaus Manivydo duktė; josios tėvas yra žuvęs kovoje su gudais ties Smolensku, ir todėl ji buvo ypatingoje seno Algirdo globoje. O vakar atvyko du lenkų riteriai ir su jais didysis jų krivis. Matyti, garbingas tai viešpats, nes riteriai palydovai, nors patys neprasti žmonės, reiškia jam ypatingą pagarbą.

VARTENBERGAS (*dėdamas pirštines ant skobnių*). Toki nepaprasti pasiuntiniai su svarbiais turėjo atvykti reikalais?

DAUGAILA (*praskėsdamas rankas*). Mums nežinomi valdovų sumanymai. Jie nepratę tartis su mumis. Dovanokite, didžiai gerbiamieji riteriai. Turiu patsai prižiūrėti, kad atitinkamai paruoštų tokiems netikėtiems svečiams patogumus. Manau, nuvargino jus ilga kelionė ir panorėsite pailsėti.

VARTENBERGAS. Nesivaržyk, bajore, ir nesirūpink. Mes, vienuoliai, lėbauti nepratę.

DAUGAILA. Atsiųsiu vyno išgerti ir užkąsti... Šeimininko akis turi viską matyti, kas ruošiama garbingos kilmės svečiams. (*Išeina*)

VARTENBERGAS (*nusiima skraistę, atsisega kalaviją ir deda jį ant kėdės. Šalmą padėjo ant skobnių. Nubraukdamas ranka per veidą*). Gudrus stabmeldys! Daug iš jo nesužinosi.

KELERIS (*nusiima šalmą ir deda ant skobnių. Ten pat numeta savo skraistę*). Tu matei, kiek čia merginų pilyje? Visas vainikas. (*Atsisėdęs kunigaikščio kėdėn ir ištiesęs kojas*) Linksmai gyvena Lietuvos valdovas.

VARTENBERGAS (*sėsdamas kėdėn*). Kaip stabmeldys. Veltui tik dumia krikščionių pasauliui akis savo krikštu.

KELERIS (*atsisėsdamas tiesiai*). Šventu kryžiumi siekiu, kad man retai teko matyti tokių gražių mergelių kaip nūnai atsitiktinai šitam stabmeldžio migy. Pastebėjau grakščias kaip stirnas. Ach, ir veda gi jos mane į pagundą!

VARTENBERGAS (*sekdamas jo nuotaiką*). Kaip tikros pragaro dukterys. Tik bailios labai, laukinės dar ir, manau, vengia mūsų.

KELERIS (*pasiėmęs kalaviją, pasiremia juo*). Per visą kelionę pakankamai matėm, kaip baisiai mūsų neapkenčia naujieji draugai.

VARTENBERGAS. Vyrai dar stengiasi paslėpti savo jausmus. Bet jų moterys, manau, neišmoko tiek veidmainiauti.

KELERIS (*pasikeldamas*). Siekiu protėvių kalaviju, kad visų gražiausioji vis tik bus mano anksčiau, negu aš iš čia išvyksiu.

VARTENBERGAS (*imdamas kalaviją nuo skobnių*). Kaipo riteris, skaistybę pažadėjęs, aš negirdžiu tavo žodžių. (*Pastatęs kalaviją tarp kojų ir pasmakrę atrėmęs į rankeną*) Tik būk atsargus, prašau tave, dievobaimingas broli, nekiršink šitų laukinių vapsvų, kol dar iš jų medaus laukiama. Neužmiršk, kuriuo tikslu esame brolio grosmeisterio[119] ir kapitulo pasiųsti į šią prakeiktą širšių šalį.

KELERIS (*su grimasa*). Liaukis taip su manim kalbėjęs! Juk aš tave gerai pažįstu, skaistuoli. Mėgsti svetimoteriauti labiau negu aš, bet taip, kad žmonių akys nematytų. (*Į jį prieidamas*) Aš manau, tu ne kartą esi pasigailėjęs, kad nėra

[119] *Grosmeisteris* – didysis magistras.

šiame pasaulyje tokio tamsaus kampelio, kur ir pats Dievas nieko nebematytų. (*Sėdasi kėdėn netoli Vartenbergo*)

VARTENBERGAS. Tau gi užtenka tamsios nakties. (*Nenoromis juokiasi*) Iš Pavyslio meitėliai jau atidūmė čion, ir mudu ypatingai atsargūs turime būti. (*Į Kelerį nusikreipęs*) Žiūrėk, kad savo lengvu būdu neprarastai darbo, kurio dėlei esame kapitulo čion pasiųsti.

KELERIS (*maustydamas ant piršto žiedą*). Prarasiu ir atsakysiu. Tau kas?

VARTENBERGAS (*saldžiai, lyg pašiepdamas*). Dievobaimingas mano brolis užmiršo, kad aš esu drauge siunčiamas. (*Tvirtai, pabrėždamas*) Kapitulo instrukcijos liepia klausyti mano patarimų.

KELERIS (*pašiepdamas*). Taip, taip, pamenu: turime drauge apgaudinėti lengvabūdžius laukinius žmones. (*Šypsodamasis*) Tik, gudrusis broli, manau, kad lokių, kurie šiam lauže guli, mes nebeapgausime.

VARTENBERGAS (*piktai*). Broli Keleri!.. (*Atsistoja*)

KELERIS (*atsistojęs žengia priekin, į m e r g e l ę, kuri netikėtai įėjo kambarin ir, pamačiusi svečius, susilaikė minutėlę, lyg sumišusi*) Ei, gražuole! Eik arčiau, aš tavęs juk nenuskriausiu.

Vartenbergas vėl sėdasi; mergina nustebusi tikrai susilaiko

Tu dabar krikščionė; tu neturi baidytis žmogaus, kuris kryžių nešioja.

OLIGĖ. Aš nešioju kryžių nuo gimimo dienos ir ne ant rūbų kaip tu, bet širdyje.

KELERIS (*dar arčiau prieidamas*). Matau, kad tavo liežuvis aštrus kaip kryžiuočio kalavijas. Gerai, kad tu drąsi. Aš myliu moteris, kurios vyrų nebijo.

OLIGĖ (*išdidžiai*). Mano tėvas Mingaila – narsus bajoras. Jis visuomet sėdi dešinėj kunigaikščio jo taryboje. Jis mane mokė nieko nebijoti. Tik tokių žodžių kaip tavo aš nesu girdėjusi: mūsų jaunimas kitaip kalbasi su mergelėmis. Bet jūs – svetimos šalies žmonės, o ten kiti papratimai. Pas mus kalba, kad ten pikta šalis.

KELERIS (*linksmai nusiteikęs*). Tebūna garbė tavo narsiam tėvui, kad jis tave drąsią išaugino. Bet kodėl tu manai, balandėle, kad mūsų šalis pikta?

OLIGĖ. Todėl, kad ten gyvena pikti žmonės. Taip kalba visi, kurie čia esti.

KELERIS (*džiaugsmingai*). Netiesą sako, balandėle. Skaisčioms mergelėms mes labai geri, ir tai pati greitai patirsi. Tu tiek narsi, tiek graži, ir todėl man labai patinki, mergele, nors, kaip matau, nemėgsti savo valdovo draugų. Bet aš tikiuosi, kad mane pamilsi, geriau susipažinus. (*Dar arčiau į ją priėjęs*) Skaistuole, tavęs man labai reikia.

OLIGĖ (*slinkdama nuo jo atgal*). Jei jau patarnauti reikia, pasišauk tuos, kurie tam pastatyti. Aš ne vergė ir ne tarnaitė, (*išdidžiai*) aš esu duktė garsaus bajoro, kuris garbėj pas kunigaikštį.

KELERIS (*neva nustebintas praskečia rankas*). O, dabar aš gerai matau, nors seniau nebūtau tikėjęs, kad pranyko šiame krašte vaišingumas, jei čia gimusi ir augusi daili lietuvaitė taip kalba su svetimos šalies svečiu!

OLIGĖ. Aš esu gimusi Kijeve, kur nuo senų laikų apsigyvenę mano tėvai ir protėviai. Jie ten buvo nuo Gedimino metų. Dabar kunigaikštis parsikvietė mane su tėvu savo pilin būti prie Lydos kunigaikštytės, kurią skyrė sau žmona.

KELERIS. Oho! (*Linguodamas galvą*) Aš taip ir maniau, kad tu ne vietinė, bet svetimos šalies paukštytė. Argi galėjo tokia lelija išdygti Lietuvos klampynėse, kur vien dilgėlės auga? Kodėl tave parsikvietė valdovas? Ar maža čia buvo garsios giminės mergaičių?

OLIGĖ. Kunigaikštytė Ona krikščionė, o čia visi labai neapkenčia krikščionių.

KELERIS. Štai kas yra? Bet tu myli juos. (*Nusijuokęs*) Ar ne tiesa? (*Dar labiau prisiartinęs*) Gražuole, aš gyvenimo pusę atiduotau už vieną tavo pabučiavimą.

OLIGĖ (*nustebusi traukiasi nuo jo arčiau į duris*). Dabar aš matau, kad tiesą sako, kurie piktai apie jus kalba.

KELERIS (*vis arčiau prie jos slinkdamas*). Netikėk jais, balandėle. (*Rodo ant savo pirštо žiedą*) Tu matai žiedą ant mano pirštо? Jis žvaga visomis spalvomis, kokiomis tik dega vaivorykštė. Panašaus neturi nei jūsų valdovas, nei jo sužadėtinė. (*Prisiartinęs prie jos, tyliai*) Tu jį gausi, tik ateik mano kambarin, kai užges pily visos ugnys. Dar aš turiu daugiau brangių papuošalų, kurių pavydės tau visos šio krašto merginos.

Oligė nustebusi paraudonuoja ir šoka pro duris.
Betgi duryse akimirksnį susilaiko, atsigręžia
ir žvilgteria linksma į Kelerį

VARTENBERGAS (*rūsčiai*). Broli Keleri, neužmiršk, tu vienuolis! Turiu tave perspėti kaipo vyresnysis.

KELERIS (*sujaudintas*). Penkiomis Kristaus žaizdomis siekiu, ji bus mano! Šiuo atveju aš turiu gerą uoslę. Švento Jurgio ietimi siekiu, aš panašios nesu dar matęs. (*Atsigręžęs į Vartenbergą*) Tu pastebėjai, kokios stambios jos krūtys. A? O lūpos, lūpos!.. Ach, išbučiuosiu jas!.. Matei, kaip staiga paraudo jos veidai? Be abejo, naktimis ją kankina geiduliai, ir dabar visai nebeteks ramybės, kol ateis pas mane... (*Bėgioja po menę sujaudintas*)

VARTENBERGAS (*pasipiktinęs*). Broli...

KELERIS (*neduodamas jam kalbėti, sumoja ranka*). Ach, žinau, kad brolis, ne sesuo, nors tu norėtai, kad čia būtų sesuo... Ir aš irgi, ypač jei toji sesuo būtų ji... (*Trindamas delnus*) Ech, ir suspiegs, kai aš ją pakutensiu!..

IV

Aukštoji Vilniaus pilis. Didelė menė, arka į dvi dalis padalinta. Antroje skobnys paruoštos puotai. Menėj susirinkę s v e č i a i stoviniuoja būreliais ir šnekučiuoja. Atskirai laikosi kryžiuočiai, K e l e r i s ir V a r t e n b e r g a s. Lenkai irgi atskirai; jų keturi žmonės: H e n r i k a s M a z o v i e t i s, J o n a s S k a r b e k a s, Z i n d r a m a s iš M a š k o v i c ų ir J o n a s iš B y c h o v o. Jie arčiau prie durų. Matyti, visi laukia tiktai kunigaikščio. Kai tik jis pasirodo pirmam kambary, skubiai prieina Henrikas ir Skarbekas

HENRIKAS MAZOVIETIS (*žemai nusilenkęs*). Garbingiausias valdove!..

SKIRGAILA (*susilaikęs*). A, girdėjau, kad sirgai. Gerai, kad pasveikai ir gali nūnai dalyvauti mano puotoje.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Girdėjau, kad Lietuvos valdovas mėgsta vaišinti svečius. Dažnai jo pily skamba puotos linksmybė.

SKIRGAILA. Aš dažnai linksminuosi, bet tik su savaisiais draugais. Su svetimais aš nemėgstu puotauti. (*Nori eiti*)

HENRIKAS MAZOVIETIS (*pastodamas jam kelią*). Aš neturėjau dar progos matyti Lietuvos valdovą nei su juo pakalbėti, nors tavo brolis, kunigaikšti, tikėjosi, kad aš tiek neužtruksiu. Reikalų yra tiek daug. Norėtau dabar...

SKIRGAILA (*šiurkščiai*). Aš nenoriu dabar kalbėti apie reikalus. Matai, aš turiu svečių. Jie irgi turi reikalų. Apie juos kalbėsim kitur.

JONAS SKARBEKAS. Man, šviesiausias kunigaikšti, brangi kiekviena valandėlė, o aš jau pusę mėnesio laukiu, kad tu išgirstai mano balsą, ir vis veltui. (*Sudėjęs rankas*) Meldžiu tavęs, galingiausias valdove! Mielaširdingiausio Dievo vardu tave meldžiu atkreipti į mano žodį nors šiandien dėmesį.

Skirgaila stovi į juos šonu ir, galvą nuleidęs, suraukęs kaktą, klauso. Nuošaliau stovį kryžiuočiai žiūri į juos ir apie kažką kalbasi

Tu mus į puotą pakvietei, valdove. Sunku linksmintis, kai žinai, kad šalia rauda nuskriausta siela. Našlaitės ašaros sunkios kaip švinas Dievo teisybės svarstyklėse.

SKIRGAILA (*šiurkščiai*). Kas man darbo, kad ten kažkas verkia nuskriaustas. Puoton aš jus šiandien kviečiu ir noriu linksmintis, bet ne galvoti, kad ten kažkas nuskriaustas. Nuskriaustų visuomet yra daug.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*liūdnu balsu*). Aitrūs bus mums tavo valgiai, kartūs gėrimai, garbingasis valdove, kad nenori išgirsti mūsų prašymo.

SKIRGAILA. Kad tu nebūtai mano pily svečias, aš tau pasakytau: nenori linksmintis su manim, eik šalin ir nekliudyk man. (*Žengia į priekį*)

HENRIKAS MAZOVIETIS (*vėl jam pastodamas*). Šviesiausias kunigaikšti, tuo užgauni Viešpatį Dievą, kurio indignus servus sum[120], ir savo brolį, garbingą lenkų karalių, kuriam aš atstovauju. (*Saldžiai*) Tebūna puota maloni tavo mums palankumu, raminančiu skausmą tos, kurios likimu tavo brolis, be abejo, yra susirūpinęs.

SKIRGAILA (*sustojęs atsigręžia į juos ir tvirtai*). Apie ką judu kalbate, šventikai?

JONAS SKARBEKAS. Mudu kalbame apie Lydos kunigaikštytę, kuri nelaisvėje kankinasi tavo pily.

SKIRGAILA. Iš kur žinai, kad ji nelaisvėj ir kankinasi?

JONAS SKARBEKAS. Ji sielojasi, nes tu ją prievarta sulaikei kelionėje į Mozūrų kunigaikštį, kuriam priklauso jos širdis ir ranka. Aš tai žinau kaip josios dvasininkas, sielos nuramintojas, kuriam ji atidarė savo širdį.

[120] *Indignus servus sum* (*lot.*) – esu nuolankus tarnas.

SKIRGAILA (*niekinamai į jį pažvelgęs*). Veltui tokiam kaip tu atidengia savo paslaptis.

Bet tam ji moteriškė...

HENRIKAS MAZOVIETIS (*su malonia šypsena*). Šviesiausias kunigaikšti, tavo brolis dėl jam tik žinomų priežasčių paskyrė ją Mozūrų kunigaikščiui, kuriam turi priklausyt jos ranka.

SKIRGAILA (*tvirtai*). Ji priklauso man, ir aš jos niekam neužleisiu. Toksai mano papratimas: ką paėmiau, tai mano.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*nusilenkdamas ir praskėsdamas rankas*). O jei ji nepanorės tavo būti? (*Žiūrėdamas jam į akis*) Kas gali priversti laisvą valdovę sujungti savo likimą su tuo, kurio ji nenori?

SKIRGAILA. Šventike, tu norėtai skaityti mano širdyje kaip savo kvailoje knygoje. Kas tau darbo, ko nori ir ko nenori Lydos kunigaikštytė?

HENRIKAS MAZOVIETIS. Tu sulaužei brolio pažadus ir pakenkei jo tikslams. Kaipo jo atstovas, aš prašau tave, kunigaikšti, atitaisyti žingsnį, kuris tavo galingam broliui bus nemalonus.

SKIRGAILA. Tu jo atstovas, jis tavo valdovas, ir težinokis su juo. Man nėra reikalo galvoti apie tai, kas jam malonu, kas ne.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ką gi aš turiu tuo reikalu pranešti garbingiausiajam mano valdovui?

SKIRGAILA. Praneški jam, kad čia visi turi norėti, ko aš noriu, daryti, ką aš liepiu. Jis tai supras, jei nepamiršo, kad ir patsai buvo valdovas. (*Skirgaila vėl nusigręžia ir žengia priekin, bet jam iš kitos pusės pastoja kelią Skarbekas*)

JONAS SKARBEKAS (*skubėdamas į priešakį*). Šviesiausias kunigaikšti, skriausdamas našlaitę, tu rūstini Viešpatį Dievą ir gali netekti amžino danguje gyvenimo.

SKIRGAILA (*sumojęs ranka*). Nedidelė nelaimė. Galingasis Perkūnas stipresnis nekaip kiti dievai, o dausos šalis gražesnė negu tavo dangus.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*nustebęs*). Su kuo mes kalbame? Nejaugi su krikščioniškos šalies valdovu?

SKIRGAILA (*susilaikęs, iš paniūrų į jį pažvelgęs, iš lėto*). Aš dar nežinau.

JONAS SKARBEKAS. Kaip turės nusiminti brolis, sužinojęs tavo darbus ir kalbas! (*Pakėlęs ranką ištiestu pirštu aukštyn*) Jo rūstybės audra pavojinga net galingiausiems valdovams.

SKIRGAILA. Aš nesidėmiu grasinimais, kol jie nevykdomi, bet nemėgstu, kai man graso, šventike.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Dovanok, valdove, jei tau prasitarėme nemandagiu žodžiu, kuris galėjo tave užgauti. Mudu nenorime tau grasinti, kada galime prašyti: pasigailėk našlaitės, jos karštų ašarų.

SKIRGAILA. Be pasigailėjimo aš esu tik savo priešams, bet tu nerasi jų moterų tarpe.

JONAS SKARBEKAS (*sudėjęs rankas*). Aš maldauju tave visu kuo, kas tau yra brangu, šviesiausiasis valdove! Tavo motinos vėle!

SKIRGAILA (*nekantriai*). Ko neišgavai grasinimais, neišgausi iš manęs ir maldavimu. Aš nekenčiu tų, kurie prašo, jei jie ne elgetos ir ne skurdžiai.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ir nebėra vilties rasti tavo širdy malonės, garbingasis valdove?

SKIRGAILA. Kas mano rankoj, tai mano, nors tai būtų ne priešo, bet draugo kalavijas. (*Nusigręžęs šonu, iš paniūrų į juos žiūrėdamas*) Jei jūs, lenkai, norite ko iš manęs gauti, jėga paimkite (*nusišypsojęs*), jei išgalėsite...

HENRIKAS MAZOVIETIS (*nuleidęs galvą, liūdnu balsu*). Šviesiausias kunigaikšti, liūdna bus tavo puotos linksmybė mums, kurie nesuradome tavo širdy palankumo.

SKIRGAILA (*krūptelėjęs pečiais*). Aš gi sakiau jums, kad puotai turi būti savo laikas ir reikalams savo. Linksmintis galima tik kada darbo nedirbi ir reikalus užmiršti. (*Galvą linktelėjęs svečių link*) Matote, valgiai jau pagaminti, taurės pripiltos. Visi tik šeimininko laukia, o judu mane sutrukdėt.

Skirgaila eina į paruoštą jam vietą. Prie jo dabar prieina Keleris ir Vartenbergas, o kiek vėliau ir riteriai lenkai

VARTENBERGAS (*žemai nusilenkęs, reikšdamas pagarbą*). Galingasis Lietuvos valdove, sveikinu tave laimingai medžiojus. Mudu su broliu Keleriu (*rodo ranka į Kelerį, kuris nusilenkia kunigaikščiui*) labai gailėjomės, kad pasivėlavom ir, atvykę tavo pilin, negalėjom dalyvauti pasilinksminime, kurį kiekvienas tikras kareivis turi mėgti. Ypač gailėjosi brolis Keleris, kuris dar neturėjo iki šiol progos matyti galingą Lietuvos valdovą.

Keleris nulenkia galvą

SKIRGAILA. Malonu man judu matyti savo pily. Nepatogu buvo medžione varginti svečius, dar po kelionės vargų neatsilsėjusius.

KELERIS. Mes, kareiviai, pripratę prie žygio vargų. Kariauti ir medžioti mes niekuomet nepavargę.

VARTENBERGAS. Ne progos pamedžioti, tavo girių pamatyti mums gaila, bet kad tiek laiko nematėm palankaus veido mūsų ordino draugo.

SKIRGAILA (*su atida į jį pažvelgęs, rimtai*). Ar mes esame draugai, ar priešai, ateitis turi dar parodyti, vokieti.

VARTENBERGAS (*nusilenkęs*). Garbingiausias valdove, gaila, kad iki šiol neturėjau progos tave pamatyti; tada, šviesiausias kunigaikšti, būtai įsitikinęs, kad mes, kryžiuočiai, tikri tavo draugai esame.

SKIRGAILA. Tebūna tavo žodžiai tiesa.

KELERIS (*išdidžiai*). Riterio lūpom vien tik tiesa ir pridera.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*priėjęs drauge su Zindramu ir Jonu*). Garbingiausias valdove, štai lenkų riteriai, kurie mane atlydėjo į garsiąją tavo pilį, nori patys pareikšti tau savo pagarbą. (*Rodydamas*) Zindramas iš Maškovicų ir Jonas iš Bychovo, žinomi visoj lenkų šaly savo karo darbais riteriai.

SKIRGAILA. Girdėjau. (*Pažvelgdamas į juos*) Žinau, tai plačiai išgarsėję ir kalaviju, ir protingais patarimais vardai. (*Kreipdamasis į juos*) Mačiau judu Krokuvoj prie mano brolio šono.

VARTENBERGAS. Gaila tik, kad jų kalavijai nesyk yra pasidarbavę prieš krikščioniškiausią ordiną.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ (*išdidžiai, pakėlęs aukštyn galvą*). Prieš klastingus vokiečius – nori pasakyti, riteri.

VARTENBERGAS (*išdidžiai*). Kas eina prieš šventosios Marijos ordiną, tas eina prieš katalikų tikybą, kurios gynėjai esame.

JONAS iš BYCHOVO. Neteisingas tai riteris, kuris taip loja. Galiu tai kiekvienoj vietoj ir kiekvienu metu, kalaviju ar kirviu, pėsčias ar raitas, įrodyti, jei tik tam nepasipriešins (*nusilenkęs kunigaikščio link*) kunigaikštis, kurio svečiai esame.

VARTENBERGAS. Malonu man būtų išmėginti savo ginklą, su tiek garsiu riteriu susirėmus, ir garbę pelnyti... Bet pasiuntinys esu ir grosmeisteriui atstovauju: be jo leidimo negaliu priimti malonaus mano širdžiai pasiūlymo.

KELERIS (*ramiai*). Rasim, lenkai, patogų laiką, ir mano kalavijas visuomet jums patarnaus. Nemanykite, kad kovos su jumis vengiam. (*Duoda Jonui ranką, kurią tasai paspaudžia*)

SKIRGAILA. Kovoms savo laikas, puotai savo. Progos dar turėsite susitikti su ginklu rankoje, o dabar geriau – su taure.

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesa tavo, valdove. Tikras riteris turi žinoti, kada jam su ginklu proga, kada su taure kreiptis į savo priešą. (*Duoda ranką Vartenbergui; tasai ją paspaudžia*) Nevengsime vienas antro nei karo, nei taikos metu.

SKIRGAILA. O dabar metas į puotą, kuri mūsų laukia.

Eina ir sėdasi pagamintoj vietoje; jam paruošta kėdė su aukšta užupakaly atrama, gotiško stiliaus. Kiti svečiai susėda suoluose. Visa tai atliekama tyloje. Meta žvilgsnį aplinkui, ar svečiai jau yra užėmę savo vietas

Linksminkitės, mano ir mano krašto draugai! O jūs, riteriai, nesipiktinkit, jei ne viskas mūsų puotoj, kas turėtų būti krikščioniškoj šaly: mes dar nesuspėjome viso ko pramokti. Kiek besistengė seni mūsų draugai, lenkai ir vokiečiai, mes vis tik negalėjome pasisavinti, kas mums svetima. Amžius

mokė dievobaimingieji mūsų kaimynai ir kalaviju, ir ugnimi, kraujo nesigailėdami, tikros gailestingojo Dievo tikybos, bet mes apakę tvirtai laikėmės savo klaidų ir neapkentėm tų, kuriems turėjome tik dėkingi būti. Linksminkitės dabar, kilnieji svečiai ir mano šalies draugai, ir tebūna tarp mūsų taika per amžių amžius.

LENKAI (*vienu žodžiu*). Amen.

VARTENBERGAS (*dievobaimingai sudėjęs rankas ir pakėlęs akis aukštyn*). Šventasis mūsų ordinas, sekdamas išganytojo, nekalčiausio avinėlio, pavyzdžiu, yra pasiryžęs atleisti visas mums padarytas skriaudas ir užmiršti visus užgauliojimus. Mes nūnai laimingi tuo, kad katalikų tikybos šviesa pagaliau pasiekė šį iki šiol stabmeldišką kraštą. Dėlei to mes, tam reikalui nemažai pasidarbavusio šventojo ordino atstovai, nūnai tikrai pasirengę pasidžiaugti jūsų laime, garbingiausias Lietuvos valdove.

SKIRGAILA (*karčiai nusišypsojęs*). Mes irgi neužmiršim jūsų darbų, vokiečiai, tik stengsimės dabar užmiršti, kas mus iki šiol skyrė, ir tebūna nūnai pirmoji mano taurė už draugingą grosmeisterį, kuris, pasiųsdamas tokius žymius riterius mūsų pasveikinti, suteikė man nepaprastos garbės. (*Ima taurę rankon ir nori išgerti. Svečiai ir visi kiti, išskyrus Stardą ir Skurdulį, atsistoja*)

HENRIKAS MAZOVIETIS (*irgi pakilęs*). Krikščioniškose šalyse įprasta malda, valgių ir gėrimų palaiminimu pradėti žemės valdovų puotą. Leisk man tai atlikti prieš išgeriant šią taurę, garsusis valdove.

Skirgaila žiūri į jį ir tyliai stato taurę atgal

VARTENBERBAS. Kai puotoj dalyvauja Didysis Marijos ordino kumtorius[121], jis tai turi atlikti!

HENRIKAS MAZOVIETIS (*išdidžiai*). Plocko vyskupas, Krokuvos kapitulos praepositus praelatus[122], lenkų karaliaus atstovas ir patarėjas, turi pirmenybės teisę prieš užimančius aukščiausias vietas kryžiuočius.

KELERIS (*Vartenbergui tyliai*). Liaukis, broli! Didelė čia garbė laiminti stabmeldžio puotą.

VARTENBERGAS (*Keleriui, taip pat tyliai*). Negaliu nusileisti pasauliniam dvasininkui, dargi lenkui. (*Garsiai Henrikui*) Savo asmenimi šventojo ordino grosmeisteriui atstovauju: jo garbės esu saugotojas.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Mano asmeniu atstovaujamas didysis lenkų karalius: jo didybės esu sargas.

KELERIS (*paniekinamai*). Grosmeisterio priemenėje galingesni valdovai nekaip tavo karalius ištisas valandas laukia.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*užsigavęs*). Kunigaikšti, tavo namuose užgauna tavo brolio ir Viešpačio pasiuntinį.

SKIRGAILA (*tvirtai, pakeltu balsu*). Lietuvos valdovas neturi sau viešpačių, šventike, o dėl ko jūs ginčijatės, aš nežinau. (*Ironingai*) Bet jeigu negalite susitarti ir atlikti, kas reikia, teatlieka popas Jonas.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Nepaliesiu valgių ir gėrimų, schizmatiko[123] palaiminimu subjaurotų!

[121] *Komtūras* – viduramžiais vienas aukščiausių vienuolių ordino pareigūnas.

[122] *Praepositus prealatus* (*lot.*) – paskirtasis prelatas.

[123] *Schizmatikas* – nuo pagrindinės Bažnyčios atskilusios Bažnyčios narys. Šiuo atveju – stačiatikis.

SKIRGAILA (*stebėdamasis, krūptelėjęs pečiais*). Argi jisai ne krikščionių šventikas?

VARTENBERGAS. Jis eretikas! Jo vieta ne čia, su mumis, bet pragare, tarp pasmerktųjų!

SKIRGAILA (*balsu, į šventiką Joną*). Pope Jonai, pope Jonai, ar girdi? Jie sako, kad tu netikras šventikas ir tavo vieta ne čia, bet pragare. Ar jie tiesą kalba?

ŠVENTIKAS JONAS. Meluoja jie, prakeikti lotynikai[124], ir tu jais netikėk, malonusis mūsų valdove. Be mūsų tikybos, nėra kitos tikros pasauly.

SKIRGAILA. Kas jumis patikės! Jie kalba, kad tu meluoji, tu sakai, kad jie, o krivis porina, kad jūs visi meluojate, ir juo aš dar tikiu.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Kunigaikšti, ar užgaulioti mus kvietei sėsti už tavo skobnių?

SKIRGAILA. Šventike, aš dar gerai nepažįstu jūsų papročių. Manęs dar niekas nemokė kaip mano brolį, lenkų karalių. Bet jeigu kas trukdo jūsų paprotį, sėsime gerti ir valgyti, kaip kad seniau pas mus sėsdavo.

VARTENBERGAS (*tyliai, Henrikui*). Po to, ką išgirdau, laiminti šią puolą užleidžiu tau. Nedidelė garbė!

Henrikas sumišęs tyli

JONAS SKARBEKAS. Aš tos garbės imuosi, kad turėtau progos drauge su malda pasiųsti į aukščiausiojo sostą atsidusimą už sielą, dar nepraregėjusią, ir už tavo, kumtoriau, puikybės pagautą.

[124] *Lotynikai* – turima omeny Romos katalikų bažnyčios tikintieji.

KELERIS. Ei, tylėk, kapišoninke! Riteriui piktžodžiauji.

Skarbekas kalba maldelę, laimina puotą, ir visi sėdasi. Kurį laiką valgo tylėdami, paskui pradeda vieni kiti kalbėti

SKIRGAILA (*į kryžiuočius*). Jums nepatinka mūsų valgiai ir gėrimai. Jie prasti ir neskanūs. Kitokių esate pripratę namie, pas jūsų viešpatį.

KELERIS. Marienburgo pily, pas brolį grosmeisterį, nori pasakyti, aukščiausiasis kunigaikšti. Šventame ordine nėra viešpačių, ir pats jisai valdovų neturi.

VARTENBERGAS. Mes, vienuoliai, prastai valgom ir geriam, ir mums tavo, garbingasis valdove, valgiai gardūs ir skanūs, tik midus tavo mūsų galvai per stiprus.

SKIRGAILA. Mes dar nepraturtėjome, kad tolimų šalių saldų vyną gertume. Iki šiol mus visi plėšdavo, o dabar ir mes esame krikščionys. (*Į Kelerį*) Gerk ramiai, riteri, lietuvišką midų: tu pas draugą (*šypsodamasis*), o čia dar laukinė šalis ir nieko blogo tau negresia.

KELERIS. Aš geriu. Tik nesu prie jo pripratęs ir tiek išgerti, kiek norėtųsi, nepajėgsiu.

SKIRGAILA. Taip, šitas midus ne tokis gardus kaip Marienburgo rūsio vynai. Kai dar jaunas buvau ir gerbiau mūsų senus dievus, aš svajojau jų paragauti Marienburgo pily. Bet dabar nebeteks; krikščionys esame ir turim taikingai gyventi, kaip kad krikščioniškoms tautoms pridera.

KELERIS (*erzindamas*). Gaila!

HENRIKAS MAZOVIETIS. Mes nuolat meldžiam aukščiausiąjį Dievą sustiprinti draugiškumo jausmus tarp katalikiš-

kų kraštų valdovų ir neprileisti krikščioniško kraujo pralieti. (*Sudėjęs rankas, akis aukštyn pakėlęs*) Tepalaiko amžinąją taiką aukščiausias pasaulio valdovas.

KELERIS. Tas Dievą prašo taikos, kuris bijo. Mums nėra reikalo, nes patys galim save apsaugoti.

JONAS SKARBEKAS. Mes žinome, kad jūs, vokiečiai, nieko nebijote, net paties Dievo.

JONAS iš BYCHOVO. Taikos prašo Dievą kunigai – jų tai dalykas. Bet mes mielai išmėgintume savo ginklus į jūsų sprandus, vokiečiai.

VARTENBERGAS (*Skirgailai, taikingai*). Kodėl tau neparagauti, kunigaikšti, Marienburge vyno? Mūsų šventasis ordinas visuomet maloniai pamatys galingą Lietuvos valdovą savo svečiu; brolis grosmeisteris pavaišins jį, kaip vaišina galingiausius pasaulio valdovus. Šventasis ordinas dažnai mato pas save vainikuotus svečius.

SKIRGAILA. Bijau, kad jūsų gardūs valgiai ir saldūs vynai pakenkti man gali, nors dabar mes ir esame draugai.

KELERIS. O gaila, šviesiausiasis kunigaikšti, kad mes dabar draugai. Mes būtum geresni priešai nekaip draugai.

JONAS SKARBEKAS (*pasipiktinęs*). Teneišgirsta aukščiausiasis Dievas tavo nedorų žodžių, riteri!

SKIRGAILA (*į Kelerį pažvelgęs*). Tu manai, vokieti? Kas žino ateitį? Bet tu man patinki, – esi atviras vyras ir kalbi, ką manai.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsistojęs*). In vino veritas[125]! Matai, šviesiausiasis kunigaikšti, koki tau draugai kryžiuočiai.

[125] *In vino veritas* (lot.) – vyne teisybė (t. y. išgėręs žmogus sako tiesą).

Tik lenkai ištikimi tau. Nei blaivas, nei girtas lenkas to nepasakys, nes jo mintyse ir širdyje lietuviui vien tik draugingi jausmai. (*Sėdasi*)

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ. Tiesą ponas kalbi. Lietuvis vertas, kad jam lenkas būtų draugas.

VARTENBERGAS. Brolis Keleris apsvaigo nuo stipraus tavo midaus, šviesiausiasis kunigaikšti, ir tu nesidėmėk jo nevykusiais juokais.

JONAS iš BYCHOVO. Kryžiuotis tik girtas tiesą sako: blaivas jis visuomet suktai kalba.

SKIRGAILA (*Vartenbergui*). Tavo draugas atviras vyras, o tu lapė ar gal dar kažkas apgaulesnis.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Vilkas avinėlio kailyje.

VARTENBERGAS (*atsistojęs, rūsčiai, užsigavęs*). Kunigaikšti, tu užmiršti, kad aš esu riteris ir galingojo ordino pasiuntinys.

SKIRGAILA (*nusijuokęs*). Aš pajuokavau, vokieti, o tu užsigavai. Ar aš negaliu juokauti, kaip kad tavo draugas juokauja?

Vartenbergas, piktu žvilgsniu į kunigaikštį pasižiūrėjęs, iš lėto atsisėda; susiraukęs, rūstus, ima taurę, pila midaus ir geria

Ei, Starde. Kur tavo kankliai? Kodėl aš dar negirdžiu jųjų stygų balso? Ar gal tu pamiršai tas dainas, kuriomis audrinai mūsų širdis. Parodyk svetimtaučiams, kad ir mūsų šaly mokame daina pagerbti karžygio narsumą.

STARDAS (*sėdėdamas gale skobnių*). Valdove, jau nebeišgirsi mano kanklių. Tu žinai, kad aš juos sudaužiau – nebereikalingi jie tau, su naujais draugais besilinksminančiam.

SKIRGAILA. Starde, ar tu pamišai? Nejaugi manai, kad mes, krikščionimis tapę, jau nemėgstame mūsų senų dainų? Be jų lietuvis nei vienos dienos gyventi nebegali.

STARDAS. Taip. Buvo laikai, kada daina lietuvį lydėjo nuo gimimo dienos iki kapo. Tada ji garsiai skambėdavo mūsų šaly. Dainuodavo tada vaidilos, dainuodavo kareiviai, dainuodavo artojai, dainuodavo seni ir jauni ir skaisčiosios mergelės. Tada viešpatavo dar rami linksmybė mūsų šaly, miškai ir girios, šilai ir šlaitai džiaugsmu dar šlamėjo. Dabar ir jie nutilo ir numirė, nebeskamba daina, nepritaria jai giria šlamėjimu: ten nebėra jau mūsų garbingų dievų.

SKIRGAILA. Sakau, tu pamišai, Starde! Ar užmiršai, kad esi krikščionis.

STARDAS (*neigiamai kraipydamas galvą*). Ne, kunigaikšti. Aš noriu gyventi, kaip kad mūsų seni tėvai gyvendavo, ir gerbti tuos dievus, kuriuos jie gerbdavo. Aš tėvynei liksiu ištikimas, kad ir vienui vienas būsiu.

SKIRGAILA (*sušukęs*). Vaidila! (*Rūsčiai*) Tu per daug pasitiki mano palankumu dainiaus vardui. Kad nepasielgtau su tavim kaip su tuo, kuris Lietuvos valdovui nusidėjo.

STARDAS. Aš mirti nebijau, valdove. Man seniai metas dauson, nes čia nebeliko kas daryti.

SKIRGAILA (*minutėlę žiūri į jį*). Matau, tu šiandien daug išgėrei stipraus mano midaus. Aš noriu, kad tu man padainuotai apie garsius Mindaugo žygius, apie Gedimino, žuvusio nuo vokiečių rankos, darbus, apie kruvinas Kęstučio kovas, niekšiškai pasmaugto lenkų karaliaus, paniekinusio mano garbės žodį.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jis nusidėjo stabmeldys dar bebūdamas. Krikščioniško dorumo šviesa dar nebuvo tada palietusi jo sielą.

SKIRGAILA (*piktai į jį pažvelgęs*). Taip, taip! Žinau. Tada jūs dar tik mokėte jį. (*Stardui*) Girdi, Starde. Palinksmink mane daina. Nejaugi Lietuvos valdovas turi ieškoti sau dainiaus, kaip ir dievų, svetimose šalyse?

STARDAS. Veltui liepi, valdove: tu mano dainos vis tiek nebeišgirsi.

SKIRGAILA. Aš matau, vaidila, tu šiandien nori likti mano priešu ir erzini mano kantrybę. Kodėl tu nenori man padainuoti? Kanklių neturi? (*Ploja rankom tarnams, kurie stovi prie durų*) Ei, tuojau suraskite ir atneškite Stardui kanklius.

SKURDULIS (*pakyla iš vietos, eina į menės vidurį ir atsistojęs ties kunigaikščiu*). Kodėl jis nenori nūnai tau dainuoti (*rodo į Stardą*), klausi tu? Aš tau atsakysiu, kunigaikšti. Todėl, kad jūs paklausėt ir susibičiuliavote su žmonėmis, kurie buvo, yra ir visados bus pikčiausi mūsų priešai ir tik ieško, kad galėtų mus pražudyti. Paklauskite, ką mes esame jiems pikto padarę, kad per juos mūsų žemė krauju paraudo, o dangus gaisrų gaisais? Kuo mes jiems nusidėjome, kad per juos mūsų vaikai liko našlaičiais, o skaisčios mergelės paniekos motinomis? Aš, galingų dievų senas tarnas, savo akimis matęs visus jų piktus darbus, sakau tau, Lietuvos valdove, ir jums, bajorai: per juos dabar mūsų žemė nustos derliaus davusi, sodai – vaisių, o gyvuliai – priaugimų, o tie, kurie atsiras, tuojau žus. Per juos nutils mūsų šaly dainos, išnyks linksmybė, gedulu apsigaubs laukai ir girios, nes pražūčiai save paskyrėte, pripažinę savo

dievais piktų atėjūnų žiaurius dievus, kurie buvo, yra ir bus mūsų priešų dievai! Kodėl atsižadėjote senųjų mūsų gerų dievų, kurie niekuomet nėra jūsų nuskriaudę, niekuomet apvylę jūsų tėvų ir protėvių?

Ką jūs pajusite, kai rūstus Perkūnas prabils savo galingu balsu, nuo kurio sudrebės dangus ir žemė, jūsų butai, jūsų naujų dievų šventyklos, ir paklaus jus, kodėl nuo jo nusigręžėte, kodėl jį paniekinot, užgesinę jo amžinas ugnis?

Ar gal laukiate, kad nauji dievai jus apgintų nuo Perkūno rūstybės?

Ką jūs pasakysite savo senelių ir prosenelių vėlėms, kurias jūs išvijote iš savo namų, iki šiol jų saugojamų, nustojote jiems teikę nakties maistą?

Kodėl tu, valdove, ir jūs, čia susirinkę bajorai, nesakote šitiems atėjūnams, kaip kad sakydavo jiems jūsų tėvai: eikite iš mūsų krašto, kraugeriai ir žiaurūs žmonės! Eikite drauge su savo dievais, plėšriais ir žiauriais kaip jūs patys, ir nekliudykit mums ramiai gyventi, kaip kad gyvendavo mūsų protėviai, kaip kad gyventi ir mes norime! (*Pasižvalgęs aplinkui, linguodamas galvą*) Bet jūs tylite ir puotaujate su jais, kaipo su bičiuliais ir savo draugais.

BAJORŲ BALSAI.

– Ne, ne! Jie nėra mūsų draugai!..

– Težūna jie, pikti kraugeriai!..

– Gėda mums, valdove!..

– Šalin juos!..

– Maloniau man sėdėti tėvo laidotuvėse negu už vienų skobnių su jais kunigaikščio puotoje!

SKIRGAILA (*pakilęs sudaužia kumščiu į skobnis*). Tylėkite jūs!.. (*Piktai dairosi aplinkui. Bajorai nurimsta. Tik kai kurie dar niauriai žiūri į kunigaikštį ir į svečius, barškindami pirštais į skobnis. Artimiausi kunigaikščiui bajorai sėdi, galvas nuleidę žemyn. Vartenbergas ir lenkai sumišę*)

KELERIS (*Skarbekui*). Na ką, kapišoninke? Ar tu moki taip ginti šventą bažnyčią kaip šis surambėjęs stabmeldys savo netikrus dievus?

JONAS SKARBEKAS. Aš jai tarnauju šventa malda, o jūs žeminate savo išdidžiu žiaurumu.

KELERIS (*išdidžiai*). Tylėk, kapišoninke. Aš Marijos panelės šventojo ordino riteris ir kryžiui tarnauju. Ne tu mane teisi!

VARTENBERGAS. Mums nėra čia teisėjų. Mus gali teisti tik Viešpats Dievas ir švenčiausioji Marija.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*tyliai*). Teis ir teisdami pasmerks!..

V

Vilniaus Aukštojoje pily, kambariuose, kur tapo apgyvendinta kunigaikštytė Ona Duonutė. Didelė menė; molinė asla ir pasieniais suolai, iškloti lokių kailiais; kampe skobnys, priešais suolelis. K u n i g a i k š t y t ė sėdi pas skobnių kampą ir verpia. Su ja verpia dar kelios m e r g o s. Verpdamos visos dainuoja

Vai, pūtė pūtė šiaurasai vėjelis,
Vai, barė mane jaunasai bernelis,
Kad aš, mergelė, žodžio nelaikau,

Kad aš, jaunoji, jau kitą pamilau...
Sprogo širdelė kaip sode liepelė,
Temė akelės kaip tamsi naktelė...

ONA DUONUTĖ (*įėjus Oligei, liaujasi dainavus ir verpus*). Tu buvai, tu matei jį?

Oligė linktelėja teigiamai galvą

Ką jis tau sakė? Žadėjo ateiti?

OLIGĖ (*imdama verpstį*). Sakėsi atvyksiąs, kai tik baigsiąs savo maldas. (*Sėdasi už kuodelio*) Ach, valdove, kad tu būtai mačiusi, kokis pas mus atvyko riteris iš vokiečių žemės! Aukštas, stiprus kaip ąžuolas, gražus kaip bijūnėlis. Tokio mūsų jaunimo tarpe aš dar nesu mačiusi.

ONA DUONUTĖ. Vokiečiai pikti ir žiaurūs žmonės. Laimingas tasai, kurio akys niekuomet jų nėra mačiusios.

PIRMOJI MERGA. Geriau į juos nei nežiūrėti! Dar užkerės.

ANTROJI MERGA. Sužinosi tada, kas yra piktas vokietis!

OLIGĖ. Kaip jis gali būti piktas, jei tokis gražus ir jo akys taip linksmai juokiasi?

JONAS SKARBEKAS (*Įėjęs sustoja vidury kambario*). Tesie pagarbintas Jėzus Kristus.

ONA DUONUTĖ. Ir mes jį garbinam... (*Atsistojusi*) Aš tave liepiau pakviesti. Gal sutrukdžiau tavo maldą, šventasis vyre?

JONAS SKARBEKAS (*sudėjęs maldingai rankas*). Aš meldžiau Viešpatį Dievą, kad savo malone teiktųsi nuraminti ir apšviesti tavo sielą.

ONA DUONUTĖ. Tu visuomet ramindavai mane, o kai nusto-

davau vilties, bardavai. Bet nūnai, šventasis vyre, nusiminimas vėl apgaubė mano širdį.

JONAS SKARBEKAS (*kraipydamas galvą ir pakėlęs akis aukštyn*). Negerai, dukra Kristuje, negerai. Melskis ir prašyk Dievą, ramybės šaltinį, tegrąžina vėl ją tavo širdžiai.

ONA DUONUTĖ (*atsisėsdama*). Negaliu melstis, šventasis vyre. Tu sakei, kad mano likimas tuoj pasikeisiąs, kai tik atvyksią gerosios karalienės pasiuntiniai. Jie jau seniai atvyko, o aš vis dar vargstu nelaisvėje.

JONAS SKARBEKAS (*prieidamas arčiau*). Nenustok vilties, dukrele, ir teramina tavo širdį Viešpats Dievas, visų nuskriaustųjų gerasis tėvas.

ONA DUONUTĖ. Jie turėjo užtarti mane geru žodžiu. Ar jau kalbėjo jie su žiauriu šios pilies valdovu?

JONAS SKARBEKAS. Kalbėjo, bet... (*Sudėjęs rankas ir pakėlęs akis aukštyn*) Atkaklus kunigaikštis Skirgaila, ir sunku palenkti jo širdį.

Aš buvau įkalbėjęs karaliaus pasiuntinius užtarti tave, bet aukščiausias likimo Sprendėjas neleido mums surasti kelio į kunigaikščio Skirgailos širdį ir protą.

ONA DUONUTĖ (*sudėjusi rankas ant kelių, liūdnai*). Nejaugi nebėra man vilties?

JONAS SKARBEKAS (*šalia jos stovėdamas*). Viltis pas Viešpatį Dievą, dukrele. Jo sprendimai mums, mirtingiesiems žmonėms, nežinomi, neįmanomi. Galgi tavo labui leido jisai patekti tau į kunigaikščio Skirgailos rankas.

ONA DUONUTĖ. Mano labui?

JONAS SKARBEKAS. Tavo labui, dukrele. Taip mano vysku-

pas Henrikas. Nors jis jaunas amžiumi, bet gilus jo protas moka atspėti Dievo sprendimą, kurį jis pats, savo asmeniu, nori tau pareikšti.

ONA DUONUTĖ (*sudėjus rankas, nekantriai*). Ach, Dieve tu mano! Jau man pritrūko kantrybės laukti, kada gi pagaliau pasibaigs mano vargas.

JONAS SKARBEKAS (*atsisėsdamas šalia jos*). Dievas gerai žino, ką daro. Tokis jo šventas noras, dukrele, ir mes visi turim pasiduoti, ką mums skiria jo šventa ranka. (*Atsiduseęs*) Žmogaus protas siauras, ir siela jo nekantri, bet Dievo apvaizda geriau žino, kas mūsų išganymui naudinga...

ONA DUONUTĖ (*nekantriai, nutraukdama*). Ar pasiuntei mano laiškus Mozūrų kunigaikščiui?

JONAS SKARBEKAS. Aš juos įteikiau garbingajam vyskupui Henrikui, lenkų karaliaus pasiuntiniui.

ONA DUONUTĖ (*sumojus rankom*). Ach, tu Dieve mano! Aš gi prašiau tave tiesiog nusiųsti Mozūrų kunigaikščiui. Juk jis vienintelė mano viltis.

JONAS SKARBEKAS. Mozūrų kunigaikštis nei žingsnio neženge be garbingo lenkų karaliaus pritarimo. O vyskupas Henrikas žymus karaliaus patarėjas. Kaip jis nutaria, taip būna.

ONA DUONUTĖ (*nekantriai*). Ach, tu nepažįsti Mozūrų kunigaikščio! Jis manęs neapleis nelaimėje... Vėl, juk mudu susižadėję karaliui pritariant.

JONAS SKARBEKAS. Taip, taip, dukrele! Bet (*dievobaimingai akis aukštyn pakėlęs*) Dievo sprendimai neįmanomi, neįspėjami.

ONA DUONUTĖ. Ką tu nori pasakyti? (*Neramiai*) Sakyk! Tu žinai blogas man naujienas?

JONAS SKARBEKAS (*paėmęs ją švelniai už rankos*). Tikėk Viešpačiu Dievu, kuris tau vien gero nori, dukrele! Atsimink, kad nei viena tavo ašara veltui nepražus jo akyse. Visi tavo vargai angelo sargo šventa rankele lieka įrašyti į dangaus gyvenimo knygą.

ONA DUONUTĖ (*atsistojusi, nekantriai atitraukdama ranką*). Tu slepi nuo manęs kažką baisaus. Nekankink mano sielos, šventasis vyre, sakyk visa, ką žinai.

JONAS SKARBEKAS (*kraipydamas neigiamai galvą*). Aš dar nieko nežinau, dukrele. (*Atsistodamas*) Tik juntu, tavo angelas sargas kušta man į ausį savo nekaltom lūpelėm, kad tau Dievo lemta atlikti didelis ir svarbus darbas.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*duryse, triukšmingai*). Pasilikite už durų ar eikite sau, ponai, kur norite; kol kas judu man nesate reikalingi.

JONAS iš BYCHOVO (*už durų*). Gerai, pone, mudu eisime sau.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsigręžęs į kunigaikštytę*). Ramybė tavo sielai. Pax tibi et animae tuae[126]. (*Priėjęs arčiau, laimina kunigaikštytę. Ji bučiuoja jam ranką, o jis, padėjęs kairiąją ranką jai ant galvos*) Ką aš matau? Akys ašarotos, veidas nusiminęs!.. Džiaugtis tau reikia, ne liūdėti, kad amžinasis Dievas atkreipė į tave savo dėmesį.

ONA DUONUTĖ (*pakėlus galvą*). Aš neužsitarnavau Dievo malonės, jei mane ištiko tokia nelaimė.

[126] *Pax tibi et animae tuae* (lot.) – ramybė tau ir tavo sielai.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ar tu žinai, kad tai nelaimė? Aš tau sakau, kad džiaugtis turi, laimėjusi tokią Dievo malonę! Garbingiausios pasaulio moterys pavydės tau!

ONA DUONUTĖ (*neigiamai kraipydama galvą*). Ne, šventasis vyskupe, tu man neįkalbėsi! Kokia gi didesnė dar nelaimė gali ištikti mergelės širdį?

HENRIKAS MAZOVIETIS (*sudėjęs rankas ant krūtinės, rūsčiai*). Kaip drįsti priešintis ir netikėti manim, kuris esu tau Dievo sprendimų skelbėjas? A? Nusišluostyk ašaras ir atkalbėk su kunigu Jonu „Te Deum laudamus"[127]... (*Į mergas*) O jūs, kregždutės, dumkite lauk ir nedrįskite grįžti, jei pragaro bijote, kol aš su kunigaikštyte čia kalbėsiu. (*Kryptelėjęs joms galvą*) Na, greičiau!..

Mergos pakyla ir žiūri į kunigaikštytę; toji galvos linktelėjimu duoda suprasti, kad išeitų; m e r g o s išeina

ONA DUONUTĖ. Kalba tavo man neaiški, šventasis vyskupe. Ko verkti ir aimanuoti turiu, aš žinau, bet kodėl turiu džiaugtis, mano širdis nenujaučia. Ar gal Skirgaila leido man vykti, kur aš noriu?

HENRIKAS MAZOVIETIS. Niekur tau vykti nebereikia. Čia atliksi, kas tau Dievo lemta. Tau skirta užbaigti mūsų šventos karalienės darbas. Supranti? Ar tai ne laimė, ne garbė, ne džiaugsmas nusipelnyti tokios malonės?

ONA DUONUTĖ. Nenumanau, apie ką kalbi, kokis darbas būtų Dievui reikalingas, kurį ne vyras, bet moteris turėtų atlikti? (*Eina į skobnis*)

[127] *Te Deum laudamus* (lot.) – „Tave, Dieve, garbiname".

HENRIKAS MAZOVIETIS (*sekdamas ją ir atsisėsdamas*). Pakreipti į Dievą ir šventą mūsų tikybą Lietuvos valdytojo sielą, kurios Dievo malonė dar nėra palietusi. Supranti dabar?

ONA DUONUTĖ (*stovėdama šalia skobnių*). Nesuprantu, bet juntu, kad nesi mano draugas.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*lyg nustebęs net pakyla ir eidamas į ją susidėjęs rankas ant krūtinės*). Aš nesu tau draugas?! Aš, labiausiai nusidžiaugęs garbe, kurią tu įgysi, laime, kuri tavęs laukia danguje!.. (*Krūptelėjęs pečiais*) Ir tu drįsti sakyti, kad aš nesu tau draugas!.. Ha! (*Sėsdamas kėdėn ir iš paniūrų į ją pažvelgęs*) Bijok apie mane taip manyti, nes gali tave ištikti baisi Dievo rūstybės ranka.

ONA DUONUTĖ (*sunėrusi ties krūtine rankas*). Kame gi toji mano garbė, kame gi toji mano laimė? Aš nesuprantu, nenumanau. (*Paliesdama rankom smilkinius*). Ach, Dieve aukščiausias!..

HENRIKAS MAZOVIETIS (*tvirtai*). Kaipo Skirgailos žmona, tu būsi čia šventos katalikų bažnyčios parama, dviejų tautų taikaus sugyvenimo ryšys. Tu būsi tiltas, pratiestas nuo Lenkijos į Lietuvą, per kurį pereis Volynė ir Podolė lenkų globon. Taip lėmė visagalio Dievo apvaizda, ir nedrįsk jai pasipriešinti!..

ONA DUONUTĖ. Ir aš turiu būti Skirgailos žmona? Ne, (*atsisėsdama*) niekados to nebus! Geriau mirsiu.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Ką, mirsi?!. (*Pasikeldamas*) Mirtis negelbės. Pragaras laukia tavęs, nes drįsti Dievui pasipriešinti! A? Kaip krikščionė, turi nusilenkti Dievo lėmimui.

ONA DUONUTĖ. Aš Mozūrų kunigaikščiui Dievo akivaizdoj esu pasižadėjusi...

HENRIKAS MAZOVIETIS (*atsikėlęs prieina į ją*). Fu! (*Dumia*

jai į veidą) Štai padūmiau – ir nebėra tavo pažadų. Bažnyčios duota man galia naikinu visus tavo pažadus!

ONA DUONUTĖ. Bet aš to nenoriu, neprašau! (*Išdidžiai, atsistojus*) Aš ne vergė, aš savo likimo valdovė ir jūsų tikslų auka būti nenoriu. Ir Mozūrų kunigaikštis tikras vyras. Jis mokės mane ir nuo jūsų apginti, ir iš Skirgailos rankų išvaduoti.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*priešais ją stovėdamas, rankas ant krūtinės susidėjęs, rūsčiu balsu*). Tu manai, kad beprotis Mozūrų kunigaikštis! Tu manai, kad žemės valdovai man, kuriam šventa bažnyčia dangaus raktus yra pavedusi, priešintis gali? A? Pragare amžinai degsi už tokią mintį! Tikroj krikščioniškoj šaly laužui būtai skirta kaipo eretikė! A? Supranti? Dievo sprendimui priešintis!.. Negirdėtas dalykas!.. Ir tai dar moteris drįsta! (*Skarbekui*) Išaiškink tu jai, kuo gresia jos sielai prieštaravimas man, kuris jai Dievo lėmimą skelbiu! (*Išeina, piktai trinktelėjęs durimis*)

JONAS SKARBEKAS (*prieidamas*). Kunigaikštyte, praregėk Dievo sprendimą. Šventajam vyskupui aukščiausias anksčiau atvėrė akis negu mums. Didis karas gresia krikščioniškoms tautoms, jei tu jo nesulaikysi. Skirgaila atkaklus ir nepakenčia krikščionių. Tik tu viena gali suminkštinti jo širdį, sulaikyti jo ranką. Ir tam Dievas tave čia atvedė. Ir šventasis vyskupas, kuriam Dievo sprendimai...

ONA DUONUTĖ (*nuo jo nusikreipdama, eina prie lango*). Aš praregėjau. Ne Dievo sprendimas jam rūpi, bet iš mano vargo gauti sau naudos. Jis apgaulingas žmogus, ir aš jo nenoriu klausyti. Geriau išeik ir nekalbėk man, šventasis vyre, nes galiu ir tau pagarbos netekti.

JONAS SKARBEKAS. Galinga šventosios bažnyčios ranka...

SKIRGAILA (*įėjęs stovi tarpdury, niauriai žiūrėdamas į juodu; jis girdėjo paskutinius Onos Duonutės žodžius*). Kunigaikštytės įsakymai pildomi. Eik iš čia, pope, ir greičiau nešdinkis!

ONA DUONUTĖ (*atsigręžta, nusigandusi*). Kunigaikštis!..

SKIRGAILA (*žengdamas į priekį, Skarbekui*). Aš nekartoju savo žodžių: girdi, pope.

S k a r b e k a s nusilenkia kunigaikštytei ir Skirgailai ir išeina. Skirgaila eina į skobnis, sėdasi kitame jų kampe ir galvą rankom paremia; jis niaurus; Ona Duonutė sėdasi pas verpstį. Į ją pažvelgęs

Atėjau sužinoti, kaip jautiesi mano pily?

ONA DUONUTĖ (*stengdamasi ramiai kalbėti*). Ačiū tau, Lietuvos valdove. Aš pasiilgau gimtojo namo ir savo artimų žmonių. Aš laukiu, kada man leisi vykti Lydon.

SKIRGAILA. Kam tau Lydon vykti? Tu ten būsi viena. Negera moteriai gyventi vienai: ją gali nuskriausti, kas panori.

ONA DUONUTĖ. Aš nieko nebijau, kunigaikšti. Aš turiu daugel draugų, kurie mane myli.

SKIRGAILA (*niauriai, taršydamas kairiąja ranka barzdą*). Tavo draugai – ne mano draugai: aš jais nepasitikiu. Gyvenk čia. Lietuvos valdovų pilis Vilniuje – puikiausia visoje Lietuvoje pilis. Kiekvienam garbinga joje viešnagėti.

ONA DUONUTĖ (*pažvelgdama į jį*). Taip, jei ši pilis nėra svečiui kalėjimu.

SKIRGAILA (*iš paniūrų į ją pažvelgdamas, įsiremdamas kai-*

riąja ranka šonan). Kas nenori joje gyventi kaipo svečias, tas gali pasilikti čia kaliniu.

ONA DUONUTĖ (*liovusi verpti ir sudėjusi rankas ant kelių*). Kunigaikšti, nejaugi tu nori prievarta mane čia laikyti?

SKIRGAILA. Ne, bet tu pati pasiliksi čia, kol aš to noriu.

ONA DUONUTĖ (*atsistojus, drąsiai*). Tu užmiršti, Lietuvos valdove, kad aš turiu galingus užtarėjus! Jie neleis tau mane skriausti. Brolis tavo, lenkų karalius Jogaila, galingas! Jis ir Mozūrų žemės kunigaikštis – sugebės mane apginti nuo tavo prievartos.

SKIRGAILA (*irgi atsistodamas*). Gerai, kad tu nesisieloji ir drąsiai kalbi. Aš mėgstu drąsius, ir todėl tu man dar labiau patinki. (*Atsirėmęs rankom į skobnis*) Kadangi savųjų tarpe nesuradai sau tinkamo vyro, svetimajam gi aš tavęs neatiduosiu, tai mano žmona tu būsi.

ONA DUONUTĖ. Tavo žmona? (*Išdidžiai*) Aš ne vergė tavo, nors kalinė. Būsiu to, kam esu pasižadėjusi. Bet tavo žmona (*neigiamai kraipydama galvą, tvirtai*) niekados!..

SKIRGAILA (*tvirtai*). Kas man darbo, kad jau esi kam žadėjusi! Aš myliu Lietuvą ir skaldyti ją dalimis niekam neleisiu, nei tau, nei broliui Jogailai, nei Kęstučio sūnui! Jeigu žinotau, kad jie geriau sugebės jos garbę išlaikyti, aš užleistau jiems savo vietą. (*Nuleidęs galvą, iš paniūrų pažvelgęs į kunigaikštytę*) Bet kol aš to nežinau, aš niekam neužleisiu čia nei vienos pėdos. Aš gero noriu tiems, kurie čia gyvena, ir siekiu jo, kaip moku.

ONA DUONUTE (*atsisėsdama vėl*). Jei tu visiems nori gero, kodėl man gamini nelaimę visam amžiui? Ar aš tau esu

kada pikta padariusi? (*Ramiai ir išdidžiai*) Pasilik sau Lydos valstiją, tik leisk mane pas mano sužadėtinį.

SKIRGAILA. Kad jis, gavęs tave, pareikalautų Lietuvoje dalies, kaipo tavo kraičio? Ne, to niekuomet nebus. (*Eidamas išilgai kambario*) Tu būsi mano žmona ir todėl, kad tu ir tavo globėjai to nenori. Žinok, kad šitas namas – tavo namas, ir kito nebeturėsi. (*Priėjęs prie durų susilaiko ir, kumščiu pasmakrę parėmęs, stovi*)

ONA DUONUTĖ. Dieve tu mano brangusis, kam gi aš patekau į rankas?

SKIRGAILA (*atsigręždamas į ją*). Lietuvos kunigaikščiui, kuriam šalies likimas rūpi daugiau negu tavo laimė.

ONA DUONUTĖ (*sudėjus rankas, maldaujamai*). Kunigaikšti, juk aš našlaitė esu. Nejaugi mane skriausi? Pasigailėk manęs, ir pasigailės tavęs gailestingasis Dievas sunkioje tau valandoje.

SKIRGAILA. Aš netikiu tavo Dievo gailestingumu ir niekuomet jo nepanorėsiu. Visas vargas, kuris ištiko mūsų kraštą, nuo jo pareina. Jis pavydus ir nuolat kovoja su kitais dievais, ir todėl per jį nėra žmonėms gyvenimo ant žemės. Kol apie jį nebuvo girdėti pas mus, gera buvo mūsų šaly. Taip sako mūsų dainos ir senų amžių padavimai. (*Prieina į skobnis, atsisėda ant suolo ir, barbindamas pirštais į stalą, niauriai*) Gaila, kad aš ne Dievas ir negaliu su juo kalaviju susiremti: lengviau tuomet gyventų žmonės pasauly.

ONA DUONUTĖ (*sumojus rankom*). Dabar aš matau, kad esu pražuvusi. (*Pro ašaras*) Teprablaivina tave Viešpats Dievas ir suteikia tavo širdžiai paguodos. (*Užsidengia rankom*

veidą ir verkia striūbaudama) Pasigailėk savo sielos ir manęs, kunigaikšti!..

SKIRGAILA (*kurį laiką tyli, žiūrėdamas į ją*). Negerai darai, kad verki ir prašai. Bark mane, bet neverk ir neprašyk. Aš to nemėgstu.

ONA DUONUTĖ. Kaip aš neverksiu, jei tu pražudyti mane nori? Mano nelaimė nesuranda tavo širdy užuojautos.

SKIRGAILA. Aš esu matęs didesnių nelaimių, ir todėl tava manęs nejaudina. Tu – garsios Lietuvoje giminės duktė, tavo protėviai gynė Punios pilį, kur visi žuvo iki vieno – vyrai, moterys ir vaikai. Jie nusižudė, kad tik nepatektų priešui į rankas. Aš noriu, kad ir tu tokios narsios sielos būtai kaip tos moterys, kurios ten žuvo.

ONA DUONUTĖ. Jos buvo stabmeldės! Mums Dievas draudžia tai daryti.

SKIRGAILA. Taip, taip! Aš buvau užmiršęs, kad tavo gyslose lenkų kraujas. Matyti, ir širdis tavo lenkiška. Geriau turėti vilko, vokiečio nekaip lenko širdį. Lenkų tarpe daugel stiprių ir narsių vyrų, bet jų moterys bailios ir silpnos.

ONA DUONUTĖ. Kunigaikšti, aš vien tavo kilnumu tikėjau, ir tik šioji mintis palaikė mano jėgas. Kam atėmei man šią paskutinę viltį, kam privertei mane nusiminti?

SKIRGAILA (*kiek patylėjęs*). Tu tiesą sakai, aš nevertas esu pagarbos. (*Lyg susimąstęs*) Aš visuomet noriu gero, bet nemoku jo pasiekti. Ką aš manau, kad gera yra, visuomet pasirodo, kad pikta, ir todėl nusiminimas mane graužia, ir todėl aš geriu. Aš matau, kad bloga gyvent pasauly, bet kas tuo kaltas, aš nenumanau. Aš norėtau panaikinti visa, kas

yra pikta, ir nežinau kaip. Man sunku taip kalbėti su tavim, kaip aš kalbu, bet kaip kitaip pasielgti, aš nežinau.

ONA DUONUTĖ. Teprablaivina Viešpats Dievas tavo ramybės netekusią sielą! Nedaryk man pikto, jei tu jo nepakenti! Leisk man vykti namo, ir aš melsiu Viešpaties Dievo, kad jis suteiktų ramybę tavo širdžiai.

SKIRGAILA. Gerai, melskis, jei nori, bet čia. Perkūnas manęs neišgirs, o kitiems dievams melstis aš nenoriu. Aš ir be to esu niekšas, kad žmonių akivaizdoje priverstas esu gerbti nepakenčiamos tautos piktą ir neteisingą dievą, todėl, kad per jį krauju paplukusi mūsų Lietuva, kad kalaviju ir ugnimi privertė mus jam nusilenkti. (*Pažvelgęs į ją*) Ir dar kalba, kad aš turiu jį geru dievu vadinti!

ONA DUONUTĖ (*sugniaužus rankas*). Dieve mano brangiausias, ką jis kalba?! Ir kokia aš nelaiminga – aš nemoku įtikinti tavęs, kad jis geras Dievas. Kunigaikšti, pasikalbėk su lenkų dvasininkais. Jie visa žino, jie visa išmano: jie tau išaiškins.

SKIRGAILA. Lenkų popai? (*Nusišypsojęs*) Jie vergai ir meluoja kaip vergai savo Viešpačio naudai, ar gal ir jie nieko nenusimano. (*Galvą nuleidęs, niauriai*) Jeigu tavo smerdas[128], tave paniekinęs, pikta tau darytų mano akyse, aš jį geležiniais pančiais prirakintau, su šunimis pasodintau, ir būtų jam iš manęs šuns garbė. O mes gi kaip pasielgėm? Paniekinome savo dievus, pikta jiems darom, bjaurinam jų buveines – šventus ąžuolynus, kuriuos gerbė mūsų tėvai. (*Iš*

[128] *Smerdas* – baudžiauninkas valstietis Rusijoje.

paniūrų į ją žiūrėdamas) Pasakysi, kad mes gerai elgiamės, nes darom, ką liepia mums naujas dievas. (*Sudaužęs ranka į skobnis*) Tu lietuvaitė, nejaugi tu nenuvoki, kad jis niekšingas dievas ir begėdiško darbo iš mūsų reikalauja!

ONA DUONUTĖ (*atsistojus*). Jis geras, kunigaikšti! Savo motinos siela siekiu, kad geras. Tik pikti žmonės nesielgia, kaip jis liepia. (*Laužydama rankas*) Ach, Dieve aukščiausias, kodėl gi aš nemoku tavęs įtikinti!..

SKIRGAILA. O kas jam kliudo paversti juos gerais, jei jisai visa gali? Argi mes, gerbdami senus dievus, žudėme gudus, deginom jų kaimus ir miestus, kai jie patekdavo mūsų galion? Kodėl gi mes nesielgėm taip bjauriai su kitais, kaip elgėsi su mumis tie žmonės, kurie jį vadina savo geruoju dievu ir dar sako, kad jo valią pildydami taip elgiasi?.. (*Matydamas, kad kunigaikštytė nori prabilti, neigiamai kraipo galvą ir modamas ranka*) Nekalbėk man! Tu moteris, tu nieko nenusimanai. (*Atsikeldamas*) Bet aš vis dėlto tikiu, kad atsiras jėga, kuri nugalės šitą dievą, bet kas ji, kur yra, ir kaip tatai įvyks, aš nežinau. O, jeigu aš žinotau!

Toli sugriaudė

ONA DUONUTĖ (*prieidama į Skirgailą, iškilmingai*). Girdi, kunigaikšti, rūstų aukščiausiojo ženklą! Nepiktažodžiauk, kad Dievas savo rūstybėje neišgirstų tavo piktų kalbų.

SKIRGAILA (*atsigręždamas į ją*). Tai Perkūnas pakėlė savo rūstų balsą! Davė ženklą, kad jis dar neapleido nedėkingos Lietuvos, kad dar sugrįš į savo unksnėtus ąžuolynus! (*Nusigręžęs, tvirtai*) Tu atmink, ką aš tau sakiau, ir būk pasirengusi...

ONA DUONUTĖ. Ir nebėra vilties, kad tu pakeisi savo nusistatymą?

SKIRGAILA (*išeidamas*). Nėra ir būti nebus.

ONA DUONUTĖ (*pravirkdama*). Vai, kokia aš nelaiminga!..

VI

Toji pati trečiojo vaizdo menė. D a u g a i l a ir J o n a s iš B y c h o v o sėdi pas skobnis. Įeina J o n a s S k a r b e k a s ir atsisėda tolėliau ant suolo

DAUGAILA. Na, lenke, kaip tau sekasi pas mus? Ar patinka tau mūsų šalis?

JONAS iš BYCHOVO. Mūsų didysis karalius, daugelio kraštų viešpats, pasiuntė mus į savo brolį su svarbiaisiais reikalais. Bet jau dvi savaiti sėdim, ir mūsų galva, vyskupas Henrikas, vis dar negali pasikalbėti su jūsų kunigaikščiu.

DAUGAILA (*atsirėmęs į skobnis*). Taip... Mūsų valdovas nemėgsta lenkų, labai nemėgsta. Ir savo broliui, lenkų karaliui, ne draugas jisai. (*Atsilošęs į sieną*) Ar tiesa, kad jūsų karalius besirengiąs kariauti su mumis? Ką gi, jis dabar visai lenkas tapo. Patsai gimdytojas, senis Algirdas, manau, jo dabar jau nebepažintų.

JONAS iš BYCHOVO (*raitydamas ūsus*). Gali būti, kad rengiasi. Gali būti. Kai brolis, kuris iš jo rankos valdo Lietuvą, nepanorės karaliaus klausyti, gali visaip būti, net karas gali kilti.

DAUGAILA. Mes irgi nieko prieš neturime su jumis susiremti gavę. (*Irgi raitydamas ūsus*) Nuobodžiausi dabar kareiviui laikai: su lenkais kariauti negalima, su totoriais negalima, su vokiečiais irgi nebegalima. Kam gi mes kalavijus nešiojame? Tuoj moterys ims mus pajuokti.

JONAS SKARBEKAS. Tesustiprina visagalis Dievas taiką tarp šių dviejų krikščioniškų tautų valdovų. Stiprus ir išdidus savo jėgomis bendras dviejų kraštų priešas – vokietis. Jis pražūtį gamina mūsų ir jūsų žemei.

DAUGAILA. Jis dar mūsų tėvams pražūtį gamino, ir nepražuvome iki šiol. Ar pražūsite jūs, mums tas mažai rūpi.

JONAS iš BYCHOVO. Nepražūsime ir mes. Tiesa, galingi jie, bet ir mūsų nemažas skaičius rankų, kurios, reikalui esant, gali kalaviją pakelti. Aš visuomet maniau, kad lenkai gali apsieiti be svetimos paramos ir atsilaikyti patys vieni.

JONAS SKARBEKAS. Oi, galingas vokietis. Ne tik galingas, bet ir klastingas. Jam parūpo, kad dvi šalys susibičiuliavo prieš jį, ir dabar stengiasi visais būdais mus sukiršinti. Jis ir čion atvyko nesantaikos sėti tarp brolių valdovų, kad vienas antram pagalbos rankų netiestų.

DAUGAILA. Tu klysti, lenke. Vokiečiai atvyko kunigaikščio pasveikinti. Taip bent aš manau. Kai tapome krikščionys, jie kariauti su mumis nesirengia. Jei tu manai kitaip, ką gi, perspėk valdovą.

JONAS iš BYCHOVO. Kaip jį perspėsi, kad jisai su mumis nenori kalbėti?

JONAS SKARBEKAS. Mes seniai ieškome progos tarti kuni-

gaikščiui žodį. Man rūpi ne tiek valstybės reikalai – tai protingesniųjų, ne mano dalykas – kiek Lydos kunigaikštytės likimas.

JONAS iš BYCHOVO. Neriteriškai pasielgė su ja kunigaikštis Skirgaila, neriteriškai. Krikščioniui valdovui nederėtų taip elgtis su moterimi.

DAUGAILA. Hm!.. Aš ištikimas kunigaikščio tarnas, ir man nedera klausyti kalbų, kurios gali jį užgauti.

JONAS SKARBEKAS. Negerai pasielgė, brolį užgavo ir Mozūrų kunigaikštį įžeidė. Bet mūsų valdovams ne metas užgaules skaičiuoti, tik kaupti jėgas sunkiai su vokiečiais kovai, kuri mūsų laukia.

DAUGAILA. Ką gi, kunigaikštis tuoj čia bus; pasakyk jam, ką turi sakyti. Jis liepė man čia jo laukti – medžioti rengiamės. Jei nūnai su juo nepasimatysi, negreitai progos susilauksi, lenke.

JONAS iš BYCHOVO. Mes čia ir esame, kad su juo susitiktume. Štai Jonas Skarbekas, kaipo mokąs gražiai ir protingai kalbėti, užkalbins jį, kol aš pašauksiu vyskupą Henriką.

DAUGAILA. Kam šauksi tą jauniklį? Pats su kunigaikščiu kalbėk – tave jis geriau supras.

JONAS iš BYCHOVO. Tiesa, vyskupas jaunas ir mažai gerbia žilą plauką. Bet protas jo gilus.

DAUGAILA. Jis – karštas ir nesusivaldo kalboje. Kur reikia žodžio, jis taria dešimts. Ilga kalba visados reikalui kenkia.

SKIRGAILA (*staiga įeina greitu žingsniu. Pamatęs vienuolį, susilaiko vidury menės*) Kokia nelaimė! Kur žengiu, ten ar vokietis su kryžiumi, ar lenkas. Savo pily nerandu, kur nuo

jų pasislėptau. (*Nusigręžęs į vienuolį*) Eik šalin, pope, tu mane dabar trukdai...

JONAS SKARBEKAS (*atsistodamas*). Šviesiausias kunigaikšti, aš turiu...

SKIRGAILA. Eik šalin, sakau, tu man dabar nereikalingas. Neturiu laiko. Kai ateis metas, aš pašauksiu tave. Daugaila, visa paruošta?

DAUGAILA (*atsistojęs*). Taip, šviesiausias valdove.

SKIRGAILA. Kas šitas žmogus? (*Rodo į Joną iš Bychovo*)

JONAS iš BYCHOVO (*atsistojęs*). Lenkų riteris Jonas iš Bychovo, šviesiausias kunigaikšti. Vienas tavo brolio pasiuntinių. Jis laukia mūsų skubiai pargrįžtant.

SKIRGAILA (*šonu į jį nusigręždamas*). Taip, pamenu. Brolis gali palaukti. Kalbėsim kitu metu, dabar aš užimtas...

J o n a s iš B y c h o v o, nusilenkęs kunigaikščiui, išeina. Daugailai

Paliepk tuojau visiems susirinkti Žemosios pilies kieme. Kai susirinks, praneši man. (*Jonui Skarbekui*) Matai, jisai išėjo, o tu ko lauki?

JONAS SKARBEKAS. Aš lieku čia ir būsiu, kol mane išklausysi, šviesiausias kunigaikšti.

SKIRGAILA (*nusigręžęs į jį šonu*). Šioje šaly visi turi daryti, kaip aš liepiu, ir valdovo erzinimas į gera neveda. (*Priėjęs į skobnis ir metęs iš paniūrų žvilgsnį į vienuolį*) Ar tu manai, kad čia lenkų žemė, kur karaliaus žodis – paskutinis žodis?

JONAS SKARBEKAS. Tavęs čia visi bijo kaip ugnies, kunigaikšti, bet aš nebijau, nors tu man gresi. Ko aš bijosiu, jei

šventosios bažnyčios atstovas ir visagalio vienintelio tikro Dievo tarnas esu? Aš juk jo globoje.

SKIRGAILA. Lietuvoje visa galiu tik aš. Geriau neprieštarauk man, kad neapsiviltai savo visagaliu Dievu. (*Atsisėdęs kėdėn*) Tu sakai, kad tavo Dievas vienintelis tikras Dievas. Meluoji, pope. Mano tėvas ir seneliai gerbė Perkūną ir kitus dievus, mano motina garbino savo gudišką dievą, kurį gerbia ir senas popas Jonas. Mano kaimynas chanas turi dar savo dievą, kuriam jis meldžiasi. Kaipgi tu sakai, kad tavo dievas vienintelis tikras dievas?

JONAS SKARBEKAS. Kunigaikšti! Nedera taip kalbėti tam, kurį Krokuvoje krikštino patsai primas kaip ir tavo brolį. Perkūno ir kitų dievų visai nėra. Tai pikta dvasia tavo sielą gundo.

SKIRGAILA. Kaip nėra? Argi tu niekuomet nesi girdėjęs rūstaus Perkūno balso? (*Nusijuokęs*) O kas girdėjo nors vieną garsą iš tavo nebylių dievų?

JONAS SKARBEKAS. Matau, kunigaikšti, kad tu vis dar esi stabmeldys ir tiki senus dievus. Vai, nusimins tavo dievobaimingo brolio širdis, kai sužinos, kad Dievo malonė tavęs dar nepasiekė. (*Iškilmingai*) Žinok, kunigaikšti, kad pikti velniai – tavo seni dievai. Dievas yra tik vienas. (*Rodydamas ranka į dangų ir žemę, o paskui mostelėjęs rankom aplinkui*) Jis sukūrė dangų ir žemę ir visa, kas yra danguje ir ant žemės.

SKIRGAILA (*juokdamasis*). Tu vėl sumelavai, pope. Jeigu dievai būtų galėję patys sukurti dangų ir žemę, ir girias, ir žmones, ir žvėris, kam gi jie kovotų tarp savęs dėl jųjų? Aš

juk nesiginčiju su savo smerdu dėl jo liesų arklių, nes turiu jų gausingas bandas ir panorėjęs galėtau dar gausingesnes turėti.

JONAS SKARBEKAS. Kunigaikšti!..

SKIRGAILA (*nekantriai*). Tylėk, pope, ir nekalbėk man daugiau nieko: aš tavim netikiu. Aš suteikiau tau nūnai didelę garbę, leidęs kalbėti su savim, bet savo kvaila kalba tu man jau įkyrai; dabar eik sau.

JONAS SKARBEKAS. Ne, valdove, aš neisiu, aš kalbėsiu, kaipo tavo sielos draugas ir paties Dievo pasiųstas, kuris tau gero nori. Tu – plačios šalies valdovas, tu – jo išrinktasis, ir neturi tiesos tamsybėje klaidžioti, kai visa tavo tauta pažino tikrą Dievą ir laiko apkabinusi jo sužeistąsias kojeles...

SKIRGAILA (*nekantriai*). Tuščios tavo kalbos. (*Atsikeldamas*) Aš patsai tapau valdovu ir nežinau, kad mane kas būtų rinkęs.

JONAS SKARBEKAS. Karaliai ir kiti tautų valdovai – Dievo išrinktieji. Jie viešpatauja jo malone.

SKIRGAILA (*nusijuokęs*). Blogai renka tavo Dievas, jei paskyrė būti valdovais mane ir mano brolį Jogailą. Stardas doresnis už mus; gali būti, kad ir tu geresnis už mus, ir dar yra daugel kitų.

JONAS SKARBEKAS. Nerūstink, kunigaikšti, Dievo piktžodžiavimu ir galingo brolio nepaklusnumu. Tau jo pagalba dar bus labai reikalinga. Leisk laisvai vykti Lydos kunigaikštytei, kur ji nori, ir tuo įsigysi lenkų karalių ir Mozūrų kunigaikštį kaipo draugus. Jūs gi visi trys turite vieną piktą priešą, ir kam jums dar rietis tarp savęs?

SKIRGAILA (*stovėdamas šalia skobnių šonu į Skarbeką*). Tu kalbi apie vokiečius? (*Kiek pamąstęs*) Taip, jie mūsų priešai, bet ir jūs, lenkai, irgi ne draugai mums. Katrie piktesni, ateitis parodys, o dabar aš dar nežinau.

JONAS SKARBEKAS. Mūsų tauta gera nori tavo šaliai ir pasiryžusi visuomet jai teikti pagalbos kovoje su bendrais priešais. O vokiečiai dabar tik vieno trokšta: sukiršinti šitų tautų valdovus, kad jie vienas antram pagalbos neteiktų. Klausyk, kunigaikšti, savo brolio, kuris yra vyresnis ir tau vietoj tėvo.

Saugokis vokiečių. Jie yra pikta sumanę prieš tave, tavo namą ir šalį.

SKIRGAILA. Tu sakai, kad vokiečiai yra pikta sumanę, o jie kalba, kad jūs, lenkai, tai esate padarę. Kas jumis patikės: visi jūs esate krikščionys. (*Kiek patylėjęs*) O kaip aš pasielgsiu su Lydos kunigaikštyte, greit sužinosi. Brolis, kuriam tu praneši, bus patenkintas.

HENRIKAS MAZOVIETIS (*vos tik įėjęs, nusilenkdamas prieš kunigaikštį*). Šviesiausias kunigaikšti, nors mūsų galingas karalius buvo ją paskyręs Mozūrų krašto valdovui, bet ko brolis broliui neatleidžia? Tik panorėk jam atsilyginti irgi geru už gerą.

SKIRGAILA. Dar vienas kranklys mano nelaimei! Matyti, likimas nori ir šiandien sugadinti man nuotaiką.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Aš noriu tau, valdove, sustiprinti gerą nuotaiką, ne gadinti, todėl sakau: brolis tavo, lenkų karalius, nesupyks, kad sau pasiėmei Lydos kunigaikštytę. Tik būk ir tu jam geras. Jis irgi reikalauja mažo iš tavo pusės nuolaidumo. Jam nesmagu, kad jis be kraičio svetimoje šaly.

SKIRGAILA. Pas mus tikrai papratę vyrai mokėti kraitį už mergas, kurias sau ima. Argi mano brolį paėmė merga, o ne jis ją?

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jogaila mano, kad tu neturėsi nieko prieš, jei jis sau, kaipo kraitį, išskirs iš Lietuvos žemių Volynę ir Podolę.

SKIRGAILA (*nusijuokęs*). Jūs, lenkai, matau, sukti ir gudrūs žmonės. Norite man parduoti Lydos kunigaikštytę už Volynės ir Podolės žemes. Tik pamiršote, kad ji mano rankoje yra, todėl neturiu reikalo jums nei pigiai, nei brangiai mokėti.

HENRIKAS MAZOVIETIS. O jei Jogaila to reikalauja...

SKIRGAILA. Ne Jogaila, tik jūs, lenkai, svetimų kraštų pasigeidę! Bet pranešk savo ponams, tenedrįsta mūsų judinti, jei nenori, kad negeidžiamais svečiais aplankytume jūsų žemes.

HENRIKAS MAZOVIETIS. Jogaila, kaip valdovas...

SKIRGAILA (*koja patrypęs*). Tylėk, pope! Valdovas Lietuvos aš, ne brolis. Jis lenkus pamilo ir tesėdi ten! Lietuvos žemių nei vienos pėdos negausite, lenkai.

Ragų trimitavimas

HENRIKAS MAZOVIETIS. Valdove, svarbus reikalas verčia karalių Jogailą...

SKIRGAILA. Gana kalbų! Girdi, ragai trimituoja, mane šaukia. Apie svarbius reikalus kalbėsime, kai aš panorėsiu, bet ne tu.

Aistrų sūkury

I

Ten pat, Vilniaus Aukštojoje pily. Nedidelis keturkampis kambarėlis; dešinėje lova, žvėrių kailiais apklota. Skobnys ir dvi trikojės, apvalios, be atramų kėdės. Vienoje sėdi V a r t e n b e r g a s, ant kitos guli jo skraistė, šalmas ir kalavijas

KELERIS (*stovėdamas priešais, susidėjęs rankas ant krūtinės, šypsodamasis*). Matai, dievobaimingasis mano broli ir kilnusis riteri, kaip gerai gali patarnauti šventajam ordinui gundomoji nuodėmė gražios mergelės pavidalu. Tu su visu savo dievotumu nieko nebūtai galėjęs sužinoti apie svarbius širdies dalykus šio niauraus stabmeldžių žemės valdovo.

VARTENBERGAS (*sekdamas Keleriu ir prisitaikydamas jo nuotaikai*). Tenepastebi Viešpats Dievas ir švenčiausioji Mergelė tavo mažučio nusižengimo. Tikrai, tu patarnavai šventajam ordinui, ir apie tavo nuopelnus aš paskubėsiu pranešti broliui grosmeisteriui ir didžiajam kapitului. (*Nusijuokęs*) Cha cha cha... Tik, manau, be smulkmenų.

KELERIS. Žinau, kaip tu praneši, gudruoli. Brolis grosmeisteris ir kapitulas pastebės tik mano nuodėmes ir tavo nuopelnus. Bet – tematai tave Dievas. Aš surasiu sau kitokį, negu tu lauki, atlyginimą pas dailią mergelę. Pasižymėjimas, kurio tu ieškai, manęs vis tiek neišvengs.

VARTENBERGAS (*rimtai, nepatenkintas*). Kur ordino labas reikalauja, aš moku užmiršti save ir savo nuopelnus, o pasižymėjimų visai neieškau. Tai gerai žino brolis grosmeisteris.

KELERIS. Tebūna tiesa tavo kalboje, kilnusis riteri. (*Nusijuokęs*) Cha cha cha!.. Aš nepavydus. Būdamas aukštos kilmės pasieksiu tiesiu keliu, ko tu nesugebi pasiekti visų savo gudrybių pagalba.

VARTENBERGAS (*atsikėlęs*). Kitu metu aš kitaip mokėtau atsakyti į tavo juokus, kilnusis broli. Vartenbergų giminės riterių kalavijas visuomet stovėjo jų garbės sargyboje, ir pasižymėjimo sau ieškojom ir ieškom tik kovos lauke. Kas kitaip kalba, loja kaip šuo, pasakytau aš. (*Atsisėsdamas*) Bet dabar ordino labas reikalauja, kad tarp mūsų būtų taika.

KELERIS. Tebūna tarp mūsų taika, kaip tu sakai. Žinok, kad aš rietis nemėgstu. Aš nepiktas ir kalbu, ką manau. (*Ima nuo kėdės Vartenbergo skraistę, šalmą ir kalaviją, deda juos ant skobnių, o patsai sėdasi kėdėn*) Tepatenkina tave kapitulo brolių pagyrimas ir grosmeisterio padėka. Man pakaks to, ką aš iš gražios mergelės gausiu.

VARTENBERGAS (*po nemalonaus tylėjimo*). Jei pasiseks įvykinti, ką sumanėm, sukiršinsime lenkus ir lietuvius, o tas bus ordinui naudinga. Lengviau tuomet galėsime pasiekti tikslą, dėl kurio čia mudu esame atvykę.

KELERIS. Aš nemėgstu nepasisekimų. Kad nutariau, įvykinsiu.

VARTENBERGAS. Lydos kunigaikštytė liks amžinai mums, kryžiuočiams, palanki, kad laisvę jai grąžinsim; dėkingas Mozūrų kunigaikštis taps irgi mūsų draugu.

KELERIS (*nusijuokęs*). Lydos kunigaikštytė ne tik dėl to bus mums palanki. Aš pasistengsiu tam kitas surasti priežastis, jei tik ji tokia graži, kaip sakoma. Ar verta bus Mozūrų kunigaikščiui būti dėkingam, aš nežinau. (*Nusijuokęs*) Cha cha cha!.. Manau, grietinė teks man, jam pakaks graibstyti rūgusis pienas.

VARTENBERGAS. Paslaptis, su kurios pagalba laikome savo rankoje valdovus, visuomet naudinga. (*Juokdamasis*) Bet ar ne per daug tik savim pasitiki, gudrusis broli?..

KELERIS. Nėra tokios moters, kuri, man panorėjus, nebūtų mano.

VARTENBERGAS (*atsikėlęs vaikščioja po kambarį, trindamas delnus, patenkintas*). Sutvarkysim ordino labui šį reikalą su šventosios Mergelės pagalba, sutvarkysime! Tik saugokis, broli, neatsargaus atvirumo.

KELERIS. Mano uždavinys – narvą atidaryti ir išvilioti paukštytę, o kas toliau, tedaro kiti: tu, grosmeisteris, kapitulas ar kas kitas. Aš moku veidmainiauti tik su moterimis ir vien meilės dalykuose.

VARTENBERGAS. Reikia visa mokėti, ko švento ordino labas reikalauja. (*Sėsdamas vėl*) Meilės kelias čia slidus ir pavojingas; jis reikalauja daug gudrumo, neužmiršk to, riteri. (*Tvirtai*) Taigi būk gudrus, kilnusis broli Keleri. Užgauti neatsargiu žingsniu, jau dabar neapykantos kupini, spėjami draugai virs mums nepermaldomais priešais. Vėlgi paukštytė gali nepanorėti skristi iš narvo.

KELERIS. Kur nepanorės! Tepasimatysiu tik su ja, išskris paukštytė iš narvo, ir dar kaip! Juk jame nelinksma gyventi,

o ateitis vilioja laisve, jaunystės džiaugsmais, meile... Kurios moters širdis nepasiduos tokiai pagundai?!.

VARTENBERGAS. Veik, kilnusis riteri, Dievo ir šventojo ordino labui ir būk atsargus. Čia ne lengvabūdė mergelė rūpi, bet susipynęs tautų likimas. Šioje gi prakeiktoje pily sienos gali matyti ir girdėti. Čia žmonės piktesni už žvėris, ir jokios teisės negelbės mūsų nuo įžeidimo, o gal ir nuo pražūties. (*Pasikeldamas*) Tepadeda tau visagalis Dievas ir švenčiausioji mergelė Marija, mūsų galinga globėja.

KELERIS (*šypsodamasis*). Tu pasimelsk, dievobaimingasis broli ir kilnus riteri. Teisingo malda juk daugel sveria pas Dievą. (*Nusijuokęs*) O aš tuo laiku pasimelsiu grakščiai kijevietei: ji juk sargas mūsų paukštytės. Eik dabar, kilnusis broli: aš girdžiu jos žingsnius. (*Nusišypsojęs*) Nekliudyk man gerą darbą atlikti.

Paduoda Vartenbergui skraistę ir šalmą. Kai tasai išeina, grįžta į skobnis ir atsistoja; kuriam laikui praslinkus, įeina O l i g ė. Ji sustoja duryse ir, lyg svyruodama, ar žengti pirmyn, ar ne, dairosi į vidų, laikydamasi dešiniąja durų rankelės

Aš čia, mano balandėle. Aš tavęs jau seniai laukiu. (*Eina su ištiestom rankom*)

OLIGĖ (*puldama jam ant krūtinės*). Mielasis mano!

Keleris apkabina ją ir, prispaudęs prie krūtinės, bučiuoja

Aš negalėjau anksčiau. Aš bijojau, kad nepastebėtų kas. (*Pridėjusi pirštą prie lūpų, klausosi*)

KELERIS. Būk rami, mano mieloji, čia niekas neužeis. (*Veda į lovą, kur sėdasi ir sodina ją ant kelių*) Tu ilgam atėjai? Kaip praeitą vakarą, visą naktį liksi... Tiesa?..

OLIGĖ. Negaliu, mielasis. Aš tik neilgam laikui. Bijau!.. Pastebės, apkalbės...

KELERIS (*glamonėdamas ją*). Aš tavęs neatleisiu dabar. Kaip praeitą naktį liksi, gerai? (*Žiūri jai į akis*)

OLIGĖ (*atstumdama jo ranką*). Negniaužk taip krūtų: man skaudu. (*Nušokus nuo kelių, sėdasi šalia; imdama jį už rankų*) Negaliu nūnai, brangusis berneli! Aš tik valandėlei. Nekalbėk, tylėk!.. (*Uždengia jam delnu burną*) Ryt, ryt visą naktį aš tavo. Nūnai aš turiu kunigaikštytei tarnauti. Jos prieškambary nūnai turiu budėti. Tik ryt vakarą būsiu laisva.

KELERIS (*suėmęs jos abi rankas, savo delnuose gniaužda-mas, žiūri jai į akis*). Tu mane rytoj įleisi kunigaikštytės kambarin. Gerai?.. (*Glaudžia jos ranką į savo krūtinę*)

OLIGĖ (*nustebusi*). Kunigaikštytės kambarin? Ko tau ten reikia?

KELERIS. Aš turiu pamatyti kunigaikštytę. Man labai svarbu!.. (*Bučiuoja ją*) Mano balandėle!

OLIGĖ (*atsitraukdama, bet palikdama savo rankas jo del-nuose*). Kam tau jos reikia? Tu nenumanai, kokis kiltų pavojus tau, jai ir man, kunigaikščiui sužinojus.

KELERIS (*paleidęs jos rankas*). Tavo dalykas saugotis, o manim nesirūpink. Aš tam juk kalaviją nešioju, kad pavojaus nesibaidytau.

OLIGĖ. Tavo kalavijas negelbės nei tau, nei mums, berneli.

Tu dar nepažįsti mūsų valdovo. (*Uždengia delnais veidą*) Vai, jei jis sužinotų! Gyvą žemėn lieptų pakasti...

KELERIS. Turi pasistengti, kad jis nieko nesužinotų. (*Paėmęs ją vėl už rankų ir nusilenkęs žiūri jai į akis*) Užkerėk jį savo gražiom akutėm, ir jis nieko nepanorės žinoti pasaulyje, kaip dabar aš.

OLIGĖ (lyg nusigandus). Jį? Temyli mane dievas ir saugoja nuo jo meilės. (*Žegnojasi*) Nelaiminga būtų toji mergelė, į kurią jis atkreiptų savo dėmesį. Geriau mirti, nekaip jam patikti. Vėlgi aš tave pamilau, tave vieną, berneli!..

KELERIS. Užkerėk jį, kaip mane užkerėjai. (*Apkabindamas ją už liemens*) Tu saldi kaip nusidėjimas. Tik panorėk, ir jisai visa užmirš dėl tavęs, net ir savo dailiąją kunigaikštytę.

OLIGĖ (*pažvelgusi jam į akis*). Nejaugi tu panorėtai? (*Atsitraukdama nuo jo*) Bjaurusis, tu manęs nebemyli! (*Glausdamasi prie jo*) Mieliausias mano, nužudyk mane, pasmauk, kai pasibaigs tavo meilė. Aš nenoriu priklausyti kitam.

KELERIS (*viena ranka apkabinęs ją, kita glostydamas plaukus*). Nejaugi taip mane myli?

Oligė linktelėja galvą

Balandėle mano! (*Glausdamas jos galvą prie savo krūtinės*) Taip mane pamilai?!.

OLIGĖ (*sudėjus rankas po veidu ir prisiglaudus į jo krūtinę*). Kaip tavęs galėjau nepamilti! Tu aukštos kilmės riteris, jaunas, gražus, narsus... Tu gražiausias visų mūsų jaunuolių. O kunigaikštis? Visuomet girtas, piktas ir niaurus kaip rudens naktis. Man vis atrodo, – todėl čia taip šalta, drėgna,

ūkanota, kad visi čia toki niaurūs, toki nuobodūs. (*Atsisėdusi tiesiog*) Aš vos nenumiriau ir būtau visai numirusi, jei ne tavo meilė, taip man buvo čia ilgu ir nuobodu! (*Suimdama jo rankas savo delnuosna*) Drauguži, paimk mane su savim, kai iš čia vyksi tėvų šalin!

KELERIS. Tu užmiršai, pietų mergele, kad aš vienuolis ir su moterim gyventi man uždrausta.

OLIGĖ (*apkabinusi jį už kaklo ir prisiglaudusi*). Aš būsiu tavo vergė. (*Žiūrėdama jam į akis*) Argi ne garbinga tarnauti kaip vergei tokiam narsiam riteriui kaip tu? (*Atsitraukdama*) Bet tu nebemyli manęs... Aš matau... (*Uždengia delnais akis ir nuleidžia galvą lyg verkdama*)

KELERIS (*tyliai, į ją nusilenkęs*). Argi dar neįsitikinai, kaip karštai aš tave myliu ir moku mylėti? Pasilik šią naktį pas mane, ir tu pamatysi, ar aš nustojau tave mylėjęs.

OLIGĖ. Aš norėtau visuomet su tavim būti, bet žinai, kad negaliu.

KELERIS (*apkabinęs ją meiliai*). Padaryk taip, kad aš galėtau rytoj pasimatyti su kunigaikštyte, ir mudu išvyksime iš čia ir nebesugrįšime. Aš nugabensiu tave protėvių pilin. Šventasis tėvas Romoje panaikins mano apžadus, ir tuomet tu būsi mano viešpatė, ne vergė. Padaryk tik, kad galėtau pasimatyti su kunigaikštyte.

OLIGĖ. Bijau aš, mielasis. (*Atsitraukdama staiga*) Ne, ne, negaliu!..

KELERIS (*tvirtai*). Turi padaryti, kad aš to noriu. (*Vėl, meiliai ją apkabinęs, glaudžia prie krūtinės*) Juk tu myli mane? Ar ne tiesa?..

OLIGĖ. Todėl ir negaliu, kad myliu. Aš nenoriu, kad tu, mane apleidęs, kitą pamiltai. Kai iš čia išjosi, teatleidžia tau Dievas, jei duoto man žodžio netesėsi, bet dabar, šioje pily, turi vien tik manim gyventi, mane tik mylėti, man vienai priklausyti... (*Užsidengusi veidą delnais*) Arba aš gyva būti nebenoriu... (*Verkia, tyliai vaitodama*)

KELERIS (*glostydamas plaukus, nuramindamas*). Nusiramink, mieliausioji. Argi kunigaikštytė panorėtų mane pamilti? Nejaugi užmiršai, kiek mūsų nekenčia šio krašto žmonės?

OLIGĖ (*pro ašaras*). Aš negaliu tikėti, kad atsirastų moteris, kuri galėtų tau pasipriešinti. Tavęs nepamilti negalima! (*Šluostydama prijuoste ašaras*) Matau, kad jau esu tau įkyrėjusi. Aš gi prasta mergelė, ne kunigaikščių kilmės... (*Piktai, net kumščius sugniaužusi*) Uch, kaip aš josios nekenčiu dabar!.. (*Gniauždama rankas*) Kam aš tau taip greitai pasidaviau, kodėl ilgiau nesipriešinau?.. Tu mane būtai iki šiol dar tebemylėjęs.

KELERIS. Kodėl? Kaip dažnai moterys save klausia – kodėl, bet nei viena dar nesugebėjo į tai atsakyti; bent aš nesu girdėjęs. (*Apkabinęs ją už liemens*) Patikėk manimi, ne apie meilę aš su ja kalbėsiu. Aš tave myliu, ir kitos meilės mano sielai nebereikia. Man pavesta atlikti pas ją svarbus ordinui reikalas, nuo kurio pareina net mano likimas. Negaliu gi aš ją viešai aplankyti!

OLIGĖ. Pasakyk, apie ką tu rytoj su ja turi kalbėti? Tuomet aš gal ir pasistengsiu.

KELERIS. Su tavim galiu kalbėti tik apie meilę. Ordino reikalai – ne moterų dalykas.

OLIGĖ (*atstumdama jo ranką nuo liemens*). O kunigaikštytė? Ar ji ne moteriškė?

KELERIS. Ji plataus krašto valdovė. (*Įtikinamai, gniauždamas jos rankas savo delnuose, o paskui pridėjęs jas prie savo veido*) Tikėk manim, aš neapleisiu tavęs, neatsižadėsiu tavo meilės dėl viso pasaulio kunigaikštyčių ir karalaičių... Bet nuo to, pamatysiu aš ją, ar ne, pareina mano ir tavo likimas. (*Paleidęs jos rankas*) Turi manęs klausyti, arba žūsi... Ne, ne tu, bet mudu, tu ir aš drauge žūsime.

OLIGĖ (*sudėjusi rankas ant kelių*). Kaip aš bijau! Tu nežinai, kiek žiaurus kunigaikštis, kai jis supyksta. Sužinojęs nepasigailės nei manęs, nei tavęs.

Dieve tu mano geriausias! Kam tu man davei šitą meilę? Aš tokia buvau rami, taip laisvai gyvenau... (*Užsidėjusi rankas už galvos ir neigiamai kraipydama galvą*) Ne, ne, aš negaliu, mieliausias mano. Ir nebereikalauk... Aš ir tavęs bijau... Netikiu...

KELERIS (*įsirėmęs ranka į šoną, žiūri į ją*). Aš nežinojau, kad tu baili. Ar atmeni, ką tu sakei, kai aš pirmąkart tave pamačiau? Kad nieko nesibijanti, ir aš patikėjau. Ir pamilau todėl, kad patikėjau. (*Imdamas ją už rankos aukščiau alkūnės*) Na, paklausyk, mieloji...

OLIGĖ (*atitraukdama ranką*). Ach, neliesk manęs! Man skaudu... Ne kunigaikščio aš bijau, jos bijau, tavęs bijau. (*Uždėjus jam abi rankas ant pečių, meiliai*) Mielasis mano, neik pas ją! (*Skaudžiai*) Geriau nudėk mane, išliek iki paskutinio lašo mano kraują, tik neik pas ją!..

KELERIS (*ima jos dešinę, bučiuoja delnan ir maloniai glos-*

tydamas). Kvailute tu mano! Nejaugi tu nepasitiki manimi, mano žodžiais? Jei myli, turi pasitikėti.

OLIGĖ (*atitraukdama ranką*). Jei myliu?.. Myliu ir vis dėlto nepasitikiu... Negaliu pasitikėti, nes myliu tave... (*Skubiai pašokus iš vietos ir paėmus jo ranką*) Gerai, aš padarysiu, kad tu ją pamatysi, bet ir aš ten būsiu.

KELERIS (*tvirtai*). Aš turiu ją vieną matyti.

OLIGĖ (*paleidus jo ranką, rūsčiai*). Melagi! Dabar aš visa suprantu... Tau įkyrėjo mano meilė, ir tu naujo malonumo sau ieškai. (*Tvirtai, atkakliai, mostikuodama rankom*) Ne, tu jos niekuomet nepamatysi.

KELERIS (*atsistojęs, tvirtai*). Turiu pamatyti!.. (*Šiurkščiai, nutvėręs ją už rankos*) Girdi, verge...

OLIGĖ (*ištraukdama ranką*). Ach, neliesk manęs! Leisk, arba imsiu šaukti!.. (*Ištrūkusi staiga išbėga iš kambario*)

KELERIS (*kurį laiką stovi susimąstęs*). Sujaudino mane savo meile šita mergiotė.. Vargšė, kaip ji pavydi... (*Linguodamas galvą*) O vis dėlto ji padarys, kaip aš noriu.

II

Moterų kambary Aukštosios Vilniaus pilies.
Visa, kaip penktame pirmos dalies vaizde.
Kunigaikštytė O n a D u o n u t ė sėdi pas langą ir verpia.
O l i g ė, liovusi verpti, atstato šalin verpstį, pasikelia
ir prieina kunigaikštytę. Sugniaužtom rankom,
pilnu užuojautos balsu kalba

OLIGĖ. Mieloji mano kunigaikštyte! Tu vis liūdi ir liūdi... Kai aš matau, kaip tu vargsti, man skauda širdį ir verkti aš noriu. Tai nieko, kai diena drėgna ir ūkanota; bet nūnai taip giedru, tokis tylus ir ramus vakaras, ir taip džiaugiasi širdis, ir aš taip trokštu, taip trokštu, kad ir tu būtai laiminga, ir kad visiems būtų gera. (*Ištiesus rankas, su ilgesiu*) Vai, kad aš žinotau, kaip galima būtų tai pasiekti?!.

ONA DUONUTĖ. Tu man negali pagelbėti (*pažvelgus į ją*), ir nereikia. Tie, kurie gali, nepanorėjo... (*Nusišypsojusi*) Nepaisyk mano liūdesio, mergele, kol esi jauna ir laiminga, neturi nei rūpesnių, nei vargo žinai.

OLIGĖ (*mostikuodama abiem rankom, lyg norėdama nuvyti kimbantį varmą*[129]). Vai mieloji kunigaikštyte, kad tu žinotai mano nelaimę, nepasakytai, kad aš neturiu rūpesnių. (*Kraipydama galvą*) Bet dieną aš nenoriu apie tai galvoti. Tik nakčia... (*Nusiminus*) Vai, kad tos nakties niekuomet nebūtų!..

ONA DUONUTĖ (*nustojus verpti*). Ir aš norėtau visa užmiršti, tik negaliu. Veltui maldauju Dievą.

OLIGĖ (*sėdasi šalia jos ant suolo, draugingai*). Tu daugel turi draugų, mieloji kunigaikštyte. Ir galingų draugų... Aš gerai žinau. Nejaugi jie panorėję nesuteiktų tau pagalbos?

ONA DUONUTĖ. Draugai gali padėti tik mažoje nelaimėj, bet sunkioje – ne. Ir aš jų nekaltinu, kad mane apleido. Gyvybė kiekvienam miela, ir aš negaliu reikalauti, kad ją dėl manęs, vargšės našlaitės, aukotų. (*Įtariamai į ją pažvelgus*) O kodėl susirūpinai tuo, kaip su manim elgiasi mano draugai?

[129] *Varmas* – uodas.

OLIGĖ (*paslaptingai, atsisėdusi arti*). Aš žinau tokį vyrą, kuris visa dėl tavęs padarytų, ko tik panorėtai. Pakanka tau tik žodį tarti.

Ona Duonutė žiūri į ją nustebusi, lyg klausdama

Tai šis, iš vokiečių žemės atvykęs riteris. Jis jaunas, gražus, narsus ir nieko nebijo!

ONA DUONUTĖ. Vokietis?.. (*Nustebusi*) Vokietis, sakai? (*Nusišypsojus*) Vokiečiai, mergele, didžiausi mūsų nedraugai, ir gero iš jų laukti argi galima? Visi jie klastingi žmonės, ir jų žodžiu kas gali tikėti?

OLIGĖ (*karštai*). Gal ir tiesa, kad jie klastingi, bet kiti, ne šis. Jis tikras riteris ir, žodį taręs, išlaikys, neapgaus. (*Su pasigėrėjimu*) Jis tikras sakalas!

ONA DUONUTĖ. Kodėl jam turi rūpėti mano likimas? Nei jis man draugas, nei artimas, nei pažįstamas.

Iš vokiečių žemės draugu aš nepasitikėtau vis tiek!..

OLIGĖ. Žmonės kalba, kad jis vieno lenkų kunigaikščio artimas draugas ir pas jį dažnai viešnagėja. Aš pati girdėjau, ir kiti girdėjo, kaip jis piktinosi mūsų valdovu, kuris tave prievarta pagriebė ir laiko savo pily kaip kalinę.

ONA DUONUTĖ (*nudžiugus*). Tu sakai, jis lenkų kunigaikščio draugas?

Oligė linktelia galvą; įtariamai

Bet iš kur jis visa apie mane būtų sužinojęs?

OLIGĖ (*dar arčiau slinkdama*). Kiti pasakė. Juk pily tik apie tave visi kalba, visi tavęs gailisi. Kuri paslaptis, kad

kunigaikštis todėl prievarta tave sulaikęs, jog manąs žmoną vesti. Sako, tasai riteris į akis mūsų valdovą peikęs! Ir tikrai jis viską padarytų, tave gelbėtų, jei tik vienu žodeliu į jį prabiltai. Ir, sako, jis to neslepiąs, ir valdovas todėl į jį žvairuojąs. (*Prikniubus prie kunigaikštytės, kuštomis*) Gal jis panorės su tavimi pasimatyti, bet tu būk atsargi, nesutik...

ONA DUONUTĖ (*į ją pažvelgus*). Kodėl manai, kad jis panorės mane matyti? Ir kaip galėtų, jei mane visi, net tu pati, taip uoliai sergsti?

OLIGĖ (*ūmai atsitraukdama*). Ach, nesakyk, kunigaikštyte. Jis visa gali, ko panori! Tokio kito narsaus riterio nėra nei mūsų šaly, nei kitose žemėse. (*Atsikelia, maldaujamai*) Bet tu nekalbėk su juo, nežiūrėk į jį, meldžiu tave, mieloji kunigaikštyte. Jo akys nelaimę gimdo.

ONA DUONUTĖ (*atidžiai*). Ko taip nerimauji? Ar kažką žinai? Juk aš jo nepamatysiu...

OLIGĖ. Pamatysi! Sako, visos mergelės, kurios jį mato, pamilsta ir būna nelaimingos... O tu tokia, kunigaikštyte, graži, tokia skaisti...

ONA DUONUTĖ (*sujaudinta*). Tu kažką žinai? Sakyk!..

OLIGĖ (*nerimaudama*). Ne, ne! Aš nieko nežinau... Bet manau, kad jį pamatysi, turėsi pamatyti... (*Maldaujamai, sudėjus rankas*) Brangioji mano kunigaikštyte, nepyk, kad aš nesąmones kalbu... Aš šiandien tiek daug... Aš gal ir kvailysčių dar pridarysiu... (*Atsiklaupusi puola jai bučiuoti rankas*)

ONA DUONUTĖ (*atidžiai žiūrėdama į Oligę*). Aš tavęs nūnai visai nesuprantu. Kas tau atsitiko? (*Padėjus ranką jai ant galvos, į ją nusilenkusi*) Tu jį pamilai? Tiesa?.. (*Oligė*

slepia savo veidą ant jos kelių. Glostydama galvą) Vargšė mergelė!.. Kaip tu galėjai vokietį pamilti?!.

OLIGĖ. Neklausk, valdove!.. Aš pati nežinau... (*Pakėlusi ašarotas akis*) Ach, kokia aš nelaiminga!..

ONA DUONUTĖ. Tikrai nelaiminga. Bijau – Dievas nubaus tave, kad piktą vokietį pamilai...

OLIGĖ. Ar aš kalta, kad mano širdis... (*Staiga atsikelia ir rankom veidą uždengusi*) Aš eisiu... Aš eisiu... Aš negaliu...

ONA DUONUTĖ. Dievo pasibijok!.. Pamilti svetimos šalies žmogų!.. Dargi vokietį!..

OLIGĖ. Dabar man vis tiek... Žinau, kad esu jau žuvusi... (*Išbėga iš kambario*)

ONA DUONUTĖ. Vargšė mergelė!..

Atsilošusi į sienų, sudėjus rankas ant kelių,
primerkusi akis, lyg svajodama, sėdi nejudėdama
kurį laiką. Duryse pasirodo K e l e r i s.
Stovi, kalaviju pasirėmęs, kol kunigaikštytė jį pastebi.
Kelerį pamačiusi, atsistoja

Kas esi? Kaip čion patekai?

KELERIS (*tvirtu balsu*). Aš tavo draugas, o kaip čion patekau, nesvarbu. Aš čia stoviu, kad tau laisvę sugrąžintau.

ONA DUONUTĖ. Iš kur žinai, kad aš laisvės reikalauju?

KELERIS. Širdis, kuri myli, šviesos ir saulės trokšta, o jų čia nėra. Širdis, kuri myli, veržiasi, kur laisvė, kur erdvė, – į laisvę ji veržiasi.

ONA DUONUTĖ. Aš nesuprantu, ką tu kalbi. Kas tau davė tiesos įsiveržti šian kambarin ir taip man kalbėti?

KELERIS. Aš numačiau šį klausimą, pas tave eidamas. Aš maniau, kad teks man taip atsakyti tau: draugo jausmas tam, kurį tu myli. Bet aš taip maniau, kol tavęs nebuvau matęs. Dabar aš nebenoriu veidmainiauti, ir todėl tiek tik pasakysiu tau: neatstumk mano pagalbos! Žinok, laimė priklauso tam, kuris drąsiai jos siekia kur ir kaip galėdamas. Nejžeisk manęs nepasitikėjimu, skaisčioji mergele! Aš, gaudamas garbingą riterio vardą, esu pasižadėjęs ginti šventą mergelių skaistybę, užtarti silpnuosius ir skriaudžiamuosius. Tiesa, aš tuos pažadus dažnai užmirštu, dažniau nekaip riterio garbė reikalauja, bet dabar tavo skaistus veidelis man juos vėl priminė. Argi gali atsirasti krikščioniškoj šaly riteris, kuris, tavo dangišką grožį išvydęs, nebūtų sujaudintas ir drįstų nors vieną nepadorią mintį apie tave pagalvoti! Ne riterio garbingo vardo tokis vertas būtų, tik bedievio, stabmeldžio, niekinamo šunies!..

ONA DUONUTĖ (*tyliai, nuleidusi galvą*). Aš labai norėtau tikėti tavo žodžiais, riteri. Bet kas aš esu, kad mano likimas būtų galėjęs tave sugriaudinti?

KELERIS. O skaisčioji mergele, argi aš nesu girdėjęs, kokia tave ištiko nelaimė, ar aš nežinau, kaip tu kankiniesi? Ar širdis mano būtų iš akmens, kad, matydamas tavo skaistų grožį, nebūtau sujaudintas? (*Pakėlęs akis aukštyn*) Kokia laimė pasijusti tavo užtarėju! Už vieną tokios laimės akimirksnį aš pasiryžęs tūkstančius kartų aukoti pavojui savo gyvybę. (*Išdidžiai*) Tark tik žodį, vieną žodį – ir siekiu tau protėvių kalaviju, aš atliksiu visa, kas galima ir ko negalima.

ONA DUONUTĖ. Aš daug esu pikto girdėjusi apie jus, rite-

rius kryžiuočius, kad galėtau neabejodama tavo žodžiais patikėti, nors labai trokštu pagalbos. Žmonės kalba, kad esate apgaulingi ir be piktų tikslų nieko nedarote.

KELERIS (*kurį laiką tyli, nuleidęs galvą, lyg mąstydamas. Pakėlęs galvą*). Tu gerai darai, kad mumis netiki. Aš pats ėjau pas tave klastingų minčių vedamas, bet tavo žydriosios akys išgydė mano sielą, ir dabar aš tyrus prieš tave stoviu. Išganytojo kančia siekiu tau, kad tiesą kalba mano lūpos, ir nebėra melo mano žodžiuose.

ONA DUONUTĖ. Ir aš galiu tavimi patikėti? (*Žengdama arčiau*) Aš silpna ir gyvenimo neprityrusi mergelė. Tebūna tau gėda, jei tik pajuokti manęs čion atėjai.

KELERIS. Daugel nuodėmių slegia mano sąžinę, daug piktо esu daręs žmonėms, ne todėl, kad patsai piktas esu, bet kad lengvabūdiškai klausiau piktų žmonių balso. Bet dabar siela mano praregėjo, ir aš ėmiau nekęsti savo lengvo būdo ir tų, kurie mane į pagundą vedė. Ėjau pas tave su nedorais tikslais, bet dabar štai stoviu čia, kaip prieš Dievą, ir sakau tau: patikėk manim ir ramiai pasiduok mano globai. Kitais netikėk, bet manim tikėk. (*Pridėjęs vieną ranką, kurioj laiko kalaviją, prie krūtinės, kitą gi ištieses ir žengdamas žingsnį priekin*) Mano motinos išganymu siekiu tau, kad išgelbėsiu tave iš čia ir laisvę tau grąžinsiu.

ONA DUONUTĖ. Nenoriu tavęs įžeisti, kilnus riteri, bet man baisu pasitikėti nežinomu žmogumi.

KELERIS. Tau nėra kito išėjimo, jei turi drąsos gyventi, kaip nori. Aš tau esu pasakęs, kad ėjau pas tave klastingų tikslų vedamas, bet ir jie tau siūlė geresnį likimą nekaip

tasai, kuris tavęs čia laukia. Bet tuomet buvau dar lengvabūdis žmogus, dabar gi nebe tas. Toji valandėlė, kada pažvelgiau į tavo skaisčias, žydrias ir liūdnas akis, mane kitu pavertė, ir dabar tikro nepasigailėtau brolio, jeigu jis pikta sumanytų prieš tave. (*Tyliai, švelniu balsu*) Tu kaip Dievo angelas tyliom akutėm, dangišku savo grožiu privertei mano sielą pakitėti, mano širdį suliepsnoti tyria kaip dangaus rasa meile. Ji nepanaši į tą, kurią iki šiol buvau jautęs kitoms mergelėms. Aš galiu tave tik gerbti, kaip gerbiu pasauliui išganymą pagimdžiusią. Aš mirsiu dėl tavęs, bet ir mintimi tavęs nepaliesiu, nepanorėsiu tavęs. Nuo šios valandos aš ėmiau neapkęsti visų tų moterų, kurios kada nors mano buvo. (*Prispaudęs kairiąją ranką prie krūtinės*) Tikėk manim, aš noriu būti vien tavo draugas ir brolis. Visa atliksiu, ką liepsi, net jei panorėsi, kad aš nugabentau tave tam, kurį tu myli.

ONA DUONUTĖ (*sujaudinta jo kalba*). Prisiek man, kilnusis riteri, kad nėra apgaulės tavo žodžiuose.

KELERIS. Siekiu švento Jurgio ietimi[130], kad aš kalbu, ką manau ir juntu. Aš tau prisiekiau priesaika, kurios nedrįs sulaužyti nei vienas tų, kur aukso pentinus ir riterio juostą dėvi. (*Prispaudęs kalaviją abiem rankom prie krūtinės*) Pasakyk man, kas tavo draugai, ir aš duosiu jiems žinoti, kai tu būsi laisva, kad jie galėtų tave lydėti, kur panorėsi. Jei tu vis dar nepatiki manimi, jais pasitikėsi.

[130] *Šv. Jurgis* (IV a.) – vaizduojamas kovojantis ant žirgo ir perveriantis ietimi drakoną. Kryžiaus karų metu šis šventasis tapo riteriškumo idealu.

Pamanyk tiktai, kokis tavęs laukia likimas? (*Švelniai, tyliu balsu*) Tu – trapi gėlelė. Tau kaip gėlei reikia saulės ir šilumos, ir tu suvysi šioje niaurioje pastogėje. Tu, kuriai kojas bučiuoti man būtų didžiausia laimė, turėsi jaukinti girtus niauraus stabmeldžio lėbavimus! (*Tvirtai, kalaviju į žemę stuktelėjęs*) Ne, šito niekuomet nebebus.

ONA DUONUTĖ. Aš meldžiu dieną ir naktį švenčiausią Mergelę, visų našlaičių globėją, kad tai neištiktų manęs.

KELERIS. Jei tu nenori manim patikėti ir sekti mano patarimu, aš kitaip tave gelbėsiu: aš nukausiu šios stabmeldžių šalies žiaurų valdovą, ir teteisia mane dangus ir žemė. Tebūna taip!..

ONA DUONUTĖ. Nedaryk to, kilnusis riteri. Tikiu ir noriu tavim tikėti. Tebūna tau švenčiausios Mergelės malonė, kad manęs našlaitės esi pagailėjęs. Štai tau mano žiedas. Tie, kurie buvo mano tėvo draugai, tau suteiks reikalingos pagalbos, kai jį pamatys tavo rankose. (*Nuima nuo piršto žiedą ir duoda Keleriui*)

KELERIS (*prieina arčiau ir atsiklaupdamas ima žiedą*). Dėkui. O kunigaikštyte! Aš negeras žmogus, galįs daugel pikto padaryti, bet tau nepadarysiu! Tik meldžiu tave, negundyk manęs nepasitikėjimu. (*Klūpodamas mauna sau žiedą ant piršto*)

ONA DUONUTĖ (*paduodama jam ranką*). Prisiek man dabar, kad manęs neapleisi ir dar didesnėn nepaskandinsi nelaimėn.

KELERIS. Mano sielos išganymu siekiu tau. (*Bučiuoja jai ranką, paskui suknelės kraštą, pasikelia ir išeina; kunigaikštytė kurį laiką stovi susimąsčiusi, paskui irgi išeina*)

OLIGĖ (*įeina nusiminusi, sumišusi*). Štai ką aš išgirdau? Dieve tu mano, kaipgi tai!.. (*Visai sumišusi*) O aš gi, aš gi kaip?.. Nejaugi užleisiu? Praėjo šalimi ir net nedirstelėjo į mane... (*Piktai*) Ne, niekuomet! Pati žūsiu – ir tegul – bet neužleisiu jai. (*Garsiai, sudaužus kumščiu į kumštį*) Ne, neužleisiu!..

III

Didžioji Aukštosios pilies menė. Visa kaip antrame pirmosios dalies vaizde. Skubiai įeina S k i r g a i l a ir artimi jam b a j o r a i. Jis įpykęs. Visi su medžioklės įrankiais; matyti, vos tik grįžę iš medžioklės

DAUGAILA (*vos paspėdamas paskui kunigaikštį*). Dabar tu patsai įsitikinai, kad aš tau tiesą kalbėjau. Ne veltui čionai atvyko vokiečiai ir lenkai vienu metu. Jie iš anksto buvo susitarę, pikta sumanę prieš tave ir Lietuvą.

SKIRGAILA (*žingsniuodamas*). Aš žinau, ko jie atvyko, ir tau kol kas to nereikia žinoti. (*Sustojęs, padėjęs dešinę po kairės pažastimi*) Seniai praslinko tie laikai, kada lenkas draugavo su vokiečiu.

DAUGAILA (*atsirėmęs į skobnis kairiąja ranka, žiūri iš paniūrų į Skirgailą*). Patsai tardei tuos žmones, ir jie tau prisipažino. Ar jų žodžiais netiki? Kam tada liepei juos pakarti?

SKIRGAILA (*žvilgtelėjęs į jį, stovėdamas šonu į Daugailą*). Aš žinau, ką žinau. Tu tylėk ir nesiklausk. Aš čia valdovas, ne tu. (*Nuleidęs galvą žemyn*) Mes esame čia ir tuoj visa

sužinosim. (*Pakėlęs galvą ir kreipdamasis į palydus*) Pašaukit čion vokiečius!

Keli palydai išeina

BUTRIMAS (*išeidamas į vidurį*). Manau, kad podraug reikėtų pašaukti ir ištirti lenkus, ypač tą jų popą, kuris seniau už kitus yra čion atvykęs. Jis dažnai lanko kunigaikštytę ir visa turi žinoti. Daugaila turi tiesą, įtardamas jį.

DAUGAILA. Gudrus begėdis tasai popas! Jis kaip lapė moka sumesti savo pėdas. (*Kareiviams, kurie prie durų stovi*) Atveskit ir lenkus čionai.

STARDAS (*iš kampo*). Ką jūs sumanėt? Ar esate užmiršę, kad jie mūsų svečiai ir svetimų tautų pasiuntiniai? Didžiausia ištiktų gėda jus ir visą šalį, jei nors vienas plaukas nukristų jiems nuo galvos per jūsų kaltę. (*Išeidamas vidurin*) Dievai skaudžiai baudžia tuos, kurie, niekindami svečius, nusideda viešnagystei!

SKIRGAILA. Žinokis, vaidila, su savo dainomis ir į mūsų darbus nesikišk. (*Eidamas į skobnis*) Nekalbėk man apie dievus: jie neteko jau galios ir nesugeba nei keršyti, nei bausti.

STARDAS (*iškilmingai, rankas pakėlęs aukštyn*). Valdove, dievai dar galingi!

SKIRGAILA (*atsisėsdamas*). Kodėl gi vokiečių dar nėra? Ar jie nori mano kantrybę bandyti?!.

Kai kurie palydų skuba pro duris, kad pagreitintų vokiečių atvykimą. Skirgaila, pasirėmęs ranka, ramiai sėdi. Tuoj atvyksta V a r t e n b e r g a s ir K e l e r i s.

Abu galvos linktelėjimu sveikina valdovą; Vartenbergas žemai nusilenkia, Keleris vos linktelėja galvą

Pasakykit man, vokiečiai, kokiu reikalu esate čion atvykę. (*Nekantriai barbina pirštais į skobnis*) Aš laukiu atsakymo...

VARTENBERGAS (*žemai nulenkdamas galvą*). Argi aikštusis kunigaikštis dar nežinai? Aš juk jau esu turėjęs garbę švenčiausios panelės Marijos ordino vardu pasiūlyti tau pagalbą ir tarpininkavimą pas šventą tėvą ir Romos ciesorių, jei panorėtai pakeisti kunigaikščio kepurę karaliaus vainiku, kuris tau labiau derėtų. Šventasis ordinas mūsų lūpomis reiškė tau draugiškus jausmus, pritarimą visiems tavo sumanymams ir siūlė sąjungą, jei tavo siekimai jos reikalautų.

SKIRGAILA. Tu man tai sakei, bet jūsų darbai ką kita kalba. (*Piktai*) Kas suteikė jums teisę kištis į mano šeimynos dalykus?

KELERIS (*išdidžiai*). Už savo pasielgimą atsakysime tik prieš tuos, kurie mus čion yra pasiuntę.

SKIRGAILA (*pasikeldamas, piktai*). Ne, tu man atsakysi, vokieti, arba mano budeliui!..

VARTENBERGAS. Šviesiausias kunigaikšti, tu užmiršti, kad mudu esame galingojo ordino pasiuntiniai, jei su mumis taip kalbi. Šventasis ordinas nepakęs, kad taip niekintų jo garbės atstovus. Jei negerai kuo pasielgėm tavo akyse, gali pasiskųsti broliui grosmeisteriui ar ordino kapitului. Jie mus nubaus, jei paaiškės, kad tavo skundas teisingas.

SKIRGAILA. Vilkui pasiskųsti jo vaikais! Ne, Lietuvos valdovas pats teisia tuos, kurie jam prasikalto, ir kitų teisėjų nereikia. (*Kreipdamasis į palydus*) Pašaukite sargybą. (*Nusigręžta*)

VARTENBERGAS. Esame pasiuntiniai, kurių neliečiamybės teisę saugoja visos krikščioniškos tautos ir net stabmeldiškos! (*Išdidžiai*) Tesužino visas pasaulis apie tavo pasielgimą, ir tekrinta gėda jums ir visai jūsų tautai.

SKIRGAILA (*nusigręžęs*). Jūs nusikaltėliai esate, ne pasiuntiniai.

VARTENBERGAS. Mūsų galingasis ordinas mokės tinkamai palaikyti savo pasiuntinių garbę. Nelaiminga toji šalis, toji tauta ir tie josios valdovai, kuriuos jis patrauks atsakomybėn už įžeidimą.

SKIRGAILA (*vos susilaikydamas*). Gerai, gerai, tereikalauja, ko nori, jūsų ordinas... Bet tavęs iš mirusių, manau, nebeprikels.

Įeina k a r e i v i a i sargybiniai. Rodydamas jiems vokiečius

Imkite juodu. Kalėjiman!..

VARTENBERGAS (*skubiai žengdamas priekin*). Aš reikalauju, kad man būtų pasakyta, kuo sukėliau tavo rūstybę.

SKIRGAILA (*rankos mostelėjimu sulaiko sargybą, kuri atsistoja pas duris*). A, prabilai, kaip turėjai prabilti. (*Atsigręžęs į jį*) Išsyk būtai taip kalbėjęs. Katras jūsų sumanėte išvogti mano sužadėtinę? Ar judu abu?

KELERIS (*kalaviju pasirėmęs, išdidžiai*). Aš vienas. Bet ne tavo sužadėtinę, tik vargšę našlaitę, kurią tu varu paėmei ir laikai savo pily.

SKIRGAILA (*žengęs atsistoja priešais, sudėjęs rankas ant krūtinės, žiūri jam į akis kurį laiką*). Tu vienas?

KELERIS (*ramiai*). Aš vienas.

SKIRGAILA. Perkūno griausmu siekiu, tu neišvengsi bausmės, jei esi kaltas. Bet norėtau tavęs pasigailėti. Ką pasakysi pasiteisinimui?

KELERIS. Aš daug ką galėtau pasakyti, bet, siekiu šventojo Jurgio ietimi, aš nemoku ir nenoriu gintis liežuviu kaip moteris. Geriau tegina mane kalavijas.

SKIRGAILA. Atsakymas, narsiam vyrui deras. (*Nusigręžęs ir eidamas į skobnis*) Malonėtau tokį turėti kaipo draugą, ne kaip priešą.

KELERIS. Aš džiaugiuosi, kad tavo priešas esu. (*Numaudamas nuo rankos pirštinę*) Aš reikalauju Dievo teismo. Teparodo jis patsai, katras mūsų vertas jo bausmės. (*Meta pirštinę Skirgailai po kojų*) Manau, kad čia yra riterių, kurie žino, ką tai reiškia.

DAUGAILA. Kunigaikšti, jis dvikovon šaukia. Tavo narsiųjų bajorų tarpe yra daug, kurie trokšta vokiečių kraują pralieti tave begindami.

BUTRIMAS. Leisk man, valdove, pakelti jo pirštinę. Tikiuosi jam tai nebus sveikaton.

SKIRGAILA (*rūsčiai į juos pažvelgęs*). Tylėkite! Čia teisia kunigaikštis, ir daugiau niekas. Jo dievų teismo man nereikia. (*Sargybiniams*) Kalėjiman jį!

KELERIS (*atstumdamas artimiausią kareivį, kuris ima jį už peties*). Šalin! (*Ištraukdamas kalaviją iš makštų*) Tikras riteris atiduoda savo kalaviją tik drauge su gyvybe.

Puola prie durų. Trumpas susirėmimas su sargybiniais, kuriems padeda kunigaikščio palydai.

Stardas gina Kelerį, ir tam pasiseka pasprukti per duris. Skirgaila, atsisėdęs kėdėn, ramiai žiūri

SKIRGAILA (*Keleriui prasimušus*). Jūs daugel, o jis tik vienas buvo ir paspruko.

DAUGAILA (*maudamas peilį makštysna*). Jo laimė, kad buvome be kalavijų. Bet nepaspruks. Pas pilies vartus jį sulaikys sargyba.

SKIRGAILA (*pamatęs, kad Stardas sužeistas į ranką, širdingai*). Ir tave jis sužeidė, nelaimingasis mano vaidila?

STARDAS (*spausdamas sužeistą delną kita ranka*). Pralieti kraują kovoje su priešu nemaža laimė, kuri dabar retai pasitaiko. Bet sunku man ir skaudu, kad aš kraują praliejau, vokietį gindamas nuo savųjų.

Kunigaikštis, pažvelgęs į jį ilgu žvilgsniu, nieko neatsako; Stardas pasišalina

SKIRGAILA (*atsistojęs*). Pašaukite čion kunigaikštytę. (*Vartenbergui*) O tu, vokieti, vyk laisvai pas savo grosmeisterį ir apsakyk jam, kaip nori, ką esi čia matęs. Pasakyk jam, tesiunčia man dorus žmones, jei nori, kad jo draugas būtau, o ne tokius, kurie mano namuose duoną valgo ir prieš mane pikta rengia.

VARTENBERGAS. Ordino garbe siekiu, kad nei aš, nei grosmeisteris, nei ordinas nesame kalti dėl lengvabūdžio jaunuolio pasielgimo. Skaudi nusikaltusiam bausmė, įžeidžiusiam viešnagystės pareigą, patenkins tavo rūstybę. Bet patsai tu jo neliesk, šviesiausias kunigaikšti, jei nori, kad ordinas

būtų tavo draugas ir taika tarp mūsų gyventų. Mes užmiršim liūdną nesusipratimą, kurio priežastimi buvo neprotingas jaunuolio sumanymas. Bet ordino riterius baudžia tik patsai ordinas!

SKIRGAILA (*iš paniūrų į jį pažvelgęs*). Tau sakau, vokieti: eik, ir tu eik šalin! Pasakei man, ką turėjai pasakyti. Eik dabar ir iš mano pilies jok. (*Stardui*) Tu, vaidila, prižiūrėk, kad jis tuojau išjotų, kol jam dar niekas pikta nėra padaręs. Girdi?

STARDAS. Girdžiu, valdove.

Vartenbergas, nusilenkęs kunigaikščiui, išeina Starado lydimas

BUTRIMAS (*skubiai įeidamas*). Valdove, vokietis pabėgo ir prie vartų sargyba jo nesulaikė, kadangi jis tavo žirgu jojo.

SKIRGAILA (*nustebęs*). Mano žirgu? (*Griebęs Butrimą už krūtų*) Kas jam drįso mano žirgą duoti?

BUTRIMAS. Mes čia įėjome, nusėdę nuo žirgų, kuriuos prieangy palikom. Vokietis suskubo tavo žirgan sėsti pirm, negu jam galėjo sukliudyti, ir paspruko. Vartų sargyba pažino tavo žirgą ir manė, kad tai tu joji.

SKIRGAILA (*nusigręždamas į Daugailą*). Dievai gelbsti narsų vyrą. Aš džiaugiuos, kad jisai paspruko. Jis narsus kareivis ir drąsus vyras.

BUTRIMAS. Narsus žmogus, nėra ko kalbėti. Nepanašus tam kitam vokiečiui, kuris labiau atrodo lapė negu narsus vyras.

DAUGAILA (*ramiai, sumojęs ranka*). Vis tiek toli nenujos: jis nežino mūsų giriose kelių. Pasiųsim vyčius ir sulaikysim jį.

SKIRGAILA (*Daugailai*). Ištirk, kas kaltas, kad žirgo netekau, ir nubausk.

D a u g a i l a stabtelėja, lyg nori kažką pasakyti, bet paskui mostelėja ranka ir išeina

STARDAS (*grįžęs*). Valdove, vokietis jau išvyko. Išjodamas grasė tau ordino kerštu už jo pasiuntinių įžeidimą.

SKIRGAILA. Narsiam kareiviui nedera domėtis bailaus vyro grasinimais, ir tau neverta kartoti jo žodžių. (*Butrimui*) Pasiųsk greičiau vyčius, ir be vokiečio kad man nedrįstų grįžti.

BUTRIMAS. Pasistengsiu sugauti ir manau, kad neilgai užtruksime. (*Išeina, su juo keli p a l y d a i*)

SKIRGAILA (*Stardui*). Jam pasiseks pasprukti, ir vyčiai jo nesuras, Starde: dievai remia narsų kareivį. Nors vokietis negerbia jų, bet jis atviras vyras ir jo širdis baimės nežino.

STARDAS. Jei vyčiai nesuseks, badu žus girioje ar žvėrių sudraskytas.

Įeina k u n i g a i k š t y t ė, kelių m e r g a i č i ų lydima

SKIRGAILA (*nusigręžęs į skobnis, stovėdamas šonu į kunigaikštytę ir pažvelgęs į ją iš paniūrų*). Tu norėjai su vokiečiu bėgti iš mano pilies? (*Stardui*) Starde, ar esi girdėjęs, kad senovėj būtų lietuvaitė pasiryžusi bėgti iš tėvų krašto su vokiečiu? Ar esti tokių dainų, kur apie tai būtų pasakyta?

STARDAS. Esti, valdove. Ir senovėje tai atsitikdavo. Meilė ir priešų širdis moka sujungti.

ONA DUONUTĖ (*tyliai*). Ne su vokiečiu maniau bėgti, bet išsigelbėti iš tavo prievartos. (*Balsiau, išdidžiai pakėlus gal-*

vą) Kokią turi teisę įžeidinėti mane tu, kuris jėga paėmei ir kaip vergę mane laikai?

SKIRGAILA. Aš norėjau tave savo žmona imti, bet esi tikrai verta, kad verge tave paliktau.

ONA DUONUTĖ. Kas tau pasakė, kad aš nepanorėsiu būti paskutinio smerdo vergė negu tavo žmona?

SKIRGAILA (*taip pat*). Gerai, gerai!.. Mes dar pamatysim. (*Atsigręžęs į duris*) Kodėl nėra dar lenkų? Greičiau atveskite čion lenkų popą.

DAUGAILA (*įeidamas*). Jis jau čia, valdove.

JONAS SKARBEKAS (*išeidamas priešakin*). Aš čia, šviesusis kunigaikšti. Man buvo lemta savo akimi pamatyti nelaimingus įvykius, kurie suteiks tavo broliui didelio nusiminimo, o mūsų bendriesiems priešams galingą įrankį šmeižti tave pasaulio akyse.

SKIRGAILA. Kas tau rūpi mano priešai ar draugai! (*Prisiartindamas į kunigaikštytę*) Greičiau daryk, pope, kas reikia pagal tavo tikybą, kad ji (*rodydamas į kunigaikštytę*) mano žmona būtų.

JONAS SKARBEKAS (*sudėjęs rankas ir pakėlęs akis aukštyn*). Sutuoktuvių šventa paslaptis – didi paslaptis: ji visam amžiui sujungia dvi sielas; todėl ją galima atlikti tik su malda ir meilės, bet ne pykčio kupina širdim.

SKIRGAILA (*rūsčiai*). Ne tavo reikalas, kvailas pope, domėtis, kas mano širdy. Jei reikia melstis, melskis, tik greičiau.

JONAS SKARBEKAS (*taip pat*). Viešpats mūsų Dievas leidžia sutuoktuves atlikti tik tuomet, kai ir antroji pusė pareiškia tam savo sutikimą. Toji Dievo malonė turi būti

visų laimei, bet ne vargui. Teišgirsiu iš kunigaikštytės lūpų, kad ir ji to nori.

ONA DUONUTĖ. Aš prievartos verčiama, kaip tu, šventasis vyre, ir nėra tam mano sutikimo.

SKIRGAILA. Šiandien judu vėl norite mano kantrybę bandyti. (*Šiurkščiai nutvėręs kunigaikštytę už rankos*) Daryk, ką liepiu, pope! Čia nėra kitos valios, jei aš savo pasakiau. Girdi?!.

ONA DUONUTĖ (*norėdama pasiliuosuoti*). Leisk, ranką! Aš valdovo duktė, ne vergė.

JONAS SKARBEKAS (*pakėlęs į dangų akis ir sudėjęs maldingai rankas*). Aš Viešpaties Dievo ir mano karaliaus tarnas. Aš negaliu atlikti, ką draudžia Dievas ir kas gali būti garbingam mano karaliui nemalonu.

SKIRGAILA (*suspaudęs stipriai ranką, jog kunigaikštytė net surinka; kareiviui*). Įremk ietį į jo sprandą ir nudurk, jei drįs dar nors vieną prieštaravimo žodį tarti.

Kareivis daro, kaip jam įsakyta

Na, pope, greičiau daryk, ką turi daryti: valdovas laukia.

JONAS SKARBEKAS (*atsigręžęs į kareivį*). Durk krūtinėn! Aš mirties nebijau. Bijau Dievui nusidėti ir šventą bažnyčią užgauti.

SKIRGAILA. Drąsus esi vyras, ir tokie man patinka. Gaila, bet valdovo žodis nesikeičia. (*Kareiviui*) Nudurk jį, ir pašaukite popą Joną.

ONA DUONUTĖ (*nutvėrusi už kareivio ieties*). Šventasis vyre, tik veltui žūsi priešindamasis, ir tuo manęs iš prievartos neišgelbėsi.

JONAS SKARBEKAS. Gerai, aš sutuoksiu, jei tu sutinki, bet Dievas temato, kad verčiamas tai darau.

Įeina Henrikas Mazovietis, Jonas iš Bychovo ir Zindramas iš Maškovicų

HENRIKAS MAZOVIETIS. Draudžiu tau! Dargi yra Dievas danguje, dargi yra karalius Krokuvoje, dargi aš čia, kad juodu nuo prievartos apgintau!

SKIRGAILA. Kitas dar susirado! (*Kitam kareiviui*) Tu ten įremk ietį ir jam į sprandą ir nudurk, jei tik mėgins man kliudyti.

Kitas kareivis įremia ietį į sprandą Henrikui

ZINDRAMAS iš MAŠKOVICŲ (*ištraukęs kalaviją smogia ietį*). Šalin ietį, verge!

Jonas iš Bychovo irgi traukia kalaviją

JONAS iš BYCHOVO. Kur mes esame? Kokioj šaly? Vyskupą ir karaliaus pasiuntinį!..

SKIRGAILA (*sugriebęs vėl kunigaikštytės ranką*). Makštysna kalavijus! Makštysna kalavijus, lenkai! Ar mano rūsiuose supūti panorote! O, niekšai! Mano namuose man grasinti!

HENRIKAS MAZOVIETIS. Tau brangiai kainuos, valdove, šis pasielgimas. Volynės ir Podolės žemių, kurios jau mūsų rankose, neužteks dabar atlyginti padarytoms Lenkijos garbei skriaudoms.

SKIRGAILA. O, žinau, kad jūs jau sumanėt užgrobti Volynę ir Podolę... Bet blogai apskaičiavote, lenkai: jūsų karalius ir

karalienė sėdi pas mane po raktu Gardino pily ir sėdės, kaip jūs čia sėdėsite, kol išsikraustys paskutinis jūsų kareivis iš Podolės ir Volynės pilių. (*Kreipdamasis į Joną Skarbeką*) Na, pope! Daryk, kas tau reikia daryti.

Jonas Skarbekas persižegnoja ir žegnoja kunigaikščių porą. Rankos mostelėjimu Skirgaila įsako kareiviams nuleisti ietis. Lenkų riteriai, vienas į antrą pasižvelgdami, įmauna kalavijus makštysna ir stovi, piktai žvairuodami

Palūžusios sielos

I

Šventaragio klony, ties pilies kalnu.
K a r e i v i a i neša sunkiai sužeistą S t a r d ą

STARDAS. Paguldykit mane čia. Mirdamas aš noriu girdėti šventų ąžuolų šlamesį... Aš noriu saulę matyti, kol dar galiu...

Kareiviai atsargiai stato neštuvus ant žemės

BUTRIMAS (*ties juo sustojęs*). Nekalbėk niekų, tu dar nemirsi. Tavo žaizdos nepavojingos; mes perrišim jas ir tave išgydysim. (*Kareiviams*) Neškite jį tiesiog pilin.

Kareiviai imasi neštuvų

STARDAS. Nelieskit manęs! Aš čia noriu mirti. Dievaitė Praurima jau pranešė dausos šalin, kad aš vykstu, ir ten manęs laukia.

BUTRIMAS. Nekalbėk niekų. Tavo dainos kaip tik dabar mums reikalingos. Jei nori čia atsigauti, mes tuoj sustabdysim kraują ir perrišime tavo žaizdas. (*Vienam kareivių*) Atnešk greičiau iš upės vandens.

K a r e i v i s skubiai bėga į upę

STARDAS. Palikit mane vieną ir leiskite ramiai mirti. Tai buvo paskutinė kova, kurioje galėjot Perkūno šauktis, bet nepanorėjote. Į mano silpną balsą jis neatsiliepė.

Butrimas nusilenkia, kad pamatytų žaizdas, paskiau atsiklaupia ir nori nuimti šalmą

Neliesk manęs... Aš į dievus noriu... Protėvių šalin...

KAREIVIS (*skubiai pribėgdamas, užduseęs*). Jūsų malonybe, kunigaikštis reikalauja! Jis pily ir liepia skubėti.

BUTRIMAS (*atsikėlęs, šluostydamas rankas į skvernus*). Perriškit jam žaizdas ir, kai atsigaus, neškite pilin. (*Skubiai nueina drauge su kareiviu*)

STARDAS. Eikite sau visi... Man jūsų nereikia... Aš vykstu pas dievus...

JONAS SKARBEKAS (*priėjo, išgirdęs Stardo žodžius*). Aš noriu, kad tu nueitai pas tikrąjį Dievą.

STARDAS (*žiūri į jį lyg nesuprasdamas. Paskui neapykanta suraukia jam veidą*). Tai tu, lenkų pope! Ko atėjai čion? Ar kad sudrumstai mano paskutinę valandą? Aš nekenčiu tavęs... Eik šalin, apgavike, gundąs žmones melu... (*Nukreipia veidą šalin*)

JONAS SKARBEKAS (*atsiklaupdamas šalia jo*). Lūpų mano dar nėra palietęs melas. Aš noriu meilės patarnavimu tau atsilyginti už neapykantą. Taip liepė gerasis mano Kristus. Jis tau visa atleis, jei tik tu pamilsi jo veidą.

STARDAS (*atsikreipęs į jį veidu*). Apie kokį atleidimą kalbi man, lenke? Aš niekam pikto nedariau. Jei tavo dievas geras, kodėl nepaliepė jums palikti ramybėje mūsų šalį?.. Ne... Būkit prakeikti tu ir piktas tavo dievas! Duok man ramiai numirti. Už dievus noriu mirti... Senus dievus... Vykstu protėvių šalin, pas dievus, kuriuos išginėte iš šito krašto. (*Pasi-*

vertęs aukštininkas, nusitvėręs rankom už krūtinės) Trošku man... Och, trošku... trošku... (*Miršta*)

JONAS SKARBEKAS (*skubiai ima vandenį, kurį atnešė šalme kareivis, ir, klūpodamas šalia mirštančio Stardo, pila jam ant galvos – krikštija*). O aš vis dėlto krikštiju tave, mirštantį, vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventosios, ir tepasigaili mūsų Viešpats Dievas Jėzus Kristus baisaus teismo dienoje ir atleidžia man nuodėmę, kurią aš pasiimu, kad tik išgelbėtau ir amžinam gyvenimui grąžintau tave, paklydusi, bet kilnioji siela! (*Žegnoja jį, paskui, pridengęs jam akis ir sudėjęs rankas ant krūtinės, atsikelia ir atiduodamas kareiviui jo šalmą*) Kas jūsų krikščionis, melskitės už jo vėlę: jis mirė kaipo krikščionis... Ir būkite liudytojai, kad aš jį pakrikštijau...

Du kareiviai nusiima šalmus ir žegnojasi

SKIRGAILA (*skubiai prieidamas drauge su Butrimu ir dar keliais palydais*). Nelaimingasis Stardas! Kur jis? (*Kareiviams*) Ko čia stovite? Neškite jį pilin! (*Sustoja ties lavonu*)

JONAS SKARBEKAS (*iškilmingai*). Kunigaikšti, jis mirė, ir mirė kaip krikščionis!

SKIRGAILA (*nustebęs žvilgteli į jį*). Jis mirė krikščioniu?.. Tu meluoji, pope!

JONAS SKARBEKAS (*rodydamas kairiąja ranka lavoną*). Žiūrėk, valdove, dar nenudžiūvo ant jo veido vanduo, kuriuo aš jį pakrikštijau vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventosios. (*Sudėjęs rankas ir pakėlęs akis aukštyn*) Didi Dievo malonės galybė, kunigaikšti!

SKIRGAILA (*pažvelgęs į čia esančius kareivius, abejojamai*). Ir tai tiesa?

VIENAS KAREIVIŲ. Jis pakrikštijo velionį.

SKIRGAILA (*kiek patylėjęs, lyg susimąstęs; tuo laiku Skarbekas, pakėlęs akis aukštyn ir sudėjęs dievobaimingai rankas, meldžiasi*). Galingas gi tavo dievas, pope, kad pajėgė palenkti net jį... (*Rodo į Stardo lavoną; nusigręždamas, kareiviams*) Užkaskite jį čia žemėn.

JONAS SKARBEKAS. Kunigaikšti, jis buvo tavo draugas. Jį reikia laidoti iškilmingai, kaipo tavo draugą, su egzekvijomis[131] ir visomis maldomis, kurios atliekamos, dievobaimingus krikščionis laidojant. Temato visi, kurie jį pažino, Dievo malonės jėgą!

Kunigaikštis tyli; arčiau prie jo prieidamas

Ar gal tu nori jį paniekinti už tai, ką tu patsai ir tavo visi broliai esate padarę – kad yra atsižadėjęs senų klaidų?..

SKIRGAILA. Daryk su juo, ką išmanai... (*Priėjęs lavoną*) Ech, Starde, Starde! Tik dėlei tavęs aš tikėjau žmonėmis ir kai kuriuos dar gerbiau... (*Sumojęs ranka*) Na, visa pasmaugei tu mano sieloje dabar... (*Palytėjęs lavoną koja*) Tu niekšas buvai, kaip ir visi kiti, ar gal aš vienas klystu...

[131] *Egzekvijos* – laidotuvių maldos ir apeigos.

II

Aukštojoje Vilniaus pily. Viename kambarių prie krosnies sėdi S k i r g a i l a, pečiais į duris. Šalia stovi skobnys: ant jų vyno ąsotis ir taurė. Kambarys skęsta tamsoje

TARNAS (*įėjęs, bailiai, stovėdamas už Skirgailos pečių*). Šviesiausias kunigaikšti...

SKIRGAILA (*iš lėto pildamas taurę*). Eik šalin.

T a r n a s išeina; kunigaikštis kiek atgėręs, stato taurę ant skobnių. T a r n a s grįžta

TARNAS. Šviesiausias kunigaikšti, karavadas Daugaila sakosi būtinai turįs tuojau tave matyti.

SKIRGAILA (*nesijudindamas*). Eik lauk, sakau tau. (*Tingiai tiesia ranką ir, paėmęs taurę, atgeria ir stato atgal ant skobnių*)

TARNAS. Sako, kad labai svarbiu reikalu.

SKIRGAILA (*atsisėsdamas kėdėj patogiau ir atstatęs kojas arčiau ugnies*). Pasakyk, kad jam dabar svarbiausia toliau nuo manęs būti ir ne per daug man reikšti ištikimybę.

DAUGAILA (*įeidamas, duryse*). Atleisk, kunigaikšti, turiu neatidėtiną reikalą.

SKIRGAILA (*nesijudindamas*). Tik mirti neatidėtinas žmogui reikalas, nes atidėti tolimesniam laikui negali, kad ir labai norėtų. (*Pakreipęs į jį galvą*) Nūnai aš ketinau vienui vienas gerti, nes visi man įkiro. Bet, kad atėjai – sėsk, imk taurę ir gerk. (*Tarnui*) Duok karavadui kėdę ir taurę.

Tarnas skubiai stato kėdę arčiau skobnių ir taurę. Daugaila žnekteli kėdėn. Tarnas pila iš ąsočio jam vyno

DAUGAILA (*ranka atstumdamas taurę šalin; slenka kėdę kiton vieton, taip, kad atsisėstų priešais kunigaikščio. Atsirėmęs į skobnis*). Valdove, ne tam atėjau aš, kad su tavim vyną gertau. Rūpindamasis tavo nauda, aš čion atėjau.

SKIRGAILA (*ironingai nusišypsojęs*). Tavo naudos atsižvelgdamas, patariu nesirūpinti per daug mano reikalais: tai bus įskaityta tau savo metu kaipo geras darbas. (*Tarnui*) Išeik.

Tarnas išeina

Sakyk, kokį svarbų reikalą turi?

DAUGAILA. Turiu pranešti, valdove, kad tavo priešas lenda tiesiog tau į rankas. Nepasitaręs nenoriu nieko su juo daryti.

SKIRGAILA. Ar vokiečių grosmeisteris tau atnešė pažastėje savo galvą, ar Kęstučio sūnus gal pilin naktigultan prašosi: aš mįslių nemėgstu, sakyk aiškiai, apie ką kalbi.

DAUGAILA. Fryzų pirklys, tavo pily viešįs, yra pikta sumanęs prieš tave.

SKIRGAILA. Na, tai pakark jį, jei tave baido jo sumanymai! Nusiraminsi tada.

DAUGAILA. Jis stengėsi įkalbėti kareivį ir didelius pinigus jam siūlė, kad, sargyboj stovėdamas, slaptai įleistų pilin vieną vokiečių riterį.

SKIRGAILA. Ir tasai kareivis patsai atėjo tau pranešti apie tokius dalykus? Kaip jam nepagailo lobio, kurio gali nustoti?

DAUGAILA (*tvirtai, pabrėždamas*). Tai buvo jo pareiga, kaip doro ir ištikimo kareivio.

SKIRGAILA. Žinau, net girtas būdamas žinau, kad taip man turėsi atsakyti. Bet vis tik parodyk man tą kareivį: jis nepasielgė, kaip elgiasi rūpestingi žmonės, ir todėl, matyti, kad kvailas. Ar jis nesupranta, kad apie pareigą žmonės galvoja tik tuomet, kai ji liečia kitus? (*Nusišypsojęs*) Juk galėjo paimti iš vokiečio pinigus ir pažado netesėti. Ar ne taip elgiasi visi?

Daugaila tyli ir kremta ūsus

Ar ne taip buvo pasielgta su senu Kęstučiu, dėl kurio likimo man ir dabar gėda svilina veidą, nors aš čia buvau mažiausiai kaltas?

Daugaila, nuleidęs galvą, tyli kurį laiką

DAUGAILA. Tai buvo visų mūsų klaida... (*Pakėlęs galvą*) Tik čia visai kas kita, kareivis čia gerai pasielgė... Taip turėjo pasielgti.

SKIRGAILA. Manau, kad jis tikėjosi gausiąs iš manęs daugiau negu iš pirklio ir todėl taip pasielgė. Bet aš jam nieko neduosiu ir nusiminęs pasikars jisai.

DAUGAILA (*atsisėdęs tiesiog*). Valdove, ištikimai tarnaudamas tau ir tavo protėviams, aš nesuteikiau priežasties taip mane įžeisti. Man būtų skaudu, jei mano doras kareivis sužinotų, kaip tu įtari jį.

SKIRGAILA. Ką tu kalbi, Daugaila? Kas jus mano skriausti? (*Ima taurę ir geria iki dugno; išgėręs šluosto ūsus; kiek patylėjęs, niauriai*) Kiek aš esu girdėjęs kalbų, kad jūs visi

nekenčiat vokiečių dievo?.. Ar ne Stardas gundė pakelti ginklą ir išginti jį ir visus, kurie su juo, iš Lietuvos, o mirdamas patsai pagerbė tą dievą?

DAUGAILA. Netikiu, kad Stardas būtų tai padaręs. Sumelavo tau lenkų popas, jei tiesa, ką esu girdėjęs.

SKIRGAILA. Sumelavo, sakai? O kiti, kurie vakar kovos metu apleido mane ir, pas Vytautą perėję, privertė mane pralaimėti, ar irgi netvirtino, kad nekenčia vokiečių? O Kęstučio sūnus juk su vokiečiais išvien...

DAUGAILA. Tai trakiečiai, valdove... Jie dar nėra užmiršę, kad senas Kęstutis buvo jų valdovas.

SKIRGAILA. Taip, taip, bet seno Kęstučio sūnus vokiečių dievo ženklu papuošė savo krūtinę... Visgi dėl jų aš pralaimėjau mūšį... (*Abu kurį laiką tyli nuleidę galvas*) Kuo pasitikėti, Daugaila, kuo pasitikėti?.. (*Pakėlęs galvą*) Man sakė, kad lenkų pasiuntiniai dideles siūlė dovanas Jogailos vardu mano karavadams. Ir tau, Daugaila, ar jie nėra siūlę?..

DAUGAILA. Taip, ir man yra siūlę... Bet su panieka atmetė jų pasiūlymus visi...

SKIRGAILA. Tai buvo vakar... O nūnai, Daugaila, ar atmestų?.. Kas mane įtikins, kad ir nūnai visi taip pasielgtų?

DAUGAILA. Tie, kurie su tavim, ištikimi tau...

SKIRGAILA. Ištikimi... Taip, ištikimi (*nusišypsojęs*); bet vis tik pastatyk sargybą pas lenkų duris: tenevaikščioja ir nesimato su nieku.

DAUGAILA. Gerai, valdove...

SKIRGAILA (*ima ąsotį, pila sau taurę; rodydamas į Daugailos taurę*). Gerk, Daugaila. (*Geria savo taurę iki dugno ir*

stato atgal. Daugaila vos palytėjęs, atstumia vyną, niauriai žiūri priekin, barbindamas pirštais į skobnis) Kam tasai kvailas vokietis, kuris patsai galo sau ieško? Ko jam čia reikia?

DAUGAILA. Tai tas patsai vokietis, dėl kurio kilo šis karas. Jo vardas, rodosi, Keleris. Taip man sakė pirklys, kurį aš esu įkišęs į rūsį ir patsai tardžiau.

SKIRGAILA (*nustebęs, net iš vietos pašokęs*). Keleris? (*Sėdasi vėl ir traukdamas taurę*) Nudurti mane sumanė, ar ką? (*Mėgina gerti, bet, matydamas, kad taurė tuščia, siekia ąsočio*)

DAUGAILA (*išimdamas iš užančio laišką*). Šis laiškas tau pasakys. Dievai man nesuteikė gudrybės suprasti žodžius, šiuose ženkluose paslėptus, o kitiems rodyti be tavo žinios aš nenorėjau.

SKIRGAILA (*imdamas laišką*). Kaip tu jį išgavai?

DAUGAILA. Jis kunigaikštienei skirtas. Jai perduoti buvo įteiktas tam kareiviui.

SKIRGAILA (*atiduodamas laišką atgal*). Jei laiškas ne man, bet kunigaikštienei, atiduok jai. Man jo nereikia.

DAUGAILA (*ima laišką ir slepia užantin*). Kaip nori, valdove. Aš maniau, kad tuo įtiksiu tau. (*Lyg pasiteisindamas*) Kitaip negalima buvo.

Skirgaila vėl ima ąsotį ir pilasi vyno

Kas man daryti su vokiečiu, jei tikrai panorės jis slaptai pilin įsivogti?

SKIRGAILA (*atgėręs kiek vyno, stato taurę atgal; nuleidęs galvą, kurį laiką mąsto*). Laikyti savo rankoje priešą ar draugą vis tiek naudinga ir malonu. Teįleidžia jį kareivis. (*Pakėlęs*

galvą) Fryzų[132] pirklį, kai nebus reikalingas, gali pakarti. (*Nusišypsojęs)* Vėl daryk taip, kad ir tau iš to būtų naudos.

DAUGAILA. Tavo nauda, valdove, mano nauda. Apie kitą aš negalvoju.

SKIRGAILA. Ir veltui. Kai mane pakeis kitas, ar neteks tau pasigailėti, kad per daug mano nauda rūpinaisi?

DAUGAILA. Tegelbsti dievai tave ir mus!

SKIRGAILA. Nuo to meto, kai Stardas atsižadėjo senų dievų ir mirdamas naują pagerbė, aš nebetikiu nei dievais, nei žmonėmis.

DAUGAILA. Aš daugel metų jau ištikimai tau tarnauju. Galėjai pakankamai įsitikinti.

SKIRGAILA. Žinau, žinau, Daugaila. Visi taip kalba ir kalbėjo. Visi man ištikimai tarnauja. Drįstų gi kuris kitaip! Bet aš vien sau gero ieškau ir daugiau niekam.

DAUGAILA. Tu valdovu gimęs, ir tau lėmė likimas valdyti tautas ir žmones. Mes ištikimai turim tau, kaipo valdovui, tarnauti. To mūsų pareiga ir garbė reikalauja.

SKIRGAILA (*atsikėlęs kurį laiką vaikšto tyliai po kambarį; paskui, sustojęs ties Daugaila)*. Pasakyk man, Daugaila, kaip dažnai tu kalbėjai šiuos žodžius mano broliam Jogailai ir Švitrigailai?

DAUGAILA (*atsisėdęs tiesiai ir suraukęs kaktą*). Tavo žodžiai nūnai keisti, valdove. Jie įžeidžia mano žilą plauką. Jei aš tavo broliams nesu sakęs, ką tau sakau, tai tik todėl, kad jie manęs neklausė. Aš gal pasakysiu tai ir kitiems, net Kęs-

[132] *Fryzai* – germanų tauta, gyvenanti prie Šiaurės jūros, tarp Emso ir Reino upių.

tučio sūnui, jei tu, kunigaikšti, sumanysi pasielgti su mumis, su mūsų kraštu, kaip pasielgė tavo broliai. Mes jumyse matome savo vadus, gimtojo krašto gynėjus, o jūs norite mus paversti savo audringų aistrų įrankiu. Mes jus mylėti ir gerbti norim, o jūs niekinate mus. (*Kalaviju pasiremdamas*) Iki šiol mes tave mylėjom, kunigaikšti, nes ir tu mus mylėjai, mūsų vargus, mūsų kančias. Neleisk dabar įsigalėti savo sieloj juodoms mintims.

SKIRGAILA. Kam tiek daugel žodžių kalbi, Daugaila, lyg moteris būtai? (*Eidamas į kėdę*) Aš myliu tuos, kurie gyvena ten, miškuose ir laukuose, ir sunkiai vargsta, kaip tu visuomet man esi sakęs, bet gal todėl myliu, kad jų nepažįstu. Juk jie turi būti tokie patys kaip aš ir tu.

DAUGAILA. Taip, jie žmonės kaip tu ir aš. Senas esu, valdove, ir jau pažinau, kas yra žmogus ir jo karti buitis.

SKIRGAILA (*atstumia koja kėdę, vaikšto po menę, nuleidęs galvą ir rankas susidėjęs užpakalin*). Visur niekšybė, visur tik smarvė. Sliekai esame, šliužai, rupūžės!..

Nesuprantu tik vieno, Daugaila, kodėl Perkūnas netrenkia šio pasaulio, jei išgali, dulkėmis nepaverčia, kaip jis seniai jau yra nusipelnęs?

DAUGAILA (*atsikeldamas*). Jis protingesnis už mus, kunigaikšti, ir geresnis. (*Stovėdamas*) Jis, kaipo stiprus vyras, tik kovoje baisus, bet širdis jo skaidri ir šviesi. Būk ir tu jam, kunigaikšti, panašus ir neniekink veltui žmonių: jie ne pikti, kaip tu manai, bet nelaimingi ir negudrūs varguose.

SKIRGAILA (*vaikščiodamas po menę*). Taip, taip, aš vienas tik piktas, aš tik žiaurus, nedoras, girtuoklis, o visi žmonės

geri... Visi, išskyrus mane. Na ką gi, gyvenkite ir džiaukitės, o aš... (*Sustojęs ties Daugaila*) Perduok, Daugaila, laišką, kam jis skirtas... Kunigaikštienei įduok... (*Nusigręžęs, eidamas nuo jo*) Kai jis pateks į jos rankas, tu man praneši.

DAUGAILA (*atsikeldamas*). Ar tik nesumanei, kunigaikšti, mus apleisti?

SKIRGAILA. Aš dar tiek nenustojau proto... Vėlgi aš ne moteris, kad savo mintis kitam pasakotau...

Prieina stalą, pila taurėn vyno, geria iki dugno ir sėdasi pas krosnį. Daugaila ilgai stovi vietoje, žiūrėdamas į Skirgailą, paskui eina į duris. Duryse jis vėl susilaiko ir pažvelgia į kunigaikštį, kuris nejudėdamas sėdi, galvą nuleidęs, susimąstęs, parėmęs ranka pasmakrę, alkūnę įrėmęs į klupstį; paskui nusilenkia, ima kelis pagaliukus ir vieną po kito įmeta krosnin. Ugnis labiau suliepsnoja. Daugaila grįžta, prieina kunigaikštį, pabučiuoja kakton ir išeina nei žodžio neprataręs. Skirgaila atsigręžęs pažvelgia į jį ir vėl nejudėdamas sėdi, įsmeigęs akis į ugnį. Durys tyliai atsiveria, ir įeina krivis S k u r d u l i s . Jis senas, nusilpęs, visai žilas; eina į kėdę ir sėdasi. Kurį laiką abu tyli

SKIRGAILA (*vos pakreipęs galvą*). Tu atėjai, seni?

SKURDULIS. Taip. Tu mane šaukei, ir aš atėjau.

SKIRGAILA. O tu žinai, ko aš tave čionai pakviečiau?

SKURDULIS. Be reikalo manęs nesišaukia niekas, vaikeli. O kai pašaukia, žinau, kad esu ten reikalingas.

SKIRGAILA (*po trumpos valandėlės*). Tavo dievai, seni, mirė ar galios neteko.

SKURDULIS (*liūdnai nusišypsojęs*). Vaikel, tai širdis tavo skausmuose dejuoja. Dievai nemiršta ir negimsta. Jie amžini, ir galia jų amžina.

SKIRGAILA. Kodėl gi tyli Perkūnas ir netrenkia tų, kurie jį apleidžia?..

SKURDULIS. Ar ne vis tiek Praamžiui, kuriuo vardu jį žmonės gerbia?

SKIRGAILA (*atsigręžęs į jį, nustebęs*). Krivi, ar pamišai? Ką tu kalbi?..

SKURDULIS. Kai vaikas tampa jaunuoliu, o jaunuolis suaugusiu vyru, jie keičia savo drabužius į labiau pritaikintus jų ūgiui ir darbui. Tauta kaip žmogus auga ir rimtėja, o jos tikėjimas dievais – tai rūbai, kuriuos ji dėvi. Mūsų tauta buvo vaikas, bet atėjo laikas tapti jaunuoliu ir todėl ji keičia dievus. Kai surimtės ir taps suaugusiu vyru, ji apleis naują dievą, kaip dėl jo apleido Perkūną. Bet vis tiek, kaip ji pavadins naują dievą, kuriuo vardu šauksis jo, gerbs visuomet tą patį, didį, paslaptingą Praamžių, kuris gyvena ne ten (*rodo į dangų*) ir ne čia (*rodo į žemę*), ne ąžuolynuose mūsų, ne naujose šventovėse, bet žmogaus sieloje.

SKIRGAILA. O nemeluoji tu, krivi? (*Atsistojęs*) Tai kam gi mes kovojom ir su vokiečiais, ir su lenkais? Kam vieni antrus žudėm, deginom kaimus ir pilis? Kam gi mes tai darėm ir iki šiol darome? (*Vėl sėdasi*)

SKURDULIS. Nežinau, vaikel. Tai Praamžius, turi būti, taip žmogui lėmė. Aš stengiausi suprasti, bet mano senatvė pasirodė per silpna suvokti. Tik viena tau pasakysiu, vaikeli: svarbiausias gyvenimo uždavinys – išgyventi taip amžių, kad

savo darbais nenuskriaustai kitų ir nepriverstai jų kentėti. Pagaliau kiekvienas žmogus, geras ir piktas, susipranta, tik dažnai per vėlai ateina žmogui toji mintis galvon.

SKIRGAILA. Šlykštu visur, bjauru!.. (*Pasikėlęs vaikšto ten ir atgal*) Man bjauru girdėti, ką tu kalbi... Jei tiesa, ką sakai, geriau man visko netekti ir gyvenimo podraug...

SKURDULIS. Jei, apleisdamas gyvenimą, nieko nenuskriausi ir nepriversi kentėti ir gyvenimas tave vargina – apleisk jį. Tik saugokis savo skaudančios sielos kliedėjimą laikyti rimto vyro proto išvada. Žinok, kad mirtis visų nekenčiama ir nėra tokios jėgos, kuri priverstų žmogaus sielą pamilti ją. Todėl nekenčiama žmonėms ir to atmintis, kuris savo noru ją randa.

SKIRGAILA (*ilgesnį laiką vaikščioja. Sustojęs ties kriviu*). Pasakyk man, krivi, kada tu melavai, dabar ar tuomet, kai plūdai mus, kam, užmiršę senus dievus, draugaujam su vokiečiais ir lenkais?

SKURDULIS. Ten kalbėjo širdis jūsų širdims, o čia reiškia protas tavo nusiminimui. Ten aš buvau senų dievų krivis, o čia gydytojas, nes tavo siela, mano vaikeli, serga.

SKIRGAILA. Aš tavęs neprašiau mane raminti. Melagis tu kaip visi, ir todėl nėra tau nei mano pagarbos, nei pasitikėjimo tavim...

III

Aukštojoje Vilniaus pily, moterų pusėje. Visa, kaip penktame pirmosios dalies vaizde. Ant suolų sėdi m e r g o s ir verpia linus. Pas skobnis sėdi O n a D u o n u t ė. Viena mergų šluoja molinę aslą

I MERGA (*muša šluota*). Tai tau, tai tau, bjaurybe!

II MERGA. Ką ten muši?

I MERGA. Prūsoką. Ko čia atšliaužė bjaurybė!

ONA DUONUTĖ. Kam jį užmušei? Juk jis ir norėjo gyventi.

I MERGA (*šluodama sąšlavas į slenkstį*). Tebūtų tupėjęs plyšy, niekas jo nebūtų lietęs. Ko lenda, kur jam nereikia?

ONA DUONUTĖ. Jis kaip ir mes mėgsta kur šilčiau ir šviesiau. Tu pasinaudojai savo jėga nuskriausti silpnesnį. Vai, negerai!

II MERGA. Verta gailėtis tokios bjaurybės!

ONA DUONUTĖ. Jis nekaltas, kad tokį Dievas jį sutvėrė. Viešpats Dievas paliepė visus mylėti, gražius ir bjaurius, gerus ir piktus.

OLIGĖ. Bet mes vis dėlto mylim gražesnius jaunuolius, ir jie taipogi myli tas mūsų, kurios gražesnės.

ONA DUONUTĖ. Ką tu sakai, Olige! Ar tau ne gėda taip kalbėti?

OLIGĖ. Tu manai, valdove, kad kalbėti gėda, bet galvoti ir daryti taip nėra gėdos.

I MERGA (*susemdama sąšlavas*). Oligė nūnai pikta iš pat ryto: matyti, kreiva koja atsistojo iš patalo.

II MERGA. Greičiau slenkstį užmynė ar gal prisisapnavo su aitvaru pasibučiavusi.

OLIGĖ (*rūsčiai*). Nutilkite, kvailės! (*Kunigaikštienei*) Kodėl gi, valdove, vyrai myli tave visų mūsų labiausiai? Tu patikai Mozūrų kunigaikščiui, ir mūsų valdovas tiek pat tave pamilo, jog net prievarta vedė, ir tas vokiečių riteris...

ONA DUONUTĖ (*atsidusus*). Ach, nekalbėk niekų, Olige! Ne iš meilės mane vedė kunigaikštis, bet iš piktumo. Mozūrų kunigaikštis ir tasai vokiečių riteris seniai jau yra pamiršę ir mane, ir tave, ir mus visas.

OLIGĖ (*piktai, atstumdama ratelį*). Ne, neužmiršo... Žinau, kad tavęs neužmiršo, o mane pamena tik todėl, kad mano – aš esu tavo vergė, ir todėl gali mane niekinti kaip vergę...

ONA DUONUTĖ. Niekus kalbi, merga. Žiūrėk, kad netektų pasigailėti.

OLIGĖ. Neteks. Aš kalbu, nes žinau, ką kalbu. (*Trenkia piktai verpstį į sieną*)

ONA DUONUTĖ. Ką gi tu žinai? Sakyk.

OLIGĖ. Štai imsiu ir nepasakysiu!.. Nepadarysiu... Neatiduosiu... Jis mano, aš jam vergė... Ne, štai imsiu ir nepadarysiu, kaip jis nori... Na, tai kas, panorėsiu, imsiu ir padarysiu... Juk aš visa žinau, suprantu gerai...

II MERGA. Nekalbėk mįslėmis ir liaukis pykusi. Kalbėk žmoniškai, kad ir mes suprastume.

OLIGĖ (*paniekinamai į ją pažvelgusi*). To dar reiktų, kad ir tu suprastai. (*Kunigaikštienei*) Tik nemanyk, valdove, kad aš tau pavydžiu. (*Krūptelėjusi pečiais*) Nei kiek.

ONA DUONUTĖ (*liovusi verpus*). Ką tu čia kliedi, merga? Aš nieko nesuprantu, bet juntu, kad tavo kalba užgauna mano garbę.

OLIGĖ. Nesupranti, valdove?.. Bet aš visa gerai suprantu! (*Ima verpti ir stengiasi verpti; su ašaromis*) Jis mano, kad aš jo vergė esanti ir su manim galįs elgtis kaip su šunimi. (*Piktai, nukandusi siūlo galą*) Ne, to niekuomet nebebus! Niekuomet... Girdi, valdove, – niekuomet!.. Nejaugi aš tokia nususi, kad manęs niekas nepanorėtų? (*Įsirėmus į šonus rankom*) Ar jau aš už kitas mergas menkesnė, pagaliau už tave, valdove?..

ONA DUONUTĖ (*sudėjus rankas ant kelių, nusigandusi*). Viešpats su tavim, Olige! Kas tau atsitiko? Tu mane gąsdini savo kalba. (*Ramiau, imdamasi vėl siūlo*) Keista tu nūnai, Olige, ir kalbi, lyg tau nesivaimėtų[133].

OLIGĖ (*pakilusi prieina ir kunigaikštienei pakiša laišką*). Štai, imkite! (*Eina ir sėdasi po verpsčių*) Laimė tavo, valdove, kad aš nemoku paskaityti, kas ten parašyta.

ONA DUONUTĖ (*paskaičius laišką, atsikelia sujaudinta*). Mergaitės, palikite mane su Olige ir eikite savo kambarin, kol pašauksiu.

Mergos atsikėlusios išeina, smalsiai pažvelgdamos į Oligę; kunigaikštienė, priėjus ir atsistojus priešais

Iš kur gavai šitą laišką? Kokiu būdu jis pateko tau į rankas?

OLIGĖ (*neatsigręždama, nekantriai*). Iš kur gavau? Ne iš

[133] *Nesivaimėti* – būti ne viso proto.

dangaus. Ar tau ne vis tiek, valdove? O nuo ko jis, tu jau pati sužinojai.

Kunigaikštienė įtariamai žiūri į ją. Paskui vėl skaito laišką susijaudinusi. Oligė iš paniūrų į ją žvairuodama

Kaip paraudo! (*Piktai, nusišypsojusi*) O tu netikėk juo, valdove: jis meluoja.

ONA DUONUTĖ (*sudėdama laišką*). Tu žinai, kas čia parašyta? Davei kam skaityti?

OLIGĖ. Aš atidaviau tau laišką, antspauduotą signetu, kurį jis ant savo piršto nešioja. Bet žinau, ką jis tau rašo: jis man kalbėjo tuos pačius žodžius, kuriuos dabar yra tau parašęs. (*Piktai*) Nemanyk, valdove, kad tu esi vienintelė, kuriai jis meilės žodžius sako.

ONA DUONUTĖ (*supykusi*). Kaip tu drįsti!..

OLIGĖ (*užgaunamai*). O kas?

ONA DUONUTĖ (*susilaikydama, eina į savo vietą*). Aš juk turiu priprasti čia užgaunama. Bet jeigu tavo pasielgimas sutinka su žodžiais ir tu užmiršai mergaitės garbę, tai...

OLIGĖ. Tai kas?

ONA DUONUTĖ (*susilaikius ties rateliu ir nesėsdama*). Eik lauk, eik greičiau!.. Aš nenoriu tavęs matyti. (*Ima gailiai verkti, uždengus delnais veidą ir balsu striūbaudama*)

Tuo metu įeina S k a r b e k a s, atsistoja menės vidury ir iškilmingai, pakėlęs rankas aukštyn

JONAS SKARBEKAS. – Tenenusileidžia saulė, jums pykstant! – tarė Viešpats mūsų Dievas Jėzus Kristus, ir jo ramybė te-

viešpatauja tavo sieloje, mano dukrele! (*Rodo į Oligę*) Kuo tave užgavo šioji mergytė, kad taip gailiai pravirkai?

ONA DUONUTĖ. Ach, šventasis vyre, tu nežinai, ką man tenka kentėti šioje pily!

JONAS SKARBEKAS. Žinau, dukrele. Ne tau vienai. Garbingasis vyskupas Henrikas ir jo palydai sėdi savo kambary, sargyba apstatyti, kaip kaliniai – ir kenčia. (*Prieina, ima rankom jos galvą ir nusilenkęs bučiuoja kakton*) Nešk savo kryžių atmindama, kad Kristaus buvo dar sunkesnis, ir Viešpaties malonė tesie su tavim. (*Žegnoja laimindamas; Oligei*) O tu, dukra mano, eik ramiai. Tenurimsta tavo valdovė, ir ji tau atleis kaltę. (*Priėjęs ima už pečių ir atsargiai kreipia į duris. Oligė išeina, pažvelgdama su neapykanta į kunigaikštienę. Skarbekas atsisėda šalia kunigaikštienės ir švelniai imdamas jos ranką*) O dabar dukruže mano, nuramink savo sielą šventa išpažintimi. Sudėk pas viešpaties Jėzaus kojeles, kurio nužemintas tarnas esu, savo skausmus ir džiaugsmus, savo nusiminimą ir viltis, savo troškimus...

ONA DUONUTĖ (*neigiamai kraipydama galvą*). O ne, šventasis vyre, aš nesu pasiruošusi tokią didelę pareigą atlikti! Mano siela kupina blogų norų, neapykantos ir kerštо troškimų. (*Atitraukdama savo ranką*) Aš tik norėtau pasitarti su tavim, šventasis vyre... Štai šitą laišką įteikė man toji mergaitė... (*Duoda jam laišką*)

JONAS SKARBEKAS (*ramiai skaitydamas laišką*). Šioji mergytė tau labai ištikima, ir neverta ant jos pykti.

ONA DUONUTĖ. Ji labai mane užgavo, kalbėdama įžeidžiamus mano garbę žodžius.

JONAS SKARBEKAS (*baigęs skaityti, nusigręždamas padeda laišką ant skobnių*). Klastus ir apgaulingas žmonių amžinas priešas. Nuodėmingos meilės ugnį sukūrė jis širdyje to, kuris tau rašo šituos žodžius. (*Dėdamas kairiąją ant laiško*) Saugokis, mano dukrele, tinklų, kuriais klastusis nori tavo sielą pagauti ir iš tiesaus suklaidinti kelio. Neužmiršk, kad galingasis Dievas lėmė tau baigti mūsų šventosios karalienės pradėtą darbą, ir todėl turi tu visuomet būti skaisti kaip dangaus lelija... Nenusidėk Dievui ne tik darbais, bet ir troškimais.

ONA DUONUTĖ (*sugniaužus rankas*). Ach, šventasis vyre! Aš tiek nuvargau, nuilsau, jog nebeteko mano siela jėgų... Negaliu pakelti naštos, kurią tu nori užvelti ant mano silpnų pečių, šventasis vyre... Negaliu, nepajėgiu...

JONAS SKARBEKAS. Pasitikėk Dievu, dukrele mano. Jis neapleis tavęs ir suteiks tau reikalingų jėgų... Mūsų šventoji karalienė su vyru Gardino pily kalinami šito klastingo valdovo įsakymu, jos pasiuntiniai čia kaliniais laikomi... Kas išgelbės karalienę, kas sulaikys nuo šio nelaimingo krašto kerštingą rūstaus Dievo ranką už josios valdovo nusidėjimus? Kas suminkštins Skirgailos širdį, užgesins baisaus karo pavojų? Tu viena, tik tu viena gali ir – turi...

ONA DUONUTĖ. Negaliu ir nenoriu, šventasis vyre... Lenkų karalienė panorėjo Lietuvos pilių... (*Šiurkščiai*) Juk aš lietuvaitė, Lietuvos krašto duktė...

JONAS SKARBEKAS (*nutraukdamas*). Tylėk ir nesipriešink Dievo lėmimui, kurio mudu nesuprantame... Atmink Kristaus žodžius apie tinginį tarną. Tau daugel suteikė Viešpats

ir daugel pareikalaus baisioje paskutinio teismo dienoje... (*Po kurio tylėjimo, šiurkščiai*) Tu dar nepažinai kunigaikščio kaipo vyro?

ONA DUONUTĖ (*paraudusi, susigėdusi ir užsidengusi veidą rankom*). Ach, neklausk, šventasis vyre...

JONAS SKARBEKAS. Už piktus jo darbus Viešpats Dievas aptemdė jam protą, bet vis tik nėra žuvusi jo sielos išganymo viltis. Kol jis tamsumoj tebesti, sunkus nusidėjimas Viešpaties akyse susiartinti tau, kaipo žmonai, su juo.

ONA DUONUTĖ (*nedrąsiai*). Betgi jis mano vyras...

JONAS SKARBEKAS. Tau nesuteikė Dievas malonės spręsti dangaus dalykus, ir tu manęs turi klausyti, jei nenori amžinai degti pragaro ugnyje, netikėliams ir eretikams Dievo valios pakurtoje.

ONA DUONUTĖ (*tyliai*). Atleisk, šventasis vyre...

JONAS SKARBEKAS. Dievas atleis, ir aš jo vardu tau atleidžiu, tik saugokis, dukra mano, puikybės... Tai vartai, per kuriuos klastingojo paguoda įeina į sielą...

Vyras tavo, – sakai. Taip, kada praregės jo siela, kada atliks, ko iš jo pareikalaus Dievas tavo lūpom. O iki tol ne vyras jis tau. Juk tavo jungtuvės – tai prievarta buvo, ir mūsų visų šventasis tėvas, Romos popiežius, grąžins tau laisvę, jei ji šventam mūsų darbui bus reikalinga. Tu kunigaikščiui ne žmona, kol jis, puikybės pagautas, nenori atsižadėti priešingų Dievui savo darbų, skriaudžiančių mūsų šventą karalienę. Dievo valią reiškiu tau... Taip jam pasakysi, kai jis pareikalaus tavęs, kaipo žmonos, ir Dievas tau už gera tai paskaitys... Jei ir tuomet nesuminkštės jo širdis ir jisai nesi-

liaus atkakliai elgęsis prieš savo brolį Jogailą – dienos jo bus suskaitytos ir rūsti Dievo ranka pakelta. Apie laišką ir tą, kuris jį rašė, užmiršk: ne Dievo lėmimą, bet velnio ranką čia matau...

ONA DUONUTĖ (*ima kalbėti tyliai, bet balsas nuolat tvirtėja ir baigia karštai*). Aš silpna, aš neprotinga moteris... Aš noriu elgtis, kaip Viešpats tavo lūpom man paliepia... Bet negaliu... skaudu mano širdžiai... Ji man kalba, kad to riterio žodžiai nuoširdūs ir teisūs... Nėra juose melo, šventasis vyre! Tai junta mano širdis... Jis vienintelis pamilo mane taip, kaip niekas iki šiol nebuvo pamilęs ir nepamils... Nejaugi tokia meilė nuodėminga? Ne, šventasis vyre, aš netikiu!.. Ji skaisti kaip žvakės liepsna. (*Liūdnai*) Tokios kitos meilės juk nebesulauksiu savo amžiuje.

JONAS SKARBEKAS (*rūsčiai, grasinamai*). Baidykis šito bjauraus jausmo! Atmink, kad jis klastingos tautos sūnus, ir pati tiesa virsta jo lūpose apgaulingu melu. Jei jis tave myli, temyli, kaip dera riteriui, skaistybę pažadėjusiam: tepasirenka tave širdies mergele, kaip riterių papročiai liepia. Bet jausmo, kuris tavo širdy gimė, saugokis!.. Tūkstančių metų ugnis nenuvalys baisios tavo nuodėmės... Žinok, gudrus ir stiprus velnias – ir jis jau surado kelią į tavo sielą... Amžina pražūtis, negęstama pragaro ugnis tavęs laukia!..

ONA DUONUTĖ (*nusiminusi, nuleidusi galvą žemyn*). Melskis už mane, nusidėjėlę, šventasis vyre... Aš užmiršti jo visgi negaliu, negaliu... Negaliu, šventasis vyre... (*Ima laišką nuo skobnių*) Šitas laiškelis tiek sujaudino mano širdį ir pagimdė tokią linksmybę, jog aš ėmiau suprasti, kodėl ji taip ilgė-

josi iki šiol... (*Spaudžia laišką prie krūtinės. Veidas jos nušvinta laimės šypsena, akis pakelia aukštyn. Kunigas nustebęs, pasipiktinęs žiūri į ją. Tuo metu durys staiga atsidaro, ir jose atsistoja S k i r g a i l a*)

JONAS SKARBEKAS (*pasikeldamas*). Nusigąsk savo žodžių, paklydusi avele!..

SKIRGAILA (*duryse stovėdamas*). Tu visur kaip juodas kranklys pastoji man kelią. Kur tu, ten nepasisekimas. (*Įeidamas kambarin*) Tuoj išginsiu iš čia jus visus, svetimą lizdą pamėgusius.

JONAS SKARBEKAS (*atsistoja ir žemai nusilenkia*). Pasisekimo ir nepasisekimo žemės dalykuose teikia žmogui Viešpats Dievas, įžiūrėdamas, ko žmogus jo akyse užsitarnavo. O tu, kunigaikšti, žodžiu ir darbu kiršini teisingą Dievo rūstybę, klausydamas šventosios mūsų tikybos priešų pagundos...

SKIRGAILA (*susiraukęs*). Tylėk, pope! Aš neatėjau klausyti čia tavo kvailų žodžių: kalbėk juos moterims; vyrui nedera klausyti tavo patarimų. Dabar išeik, tu čia nebereikalingas.

JONAS SKARBEKAS. Teprablaivina Dievo malonė tavo sielą, kunigaikšti, ir pamokina tave gerbti jo šventą valią. (*Žemai nusilenkęs jam ir kunigaikštienei, išsinešdina*)

SKIRGAILA (*eidamas į kunigaikštienę ištiestom rankom*). Aš matau: tu linksma. Džiaugsmas spindi iš tavo veido, ir tu veltui stengiesi jį paslėpti.

Kunigaikštienė nusigręžia nuo jo,
ir jis susilaiko vidury menės

Man malonu, kad tu geriau pasijutai šeimininke nekaip viešnia čia būdama. (*Sėdasi ant suolo pas skobnis*) Tu jau lioveisi ant manęs pykus?

ONA DUONUTĖ (*nusigręždama*). Aš tau atleidau, kunigaikšti, kad tu mano jaunas dienas pražudei. (*Atsigręždama*) Teatleidžia tau teisingasis Dievas baisioje paskutinio teismo dienoje.

SKIRGAILA. Aš suprantu, kad tave sunkiai nuskriaudžiau. Matyt, taip dievai buvo lėmę, tavo ar mūsų seni, vis tiek... Ir geriau, kad taip atsitiko. Ko vertas vyras, kuris tiek lengvai tavęs atsižadėjo ir užleido kitam, kaip tai padarė lenkų kunigaikštis? Kalba, kad jis besirengiąs kitą vesti.

ONA DUONUTĖ. Dievas panorėjo, kad meilėje būtau apvilta. Jam vienam atiduosiu ją amžinai.

SKIRGAILA (*iš paniūrų į ją pažvelgdamas*). Dievai turi deives, o tu jiems kam esi reikalinga? Tavęs užleisti aš niekam nemanau. (*Nuleidęs galvą*) Anksčiau aš nežinojau, kas toji moters meilė ir kam ji vyrui reikalinga. Jei man kuri patikdavo, aš tik norėjau, kad ji man priklausytų... (*Pakėlęs galvą ir pažvelgęs į ją*) Tokia šypsena kaip toji, kuri, man įeinant, nušvietusi buvo tavo veidą, nei viena moteriškė dar nėra manęs sutikusi.

ONA DUONUTĖ (*į jį nukreipusi savo veidą*). Kunigaikšti, tu klysti.

SKIRGAILA (*karčiai, nusišypsojęs*). Bijau, kad taip. Aš visuomet klysdavau, kai maniau apie žmones ar pikta, ar gera. Todėl aš labai nuvargau ir noriu atsilsėti. (*Įsmeigąs į žemę akis*) Aš ilgai apie tai esu mąstęs. Valdymo naštą tepa-

siima savo pečiams Kęstučio sūnus – jam vienam tik tegaliu užleisti savo vietą, bet ne Jogailai ir ne kuriam kitam broliui. Patsai aš užsidarysiu paveldėtoje iš tėvo pily, kad nematytau ir negirdėtau nieko... (*Pažvelgęs į ją*) Tik tu viena ten būsi su manim ir tokia šypsena kaip šiandien šypsosies man.

ONA DUONUTĖ. Kunigaikšti, tu vėl klysti.

SKIRGAILA. Bijau, kad vėl klystu. Bet dabar aš supratau, kodėl vyrui reikalinga moters meilė, ir ji man turi būti. Todėl supratau, kad aš vienas ir nėra man draugų.

ONA DUONUTĖ (*nusigręžusi į jį, neapykantos kupinu balsu*). Nejaugi manai, kad, taip su manim pasielgdamas, galėjai mano meilę įgyti? Buvo laikas, kada man buvo gaila tavo neramios sielos, bet... (*Nusigręžus*) Žinoma, tu gali mane uždaryti keturiose pilies sienose (*neigiamai kraipydama galvą*), bet tuo nepriversi pamilti tave.

SKIRGAILA. Mano žmona esi, turi manęs klausyti. Argi tavo dievas nepaliepė to, ar gal tau, kaipo žmonai, pikta esu padaręs, ar prievartą prieš tave panaudojęs?..

ONA DUONUTĖ. Patsai Viešpats Dievas lėmė mergelės širdžiai pamilti vyrą, o vyrui mergelę, ir šventoji bažnyčia laimina tą meilę amžinu ryšiu. Bet ne iš meilės vedei mane, ne meile vadovavaisi tu, per prievartą imdamas mane sau žmona. Nėra ir negali būti aukščiausiojo Dievo ir šventosios mergelės, krikščionių šeimų globėjos, mūsų jungtuvėms palaimos. Skaudžia prievarta išgautas bažnyčios palaiminimas yra tik iš Dievo pasityčiojimas. Taip kalba šventasis vyras ir mano sąžinės vadovas dvasininkas Jonas Skarbekas.

SKIRGAILA (*į ją iš paniūrų žvairuodamas, iš lėto*). Už tokius

žodžius jam reikėtų liežuvis ištraukti; jei aš to nepaliepsiu padaryti, tai vien tik kad tau nebūtų skaudu. Bet susilauks jisai to, nors tariasi esąs savo dievo ir mano brolio Jogailos ypatingoje globoje.

ONA DUONUTĖ. Kam skriausti turi šventą žmogų? Jei tavo rūsti širdis keršto reikalauja, nubausk, o dar geriau, liepk nudėti mane: vis tiek aš tau ne žmona ir ja niekuomet nebūsiu.

SKIRGAILA (*iš paniūrų į ją pažvelgdamas*). Būsi, kai aš panorėsiu. Bet dabar ne rūsčiai barti – su geru žodžiu atėjau aš pas tave. Tik, matyti, tu vis dar pasitiki savo draugais, jų pagalba, ir todėl taip su manim kalbi.

ONA DUONUTĖ (*pakėlusi akis aukštyn*). Tu man priminei, kad ne vieno mano draugų kraujas tarp manęs ir tavęs. Ačiū.

SKIRGAILA. Na taip, kai kurių jau nebėra gyvų, o kurie gyvi, apleido tave. Ką jiems gali duoti draugavimas su tavim? Vien mano rūstybės baimę. Kur dabar galėtai prisiglausti, mano pilį apleidus?

ONA DUONUTĖ. Man nereikia nei žmonių meilės, nei jų palankumo. Bet tu veltui manai, kad aš neturiu draugų, kurie norėtų man pagalbos suteikti. Tu pats žinai, kad jų yra, ir todėl laikai mane uždaręs kaip kalinę, nors sakai, kad tavo žmona esu.

SKIRGAILA. Veltui taip kalbi. Pasakyk žodį, ir pilies vartai tau atsivers, ar nori medžioti, ar pažįstamus aplankyti. Teišvyks tik iš mūsų krašto priešas. O kodėl tu mano žmona esi, pati žinai. (*Po trumpo tylėjimo, į ją žiūrėdamas*) Kur dabar eisi iš mano namų? Tavo žemėje sėdi mano tijūnas, o tasai, kurio sužadėtinė buvai, jau kitą sau prisipiršo. (*Parėmęs*

galvą rankom) Nebūk žiauri ir nesielk su manim piktai, kai aš atėjau su geru žodžiu.

ONA DUONUTĖ. O kodėl kilo šis karas?

SKIRGAILA (*atsisėdęs tiesiai ir nusišypsojęs*). Ar nemanai, kad vokiečiai pradėjo karą, tave užstodami? Ten dar ne visi pamišo... Žinok, kad šį karą sukėlė Kęstučio sūnaus noras padabinti savo galvą Didžiojo Lietuvos kunigaikščio kepure. Ordinas jam palankiai teikia pagalbos, pamatęs, kad aš netikiu jo pasiūlymais ir aklu įrankiu nebūsiu, kaip kad buvo mano brolis Jogaila.

ONA DUONUTĖ (*tvirtai*). Netiesa.

SKIRGAILA (*ilgu žvilgsniu į ją pažvelgęs*). To man niekas dar nedrįso pasakyti į akis, o kas būtų drįsęs, nepakartotų. Bet tu moteris. (*Po kurio tylėjimo*) Vokiečiai man karaliaus vainiką siūlė ir ketino Žemaičių išsižadėti, jei sutiksiu susidėti su jais prieš lenkus. Aš atmečiau jų pasiūlymus: kunigaikštis Skirgaila užsidės karaliaus vainiką tuomet, kai patsai to panorės, o kol kas jis dar nežino, kuo tasai vainikas už Didžiojo Lietuvos kunigaikščio kepurę geresnis. Kuo gali baigtis su vokiečiais susibičiuliavimas, aš gerai numatau. Pakanka brolio Jogailos ir Vytauto patyrimų. (*Nuleidęs galvą*) Karas prasidėjo ir baigsis, o dėl tavęs niekam galvos neskauda.

ONA DUONUTĖ. Tebūna taip. Bet yra jų tarpe kilnių riterių, kurie pasiryžę aukoti dėl manęs savo gyvybę, ir tu veltui tvirtini, kad aš neturiu draugų.

SKIRGAILA. Ar turi galvoje tą vokietį, kuris buvo sumanęs tave išvogti iš mano pilies?

ONA DUONUTĖ. Jis kilnus riteris, narsus ir tvirtas vyras.

SKIRGAILA. Ir aš jį tokį manau.

Ar todėl tu liūdi, kad aš sukliudžiau jam įvykinti, ko norėjote tu ir jis?

Jums, moterims, labai patinka, kurie dėl jūsų neapgalvotai elgiasi, kaip elgtis rimtam vyrui nedera.

ONA DUONUTĖ (*išdidžiai*). Aš tavo valioj esu, ir gali kalbėti, kaip tau patinka, nepaisydamas, ar mane užgauni. Bet žinok, jei Dievo būtų lemta man pačiai iš jūsų dviejų pasirinkti, aš jį, ne tave pasirinktau.

SKIRGAILA (*ilgai žiūri į ją, parėmęs ranka pasmakrę*). Tu jau pasirinkai, ir man tai į akis sakai. Pasigailėsi.

ONA DUONUTĖ (*taip pat*). Aš valdovų duktė, ne vergė, ir tavo grasinimai manęs nebaido. Aš sakau, kad tu visa žinotai.

SKIRGAILA (*tiesiai atsisėdęs*). Gerai. Jei tau jisai tiek patinka, pažadu padovanoti jo galvą.

ONA DUONUTĖ. Dievas neleis! Dievas jį apsaugos!..

SKIRGAILA. Matysim, kas daugiau gali, tavo dievas ar Lietuvos valdovas. (*Pasikėlęs*) O dabar tu užmiršk, ką aš tau buvau sakęs, ir neatsimink. Aš atėjau čion su gera širdimi, norėjau tavo draugas būti. Bet dabar užmiršk tai... Aš būsiu tau valdovas ir viešpats, ir tu greit pajusi tai.

ONA DUONUTĖ. Dievas gailestingas.

SKIRGAILA. Ir lauk iš jo pasigailėjimo. Iš manęs jo nesulauksi nei tu, nei kiti.

Bedugnė

I

Miegamasis kunigaikštienės kambarys. Kampe lova; grindys išklotos kailiais; šalia lovos pas sieną klaupykla su kryžium. Prie lovos priglausta kėdė; kambary tamsu; ją apšviečia tik lemputė, kuri dega kampe, ir žvakė ant skobnių. Sienoje durys, šalia krosnies kitos į koridorių. Krosny kūrenasi ugnis.

Kambary kelios m e r g a i t ė s; jos, matyti, vos tik parengė kunigaikštienei lovą ir dabar sėdi, kojas susirietusios po savim, ant grindų, pas krosnį, ir kalbasi

I MERGA. Viešpatie, kiek jų žuvo! Kaip aš bijau dabar! Ir kam aš žiūrėjau! Dabar man visur vaidenasi ir vaidenasi.

II MERGA. Tai tu juos matei?

I MERGA. Aš mačiau, kai juos parinko ir suguldė vienoje vietoje, greta, prieš palaidojant. Viešpatie, kaip gaila ir baisu! Vis vyrai kaip ąžuolai...

II MERGA. Daug krito mūsų ir jų kareivių. Bet aš nieko tiek nebijau, kiek seno Stardo. Aš bijau viena net per kambarį eiti. Man vis vaidenasi, kad jis stovi, kaip būdavo, pas sieną ir piktai, atkakliai į mane bežiūri! Baisu net dirstelti: imsiu ir pamatysiu jo patamsėje žibančias kaip katės akis.

I MERGA (*priegalviui iš rankų iškritus*). Vai, baisu! Nekalbėk apie jį. Gal jis čia kažkur stovi ir klauso mūsų.

II MERGA (*žegnojasi, besidairydama aplinkui*). Vai, nekalbėk – suriksiu!

III MERGA. Keistos esate, mergaitės! Kai Stardas buvo gyvas, jo nesibaidėt, o kai nukeliavo į dausą, ėmėte bijoti.

II MERGA. Tau gerai taip kalbėti, kad tu stabmeldė ir vis tiek pragaran pateksi. Todėl tau ir nebaisu.

I MERGA. Ne dauson nukeliavo tavo Stardas, bet pragaran, kaip stabmeldys; dabar velniai siuntinės jį pasaulin krikščionių sielas baidyti.

III MERGA. Bet vis dėlto jis buvo stabmeldys.

OLIGĖ (*sėdėdama pas krosnį*). Jis mirė krikščioniu: jį mirštantį pakrikštijo tasai lenkų dvasininkas, kurį kunigaikštienė laiko pas save.

I MERGA. O aš girdėjau, kad jis, į kovą eidamas, niekino Viešpatį Dievą ir todėl jį nudėjo iš dangaus sušvitusi ugnis.

OLIGĖ. Jis mirė krikščioniu, sakau jums, ir todėl jį iškilmingai laidos. Stabmeldžiai, kurie jo klausė, pamatys, kad ir jisai mirdamas krikščionių Dievą pripažino ir pagerbė jį. Taip sakė lenkų dvasininkas kunigaikštienei, aš pati jo žodžius esu girdėjusi.

III MERGA. O man Vairas, kuris matė, kai mirė Stardas, pasakojo, kad jis miręs, kaip kad seniau mirdavo visi lietuviai. Jis skubinosi į dausos šalį, kur gyvena dievai ir visi mirusieji mūsų tėvai ir senoliai. Ten jūs nebepateksit! Vergausite lenkams ir vokiečiams jų dausoje.

OLIGĖ. Ir Stardas ten nebepateks.

III MERGA. Pateko jau. Lenkų krivis melavo, nes jis burtu vandeniu apšlakstė tik lavoną, kai Stardo vėlė jame jau

nebegyveno. Tie, kurie ten buvo, matė, kaip jo vėlė baltu žirgu nujojo dangaus keliu į dausos šalį.

OLIGĖ. Melavo tavo Vairas! Jūs visi mėgstate apgaudinėti, ir jūsų dievai apgaulingi: jie – velniai, ne dievai. Lenkų dvasininkas nebūtų netiesą sakęs kunigaikštienei, ypač kunigaikščiui: pabijotų. O tavo Vairas tau tikrai pamelavo.

III MERGA. Vairas – garsus kareivis. Jį gerbia patsai valdovas ir senas karavadas Daugaila. Jis niekuomet nemeluoja.

OLIGĖ. Tai jam pasivaideno.

III MERGA. Jis narsus kareivis ir nieko nebijo, o vaidenasi tik tiems, kurie bijo.

I MERGA. Ir kam jį cerkvėn nunešė?! Visą gyvenimą gerbė jis savo stabmeldiškus dievus, piktažodžiavo dievui, ir vokiečių, ir gudų, o kai numirė, jį vieną laidos kaip šventą!

OLIGĖ (*atsikeldama, III-jai mergai*). A, kipšas ima tavo garsųjį Vairą! (*II-jai mergai*) Einam! (*Apkabina ją už juostos, ir abi išeina*)

I MERGA (*baigia taisyti lovą*). Kur jiedvi nuėjo? Aš bijau. (*Prieina ir sėdasi pas ugnį*)

III MERGA. O aš nieko nebijau. Mes – kai numiršta kas, statom naktin pieną ir kitus gėrimus ir valgymus dubenyse ir ąsotyse, kad mirusio vėlė turėtų ko valgyti ir gerti ir ilgiau pasiliktų namuose, kur ji gyveno. Mes džiaugiamės, kai ji dar namuose esti, raudojam ir aimanuojame, kai gėrimai ir valgymai lieka nepaliesti, nes tuomet brangi vėlė namus jau yra apleidusi. O kodėl jūs neapkenčiat ir baidotės numirėlių, aš nesuprantu. Argi mirę piktesni nekaip kad gyvi buvo?

II MERGA. Aš nieko nežinau. Visi bijo, ir aš bijau.

Koridoriuj už durų pasigirsta baisus riksmas. I merga irgi surinka ir nusitveria III-sios mergos ranką; kambarin įbėga O l i g ė ir II-j i m e r g a, abi nusigandusios

II MERGA. Ten Stardas! Dieve susimilk ir apgink mus! (*Drebėdama slepiasi už III-sios mergos*)

I MERGA. Kur? Kur? (*Irgi slepiasi už jos*)

OLIGĖ (*drebėdama, nusigandusi*). Ten, netoli didžiosios menės... Jis stovėjo lyg gyvas... (*Kiek nurimus*) Dieve, kaip aš nusigandau.

ONA DUONUTĖ (*įeina per kitas duris, rami. Sustoja vidury kambario, dairosi į visas*). Ko jūs taip rėkaujat? Sukelsit visą pilį.

III MERGA. Mergos sako, kad mačiusios Stardo vėlę ir nusigandusios. Bet manau – tai netiesa.

ONA DUONUTĖ. Stardo vėlę? Jums, matyti, pasivaideno, mergutės...

II MERGA. Ne, ne! Aš gerai esu mačiusi, kaip jis užėjo už kampo ir pasislėpė.

ONA DUONUTĖ (*ramiai*). Pažiūrėsim, kur jūs jį matėt. (*Ima nuo skobnių žvakę, atidaro duris ir žengia priekin. Ten stovėdama dairosi aplinkui, pakėlusi aukštyn žvakę. Mergos stovi josios užpakaly*) Matot, nieko nėra. (*Grįžta atgal, stato žvakę ant skobnių, mergos apstoja ją*) Jis mirdamas pažino Dievą ir švento teikėsi krikšto, kuris nuplaudžia visas žemės nuodėmes. (*Atsisėda šalia lovos į kėdę; III-ji merga nuauna ją*) Jis dabar danguje drauge su šventaisiais džiaugiasi Kristaus veidu ir amžina šviesa. Ramybės neturi tik tos vėlės,

kurių nei dangus, nei pragaras nepriima. (*Atsistoja. Mergos ją nurengia; pusiau nusirengus atsisėda lovon*) Nesibaidykit, eikite į savo kambarius ir ramiai miegokite.

II MERGA (*taisydama drabužius*). Vis tiek šią naktį aš neužmigsiu, kol sugiedos gaidys.

I MERGA. Gerai būtų dabar turėti kambary gaidį. Sako, monai neina ten, kur yra gaidys.

II MERGA. Einam paprašysim pas tijūno žmoną, kad šiai nakčiai paskolintų mums gaidį.

I MERGA. Einam, bet visos drauge, ir tu, ir Oligė, ir ji (*rodo į III-ją mergą*). Aš viena neliksiu ir neisiu.

OLIGĖ. Kaipgi mes visos išeisim? Kunigaikštienė liks vienui viena ir bijosis.

ONA DUONUTĖ (*atsistojusi*). Eikit ramiai, aš nebijau viena. Dievas mano globėjas, ir aš tikiu, kad be jo žinios man ir plaukas nuo galvos nenukris.

Mergos atsisveikina su kunigaikštiene ir išeina. Ona Duonutė apsižvelgia aplinkui, sumasto paleistus plaukus ir atsiklaupia klausyklon; sudėjus rankas

Tėve mūsų, kuris esi danguje...

Girdėti koridoriuje vėl kažkas suriko

Jos vėl suriko... Vėl pasivaideno joms... Nejaugi tiesa, kad jo vėlė neranda ramybės? (*Atsistojusi*) Dieve aukščiausias, kaip baisu!.. (*Sudrebėjusi*) Viešpatie Jėzau Kristau, gelbėk mane, nusidėjėlę! Ach, kam aš leidau mergaitėms išeiti! (*Klausydama*) Ir melstis negaliu... Štai jis eina... Štai prie

durų... priėjo... Štai grobsto... Ne, ne! (*Sunėrus rankas*) Tai man tik vaidenasi... Tai plaka mano nelaiminga, nusigandusi širdis. (*Atsiklaupia*) Ko aš bijosiu? Šventa išpažintimi susitaikiau su Dievu, jis mano maldą išgirs... Neklausysiu nieko, melsiuosi. Malda išsklaidys baisias mano mintis. (*Klausydama*) Viešpatie, kažkas atidaro duris... Ne, nesidairysiu, nežiūrėsiu... Neiškęsiu, Viešpatie! Vai, suriksiu... (*Dirstelėja, atsigręžusi į duris. Duryse kažkoks vyras. Ji pašoka iš vietos ir surinka*) Va-ai, Stardas!

KELERIS (*priglaudęs pirštą į lūpas*). Tss!.. (*Tyliai*) Nenusigąsk. Aš ne tasai, kuo mane palaikei.

ONA DUONUTĖ (*atsistojusi tarp klaupyklos ir lovos, išgąsčio kupina*). Kiekviena dvasia Dievą tegarbina!.. (*Drebėdama, išgąsčio kupinu balsu*) Kas tu? Ko tau čia reikia tokiu metu?

KELERIS (*taip pat kaip anksčiau*). Tss!.. Aš Keleris! Atmeni vokiečių riterį, kuris norėjo tau gero, bet tapo priežastimi neatitaisomos nelaimės. Aš tuomet neištesėjau garbės žodžiu patvirtinto pažado, kurį tau buvau davęs. Tu atmeni, aš baisia priesaika tau siekiau – švento Jurgio ietimi.

ONA DUONUTĖ. Aš atsimenu. Dabar pažinau tave. (*Liesdama rankom skruostus*) Kaip tu patekai čion šiuo metu? Kodėl tu čia esi?

KELERIS. Aš norėjau tave išvesti iš čia, jei tik sutiksi, tuo pačiu būdu, kaip aš čion patekau, bet, matyti, mane apgavo ir išdavė. Tu gavai mano laišką?

ONA DUONUTĖ. Gavau. (*Išeidama aikštėn*) Ach, Dieve aukščiausias, ko gi tu vėl čion grįžai? Ar nežinai, kokis tau gresia pavojus?..

KELERIS. Aš jau esu tau sakęs, kodėl aš čia. Riteriui jo žodis, šventa priesaika patvirtintas, brangesnis negu gyvybė. Aš galiu tik mirti, jei nepasiseks ištesėti, ką tau esu pažadėjęs ir prisiekęs. (*Sunėręs rankas ant širdies*) Ne, aš tau dar ne visą tiesą pasakiau: tu graži kaip Dievo aušra, ir aš pamilau tave tą valandėlę, kai pamačiau. Aš slapta įsivogiau čion tavęs pamatyti. Aš žinau, kad turiu žūti, ir mirsiu, kaip riteriui dera, bet negalėjau gyventi, nepamatęs tavęs nors vieną dar kartą. (*Atsiklaupia ir ištiesia į ją rankas*)

ONA DUONUTĖ (*žengdama kelis žingsnius priekin ir gniauždama rankas*). Dieve mano, Dieve mano! Ką tu padarei, beproti?

KELERIS (*taip pat*). Aš per daug pasitikėjau protu, aukso galybe ir savo laime. Bet tu nesigailėk manęs. Už laimę tave matyti ir mylėti verta nukentėti, verta gyvybę prarasti. Kas man gyvenimas be tavęs! Jis nesiliaujamas skausmas, nesuvaldomas ilgesys, stipresnis, nekaip mano jėgos gali pakelti. (*Tyliai, suglaudęs ištiestas rankas*) Tu verki? Nesigailėk manęs. Iki šiol aš blogai gyvenau, daug pikta žmonėms dariau, dažnai Dievą įžeisdavau, bet nuo to meto, kai tave esu pamatęs ir pamilęs, aš prisiekiau šventai panelei, kad būsiu tavęs, skaisčiausios dangaus gėlelės, vertas, vis tiek, kur mums teks susitikti, šiame pasauly ar Viešpaties Dievo rūmuose. Mano svajonė įsikūnijo, tave aš pamačiau. Nori išeiti su manim iš čia tuo pačiu keliu, kuriuo aš čion atvykau? Jei manęs neišdavė, mes lengvai išeisime; jei apgavo ir išdavė, aš kalaviju tau kelią praskinsiu, arba žūsime abu.

ONA DUONUTĖ (*neigiamai kraipydama galvą*). Ne, riteri, aš

negaliu eiti su tavim. Aš nenoriu netekti doro vardo. Dievas mato mano širdį ir žino, kaip aš esu tau dėkinga, bet sekti tavim negaliu (*gniauždama rankas*), negaliu, negaliu, riteri...

KELERIS. Tu gesini paskutinį vilties spindulį, tu nutrauki paskutinį siūlą, kuris dar rišo mane su gyvenimu. Dėkui! Dabar, jei teks man mirti – mirsiu, kaip dera kareiviui, kuris dėvi aukso pentinus ir riterio juostą. Dėkui tau. Tik leisk man, prieš išeinant mirti, paliesti tavo kojas, pabučiuoti tavo drabužių kraštelį. (*Atsiklaupęs pagauna jos drabužio kraštą, bučiuoja*)

ONA DUONUTĖ (*klauso, pridėjusi pirštą prie lūpų*). Tss! Aš girdžiu...

KELERIS (*ramiai, išleidęs drabužius*). Matyti, tavo tarnaitės, kurios dukart mane matė, sužadino pilį ir dabar sukilę žmonės manęs ieško.

ONA DUONUTĖ. Dieve mano, jie gali čion ateiti!..

KELERIS (*atsistodamas*). Dėkis, kad miegi, ir neįleisk jų čia.

ONA DUONUTĖ. O jei su jais kunigaikštis? Tu manai, riteri, kad jį kas sulaikys? Jis įeis čion! (*Susiėmus rankom už skruostų*) Dieve, kas tada bus su manim?

KELERIS (*ramiai*). Jis nebeišeis iš čia. (*Traukia kalaviją iš makštų*)

ONA DUONUTĖ (*kuštomis*). O mano moters garbė? Tu, riteri, apie tai negalvoji? Juk tu esi mano kambary, kuriame aš miegu.

KELERIS. Taip, aš apie tai nepagalvojau. (*Mauna kalaviją makštysna*) Kur veda šitos durys? (*Rodo į priešingas duris*)

ONA DUONUTĖ (*pasiklausydama vis didėjančio triukšmo*). Į koridorių... Paskui į kapelą... Iš ten, kur tave matė, kapelon galima patekti tik per mano kambarį...

KELERIS. Gerai, aš neužmiršiu. O dabar sudiev! Atsisveikinant leisk man tavo kojas pabučiuoti. Šiame pasauly juk nebepasimatysime, o ar teks aname, nežinau: tu juk dangui skirta, o aš jo dar nesu vertas. (*Atsiklaupęs staiga apkabina jos kojas*)

ONA DUONUTĖ (*nusilenkus į jį*). Riteri, atsikelk, nereikia...

Keleris atsistoja, ir ji, pusiau apalpusi,
puola jo glėbin; Keleris ją ilgai bučiuoja.
Už durų pasigirsta balsai; K e l e r i s paleidžia kunigaikštienę ir skubiai išeina per priešines duris

Viešpatie, gelbėk jį! Švenčiausioji Mergele, saugok jį!.. (*Sugniaužda ma rankas*) Arba temirštu ir aš!.. (*Krinta apalpusi ant grindų... Durys atsidaro, ir ant slenksčio pasirodo S k i r g a i l a. Už jo matyti D a u g a i l a ir kiti ginkluoti vyrai*)

II

Kapela. Nedidelis, keturkampis, žemais skliautais kambarys. Altorius priešaky. Prieš altorių dega lempelė. Kairėje mažos durelės zakristijon. Vidury kapelos katafalkas su karstu, pridengtu juoda marška. Karsto dangstis priglaustas prie sienos, dešinėje, netoli lango

KELERIS (*duryse; dairosi į koridorių, paskui įeina vidun ir užšauna duris. Dairosi aplinkui ir, pamatęs dureles, prieina ir mėgina atidaryti*). Užrakintos, o išlaužti nepajėgsiu. Tvirtai stato savo laužus nemiklios stabmeldžių rankos. (*Dairosi*

aplinkui) Iš čia nėra kito išėjimo, kaip tik durys, pro kurias įėjau. Bet už jų laukia mane mirtis ir baisi gėda ne tik man, bet ir jai. (*Maldingai sudėjęs rankas ir pakėlęs akis aukštyn*) Ak, atleisk man, mieloji, kad nerimtu žingsniu įtraukiau tave į tokią nelaimę ir gal dar suteiksiu tau amžiną gėdą... O, kad dabar mane prasiskyrusi žemė prarytų ir aš ten galėtau amžinai pasislėpti... Ar kad visa, kas nūnai atsitiko, tik sunkiu sapnu virstų... Aš tik dabar supratau, kaip tave nuskriaudžiau, kokios baisios gėdos tau galiu būti priežastimi: jie ateis čion per tavo miegamąjį kambarį ir suras mane čia... Lengviau man kentėti pragaro kančias, lengviau galvoti, kad tu kitam, ne man, priklausysi, negu žinoti, kad dėl mano priežasties turi ištikti tave tokia nelaimė!.. (*Prieina altoriaus laiptus, atsiklaupia ir, sudėjęs rankas*) Viešpatie Dieve, tu visa gali! Stebuklą padaryk, ne dėl manęs, bet dėl josios. Aš tau už tai pažadu neišleisti iš rankų ginklo, kol tavo vardo garbei nukausiu tiek šventos bažnyčios priešų, kiek yra pirštų ant mano rankų ir kojų ir ant jos rankų ir kojų. Tik neleisk, kad mane čia surastų! (*Atsistojęs, išdidžiai*) Nelaikyk man per gėdą, kad prašau mane gelbėti, ir nemanyk, Viešpatie, kad esu bailus ir todėl prašau. Riterio žodžiu tau siekiu, kad nėra baimės mano širdy! Tik dėl jos, dėl moters, tave prašau! O tau, švenčiausioji mergele, pažadu ir vežimus, ir arklius, ir visą kitą lobį, kurį artimiausioj kovoje paimsiu. Tebūna jis tavo altoriui padabinti Marienburgo bažnyčioje. (*Sužaibuoja. Keleris pamato dabar langą*) Tu, Viešpatie, jau išgirdai mano maldą ir rodai man kelią, kuriuo turiu sprukti. Ačiū! (*Prieina į langą, išlaužia jį ir žiūri*) Ne, Viešpatie, ar tu

pasijuokei iš manęs, nors esu riteris, kuriam kad ir karalių karalius visgi pagarbą teikti privalo. Juk mano stiprus kūnas neprasiskverbs per tokį plyšį. Gal tik tavo angelai galėtų per jį mane prastumti... (*Klausosi*) Vėl, ko gi čia nusiminiau, ko karščiuojuosi? Galgi manęs neišdavė, tik mačiusios mane merginos sukėlė triukšmą ir sužadino prakeiktus pilies gyventojus. Vaiduokliu mane palaikė, paieškojo, nesurado ir nurimo. Iki aušra užtekės, dar galėsiu išeiti iš pilies. (*Prieina prie karsto*) Kas tu esi, atsitiktinis mano kaimyne, su kuriuo likimas liepė man nakties dalį praleisti? Kas tu esi, man vis tiek, aš tavęs nebijau. (*Pakopia laiptais, pakelia maršką, kuria karstas pridengtas, ir pažvelgia į lavono veidą*) Pažinau tave: tu – kilnusis stabmeldys, senovės karžygių dainius. Tik kokiu būdu tu čion patekai? Nejaugi ir tave palietė Dievo malonė? (*Pridengia velionio veidą marška ir nulipa žemyn*) Nors tu esi prisidėjęs prie mano nelaimės, bet pikto aš tau nejaučiu ir (*nusigręžęs į altorių*) prašau tave, Viešpatie, už jį, jei mano malda jam dar reikalinga. (*Žegnojasi. Kurį laiką stovi nejudėdamas. Paskui klausosi*) Eina!.. (*Prieina į duris ir, pridėjęs ausį, klausosi. Skubiai nuo durų pasitraukdamas*) Dangaus galybės! Čion ateina, velnio vaikai! Reikia iš čia pranykti, o kur, aš nežinau. Ar į karstą aš pasislėpsiu? (*Nudžiugęs*) Ir tikrai, kodėl gi karste negaliu pasislėpti? Juk ten manęs neieškos, tik tu (*kreipdamasis į karstą*), drauge, manęs neišduok. O kai tik jie išeis, gal kažką ir sumanysiu, kaip iš šito laužo išsprukti. (*Skubiai užlipa į katafalką ir nutraukia nuo karsto maršką*) Nors tu liesas ir erdva tau karste, bet mudu nesutilpsime. Na, mielas drauge, patarnauk man, užleisk savo ankštą

butą... Tu liesesnis, per langą išlįsi... (*Ištraukia lavoną iš karsto*) Aš tau padėsiu... Br... Nemalonu tave paliesti, bet ką bedarysi. (*Eina į langą ir prastumia lavoną*) Truputį aukšta ir nesmagu keliauti šituo keliu, bet, manau, tai per daug tau nepakenks ir tu man atleisi. (*Girdėti, kaip krinta lavonas*) Sudiev! Gal greit pasimatysim kitam pasauly, kur nebėra nei draugų, nei priešų...

Triukšmas už durų didėja; girdėti žingsniai ir balsai. Keleris dabar visai ramus ir nesiskubindamas prilaiko langą

BALSAS UŽ DURŲ. Durys užrakintos. Negalima atidaryti.

SKIRGAILA. Išlaužkite duris! Kirviu jas, jei kitaip negalima!

Durys braška, iš oro spaudžiamos. Keleris atsargiai kopia į katafalką, atsargiai įlipa karstan, deda ten kalaviją, patsai gulasi ir visas su galva užsikloja marška

KELERIS (*užsiklodamas*). Šventas Jurgi, riterių globėjau, į tavo rankas dabar įteikiu savo garbę ir garbę tos, dėl kurios aš visa tai dariau. O tu, Viešpatie Dieve ir švenčiausioji Mergele, neužmirškit, ką aš jums esu pažadėjęs!

Išlaužtos durys krinta vidurin kapelos, apversdamos pastatytus pas katafalką žiburius. Įeina S k i r g a i l a, D a u g a i l a, artimi b a j o r a i ir k a r e i v i a i. Kai kurie laiko kalavijus rankoje

SKIRGAILA (*įėjęs pirmas kapelon, atsistojęs vidury, dairosi aplinkui*). Teatsistoja du pas duris, o kiti apžiūrėkite visus kampus. Iš čia jis neturi išsprukti.

Daugaila drauge su kitais įeina kapelon ir apieško visus kampus ir kampelius. Skirgaila sėdasi nišon, padėjęs kalaviją ant kelių ir susimąstęs, nepastebi, kas aplinkui dedasi. Duryse pasirodo B u t r i m a s

DAUGAILA (*prieidamas*). Kunigaikšti, čia nieko nėra.

SKIRGAILA (*nejudėdamas*). Jis turi čia būti. Ieškokite geriau.

DAUGAILA (*nusigręžta į kareivius, kurie vis dar ieško. Tie rodo rankų mostais, kad nieko nėra*). Na, taigi. (*Kunigaikščiui*) Jei čia kas buvo, jį turėjo žemė praryti: jis negalėjo išsprukti, o čia jo nėra.

BUTRIMAS (*pasilenkęs kunigaikščiui, skersuodamas į karstą, tyliau, kad išgirstų tik jis ir Daugaila*). Aš klausinėjau mergaites, kurios pirmos buvo jį pamačiusios. Jos kalba, kad gerai jį pažinusios: tai buvo Stardas, kuris štai karste guli. (*Kaire ranka rodo į karstą*)

SKIRGAILA (*nekantriai*). Niekus man kalbi! Aš žinau, ką žinau ir turiu žinoti. (*Atsikeldamas, Daugailai*) Daugaila, kur kareivis, įleidęs vokietį pilin?

BUTRIMAS. Įleidęs vokietį pilin? (*Išskėsdamas rankas, į kitus)* Ką tai reiškia? Nieko nesuprantu...

DAUGAILA. Jis dabar stovi sargyboje pilies vartuose.

SKIRGAILA. Jei nesurasi vokiečio, liepk jį pakarti, – jis išleido vokietį atgal iš pilies.

DAUGAILA. Jis to nepadarė ir padaryti negalėjo, – jis doras kareivis ir tau ištikimas.

SKIRGAILA. Kas išdavė vieną, gali ir kiekvieną išduoti. Juo negalima pasitikėti.

DAUGAILA. Ką jis padarė, mano liepiamas ir tavo sutinkamas padarė. Aš duodu tau už jį ranką, kaip kad jam esu davęs už tave.

Kareiviai susiburia duryse. Butrimas visą laiką stengiasi užkalbinti Daugailą, bet tasai nekreipia dėmesio

SKIRGAILA. Tavo dalykas, kam tu ranką davei, ir man tai nerūpi. (*Atsistojęs ties Daugaila ir sunėręs rankas užpakal*) Aš kai kam esu pažadėjęs vokiečio galvą. Nėra jos, turi nukristi kita.

DAUGAILA (*nustumdamas šalin Butrimą, kuris nori jam kažką pasakyti*). Jei tau, valdove, reikia galvos, paimk mano seną, bet žodį turiu išlaikyti, kol esu gyvas. Aš ne kunigaikštis, ir mano garbė vien mano doroje.

BUTRIMAS. Aš nesuprantu, apie kokį vokietį, kokį kareivį judu kalbate, bet žinau, kad ten buvo ne kuris kitas, tik Stardas. Mergos visais dievais siekia, kad tai jis buvo, o juk jos dukart šią naktį yra jį mačiusios. Ko gi būtų nusigandusios ir mergos, ir kunigaikštienė, jei būtų gyvą žmogų pamačiusios.

SKIRGAILA. O kareivis, kuris įleido vokietį pilin? Ar jis nematė, ką per vartus leido?

BUTRIMAS. Nežinau, apie kokį kareivį...

SKIRGAILA. Nežinai, tai tylėk! (*Sumojęs ranka*)

BUTRIMAS (*tyliai, paslaptingai*). Kunigaikšti, mirusieji pasiima išvaizdą, kurią nori...

DAUGAILA. Nežinau, ar tiesa, ką Butrimas pasakoja, bet žinau, kad čia jo nėra, ir išsprukti iš čia nebuvo kaip.

SKIRGAILA (*pažvelgęs į katafalką, nerimastaudamas*). Nejaugi jis vėl mane apvylė ir apgavo? Ar vėl aš klystu?.. (*Kurį laiką stovi, parėmęs pasmakrę ranka*) Ne, nesiduosiu apgaunamas nei gyviesiems, nei mirusiems. (*Palydams*) Ei, pašaukite čion tuojau lenkų popą, tepalaidoja jį, kaip žino, tik tuojau... O tu, Butrime, pasižiūrėk, kad šią naktį, ryt dieną ir kitą naktį, kol paliepsiu, kad gana, būtų visi įėjimai ir išėjimai sargybos saugojami. Kareivių tarpe yra bailių, todėl visur pastatyk po du vyru. Daryk, ką liepiu.

Butrimas išeina su kareiviais. Pasilieka tik kunigaikštis ir Daugaila. Kunigaikštis tyliai, nieko nekalbėdamas, apeina ir apžiūri visus kampus. Jį lydi Daugaila, laikydamas rankoje žiburį, kurį jis anksčiau buvo paėmęs iš kareivio. Apžiūrėjęs visa, Skirgaila vėl sėdasi nišoje ir, parėmęs galvą, tyli. Daugaila stovi priešais, aukštai pakėlęs žiburį, ir laukia, kada Skirgaila pasikels išeiti

SKIRGAILA (*pakėlęs galvą ir žiūrėdamas Daugailai į akis*). Ką tu manai, Daugaila?

DAUGAILA. Aš manau, kad geriau kas atsitiko, negu kaip kad turėjo atsitikti... O mums reikėtų greičiau iš čia išeiti. Galgi tikrai Stardas pyksta...

Tuo akimirksniu vėtra išstūmė blogai pritaikintus lango rėmus, kurie krinta ant grindų. Žiburys akimirksnį sumirgėjo, vos nepageso. Daugaila griebiasi kalavijo. Kunigaikštis irgi pašoka iš vietos. Bet vieną akimirksnį abu vėl nurimo. Daugaila, rodydamas į langą

Štai vienintelis kelias, kuriuo jis galėjo iš čia išeiti. Bet kas tą kelią pasirinko, turėjo būti pasirengęs į dausą keliauti.

SKIRGAILA. Nejaugi manai, kad jis per šitą plyšį išlindo? Panorės narsus kareivis, dargi turįs rankoje kalaviją, negarbinga bailaus žmogaus mirtimi žūti.

DAUGAILA. Kito kelio iš čia jam nebuvo, valdove. Arba tenka manyti, kad tiesa buvo Butrimo žodžiuose.

SKIRGAILA. Pažiūrėk, ar nepamatysi, kai sužaibuos, jo ten žemai, apačioje.

DAUGAILA (*atiduoda jam žiburį ir kopdamas aukštyn*). Tavo žodis – man liepimas. Bet sunku man senam į šitą plyšį įlįsti. Reikia žiburys numesti, gal krisdamas neužges, bus geriau matyti.

SKIRGAILA. Kad ant kalno stovėdamas vokietis pamatytų ir nušautų tave... (*Imdamas žiburį kiton rankon*) Lipk atgal, Daugaila. Aš vis tiek nepatikėsiu, kol patsai pamatysiu.

DAUGAILA (*lange*). Mano akys blogai mato, bet ten kažkas žemai juoduoja. (*Nulipa nuo lango. Skirgaila paduoda jam žiburį ir kopia patsai*)

SKIRGAILA. Patikėsiu, kai patsai pamatysiu. (*Įlindęs į langą, žiūri žemyn. Sužaibuoja*) Taip, ten žmogus guli... (*Nulipa nuo lango*)

DAUGAILA. Matai, valdove, kaip tu veltui buvai įtaręs ištikimą kareivį.

SKIRGAILA. Taip. Matau, kad aš imu dažnai klysti. (*Sėdasi vėl*) Bet kodėl jis panorėjo mirti tokiu būdu ir nežuvo, kaip tvirtam vyrui dera – kovoje, su kalaviju rankoje? Juk aš žinau ir visi žino, kad jis buvo narsus kareivis.

DAUGAILA. Iš kur žinai, valdove, kad taip mirti, kaip jis mirė, mažiau reikia narsos negu mirti su kalaviju rankoje? (*Kraipydamas galvą*) Ne, taip miršta ne bailūs, bet tie, kurie save aukoja. Jis nepanorėjo, kad jo mirtis būtų tavo žmonos amžina gėda, ir tu jam turi būti dėkingas. Aš nežinau, kodėl elgeisi, kaip kad pasielgei, bet žinau, kad čion patekti jisai galėjo tik per tavo žmonos miegamąjį kambarį. O kas savo žmoną niekina, tas niekina savo garbę ir dorą vardą. Taip manė tuomet, kai aš buvau dar jaunas.

SKIRGAILA. Ką tu nusimanai, seni? (*Atsikeldamas*) Dabar pasaulis kitokis negu tuo metu, kai tu buvai jaunas. Bet jei jis beliko ir tas pats, žinoti apie tai nenoriu. Aš kerštо ieškau ir keršyti maniau taip, kad mano kerštas būtų baisus... Bet vėl nepasisekė... (*Nusigręžęs į duris*) Pasiųsk kareivius, teatneša jo lavoną pilin. (*Duryse*) Aš jo galvą kai kam esu pažadėjęs, ir kunigaikštis turi žodį tesėti. (*Išeina*)

DAUGAILA (*likęs vienas, stato žiburį žibintan sienoje ir pritaiko rėmus*). Ne, tepasilieka jis ten, kur guli. Jei tu, kunigaikšti, nesirūpini savo namų garbe, ja pasirūpinti turiu aš. Temano geriau visi, kad tai buvo Stardas. (*Nusigręždamas išeiti*) Kol tamsu, liepsiu lavoną nuplukdyti upe... Kad niekas nepamatytų, kas jis buvo, ir nesužinotų, kokiu būdu ten atsirado žuvęs... (*Duryse*) Taip reikia ir taip bus...

III

Kapela. Viskas kaip anksčiau. J o n a s S k a r b e k a s skaito egzekvijas. Ant katafalko karstas. Jis uždengtas juoda marška. Aplink karstą dega žvakės ir lempelės. Keli bajorai atėjo pažiūrėti, kaip Stardas laidojamas

I BAJORAS. Tai šiąnakt jūs nieko nesuradot? Nesuėmėt?

BUTRIMAS. Ką turėjome surasti? Tas, kurio ieškojom, juk čia guli. (*Linkteli galvą karsto link*)

II BAJORAS. Nejaugi tai buvo jis? (*Bailiai dirsteli į karstą*)

I BAJORAS. Kai aš šiandien į jį dirstelėjau, man pasivaideno, kad jo veidas baisiai pasikeitęs. Jis visai nepanašus dabar į tą, kurį mes gyvą pažinojom. Tik pažiūrėkit, kaip pajuodo jo plaukai!

II BAJORAS. Nenoriu aš į jį žiūrėti, tesaugoja mane dievai susitikti su juo. Piktas jisai, ir bijau, kad neimtų keršyti visiems – ir priešams, ir draugams.

BUTRIMAS. Nesuprantu, kam sumanė jį tokiu būdu laidoti. Visi kalba, kad lenkų dvasininkas jį pakrikštijo jau mirusį ir todėl taip pyksta jo vėlė. Bijau, kad nepridarytų mums vargo.

II BAJORAS. Ar jam dabar ne vis tiek, kada jį krikštijo ir kaip jį nūnai laidoja?

BUTRIMAS. Matyti, ne vis tiek, jei patsai neturi ramybės ir mums neduoda. Matyti, krikštas suklaidino jam kelią į dausą, o krikščionių dangun nenori...

I BAJORAS. Tai ir bastosi, vietos sau nesurasdamas. Ne į

gera tai mums visiems... (*Kuštomis*) Sako, nakčia jis vos vos nepasmaugęs kunigaikštienės. Gerai, kad metu suspėjo išgelbėti! Jau buvo ją radę be žado.

II BAJORAS. Ji to verta. Ar ne ji priežastis viso, kas ištiko mūsų kraštą? O kas dar mus dėl jos gali ištikti!...

BUTRIMAS. Pasakos! Nusigando, pamačiusios tą, kuris yra miręs, ir apalpo. Ji, nors mūsų tautos, bet galvoja kaip lenkė: kas numirė, to nebėra pasauly, jei jis ne piktas, – mano jie.

I BAJORAS. Jis turėjo būti baisus. Juk jis pyksta.

II BAJORAS (*nustebęs*). Žiūrėkit, žiūrėkit! Kunigaikštienė ateina.

Kapelon įeina k u n i g a i k š t i e n ė, mergaičių lydima. Ji vidury kapelos, tiesiog ties karstu, atsiklaupia. Viena mergaičių paduoda jai knygas, ir ji ima melstis. Mergaitės suklaupia užpakaly

Nejaugi ji atėjo prašyti, kad Stardas atleistų jai ir nepyktų?

I BAJORAS. Nemanau. Ji išdidi... Valdovų giminės...

BUTRIMAS. Mergaitės man sakė, kad ji kiaurą naktį akių nesumerkusi: vis meldusis ir verkusi.

I BAJORAS. Kažkas baisaus turėjo ją ištikti.

Kunigaikštienė nuleidžia rankas su maldaknyge, nejudėdama įsmeigia akis į karstą; tik lūpos kruta, matyti, meldžiasi

Žiūrėkit, žiūrėkit, kas su ja dedasi. Ji žiūri į jį... Kalbasi!..

Kapela kupina mėlynos šviesos. Visi lyg pranyksta, matyti tik viena kunigaikštienė. Ji klūpo, rankas nuleidus,

ir meldžiasi. Katafalko dešinioje pusėje atsistoja šviesusis vyras, o kairioje tamsusis. Balsai jų lyg griausmas

Tik kai kada girdėti kunigo Skarbeko žodžiai

ŠVIESUSIS VYRAS. Štai ji atėjo šventyklon, ir tu tuojau pajutai. Visi spėja ją atėjusią pasimelsti už vėlės ramybę to, kuris čia turi būti ir kurio vietą tu esi užėmęs. Tu vienas tik visam pasauly numanai, kodėl ji čia atvyko. Visą naktį gyvenusi čia baime, čia viltimi, ji atėjo padėkoti aukščiausiajam už tavo gyvybės, savo garbės ir doro vardo išgelbėjimą, už tavo meilę, kuria amžinai džiaugsis josios širdis ir kuri amžinai liks josios gyvenimo šviesioji aušra.

TAMSUSIS VYRAS. Nejaugi tu iš tikro manai leisti, kad tave gyvą pakastų? Nejaugi tu toks likai beprotis, jog gali svyruoti, ar nepasirinkti tokį baisų likimą, kada dar taip lengva išsigelbėti? Užtenka tau tik sujudėti karste, pakelti galvą, ir visi čia esamieji išsigandę išbėgios į visas šalis, ir tada tau kelias bus laisvas. Dargi su tavim tavo kalavijas, kuris niekuomet nėra tavęs apvylęs.

ŠVIESUSIS VYRAS. Taip, gali atsitikti, kad tie, kurie čia yra, baimės pagauti, nesulaikys tavęs. Bet tu patsai žinai, nes girdėjai, kai buvo įsakyta, kad visi išėjimai ir įėjimai stipriai būtų saugojami kareivių, kurie laukia, kada tu pasirodysi, ir mano, kad pasirodyti turi tu, ir todėl jų nebeįbaidysi. Vargiai ar patsai išsigelbėsi, o toji, kuri tave pamilo, taps paniekos moterimi, ir tu suteiksi josios vardui amžiną gėdą.

JONAS SKARBEKAS (*balsas jo skamba paslaptingai, lyg iš kažkur iš tolo*). „Kodėl aš nenumiriau, iš motinos vidurių išeidamas, ir neužbaigiau tuomet savo dienų? Būtau dabar gulėjęs ir ilsėjęsis... Miegotau, ir ramu man būtų... Ten neteisingi nustoja baimę gimdę, ten ilsisi siela nuvargę, ten didelis ir mažas lygus yra... Kam kenčiantiems duota dienos šviesa ir gyvybė siela nuvargusiems? Tiems, kurie mirties trokšta ir josios nėra?...“

ŠVIESUSIS VYRAS. Tu daugel pikto esi padaręs Viešpaties akyse, ir didi turi būti tavo auka atlyginti Dievo teisybei. Atmink, kad tavęs ištesėjusio laukia didelis atlyginimas, didi laimė tau pagaminta. Ten tu ją rasi, kokią nori surasti, skaisčią kaip aušrinė žvaigždė ir kaip dangaus rasa tyrią. Čia net išsigelbėjusio laukia tavęs gėda, kad pražudei moterį, jai išgelbėjimą pažadėjęs ir pažado netesėjęs. Visi tai žinos ir piktinsis, kada kalbės su tavimi. Nejau panorėsi tokio gyvenimo tu, kuris mirti buvai pasirinkęs, dėl josios čia vykdamas? (*Rodydamas į kunigaikštienę*) Matai, ji laimina Dievą už tavo stebuklingą išganymą ir už tai, kad yra jau praslinkęs pavojus garbei, kuri brangesnė jai už gyvybę.

TAMSUSIS VYRAS. Bet kokią auką turi už tai mokėti! Ji niekuomet apie tai nesužinos, lengvai praeidama šalia tavo kapo, ir josios akyse tai bus svetimo kapas.

JONAS SKARBEKAS. „Dienos žmogaus, moters pagimdytos, trumpos ir liūdesio kupinos. Jis miršta, sudūli ir kur jis? Pranyksta vanduo ežere, nuseka upė ir išdžiūsta: taip žmogus atsigula ir nebeatsikelia. Iki pasaulio pabaigos jis neatsikels ir neprabus iš amžino miego. Nuėjęs tamsybėn,

nebeišeis iš ten, nebesugrįš savo namuosna, ir vieta, kur jis buvo, nebežinos jo."

TAMSUSIS VYRAS. Saulė šiandien tekės kaip visuomet, ir dangus linksmins žemę ir visa, kas joje yra, savo linksma skaidruma. Ir saulė, nusileisdama vakaro metu, apgaubs dangų ir žemę aukso spinduliais. Bet tu nebematysi, tu tamsybėj kankinsies, kol baisia mirtimi numirsi. Ir pragare nėra didesnių kančių kaip tos, kurios tavęs laukia!..

ŠVIESUSIS VYRAS. Bet už tai tavęs laukia amžina šviesa! Ten saulė netekės ir nesileis, ten nežinosi nakties, ir ten skausmas baidysis tavo akių, kurios vien amžina džiaugsis laime.

TAMSUSIS VYRAS. Tai tik tušti spėliojimai! O čia dienos slinks paskui dienas, ji džiaugsis gyvenimu, kaip galėtai džiaugtis ir tu. Praslinks metai, užmirš ji šią baisią naktį ir tave užmirš, kitą pamilusi. Auka tavo bus tau be naudos, ir viltis tavo taps tuščia. Jei susitiksi su ja kitam pasauly, ji tau bus svetima ir nebepažins tavęs... Pamanyk, tu – vokietis ir šventosios Marijos riteris – turi negarbingai žūti dėl prakeiktos stabmeldžių šalies mergaitės, ir žūti taip, kad net kapas negautų tavo vardo. Drąsus ir tvirtas vyras, išdidžios narsos, gali laisvai pasirinkti mirties pavojų, bet toji mirtis turi jo vardui amžinąją suteikti garbę. Tu savo baisia mirtimi ką lauki laimėti?

ŠVIESUSIS VYRAS. Dangų ir amžiną gyvenimą šventųjų tarpe! (*Jo balsas nuolat auga ir tvirtėja; paskutiniai žodžiai aidėja kaip griausmas*) Štai ji prieš tave kaip avelė, aukai skirta. Dievas įskaitys tavo auką ir išlaikys ją tokią amžinai tavo laimei. Ar ne jo rankoje kiekvieno širdis ir likimas? Kas gali drįsti gundyti Dievo kelius?

JONAS SKARBEKAS. „Iš rankų priešo gelbėkit mane, iš kankintojo rankų išpirkit mane. Pamokykit mane, ir aš nutilsiu. Nurodykit, kuo esu nusidėjęs."

TAMSUSIS VYRAS. Štai ateina pagerbti laidotuvių tasai, kuriam ji priklauso. Nejaugi manai, kad dėl tavęs pasikeis pasaulio tvarka ir vyras liausis būti savo žmonos viešpačiu?

Kai sekei mano patarimais, ar nelydėjo tave visur pasisekimas? Nuo meto, kai, paniekinęs mano balsą, ėmei bepročiauti, ar tavo siela pažino nors valandėlę ramybės, ar pasisekimas nėra tavo kelių apleidęs nuo tos dienos, kai piktu keru sujungė šitoji moteris ir surišo tavo ir savo likimą, ar tu netapai panašus moteriai, kuri svyruoja ir abejoja?

ŠVIESUSIS VYRAS. Nemanyk, kad kerai tave valdo. Tai klastingasis gundo tave. Kerai nuo pragaro dvasios, jie į pražūtį veda žmogaus sielą. Pamanyk, ar tas atsitiko su tavim! Ar nepasikeitė tavo siela? Ar ne išmintingesnis nuo to laiko tapai Dievo ir žmonių, ar ne kilnesnis savo akyse?

TAMSUSIS VYRAS. Tu buvai vyras ir elgeisi, kaip dera vyrui, kurio krūtinė geležim apkaustyta ir ranka apginkluota kalaviju.

Jei tavo sieloje dar neišnyko jėga, jei dar nenusigando tavo širdis, tu visai lengvai gali išsigelbėti. Juk žinai, kad, aušrai auštant, tavo draugai turi pulti pilį. Tuomet tavo išsigelbėjimas bus visai lengvas... Nusikratyk sielos nuskurdimu. Neleisk sau negarbingai žūti dėl vienos moters. Juk tavęs dar laukia ir garbė, ir laimė, ir kiti gyvenimo džiaugsmai. Aš tau suteiksiu progos dar šimtą kartų pažinti moters meilės saldžius jausmus. Argi verta dėl vienos viso ko nustoti?

JONAS SKARBEKAS. „Argi ne trumpos mano dienos? Palik mane, atstok nuo manęs, kad aš kiek nusiramintau pirm negu nueisiu nebegrįždamas niaurumo šalin, mirties unksnėn, tamsybės šalin, kokia yra mirties tamsybė, kur nėra tvarkos ir netvarkos, kur tamsa kaip pati tamsuma."

ŠVIESUSIS VYRAS. O tu dirstelk į ją ir pasielk, kaip aš tau sakau. Štai įeina tasai, kuris jau liepė iškasti tau duobę. Vienas jūsų turėsite į ją įžengti – tu ar ji, kuri nekalta tuo, ką tu buvai sumanęs ir esi padaręs. Nuo tavęs pareina, kas turi atlyginti Dievo ir žmonių akyse tavo klaidas ir kaltes. Norėdamas gelbėti savo gyvybę, paskyręs pražūti moterį, ar nepasielgsi tu, kaip elgiasi bailiai, kurių gyvenimas kupinas gėdos ir nusiminimo? O gal, ją nuvedęs kapan, ir patsai jo neišvengsi ir atsigulsi, bet tuomet guls su tavim gėda ir nusiminimas, ir tavo vardas, garbės netekęs, taps paniekos vardu...

Šviesa gęsta; š v i e s u s ir t a m s u s v y r a s pranyksta. Matyti visas kapelos vidurys. Pirmoje vietoje katafalkas, o prieš jį atsiklaupusi meldžiasi kunigaikštienė; už jos mergaitės. Kunigaikštis stovi duryse; ilgai jo žvilgsnis susilaiko ant kunigaikštienės. Jam įėjus, pūstelia vėjas Žvakės sumirga; atsikloja marškos kampas, ir dabar matyti velionio galva, atidengta iki akių. Mergaitės, kunigaikštį pastebėjusios, ima kuštėtis. Kapeloj judesys, nes bajorai palengva artinasi į kunigaikštį

BUTRIMAS *(kunigaikščiui tyliai, bailiai pažvelgdamas į karstą)*. Valdove, paklausyk mūsų! Paliepk, tesiliauja giedojęs ir teneša jį iš čia greičiau. Velionis pyksta! Tik pažiū-

rėk, kaip pasikeitė jo veidas! Tai blogas mums ženklas. Vėlės kerštas baisus!

SKIRGAILA (*ilgu žvilgsniu į jį pažvelgdamas, kalba tvirtai, iš lėto, lyg pabrėždamas*). Gyvi pavojingesni nekaip mirę. Jei aš gyvųjų niekuomet nebijojau, tuo labiau mirusiųjų nenusigąsiu. Telaidoja jį, kaip išmano.

BUTRIMAS. O man atrodo, kad mirusiųjų labiau reikia saugotis negu gyvųjų. (*Eina šalin*)

BAJORAI (*linguodami galvas*). Taip, taip... Tiesą sako Butrimas.

Kunigaikštienė atsikelia.
Keleris iš lėto atveria akis: jų akys susitinka

ONA DUONUTĖ (*žengia žingsnį priekin ir balsu surinka*). Ach, Viešpatie... Tai jis!.. (*Graibosi rankom už krūtinės ir krinta apalpusi; artimiausios mergaitės ją palaiko. Kyla sąmyšis. Tik psalmių skaitymas nesiliauja*)

BUTRIMAS (*paslaptingai*). Štai, štai... Ar aš nesakiau...

SKIRGAILA (*nieko neklausydamas, įbedęs akis į karstą, žengia du tris žingsnius priekin, paskui užpakaliu slenka atgal, nustebęs praveda ranka per veidą*). Nejaugi? (*Lyg atsikvošėjęs*) Ach, štai kas yra? (*Ploja delnais*) Ei, kareiviai! (*Kareiviams, kurie pasirodo duryse*) Imkite jį greičiau ir pakaskite!.. Tik greičiau... (*Rodo karstą; kareiviai skubiai ima karstą nuo katafalko; nuimdami nuverčia žibintus ir lempeles. Žvakės krinta su trenksmu ir gęsta; kapeloj tamsu*) Išveskite kunigaikštienę. Greičiau. Į jos kambarius!

Mergaitės dar neatsigavusią kunigaikštienę neša ant rankų, priešaky Daugailos lydimos. Kareiviams

Greičiau jūs ten judėkit!..

JONAS SKARBEKAS (*skubiai pribėgęs*). Šviesusis kunigaikšti, ką tu darai!.. Neliepk jiems niekinti mirusiojo lavoną...

SKIRGAILA. Tylėk, pope, ir nesikišk, kol tavęs niekas dar nekliudo. Ne tavo reikalas. Butrime, paragink juos (*rodo kareivius*), kad greičiau.

BUTRIMAS (*kareiviams*). Skubiau, skubiau! Matot, kunigaikštis pyksta.

Kareiviai stato karstą ant grindų

SKIRGAILA. Dangsčiu, dangsčiu užvožkite. Užkalkit vinimis drūčiau!

Kareiviai skubiai užvožia karstą ir kalavijų rankenomis kala vinis, įsmeigtas dangstyje

JONAS SKARBEKAS. Pamanyk, kunigaikšti, kokį pavyzdį teiki savo žmonėms! Tu paniekinai lavoną laimingojo, kuriam šventas krikštas nuvalė visas nuodėmes.

SKIRGAILA. Kodėl juo taip rūpiniesi, pope? (*Spyręs karstą koja*) Argi žinai, kokia keltava čia druni? Tu aklas ir kvailas žmogus, jei manai mane apgausiąs... Išdavikai jūs visi!.. (*Kareiviams*) Neškit jį lauk ir greičiau pakaskite duobėje.

Kareiviai ima karstą ant pečių ir neša lauk

JONAS SKARBEKAS (*pastodamas jiems kelią*). Visagalio Dievo, kurio tarnas esu, vardu draudžiu jums tai daryti. Amžinai pragaro ugny degsite!

SKIRGAILA. Juokingas tu, pope, su savo grasinimais. Saugokis, kad tavęs neužkastų vienoje su juo duobėje.

K a r e i v i a i išeina su karstu. Skirgaila, nutvėręs kunigą už krūtų ir jį kratydamas

Pasakyk, pope, kodėl taip ilgai rengeisi jį laidoti? Juk su kitais tu tiek neužtrunki?

JONAS SKARBEKAS. Jis buvo tau artimas, ir jam gyvam tu didelę garbę teikei. Aš ją suteikti norėjau mirusiam. Maniau, kad tau įtiksiu.

SKIRGAILA. Nuo kurio laiko ėmei rūpintis, kad man įtiktai? (*Paleidęs jį*) Ne, tu žodžiais nori pėdas sumesti kaip lapė. Kas dorai elgiasi, tas aiškiai kalba. Aš žinau, kodėl taip darai. Tu išdavikas ir kvailys! Bet aš jums visiems skaudžiai atkeršysiu... (*Suplojęs rankom, kareiviams*) Nuveskit jį rūsin! (*Rodo kunigą*) Paskui pamatysim, kaip su tavim apsieisiu...

JONAS SKARBEKAS. Aukščiausias kunigaikšti!..

SKIRGAILA. Greičiau!

Kareiviai stumia jį per duris

KAREIVIAI. Eik, eik, nekalbėk. Matai, kunigaikštis pyksta.

DAUGAILA (*sugrįžęs kapelon, kunigaikščiui*). Valdove...

SKIRGAILA. Eik, Daugaila, pasakyk kunigaikštienei, kad gali būti rami. Mes jį palaidosim, ir nebedrums jis daugiau ramybės nei jai, nei mums.

DAUGAILA. Kunigaikšti...

SKIRGAILA (*neduodamas jam kalbėti, piktai, suerzintas*). Tylėk, tylėk, Daugaila, ir nekalbėk! Kad netektų man pasigailėti, ką tau galiu pasakyti. (*Nusigręžta ir išeina. Su juo išeina ir kiti. Daugaila kurį laiką pasilieka stovėti vietoje*)

IV

Nedidelis kiemas, kuriame paruošta duobė, tiesiog viduryje. Šalia iškastos duobės karstas. Čia pat, tik nuošaliau, kareivių būrelis. Jie kažko sujaudinti, nerimauja, dairosi ir mostikuodami kalbasi

SKIRGAILA (*įėjęs*). Jūs dar nepakasėt jo? Ko stovite? Ar užmiršę esate, kas jums buvo įsakyta?

I KAREIVIS. Valdove, karste lavonas dejuoja... Mes nežinom...

SKIRGAILA. Bailiai. Po verpsčių su kuodeliu jums sėdėti, o ne valdovo tarnybą eiti! (*Prieina karstą ir koja nustumia jį duobėn*) Pakaskit jį greičiau ir duobę su žeme sulyginkit.

Kareiviai nedrąsiai imasi kastuvų ir užverčia duobę žeme. K u n i g a i k š t i s kurį laiką žiūri, nuošaliai atsistojęs, paskui nusigręžta ir išeina

I KAREIVIS. Čia kažkas nesuprantamo, baisaus... Kodėl jį pakasėm čia, kur visi vaikščioja, o ne ten, kur kitus laidoja?

II KAREIVIS. Taip liepė patsai valdovas.

I KAREIVIS. Bijau, kad mus ištiks baisi nelaimė. Ne veltui velionis karste sudejavo.

II KAREIVIS. Kodėl mus turi ištikti nelaimė? Juk mes darom, kas mums įsakyta. Jis (*rodo į kapą*) juk žino, kad mes turime daryti, ką mums įsako.

I KAREIVIS. Taip taip, bet pakasėm vis dėlto mes jį.. Visuomet juk taip būna, kad už valdovų darbus mes atsakom savo kailiu.

II KAREIVIS. O kas, jei čia mes gyvą pakasėm? Juk aš aiškiai išgirdau, kad jis sudejavo. Man net pasivaideno – jis apsivertęs karste.

III KAREIVIS. Jei buvo gyvas, kai pakasėm, žemė būtinai turi prasiskirti, kai jo vėlė vyks į dausos šalį. Palauksim ir pamatysim tuoj: vėlė negali ilgai būti žemėje.

IV KAREIVIS. Kokiu būdu gali būti gyvas, jei aš ir kiti esame matę, kaip jis mirė. Laukite sau čia (*mesdamas toli šalin kastuvą*), o aš laukti nenoriu. Monu jis virto ir baisiu monu čia gali pasirodyti. (*Išeina*)

I KAREIVIS. Tikrai gal monu virto. Tai jau bus mums! Geriau bėkim iš čia.

II KAREIVIS. Bėkit, kad bijote. Aš nebijau.

Visi kiti skubiai išeina. Antrasis kareivis, užsidėjęs ant peties kastuvą, apsidairo aplinkui ir iš lėto išeina. Kuriam laikui praslinkus, įeina D a u g a i l a, apsidairo ir pamestu kastuvu stengiasi atkasti kapą. Jo rankos dreba, kasdamas dejuoja

SKIRGAILA (*įėjęs atsistoja ir žiūrėdamas su pasityčiojimu į Daugailą*). Ką čia darai, Daugaila?

DAUGAILA (*nenutraukdamas darbo*). Ar nematai? Noriu pataisyti mūsų klaidą. Imk patsai ir kask greičiau, pašalinių nepainiodamas. Paskui sužinosi visa.

SKIRGAILA. Aš visa žinau. (*Sudėjęs rankas ant krūtinės*) Ir tau ne gėda buvo, Daugaila, mane apgaudinėti? Tu melavai man, o aš tavimi tikėjau ir klausiau tavęs kaip tikro tėvo, nors dažnai man buvo skaudu sekti tavo patarimais.

DAUGAILA (*atsitiesęs ir pakėlęs rankas aukštyn*). Dangaus ir žemės dievais siekiu, kad aš nieko nežinojau. Tebūna man gėda, jei aš tau sumelavau. Aš visa sužinojau iš kunigaikštienės tik tuomet, kai pranešiau jai, kad Stardas jau pakastas. (*Imdamasis vėl kasti*) Ar aš galėjau manyti, kad dar esti tokių žmonių, kurie tiek aukotis išgali.

SKIRGAILA. Nesiek veltui, Daugaila. Aš priesaikomis daugiau nebetikiu. Ir jo mirtis tebūna perspėjimas, ko galite patys susilaukti.

DAUGAILA. Man negrasyk. Per senas esu, kad galėtau ko nors bijoti pasauly.

SKIRGAILA (*žengdamas arčiau*). Kur jūs nudėjot Stardo lavoną?

DAUGAILA. Ne metas galvoti apie mirusius, kai reikia gelbėti gyvą. (*Sustojęs kasti ir nutrindamas rankove prakaitą nuo veido*) Aš senas ir silpnas, nepajėgiu jau. Imk kastuvą ir padėk man. (*Kasdamas*) Kareiviui nedera būti žiauriam. Didi nuodėmė, jei leisi po žeme jo vėlei su kūnu skirtis.

SKIRGAILA. Veltui kalbi, seni. Aš kiekvieną darbą iki galo nudirbu ir kerštą irgi. (*Priėjęs ištraukia iš jo rankos kastuvą, meta šalin ir nustumia Daugailą nuo kapo*) Jis

čia guli ir nebeatsikels. (*Supliauškęs delnais, įėjusiems kariams*) Karavadas nusilpo. Imkit ir nuveskite į jo butą. Greičiau!

DAUGAILA (*šluostydamas prakaitą*). Gerai... Man vis tiek... (*Sėdasi ant žemės*) Nuvargo kūnas ir siela. Neišgaliu daugiau.

Kareiviai ima jį už parankių ir veda. Bet, pamatę įeinančią kunigaikštienę, susilaiko

ONA DUONUTĖ (*įėjusi. Sustojo, dejuodama susiima už skruostų*). Vai, Jėzau!

SKIRGAILA. Meilužio pakasynosna atėjai. (*Piktai šypsodamasis, susidėjęs rankas ant krūtinės*) Jis čia, po mano koja druni!

OLIGĖ (*už durų, spiegiančiu balsu*). Leiskite mane, leiskite!..

SKIRGAILA. Varykit ją lauk...

OLIGĖ. Berneliai, leiskite mane, neklausykite to žiauraus budelio, kad jo žemelė nenešiotų...

SKIRGAILA. Užimkit jai nasrus!.. Durklu, jei nenutils!..

Kurį laiką girdėti už durų grūmesys

OLIGĖ (*nesavu balsu suspiegusi*). Ai!..

ONA DUONUTĖ. Vai, Dieve tu mano...

SKIRGAILA (*rūsčiai*). Arčiau!.. Čion... (*Rodo pirštu į kapą. Ona Duonutė žengia kelis žingsnius ir susilaiko*) Čionai, čionai, sakau!..

ONA DUONUTĖ (*prieina kapą ir nudrimba*). Vai, Dieve!..

Sukniumba ant kapo apalpusi. Skirgaila žengia, ranką ant durklo padėjęs

DAUGAILA (*puola atgal, į kunigaikštį su ištiestom rankom*). Kunigaikšti... Nedrįsk!..

S k i r g a i l a nusigręžta ir išeina. Daugaila suklumpa šalia kunigaikštienės

Vai, varge tu mano!..

REDAKCINĖS PASTABOS

Rinkinyje skelbiami Vinco Krėvės kūriniai imami iš paskutiniųjų Raštų (Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Vaga, 1982, t. 2–3, sudarė ir paaiškinimus parašė Petronėlė Česnulevičiūtė, redagavo Donata Linčiuvienė). Tekstai taip pat tikrinti pagal šiuos leidinius: *Šiaudinėj pastogėj*, Kaunas: Sakalas, 1940; *Raganius*, Kaunas: Spaudos fondas, 1940; *Skirgaila*, Kaunas: Spaudos fondas, 1938. Naudotasi paaiškinimais iš šių leidinių: *Raštai*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1956, t. 2, 4, redagavo Vincas Maciūnas ir Pranas Skardžius; *Rinktiniai raštai*, 1982; *Skirgaila*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, parengė Gražina Pruskuvienė.

Stilius, leksika ir sintaksė paliekami kaip yra 1982 m. Raštuose. Ištaisyta tik viena kita rašybos ir skyrybos korektūros klaida. Iš didžiosios raidės rašomi žodžiai Dievas Tėvas, Viešpats Dievas, Šventoji Dvasia kaip autoriaus peržiūrėtuose leidimuose. Suvienodinta skirtinga žodžio šventas/šventasis rašyba (rašoma šventasis).

ŠIAUDINĖJ PASTOGĖJ

Rinkinys pirmą kartą išleistas V. Krėvės *Raštų* II ir III tomuose (Kaunas, 1921–1922).

„Bedievis" – pirmoji publikacija: *Skaitymai*, 1920, kn. I.

„Dvainiai" – pirmoji publikacija: „Vargingas gyvenimas", *Skaitymai*, 1921, kn. III (Spaudos fondo leistoje serijoje „Pigusis knygynėlis"

apsakymas pavadintas „Dvainio nusikaltimas“; pavadinimas „Dvainiai“ nuo 1940 m. leidimo).

„Išsibarė“ – pirmoji publikacija: *Skaitymai*, 1920, kn. I.

„Žmoną pamokė“ – pirmoji publikacija: *Skaitymai*, 1921, kn. II.

„Silkės“ – pirmoji publikacija: *Vairas*, 1915, Nr. 11 (pavadinimas „Gudruolė“).

„Bobulės vargai“ – pirmoji publikacija: *Viltis*, 1909, Nr. 113, 115, 117, 118. Tais pačiais metais apsakymas kartu su padavimu „Gilšė“ išleistas atskiru leidiniu.

„Kūčių vakaras“ – pirmoji publikacija: „Kūčios vakaras“, *Aušrinė*, 1917, Nr. 1 (1940 m. leidime – „Kūčių vakaras“).

„Antanuko rytas“ – pirmoji publikacija: *Skaitymai*, 1922, kn. XIV.

„Galvažudys“ – pirmoji publikacija: *Vaivorykštė*, 1914, Nr. 1. 1940 m. leidime pridėtas paskutinis sakinys: „E, nekalbėk niekų, kvailuti, – paglostė jo veidą Kalpokas ir nuėjo toliau...“

„Vis toji Amerika, kad ji prasmegtų...“ – pirmoji publikacija: „Vis toji Amerika, kad ji pražūtų...“, *Skaitymai*, 1921, kn. VII. 1940 m. leidime apsakymo pavadinimas „Vis toji Amerika, kad ji prasmegtų...“. Šio leidimo pabaigoje prirašyti sakiniai: „Bet ilgai teko laukti... Sūnus nei nemanė namo grįžti...“

„Perkūnas, Vaiva ir Straublys“ – pirmoji publikacija: *Skaitymai*, 1920, kn. I.

„Skerdžius“ – pirmoji publikacija: *Pirmasis baras*, 1915.

RAGANIUS

Pirmoji publikacija: *Gaisai*, 1930, Nr. 5, 7. Čia buvo išspausdinta dvylika epizodų, kurie vėliau įėjo į noveles „Simajudas“, „Kukis ir Gugis“. Beveik nepakeisti išliko VIII–XII epizodai, sudarę paskutinę

novelę „Pas dangaus vartus“. Naujas apysakos fragmentas „Žemaitukas ir Kukis“ išspausdintas *Naujojoje romuvoje* (1938, Nr. 40). Jis vėliau tapo pirmosios novelės „Žemaitukas“ pradžia, tik Kukis čia pakeistas Grigu. Autoriaus papildyta ir redaguota apysaka išleista 1939 m. Ją sudarė šešios novelės, kurių dvi („Pramuštgalvis“, „Su Dievuliu susitaikius“) naujai parašytos. Pakeisti kai kurių personažų vardai ir pavardės (vietoj Jono Gugio yra Kazys Gugis; Petras Kukis – Jonas Kukis; Kazys Slamys – Kazys Žlabys; Ona Badilienė – Ona Slamienė; Samūnų sodžius pavadintas Ramūnais). 1939 m. leidimas du kartus pakartotas 1940 m.

SKIRGAILA

Pirmoji publikacija: *Skirgailo. Drama iz žizni Litvy XIV veka*, Vilnius, 1922. Pirmoji redakcija parašyta rusiškai Pirmojo pasaulinio karo metu. Drama skirta M. Gorkio organizuotam, bet neišleistam „Lietuvių almanachui“. Kauno Valstybės teatrui nusprendus veikalą suvaidinti, V. Krėvė dramą 1924 m. vasarą perkūrė lietuviškai, papildė ir daug ką pakeitė. Drama „Skirgaila“ išleista V. Krėvės *Raštuose* (1925, t. VI). Trečioji redakcija, išleista 1938 m., taip pat papildyta (keturi veiksmai pavadinti prasmingomis antraštėmis) ir pataisyta (vyskupas Zbignievas Olesnickis pakeistas Henriku Mazoviečiu, Polocko vyskupijos nominatu). Šia redakcija remtasi rengiant vėlesnius „Skirgailos“ leidimus.

Dėl „Skirgailos“ premjeros 1924 m. buvo iškilęs tam tikras incidentas, apie kurį B. Sirakūzinas (Balys Sruoga) rašė: „Pereitus metus baigėme vienu negražiausių prietykių mūsų meno gyvenime. Valstybinės dramos aktoriai, bevaidindami pirmą kartą Vinco Krėvės „Skirgailą“, suvaidino jį taip, kaip jie buvo išmokę vaidinti per visas repe-

ticijas, pasakydami ir tuos žodžius, kuriuos generalinės repeticijos metu buvo teatro direktorius išbraukęs. [...] Tie negeistini žodžiai buvo išbraukti ne dėl kurių nors samprotavimų meno atžvilgiu. Tomis išbrauktomis negeistinomis vietomis kaip tiktai ir remias visas Krėvės pjesės tragizmas; be jų ta išbrauktoji pjesė nustoja grožio, savo gilumo, pasidarydama prietykių komedija, kurią gyvendina neraliuoti barbarai – lietuviai. Prieš jų išbraukimą ir patsai autorius viešai protestavo" (*Baras*, 1925, Nr. 2, p. 51; žr. „Purgatorium", Sruoga B., *Raštai*, Vilnius, 2001, t. 7, p. 60–61).

Laiške redakcijai (*Lietuvos žinios*, 1924 X 22, Nr. 239) V. Krėvė paaiškino: „mano dramatiniame veikale „Skirgaila" nėra tendencingų vietų, liečiančių tuos ar kitus tikybinius klausimus: yra stabmeldžio psichologija tokia, kokia ji turi būti padėty, mano veikale atvaizduotoje".

SUDARYTOJAS

Turinys

KO SIEKĖ VINCAS KRĖVĖ?
Viktorija Daujotytė / 5

ŠIAUDINĖJ PASTOGĖJ
Apsakymai / 19

BEDIEVIS / 21
DVAINIAI / 47
IŠSIBARĖ / 70
ŽMONĄ PAMOKĖ / 80
SILKĖS / 102
BOBULĖS VARGAI / 117
KŪČIŲ VAKARAS / 132
ANTANUKO RYTAS / 140
GALVAŽUDYS / 161
VIS TOJI AMERIKA, KAD JI
PRASMEGTŲ... / 180
PERKŪNAS, VAIVA IR STRAUBLYS / 216
SKERDŽIUS / 233

RAGANIUS
Prieškarinių laikų sodžiaus
gyvenimo šešėliai / 275

ŽEMAITUKAS / 277

SIMAJUDAS / 315

KUKIS IR GUGIS / 326

PRAMUŠTGALVIS / 372

SU DIEVULIU SUSITAIKIUS / 436

PAS DANGAUS VARTUS / 448

SKIRGAILA
Keturių dalių istorijos drama iš senovės
lietuvių gyvenimo / 471

REDAKCINĖS PASTABOS / 632

KRĖVĖ, VINCAS
Kr204
PAS DANGAUS VARTUS / VINCAS KRĖVĖ. – VILNIUS:
LIETUVOS RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS LEIDYKLA, 2010. – 637 P.
(LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS. XX AMŽIUS, ISSN 1822-2307;
NR. 18). KN. TAIP PAT: KO SIEKĖ VINCAS KRĖVĖ? /
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ, P. 5–18;
REDAKCINĖS PASTABOS, P. 632–635.

ISBN 978-9986-39-637-6

Vincas Krėvė (tikr. Mickevičius) (1882–1954) – vienas ryškiausių talentų XX a. lietuvių literatūroje. Jis siekė suprasti, kas kilo iš tautos patirties ir kas ėjo į ją iš pasaulio. Daugialypės rašytojo prozos kontekste išsiskiria kūriniai, vaizduojantys kasdienio gyvenimo pasaulį, neatskiriamą nuo aukštųjų dvasinių priedermių. Šią jungtį įkūnija ypatingi skerdžiaus, raganiaus personažai. Į rinktinę taip pat patenka „Skirgaila“ – drama iš Lietuvos praeities, priklausanti nacionalinės dramaturgijos aukso fondui.

UDK 888.2-3+888.2-2
SERIJA
LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS.
XX AMŽIUS, KN. 18

Vincas Krėvė

PAS DANGAUS VARTUS

PROZA, DRAMA

Sudarė Gediminas Mikelaitis
Dailininkas Romas Orantas
Maketavo Dalia Kavaliūnaitė

2010 06 14. 21,1 leidyb. apsk. l. 775-oji leidyklos knyga.
Išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla,
K. Sirvydo 6, LT-01101 Vilnius. www.rsleidykla.lt / info@rsleidykla.lt
Spausdino UAB „BALTOprint/Logotipas“, Utenos 41a, LT-08217 Vilnius.

Jonas Aistis
Jonas Avyžius
Juozas Baltušis
Jonas Biliūnas
Kazys Binkis
Kazys Boruta
Bernardas Brazdžionis
Petras Cvirka
Janina Degutytė
Dalia Grinkevičiūtė
Juozas Grušas
Marius Katiliškis
Vincas Krėvė
Vytautas Mačernis
Maironis
Eduardas Mieželaitis
Vincas Mykolaitis-Putinas
Salomėja Nėris
Henrikas Radauskas
Bronius Radzevičius
Ieva Simonaitytė
Balys Sruoga
Šatrijos Ragana
Ignas Šeinius
Antanas Škėma
Juozas Tumas-Vaižgantas
Antanas Vaičiulaitis
Judita Vaičiūnaitė
Antanas Vienuolis
Žemaitė

LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS • XX AMŽIUS

Krėvė

ISBN 978-9986-39-637-6
9 789986 396376